

M U Z E O L O G I J A 4 3 / 4 4

MUZEOLOGIJA 43./44., 2006./2007

Zagreb, Hrvatska, ISSN 0353-7552

Tema: Muzej(i) (i) književnost(i)

MDC

Adresa uredništva / Editor's Office

Muzejski dokumentacijski centar, Ilica 44, Zagreb, Hrvatska

Museum Documentation Centre, Ilica 44, Zagreb, Croatia

Tel. + 385 1 4847897

Faks + 385 1 4847913

URL: <http://www.mdc.hr>

e-mail: info@mdc.hr

Glavna i odgovorna urednica / Editor-in-Chief

Urednica/Editor

Višnja Zgaga

Suradnici / Contributors

Snježana Radovanlija Mileusnić

Jozefina Dautbegović

Recenzenti / Reviewed by

Akademik Nedjeljko Fabrio

Dr.sc. Mirna Willer

Lektorica / Language Advisor

Zlata Babić

Prijevod / Translation

Vida Kostrenčić Lukić, engleski

Tomislav Pisk, engleski

Iva Validžija, ruski

Jagna Pogačnik, slovenski

Graham McMaster, engleski

Dizajn korica / Cover Design

Boris Ljubičić/Studio International

Prijelom i priprema za tisak / Layout and prepress

Sveučilišna tiskara, Zagreb

Tisak / Printed by

Sveučilišna tiskara, Zagreb, 2007.

Naklada / Impression

500

UDK 069

ISBN 978-953-6664-12-2

PREDGOVOR (Višnja Zgaga) 7*U potrazi za književnikom: problemska pitanja sabiranja, obrade i smještaja književnih ostavština*

dr. sc. JOSIP KOLANOVIĆ, Spomen-muzeji književnika i književni arhivi	9
NATALIA TUIMEBAEVNA ASHIMBAEVA, Muzej Dostojevskoga: tradicije i inovacije	26
dr. sc. ŽELJKA ČORAK, Visibilia et invisibilia. Mjesta Ivane Brlić-Mažuranić	30
ELENA PETROVA, Klasično pred izazovom suvremenog: neki primjeri iz Jasne Poljane	35
BRANIMIR DONAT, Antikvarijati – predvorja muzeja književnosti	39
mr. sc. SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ, Književna baština u muzejima	46
VLATKA LEMIĆ, Izvori za istraživanje književne baštine u hrvatskim državnim arhivima	77
ALENKA BELAN-SIMIĆ, Baština u narodnim knjižnicama: rezultati ankete	83

Kako da naši književnici žive vječno: problem muzealizacije i prezentacije

dr. sc. SANJIN SOREL, Antologija kao književni muzej	93
ANDREA BENKÖ, O književnim izložbama	104
mr. sc. TAMARA ILIĆ-OLUJIĆ, Muzealnost pjesničko-grafičkih mapa u Grafičkoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu	109
IRENA DLAKA, Ostavština Andre Vida Mihičića – intimna zbirka umjetnina i misli	115
TULIO VORANO, Flacius: Memorijalna zbirka Matije Vlačića Ilirika u Labinu	121
VESNA DELIĆ-GOZZE, Dubrovački muzeji – Dom Marina Držića: nedovršeni komadić dubrovačke priče	125

Oni su naši sugrađani! (1. dio)

ERIK SCHNEIDER, RICCARDO CEPACH, Muzeji Jamesa Joycea i Itala Sveva u Trstu: primjer književnog suživota	134
MEDHIJA MAGLAJLIĆ, Dokumenti – najpouzdaniji svjedoci vremena	142
ŠTEFKA BATINIĆ, SONJA GAČINA ŠKALAMERA, Ostavština Mate Lovraka u Hrvatskome školskome muzeju	149
mr. sc. MARINA VINAJ, Oživljeni svijet Jagode Truhelke	162
ELVIRA ŠARIĆ, Marko Marulić i Muzej grada Splita	167
KSENIJA CAR ILIĆ, Kroz rukopisnu ostavštinu	173
mr. sc. DAMJANA FORTUNAT ČERNILOGAR, Simon Gregorčič i Ciril Kosmač: muzejske priče književnika uz Soču	177
IVANKA BUNČIĆ, Zavičajnica Sofija Hirtz-Maraković (1885. – 1977.) i njezina komedija “Rudo”	188
ZDENKO SAMARŽIJA, Miroljub na Valpovštini	195
MARIJAN KRAŠ, “Muzej” varaždinske književnosti	203
MATO ARTUKOVIĆ, Arhiv obitelji Brlić	211
RENATA BOŠNJAKOVIĆ, Muzejska knjižnica i zavičajni književnici	227
DUBRAVKA SABOLIĆ, Književna baština u Gradskome muzeju Virovitica	240

MLADEN MEDAR, Dio ostavštine hrvatskih književnika s bjelovarskog područja u Gradskome muzeju Bjelovar	246
VESNA VRABEC, Memorijalni prostor Bele i Miroslava Krleže	261
<i>Književnik u novom ruhu: virtualni književni muzeji; multimedijalne prezentacije; digitalizacija građe; suvremeni muzejski postavi</i>	
NIKOLINA HRUST, Usporedba hrvatskih, čeških i slovačkih web stranica muzeja i muzejskih zbirki s temom literarne baštine	267
NEDIM MUŠOVIĆ, Zbirka Silvija Strahimira Kranjčevića	275
dr. sc. DANIEL MIŠČIN, Projekt digitalizacije ostavštine S.S.: Kranjčevića kao potraga za paradigmama u pristupu digitalizacijama ostavština nacionalnih velikana	288
TATJANA KREŠTAN, mr. sc. ZORKA RENIĆ, Digitalna zbirka o Petru Preradoviću	300
DRAGANA LUCIJA RATKOVIĆ, Kuća Ivaninih bajki u Ogulinu	306
SANI SARDELIĆ, Memorijalna zbirka Petra Šegedina u osnutku: "Djeca božja" kao muzeološki izazov	315
BORIS KOROMAN, Memorijalna zbirka Mije Mirkovića – Mate Balote u Raklju (Istra): aspekti muzealizacije književnosti i teksta	325
<i>Književnost kao izazov: nacionalni i međunarodni kulturološki, izložbeni i izdavački projekti</i>	
VIŠNJA ZGAGA, Kako muzealizirati knjigu / književnost	341
dr. sc. HEIMO STREMPFL, Muzej književnosti kao platforma za inicijativu kreativnoga pisanja	356
VERA SERGEEVNA BIRON, Muzej + kazalište	367
MATO BATOROVIĆ, Djelovanje Muzeja grada Iloka na promicanju književnosti i čuvanju književne baštine	372
dr. sc. FANI CELIO CEGA, Zastupljenost francuskih književnika u knjižnici Garganin-Fanfogna	381
RANKA JAVOR, Baština i promocija hrvatske dječje knjige	391
BRANKA BEZIĆ FILIPOVIĆ, Da se ne zaborave... o piscima s jadranske obale u prekomorskim zemljama	399

PREFACE (Višnja Zgaga)	7
<i>In search of the author: problems concerning the collection, cataloguing and storing literary bequests</i>	
JOSIP KOLANOVIĆ, PhD, scholarly advisor, Memorial museums of literary authors and literary archives	25
NATALIA TUIMEBAEVNA ASHIMBAEVA, Dostoevsky Museum: traditions and inovations	29
ŽELJKA ČORAK, PhD, scholarly advisor, Visibilia et invisibilia	34
ELENA PETROVA, Classics' Relevance for the Challenges of Today: Jasna Poljana examples	38
BRANIMIR DONAT, literary critic and writer, Second-Hand Bookshops – Anterooms for museums of literature	44
SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ, MA, senior librarian, The literary heritage in museums: survey results	76
VLATKA LEMIĆ, archivist, Sources for the study of the literary heritage in Croatian state archives	82
ALENKA BELAN-SIMIĆ, senior librarian, The heritage in public libraries: survey results	92
<i>How to make our authors live forever: the problems of musealisation and presentation</i>	
SANJIN SOREL, PhD, scholarly advisor, Antologies as literary museums	103
ANDREA BENKÖ, curator, On literary exhibitons	108
TAMARA ILIĆ-OLUJIĆ, MA, curator, The museality of poetic print portfolios in the Collection of prints at the National and University Library in Zagreb	114
IRENA DLAKA, curator, The bequest of Andro Vid Mihičić: an intimate collection of works of art and thoughts	120
TULIO VORANO, curator, Flacius: The Memorial collection of Matija Vlačić Ilirik in Labin	124
VESNA DELIĆ-GOZZE, senior curator, Museums of Dubrovnik – the Home of Marin Držić: a piece of the story of Dubrovnik	133
<i>They are our fellow citizens (Part I)</i>	
ERIK SCHNEIDER, RICCARDO CEPACH, The James Joyce & Italo Svevo Museums in Trieste: an example of literary symbiosis	141
MEDHIJA MAGLAJLIĆ, museum advisor, The Museum of Literature and Theatre Art of Bosnia and Herzegovina	148
ŠTEFKA BATINIĆ, librarian, SONJA GAĆINA ŠKALAMERA, BA archivist, The bequest of Mato Lovrak at the Croatian School Museum	161
MARINA VINAJ, MA, senior librarian, The world of Jagoda Truhelka brought to life	166
ELVIRA ŠARIĆ, curator, Marulić and the Split City Museum	172
KSENIJA CAR ILIĆ, Through the legacy of manuscripts by Vinko Antić to Kamov, Gervais, Emin, Barac	176
DAMJANA FORTUNAT ČERNILOGAR, MA, Simon Gregorčič and Ciril Kosmač: Museum presentations of these two authors	187

IVANKA BUNČIĆ , senior curator, Sofija Hirtz-Maraković (1885. – 1977.) and her comedy “Rudo” (The Yoke)	194
ZDENKO SAMARŽIJA , curator, Miroljub in the Valpovo region	202
MARIJAN KRAŠ , senior librarian, “The Museum” of literature in Varaždin	210
MATO ARTUKOVIĆ , senior research associate, The Archives of the Brlić family	225
RENATA BOŠNJAKOVIĆ , librarian, The museum library and native authors	238
DUBRAVKA SABOLIĆ , senior curator, The literary heritage at the Virovitica Municipal Museum	245
MLADEN MEDAR , curator, A part of the legacy of Croatian authors from the Bjelovar region at the Bjelovar Municipal Museum	260
VESNA VRABEC , senior curator, Bela and Miroslav Krleža Memorial Museum	266
<i>Authors in a new light: virtual literary museums; multimedia presentations; the digitalisation of holdings; contemporary museum exhibits</i>	
NIKOLINA HRUST , curator, A comparison of Croatian, Czech and Slovak web sites of museums and museum collections dealing with the theme of the literary heritage	273
NEDIM MUŠOVIĆ , curator, The Silvije Strahimir Kranjčević collection	287
DANIEL MIŠČIN , PhD, The scholarly and technological context of the digitalisation of the Legacy of Croatian Greats	299
TATJANA KREŠTAN , ZORKA RENIĆ , MA, Digitalna zbirka o Petru Preradoviću	305
DRAGANA LUCIJA RATKOVIĆ , manager, The house of Ivana’s fairytales in Ogulin	314
SANI SARDELIĆ , curator, Petar Šegedin memorial: The “Children of God” as a museological challenge	324
BORIS KOROMAN , curator, Mijo Marković – Mate Balota memorial collection in Rakalj: an aspect of the musealisation of literature and texts	339
<i>Literature as a challenge: national and international culturological, exhibiton and publishing projects</i>	
VIŠNJA ZGAGA , museum advisor, How to musealise a book/literature	355
HEIMO STREMPFL , PhD, A literary Museum as a Platform for a creative writing initiative	366
VERA SERGEEVNA BIRON , director, Museum + Theatre	370
MATO BATOROVIĆ , director, Activites undertaken by the Ilok Municipal Museum aimed at promoting literature and preserving the literary heritage	380
FANI CELIO CEGA , PhD, museum advisor, French authors in the Garaganin-Fanfogna Library	389
RANKA JAVOR , librarian advisor, The heritage and the promotion of Croatian children’s books	398
BRANKA BEZIĆ FILIPOVIĆ , Let they be forgotten...about authors from the Adriatic coast overseas	419

PREDGOVOR

Međunarodni stručni skup Muzej(i) (i) književnost(i), održan 26. i 27. listopada 2006. godine, prvi je puta u našoj sredini pokušao cjelovito i sveobuhvatno problematizirati teme vezane za odnos muzeja i književnosti. Muzealizacija književne baštine, umjetnosti riječi i ličnosti književnika, različite sudbine književnih ostavština u muzejima, arhivima i knjižnicama, kao i primjena informacijskih tehnologija kako u obradi i čuvanju, tako i u komunikaciji literarnih ostavština bile su osnovne teme skupa. Razmatrajući teme spisateljske baštine i ulazeći u granična teoretska područja promišljanja odnosa muzeja i antologija, muzeja i antikvarijata, odnosa umjetnosti riječi i umjetnosti slike, kao i u vizualizaciju književnosti postignuta su stajališta i mišljenja koja će, zahvaljujući kvaliteti i sustavnosti analiza i originalnosti pristupa, biti u osnovi svake buduće inicijative za očuvanje i komuniciranje literarne baštine, nazivali to nacionalnim muzejom književnosti, virtualnim muzejom književnosti, bazom ili registrom podataka.

Prilozi iz svjetske književno-muzejske prakse (iz Austrije, Italije, Rusije, Slovenije te Bosne i Hercegovine) pokazali su konkretne primjere prezentacije velikih svjetskih literarnih imena - Dostojevskog, Joyca, Sveva i dr.; još značajnije, prikazali su muzejsko-književne programe koji, polazeći od konkretnih literarnih opusa, proširuju svijet književnosti i nadahnjuju sadašnje generacije spisatelja i čitatelja.

Hrvatsku praksu prezentirala su najrelevantnija imena baštinskih ustanova, arhiva, knjižnica i muzeja. Naglašena je važnost suradnje „sestrinskih struka“, koja se promovira radnim seminarima na godišnjim susretima, AKM-u (Arhivi, knjižnice i muzeji u globalnom informacijskom okruženju) te je desetogodišnjica njihova rada ovim skupom na konkretan način povezala muzejske djelatnike, arhiviste i knjižničare.

Aktivno sudjelovanje književnih teoretičara, kritičara i pisca u samom koncipiranju skupa rječito govori ne samo o postojanju svijesti o važnosti bavljenja literarnom baštinom, već i o kompetentnim, kreativnim i suvremenim razmišljanjima o njihovu usustavljenju. Recenzije priznate znanstvenice i akademika i spisatelja ovog broja časopisa na najbolji način govore o novoj kvaliteti koja je rezultat rada 41 suradnika/autora članaka.

Ovaj međunarodni skup bio je motiviran još jednom obljetnicom; 25-godišnjicom izložbe “muzejske knjige” na Interliberu, smotri knjige i književnosti u Zagrebu. Izložba daje pregled jednogodišnje izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja, a kao jedinom takvom izložbom u svijetu afirmira se činjenica da su i muzeji izdavačke kuće koje godišnje, u Hrvatskoj objave šestotinjak naslova u rasponu od zbornika i godišnjaka do monografija, kataloga izložbi i drugih tiskovina, te time i bitno sudjeluju u izgradnji kulturnog prostora.

Višnja Zgaga

PREFACE

The international cross-disciplinary conference called Museum(s) (and) Literature(s) held on October 26-27, 2006, attempted for the first time in this country to take up issues connected with the relationship between museums and literature. The musealisation of the literary heritage, the art of the word and the personalities of writers, the various and diverse fates of literary papers in museums, archives and libraries, and the application of information technology to the study, keeping and communication of literature heritages were the basic topics dealt with in the conference. Considerations of the topic of the writing heritage, of cross-border theoretical areas concerned with the relations between the museum and the anthology, the museum and the second hand book trade, the relations between verbal and visual arts and the visualisation of literature produced views and opinions that, thanks to the quality and systematic nature of the analyses and the originality of the approach, will part of the basis for every future initiative for the preservation and communication of the literary heritage, be it called the national museum of literature, the virtual museum of literature, the data base or register.

Papers from literature-museum practice from elsewhere in the world (from Austria, Italy, Russia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina) showed concrete examples of presentation of some of the greats of world literature – of Dostoyevsky, Joyce, Svevo and others; of still greater moment, they presented museum-literature programmes that started off from concrete literary oeuvres but expanded to the world of literature and inspire the current generations of writers and readers.

Practice in Croatia was presented through the major names of heritage institutions, archives, libraries and museums. Stress was laid on the importance of collaboration among sister disciplines, which is promoted by working seminars at annual conferences of ALM (Archives, Libraries and Museums in the global information environment), and the tenth anniversary of their work at this conference linked museum workers, archivists and librarians in a concrete manner. Active participation of literary theorists and critics as well as creative writers in the very conception of the conference tells eloquently not only of the existence of an awareness that it is important to engage with the literary heritage, but also of competent, creative and contemporary considerations of systematising them. The reviews of an acknowledged scholar, an academician and a writer of this number of the journal are the best evidence of the new quality that is the outcome of work by 41 associates, the authors of the articles.

This international conference was motivated by one more anniversary: the 25th anniversary of the exhibition “Museum Book” at Interliber, the book and literature review in Zagreb. This exhibition gives a review of one year’s publishing activities of Croatian museums. The only one of its kind in the world, this exhibition endorses the fact that museums too are publishing houses, which annually issue in Croatia some six hundred titles, from proceedings and bulletins to monographs, catalogues of exhibitions and other printed items, thus taking part in an essential way in the development of the cultural space.

Višnja Zgaga

SPOMEN-MUZEJI KNJIŽEVNIKA I KNJIŽEVNI ARHIVI

JOSIP KOLANOVIĆ
Zagreb

Naziv ovoga znanstvenoga skupa *Muzej(i) i književnost(i)* možemo dvojako iščitavati: kao *Muzej i književnost* ili *Muzeji književnosti*. Tako postavljena problematika odnosi se na dva različita odnosa i zadaće muzeja prema književnosti i književnicima. Ponajprije se problematizira uloga i značenje muzeja prema književnosti općenito – dakako, preko njezinih stvaratelja – književnika. Ili je riječ o muzejima kao čuvarima književne baštine. Navedena je problematika izazov i drugim strukama - arhivistima, knjižničarima, a u nekom smislu i istraživačima povijesti književnosti. Postavlja se pitanje kakav je odnos arhiva, knjižnica i muzeja prema pisanoj rukopisnoj baštini književnika. Gdje je crta razgraničenja između muzejske, arhivske i bibliotekarske djelatnosti kada je riječ o uradcima književnika sačuvanih kao dio njihove pisane baštine. Je li to čuvanje, prezentacija ili obrada? Referati koji su prijavljeni i sudionici koji dolaze iz sve tri struke – arhivisti, knjižničari i muzealci – pokazuju da je i s povijesnoga i sa stručnoga gledišta potrebno i opravdano problematiku baštine književnika promatrati interdisciplinarno. Ipak, odmah na početku možemo reći da je uloga muzeja specifična i jedinstvena kada je riječ o spomen-muzejima pojedinih

književnika. U određenome smislu muzeji imaju i povlašteno mjesto u prezentaciji književnika kao dijela kulturne baštine putem spomen-muzeja i izložbi (pa i onih virtualnih) koje kontekstualiziraju i predstavljaju rukopisnu baštinu pojedinih književnika u svim aspektima njegova života i doprinosa kulturi nekoga naroda. Toj problematici posvećen je velik dio izlaganja na ovome skupu.¹

Zanimljivo je konstatirati da danas postoje dva međunarodna odbora kojima je cilj briga za baštinu književnika: Međunarodni odbor za književne muzeje (*International Committee for Literary Museums*) i Sekcija/Odbor Međunarodnoga arhivskoga vijeća za književne arhive i arhive umjetnosti (*Section on Literature and Art Archives* – [SLA]). Oba međunarodna tijela imaju slične zadatke. Međunarodni odbor za književne muzeje kao cilj si je postavio “istraživanje, objavljivanje, izložbe i odgoj za povijesno/biografske književne muzeje i muzeje skladatelja”, dok je cilj Sekcije za književne arhive Međunarodnoga arhivskog vijeća “poticati proučavanje i istraživanje o upravljanju književnim arhivima i promicati razmjenu mišljenja

¹ Želimo istaknuti da terminologija za ustanove koje čuvaju književnu baštinu nije ni ujednačena ni dosljedna. U tom smislu govori se o muzejima književnosti, o spomen-muzejima književnika, o književnim arhivima, o arhivu pojedinoga književnika ili znanstvenika (Einsteinov arhiv, Wittgensteinov arhiv). Različita terminologija posljedica je različitih tradicija razvoja muzejske, bibliotekarske i arhivske struke, ali i različitoga pristupa književnoj ostavštini u pojedinim zemljama, bilo kao predmetu prezentacije, izvoru istraživanja ili kulturnom dobru u najširem smislu koje treba zaštititi, obraditi i prezentirati odnosno dati na uporabu.

i iskustva na tome području”. Dakako, bibliotekari se pridružuju ostvarenju tih postavljenih ciljeva jer veći broj njih (a odnedavno i cijeli odjeli), posebno nacionalnih knjižnica, imaju gotovo iste zadatke. Usporedno s te tri struke (muzejskom, arhivskom i bibliotekarskom), “rukopisnu baštinu” književnika prikupljaju i pojedini znanstveni i istraživački zavodi/instituti za književnost kojima je zadaća proučavanje rukopisne baštine književnika i njezino kritičko objavljivanje.

U tom smislu možemo razlikovati tri razine: spomen-muzeje, usredotočene ponajprije na spomen na jednu osobu koja ima značajno mjesto u kulturi naroda ili pojedine regije, pri čemu je naglasak na muzejskim predmetima koji “oživljuju” i “prezentiraju” određenu osobu, a manjim se dijelom odnose na rukopisnu baštinu. Druga je razina prikupljanje, obrada, opis i korištenje rukopisne ostavštine (književni arhivi u najširem smislu riječi, bilo kao arhivske samostalne ustanove, odsjeci nacionalnih biblioteka ili kao osobni arhivski fondovi u arhivima), a treća su razina istraživačke institucije koje ponajprije istražuju rukopisnu baštinu književnika (zavodi za književnost, povijest umjetnosti, povijest filozofije i dr.).

Pristup književnoj baštini (ne samo rukopisnoj) i određivanje područja djelatnosti svake od navedenih struka izazov su i za teorijska razmišljanja i za praktične implikacije o politici akvizicija, prikupljanju, čuvanju, obradi, prezentiranju i istraživanju djela/zapisa književnika kao dijela kulturne baštine. Premda je zbog teme ovoga savjetovanja naglasak stavljen na književnost, potrebno je istaknuti da se taj pojam i s povije-

snoga i s teorijskoga gledišta, kao i sa stajališta suvremene prakse, razumijeva mnogo šire i obuhvaća sve one koji stvaraju na području kulture i ljudske misli (književnici, skladatelji, likovni umjetnici, arhitekti, filozofi, dramski umjetnici i dr.).

U izlaganju ćemo problemu pristupiti ponajprije s arhivističkoga gledišta te pozornost usmjeriti na povijesni aspekt razvoja književnih arhiva, zatim na raspravu bibliotekara i arhivista (jesu li rukopisne ostavštine književnika bibliotečno ili arhivsko gradivo) te na suvremeni razvoj književnih arhiva i njihovu institucionalizaciju kao samostalnih ustanova i/ili odjela u knjižnicama i arhivima.

POVIJESNI PRISTUP PROBLEMATICI ZAŠTITE RUKOPIISNE BAŠTINE KNJIŽEVNIKA

S povijesnoga gledišta problem čuvanje pisane baštine književnika najčešće se povezuje s knjižnicama.² Promotrimo primjer iz prošlosti u Hrvata. Upravo je ilustrativan primjer knjižnice Mihovila, zadarskoga suknara pokojnoga Petra, iz godine 1385.³ U njegovoj bogatoj knjižnici nalaze se brojna djela, među ostalim *Božanska komedija* Dantea Alighierija te originalni roman u stihovima koji je u 12.

² Heinrich Otto Meisner, *Archive, Bibliotheken, Literaturarchive*, Archivalische Zeitschrift, Band 50/51 (1955.), str. 167-183. Kao primjer za Hrvatsku može poslužiti poglavlje *Struktura knjižnog fonda* u knjizi Aleksandra Stipčevića *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, knjiga I., Srednji vijek. Zagreb, Školska knjiga 2004., 325-350.

³ Jakov Stipišić, *Inventar dobara Mihovila suknara pokojnoga Petra iz godine 1385*. Zadar: SICU, 2000.

stoljeću napisao Benoît de Saint-Maure.⁴ Kasnije su te "privatne" knjižnice i rukopisi dolazili u javne gradske, kasnije nacionalne, sveučilišne i znanstvene knjižnice. To razjašnjava postojanje brojnih rukopisa književnika i drugih kulturnih stvaratelja, posebno u knjižnicama na području Dalmacije (Dubrovnik, Zadar) te u NSK. U Knjižnici Male braće (franjevaca) u Dubrovniku, primjerice, čuvaju se rukopisi starih hrvatskih pisaca: djela Šiška Menčetića, Đore Držića, Mavra Vetranovića, Nikole Dimitrovića, Nikole Stjepka Nalješkovića, Andrije Čubranovića, Frana Lukarevića Burine, Dživa Frana Gundulića, Marina Držića, Maroja i Oracija Mažibradića, Julija Palmotića, Antuna Gleđevića, Antuna Sasina, Davka Gučetića Bendeviševića, Ignajta Đurđevića, Andrije Kačića Miošića.⁵ Istu tradiciju ima i Znanstvena knjižnica u Dubrovniku, koja u svom fondu također ima izuzetno vrijedne rukopise pretežito dubrovačkih književnika.⁶

Od 19. st. u knjižnicama se osnivaju posebni odjeli, tzv. odjeli ili zbirke rukopisa (*Handschriftenabteilungen*). Pojam rukopisa (*Handschrift*) u knjižnicama je obuhvaćao rukom pisane spise najrazličitijeg sadržaja kao što su biblijski tekstovi i komentari, liturgijske knjige, brevijari, kalendari, skolastički,

pravni, povijesni tekstovi, znanstveni tekstovi (iz matematike, fizike, medicine). Srednjovjekovni se rukopisi, ako su uvezani, obično nazivaju *codices manuscripti* – kodeksi. Postupno se u knjižnicama pravi razlika između rukopisa, *ostavštine* i *zbirke autografa*. U prvu skupinu (*rukopisi*, *Handschriften*) ubrajaju se *codices manuscripti*, rukopisne knjige. Pod *ostavštinama* (*Nachlässe*) razumijevaju se pisane ostavštine pojedinih osoba, njihovi službeni spisi, dnevnici, njihova književna, filozofska ili znanstvena djela, kao i njihova korespondencija. U *autografe* se svrstavaju vlastoručni rukopisni zapisi, pa i svako pojedino pismo. U hrvatskoj knjižničarskoj praksi pojam *rukopis* prevladao je za sve ono što se u europskom knjižničarskom okruženju dijelilo na tri skupine: rukopisi-kodeksi, ostavštine i autografi.⁷ Budući da se nijedna od tih skupina nije oslanjala na cjeline gradiva nastale djelovanjem neke osobe (a to znači na načelo provenijencije), po uzoru na knjižnice, i u arhivima se stvaraju zbirke rukopisa kao pojedinačnih jedinica koje nisu međusobno povezane jednakim podrijetlom (provenijencijom).⁸

OD POJEDINAČNE RUKOPISNE JEDINICE DO KNJIŽEVNIH ARHIVA

Termin *književni arhiv* pojavljuje se krajem 19. st., najprije u kontekstu Dil-

⁴ Primjerice, knjige Bruneta Latinija, *Thesaurus pisan in lingua francigana*, ep na francuskom jeziku *Liber destructionis Troie*, roman u stihovima koji je u 12. st. napisao Benoît de Sainte-Maure.

⁵ Usp. Mijo Brlek, *Rukopisi Knjižnice Male braće u Dubrovniku*. Knj. I., Zagreb: JAZU, 1952.

⁶ Usp. Stjepan Kastropil, *Rukopisi Naučne biblioteke u Dubrovniku*. Knj. I., Rukopisi na hrvatskom ili srpskom jeziku. Zagreb: JAZU, 1954.

⁷ Tako je i za NSK u šest svezaka objavljen *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice*, koji je izradio Šime Jurić.

⁸ U Hrvatskome državnom arhivu postoji Zbirka rukopisa koja obuhvaća najrazličitije pisane uratke: od pojedinačnih pisama do uvezanih kodeksa.

theyevih rasprava o izvorima za “izgradnju povijesnoga svijeta u duhovnim znanostima”⁹, zatim u raspravi o razgraničenju knjižnoga od arhivskoga gradiva u sklopu pitanja o nadležnosti knjižnica ili arhiva nad književnim arhivima. Konačno, pojam književnih arhiva širi se na sve stvaratelje u oblasti duhovne/humanističke literature i djelatnosti.

Premda u povijesnom razvoju termin *književni arhiv* prvi put susrećemo u Njemačkoj krajem 19. st., prva sustavna briga o jednom književnom arhivu vezana je uz njemačkoga književnika Goethea. Već za Goetheova života skupljeni su njegovi rukopisi, što je – kako je napisao njemački filozof Wilhelm Dilthey – jedinstveni slučaj u povijesti književnosti. Zapravo, sam je Goethe, kako su pokazala istraživanja W. Flacha, osnovao vlastiti arhiv (Goethes Archiv).¹⁰ Kada je, naime, 1822. godine planirao novo izdanje svojih djela, zatražio je od svog tajnika Friedricha Theodora Kräutera da prikupi sve njegove rukopise i zapise, sredi ih i izradi *Repertorij Goetheove ostavštine* (*Repertrium über die Goethesche Repositur*). Sam je Goethe kasnije odredio na što pod time misli: sve ono što je “bilo kada tiskano ili je ostalo netiskano od njegovih djela, zapisa, radova i pripremnih radova... svi dnevници nastali kod kuće ili u tuđini, svi fragmenti i sva

značajnija pisma koja su već godinama bila njemu upućena i ona najznačajnija, koja je on sam uputio”. Friedrich Theodor Kräuter nakon godine rada dao je prikaz toga arhiva u članku naslovljenom *Arhiv pjesnika i pisca*. U njemu je istaknuo da taj arhiv ponajprije služi za izdavnje Goetheovih djela, no već za Goetheova života, a još više nakon njegove smrti, treba poslužiti za sve njegove rukopise, poslana i primljena pisma, dnevničke i sve zapise kao izvor za buduća istraživanja njegovoga života i djela. W. Flach, direktor Goethe-Schillerova arhiva, zaključuje da je Goethe oblikovao “pojam književnoga arhiva, a s pojmom je ujedno dao i model za čuvanje i obradu jednoga takvoga arhiva”.¹¹

TEORIJSKO UTEMELJENJE KNJIŽEVNIH ARHIVA

Teorijsku razradu pojma književnog arhiva prvi je dao Wilhelm Dilthey (1833.-1913.) njemački filozof, kulturni povjesničar i biograf. On je 1889. godine u povodu osnivanja *Društva za njemačku književnost* održao predavanje o književnim arhivima¹² te je istaknuo kako se za povijest književnosti i filozofije nužno koristiti pisanom predajom. Istaknuo je kako dotadašnja praksa u tom smislu nije dovoljna, jer “samo arhivi omogućuju čuvanje rukopisa, njihovo primjereno skupljanje i njihovo ispravno vrednovanje”. I nastavlja: “Mi moramo

⁹ To je naslov djela Wilhela Diltheya, koji prvi pokreće pitanje stvaranja književnih arhiva.

¹⁰ Willy Flach, *Literaturarchive*, Archivmitteilungen, V. (1955.) 4, str. 8. O tome pobliže v. W. Flach, *Betrachtungen Goethes über Wissenschaften und Künste in den weimarischen Landen*, Archivalische Zeitschrift, Bf. 50/51, 1955., str. 463-484. Isti, Goethes literarisches Archiv, Archivar und Historiker, *Festschrift für H. O. Meisner zum 65. Geburtstag*.

¹¹ Willy Flach, *Literaturarchive*, Archivmitteilungen, V. (1955.) 4, str. 8.

¹² Wilhelm Dilthey, *Von Literaturarchiven*, Deutsche Rundschau 58, 1889., str. 360-375. Usporediti i njegov članak *Archive der Literatur in ihrer Bedeutung für das Studium der Geschichte der Philosophie*.

stoga učiniti daljnji korak u organizaciji naših ustanova za povijesno istraživanje. Osim državnih arhiva, na čijoj se građi danas temelji sva politička povijest, nužno je uspostaviti i arhive za književnost (literaturu). Ono što se nalazi u obiteljskim arhivima, ono što su spasile knjižnice i što skupljači posjeduju – od svega toga moramo, što je moguće više, skupiti u velike arhive književnosti, čiji je značaj sličan onome državnih arhiva. Na tome književnom području treba učiniti ono isto što se radi i na političkome: skupiti, srediti i obraditi ono što tome pripada.” I zaključuje da takve ustanove treba odvojiti od knjižnica.¹³

Izraz *Literatur* Dilthey rabi u širem značenju, kao “sve trajnoznačajne izraze života nekoga naroda, koji se očituju u jeziku, kao što su pjesništvo i filozofija, povijest i znanost”. Pritom nije mislio na jedan arhiv nego na osnivanje više književnih arhiva koji bi se specijalizirali za različita područja i bili raspoređeni u različitim gradovima.¹⁴

Pod utjecajem Diltheya godine 1891. u Berlinu osniva se Društvo za književni arhiv, koje je sebi postavilo cilj prikupljanja i čuvanja rukopisa i pisama njemačkih pisaca, bilo kupnjom ili preuzimanjem na čuvanje, čime bi ih učinilo dostupnima javnosti.¹⁵

¹³ Isto, str. 4.

¹⁴ U Weimaru za klasična djela, u Heildebergu za humanističko razdoblje, u Stuttgartu za švapsku pjesničku školu, u Tübingenu za teologiju, u Münchenu za rukopise umjetnika iz 17. st., u Hannoveru, Hambrugu, Leipzigu ili Dresdenu za prosvjetiteljstvo, kasnu romantiku, povijesne škole te u Berlinu za nakonkantovska razmišljanja.

¹⁵ Društvo je izdavalo i posebna priopćenja. Opširnije o tome vidjeti H. O. Meisner, nav. mj., 180, bilj. 49.

Kako je već 1885. godine u Weimaru osnovan Goetheov arhiv, Dilthey je 1889. predložio da mu se prodruži Herderova ostavština koja se čuva u Državnoj knjižnici u Berlinu i Schillerov arhiv. Tako se 1889. osniva Goethe-und Schiller-Archiv, koji je prikupljao ostavštine i drugih književnika. Uz taj arhiv osnivaju se i arhivi kao što su Schiller Nationalarchiv u Marbachu, Reger-Archiv u Meiningenu, Leibniz-Archiv u Hannoveru, Hölderlin-Archiv u Bebenhausenu i dr. Ideja o osnivanju književnih arhiva nije naišla na razumijevanje javnih vlasti. Tako nije prihvaćen ni prijedlog da se Goetheovu arhivu pridruži Herderova ostavština. Dilthey je zastupao stajalište o osnivanju samostalnih književnih arhiva: “Biblioteke bi morale, svjesne svojih sve većih zadataka, bez zavisti svojim novim sestrinskim ustanovama (tj. literarnim arhivima) prepustiti zadaću, za čije je odvajanje od njih već došao trenutak.”¹⁶

Prijedlozi W. Diltheya o osnivanju državnih književnih arhiva samo su djelomično prihvaćeni. I dalje su državne knjižnice preuzimale ostavština pjesnika, pisaca, glazbenika i umjetnika. Te su ostavštine katalogizirane i stručno obrađivane prema pravilima knjižničarske struke. U praksi su te ostavštine smatrane “pisanim gradivom” s literarnom svrhom, koje se može skupljati isključivo u knjižnicama.

RASPRAVA O NARAVI KNJIŽEVNIH ARHIVA

Takvo su stajalište početkom 20. st. podržali i njemački arhivisti. Ivo Strie-

¹⁶ Isto.

dinger u svojem članku *Što je arhivsko, a što knjižno gradivo?*¹⁷ iznosi stajalište da se odgovor na pitanje gdje čuvati i obrađivati pisano gradivo mora dati sukladno svrsi za koju se ono čuva. On misli da se arhivskim gradivom mogu smatrati ostavštine državnika, političara, diplomata, službenika i visokih vojnih časnika. Pri tome polazi od činjenice da je konačni cilj takvoga gradiva pravo i uprava, pa ono pripada u arhive. Ako konačna svrha gradiva nije istraživanje nekog događaja, nekoga pravnog čina, nečega što se podudara sa sadržajem registratura, s obavljanjem nekoga posla, onda ga treba čuvati u knjižnicama. U ostavštinama pjesnika, filozofa i umjetnika samo manjim dijelom ima takvih spisa koji se mogu u strogom smislu smatrati arhivskim gradivom (osobne isprave, pravni sporovi, dopisivanje s izdavačima i sl.). Takvome se stajalištu pridružio i arhivist Adolf Brenneke, koji u svojoj knjizi *Archivkunde* (za tisak priredio Wolfgang Leesch) također iznosi mišljenje da rukopisna književna baština pjesnika, glazbenika, umjetnika i filozofa, zajedno s osobnim ispravama i poslovnim dijelovima, pripada knjižnom gradivu, za razliku od ostavština državnika, političara, državnih činovnika i visokih vojnih časnika, koje se svrstava u arhivsko gradivo.¹⁸

Takvom su se stajalištu suprostavili, među ostalima i W. Flach, koji je 1954. postao ravnateljem Arhiva Goethe-Schiller i njemački arhivski stručnjak H.

O. Meisner. Oni polaze od činjenice da arhivski fond jest cjelina zapisa nastala djelovanjem pravne ili fizičke osobe u obavljanju njegove djelatnosti. Gradivo koje nastaje djelatnošću nekoga pjesnika ili glazbenika kao osobe čini zasebnu cjelinu koju nazivamo osobnim arhivskim fondom ili jednostavno arhivom. S toga stajališta zapisi nastali djelovanjem neke fizičke osobe mogu se usporediti sa zapisima bilo koje pravne osobe. Njihove su ostavštine arhivsko, a ne knjižno gradivo. Takvo gledanje koje je prevladalo u stručnoj javnosti ne priječi da se takvi arhivski fondovi čuvaju i u knjižnicama, u zasebnim cjelinama, s tim da se prema tom gradivu postupa kao prema cjelini i da se u njegovoj obradi poštuju načela arhivske struke. Već je Dilthey upozorio na nužnost da književne arhive obrađuju arhivski stručnjaci (*Literaturarchivare*).¹⁹

Do 1940-ih godina gotovo u svim europskim zemljama osobni se arhivski fondovi ili rukopisna baština (ostavštine) književnika najvećim dijelom čuvaju i obrađuju u knjižnicama. U literaturi nakon Diltheya, gotovo sve do sredine 20. st., više se ne vodi nikakva rasprava o “književnim arhivima”, a u nacionalnim knjižnicama i dalje postoje samo odjeli za rukopise. Rukopisne ostavštine književnika obrađuju se prema bibliotekarskoj ili, u muzejima, prema muzejskoj struci (oni se “katalogiziraju” odnosno “inventariziraju”). Njemačke smjernice za katalogiziranje rukopisa, koje je 1973. izradio Pododbor za katalogiziranje rukopisa Njemačke istraživačke zajednice (*Deutsche For-*

¹⁷ *Was ist Archiv-, was Bibliotheksgut?*, Archivvalische Zeitschrift, 3, Folge Bd. 3, 1926., str. 151- 163.

¹⁸ Adolf Brenneke. Hg. von Wolfgang Leesch, *Archivkunde*, 1953., str. 34. i dr.

¹⁹ Usp. H. O. Meisner, nav. dj., 179.

schungsgemeinschaft), sadržavaju upute za obradu srednjovjekovnih i novovjekovnih rukopisa, ali i smjernice za obradu i opis ostavština (*Nachlässe*) i autografa. Prema tim smjernicama, ostavštine treba "oblikovati kao zatvorene fondove prema načelu provenijencije". Time se praktički za obradu rukopisnih ostavština pretpostavlja poštovanje temeljnoga arhivističkog načela provenijencije premda se ne rabi termin *osobni arhivski fond* niti se za rukopisne ostavštine književnika, glazbenika, filozofa i umjetnika rabi izraz *književni arhivi*.²⁰

SPOMEN-MUZEJI I MUZEJI KNJIŽEVNOSTI

Potkraj 19. i početkom 20. st. muzeji u svojim zbirkama imaju i rukopise odnosno rukopisne ostavštine ili fragmente takvih ostavština nastale djelatnošću književnika i umjetnika. Ipak, ponajvećma je riječ samo o pojedinim pjesnicima ili piscima koji su osobito značajni za neko uže ili šire područje. Postoje i spomen-muzeji kao samostalne ustanove, kao odjeli nekoga muzeja ili samo spomen-sobe pojedinih književnika, ali i stvaratelja s drugih

područja kulture, umjetnosti ili znanosti (primjerice, Spomen-muzej Nikole Tesle, da spomenemo nama blizak primjer).²¹ Spomen-muzeji ili spomen-sobe prezentiraju širi kulturni baštinski kontekst u kojemu je neki književnik djelovao (bilo da je riječ o kući u kojoj je stanovao ili živio) te sadržavaju najrazličitije muzejske "predmete" (slike, radni stol, knjižnicu, katkad cijele rukopise ili samo njihove dijelove i sl.), što oživljava djela književnika i posreduje u obrazovnom i doživljajnom pristupu književnika i njegova djela. Na taj su načini spomen-muzeji budili zanimanje za pojedine (najvećim dijelom poznate i afirmirane) književnike, a prikaz je usredotočen na gledanje i doživljaj posjetilaca kojemu se promatranjem prenosi sadržaj jednoga lika i njegova djela. Navedimo samo neke takve spomen-muzeje: spomen-kuća Franca Prešerna u Sloveniji (Prešernova hiša u Kranju i Prešernova hiša u Vrbi), kuća Victora Hugoa (Maison de Victor Hugo) u Parizu, Tolstojev muzej u Jasnjoj Poljani u Rusiji, Književni muzej Aleksandra Puškina u Vilniusu, Centar Heinricha i Thomasa Manna u Lübecku, Muzej Charlesa Dickensa u Londonu,

²⁰ Gradivo koje nastaje djelovanjem književnika i čini *osobni arhivski fond književnika* ili pripada *književnom arhivu* možemo svrstati u sljedeće skupine: 1. osobni spisi (matični list, diplome, osobne isprave i sl.) te drugi zapisi privatnoga značenja (privatni poslovi, potvrde o porezu, sudski postupci, korespondencija s izdavačima, ugovori o imovini i sl.); 2. osnovna djelatnost (nacrti, koncepti, čistopisi književnih djela u rukopisu i s tim povezana radna korespondencija); 3. osobni zapisi (kao što su dnevници, privatna korespondencija, pisma članova obitelji, pisma prijatelja, *lettres intimes*); 4. fotografije, audiozapisi i videozapisi.

²¹ Ernst Beutler, poznati njemački konzervator, govori kako rukopisi pjesnika u bibliotekama nemaju muzejsku vrijednost jer biblioteke imaju sasvim drugu zadaću. Stoga predlaže jasno preciziranje odnosa literarnih instituta prema galerijama i bibliotekama, zastupa Diltheyevo stajalište o literarnim arhivima, ali naglašava i ulogu novih muzeja u prezentiranju i brizi za literarnu baštinu. Usporediti njegov članak *Die literarhistorischen Museen und Archive, ihre Voraussetzung, Geschichte und Bedeutung*, Forschungsinstitute, ihre Geschichte, Organisation und Ziele, ur. V. Brauer, A. Mendelsohn-Bartholdy i A. Meyer, Hambrug 1930., str. 227-259.

Književni muzej F. M. Dostojevskoga u Sankt Peterburgu, Spomen-muzej Ivana Andrića u Beogradu.

Izložbe su samo djelomično ostale povlastica muzejskih ustanova jer postupno i knjižnice i arhivi u svom otvaranju javnosti i u predstavljanju svojega fundusa priređuju izložbe, a one postaju jedna od njihovih osnovnih djelatnosti.

Uz spomen-muzeje pojavljuju se i muzeji književnosti i umjetnosti, koji se gotovo ni po čemu ne razlikuju od *književnih arhiva* ili *rukopisnih odjela* u knjižnicama. Takav je, primjerice, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH u Sarajevu, osnovan 1961. godine²², Književni muzej Estonije u Tartumu ili Rumunjski književni muzej u Bukureštu.

PREMA STVARANJU KNJIŽEVNIH ARHIVA

Do institucionalizacije književnih arhiva dolazi 1940-ih godina. Oni se osnivaju ili kao samostalne ustanove, kao odjeli pri nacionalnim knjižnicama i/ili pri državnim arhivima.

Ruski model: specijalizirani arhivi

U razvoju književnih arhiva odnosno arhiva književnosti i umjetnosti posebnu je ulogu imala Rusija (odnosno SSSR). Ruski državni arhiv književnosti i umjetnosti (*Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv literatury i iskusstva - RGALI*) u Moskvi osnovan je 1941. godine kao središnji državni arhiv za dokumentaciju s područja kulture pod nazivom Central'nyi gosudarstvennyi arkhiv. Godine 1954. godine mijenja naziv u Središnji

državni arhiv literature i umjetnosti. Prvi njegov fond bila je zbika rukopisnih fondova Državnoga književnog muzeja (*Goslitmuzei*) i fondovi drugih muzeja, arhiva, knjižnica i istraživačkih instituta.²³

Po uzoru na arhiv u Moskvi, u Ukrajini je 1966. godine osnovan Središnji državni arhiv-muzej književnosti i umjetnosti S. S. R. Ukrajine sa zadatkom da prikuplja, obrađuje, daje na upotrebu i prezentira dokumente različitih javnih ustanova, kazališta, izdavačkih kuća, redakcija časopisa i revija, kao i osobnih arhivskih fondova književnika i umjetnika. U samom nazivu te ustanove stoji da je to *arhiv-muzej* jer ujedinjuje ulogu arhiva i muzeja. Zadaća je tog arhiva-muzeja vrlo

²³ Danas je Ruski državni arhiv za književnost i umjetnost najveće "spremište" povijesti ruske i sovjetske literature, društvene misli, glazbe, kazališta, kina i likovne umjetnosti. Kronološki pokriva razdoblje od tri stoljeća – od 18. st. do danas, ali je najveći dio gradiva iz razdoblja SSSR-a. U tom se arhivu osim osobnih fondova čuva i gradivo javnih ustanova, strukovnih organizacija i udruga te drugih nevladinih kulturnih organizacija, prosvjetnih i odgojnih institucija na području umjetnosti, filmskih studija, kazališta, orkestrara, muzeja, izdavačkih kuća, uredništava novina i časopisa. Polovica gradiva ipak otpada na književnost, a ostalo na kazalište, balet, glazbu, kino, kiparstvo, arhitekturu i likovne umjetnosti. Za arhiv je izrađen vodič *Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv literatury i iskusstva: Putevoditel' po arkhivu* (Russian State Archive of Literature and Art: The Complete Archive Guide/Russisches Staatsarchiv für Literatur und Kunst: Voll-Ständiger Archivführer); ur. K. B. Vashik i N. B. Volkova. München: K. G. Saur, 1996. CD-ROM izdao: Lotman Institute of Russian and Soviet Culture (Bochum, Germany). Detaljnije vidjeti: URL:http://www.rusarchives.ru/guide/lich_sostav/rgali.shtm

²² URL:<http://www.sarajevo.ba/ba/stream>

široka, od vođenja politike akvizicija, preuzimanja i obrade gradiva, davanja gradiva na upotrebu, prezentacija i organiziranje izložbi najrazličitijeg sadržaja radi popularizacije izvora važnih za povijest književnosti i umjetnosti.²⁴

Ruska i ukrajinska praksa stvaranja “središnjih” specijaliziranih arhiva dovela je do centralizacije i preuzimanja gradiva iz drugih biblioteka, muzeja i institucija. Takav se pristup opravdava boljom zaštitom i obradom građe koju ne mogu osigurati sve ustanove. Središnji arhiv-muzej imao je i zadaću koordinacije između arhiva, biblioteka i muzeja.²⁵

Stoga nije slučajnost da je upravo u Kijevu 1975. godine održana Međunarodna konferencija Okrugloga stola arhiva (CITRA) o temi *Arhivi književnosti i umjetnosti* (*Les archives de la littérature et de l'art*). Tom konferencijom i osnivanjem posebnoga odbora-sekcije za književne arhive pri Međunarodnom arhivskom vijeću pozornost arhivske službe usmjerena je prema toj vrsti pisane baštine kao izvoru istraživanja i znanja. Ponovno je 1972. godine temi obrade arhiva književnosti i umjetnosti posvećena i jedna sjednica Međunarodnog kongresa arhiva u Moskvi 1972. godine, a godinu dana nakon toga o književnim se arhivima raspravlja i na savjetovanju u Martineu, u Čehoslovačkoj.²⁶

²⁴ Valeria Koba. Rapport, *Actes de la seizième Conférence internationale de la Table ronde des Archives*, Kijev, 1975.: “Les archives de la littérature et de l'art”, Paris: Le Conseil international des Archives, 1978., str. 78.

²⁵ Isto, str. 79-80.

²⁶ Međunarodno je arhivsko vijeće više puta raspravljalo o problematici književnih arhiva na Međunarodnim kongresima arhiva i na

Književni arhivi pri nacionalnim knjižnicama

Drugi tip književnih arhiva stvara se pri nacionalnim knjižnicama. Kako su knjižnice trajno vodile brigu o rukopisima i rukopisnim ostavštinama, osnivanje književnih arhiva kao samostalnih odjela u tim knjižnicama normalan je proces. Premda se rukopisna baština književnika skupljala u različitim knjižnicama (samostanskim, gradskim, biskupijskim i dr.), od 19. st. u tome prednjače nacionalne, a dijelom i sveučilišne knjižnice.

Austrijski i švicarski model

U tome smislu vrlo je znakovit primjer Austrijske nacionalne knjižnice. Ta je knjižnica uz knjižni fond od davnine imala vrlo značajne zbirke kao što su glazbena zbirka (*Musiksammlung*) te zbirka rukopisa, autografa i ostavština (*Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung*). Godine 1996. osniva se zasebna zbirka pod nazivom Austrijski književni arhiv (*Österreichisches Literaturarchiv*), koji prikuplja književne rado-

Međunarodnim konferencijama Okrugloga stola arhiva (CITRA). O književnim arhivima prvi se put govori na Prvome kongresu (Pariz, 1950.): *Archivum*, sv. 1., 1951., str. 103-120. O rukopisnoj baštini govori se i na Trećem kongresu (Haag, 1956.): *Archivum*, sv. 3., 1956., str. 43-63. Sedmi kongres (Moskva, 1968.) posebnu sjednicu posvećuje arhivima književnosti i umjetnosti: *Archivum*, sv. 22., 1974., str. 247-264. Međunarodna konferencija Okrugloga stola arhiva također razmatra problematiku književnih arhiva, najprije na 4. Međunarodnoj konferenciji Okrugloga stola arhiva (Wiesbaden, 1958.), Pariz, 1959., str. 19-36. Ponovno je tema *Arhivi književnosti i umjetnosti* 16. konferencije (Kijev, 1975.), Pariz, 1978., str. 247-264.

ve austrijskih književnika, ponajprije iz 20. st. Osim književnika, u Književni se arhiv preuzimaju i ostavštine filozofa i znanstvenika ako je njihova ostavština doprinos povijesti, sociologiji ili teoriji književnosti. Austrijska nacionalna knjižnica preuzima i osobne knjižnice pojedinih književnika i znanstvenika.²⁷ Švicarska Nacionalna knjižnica i Švicarski književni arhiv jedinstvena su ustanova (*Swiss National Library / Swiss Literary Archives*). Arhiv prikuplja rukopisne ostavštine švicarskih književnika i priređuje izložbe te u tome surađuje s izdavačkim kućama.²⁸

Kanadski i australski model

Specifičan je primjer Kanadski književni arhiv. U Kanadi je prije nekoliko godina Kanadski arhiv udružen u zajedničku ustanovu s Nacionalnom knjižnicom (*Library and Archives Canada – LAC*). Pri toj novoj ustanovi osnovan je i Književni arhiv (*Literary Archives at Library and Archives Canada*),²⁹ koji skuplja, obrađuje i daje na korištenje baštinu kanadskih književnika – njihove osobne arhivske fondove, arhivske fondove pojedinih ustanova i udruga s područja književnosti.

Osim književničkih, arhiv preuzima i ostavštine prevoditelja i ilustratora. Uz klasično gradivo (rukopise, strojopisne tekstove, korespondenciju, hemeroteke), prikuplja i audiozapise i videozapise te računalne tekstove. Taj je književni arhiv postavio i jasne kriterije za preuzimanje. Ponajprije se preuzimaju osobni

arhivski fondovi pisaca koji su rođeni ili žive u Kanadi, zatim arhivski fondovi kanadskih udruga i ustanova s područja književnosti, arhivski fondovi i/ili ilustracije kanadskih dječjih pisaca i ilustratora. Arhiv je objavio i svoj vodič (*A Guide to the Literary Fonds at Library and Archives Canada*), izrađen prema *Pravilima arhivističkoga opisa*.

Tradicija Australije u brizi o književnim arhivima težiše stavlja na informacije o književnim ostavštinama. Književni arhivi nisu koncentrirani u jednoj središnjoj ustanovi nego se čuvaju u različitim arhivima, knjižnicama i muzejima. Međutim, Nacionalna knjižnica Australije vodi Registar australskih arhiva i rukopisa (*Register of Australian Archives and Manuscripts*), koji je osnova za izradu vodiča australskih književnih rukopisa (*The Guide to Australian Literary Manuscripts*).³⁰

Književni arhivi pri istraživačkim zavodima

Posebnu skupinu književnih arhiva čine oni koji djeluju pri istraživačkim centrima. Takav je, primjerice, Brennerov istraživalački institut Sveučilišta u Innsbrucku (Brenner Research Institute of the University of Innsbruck) osnovan 1965. godine. I taj institut prikuplja književne arhive i osobne arhivske fondove nastale djelatnošću filozofa, teologa, glazbenika, slikara, arhitekata. Cilj mu je ne samo zaštita arhivskih fondova književnika nego i istraživanje njihova opusa te komparativna istraživanja na temelju rukopisnih ostavština književnika, filozofa, teologa, glazbenika, umjetnika,

²⁷ URL:<http://www.onb.ac.at/sammlungen/litararchiv.htm>

²⁸ URL:<http://www.sn1.ch>

²⁹ URL:<http://www.collectionscanada.ca/literaryarchives>

³⁰ URL:<http://www.austlit.edu.au>

sociologa i sl. Arhivist je u takvim arhivima ujedno i istraživač, a ti arhivi postaju svojevrstne “kuće književnosti” ili književni forumi, objavljuju kritička izdanja tekstova.³¹ U tu kategoriju možemo uvrstiti i književne arhive koji skupljaju gradivo samo jedne osobe, kao što je Arhiv filozofa Wittgensteina pri Sveučilištu u Bergenu (The Wittgenstein Archives at the University of Bergen – WAB), istraživački centar koji objedinjuje filozofiju, egdotiku i tekstualnu kritiku za objavljivanje Wittgensteinovih djela.³²

U tu skupinu može se svrstati i *Arhiv zavnoda za književnost, kazalište i glazbu HAZU*. I taj je arhiv ponajprije usmjeren na istraživanje i objavljivanje tekstova pojedinih hrvatskih književnika.

Konačno, postupno je uspostavljena jasna crta razgraničenja između muzeja te arhiva i knjižnica. Muzeji se usredotočuju na spomen-muzeje, obično najznačajnijih književnika neke zemlje, a nacionalne knjižnice preuzimaju brigu o književnim arhivima.

SUVREMENA TEORIJA I PRAKSA KNJIŽEVNIH ARHIVA

Praksa i teorija “književnih arhiva” u drugoj polovici 20. st. pokazuje određene konstante razvoja.

Ponajprije, “muzeji književnosti” uglavnom se razvijaju prema modelu *memorijalnih centara* ili *spomen-muzeja*, posvećenih pojedinom književniku. Uz organiziranje stalnih ili privremenih po-

stava, promicatelji su prezentacija pojedinih književnika i književnih struja. Svoj osobit oblik dobivaju u virtualnoj prezentaciji književne baštine.

Samo manji dio zadržava naziv *muzeja književnosti*, i tada se takva ustanova praktički poistovjećuje s književnim arhivom (Bosna i Hercegovina, Rumunjska, Estonija). Novi je oblik “muzeja književnosti” onaj koji putem stalnoga postava ili povremenih tematskih izložbi prezentira književnost i književnike nekoga razdoblja, u nekom smislu to je prezentacija povijesti književnosti. Takav je Muzej njemačke moderne književnosti, osnovan uz Goethe-Schillerov književni arhiv.

I dalje *knjižnice* ostaju najznačajnije ustanove koje pretežito skupljaju, čuvaju i obrađuju “književne arhive”, s tendencijom da se u nacionalnim knjižnicama osnivaju književni arhivi kao samostalni odjeli. Tako je u nekim zemljama došlo do korjenitih promjena te se više i ne govori o ostavaštinama ili rukopisima književnika nego se izrijeком rabi naziv *književni arhiv* (Kanada, Australija, Austrija i dr.).

Književni arhivi kao specijalizirane i samostalne ustanove postoje u Rusiji i Ukrajini. Tendencija je da “književni arhivi”, bilo oni pri nacionalnim knjižnicama, bilo oni koji su specijalizirani samostalni arhivi, ne skupljaju samo rukopisnu baštinu književnika nego i svih onih koje nazivamo *homines literati* (filozofa, glazbenika, dramskih i likovnih umjetnika, ilustratora, sociologa, teologa, filmskih djelatnika i sl.). Takvi književni arhivi prikupljaju i rukopisnu baštinu ustanova u području kulture, izdavaštva, uređivanja listova s područja književnosti, udruga i različitih književnih manifestacija.

³¹ URL:<http://www.uibk.ac.at>. Brenner-Arhiv je istraživački centar Sveučilišta u Innsbrucku, a ujedno i Tirolski književni arhiv (Tiroler Literaturarchiv).

³² URL:<http://gandalf.aksis.uib.no/wab/>

Pri tome nije riječ samo o promjeni terminologije (*književni arhivi* umjesto *ostavštine*, *rukopisi* ili *autografi*) nego i o stručnom pristupu i obradi takvih arhiva. Književni arhivi ili osobni arhivski fondovi književnika sređuju se i obrađuju arhivističkom metodom i na njih se ne bi smjele primjenjivati muzejske metode *inventariziranja* ili bibliotečni postupci *katalogiziranja*. Kao osobni arhivski fondovi oni se sređuju prema *načelu provenijencije* i opisuju prema suvremenim arhivističkim normama. Književni arhiv Kanade izrijekom određuje da se osobni književni arhivski fondovi opisuju prema Pravilima arhivističkoga opisa (*Rules for Archival Description*). Načelo provenijencije ugrađeno je i u njemačke Smjernice za obradu rukopisa iz 1973. godine. Međunarodno arhivsko vijeće izradilo je arhivističke norme opisa arhivskoga gradiva koje se rabe i za opis osobnih arhivskih fondova. To su ISAD/G (*Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva*) i ISAAR/CPF (*Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji*). Obje te norme poštuju načelo provenijencije i predviđaju višerazinski opis i normirani zapis.³³

Sukladno tome, na obradi “književnih arhiva”, pa i onda kada se čuvaju u knjižnicama i muzejima, rade stručnjaci arhivisti i služe se arhivističkim metodama u obradi toga gradiva. Na taj je način s teorijskoga i praktičnoga gledišta prevladana rasprava koja se vodila početkom 20. st. o tome jesu li “književni arhivi” *knjižno* ili *arhivsko*

gradivo. Općeprihvaćeno je načelo da je riječ o *arhivskim fondovima*, dakle, o cjelini pisane ostavštine nastale djelatnošću jedne osobe. Bez obzira na mjesto gdje se čuva rukopisna baština književnika odnosno osobni arhivski fondovi književnika, oni se sređuju i opisuju prema arhivističkim načelima. Sukladno tome, na obradi “književnih arhiva”, pa i onda kada se čuvaju u knjižnicama ili muzejima, rade stručnjaci arhivisti i služe se arhivističkim metodama i normama u obradi toga gradiva. Kao što u arhivima i muzejima knjižnice stručno obrađuju stručnjaci knjižničari sukladno metodi i normama knjižničarske struke, jednako tako i osobne arhivske fondove književnika u knjižnicama trebaju obrađivati arhivisti.

Od druge polovice 20. st. osobita se pozornost pridaje *smislenoj i sustavnoj politici akvizicija* osobnih arhivskih fondova književnika, koja se temelji na vrednovanju pojedinih stvaratelja gradiva - književnika, ali i na suradnji s ustanovama i udrugama koje mogu pridonijeti očuvanju rukopisne baštine značajnih književnika. Takva su, primjerice, društva književnika. Osobne veze s književnicima također su jedan od elemenata za vođenje sustavne politike prinoza rukopisne baštine književnika.

Jedinstveni pristup u obradi i stvaranju središnjih “književnih arhiva” neke države ili šire regije doveli su i do stvaranja jedinstvenoga registra i umrežavanja informacija unutar pojedine države ili na široj razini te do izrade normiranih zapisa s uputnicama gdje se čuvaju pojedini dijelovi gradiva, osobito ako rukopisna baština nekoga književnika nije na jednome mjestu ili kada je riječ o pismima nekoga književnika koji se nalaze

³³ Obje je norme u hrvatskome prijevodu objavio Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.

u nekome drugom osobnom arhivskom fondu.³⁴

Taj je proces prevladao podvojenost između nadležnosti arhiva i knjižnica te se teži sustavnom i smišljenom prikupljanju ostavština književnika i umjetnika u knjižnicama, dok se u povijesnim arhivima prikupljaju ostavštine političara, vojnih osoba, ekonomista. Najradikalniji zahvat učinjen je u Kanadi, gdje su središnji državni arhiv i Nacionalna biblioteka spojeni u jednu ustanovu. Dakle, riječ je o “kanadskom književnom arhivu pri Državnom arhivu i Nacionalnoj knjižnici”. Poštovanje načela provenijencije, način obrade sukladan suvremenim načelima opisa arhivskoga gradiva i stvaranje normiranoga zapisa bitne su odrednice u obradi književnih arhiva, bez obzira na to gdje se one čuvaju.

PRIMJER HRVATSKE: OD ZBIRKI RUKOPISA DO KNJIŽEVNIH ARHIVA

Tradicija čuvanja pisane baštine književnika u Hrvatskoj vrlo je različita i u bitnim se značajkama podudara s praksom drugih europskih zemalja. Najrasprostranjeniji i najčešći oblik jest čuvanje rukopisne ostavštine, prije sve-

ga rukopisnih djela i korespondencije, u pojedinim gradskim i samostanskim *knjižnicama*. Tu su tradiciju nastavile i znanstvene i sveučilišne knjižnice u Hrvatskoj, ali se ona proširila i na gradske, pa i na najosnovniju knjižničarsku razinu u nas – na narodne knjižnice. Među njima ipak osobito mjesto ima NSK, u čijoj se zbirci rukopisa čuvaju brojne “rukopisne ostavštine” i korespondencija književnika.

U razvoju književnih arhiva u Hrvatskoj ne može se mimoći značenje i uloga *Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU*. U tri odsjeka toga zavoda (za književnost, kazalište i glazbu) danas je najznačajniji fond književnih arhiva, uključujući arhive dramskih pisaca, redatelja, glumaca, scenografa.³⁵ Taj “književni arhiv” nastao je ponajprije iz potreba Zavoda u proučavanju povijesti hrvatske književnosti i kazališta, ali i kao temelj za objavljivanje kritičkih izdanja hrvatskih pisaca. U stvaranju toga “arhiva” osobitu su ulogu imali akademici Dragutin Tadijanović i Marijan Matković, a za prikupljanje arhivskoga gradiva za povijest kazališta zaslužan je Branko Hećimović. Osim osobnih rukopisnih ostavština pojedinih dramskih pisaca i glumaca, u Arhivu Zavoda čuvaju se i dijelovi arhive pojedinih kazališta i kazališnih manifestacija. Svojedobno su u

³⁴ U tom smislu dobar je primjer Registar austrijskih arhiva i rukopisa te Vodič australskih književnih rukopisa. Vidjeti: URL: www.austlit.edu.au. Usporediti i umreženje podataka o književnim arhivima knjižnica, arhiva, muzeja i kulturnih institucija u Europi: Networking of Literary Archives (NOLA): URL: <http://gonzo.hd.uib.no/Nola/Nola.html>. O književnim arhivima u talijanskim knjižnicama vidjeti UR: <http://www.rhul.ac.uk/italian>. Nepotpuni popis književnih arhiva u svijetu vidjeti u: Valeria Koba, nav. mj., str. 84-86.

³⁵ Usp. Vodič Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Zagreb: HAZU, 2001. Andrea Sapunar, *Popis rukopisnih ostavština u arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti*, ondje, str. 111-120.; Branko Hećimović, *Muzejsko-kazališna zbirka Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta*, ondje, str. 187-218; Vedrana Juričić, *Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske glazbe*, ondje, str. 245-248.

Zavodu za književnost nakon 1952. godine bile uređene sobe Ivana Gorana Kovačića, Antuna Gustava Matoša i Vladimira Nazora. Zavod je, uz priređivanje djela hrvatskih pisaca, organizirao i prve velike simpozije o hrvatskim književnicima, primjerice o Silviju Strahimiru Kranjčeviću 1958., Miroslavu Krležu 1963., Vladimiru Nazoru 1972. i dr.

Brojni osobni arhivski fondovi književnika nalaze se i u *arhivima*. Na prvome je mjestu Hrvatski državni arhiv. Arhivi su u sklopu svoje redovite djelatnosti otkupima, darovanjem i depozitima prikupili brojne rukopisne ostavštine, među kojima su i ostavštine književnika i, općenito, kulturnih djelatnika.

Muzeji u Hrvatskoj samo iznimno čuvaju zapise književnika. U Hrvatskoj se nije razvio ni širok sustav osnivanja spomen-muzeja pojedinih književnika. Danas djeluje samo Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu te Spomen-kuća Miroslava Krleže na Gvozdu. Memorijalni su muzeji u Hrvatskoj samo spomen-muzeji i uglavnom ne čuvaju cjelovito arhivsko gradivo. Primjerice, u Zavodu za književnost čuva se 1,5 dužinski metar gradiva nastaloga radom Ivana Gorana Kovačića. Slično je i sa Memorijalnim muzejom Miroslava Krleže na Gvozdu. Taj muzej ima spomen-obilježje, dok se osobni arhivski fondovi Miroslava i Bele Krleže čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.³⁶

³⁶ *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže u NSK*, katalog, NSK, Zagreb, 2003. Krležina se rukopisna ostavština dijeli na tri skupine: A. *Rukopisi Krležinih djela* (članci, drame, eseji, govori, novele, pjesme, romani); B. *Korespondencija* (a. Pisma Miroslava Krleže, B. Pisma Miroslavu Krleži, Pisma Beli Krle-

U Hrvatskoj se ni izdaleka nisu iskoristile sve mogućnosti da se stvori više spomen-muzeja ili barem spomen-soba u muzejima posvećenih najznačajnijim književnicima. Dakako, problematiku spomen-muzeja potrebno je promatrati kompleksnije. Spomen-muzeji posvećeni su i drugim znamenitim ličnostima: znanstvenicima (Nikola Tesla), glazbenicima i sl. Jedan od novih oblika prezentacije i književnika i drugih ličnosti ostvaruje se i putem klasičnih i virtualnih izložaba korištenjem ne samo onoga gradiva koje se čuva u muzejima, nego i u suradnji s drugim ustanovama, pri čemu ponajprije mislimo na knjižnice i arhive, znanstvene istraživačke institute i na gradivo koje se čuva u privatnim zbirkama.

U Hrvatskoj je sačuvan i jedan *privatni književni arhiv*, onaj obitelji Brlić u Slavonskome Brodu. Trenutačno je u depozitu Instituta za hrvatsku povijest – Odjela u Slavanskom Brodu.³⁷

U Hrvatskoj imamo tri osnovna tipa u kojima se čuvaju “književne arhive”: NSK i druge knjižnice, istraživački instituti i arhivi. Godine 1984. izrađen je Pregled arhivskih fondova i zbirke Hrvatske i u njemu su prikazani i osobni arhivski fondovi književnika.³⁸ U tisku je drugo

ži i njezina pisma drugima), C. *Dokumenti, Osobni dokumenti, Dokumenti Bele Krleže, Fotografije - slikovni materijal, Računi, adrese, pozivnice, Građa drugih autora kojom se služio Miroslav Krleža, Preslici, Osmrtnice, Novinski istrišci, špalte, brošure.*

³⁷ Stanković, Mladen, *Obiteljski arhiv Brlić: skupina III.*, Slavonski Brod, 1974., str.100.; Stanković, Mladen, *Arhiv obitelji Brlić*, Slavonski Brod, 1974., str. 111.

³⁸ *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ. SR Hrvatska*, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd, 1984., drugo prošireno izdanje je u tisku.

izdanje te edicije u kojoj su prikazani osobni arhivski fondovi koji se čuvaju u hrvatskim državnim arhivima i izvan-arhivskim ustanovama (HAZU, NSK, knjižnice, muzeji, crkvene ustanove). Za analizu uzimam ustanove u kojima je najveći broj osobnih arhivskih fondova književnika u užem smislu riječi, pa prema tome ne obuhvaća i druge kategorije osoba čiji se osobni fondovi svrstavaju u *kategoriju homines literati*, kao što su filozofi, skladatelji, arhitekti, likovni umjetnici, filmski stvaratelji i dr. Treba napomenuti da nije uvijek riječ o cjelovitim arhivskim fondovima već o fragmentima ili samo o sačuvanoj korespondenciji.

Najveći broj osobnih arhivskih fondova ima Zavod HAZU za književnost, kazalište i glazbu. (Odsjek za književnost počeo je raditi 1948. u sklopu tadašnjeg Instituta za jezik i književnost, dok Odsjek za kazalište nastaje tek 1966., u sklopu Instituta za književnost tadašnje JAZU.) Od ukupno 305 arhivskih fondova 204 su veće ili manje ostavštine književnika, što je 67% svih fondova (ostatak čine osobni arhivski fondovi dramskih umjetnika, scenografa, kazališta i kazališnih manifestacija). Na drugome mjestu po broju osobnih ostavština je Nacionalna i sveučilišna knjižnica koja slijedi europsku tradiciju skupljanja "rukopisa", "autografa" i "korespondencije". O toj tradiciji svjedoči i činjenica da je Zemaljski arhiv tri puta, 1901., 1902. i 1913. godine, predao Sveučilišnoj knjižnici brojne rukopise, među njima i rukopise književnika i skladatelja.³⁹ Nacionalna i sveučilišna

knjižnica od ukupno evidentiranih većih i manjih fragmentarno sačuvanih osobnih arhivskih fondova ima 151 arhivski fond književnika ili 30%. Na trećem je mjestu središnji arhiv HAZU, koji od 58 osobnih arhivskih fondova ima 15 arhivskih fondova književnika ili 25%. Na posljednjem je mjestu Hrvatski državni arhiv, koji od 182 osobna arhivska fonda ima samo 17 fondova koji se odnosi na književnike, što je 10%.

Navedeni primjeri pokazuju da je prikupljanje rukopisnih ostavština u Hrvatskoj pod utjecajem dviju tendencija: europske tradicije i suvremene potrebe izdavanja kritičkih izdanja i proučavanja djela književnika. Premda u Hrvatskoj nije osnivan "književni arhiv" kao zasebna institucija ili kao specijalni arhiv, najveći broj književnih ostavština prikupljen je entuzijazmom i zalaganjem pojedinaca. Razvoj nije doveo do stvaranja sustavne politike akvizicija osobnih arhivskih fondova, niti do jedinstvenoga sustava obrade takvih ostavština. Osim navedenih ustanova, veće cjeline ili fragmente književnih ostavština preuzimali su i muzeji ili pojedine knjižnice.

IZGLEDI ZA BUDUĆNOST

Postavlja se pitanje treba li ostati pri sadašnjem stanju, koje ovisi o pojedinim ustanovama i pojedincima entuzijastima ili je potrebno uvesti svojevrsnu institucionalizaciju i sustavnu brigu o prinovama (kupnjom, darom ili depozitom), čuvanju, zaštiti i obradi rukopisnih ostavština književnika. Nadalje, treba li promicati osnivanje specijaliziranih arhiva književnosti i umjetnosti ili i dalje zadržati postojeću disperziju? I, konačno, treba li pod pojmom književnih

³⁹ HDA, Predsjedništvo zemaljske Vlade br. 4946 PR od 19. listopada 1901. i br. 1435 PR od 24. ožujka 1902.

arhiva razumijevati samo književnike (pjesnike, pisce, književne kritičare) ili taj pojam proširiti i na druge kategorije stvaratelja, kako je predlagao W. Dilthey već krajem 19. st.

Odgovor na ta pitanja povezan je sa suvremenim tendencijama očuvanja rukopisne baštine književnika: kako osigurati sustavnu brigu o zaštiti arhiva književnika i umjetnika (politika akvizicije), kako osigurati stručnu obradu (sređivanje i izrada obavijesnih pomagala), kako u suvremenom okruženju stvoriti jedinstveni informacijski sustav (normirani zapisi) i, konačno, kako osigurati i realizirati najbolju prezentaciju književnosti i književnika.

Suvremene tendencije upućuju na potrebu *institucionalizirane brige o književnoj baštini književnika* te institucijama na području kulture i književnosti. Ta se briga zasniva na zahtjevu za usvajanje koncepta “cjelovite baštine” ili, s arhivističkoga gledanja, “totalne memorije” u koju pripadaju i osobni arhivski fondovi književnika i umjetnika. Tu brigu općenito možemo nazvati *sustavnom politikom akvizicija*. “Politika akvizicija” pretpostavlja identificiranje i vrednovanje osoba čiju bi rukopisnu ostavštinu trebalo jednom preuzeti u “književni arhiv”. Nadalje, ona pretpostavlja izradu dugoročnoga plana, promidžbu, suradnju s profesionalnim društvima književnika, djelovanje putem sredstava društvenoga priopćavanja i informiranje o tome kako se darom, ostavštinom (legatom) i kupnjom rukopisnih ostavština ostvaruje koncept “cjelovite baštine” ili “totalne memorije”.

Sadašnji sustav brige o književnoj ostavštini nije koordiniran i ponajčešće ovisi o slučajnosti ili o entuzijazmu pojedinog

arhivista, knjižničara, muzealca ili književnog teoretičara. Posljedica takve “politike” jest činjenica da se fragmenti istoga književnika često nalaze na više mjesta (u knjižnici, arhivu, Zavodu HAZU).

No pitanje je koja bi struka (koji arhivi, knjižnice, muzeji ili zavodi) trebala voditi profesionalnu brigu i politiku akvizicija književne baštine.

Danas je među stručnjacima arhivističke, knjižničarske i muzejske znanosti i prakse općeprihvaćeno načelo da su ostavštine književnika cjelina i da se čuvaju i obrađuju prema načelu provenijencije. Ipak to ne znači da je osobne arhivske fondove književnika nužno čuvati u arhivskim ustanovama, niti da moraju to biti specijalni književni arhivi kao zasebne ustanove. Već navedeni primjeri Austrijske nacionalne knjižnice, koja je 1996. osnovala poseban odsjek Književni arhivi, ili Kanadskoga arhiva i knjižnice, koja također u svome sastavu ima Književni arhiv, primjeri su koji se u suvremenoj organizaciji zaštite “književnih arhiva” ne smiju zanemariti. Danas u Hrvatskoj Nacionalna i sveučilišna knjižnica ima i prostorne mogućnosti i tradiciju čuvanja “rukopisa”, pa ni razmišljanje o stvaranju Hrvatskoga književnoga arhiva pri toj ustanovi ne bi trebalo biti strano.

Stvaranje Hrvatskoga književnoga arhiva ne znači nužno objedinjavanje svih dijelova književnih arhiva koji se čuvaju u različitim drugim ustanovama. No takva bi ustanova bila koordinator i referalni centar za sve gradivo koje ima književna obilježja, a i za rukopisne ostavštine drugih osoba koje su djelovale na području humanističkih i društvenih znanosti.

Konačno, osnivanjem Hrvatskog književnoga arhiva institucionalizirala bi se poli-

tika akvizicija i stvorili bi se preduvjeti za jedinstvenu obradu takvoga gradiva.

Na to upućuju i suvremene tendencije tijesne suradnje među arhivistima, knjižničarima i muzealcima koje su prihvaćene na međunarodnoj razini, a ostvaruju se i na nacionalnim razinama pojedinih država. Rezultatom te suradnje smatramo i dvije suvremene norme koje je donijelo Međunarodno arhivsko vijeće. To je *Opća međunarodna norma arhivskoga opisa* (ISAD/G) i *Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji* (ISAAR/CPF).

O toj će problematici na ovom savjetovanju biti i detaljnijih izlaganja.

MEMORIAL MUSEUMS OF LITERARY AUTHORS AND LITERARY ARCHIVES

The title of the symposium "Museums and literature" focuses the theme of the heritage of authors to museums, while at the same time leaving unresolved the question of the relationship between museums and the heritage (not only manuscripts) of authors with the dilemma "Museums and literature" and/or Museums of literature". This view is also a challenge to other disciplines that deal with the heritage in the broadest sense (archives specialists, librarians and historians of literature). From a broader point of view, this symposium is a challenge and opens up the question of whether an author's legacy should be viewed as an object of museum activity or whether to take a broader view, with respect to archives, libraries and the history of literature and institutions that deal with these disciplines. It is interesting to note that there are two international committees that deal with the legacy of authors: the International Committee for Literary Museums and the Section on Literature and Art Archives - SLA. Both of the bodies have similar tasks. The International Com-

mittee for Literary Museums task is "research, publication, exhibition and education aimed at historical and biographical literary museums and museums of composers", while the SLA's task is "to encourage the study and research concerning the management of literary archives and to promote the exchange of views and experiences in this field".

Librarians join together with these two disciplines because in recent time whole departments of national and university libraries are called literary archives. Along with those three professions (museum, archives and libraries) "the manuscript heritage of literary authors" is the subject of research on the part of historians of literature, so that in places (like in Croatia) there are institutes that collect manuscripts in order to study the manuscript heritage and prepare critical publications. Finally, there are tendencies to create, along with the collection, preservation and treatment of the manuscript heritage of cultural authors, interdisciplinary scholarly institutes for the presentation and study of the ideas and work of authors, artists and philosophers.

The approach to the "literary heritage" (not only in manuscript form) and the delineation of the sphere of activity of each of the disciplines is a challenge for theoretical thinking and has practical implications concerning the collection, preservation, presentation and study of works and writings of literary authors in the sense of their being works belonging to the cultural heritage. The paper gives an insight into contemporary trends in the world (in museums, libraries and archives) with respect to the treatment and presentation of the literary heritage (as well as the heritage of other authors in the field of culture and thinking: composers, artists, architects, philosophers). There is a historical overview concerning the collection, treatment and presentation of the literary heritage in Croatia, and in this context there is mention of the problems linked with the policy of acquisitions and the norms of documenting and describing material in literary archives. Stress is placed on the role of museums in the presentation of writers (memorial museums) and the institutional framework of literary archives as individual institutions or as departments within national and university libraries and state archives.

MUZEJ DOSTOJEVSKI

**NATALIA TUIMEBAEVNA
ASHIMBAEVA**

**Literarno-memorijalni muzej
F. M. Dostojevski, Sankt
Petersburg, Rusija**

Na broju 5, u ulici Kuznjecki, Fjodor Dostojevski proveo je posljednje godine svojega života. U jesen 1878. pisac se uselio sa svojom obitelji u stan broj 10 na drugom katu.

U tom stanu, u ulici Kuznjecki, Dostojevski radi na slavnom govoru u čast Puškina i piše svoj roman *Braća Karamazovi*. Iznenađujuća ga je smrt 28. siječnja 1881. prekinula u pisanju drugog dijela romana. Godine 1957. na zgradu je postavljena spomen – ploča, a 90 godina nakon

njegove smrti u istoj je zgradi otvoren književni spomen-muzej Fjodoru Dostojevskom.

Kuća u ulici Kuznjecki bila je obična stambena zgrada sa stanovima za iznajmljivanje. Stan obitelji Dostojevski bio je najveći, sa šest soba. Lijevo od ulaza nalazila se *Dnevna soba*. Desno je bila *Kuhinja*. A nasuprot ulaznim vratima bila je *Praonica*.

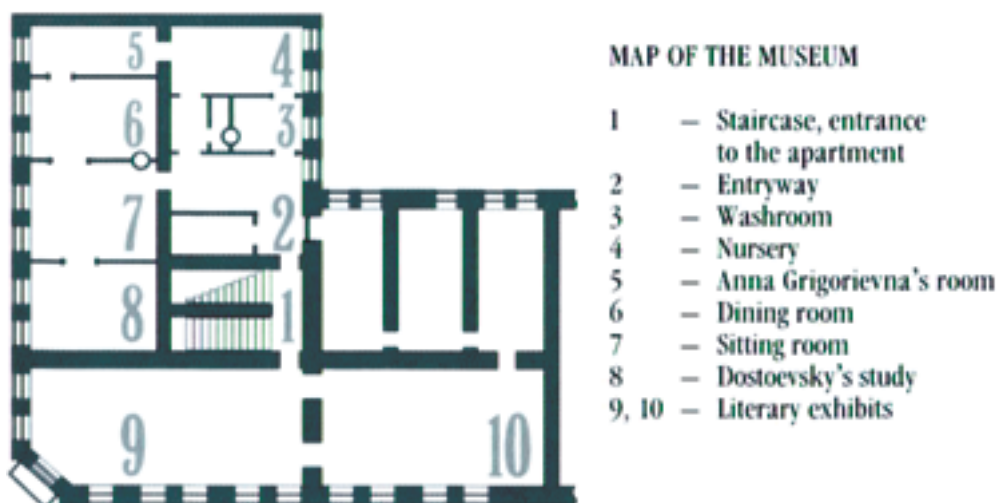
Kroz nju se ulazilo u *Dječnu sobu*, gdje su živjela piščeva djeca, Ljubov i Fjodor. Dostojevski je obožavao djecu. Smatrao je da život bez njih nema smisla, nastojao je s njima provoditi što više vremena: vodio ih je u kazalište i u šetnje. Navečer bi im čitao knjige, nastavljajući time obiteljsku tradiciju.

Soba piščeve supruge Ane Grigorijevne nalazila se uz dječju. Bila je njemu najbližija osoba i potpora u svim teškoćama. Zajedno su proveli 14 godina. Te godine Ana Grigorijevna smatra najsretnijim razdobljem svojega života. Nakon muževe smrti napisat će: “Bio je sunce mog života”.

U *Blagovaonici* se cijela obitelj u 6 sati uvečer okupljala. Dostojevski je često pozivao prijatelje da večeraju s njegovom obitelji. Volio je primati goste u svojem domu. Vrući samovar uvijek se ostavljao za njega u blagovaonici – dok je radio, često je pio čaj koji bi sam pripremio. Dostojevski je često pozivao goste i primao ih u *Dnevnoj sobi*. Dok je živio u tom stanu, već je bio slavan pisac. Posjećivali su

Slika 1. Ulazna vrata stana Dostojevskog

Slika 2. Tlocrt Memorijalnog muzeja F. M. Dostojevski

ga brojni ljudi. Mladi su ga voljeli, zvali su ga prorokom, učiteljem.

Najvažnija soba u stanu bila je piščeva *Radna soba*. U njoj nema nepotrebnih predmeta. U sredini se nalazi velik radni stol. Na njemu je uvijek bio savršen red. Dostojevski bi radio noću, pa su zbog toga na stolu uvijek stajale dvije svijeće. I neizbježna čaša čaja. U toj bi se sobi odmarao, na svojoj ležaljci. Iznad nje visi fotografija Rafaelove *Sikstinske Madone*.

Ista je fotografija visjela u radnoj sobi Versilova, jednog od likova iz njegova romana *Mladić*. Dostojevski je prvi put vidio to sliku u dresdenskoj Pinakoteci. Prema pisanju Ane Grigoriјevne, dugo bi stajao ispred slike i sanjario kako bi bilo lijepo imati njezinu kopiju. Šest mjeseci prije smrti prijatelji su mu poklonili tu najdražu sliku.

U *Književnoj* je sobi izložena je građa iz piščeve biografije i njegova stvaralaštva. Na jedinstvenom planu grada *Sankt Peterburg Dostojevskog* prikazane su adre-

se piščevih stanova u gradu, kao i adrese likova iz romana čija se radnja zbiva

Slika 3. Cilindar F. M. Dostojevskog

Slika 3. Detalj postava romana *Bjesovi*

u tom gradu. Tijekom svojega života u Sankt Peterburgu Dostojevski je promijenio 20 adresa. Gotovo svi njegovi stanovi nalazili su se na uglu zgrada na raskrižju.

Iz mnogih stanova u kojima je Dostojevski živio vidjeli su se crkveni zvonici. Zgrada u ulici Kuznjecki u blizini je crkve Majke Božje s Vladimirske ikone. S balkonskog prozora piščeve sobe pruža se jedan od njegovih najdražih pogleda na Sankt Peterburg.

Dostojevski je stigao u Sankt Peterburg u svibnju 1837., a prvih je petnaest godina života proveo u Moskvi. Pet je godina

studirao na Vojnoinženjerskom učilištu u Palači Mihailovski.

Prvi roman, *Bijedni ljudi*, donio je Dostojevskom veliki uspjeh. “Moja je slava dosegla kulminaciju”, šaljivo je govorio svojem bratu.

Godine 1847. Dostojevski postaje članom socijalističkog kruga koji je svakog petka održavao sastanke u domu Mihajla Petraševskog. Članove kruga “Petraševski” oduševile su ideje francuskih utopista, teorija Charlesa Fourriera o zlatnom dobu čovječanstva, a sanjali su o “zlatnom dobu” Rusije. No, 23. travnja 1849., uvečer nakon prijave agenta Ministarstva unutarnjih poslova, uhićeni su svi članovi kruga “Petraševski”.

Deset je godina Dostojevski bio istrgnut iz normalnoga života i doslovce nije mogao pisati: najprije je bio u samici u

Slika 4. Detalj stalnog postava romana *Braća Karamazovi*

Tvrđavi Petra i Pavla u Sankt Peterburgu, zatim je poslan na prisilni rad u tamičnicu u Omsk, a na kraju je na šest godina prognan u Sibir.

Šezdesetih godina 19. stoljeća Dostojevski se vraća književnosti, objavljuje književno-umjetničke dnevnik *Vrijeme i Epoha*, putuje Europom.

U drugoj je sobi izloženo pet velikih romana Dostojevskog: *Zločin i kazna*, *Idiot*, *Demoni*, *Mladić* i *Braća Karamazovi*. Od jednoga do drugog romana posjetitelji putuju kroz sliku uskih, skučenih, iritantno nepravilnih soba niskih stropova, s malim prozorima i uništenim namještajem. Slika s elementima skučenosti tipična je za piščevu percepciju prostora.

U Književnoj sobi svijet piščevih romana rekonstruiran je prema njegovim zapisima. Instalacije sastavljene od knjiga, svakodnevnih predmeta, fotografija i slikovnog materijala koje Dostojevski spominje u svojim tekstovima stvaraju "slike romana", pobuđujući asocijacije u posjetitelja.

DOSTOEVSKY MUSEUM

In November 2006 the Dostoevsky Museum in St. Petersburg will celebrate its 35 years. The Museum was opened for the 150th anniversary of Dostoevsky's birth, in the writer's last apartment. Over the years the museum developed its own

principles of work, occupied its own niche within the city's cultural area. The museum's mission is to preserve, collect and promote Dostoevsky's heritage in accordance with modern cultural and museological trends, to elaborate new forms of presentation of the museum's exhibitions and of interaction with its audience. The writer's memorial apartment was restored, his work study reconstructed, some of his personal items preserved. When reconstructing the writer's apartment, our task was to attain a maximal authenticity of the writer's apartment atmosphere with limited possibilities. Over the years of its existence the accuracy of principles upon which the memorial exposition had been based was confirmed.

In the Museum's structure, the writer's memorial apartment is a constant, a semantic center of the Museum. Another principle underlies the Literary exposition: it is a narration of the writer's life and creative work in a historical and literary context. In the Literary exposition it is crucial to present in-depth Dostoevsky's creative work, using expressive artistic methods, following new tendencies in museology, new esthetic criteria. The first exposition was created in 1971, the second - in 1996. At present, we are working on a new - third-version of the exposition (plan 2007).

The Museum is successfully developing. In 1996-2005 bright projects were realized "Wandering with Dostoevsky", "Dostoevsky's Theatre" by Andrzej Wajda, and others, exhibitions of contemporary artists are constantly held at the museum. A theatre was created inside the museum, in which plays after Dostoevsky's writings are performed. The Museum earned reputation of a scientific research center - annually, the museum holds the International conference "Dostoevsky and World culture", publishes scientific collections. The Dostoevsky Museum is active and open to communication.

VISIBILIA ET INVISIBILIA***Mjesta Ivane Brlić –
Mažuranić****ŽELJKA ČORAK****Institut za povijesti umjetnosti,
Zagreb**

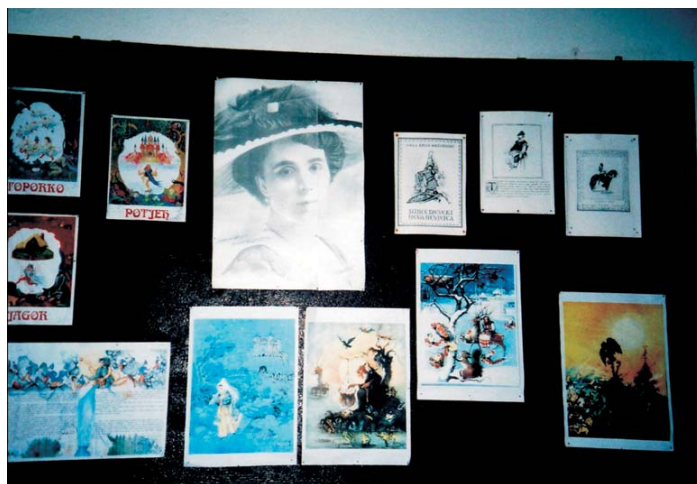
Muzej književnosti u najvećoj mjeri računa s nestvarnim svijetom. Dok se u ostalim muzejima pažnja usmjerava

Slika 1. Nekadašnja gospodarska zgrada kuće Ivane Brlić Mažuranić, danas garaža Hrvatskih šuma

na izložene predmete i pretežno se njima iscrpljuje, dok se u galerijama slika nestvarni prostori i nestvarne dionice naših života nalaze unutar okvira i na neki nas način usisavaju na licu mjesta, muzeji književnosti samo su polazne stanice. Nadograđujući intenzivnu tvarnost slika i kipova, malo kad nalazimo poticaj da se otputimo u po-

tragu za realnim koordinatama njihovih stvaralaca. U muzejima književnosti pak realne koordinate upućuju na paralelne svjetove književnih djela. Štoviše, kako vrijeme prolazi, autori, uz pretpostavku da odolijevaju zaboravu, ulaze u mit, uzlaze na neku visoravan gdje se susreću s vlastitim likovima koji su im posisali krvi i mesa, kao što nošeno dijete rastače zube trudnoj majci. Autori postaju likovi, njihovi pak likovi stječu stvarnost. A stvarnost proširuje i transformira jurisdikciju muzeja do neslučenih razmjera. Uputno je koncentrirati se na jedan primjer da se vidi što sve mogu muzej i književnost međusobno. Ako u hrvatskoj književnosti postoji osoba čiji bi svaki trag trebalo muzeificirati, to je Ivana Brlić – Mažuranić. Ona je vezana za nekoliko mjesta, od koji ponajprije za Ogulin, mjesto rođenja, zatim za Zagreb, mjesto mladosti i smrti, i napokon za Slavonski Brod, mjesto cijeloga zrelog života. Idimo redom. Rodna kuća u Ogulinu srušena je pedesetih godina 20. stoljeća, bez pijeteta i bez svijesti o tome što je Ivana Brlić

Slika 2. Spomen-soba Ivane Brlić – Mažuranić u Zavičajnom muzeju Ogulin

Slika 3. Zgrada obitelji Mažuranić u Jurjevskoj ulici, danas Španjolska ambasada

– Mažuranić Ogulinu i što je on njoj. Od tvornih tragova ostala je gospodarska zgradica u dvorištu, danas neprepoznatljivo modernizirana u garažu Hrvatskih šuma. Zgrada Hrvatskih šuma, s bajkovitim medvjedom u ulazu, ali medvjedom drugog autora, nalazi se na mjestu srušene kuće. Na toj zgradi postavljena je, naknadno,

Slika 4. Fotografija biblioteke u Jurjevskoj ulici

Slika 5. Kuća Brlićevih u Slavenskom Brodu

s porastom svijesti, spomen-ploča Ivani Brlić – Mažuranić. Nedaleko, na glavnom trgu, nalazi se i njezina bista. U muzeju u frankopanskom gradu uređeno je nekoliko spomen-soba Ivane Brlić – Mažuranić. One sadržavaju mnoge dokumente i fotokopije iz kojih doznajemo zanimljive podatke o našoj autorici. Na primjer, koja su joj sve krsna imena ili kako je glasilo Akademijino obrazloženje prijedloga da joj se dodijeli Nobelova nagrada. Na neke elemente iz tih oba imat ćemo se prilike vratiti. Sve u svemu, dragocjena građa – jer je općenito tako nedopustivo oskudna – ali papirnata, suha, plošna, beskrajno siromašnija od bogatoga književničina djela. Pa čak bez onih elemenata koji su nužni za doživljaj njezine biografije kao drame – kakva je zaista i bola. Muzeificiranje Ivane Brlić – Mažuranić svođenje je njezina života na činovničku fusnotu čudesnoga opusa. I to je najsuvislije što o Ivani Brlić – Mažuranić kao muzeološki zahvat postoji.

Zagreb, Jurjevska ulica. Kuća u kojoj je potomkinja slavne obitelji provela mladost, za razliku od Ogulina, postoji. Nalazi se u slikovitome povijesnom kontekstu, na zidu također nosi spomen-ploču. U kući nema ni nadoknadnog medvjede-

da. Prodana je, bez intervencije države i bez drugačijeg odnosa od onoga zbog kojega je srušena rodna kuća u Ogulinu, španjolskoj ambasadi. Predragocjena biblioteka, koje se fotografija nalazi u spomenutom spomen-prostoru u Ogulinu, i koju Ivana Brlić – Mažuranić spominje u svojoj autobiografiji, završila je bačena na cesti. Odvezao ju je svijetli karavan neutvrđene registracije. Kad je autorica ovoga izlaganja obaviještena o zbivanju i kada je dohrlila na mjesto događaja, našla je još gomilu kutija i papira. Praznih kutija punih praznih papira. Iz jedne je još izvukla knjigu koju vam ovom zgodom pokazuje. To je *Nekoliko rečih o pravopisu od Vekoslava Babukića iz 1946.*, s vlastoručnom Babukićevom posvetom Antunu Mažuraniću. Ona je sada istrgnuta iz svog konteksta, muzeificirana u privatnoj kući, kao dokazni materijal izmaklog zločina. Njezina je tvarnost nadnaravno gusta jer svjedoči o odveć velikom nestanku. Zabilježena je povijest iščezavanja jedne srednjovjekovne francuske katedrale, one u Cambraiu. Građena je u XIII. stoljeću. U XVII. stoljeću u vojne su svrhe izrađene makete francuskih strateški važnih gradova, među ostalim Cambraia, skupa s katedralom. Za okupacije Pariza 1815. godine Nijemci su dio tih maketa opljačkali i odnije u Berlin. U XIX. stoljeću katedrala u Cambraiu je srušena. Berlinska zgrada s francuskim maketama – i maketom Cambraia ostala je poznata po jedinoj preostaloj fotografiji te makete. Biblioteka roda Mažuranića, koja je formirala Ivanu Brlić – Mažuranić, postoji danas po fotografiji iz ogulinskoga frankopanskoga grada i po ovoj na cesti nađenoj knjižici.

Slavonski Brod, kako je iz neukoga lokal – patriotizma nazvan Brod na Savi.

Prije Domovinskog rata kuća Brlićevih na brodskom Korzu bila je savršeno sačuvana i govorila je o visokom intelektualnom statusu jedne znamenite hrvatske provincijske obitelji – u vrijeme kada provincije zapravo nije bilo. Bila je to dragocjena kuća, u svemu potpuna i skladna. Nju upravo sustiže sudbina ogulinskoga i zagrebačkog zdanja, jer ne samo što je rat opustošio prostor i inventar, nego specifična nesvijest zamjetno raste. Država ponovno ne poseže za kapitalnim prostorom svoje kulture i prepušta ga meandrima privatnih i lokalnih aranžmana. U isto vrijeme likovi Ivane Brlić – Mažuranić već prevedeni u životinjsko carstvo crtanog filma, bit će vjerojatno u obliku kipova porazmješteni u prostor realnog grada, Slavonskog Disneylanda.

Slavonski Brod drugi put. Posljednji preostali autentični prostor života Ivane Brlić – Mažuranić, ljetnikovac Brlićevac u Brdu, u brodskom vinogorju. Taj romantični ljetnikovac iz druge polovice XIX. stoljeća, koji još živi u kontinuitetu i u kojem boravi unuk Ivane Brlić – Mažuranić, dr. Vuk Milčić, sa suprugom i potomcima, sadržava

Slika 6. Ljetnikovac Brlićevih u Brdu, pokraj Slavonskog Broda

Slika 7. Autentični enterijer ljetnikovca iz vremena Ivane Brlić – Mažuranić

unatoč velikoj trošnosti i nemogućnosti odgovarajućeg održavanja, autentične predmete, namještaj u izvornom rasporedu, namještaj na kojem je, s mnogim slavnim gostima, sjedila Ivana Brlić – Mažuranić; ili onaj, sasvim krhak i potrošen, na terasi, s kojega je daljinu gledala još Ivanina svekrva, slikarica Fani Daubachy Brlić. Sve je to živo,

Slika 8. Pogled na terasu ljetnikovca

nadohvat ruke, ali na izmaku, na granici fizičkog opstanka. I bez potpore koju bi dala snažna nacionalna volja da se taj živi muzej književnosti, i više od toga, osigura za trajnu javnu namjenu, kao kapitalna nacionalna baština.

Muzej književnosti može sadržavati tvarna svjedočanstva o piscima, prenositi otiske njihove fizičke egzistencije. Može ozvučiti pisana djela, virtualno predočiti svjetove autora i njihovih likova. Može izazivati komparacije, poticati tematske maštarije, otvarati kreativne igre ukriženih sudbina. Može utjecati na slobodne i nove odnose fikcije i fakta. Ali bilo bi dobro da muzej književnosti ne bude na kraju puta uzmicanja iz stvarnog svijeta, odustajanja od stvarnih mjesta. Nego da, naprotiv, bude na početku puta osvajanja stvarnih mjesta za baštinu mašte.

Ogulin. Ivana Brlić – Mažuranić rodila se u krajoliku koji se daje očitati u njezinim djelima, u prijestolnici čudesa. Usred grada Đulin ponor nešto je apsolutno fantastično, a svakako i mjesno koje je stvoreno udarcem Regočeve noge i na kojem počinje Regočevo i Kosjenkino podzemno putovanje kroz Legen-grad. Klek je, dakako, Kitež-planina, zajedno s jezerom Sabljacima, a Jaglenac i Ruttica suputnici su svakom hodočasniku. Oko Vitunjčice lijeće Utva zlatokrila, stoluje Sitivrat, a Sreća nadzire Zorka Bistozorkog i Mavricu. Moguće su bezbojne analogije i s njima povezani itinereri. Pokraj ljetnikovca Brlićevac još su drva iz Šume Striborove, i golema srebrna jela koja je vidjela Ivanu Brlić – Mažuranić. Dobri su muzeji, nisu suvišni ni kao skromne zidne novine, a pogotovu ne kao tehnološka raskoš virtualnih

Slika 9. Đulin Ponor - ponor rijeke Dobre u Ogulinu

ponuda. Ali ako muzej književnosti ne uspostavlja stalan dijaloški odnos stvarnoga i izmišljenoga, upućujući neprekidno jedno na drugo i korigirajući jedno drugim – ako ne ljulja vlas stvarnosti

moću mašte, a mašti ne otvara put kroz stvarnost, onda je on samo prividno živo mjesto koje se stavlja u službu kompenzacije gubitka svijeta. Funkcija muzeja književnosti morala bi biti i prilog posvećenju stvarnih mjesta gdje se dotakne književnost i zemlja. Jer, zadaća se muzeja povećala. Nekada je svijet, u svojim sažecima, ulazio u muzej da bude predstavljen i zapamćen. Danas je muzeju izaći iz vlastite unutrašnjosti da bi spašavao svijet.

* Tekst objavljen u: *Vijenac*, br. 337. 1. veljače 2007., str. 7

VISIBILIA ET INVISIBILIA

The theme Museums and Literature is an exemplary means of dealing with the relationship of the visible and the invisible, the material and the imagined, of the given and the induced, of the remembered and the transformed, of shadows and illusions, of places and miracles. This paper attempts to discuss some possibilities of their mutual impulses and make use of examples of the (possible) presence of Ivana Brlić-Mažuranić and Marguerita Yourcenar in our midst.

KLASIČNO PRED IZAZOVIMA SUVREMENOGA: NEKI PRIMJERI IZ JASNE POLJANE

ELENA PETROVA
Muzej-imanje Lava Tolstoja
Jasna Poljana, Rusija

Slika 2. Kuća Lava Tolstoja

Jasna Poljana – obiteljsko imanje Lava Tolstoja – proglašeno je muzejom 1921. godine. Danas je to mjesto mnogo više od najslavnije ruske mjesne kulturne znamenitosti i važnoga turističkog središta. Posljednjih godina Muzej-imanje Tolstoj znatno se proširilo, promijenilo i postalo nova vrsta muzeja.

KONCEPCIJA

Muzej želi oživjeti osobitu kulturnu sredinu, sličnu onoj iz doba Lava Tolstoja,

Slika 1. Obiteljsko imanje Lava Tolstoja u Jasnoj Poljani

koja bi imala obrazovnu namjenu i bila pokretač lokalnoga razvoja.

Sam ustroj Muzeja određuje i ostvaruje taj cilj nizom projekata koji će aktualizirati Tolstojevu baštinu i približiti je izazovima suvremenog života.

Kao primjer navodim dva projekta vezana za tu temu:

- međunarodni susreti pisaca, od 1996. održavani svake godine u Jasnoj Poljani
- Weimar-Jasna Poljana-Stratford *Nacionalna baština kao čimbenik održivog lokalnog razvitka* (EU projekt, 2006.-2008.).

SUSRETI PISACA

Jasna Poljana uvijek je privlačila kreativne pojedince – kako za života Lava Tolstoja, tako i nakon njegove smrti. No pisci se onamo u posljednjih jedanaest godina vraćaju u punom smislu riječi. Očarava ih i nadahnjuje

Slika 3. Dnevni boravak u kući Lava Tolstoja

samo mjesto, kao i Tolstoja prije mnogo godina. No više od toga nadahnjuju ih njegovo pisanje i ideje, njegova osobnost. Susreti se uvijek održavaju početkom rujna, na godišnjicu Tolstojeva rođenja (9. rujna).

To je međunarodno događanje; u posljednjih jedanaest godina na njemu su sudjelovali pisci iz mnogih zemalja i s raznih strana svijeta (osim iz Rusije, dolazili su pisci iz Austrije, Švedske, SAD-a, Španjolske, Srbije, Indije, Meksika...).

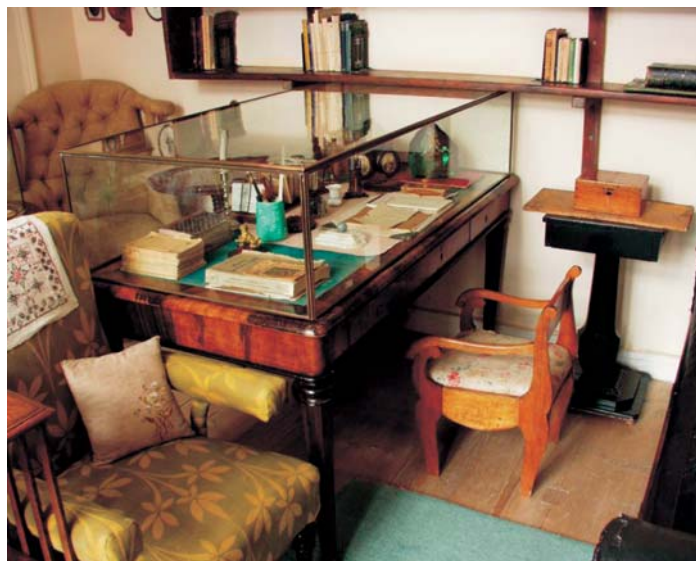
Susreti u Jasnoj Poljani svake su godine pravi forum pisaca, oni su mnogo više od razmjene mišljenja o raznim temama. Prije bismo ih mogli nazvati

razmišljanjima i diskusijama. *Diskusija* je riječ koja dobro opisuje zbivanja na Susretima. Govori, tradicionalno “slovo o Tolstoju” na godišnjicu njegova rođenja, novinske konferencije – sve je tu, no ono što ih čini posebnima jesu slobodne rasprave koje tijekom pet ili šest dana trajanje Susreta nikad ne prestaju.

Susreti svake godine obrađuju najveće probleme i izazove suvremenog svijeta te baš-

tinu Lava Tolstoja.

Što nam danas pisci govore, što misle o nama važnim, sveprisutnim temama? Na ta pitanja donekle mogu odgovoriti Susreti pisaca u Jasnoj Poljani.

Slika 4. Radni stol Lava Tolstoja

Slika 5. Susreti pisaca u Jasnoj Poljani

U razmjenama ideja i stajališta o njemu, Tolstoj je piscima samo polazište za podizanje mosta između njegove baštine i našeg života. U njegovu je primjeru to normalno jer djela Lava Tolstoja lako mogu poslužiti kao opis naše vlastite stvarnosti. Nakon Susreta pisaca tiskaju se knjižice s govorima sudionika, raspravama i člancima, esejima i fotografijama sudionika. Vezano za Susrete pisaca moramo također spomenuti književnu nagradu *Lav Tolstoj*, Jasna Poljana. Uvedena je 2003., a njezin je sponsor Samsung Electronics. Nagradu dobivaju pisci vrhunskih djela suvremene ruske književnosti, napisanih u duhu najboljih tradicija ruske proze. Uvedene su dvije kategorije radova: *Suvremeni klasici (20. stoljeće)* i *21. stoljeće: Vrhunsko djelo suvremene proze*.

**PROJEKT
WEIMAR-JASNA
POLJANA-
STRATFORD:
NACIONALNA
BAŠTINA KAO
ČIMBENIK
ODRŽIVOG
LOKALNOG
RAZVOJA**

Drugi je primjer povezivanje baštine sa suvremenim potrebama i problemima u književnim spomenicima kulture. To je projekt

Weimar-Jasna Poljana-Stratford: Nacionalna baština kao čimbenik održivog lokalnog razvoja. To je zajednički projekt triju važnih kulturnih mjesnih znamenitosti koje simboliziraju najslavnija imena svojih naroda: Johann Wolfgang Goethe, Lav Tolstoj i William Shakespeare. Proračun toga dvogodišnjeg projekta iznosi 250 000 eura, od kojih 200 000 daje Europska komisija (TACIS Program).

Slika 6. Sponzori književne nagrade Samsung Electronics

Projekt je započeo u travnju 2006.

Partneri su Ured za kulturu grada Weimara (čiji su savjetnici Fondacija klasični Weimar i Umjetničke zbirke); međunarodna fondacija Baština Lava Tolstoja i Muzej Lava Tolstoja u Jasnoj Poljani te Poglavarstvo grada Stratforda (čiji je savjetnik Zaklada rodne kuće W. Shakespearea).

Cilj je projekta izrada oblika održivoga lokalnog razvoja pokrajine, po uzoru na kulturnu znamenitost narodne baštine iz Jasne Poljane. Svojim konkretnim prihodima i dugoročnim rezultatima, taj će model biti primjer drugim pokrajinama i organizacijama u Rusiji. Projekt će u Rusiju prenijeti iskustva kulturnih znamenitosti narodne baštine iz Weimara (Njemačka) i Stratford-upon-Avona (Velika Britanija), osobito na području marketinga, obrazovanja i turizma. Danas su to već partneri koji razmjenjuju iskustva o tome, što je dobra osnova za dugoročnu suradnju.

Drugi je ambiciozni cilj da trokut Weimar – Jasna Poljana – Stratford-upon-Avon u budućnosti posluži kao jezgra mreže kulturnih znamenitosti narodne baštine diljem Europe.

CLASSICS' RELEVANCE FOR THE CHALLENGES OF TODAY: JASNA POLJANA EXAMPLES

“Weimar-Yasnaya Polyana-Stratford. National Cultural Heritage as a Factor of Sustainable Re-

gional Development”- the new partnership project of three cultural sites associated with the three names known to everybody as, probably, symbols of their nations: Goethe, Leo Tolstoy and William Shakespeare. This two-year project has a budget of 250 thousand euros, of which 200 thousand euros come from the European Commission (TACIS program). The project aims to develop a model of sustainable regional development based on the national Russian heritage at Yasnaya Polyana, former home of Leo Tolstoy. With its concrete outputs and its long-term results, this model shall serve as an example for other regions and organisations in Russia as well. The project therefore will transfer the experience of the national cultural heritage places in Weimar (Germany) and Stratford-upon-Avon (Great Britain) to Russia, especially in the fields of marketing, education and tourism.

Central activity of the project is to establish a Training Centre “Cultural Heritage and Sustainability” in Yasnaya Polyana and to hold seminars for Russian teachers, experts in tourism, cultural and regional managers and staff of the administration there. Regional workshops, international conferences and the exchange of experts will provide this knowledge to other Russian regions and institutions. Joint tourist marketing activities will ensure a long-term partnership Stratford-Weimar-Yasnaya Polyana.

The International Writers Meetings at Yasnaya Polyana have been annually held at the Tolstoy museum-estate for 10 years. Each conference is based on the most urgent problems and challenges Leo Tolstoy referred to, with a strong link to the problems and challenges of today. Best Russian and foreign writers are invited to these forums to discuss these matters. Each year, the Meetings are held in early September, one day always being Leo Tolstoy's birthday. For the last three years, there also exists the Literary Award “Yasnaya Polyana” that is given at the Writers Meetings to Russian writers and marks the most outstanding works in contemporary Russian literature.

ANTIKVARIJATI – PREDVORJA MUZEJA KNJIŽEVNOSTI

BRANIMIR DONAT
Zagreb

Svjedočanstva o prošlosti pohranjena su u odabranim (mahom karakterističnim) primjerima djela ljudskih ruku ili pak posredovanjem zapisa koji opisuju prošlost, običaje i po nečemu izuzetnom poznate osobe, a kojima je moguće vjerovati da su na bilo koji način vjerodostojni.

Do njih se došlo mahom slučajno: putem nekakvih predanja ili individualnih svjedočanstava, no postoje i brojni materijalni dokazi koji iskazuju duh i svjedočenje te dokaze tehničke ili kulturološke razine društva ali i pojedinaca nekog razdoblja ili socijalnog okružja. Okupljene na jednome mjestu i s manjeviše sličnom namjerom, oni omogućuju stvaranje nekih općevažećih zaključaka. Ti su mnogobrojni, ali mahom rasuti (u vremenu i prostoru) dokazi sačuvani u materijalnim uzorcima i tvornim primjerima kao artefakti koji se pretežito čuvaju u muzejima, koji se za njih staraju da bi bili dostupni svim zainteresiranima.

Iako se do mnogih takvih “uzoraka” došlo svjesnim putem i programiranim istraživanjima, valja reći da se do mnogo toga (možda i najznačajnijega) našlo uz pomoć Kairosa, odnosno puke slučajnosti, koja nije nikada isključivala temeljitost i spremnost da se otkriveno jasno i zorno opiše, a potom možda i objasni. Objašnjenja i racionalizacije

nužne su kako bi se krenulo ususret novim otkrićima sličnog podrijetla. Danas su važnija intencijska traganja na područjima koja su uglavnom bila plodonosna.

U tom procesu dolazi do bitnih promjena u postojećim znanjima, pa se može reći da mnogo toga važnoga za sadašnjost i budućnost postaje od nečega posve beznačajnoga. Tako se smeće ili nepotrebni otpadak odjednom pretvara u važan eksponat.

Muzeje najčešće pune iskopine, njihovo carstvo je prostor tajne i neznanja, no ako postoji podzemlje u kojem je skrivena naša prošlost, zašto ne bi postojalo i nešto skriveno od očiju i manijakalnih čistunaca koji smatraju da na tavanima leži samo nepotrebno smeće, koje u dokolici međusobno vodi ljubav i razmnožava se brzinom glodavaca.

Taj put od anonimnog smeća do respektabilnih izložaka pratio sam posljednjih godina kroz zbivanja na ulici u kojoj pribivam. Iskustvo je provjereno tijekom akcija odvoza glomaznog smeća.

Zaključio sam: na sceni se pojavio novi tip istraživača – kustosa.

Prvi kustosi ili otkrivači tih odbačenih i prema mišljenju dojučerašnjih vlasnika nepotrebni stvari postali su Romi, koji kao u zasjedama tih dana patroliraju ulicama na kojima traje akcija odvoza otpada i smeća. Nekoliko sam se puta uvjerio da su oni, osim što znadu tržišnu vrijednost željeza, aluminijsa i bakra, postali i znalci u prepoznavanju i drugih, materijalnih i kulturoloških vrijednosti, jer su se kroz praksu odabira, a potom i prodaje, uvjerili u njihovu tržišnu vrijednost.

Većina tako skupljenih stvari završi kao metal koji se može prodati trgovcima

sirovina. Dio nađenih predmeta završit će na Hreliću, a jedan (najmanji dio) ponudit će trgovcima antikviteta, koji takve tavanske “iskopine” otkupljuju drage volje i potom ih ponovno vraćaju na tržište preko sajma na “Britancu” ili posredovanjem trgovina antikviteta i individualnih trgovaca umjetninama kojih je broj u zamjetnom porastu.

Promjena boravišta svakog artefakta uvjetuje ne samo promjenu statusa budućeg eksponata, jer u tom lancu kupovanja i prodavanja nešto ranije odbačeno i naoko nevažno uskoro postaje bitno i vrijedno, i to bez bilo kakva alkemičarskog obrata. Smeće ponekad doseže vrijednost zlata.

Mislím kako danas većina osjeća odbojnost prema altdeutschu pa i secesiji. Prvi nije nikada doživio revival secesije koja mi se u djetinjstvu i mladosti uglavnom gadila. Izgleda da je mnogi od nas u duhu doživio ono što je Loss odredio kao simbiozu ornamenta i zločina. Nešto se slično događalo i s art decoom, čiji smo namještaj (u jeftinoj varijanti) susretali u etabliranim stanovima tridesetih godina (drvo furnirano kavkaskim ili ptičjim orahom). Sve je to malo-pomalo iz građanskih stanova selilo na tavane i u podrumne ili pak u sjajne vitrine muzeja, galerija, izloge prestižnih dućana ili samozatajni mrak ekscentričnih skupljača i, neovisno odakle je stiglo, privlačilo posjetitelje, pa i one koji su ih, neuki i nesenzibilni, ranije brzopleto odbacili. Događa se da nevažno odjednom biva bitno i nezaobilazno u procesu otkrivanja i tumačenja povijesnih procesa za koje nismo znali.

Tako neke kosti (nestručnjaci bi kazali “kosti ko kosti”) otkrivene u Hušnjakovu i prenesene u udobne prostorije Prirodo-

slovnog muzeja u Demetrovoj ulici, postaju nezaobilazna činjenica za spoznavanje istine i stjecanja znanja o razvoju ljudske vrste.

Neki stari stol na kojemu je, navodno, svoja djela pisao August Šenoa, preselit će se iz Mesničke u Opatičku ulicu, a po istoj logici stari odašiljač Radio Zagreba, koji je dvadesetak godina pribivao u adaptiranoj štali jedne zgrade na Markovu trgu, završit će u Tehničkom muzeju na Savskoj cesti kao visokovrijedan dokaz ne samo tehničke kulture nego i visoke uljudbene razine društva i sredine. Primjera takve naravi ima sijaset...

Stare “škornje” ili demodirani ženski šeširi, koji su bili napadno ukrašeni umjetnim cvijećem i nalikovali na Semiramidine vrtove, ponosno su se skrasili na glavama lutaka-manekena u vitrinama Muzeja za umjetnost i obrt. Ondje je završila i zahodska školjka (oblikovana u liku sjedećeg lava prenesena iz Društva hrvatskih književnika). Vrijednosti su relativne...

Isto se događalo i sa starim, katkada vrlo oštećenim namještajem, koji je nakon obavljenog “liftinga” kojega su obavili stručnjaci najraznovrsnijih specijalnosti, postao tako živ da je priželjkivao povratak u domove obitelji nalik na one u kojima su svoj gospodski život i započeli.

U tom svijetu mumificiranog vremena i društvenih konvencija skrasio se i dostojanstveno ozbiljan cilindar nekoga odavno “umirogojenoga” gradskog senatora ili grobara (koji su ih ponosno nosili kada su obavljali pogrebne usluge u ukopima I. razreda).

U tim, sada već i demokracijom ozarenim muzejskim staklenim vitrinama šepuri se i “halbec” nekoga bivšeg vlasnika gradskog fijakera (možda upravo onoga koji

je nadahnuo Vikija Glovackog da napiše svoju sjajnu šansonu na tu konjsko-urbanu temu), koji je već odavno raspregnuo svoj fijaker, preko kljuseta prebacio stari vojnički gunj, potom konja ponudio hamperom svježe vode i oko vrata mu objesio zobnicu punu slasne zobi, ispregnuo konja i otišao u povijest... Slijedio ga je vozač u kožnom odijelu i s kožnom motorističkom kapom, možda vlasništvo prvoga zagrebačkog automobiliste Ferde Budickog, koja stoji, kao povijesnim razlozima opravdani eksponat, u njihovu prestižnom društvu.

Slikovito bi se moglo reći da su muzeji svojevrsni javni tavani, kolektivne ostave memorije, pune svjedočanstava i arhivi nepobitnih dokaza o materijalnoj i duhovnoj kulturi, stilu života osoba i nacija; povijesnih razdoblja, svjedočanstava o poznatim, ali i anonimnim ljudima.

Poznato je da o Ljudevitu Gaju najautentičnije i najrječitije govore njegovi tekstovi u kojima se zrcali duh epohe, ali i njegova putna torba koju možemo vidjeti kako u nekom od zagrebačkih muzeja upotpunjuje njegov pisani i opisani profil.

No Gaj nije Gaj poznat po predmetima nego po svojoj kulturološkoj i političkoj ulozi u trenutku rađanja hrvatske građanske klase. Očito je poznatiji i važniji kao pisac, izdavač novina i narodni preporoditelj, koji je iza sebe ostavio cijelu biblioteku knjiga i dokaza o raznim pothvatima, među kojima na prvome mjestu valja spomenuti pokretanje prvih novine na "horvatskom" jeziku. No taj dio njegova djela ne pripada uobičajenim muzejima, nego njihovoj inačici - bibliotekama. Njihov "vječni" život čuva se u bibliotekama, a ona najvrednija djela u nas se nalaze u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

Pokušat ću evocirati kako su mnogobrojna od tih djela koja govore o totalitetu nacionalne uljudbe, nastala u raznim vremenima, državama i na različitim, najčešće međusobno udaljenim mjestima i nedjeljiv su korpus života nacije.

Zna se da nisu svi muzeji i knjižnice ispunjeni jednako vrijednim materijalom, ali može se reći da svi, doduše, svaki na svoj način, posjeduju aureolu potvrde autentičnosti i neke univerzalne važnosti. Dokazi materijalne vrijednosti čuvaju se u riznicama, ali kada je u pitanju kultura, novac nije uvijek najvrednija moneta.

Čuvane dragocjenosti u te su pohrane stizale na najrazličitije načine i s najne očekivanijih mjesta, a često su mijenjale boravište jer su bila zanimljiva i drugim narodima. Ako su podnijela strogi test vjerodostojnosti i vrsnoće, bila su cijenjena i u mnogim povijesnim aspektima.

Podsjećam, ni čuvena zagrebačka mumija, sa zapisom na etruskom jeziku, nije otkupljena od nekoga pasioniranog arheologa. Biskup Strossmayer kupio ju je za ne previsoku svotu u nekoj bečkoj trgovini starim stvarima. I poneki prvo-rzredni Rembrandt ili Van Gogh kupljeni su na "buvljacima".

Ako su zadovoljili neke kriterije takve su dragocjenosti dobivale vizu za napuštanje starih boravišta, što je značilo i pravo promjene države, carstva, kraljevine i vladavine, kao i to da je ta starudija stekla pravo da ponižavajuće prostore podruma i tavana ili zapuštenih šupa zamijeni mnogo prestižnijim boravištima, mahom svijetlim prostorima, s prostranim policama i postanu dostupne stručnjacima, ali i dokonim radozalcima, da ih mogu pomno promatrati i proučavati te tako

očitatavi njihove tajne i nezapisane i nepoznate priče o putovima nacionalnih doprinosa svjetskoj kulturi.

Tako su pojedini tajni životi postajali javno dobro iako smo se navikli na višegodišnji, čak i stoljetni zaborav, tijekom kojega nitko godinama nije ni pokušavao naći te stare stvari, uočiti i prepoznati njihove posebnosti i ulogu u oblikovanju današnje slike svijeta niti uočiti činjenicu da su sticajem sretnih okolnosti epohalne ideje i slutnje budućnosti stizale uvijek sa strane, odnosno odande odakle ih je bilo teško očekivati.

Tako se, malo-pomalo, otkrivao put predmeta, njihov "put svile ili soli" na kojemu su bili razaznatljivi tragovi i dokazi povezanosti materijalnih i duhovnih tvorevina i, najzad, univerzalnih učinaka kulturnih procesa.

Ako pokušavamo otkriti tragove i itinerere kojima su prošli i postali artefakti, otkrit ćemo da svaki od njih ima svoju, vrlo često osebujnu i personaliziranu povijest.

Doznajemo mnogo toga o okolnostima: kako su otkriveni, tko ih je prvi prepoznao i s kakvim ih je vjerodajnicama poslao ustanovi u kojoj su danas pohranjeni, tko se njima koristio i zašto su privukli nečiju pažnju. U rubrici "otkrića" svakako valja navesti i podatke tko ih je, kada i gdje ukrao. To je važno, jer kakve bi zagonetke u svojim pričama inače rješavala Agathe Christi i o čemu bi Englezi snimali svoje mini-serije?

Slična je priča sa slikama i njihovim historijatom, nastankom, promjenama vlasnika i prebivališta.

I dok je tržište slika najstarije i najbolje organizirano, njemu je najslbližnje tržište starih knjiga. Kupnjom i prodajom bave se specijalizirane trgovine - antikvarija-

ti (podsjećam da nije riječ o trgovinama antikvitetima, čiji je interes mnogo širi, pa se u njima uz antikni namještaj mogu naći i rijetke stare i vrijedne knjige!).

Sjećam se još nekih adresa zagrebačkih antikvarijata u kojima su se prodavale stare knjige, a povjeriti ću to samo vama: u njima se ispod pulta mogla kupiti i pornografija. Sjećam se kako se u knjižari i antikvarijatu Kratina mogla kupiti, jasno nimalo čedna, Neugebauerova Snjeguljica.

Bez obzira na to što je mjesta zagrebačkih antikvarijata do vehementne pojave socijalizma teško locirati, pokušavam skupiti njihove krhotine u svojoj memoriji. To zaslužuju i danas mahom prenamijenjeni lokali, a još više njihovi vlasnici koje nije teško uvrstiti među znamenite ljude i zaslužne građane.

Eto, na primjer antikvarijat Mirka Breyera nalazio se u Illici, u kući nadomak ugla Gundulićeve ulice; gotovo njemu nasuprot nalazila se velika knjižara Kugli u kojoj je također radio antikvarijat knjiga. U Dežmanovu prolazu, na mjestu gdje se danas nalazi Radio Zagreb, bio je uski plac i na njemu dvije skalupljene daščare. Jedna je bio antikvarijat, a druga bijaše embrij nekoga zabavnog parka.

Antikvarijat je vodio gospodin Korunda, a njegov susjed-poduzetnik posjedovao je zračnu streljanu. Kao kuriozitet valja spomenuti da je u ponudi bio i nekakav od lima sklepani cepelin, koji je obješen na žici, vodio do cilja, a trebalo ga je pogoditi određenom snagom i tako zaslužiti vrijednu nagradu, npr. ružu od krep-papira. Taj put vodio je u Tuškanac i njime su u nedjeljna poslijepodneva prolazili soldati u društvu kakve prsate i guzate "služavke" lukavo ih vodeći za ruku u mračnu neizvjesnost Tuškanca s ufanjem u čudesnu snagu tog nimalo mističnog

cvijeta. Mnoga je od njih idući tim putem izgubila ružu, ali se zato vraćala s djetetom pod srcem....

Spomenuti ću također još jedan po mnogočemu izuzetni zagrebački antikvarijat i “komisionu knjižaru”. Nalazio se u Ilici, u lokalu kuće tik do ugla Ilice i Gundulićeve ulice 1. Bio je sjajno organiziran; tiskao je čak i vlastite prodajne kataloge starih knjiga. Njegov vlasnik Mirko Breyer, rodom Varaždinac, po struci trgovac, bio je i pouzdana veza s carstvima i prijestolnicama trgovine starih knjigama čija su sjedišta tada bila u Leipzigu, Amsterdamu, Veneciji.

Taj vrlo učeni Židov nije imao nikakvih drugih škola doli one koja ga je osposobila, štoto bi rekli Srbi, za “bakalina” i potencijalnog vlasnika seoske sitničarije u kojoj bi, uz postolarsku dretvu i smolu, prodavao petrolej, bičala, muholovke, glave šećera, tamnoplavi pakpapier, teke, tesarske olovke, rižu, i sve bi to manjeviše u duhu naturalne privrede, mijenjao za svježaja. To je mogao raditi, ali on se i ozbiljno bavio hrvatskom kulturnom poviješću i napisao sjajnu studiju o hohštaplarskoj braći Zanović, koji bijahu našeg roda glas i njegova jeka.

Antikvarijati imaju nekoliko važnih kulturalnih funkcija: nude rabljene knjige onima kojima su potrebne za studij, školovanje i razonodu, a značajna otkrića uvijek nude na pravim mjestima - u nacionalnim i znanstvenim knjižnicama.

Ispričati ću jednu subjektivnu storiju u koju su se sažela iskustva mojih pola stoljeća obilaska tih kapelica pisane i tiskane riječi. Imam mnogih lijepih iskustava, ali neka su razočaravajuća. U antikvarijatima sam upoznao mnoge pisce, ponekoga sveučilišnog profesora među kojima je bio i jedan strastveni knjigoljub.

Ovo sam mogao i preskočiti, ali tada bi mi bilo teže objasniti zašto u povijesti novije hrvatske književnosti pa bila to Frangešova ili Šicelova nema ničega što se može otkriti samo listanjem knjiga koje su se, ni sam ne znam otkuda, našle na policama antikvarijata.

U knjižnicama možemo tražiti samo one knjige i djela za koja smo sigurni da postoje. Međutim, u našim knjižnicama nema mnogih knjiga koje bi vrijedilo prelistati onako s nogu, kao u bistrou ili kao što u kafićima srknemo pokoji cappuccino.

Načelo njihova rada bilo je krajnje hedonističko: znalo se toliko toga i previše, pa čemu taj pretinac još povećavati? Antikvarijate volim zato što sam u njima mnogo vremena proboravio u iščekivanju, poput lovca koji na čeki očekuje jelena kapitalca ili fabuloznog vepra.

U većini slučajaja ništa se nije pojavilo, ali s vremena na vrijeme u mojim bi se rukama našla poneka knjižica ili neki broj zaboravljenog časopisa koji se nisu posve uklapali u postojeći mendeljevski sustav poznate mi hrvatske književnosti. Ti su izuzetci sve više potvrđivali moje čvrsto uvjerenje da je jedina teorija književnosti radoznalo čitanje primarnih tekstova, dakle nešto u što mlade naraštaje ocvali profesori ne mogu uvjeriti i potaknuti ih u vjerovanje da ništa ne nastaje ex nihilo, niti sve vrijedno ima snagu magičnog zova.

Na kraju moram nešto priznati: naime, veći sam dio hrvatske književnost pročitao stojeći ispred police nekoga zagrebačkog ili pariškog antikvarijata i da nije bilo tog “pokorničkog” stajanja, mnogi autori i mnoge proze ne bi našle mjesto u mojim antologijama koje su, ne govorim o apsolutnoj vrijednosti,

često radikalno mijenjale sliku hrvatske književnosti.

Pritom mislim na *Antologiju hrvatske fantastične proze i slikarstva* (slike je odabrao I. Zidić), antologiju hrvatske humorističke proze *Nasmijani udesi*, te na antologiju hrvatske secesijske proze *Tijelo tvoje duše*, a jamačno ne bi bilo ni antologije hrvatske ekspresionističke poezije *Put kroz noć*.

Još mnogo toga dugujem ljudima koji su odabrali baviti se kupovinom i prodajom starih (i rijetkih) knjiga.

U njima sam otkrio prvo izdanje knjige *Umoreni pjesnik* Guillaumea Apollinaira, možda upravo onaj primjerak koji je na samrtnom pjesnikovu krevetu u bolnici na Zelenom brijegu vidio, i o tome svjedočio, Frano Alfirević; u njima sam otkrio i kupio primjerak časopisa *Dada* (br.5), onaj broj u kojemu je bila predstavljena prva antologija dadaističke poezije, otkrio sam i letak *Antitadition futuriste* koji najavljuje izlazak Marinettijeva futurističkog manifesta u pariškom dnevniku *Le Figaro* itd.

Navodim samo apartne bizarnosti koje potvrđuju da je među čitateljima u Zagrebu uvijek bilo poklonika avangardne umjetnosti, ali ne mogu ne spomenuti jedno moskovsko “anikovarijatno iskustvo”, onu pojavu koja se zvala “čorni rikok knjig”. Svake subote prije podneva okupilo bi se mnogo ljudi koji su obično bili sami. Kada su ugledali nekoga tko im se činio potencijalnim kupcem, diskretno bi mu se primaknuli i ispod glasa pitali što treba. Izrecitali biste im svoje želje, a oni bi vam rekli da ih pričekate otprilike pola sata. Kada se čovjek vratio, javio je koje knjige može nabaviti i kolika im je cijena. Nakon kratkog dogovora odredio je mjesto gdje ćete knjige preuzeti i pla-

titi. Bilo je to u veljači 1972. Koliko se sjećam, tako sam pribavio nekoliko knjiga ruskih formalista i njima bliskih autora. Još se i danas u nekom kutu moje, u nered “urušene” biblioteke, nalazi čini mi se najvrednija među njima; studija Viktora Žirmunaskog o poeziji Ane Ahmatove...

Djela ljudskih ruku (a to su i knjige) imaju svoje putove i vlastite sudbine, ali nose i sudbine onih koji su ih čitali i vjerovali u njihove poruke.

Iz razgovora s današnjim antikvarima (u Zagrebu ih ima sve više) mnogo ne očekujem, u bibliotekama i galerijama sve je manje pasioniranih tragača. Rijetko kada na “Britancu” vidim nekog kustosa koji ima akreditivne da ista rezervira ili kupi, a čak i u NSB-u ostaju nijemi na ponude prodavača rijetkih i vrijednih knjiga. Iako se pokatkad udostoje ponuđaču odgovoriti da spomenuto djelo posjeduju, nisu ni pokušali provjeriti u kakvom je ono stanju. Očito ondje vrijedi ona: “Glavno da je karta v žepe.”

SECOND-HAND BOOKSHOPS - ANTEROOMS OF MUSEUMS OF LITERATURE

Memories proof that every past moment started as today are incorporated into the idea of history that the past is materialised in some way and for this reason it often calls upon documents that can be virtual, but are more compelling and more real if we can present them as artefacts. A story about a halberd can be gripping if told through the skilled pen of an expert, but the impression of a halberd and its use in war will be all the more convincing if this weapon is presented to you as an actual object and proof of a materialised past. In a time when the present is poor with respect to recognised values, when we are witnesses to a situation where we change our furniture several times during our lifetime, when the “lifespan” of, for example, a car

or a television set is barely ten years, and when most home appliances barely survive after seven years, when school textbooks become “redundant” after one year, when we are conscious of the fact that many plants and insects that were common in our childhood have now become rare indeed, the idea of longevity or temporal nature of things obviously promotes our concern that the relationships of duration or keeping should be brought into har-

mony. We have mentioned the speed of the process of obsolescence, and if we remind ourselves that even production promotes the idea of a limited duration, it is clear that the present is becoming all the more brief and all the more fragmented. The tendency to introduce domestic animals to zoos so that today’s children can see them “live” is not a bizarre extravagance but a reflection of the true state of affairs.

U POTRAZI ZA KNJIŽEVNOM BAŠTINOM U HRVATSKIM MUZEJIMA

SNJEŽANA RADOVANLIJA
MILEUSNIĆ
Muzejski dokumentacijski centar
Zagreb

UVODNO DEFINIRANJE POJMOVA

Smještajući se u okvire definicija istaknutog teoretičara muzeologije prof. dr. Ive Maroevića, književnu baštinu možemo definirati kao segment kulturne baštine koju smo kao vrijednost prošlosti prepoznali u sadašnjosti da bismo je očuvali za budućnost.¹

Književna baština sadržava građu vezanu za život i djelovanje književnika (pisca), odnosno za vrijeme, prostor i društvo u kojemu je živio i stvarao. Čini je nepokretna baština poput rodni kuća književnika i sl., pokretna (materijalna) baština, koja se odnosi na različite vrste predmeta te duhovna nematerijalna baština, odnosno samo književno djelo (umjetnina riječi ili jezika). Obuhvaća niz različitih vrsta (muzejskih) predmeta – pokućstvo, posuđe, odjeću, ukrase i nakit, rukopise, knjige, časopise, fotografije, dokumente, pisma, osobne i druge predmete iz književnikova naslijeđa.²

¹ Prema definiciji u: Maroević, Ivo, *Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice građe*, 1. seminar *Arhivi, knjižnice, muzeji*, zbornik radova, HKD, Zagreb, 1998., str. 3-13.

² Navedene vrste građe obuhvaćene pojmom književne baštine raznolike su i nastoje ih sa-

U predgovoru katalogu muzejske Zbirke osobnih predmeta Hrvatskoga povijesnog muzeja *Iz obiteljskih ostavština* Maja Škiljan za tu vrstu građe navodi:

“Unutar svih tih predmeta minulih svakodnevnica poseban interes pobuđuju oni koji su direktno vezani za neku od značajnijih ličnosti naše povijesti: oni su, naime, ona druga strana ogledala u kojem, uz profil urezan u historiju, vidimo i ublažene crte velikih likova u toplini njihovih radnih soba, u krugu njihove obitelji, kao očeve i djedove, kao ljude sa svim ljudskim vrlinama i manama; to je ona strana ogledala u kojoj prepoznajemo sami sebe.”³

U svijetu muzeja književna je baština primarni predmet bavljenja muzeja književnosti (engl. *literature museum*; njem. *Literaturmuseum*⁴), koji se najčešće ustanovljavaju kao memorijalni (lat. *memorialis* – koji pripada uspomeni) ili biografski (grč. *biographia* – životopis) muzeji

brati svi književni muzeji, npr.: *Richmond's Poe Museum boasts the world's finest collection of Edgar Allan Poe's manuscripts, letters, first editions, memorabilia and personal belongings. The Poe Museum provides a retreat into early nineteenth century Richmond where Poe lived and worked. The museum features the life and career of Edgar Allan Poe by documenting his accomplishments with pictures, relics, and verse, and focusing on his many years in Richmond.* The Museum of Edgar Allan Poe, Richmond, Virginia. URL:http://www.poemuseum.org/about_the_museum/index.html

³ Škiljan, Maja, *Iz obiteljskih ostavština, I. dio*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1977., str. 7. Katalog donosi kataloški popis muzejskih predmeta iz obiteljskih ostavština, među kojima su i ostavštine književnika Ljudevita Gaja, Ivana Mažuranića i Dragutina Rakovca.

⁴ *Dictionarium Museologicum*, ICOM, Budapest, 1986., str. 842.

književnika. To su specijalni muzeji koji obrađuju i prikazuju život književnika i njihovo književno stvaralaštvo radi trajne uspomene na njih. Književni muzeji, kao i druge vrste muzeja, skupljaju, čuvaju, istražuju i promoviraju književnu baštinu predočujući je širokom krugu korisnika različitim oblicima muzejskog komuniciranja.

U svojim muzejskim fondovima književni muzeji nastoje prikupiti i građu koja nije nužno dio osobnog naslijeđa određenog književnika. Oni skupljaju građu koja je u službi kontekstualizacije vremena, prostora i društvenog okruženja u kojemu su književnici živjeli i stvarali ili pak građu u funkciji rekonstrukcije vremena, prostora i društvenog okruženja koja su književnici opisivali u svojim književnim djelima (muzeji književnih fabula).

Bez obzira jesu li to muzeji neke nacionalne književnosti, književnog razdoblja, pokreta ili stila, pojedinog književnika ili nepoznatoga pučkog pjesnika, odnosno književnog djela, zajednička/jedinstvena svrha svih književnih muzeja jest promicanje kulture čitanja te poštovanja književne umjetnosti i baštine.⁵

⁵ Navedena se tvrdnja može potkrijepiti pisanim izjavama o poslanju muzeja (misijama) kojima muzeji promoviraju svoje djelatnosti. Kao primjer navodim misiju Engleskoga književnog muzeja (*English Literary Museum*) u Grahamstownu, South Africa: *The mission of the National English Literary Museum is to promote the reading and appreciation of all forms of imaginative South African literature in English*, URL:<http://www.ru.ac.za/affiliates/nelm/> (15-12-2006). Muzej rumunjske književnosti (*National Romanian Literature Museum*) u svojem poslanju također naglašava promociju rumunjske književnosti

PREGLED I OSNOVNI PODACI O KNJIŽEVNIM MUZEJIMA U HRVATSKOJ

Prema podacima iz MDC-ova *Registra hrvatskih muzeja, galerija i zbirki Republike Hrvatske za 2006. godinu*⁶, u Hrvatskoj djeluje sedam memorijalnih književnih muzeja. Navedeni slijedom godine njihova osnutka, to su:

- Muzej Ljudevita Gaja, Krapina (1966.)
- Memorijalna zbirka Mije Mirkovića/Mate Balote, Rakalj (1968.)
- Muzej Petra Preradovića, Grabrovnica (1969.)
- Memorijalna zbirka Matije Vlačića Ilirika, Narodni muzej Labin (1975.)
- Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića, Lukovdol (1975.)
- Dubrovački muzeji, Dom Marina Držića, Dubrovnik (1989.)
- Memorijal Bele i Miroslava Krleže, Zagreb (2001.).

Poput mnogih drugih književnih muzeja u svijetu, i navedeni su književni muzeji u Hrvatskoj ustanovljeni kao memorijali u rodnim kućama književnika ili u autentičnim prostorima gdje su proveli veći dio svoga života.⁷ Kao takvi,

na nacionalnoj i međunarodnoj razini: *Mission: Promoting Romanian literature on a national and international level, by protecting, developing, researching and capitalizing the Romanian literary heritage*, URL:<http://www.mlr.ro> (18-01-2007)

⁶ *Muzeji u Hrvatskoj*, URL:<http://www.mdc.hr/muzeji.aspx> (19-2-2007)

⁷ Primjerice, u Sloveniji djeluju dva muzeja postavljena u spomen na velikoga slovenskog pjesnika Franceta Prešerna (1800.-1849.). Jedan je u pjesnikovoj rodnoj kući u Vrbi, a drugi u Kranju, gdje je pjesnik živio do kra-

oni "(...) govore koliko o značenju ljudi kojih se sjećamo, toliko i o određenom društvenom interesu da prostorno i sadržajno sjećanje na neku ličnost pone-se jaki društveni naglasak."⁸

No osnutak književnih muzeja u Hrvatskoj "obljetničarski" je, odnosno, vezuje se za obilježavanje godišnjica smrti ili rođenja tih književnika i sl. Malo su kad rezultat kontinuiranoga i planskog skupljanja građe za prezentaciju književnika i književnih djela kao odraz snažne društvene svijesti o lokalnim odnosno nacionalnim književnim vrijednostima. Jednako tako, navedeni su muzeji, s obzirom na njihove sužene muzejske djelatnosti, memorijalne izložbe, odnosno zbirke. Oni, naime, ne provede sve složene muzejske djelatnosti i aktivnosti koje obavljaju suvremeni muzeji u svome svakidašnjem koegzistiranju s društvenom okolinom.

Dva najstarija muzeja - Muzej Ljudevita Gaja i Muzej Petra Preradovića, ujedno su i muzeji s najstarijim muzejskim postavima koji su nepromijenjeni četiri desetljeća, od kako su ih osmislili stručnjaci iz HAZU. Nažalost, to su i muzeji čija je otvorenost publici ograničena raspoloživim stručnim osobljem, kao i drugim tehničkim uvjetima rada.

Muzej Ljudevita Gaja otvoren je 1966. godine u Gajevoj rodnoj kući u Kra-

pini. Inicijativu je potaknula ondašnja JAZU (danas HAZU) u povodu svoje 100. obljetnice, a autor stalnog postava bio je Davor Kapetanić, tadašnji asistent Instituta za književnost i teatrologiju JAZU.⁹ Tom je prigodom objavljen i katalog stalnog postava,¹⁰ koji uz kronologiju života i rada vođe ilirskog pokreta Ljudevita Gaja (1809.-1872.) sadržava i kataloški opis 39 izloženih predmeta, među kojima su Gajev namještaj, slike, portreti Gaja i njegove obitelji.¹¹ Originali izloženih kopija Gajevih rukopisa, tiskanih tekstova, knjiga i brošura te novina i časopisa koje je uređivao i izdavao, čuvaju se u Hrvatskome državnom arhivu, u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU¹², u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te u Muzeju grada Zagreba¹³.

ja života. Usporediti: *Prešernova hiša*, URL: <http://www.gorenjski-muzej.videofon.si/> (15-1-2007)

⁸ Maroević, Ivo, *Prostor kao nositelj memorije*, međunarodni simpozij *Autentičnost i memorijalna mjesta: problemi, potencijali, izazovi*, Kumrovec, 4. - 8. lipnja 2003. (urednica Dunja Šarić), MHZ, Muzej Staro selo, Kumrovec, 2005., str. 16-29.

⁹ Detaljnije o sakupljanju prvih predmeta za Muzej i njegovu osnutku u: Kozina, Antun, *Trideset godina djelovanja muzejskih zbirki Krapine (1952-1982)*, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 31, 3/4 (1982.), str. 9.

¹⁰ Kapetanić, Davor, *Gajev muzej*, JAZU, Zagreb, 1966.

¹¹ Kunštek, Vesna, *Muzej Ljudevita Gaja*, URL: <http://www.krapina.net/html/muzej.html> (20-11-2006)

¹² Sabljak, Tomislav (ur.), *Vodič Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, HAZU, Zagreb, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, str. 113.

¹³ Narcisa Brezinščak donosi kratku povijest Muzeja s popisom građe iz 1966. i 2001. godine, opis stanja građe i muzejskih prostora te prijedlog novoga stalnog postava u: Brezinščak, N., *Muzej dr. Ljudevita Gaja, Krapina*, Krapina, 2001. (rukopis, Knjižnica MDC-a).

Muzej Petra Preradovića osnovan je 1968. godine u povodu 150. godišnjice rođenja pjesnika Petra Preradovića (1818.-1872.), zaslugom pjesnika Dragutina Tadijanovića, tadašnjeg ravnatelja Instituta za književnost i teatrologiju u Zagrebu, akademskog slikara Ede Kovačevića te zbog velikog interesa i angažmana lokalne zajednice u Pitomači i Grabrovnici.¹⁴ Muzej je smješten u pjesnikovoj rodnoj kući u Grabrovnici, a uz mali broj originalnih predmeta koji ilustriraju vrijeme u kojemu je pjesnik živio, Muzej raspolaže presnimkama rukopisa, fotografijama i dokumentima čiji se originali čuvaju u NSK, HDA i Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU.¹⁵ Popratni katalog muzejskog postava iz 1968. godine¹⁶ sadržava popis 92 izložene jedinice. Muzejska građa obuhvaćena je i projektom *Preradović na Internetu*,¹⁷ kojim je Narodna knjižnica "Petar Preradović" u Bjelovaru započela predstavljanje života i stvaralaštva zavičajnih pisaca, a uz potporu HAZU nastavila prezentirati književno stvaralaštvo drugog zavičajnika – Đure Sudete.¹⁸

Bez originalnih predmeta, ali uspješnim muzejskim realizacijama, ostvarene su Memorijalna zbirka Matije Vlačića Ilirika u Labinu i Dom Marina Držića u

Dubrovniku. Naime, iza oba pisca starije hrvatske književnosti, kojima su posvećeni spomenuti muzeji, ostala su u naslijeđe književna djela i legende o njihovom kontroverznom životu, ali malo ili gotovo ništa osobnih predmeta.

Obilježavanjem 400. godišnjice smrti glasovitoga labinskog reformatora Matije Vlačića Ilirika (1520.-1575.) u organizaciji Narodnog muzeja Labin i Općine Labin 1975. godine otvoren je memorijalni postav u zgradi Franković. Osnovna koncepcija **Memorijalne zbirke Matije Vlačića Ilirika** prikaz je njegova životnog puta i djela. Postav je ostvaren korištenjem kopija iz njegova bogatog spisateljskog opusa¹⁹ te muzeološkom rekonstrukcijom atmosfere prostornog ambijenta u kojemu je autor živio i stvarao.²⁰ Muzej svojim djelatnostima nastoji pridonijeti spoznavanju iznimnoga Vlačićeva djela organizacijom tematskih predavanja, suradnjom u snimanju televizijskih emisija, (su)organizacijom stručnih i znanstvenih skupova i slično.²¹

¹⁴ Begović, Branko, *Petar Preradović – veliki hrvatski pjesnik: u povodu 130. godišnjice smrti*, Podravski zbornik, 28 (2002.), str. 121-132.

¹⁵ Sabljak, Tomislav (ur.), *Vodič* (...), str. 119.

¹⁶ *Preradovićev muzej*, JAZU, Zagreb, 1968.

¹⁷ *Preradović na Internetu*, URL:<http://preradovic.bjelovar.com/main.html> (13-12-2006)

¹⁸ *Đuro Sudeta*, URL:<http://library.foi.hr/sudeta/uvod.php> (15-01-2007)

¹⁹ Tiskana djela Matije Vlačića Ilirika ubrajaju se među rijetke knjige. Na to je bitno utjecala činjenica da su kao heretička djela bila uvrštena na indeks zabranjenih knjiga. Djela koja su sačuvana u Hrvatskoj prvi su put javnosti predstavljena na izložbi i u katalogu Jurić, Šime, *Djela Matije Vlačića Ilirika u knjižnicama Socijalističke Republike Hrvatske: izložba Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, 16. - 30.12. 1975.*, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1975.

²⁰ *Memorijalni postav Matije Vlačića Ilirika*, URL: http://www.labin.hr/root/rub6_4.asp (12-12-2006)

²¹ Međunarodni znanstveni skup *Matija Vlačić Ilirik*, Labin, 20. - 22. travnja 2001., Grad Labin, Labin, 2001.; Vorano, Tullio, *Vlačićeve obljetnice*, MG, 1 (1995.), str. 28.

Dom Marina Držića djeluje kao sastavna jedinica Dubrovačkih muzeja u Dubrovniku.²² Ustanovljen je kao memorijalni muzej jednoga od najvećih hrvatskih dramatičara Marina Držića Vidre (1508?-1567.). Koncipiran je 1989. godine kao kazališni muzej i znanstveno-dokumentacijski institut s izložbenim prostorom. Muzej ne posjeduje autentične muzejske predmete iz 16. stoljeća kojima bi rekonstruirao život i književno stvaralaštvo Marina Držića. On raspolaže kazališnom zbirkom koja sadržava plakate, programe i fotografije Držićevih izvedbi u Hrvatskoj i u svijetu, a u njegovu stalnom postavu nalaze se mobilne teatrološko-konceptualne instalacije koje nastoje rekonstruirati razdoblje renesanse kao prostor i vrijeme Držićeva življenja. Ta kazališna muzejska zbirka promovira renesansni procvat hrvatske drame i kazališta u liku njegova najvećeg predstavnika – Marina Držića te percepciju njegova stvaralaštva u različitim kazališnim izvedbama.

Memorijalni prostor Miroslava i Bele Krleža djeluje kao muzejska zbirka Muzeja grada Zagreba. Postavljen je u zgradi na Gvozdu 23, u ambijentalnom postavu u kojemu je veliki hrvatski književnik Miroslav Krleža (1893.-1981.) sa svojom suprugom Belom proveo svoja posljednja tri desetljeća.²³ Muzej je otvoren za javnost na dan Krležine smrti 29. prosinca 2001. godine na temelju muzeološkog programa muzejskog savjetnika Slavka Šterka (Muzej grada Zagreba) i arhi-

tektonskog projekta Željka Kovačića. Sam ulazak u Muzej doživljava se kao kućni posjet bračnom paru Krleža, jer je svojim muzeološkim postavom zaustavio vrijeme sačuvavši izgled svih prostora s pripadajućim namještajem, umjetninama, knjižnicom i drugim privatnim predmetima Miroslava i Bele Krleža.²⁴ Novi muzejski postav u 2003. godini dobio je **Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu**, koji od svojega osnutka 1975. godine djeluje u sastavu bivšeg Muzeja revolucije naroda Hrvatske²⁵, a od 1991. u sastavu Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu. Muzej je otvoren u rodnoj kući hrvatskog pisca i novinara Ivana Gorana Kovačića (1913.-1943.). Stalni postav ostvaren je u pet tematskih cjelina, u kojima je prikazan književnikov zavičaj i njegov životopis, književno stvaralaštvo, boravak u partizanima tijekom NOB-a i nesretna pogibija te popratne manifestacije kojima se popularizira Goranovo književno stvaralaštvo (glazbeno-pjesnička priredba *Goranovo proljeće*). Novi stalni postav popraćen je i katalogom autorice mr. sc. Lucije Benyovsky, koji sadržava opis 162 katalogne jedinice izloženih predmeta.²⁶

²² *Dom Marina Držića*, URL:<http://www.mdc.hr/dubrovnik/hr/marindrzc/index.html> (12-12-2006)

²³ Krležin Gvozd : muzejsko memorijalni kulturni kompleks *Miroslav i Bela Krleža*, Odbor za izgradnju Krležinog Gvozda, Zagreb, 1988.

²⁴ Muzeološki postav muzejsko-memorijalnog prostora te izložbenoga i muzejsko-upravnog prostora detaljno je predstavljen na web strančama MDC-a: *Memorijalni prostor Miroslava i Bele Krleža*, URL: <http://www.mdc.hr/mgz/hr/> (10-10-2006). Vidjeti također: Šterk, Slavko, *Memorija Miroslav i Bela Krleža*, Informatica Museologica, 33, 1/2 (2002.), str.78-84.

²⁵ Ivanuša, Dolores, *Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića*, Muzej revolucije naroda Hrvatske, Zagreb, 1975.

²⁶ Benyovsky, Lucija, *Ivan Goran Kovačić i njegov zavičaj*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2003.

Memorijalna zbirka Mije Mirkovića (Mate Balote) u Raklju dobila je 2005. godine svoj četvrti stalni postav.²⁷ Autor Boris Koroman, kustos Etnografskog muzeja Istre u Pazinu, u pjesnikovoj je rodnoj kući na tri kata osmislio nekoliko tematskih cjelina koje predstavljaju životni put i književno stvaralaštvo Mate Balote (1898.-1963.) te njegovo naslijeđe u ambijentalnom postavu koji dočarava Rakalj pjesnikova djetinjstva.²⁸ Prvi se put pojavljuje muzealizacija teksta inovativnim dizajnerskim rješenjima Nikoline Jelavić-Mitrović, kojima su muzealizirani osnovni pjesnikovi književni motivi.

Uz navedene književne muzeje, u stalnim su postavima hrvatskih muzeja izložene i spomen-sobe pojedinih književnika (Hrvatski školski muzej u stalnom postavu ima **Radnu sobu književnika Mate Lovraka**²⁹) ili u svojim fundusima posjeduju književne memorijalne zbirke kao što je **Memorijalna zbirka Slavka Kolara** u Gradskome muzeju Čazma, koja sadržava dokumente o životu i radu književnika Slavka Klara (1891.-1963.), njegovu originalnu korespondenciju, knjižnu građu, medalje i nagrade.³⁰

Inicijative muzeja i kulturnih udruga pokrenute posljednjih desetak godina mogle bi rezultirati i novim književnim muzejima u Hrvatskoj koji bi svojim su-

vremenim muzeološkim koncepcijama i građom uvelike obogatili prezentaciju književnih vrijednosti.

Kulturna javnost upoznata je s projektom Društva Antuna Gustava Matoša u Tovarniku, koje realizira projekt rekonstrukcije i izgradnje Spomen-kuće Antuna Gustava Matoša kao jedne od bitnih točaka identiteta za cijelu istočnu Hrvatsku.³¹

*Matošev bi spomen-dom, kako je rekonstrukcijom i izgradnjom predviđeno, niknuo na temeljima skromne seoske kuće u Tovarniku, u kojoj se simboličnoga dana i nadnevka, u petak 13. lipnja 1873., rodio veliki hrvatski pjesnik, jedan od najvećih u zbroju prohujalih stoljeća, čije djelo baštinitimo kao neprocjenjivu vrijednost zasvagda upisanu u hrvatsku književnu povjesnicu, gdje je on, kao malo tko prije i poslije njega, zdvajao nad zabludama i grijesima naše prošlosti, razgorijevao domoljubnu i zavičajnu svijest te diljem doma svjedočio živo, poticajno i neutrnjivo hrvatstvo.*³²

Gradski muzej Korčula priprema idejni prijedlog osnutka Memorijalne zbirke³³ kojom bi se predstavilo književno stvaralaštvo velikoga zavičajnog i nacionalnog pisca Petra Šegedina (1909.-1998.). Kustosi su u njegovim književnim djelima, opisima materijalne baštine te u zabilježenom govoru i narječju pronašli

²⁷ Koroman, Boris, *Memorijalna zbirka Mije Mirkovića – Mate Balote u Raklju : etnografski aspekti novog stalnog postava*, Pazin, 2005. (rukopis, Knjižnica MDC-a).

²⁸ Oštrić, Olga, *Osvrt na stalni postav Rodne kuće Mije Mirkovića – Mate Balote*, MG, 9 (2004.), str. 60-62.

²⁹ *Radna soba književnika Mate Lovraka*, URL: <http://www.hrskolski-muzej.hr/hrv/soba.asp?s=90> (27-01-2007)

³⁰ *Gradski muzej Čazma*, URL:<http://www.mdc.hr/muzej> (20-02-2007)

³¹ *Spomen-kuća Antuna Gustava Matoša*, URL: <http://www.matos-tovarnik.hr/omatosevojku-ci3.htm> (20-11-2006)

³² Čorkalo, Katica, *Matoševa kuća u Tovarniku*, URL: <http://www.matos-tovarnik.hr/matosevaKucaKaticaC.htm> (20-11-2006)

³³ Sardelić, Sani, *Memorijalna zbirka Petra Šegedina u osnutku : "Djeca božja" kao muzeološki izazov*, Korčula, 2006. (rukopis, Knjižnica MDC-a).

čvrsto i inspirativno uporište za muzealizaciju zavičajnog identiteta otoka Korčule.

Književna baština predstavlja se i u virtualnim muzejima, uz primjenu suvremene informacijske tehnologije koja štiti originalnu građu u izvornom obliku, omogućujući istodobno širem krugu korisnika njezino konzultiranje u digitalnom obliku. U tome kontekstu pionirsko značenje ima projekt digitalizacije i prezentacije ostavštine Silvija Strahimira Kranjčevića (1865.-1908.),³⁴ ostvaren u suradnji Hrvatske akademске i istraživačke mreže (CARNet) i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove te ustanova koje čuvaju Kranjčevićevu ostavštinu (Muzej za književnost i pozorišnu umjetnost Bosne i Hercegovine u Sarajevu, HAZU i NSK u Zagrebu).

KNJIŽEVNA BAŠTINA U DRUGIM (NEMUZEJSKIM) BAŠTINSKIM USTANOVAMA

Književna baština skuplja se i pohranjuje i u mnogim drugim kulturnim i baštinskim ustanovama (arhivima te gradskim, sveučilišnim i specijalnim knjižnicama), zavodima i institutima, udrugama ili privatnim zbirkama. Među njima su tri najznačajnije nemuzejske ustanove čiji fondovi književne građe imaju iznimno nacionalno značenje.

Prva je Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, koji u svojim odsjecima (Odsjeku za povijest hr-

vatske književnosti i Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta) čuva bogate fondove književnih ostavština. Te rukopisne ostavštine, uz osobne knjižnice poznatih književnika, bogatu zbirku umjetnina (slika, crteža, poprsja i plaketa hrvatskih književnika) i drugih različitih predmeta te Muzejsko-kazališnu zbirku Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta, čine svojevrsan muzej hrvatske književnosti s bogatim izložbenim i izdavačkim djelatnostima kojima promovira nacionalnu književnu umjetnost.³⁵

NSK u Zagrebu druga je važna ustanova koja u svojoj Zbirci rukopisa i starih knjiga te u bogatom fondu rukopisnih ostavština sadržava i rukopise, pisma i dokumente brojnih hrvatskih književnika.³⁶ Među njima je svakako najpoznatija rukopisna ostavština Miroslava Krleže, zaprimljena na temelju ugovora sklopljenog između Krešimira Vranešića, univerzalnog Krležina nasljednika, i NSK. Rukopisna ostavština Miroslava Krleže obuhvaća njegove rukopise, korespon-

³⁵ Sabljak, Tomislav (ur.), *Vodič Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, HAZU, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, Zagreb, 2001. Vidjeti i: URL: www.hazu.hr/Zpov_hrv_knjizev.html

³⁶ Dio te građe predstavljen je i na velikoj izložbi Hrvatskoga povijesnog muzeja, Muzeja za umjetnost i obrt i Muzeja grada Zagreba *Hrvatski narodni preporod 1790.-1848.*, Zagreb, 1985. Vidjeti u: Budiša, Dražen, *Rukopisne ostavštine preporoditelja u fundusu Nacionalne i sveučilišne biblioteke*, Hrvatski narodni preporod 1790. - 1848. : Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 17. prosinca 1985. - 17. ožujka 1986., Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1985., str. 44-47.

³⁴ Miščin, Daniel, *Pisma Silviju* [elektronička građa] : ostavština Silvija Strahimira Kranjčevića na Internetu = Letters to Silvije : the Silvija Strahimir Kranjčević bequest on the Internet. CARNet, Zagreb, 2002. ili URL: <http://www.sskranjcevic.hr>

denciju i fotografije i podijeljena je u tri skupine. U skupini A nalaze se tekstovi kojima je Krleža autor, te građa koja posredno ili neposredno ima veze s njim; u skupini B okupljena je Krležina korespondencija (90 kartonskih mapa). Krležina oporuka čuva se u skupini C, u kojoj se nalaze dokumenti bračnog para Bele i Miroslava Krleže te tekstovi drugih autora nađeni u Krležinoj rukopisnoj ostavštini (35 kartonskih mapa i 17 kartonskih kutija). Bibliografski podaci o rukopisnoj ostavštini dostupni su široj publici i u online katalogu NSK.³⁷ Izvorna rukopisna književna baština pohranjena je i u Hrvatskom državnom arhivu, kao i u ostalim područnim državnim arhivima u Hrvatskoj. U osobnim arhivskim fondovima HDA, u “metrima” različitih arhivskih ostavština, sadržana je i rukopisna ostavština pjesnikinje Vesne Parun (1922.). U online *Registru arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*,³⁸ koji se vodi u HAD i koji omogućuje pristup podacima o arhivskim fondovima i zbirkama koji se čuvaju u državnim i drugim arhivima te kod drugih imatelja arhivskoga gradiva, popisani su, među ostalima, osobni arhivski fondovi Miroslava Krleže ili pak Ivana Gorana Kovačića (pohranjeni u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, Odsjek za povijest hrvatske književnosti u Zagrebu) te Augusta Šenoje (Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta u Zagrebu).

³⁷ Miroslav Krleža, URL:<http://www.nsk.hr/DigitalLib2c.aspx?id=114> (22-01-2007)

³⁸ *Registar arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, URL:<http://www.arhiv.hr/hr/fondovi/fs-ovi/index.html> (18-12-2006)

Ažuriranjem *Registra* istraživačima će biti omogućena spoznaja i o arhivskom gradivu drugih književnika čuvanom u različitim arhivima, među kojima su i arhivi muzejskih ustanova.

ANKETNO ISTRAŽIVANJE KNJIŽEVNA BAŠTINA U HRVATSKIM MUZEJIMA, GALERIJAMA I ZBIRKAMA (2006.)

U sklopu priprema za međunarodni simpozij *Muzej(i) (i) književnost(i)*, MDC je u prvoj polovici 2006. godine proveo anketno istraživanje svih muzejskih ustanova u Hrvatskoj, s ciljem prikupljanja podataka o književnoj baštini koju posjeduju u svojim fondovima.

Iz tvrdnje da su književnost i književna baština prisutni u svim područjima ljudskog života i često isprepleteni u raznim znanstvenim disciplinama, pri anketiranju se pošlo od ovih pretpostavki:

- opći zavičajni muzeji neizostavno posjeduju te planski i kontinuirano skupljaju, čuvaju i prezentiraju i književnu baštinu zbog svojih nastojanja da sveobuhvatno predstave sve bitne značajke teritorija za koji su osnovani;
- književna je baština zastupljena i u različitim vrstama specijalnih muzeja iako ona nije primarni predmet njihovog djelovanja.

Niz kulturoloških činjenica, poput one da je osnivač Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja u Zagrebu bio Ljudevit Farkaš Vukotinović (1813.-1893.), jedan od prvih hrvatskih dendrologa, istaknuti ilirac, pjesnik i sudionik hrvatskoga narodnog preporoda³⁹, ili da se iza književnog

³⁹ Hrvatski prirodoslovni muzej organizirao je znanstveni skup i tematsku izložbu o Ljude-

pseudonima Adama Grabowskog krije ime istaknutog muzealca, dugogodišnjeg ravnatelja Muzeja za umjetnost i obrt i renomiranog povjesničara umjetnosti Vladimira Malekovića⁴⁰, istraživanje je usmjerilo na otkrivanje književne baštine što se krije u muzejima u kojima su oni, ali i mnogi drugi muzealci, koji su se uz muzejski rad bavili i književnim stvaralaštvom, ostavili svoje “književne” tragove. Stoga je kao treća polazna pretpostavka anketnog istraživanja bila:

- među muzejskim stručnjacima mnogo je i književnih imena.

Anketa je provedena u svim vrstama muzeja kako bi se sagledala uloga muzeja u skupljanju, čuvanju i prenošenju hrvatske književne baštine, uz koje je književnike i književna djela vezana te kako je prezentirana i popularizirana. Rezultati inicijalnoga anketnog istraživanja trebali su pokazati (ne)istinitost navedenih pretpostavki.

Anketni listići s deset pitanja poslani su poštom i e-mailom na adrese ravnatelja

134 muzeja, uz objašnjenje svrhe ankete i zamolbom za njezino popunjavanje.⁴¹

REZULTATI ANKETE

Anketne listiće popunilo je 59 od 134 anketirana muzeja. U rezultate ankete uključeni su i podaci o spomenutim književnim muzejima, koji se većim dijelom temelje na istraživanju dostupne literature.

Odgovor na 1. pitanje: Posjeduje li muzej književnu baštinu?

Zaokruživanjem ponuđenih odgovora, 39 muzeja odgovorila su da posjeduje, a 20 muzeja da ne posjeduje književnu baštinu (v. prilog 1.).

Da književnu baštinu posjeduje odgovorilo je:

- 6 muzejskih zbirki (biografskih, memorijalnih, kazališnih),
- 23 opća muzeja (gradski, zavičajni, regionalni),
- 10 specijalnih muzeja (memorijalni, biografski, povijesni).

Za 20 muzeja koji su odgovorili da ne posjeduju književnu baštinu pretpostavili smo neke od ovih razloga:

- to su specijalni muzeji (arheološki, pomorski, prirodoslovni ili umjetnički, poput Arheološkog muzeja u Zadru, Hrvatskoga pomorskog muzeja Split, Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja u Zagrebu, Galerije “Prica” u Samoboru itd.);

vitu Farkašu Vukotinoviću povodom njegove 180. obljetnice rođenja i 110. godišnjice smrti. Vidi: *Vukotinović : 1813.- 1893. - 2003. : na iskonima moderne Hrvatske : katalog izložbe*, Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb, 2003.; *Vukotinović : zbornik znanstvenog skupa “Ljudevit Farkaš Vukotinović (1813.-1893.-2003.)” održanog u Zagrebu 29. i 30. listopada 2003.*, Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb, 2006. Muzej je bio i suizdavač monografije koja je dobila nagradu *Josip Juraj Strossmayer* u 2006. godini: Balabanić, Josip, *Ljudevit Farkaš Vukotinović*, Školska knjiga i Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb, 2005.

⁴⁰ Jedna od Malekovićeovih proza napisana na vrsnom kajkavskom narječju, objavljena je u zbirci Maleković, Vladimir, *Bogomraki: pisma s ladanja*, Ex Libris, Zagreb, 2001.

⁴¹ Autorica iskreno zahvaljuje muzejskoj savjetnici Višnji Zgagi, ravnateljici MDC-a, na korisnim savjetima u sastavljanju anketnog upitnika i popratnog pisma upućenoga ravnateljima hrvatskih muzeja. Popunjeni anketni listići čuvaju se u Arhivi MDC-a.

- riječ je o novim muzejima koji još uvijek ustrojavaju svoje zbirke (npr. Muzej Triljskog kraja u Trilju);
- ulogu skupljanja književne baštine preuzele su neke druge kulturne ustanove (poput gradskih knjižnica) ili udruge (poput kulturno-umjetničkih udruga) na području njihova djelovanja (npr. Muzej Gacke u Otočcu ili Muzej Đakovštine u Đakovu).

Za ostale pak muzeje pretpostavljamo da nisu prepoznali književnu baštinu u svojim fondovima odnosno da sva muzejska građa još uvijek nije stručno obrađena, što onemogućuje cjeloviti uvid u njezin sadržaj. Naravno, ne isključujemo ni nedostatak potrebnog vremena za popunjavanje upitnika.

Odgovor na 2. pitanje: Čiju književnu baštinu muzej čuva?

Relativno mali uzorak ispitanih rezultirao je impozantnom listom od 184 imena hrvatskih književnika čija je baština pohranjena u hrvatskim muzejima (v. prilog 2.). Među njima su imena manje poznatih književnika, ali vrlo značajnih i prepoznatih u lokalnoj sredini, kao i imena autora nacionalno i međunarodno percipiranih književnih djela.

Imena pojedinih književnika pojavljuju se i do četiri puta u različitim muzejima, bez obzira na to čuva li se u njima samo jedan predmet ili cijele književne ostavštine, originali ili kopije.

Na primjer, književna baština Ivane Brlić-Mažuranić (1874.-1938.) pohranjena je u muzejima dvaju gradova za koje je književnica bila vezana svojim životom i književnim stvaralaštvom. To su Zavičajni muzej u Ogulinu, gdje je književnica rođena, i Muzej Brodskog

Posavlja u Slavonskom Brodu, gdje je provela svoj život. No građa vezana za njezin život nalazi i u Hrvatskom institutu za povijest (Podružnica u Slav. Brodu) i u Odsjeku za književnost HAZU⁴², a Hrvatska kinoteka HDA čuva jedan dokumentarni obiteljski film snimljen na rođendan književnice 1931. godine.⁴³ Njezina iznimna književna ličnost inspiracija je za mnoge suvremene projekte kao što su oživljavanje kulturno-turističke ponude grada Ogulina i za Festival bajki, s inicijativom osnivanja prvog muzeja bajkovite baštine u Hrvatskoj, Kuće Ivaninih bajki u Ogulinu; multimedijски projekt Nakladničke kuće Bulaja animiranim je filmovima na CD-ROM-ovima ponovno oživio Ivanine bajkovite likove, približivši ih suvremenoj međunarodnoj publici, a najnovija romansirana biografija Ivane Brlić-Mažuranić *U potrazi za Ivanom*, rad autorice Sanje Lovrenčić, napisana je na temelju uvida u ostavštinu Ivane Brlić-Mažuranić koja se čuva u HAZU.

Muzeji, naime, ne bi smjeli zaostajati ili ostajati u sjeni takvih ili sličnih suvremenih projekata, već biti njihovi inicijatori ili barem ravnopravni sudionici u njihovoj realizaciji.

No iako je lista književnih imena opsežna, iznevjerena su očekivanja o zastupljenosti književne baštine pojedinih književnika u muzejima koji bi ih kao svoje zavičajnike trebali adekvatno muzealizirati ne očekujući "okrugle" obljetnice kao pov-

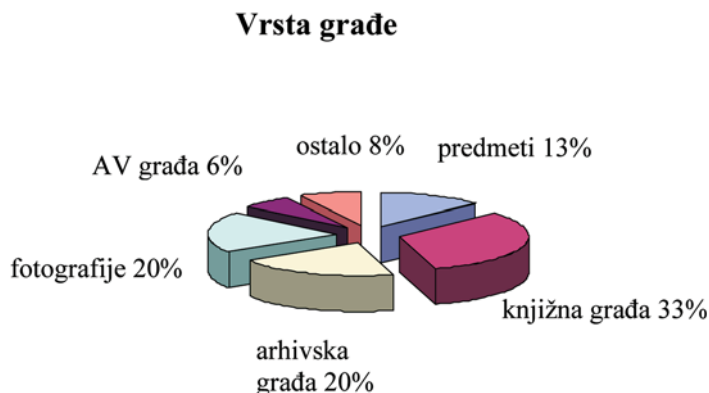
⁴² Sabljak, Tomislav (ur.), *Vodič (...)*, HAZU, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, Zagreb, 2001., str. 112.

⁴³ Majcen, Vjekoslav, *Filmovi u Hrvatskoj kinoteci pri Hrvatskom državnom arhivu : (1904-1940)*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2003., str. 112.

de već slijedeći potrebe svoje publike.⁴⁴

**Odgovor na 3. pitanje:
Koju vrstu građe obuhvaća književna baština?**

Analizom dobivenih odgovora, došli smo do pokazatelja o vrsti građe koja čini književnu baštinu i njezinoj zastupljenosti u muzejima. Rezultati (v. grafikon 1.) pokazuju da je najzastupljenija knjižna građa (knjige, časopisi...), sa 33%. Približnim je postotkom (20%) zastupljeno arhivsko gradivo (rukopisna građa, pisma, diplome, osobni dokumenti i sl.) te fotografska građa. Predmeti (namještaj, odjeća i drugi osobni predmeti književnika) zastupljeni su u nešto manjem postotku (13%), iako upravo njih publika najviše očekuje u muzejima. Relativno je slaba zastupljenost AV građe, samo 6%. U kategoriji *Ostalo* koja čini 8%, muzeji su navodili razglednice, plakate, likovne zbirke, fotokopije.

Grafikon 1.

Na dobivene pokazatelje bitno je utjecala i činjenica da u Hrvatskoj djeluju muzeji čiji su muzeološki postavi književnih tematika ostvareni bez originalne književne građe, realizirani kao scenografije ili ambijenti (takvi su već spominjani muzeji Dom Marina Držića u Dubrovniku i Memorijalna zbirka M. Vlačića Ilirika u Labinu).

Istraživanjem je (barem djelomično) potvrđena i teza o zastupljenosti književne baštine u specijalnim muzejima. Za sada smo, uz pomoć kustosa koji su ispunjavali anketne upitnike, otkrili šesir književnika Mate Balote u Tehničkome muzeju; znamenite književnike na poštanskim markama; jednu fotografiju Miroslava Krleže na Brijunima; grafičku mapu Kovačićeve *Jame* iz 1944. Zlatka Price i Ede Murtića u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti iz Rijeke itd. Cijelu likovnu galeriju književnih portreta i likovnih djela s književnim motivima čuvaju umjetnički muzeji.⁴⁵ Ti su fondo-

⁴⁴ Prema rezultatima MDC-ove anonimne ankete (provedene u studenom 2005. da bi se utvrdilo koliko javnost poznaje već postojeće književne muzeje i zbirke u Hrvatskoj, postoji li potreba za osnivanjem novih književnih muzeja posvećenih pojedinim književnicima te postoji li potreba za osnivanjem muzeja hrvatske književnosti), najviše glasova za osnivanje muzeja dobio je Dragutin Tadijanović, a po broju glasova slijede ga Tin Ujević, August Šenoa, Antun Gustav Matoš, Ivana Brlić-Mažuranić i Marija Jurić Zagorka. Vidjeti rezultate anketnog istraživanja u: Radovanlija Mileusić, S., *Muzeji i književnost: što muzealci i građanstvo misle o muzeju hrvatske književnosti?*, *Informatica Museologica*, 36, 1/2 (2005.), str. 149-151.

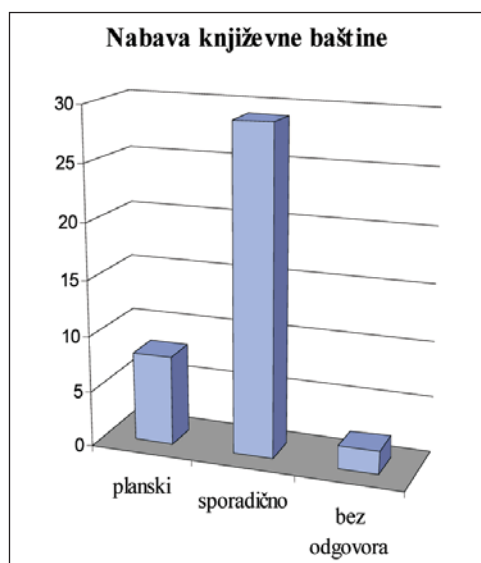
⁴⁵ Na primjer, Galerija Antuna Augustinčića u Klanjcu ili Gliptoteka HAZU u Zagrebu. Muzej moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci uz anketni je upitnik vratio i cjelovit popis umjetnina iz fundusa s književnim tematikama/motivima.

vi također bitna sastavnica ukupne, šire definirane književne baštine.

Nažalost, ukupan broj jedinica pojedine vrste građe nije moguće navesti jer muzeji nisu upisivali tražene brojčane podatke. Jednako tako, istraživanjem nije ispitivano koliko je originala, a koliko kopija pojedinih jedinica i gdje se čuvaju originali.

Odgovori na 4. i 6. pitanje: Kako muzeji nabavljaju književnu baštinu?

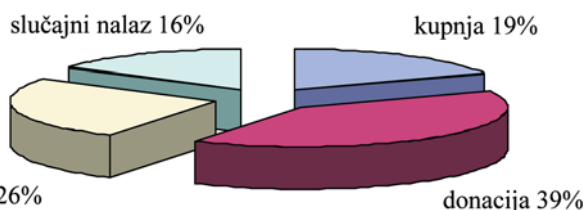
Anketirani uzorak pokazuje da ne postoji definirana nabavna politika koja obuhvaća plansko skupljanje književne baštine (v. grafikon 2.). Naime, književnu baštinu planski i redovito nabavlja osam muzeja, a sporadično 29 muzeja. Odgovore nisu dostavila dva muzeja.

Grafikon 2.

S obzirom na način nabave književne baštine (v. grafikon 3.), najveći postotak čine donacije (39%) i ostavštine (26%). To pokazuje povjerenje koje književnici i njihovi nasljednici imaju prema muzejima kao primjerenim ustanovama za trajnu pohranu i prezentaciju njihovih osobnih predmeta, doku-

Način nabave književne građe

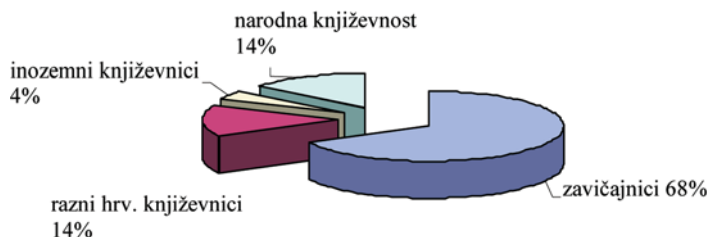
Grafikon 3.

menta, rukopisa i druge građe. Podaci istodobno govore o malim novčanim sredstvima koje muzeji izdvajaju, odnosno imaju za kupnju književne građe (19%), u nešto manjem postotku (16%) muzeji nabavljaju jedinice književne baštine slučajnim nalazom. Kao što je i očekivano, većina (tj. 23) muzeja književnu građu nabavlja na više spomenutih načina.

Odgovor na 5. pitanje: Koji su književnici zastupljeni u muzejima?

Analizom zaokruženih odgovora (književnici zavičajnici; svi hrvatski književnici; inozemni književnici; narodna književnost) dobiveni su rezultati o velikom postotku književne baštine zavičajnih pisaca (68%) u muzejima (v. grafikon 4.). Taj se rezultat, naime, i očekivao s obzirom na to da je na anketu odgovorio najveći broj općih zavičajnih

Književnici u muzeju

Grafikon 4.

muzeja koji svojom djelatnošću teže sveobuhvatnom prikazu svih specifičnih i jedinstvenih odlika i činitelja određenog teritorija⁴⁶, a zavičajni su književnici i njihova djela u tom kontekstu neizostavni. No relativno je mali postotak zastupljenosti usmene narodne književnosti (14%) koja je kao dio nematerijalne baštine⁴⁷ sastavna odrednica zavičajnog odnosno nacionalnog identiteta. Upravo bi usmena narodna književnost i njezini različiti pojavni oblici (uspavanke, brojalice, rugalice, zagonetalice, bajke, priče i predaje) trebali biti prioriteta u skupljanju zbog neizbježnog nestajanja te građe pod pritiskom ljudskog zaborava, ali i sve jačih globalizacijskih tendencija.

Jednak je broj muzeja (14%) koji u svojim fundusima čuvaju književnu baštinu različitih hrvatskih književnika bez obzira na njihovo podrijetlo ili ve-

zanost književnim stvaralaštvom, a među njima su nacionalni muzeji poput Hrvatskoga povijesnog muzeja. Samo 4% muzeja u svojim fondovima posjeduju baštinu inozemnih književnika, i to većinom u spomeničkim knjižnicama.

Odgovori na 7. pitanje: Smještaj književne građe

Iako su muzeji navodili više odgovora na pitanje o smještaju književne baštine, rezultati (v. grafikon 5.) pokazuju da se jedinice književne baštine u najvećem postotku čuvaju unutar više različitih muzejskih zbirki (23%) ili u zasebnim muzejskim zbirkama (11%). Izjednačen je postotak muzeja (15%) koji građu smještaju u muzejsku arhivu odnosno u knjižničnu zavičajnu zbirku.⁴⁸ U spomeničke knjižnice književnu građu smješta 10% anketiranih muzeja, a negdje drugdje (pretpostavljamo u muzejske depoe) 11% muzeja.

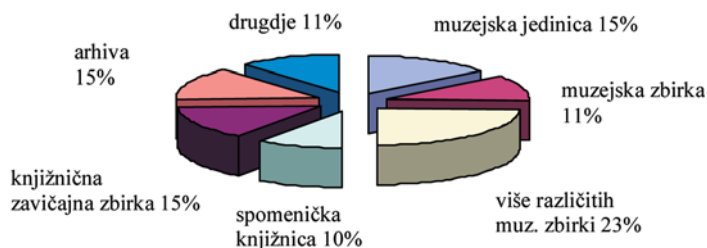
U samostalnim muzejskim jedinicama književna je građa pohranjena u već spomenutim memorijalnim književnim muzejima i zbirkama.

⁴⁶ Definiciju, svrhu i djelatnosti zavičajnih muzeja vidjeti u: Radovanlija Mileusnić, S., *Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj*, *Muzeologija*, 38 (2001.), str. 7-20.

⁴⁷ Definiciju nematerijalne baštine prema UNESCO-u vidjeti na: *Nematerijalna baština*, URL: <http://www.min-kulture.hr> i *Intangible Heritage*. URL: <http://portal.unesco.org/culture/>

⁴⁸ Rezultati istraživanja zavičajnih zbirki u knjižnicama i muzejima objavljeni su u: Vuković-Mottl, S.; Radovanlija Mileusnić, S., *Zavičajni fondovi (zbirke) u knjižnicama i muzejima*, 5. seminar *Arhivi, knjižnice, muzeji*, zbornik radova, Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb, 2002., str. 168-182.

Smještaj književne baštine

Grafikon 5.

Odgovor na 8. pitanje: Izlaganje književne baštine

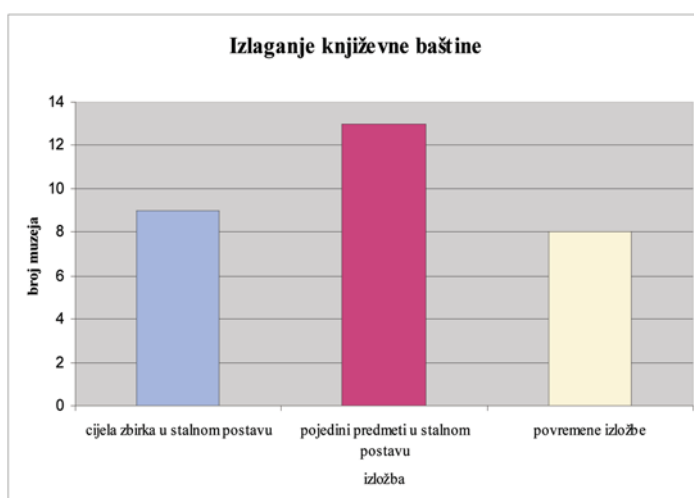
U stalnome muzejskom postavu cijelu zbirku izlaže devet muzeja, a pojedine jedinice književne baštine izlaže 13 muzeja. Na povremenim izložbama osam muzeja izlagalo je književnu baštinu (v. grafikon 6.).

Kako bi se dobio potpuniji uvid u muzejske izložbene aktivnosti s književnom tematikom, dobivene pokazatelje o uključenosti književne baštine u stal-

nim postavima i povremenim tematskim izložbama svakako bi trebalo upotpuniti podacima o:

- muzejima koji ne posjeduju književnu baštinu, ali izlažu građu iz vlasništva drugih ustanova ili pojedinca,
- muzejima koji posjeduju književnu baštinu, ali je ne izlažu i navesti zašto to ne čine.

Također bi za cjelovito sagledavanje udjela muzeja u prezentiranju i populariziranju književne baštine kao segmenta ukupne kulturne baštine trebalo nastaviti istraživanje i izradu popisa svih književnih izložaba (pojedini su muzeji u anketnom upitniku navodili svoje povremene izložbe književne tematike), kao i drugih aktivnosti i projekata muzeja (seminara, skupova, radionica, promocija i sl.) na prezentaciji književne baštine.

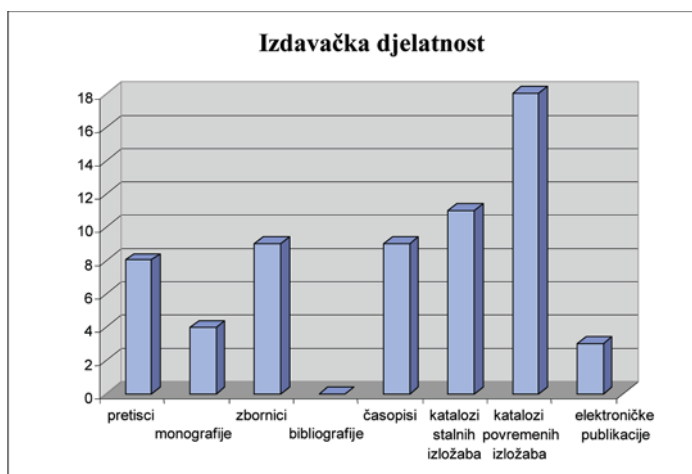

Grafikon 6.

Odgovor na 9. pitanje: Muzejska izdavačka djelatnost književne baštine

Raznovrstan spektar muzejskih izdavačkih oblika očituje se i u objavljivanju književnih sadržaja. Najveći je postotak kataloga povremenih izložaba, koji i inače čine najveći udio u ukupnome muzejskom izdavaštvu. Nerijetko

su književnici autori predgovora i eseja likovnih monografija ili kataloga izložaba⁴⁹, a česte su i grafičke mape koje objedinjuju književnu riječ i likovni izričaj.⁵⁰ Muzejska knjiga jedinstvenim spojem likovnoga i književnog izričaja često i sama postaje dio ukupnoga književnog stvaralaštva.

Posebnu pozornost *Grafikon 7.*

privlače muzejski zbornici stručnih i znanstvenih skupova vezanih za književnike te pretisci rijetke i često samo u rukopisima sačuvane književne građe iz muzejskih fundusa. Muzejska glasila koja su preuzela ulogu lokalnih

kulturoloških časopisa često objavljuju priloge iz povijesti književnosti ili pak književne tekstove.⁵¹ Muzeji također objavljuju svoje književne sadržaje kao elektroničke publikacije na CD-ROM-ovima, najčešće u sklopu širih kulturno-povijesnih izložbenih projekata⁵², a ako muzeji posjeduju svoje web stranice, na njima je predstavljena i književna građu koju imaju.

Pokazatelje navedene na grafikonu 7. moguće je ilustrirati radnom bibliografijom muzejskih izdanja s književnom tematikom, izrađenim uvidom u fond knjižnice MDC-a (v. prilog 3.).

Rezultati provedene ankete pokazali su da muzeji objavljuju vrijedne prinose za povjesničare književnosti, a pri tome ne

⁴⁹ Gliptoteka HAZU uključila se 2003. godine u muzejsko-galerijski program Uprave muzeja u Francuskoj s nazivom *Proljeće u muzejima*, kojemu je cilj uključivanje raznolikosti snažnih individualnih danosti u ukupnost bogatstva europskog naslijeđa i suvremenog stvaralaštva. Bogato ilustrirani katalog izložbe likovnog ciklusa *Crvena* suvremene hrvatske likovne umjetnice Dubravke Rakoci sadržava tekst suvremenoga hrvatskog književnika Gorana Tribusona. Tako su na stranicama kataloga predstavljena dva umjetnička senzibiliteta sa svojim specifičnim izričajima. Vidjeti: Tribuson, Goran, *Dubravka Rakoci*, Gliptoteka HAZU, Zagreb, 2003.

⁵⁰ Jedinstven su primjer grafičke mape Zbirke Biškupić, koje spajaju umjetničke senzibilitete likovnjaka i književnika. Usporedi: Maštrović, Mikica (ur.); Rauter-Plančić, Biserka (ur.). *Zbirka Biškupić : bibliofilska izdanja 1972.-2002.: iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice*, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 14. studenoga - 15. prosinca 2002., Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2002.

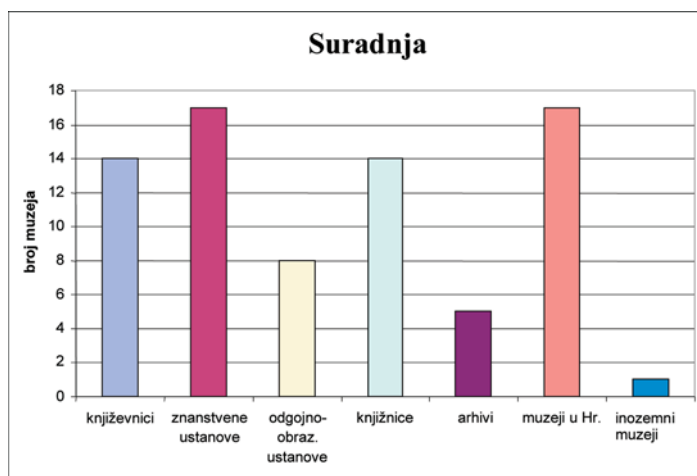
⁵¹ Neka od muzejskih glasila koja redovit donose priloge iz povijesti književnosti jesu glasilo Gradskog muzeja Korčule *Godišnjak grada Korčule*; glasilo Gradskog muzeja Makarska *Makarsko primorje*; glasilo Muzeja grada Koprivnice *Podravski zbornik*, itd.

⁵² *Split Marulićeva doba* [Elektronička građa], izložbu u povodu 500. obljetnice nastanka *Judite*, Muzej grada Splita, Split, 2001.

posjeduju književnu baštinu u svojim fundusima.⁵³ Izdavačkom djelatnošću posredno populariziraju književnu baštinu i književnost svojega zavičaja.

Odgovori na 10. pitanje: Suradnja muzeja u istraživačkim, izložbenim, izdavačkim i drugim stručno-znanstvenim i promotivnim projektima vezanim za književnu baštinu

Visoki stupci na grafikonu 8. upućuju na suradnju koju muzeji ostvaruju sa svim bitnim čimbenicima u promicanju književne baštine. Muzeji najviše surađuju s drugim muzejima u Hrvatskoj

Grafikon 8.

⁵³ Primjerice, Muzej Đakovštine, koji je u anketi odgovorio da ne posjeduje predmete književne baštine, u svojem glasilu *Zbornik Muzeja Đakovštine* objavljuje priloge i građu iz povijesti književnosti, npr. Pavić, K., *Ilirizam u Đakovu*, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 2 (1982.), str.121-152.; Srakić, M., *Kranjčevića i Matoševa pisma biskupu Strossmayeru*, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 2 (1982.), str. 153-156.; Pavić, K., *Luka Botić u Đakovu*, *Zbornik muzeja Đakovštine*, 3 (1985.), str. 67-103., itd.

i znanstvenim ustanovama, a velik broj njih njeguje suradnju s književnicima ili knjižnicama. Manji postotak muzeja surađuje s odgojno-obrazovnim ustanovama i arhivima te s muzejima u inozemstvu. Vrlo je mala, ali postoji, suradnja s inozemnim muzejima.

ZAKLJUČCI ANKETNOG ISTRAŽIVANJA

Anketnim istraživanjem književne baštine u hrvatskim muzejima dobiveni su bitni zaključci koji odražavaju trenutnu muzejsku praksu te ocrtavaju kartu rasprostranjenosti književne baštine.

Postojeći književni muzeji obnavljaju svoje stalne postave, provode se novi muzeološki postupci, književnom se tekstu pristupa kao muzejskom predmetu, zaprimaju se nove književne ostavštine, različite vrste muzeja organiziraju znanstvene i stručne skupove uz književne teme i književnike, pokreću se inicijative za osnivanje novih muzeja,

realiziraju se različiti interdisciplinarni projekti⁵⁴, muzeji vrlo aktivno sudjeluju u ukupnom književnom nakladništvu.

⁵⁴ U akciji *Noć muzeja*, održanoj 26. siječnja 2007. godine, Hrvatski povijesni muzej omogućio je cjelonočno razgledavanje izložbe o Prvome svjetskom ratu *Dadoh zlato za željezo*, uz čitanje ulomaka iz djela Miroslava Krleža, Dragutina Tadijanovića i Ivana Gorana Kovačića, koji su u svojim književnim djelima pisali o Prvome svjetskom ratu.

Uz navedene važnije pozitivne činjenice uočeni su i nedostaci koji se uveliko odražavaju na karti književne baštine u hrvatskim muzejima. Navodimo neke od njih:

- U Hrvatskoj je malo književnih muzeja i zbirki s obzirom na brojnost književnih imena čiji bi nositelji i njihova književna djela trebali biti adekvatno muzealizirani.
- Muzejski su postavi (s obzirom na muzeološku prezentaciju, ali i nepromijenjenost sadržaja koji se ne popunjava kontinuirano), zastarjeli.
- Ne postoje muzeji književnih djela/fabula.⁵⁵
- Nedovoljan je broj stručnog osoblja, uz to što drugi financijski i tehnički razlozi onemogućuju redovite muzejske djelatnosti pojedinih književnih muzeja.⁵⁶
- Nedovoljna je osviještenost muzeja o književnoj baštini kao muzeološkom predmetu interesa.
- Nije definirana nabavna politika skupljanja književne baštine.
- Sporadično se skuplja usmena narodna književnost kao značajan segment nematerijalne baštine u muzejima.
- Mali broj predmeta u usporedbi s knjižničnom i arhivskom građom

upućuje na potrebu kontinuiranoga i pravodobnog skupljanja različite književne građe o suvremenicima.

- Potrebno je intenzivirati i njegovati dobar *imidž* u javnosti te stjecati povjerenje književnika i njihovih nasljednika.
- Književna je baština pojedinih književnika raspršena u više muzeja (pa i drugih različitih ustanova), bez međusobno upućujućih podataka.
- Nedovoljno je promovirana važna uloga muzeja u objavljivanju književnih sadržaja.
- Mali se broj izložaba s književnom tematikom može povećati i onda kada muzeji ne posjeduju književnu baštinu uspostavom suradnje s ustanovama i pojedincima koji je posjeduju.

Provedeno istraživanje otvorilo je ta i niz drugih otvorenih pitanja, ali i odredilo smjernice daljnjih istraživanja. Stoga bi, slijedom već učinjenoga, trebalo nastaviti skupljati podatke o književnoj baštini i u ostalim hrvatskim muzejima koji nisu odgovorili na anketni upitnik. Neposrednim uvidom u građu te detaljnijim istraživanjem literature, muzejske dokumentacije i arhive, u potpunosti bi se postigli ciljevi provedenoga anketnog istraživanja

NOVE INICIJATIVE

Odgovori muzeja o spremnosti na suradnju i njihova otvorenosti za nove projekte (što zorno ilustrira veliki odaziv za sudjelovanje na MDC-ovu interdisciplinarnom skupu koji je okupio 50 izlagača), ohrabruju iskazivanje novih ideja i inicijativa.

Zajedničkim naporima i suradnjom muzeja i književnika, književnih teoretičara

⁵⁵ Buddenbrookhaus (Luebeck) jedan je od poznatijih primjera muzealizacije književnog teksta. Vidjeti: Heinrich-und-Thomas-Mann-Zentrum, Buddenbrookhaus, URL:<http://www.buddenbrookhaus.de/index.php> (15-03-2006)

⁵⁶ Jedan od novinskih napisa koji upozorava na suvremenu problematiku Muzeja Petra Preradovića u Grabrovnici jest *Rodna kuća Petra Preradovića vapi za obnovom – Muzej koji to ustvari nije*, Virovitički list, br. 2395 (6. kolovoza 2004.).

i povjesničara, arhiva, knjižnica, odgojno-obrazovnih i znanstvenih ustanova trebalo bi, radi općega nacionalnog interesa i dobra iskoristiti potencijale, dobru volju, znanje, iskustvo te uz pomoć suvremene tehnologije postupno i kontinuirano realizirati tri osnovne zadaće koje navodimo.

1. Iniciranje i aktivno sudjelovanje u novim muzeološkim i interdisciplinarnim projektima koji promoviraju književnu baštinu na nacionalnoj i međunarodnoj razini

Naime, mnoge europske zemlje različitim kulturnim događanjima obilježavaju godišnjice svojih književnih velikana. Primjerice, brojne manifestacije muzeja i drugih kulturnih ustanova u povodu 200. godišnjice rođenja Hansa Christiana Andersena obilježile su 2005. godinu⁵⁷, a ljubitelji književnosti cijeloga svijeta posvetili su 2006. godinu kulturnim zbivanjima u spomen i zahvalu velikom književniku Henriku Ibsenu, uz 100. godišnjicu njegove smrti.⁵⁸ Grad Edinburgh proglašen je prvim UNESCO-ovim gradom književnosti koji je prepoznao svoju književnu baštinu i brojnim kulturnim aktivnosti pridonosi

⁵⁷ O izložbi Hansa Christiana Andersena, održanoj u British Library (London), vidjeti u: Birkett, Dea, *Brought to book*, Museums journal, August 2005., str. 22.

⁵⁸ U Norveškoj djeluju tri Ibsenova muzeja: Ibsen House u Grimstadu (osnovan 1909.), Ibsen Museum u Skienu (1958.) i Ibsen Museum u Oslu (1993.). Uz njih djeluju i dva kazališna muzeja i arhivske kazališne zbirke koje sadržavaju Ibsenovu građu (Bergen Theatre Museum, Theatre Archives u Bergenu i Theatre Museum u Oslu), URL:<http://www.museumnett.no/ibsen> (17-05-2006)

promicanju književne umjetnosti.⁵⁹ Navedeni primjeri trebali bi biti poticaj da hrvatske kulturne ustanove, ponajprije muzeji, u (dugo)godišnjim planovima rada “ne zaborave” svoje književnike.⁶⁰

2. Izgradnja jedinstvenog registra književne baštine

Potrebu za okupljanjem i evidentiranjem podataka o književnoj baštini prepoznao je Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH u Sarajevu još 1989. godine, kada je, u suradnji s književnim povjesničarima i književnicima, izradio *Mapu književne baštine Bosne i Hercegovine*.⁶¹ U uvodnom tekstu *Mape* uredništvo je istaknulo njezinu svrhu, prepoznatu u popularizaciji književnog stvaralaštva te u poticanju većeg zanimanja za proučavanje književne baštine. Mjesta na zemljopisnoj karti Bosne i Hercegovine označena su imenima 144 književnika iz 19. i 20. stoljeća, naslovima značajnijih književnih časopisa, kao i nazivima književnih manifestacija.

Već spominjani online Registar HDA i online katalog NSK javno izlažu sadržaj

⁵⁹ Heal, Sharon, *Tales of the city*, Museums journal, april 2006., str. 38-39.; Edinburgh, first UNESCO City of Literature. URL:<http://www.cityofliterature.com> (27-04-2006)

⁶⁰ Neki od književnika koji su u 2006. imali svoje godišnjice, a muzeji su ih “zaboravili” jesu: Josip Kozarac - 100. godišnjica smrti, Vladimir Nazor - 130. godišnjica rođenja, Janko Polić Kamov - 120. godišnjica rođenja, August Šenoa - 125. godišnjica smrti, Tin Ujević - 115. godišnjica rođenja, Milan Begović - 130. godina rođenja, Miroslav Krleža - 25. godišnjica smrti itd.

⁶¹ *Mapa književne baštine Bosne i Hercegovine*, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1989.

svojih fondova, u koje je uključena i književna baština. Slijedom navedenih primjera, i muzeji bi trebali javno prezentirati svoje književne fondove, uz navod gdje se nalaze i koju vrstu građe čuvaju.

Jedan od načina je izgradnja *registra književne baštine u Hrvatskoj*. Taj bi se *registar* trebao graditi i kontinuirano dopunjavati kao elektronička baza podataka koja bi objedinjavala podatke o književnoj građi u hrvatskim muzejima, ali i drugim baštinskim ustanovama te zavodima, udrugama i odgojno-obrazovnim ustanovama.

Pri planiranju i izgradnji baze *registra*, uz jasno definirane kriterije prema kojima će se odabirati književnici (književnici rođeni u Hrvatskoj; književnici koju su rođeni izvan Hrvatske, ali su stvarali u Hrvatskoj; razdoblje u kojemu su književno stvarali itd.), trebalo bi definirati i njezine osnovne skupine podataka, koje bi trebale obuhvaćati:

- bio-bibliografske podatke,
- podatke o smještaju književne građe (muzej / arhiv / knjižnica / HAZU / privatno vlasništvo itd.),
- naziv i vrsta građe na pojedinim lokacijama uključujući njihove kataloške podatke te podatke o njihovoj izvornosti (originali / kopije),
- podatke o zbirkama umjetnina (portreti, poprsja, crteži književnika ili djela s motivima iz književnog stvaralaštva) i mjestima / ustanovama gdje se nalaze,
- podatke o rodnim kućama (sačuvane i zaštićene / prenamijenjene u muzej ili nešto drugo / obilježjima tj. spomenpločama, bistama i sl.),
- vizualne, zvučne i filmske zapise,

- popis projekata, izložaba i objavljenih izvora podataka o književnoj građi.

Baza bi, naravno, sadržavala i dostupne web adrese te pristup digitaliziranoj građi.

3. Poticanje inicijative osnutka centra odnosno muzeja hrvatske književnosti

Mnoge zemlje imaju ustrojene muzeje nacionalne književnosti po čijemu bi se uzoru hrvatska muzejska scena mogla upotpuniti novim specijalnim muzejom koji bi promovirao ukupnu nacionalnu hrvatsku književnost. Po svojem karakteru mogao bi se raznim suvremenim servisima i uslugama za korisnike (edukativne radionice, izložbeni prostori, čitaonice i sl.) ustrojiti kao središnji centar za hrvatsku knjigu. Na tu potrebu upozorili su i rezultati već spominjanog ispitivanja javnog mnijenja anonimnom MDC-ovom anketom, u kojoj je 92% ispitanika dalo svoj glas za njegov osnutak⁶², a predstavnici stručne interdisciplinarne javnosti također su pokazali zanimanje dolaskom i sudjelovanjem na MDC-ovu simpoziju.

⁶² Radovanlija Mileusnić, S., *Muzeji i književnost: što muzealci i građanstvo misle o muzeju hrvatske književnosti?*, *Informatica Museologica*, 36, 1/2 (2005.), str. 149-151.

Prilog 1. *Popis muzeja koji (ne)posjeduju književnu baštinu*

Naziv muzeja	1.	Vrsta muzeja
Centar za kulturu Starog Grada	da	opći-gradski
Dubrovački muzeji, Dom Marina Držića, Dubrovnik	da	spec.-biograf.
Dvor Trakošćan	da	opći-reg.
Galerija likovnih umjetnosti Osijek	da	spec.-umj.
Gradski muzej Bjelovar	da	opći-zavičajni
Gradski muzej Čazma	da	opći-zavičajni
Gradski muzej Drniš	da	opći-gradski
Gradski muzej Korčula	da	opći-gradski
Gradski muzej Požega	da	opći-zavičajni
Gradski muzej Senj	da	opći-gradski
Gradski muzej Virovitica	da	opći-zavičajni
Hrvatski povijesni muzej	da	spec.-povijesni
Hrvatski školski muzej, Zagreb	da	spec.-školski
Lošinjski muzej / Umjetničke zbirke Maloga Lošinja	da	opći-zavičajni
Memorijal Bele i Miroslava Krleža, Zagreb (Muzej grada Zagreba)	da	muz.zb.-memor.
Memorijalna zbirka Matije Vlačića Ilirika, Labin (Narodni muzej Labin)	da	muz.zb.-memor.
Memorijalna zbirka Mije Mirkovića/Mate Balote, Rakalj	da	muz.zb.-memor.
Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića, Lukovdol (Hrv. povijesni muz.)	da	spec.-memor.
Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod	da	opći-zavičajni
Muzej Cetinske krajine, Sinj	da	opći-zavičajni
Muzej grada Splita	da	opći-gradski
Muzej grada Trogira	da	opći-gradski
Muzej Ljudevita Gaja, Krapina	da	spec.-biograf.
Muzej moderne i suvremene umjetnosti Rijeka	da	spec.-umj.
Muzej Petra Preradovića, Grabrovnica	da	muz.zb.-biograf.
Muzej Slavonije, Osijek (Odjel muzealnih tiskopisa)	da	opći-region.
Muzej Valpovštine, Valpovo	da	opći-zavičajni
Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej staro selo Kumrovec	da	spec.-etnog.
Muzejska zbirka Kastavštine (PPMHP, Rijeka)	da	muz.zb.
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	da	muz.zb.-kazal.
Narodni muzej Labin	da	opći-zavičajni
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja (PPMHP), Rijeka	da	opći-reg.
Tehnički muzej, Zagreb	da	spec-tehnički
Zavičajni muzej Našice	da	opći-zavičajni
Zavičajni muzej Ogulin	da	opći-zavičajni
Zavičajni muzej Ozalj	da	opći-zavičajni
Zavičajni muzej Slatina	da	opći-zavičajni
Zavičajni muzej Varaždinske Toplice	da	opći-zavičajni
Zbirka Baltazara Bogišića HAZU, Cavtat	da	spec.-biograf.
Arheološki muzej Istre Pula	ne	spec.-arheol.
Arheološki muzej Zadar	ne	spec.-arheol.

Galerija Prica, Samobor	ne	spec.-umj.
Galerija Stari Grad, Đurđevac	ne	spec.-umj.
Galerija umjetnina grada Slavenskog Broda	ne	spec.-umj.
Gliptoteka HAZU, Zagreb	ne	spec.-umj.
Hrvatski pomorski muzej Split	ne	spec.-pom.
Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb	ne	spec.-prir.
JU Nacionalni park Brijuni	ne	opći-zavičajni
MHZ, Galerija Antuna Augustinčića	ne	spec.-umj.
Muzej Đakovštine, Đakovo	ne	opći-zavičajni
Muzej Gacke, Otočac	ne	opći-zavičajni
Muzej "Matija Skurjeni", Zaprrešić	ne	spec.-umj.
Muzej Međimurja, Čakovec	ne	opći-zavičajni
Muzej prehrane "Podravka", Koprivnica	ne	spec.-tehn.
Muzej Prigorja, Sesvete	ne	opći-zavičajni
Muzej triljskog kraja, Trilj	ne	opći-zavičajni
Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb	ne	spec.-umj.
Umjetnička galerija Dubrovnik	ne	spec.-umj.
Zavičajni muzej Biograd na Moru	ne	opći-zavičajni

Prilog 2. Književnici čija je baština zastupljena u muzejima

* označava književnika koji je tema umjetničkih djela u muzeju

Naziv muzeja	Prezime i ime književnika
Gradski muzej Požega	Adžić, Kajo
Muzej Cetinske krajine, Sinj	Aralica, Ivan
Gradski muzej Požega	Babukić, Vjekoslav
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Badalić, Hugo
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Bajsić, Zvonimir
Memorijalna zbirka Mije Mirkovića / Mate Balote, Rakalj	Balota, Mate (Mijo Mirković)
PPMHP, Rijeka	Balota, Mate (Mijo Mirković)
Tehnički muzej, Zagreb	Balota, Mate (Mijo Mirković)
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Bartek, Antun
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Batušić, Slavko
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Begović, Milan
Zavičajni muzej Našice	Belavić, o. Placido
Zavičajni muzej Ozalj	Belostenec, Ivan
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Benček, Antun
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Benošić, Valentin
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Berka, Josip
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Berković, Josip
Zbirka Baltazara Bogišića HAZU, Cavtat	Bogišić, Baltazar
Muzej Cetinske krajine, Sinj	Božić, Mirko
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Brešić, Vinko
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Brlić-Mažuranić, Ivana
Zavičajni muzej Ogulin	Brlić-Mažuranić, Ivana
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Budak, Pero
Muzejska zbirka Kastavštine, PPMHP, Rijeka	Car Emin, Viktor

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Car Emin, Viktor
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Cesarec, August
Gliptoteka HAZU	Cesarec, August*
Gradski muzej Požega	Cesarić, Dobriša
Muzej Slavonije Osijek	Cesarić, Dobriša
Gradski muzej Požega	Ciraki, Franjo
Zavičajni muzej Našice	Crvenka, o. Mario Vladimir
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Čarapina, Stanislava
Gradski muzej Požega	Čevapović, Grgur
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Demeter, Dimitrija
Gliptoteka HAZU	Dežman, Ivan*
Gradski muzej Virovitica	Dobravec Plevnik, Ivan
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Dokuzović, Dragica
Gliptoteka HAZU	Domjanić, Dragutin*
Dubrovački muzeji, Dom Marina Držića	Držić, Marin
MHZ, Galerija Antuna Augustinčića	Držić, Marin*
Muzejska zbirka Kastavštine, PPMHP, Rijeka	Dukić, Ante
Muzej Valpovštine, Valpovo	Evetović, Franjo Ante (Miroљjub)
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Feldman, Miroslav
Zavičajni muzej Našice	Fermendžin, Euzebije
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Filipović, Rasim
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Fotez, Marko
Gradski muzej Požega	Franić Požežanin, Ivan
Gradski muzej Virovitica	Fujs, Franjo
Muzej Ljudevita Gaja, Krapina	Gaj, Ljudevit
Hrvatski povijesni muzej	Gaj, Ljudevit
Zavičajni muzej Našice	Gardaš, Anto
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Gavella, Branko
MHZ, Galerija Antuna Augustinčića	Gavella, Branko*
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Gjalski, Ksaver Šandor
Gliptoteka HAZU	Gjalski, Ksaver Šandor*
Gradski muzej Virovitica	Glumac, Branislav
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Godić, Stjepan
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Golubić, Radovan
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Gunčević, Josip
Gliptoteka HAZU	Gundulić, Ivan*
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Hadžić, Fadil
Hrvatski školski muzej, Zagreb	Heilgstein, Dragoslav
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Hirc, Dragutin
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Hirtz-Maraković, Sofija
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Horkić, Dragutin
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Ivakić, Joza
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Ivanišević, Drago
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Jajić, Marijan
Zavičajni muzej Našice	Jančula, o. Julije
Gradski muzej Požega	Jelčić, Dubravko
Hrvatski povijesni muzej	Jemeršić, Ivan Nepomuk

Zavičajni muzej Slatina	Jirsak, Mirko
Hrvatski povijesni muzej	Jurić Zagorka, Marija
Gradski muzej Požega	Jurković, Janko
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Kabalin, David
Gliptoteka HAZU	Kačić Miošić, Andrija*
Gradski muzej Korčula	Kanavelić, Petar
Gradski muzej Požega	Kanižlić, Antun
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Karagić, Antun
Gliptoteka HAZU	Kaštelan, Jure*
Zavičajni muzej Našice	Katalenić, Zvonimir
Hrvatski povijesni muzej	Katalinić Jeretov, Rikard
Muzejska zbirka Kastavštine, PPMHP, Rijeka	Katalinić Jeretov, Rikard
Gradski muzej Požega	Kempf, Julije
MHZ, Galerija Antuna Augustinčića	Kočić, Petar*
Gradski muzej Čazma	Kolar, Slavko
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Kolar, Slavko
Gradski muzej Požega	Kolarić Kišur, Zlata
Gradski muzej Požega	Korajac, Vilim
Tehnički muzej, Zagreb	Koren Željкова, Ljubica
Gradski muzej Drniš	Kosor, Josip
Memorijalni muzej Ivan Goran Kovačić, Lukovdol (HPM)	Kovačić, Ivan Goran
Hrvatski povijesni muzej	Kovačić, Ivan Goran
Gliptoteka HAZU	Kovačić, Ivan Goran*
Muzej moderne i suvremene umjetnosti Rijeka	Kovačić, Ivan Goran*
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Kozarac, Ivan
Hrvatski školski muzej, Zagreb	Krajačić, Ljudevit
Gradski muzej Požega	Kraljević, Miroslav
Gradski muzej Senj	Kranjčević, Silvije Strahimir
Zavičajni muzej Našice	Krčmar, Stjepan
Memorijal Bele i Miroslava Krleža	Krleža, Miroslav
Gliptoteka HAZU	Krleža, Miroslav*
JU nacionalni park Brijuni	Krleža, Miroslav
Zavičajni muzej Našice	Krmpotić, Branko
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Krpan, Miloš
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Krpan, Sofija
Zavičajni muzej Našice	Kršnjavi, Isidor
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Kulundžić, Josip
Hrvatski povijesni muzej	Kumičić, Eugen
Gliptoteka HAZU	Kumičić, Eugen*
Zavičajni muzej Našice	Kuntarić, Ljuboslav
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Kušan, Ivan
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Kušan, Jakša
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Lanosović, Marijan
Zavičajni muzej Ozalj	Laszowski, Emil
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Livadić, Branko
Zavičajni muzej Ozalj	Lopašić, Radoslav
Hrvatski školski muzej, Zagreb	Lovrak, Mato
Muzej Slavonije Osijek	Magjer, Rudolfo Franjin

Zavičajni muzej Našice	Majstorović, o. Srećko
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Maraković, Ljubomir
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Marinković, Ranko
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Marjanović, Milan
Muzejska zbirka Kastavštine, PPMHP, Rijeka	Marjanović, Milan
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Marjanović, Stjepan
Gradski muzej Požega	Marković, Zdenka
Centar za kulturu Starog Grada	Maroević, Frane
Narodni muzej Labin	Martinuzzi, Giuseppina
Muzej grada Splita	Marulić, Marko
Gradski muzej Drniš	Marušić, Filip
Zavičajni muzej Našice	Matanović, Julijana
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Matković, Marijan
Gliptoteka HAZU	Matoš, Antun Gustav*
Zavičajni muzej Ozalj	Mavretić, Željko
Hrvatski povijesni muzej	Mažuranić, Ivan
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Mesarić, Kalman
Gradski muzej Požega	Messner Šporšić, Antun
Gradski muzej Požega	Messner, Ivan
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Mihalić, Stjepan
Zavičajni muzej Našice	Mihaljević, Romeo
Lošinjski muzej / Umjetničke zbirke Maloga Lošinja	Mihičić, Andro Vid
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Milčinović, Andrija
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Milčinović, Vera
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Miletić, Stjepan
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Milinković, Antun
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Milošić, Stanislav Geza
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Mirković, Josip
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Nametak, Alija
Muzejska zbirka Kastavštine, PPMHP, Rijeka	Nazor, Vladimir
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Nazor, Vladimir
Gliptoteka HAZU	Nazor, Vladimir*
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Nehajev, M.
Gradski muzej Virovitica	Nikolić, Milan
Muzej grada Splita	Nodilo, Natko
Gradski muzej Senj	Novak, Vjenceslav
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Nučić-Vojković, Mila
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Ogrizović, Milan
Muzej grada Splita	(opsežan prilog)
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Pavešić, Ljubo
Zavičajni muzej Našice	Pejačević, grof Julijan
Hrvatski školski muzej, Zagreb	Pogačić, Milka
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Polić, Nikola
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Polić-Kamov, Janko
Gliptoteka HAZU	Polić-Kamov, Janko*
Muzej Petra Preradovića, Grabrovnica	Preradović, Petar
Hrvatski povijesni muzej	Preradović, Petar
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Prica, Čedo

Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Pustay, Josip
Muzej Slavonije Osijek	Rakoš, Pavao M.
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Rem, Vladimir
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Rubin, Drago
Tehnički muzej, Zagreb	Rubin, Drago
Gradski muzej Bjelovar	Sabol, Željko
Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka	Strohal, Rudolf
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Strozzi, Tito
Gradski muzej Bjelovar	Šudeta, Đuro
Gradski muzej Korčula	Šegedin, Petar
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Šenoa, Julije
Gliptoteka HAZU	Šimić, Antun Branko*
Muzej Cetinske krajine, Sinj	Šimunović, Dinko
Gradski muzej Korčula	Španić, Jakov
Zavičajni muzej Našice	Špicer, Mavro
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Špoljar, Branko
Galerija likovnih umjetnosti Osijek	Švajcer, Oto
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Tadjanović, Dragutin
Gradski muzej Bjelovar	Taritaš, Milan
Muzej grada Splita	Tartaglia, Ivo
Zavičajni muzej Ozalj	Težak, Stjepko
Zavičajni muzej Našice	Tomaš, Stjepan
Gradski muzej Požega	Tomić, Josip Eugen
Centar za kulturu Starog Grada	Tresić Pavičić, Ante
Gradski muzej Bjelovar	Trnski, Ivan
Hrvatski školski muzej, Zagreb	Trstenjak, Davorin
Muzej Slavonije Osijek	Truhelka, Jagoda
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Turčinović, Vlaho
MHZ, Muzej staro selo Kumrovec	usmena narodna književnost
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Vavra, Nina
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Velikanović, Iso
Muzej grada Splita	Vidović, Emanuel
Gradski muzej Korčula	Vinicije Lupis
Memorijalna zbirka Matije Vlačića Ilirika, Labin	Vlačić Ilirik, Matija
Muzejsko-kazališna zbirka HAZU	Vojnović, Ivo
MHZ, Galerija Antuna Augustinčića	Vojnović, Ivo*
Hrvatski povijesni muzej	Vraz, Stanko
Tehnički muzej, Zagreb	Vrđuka, Vladimir
Muzej Brodskog Posavlja, Slav. Brod	Zlomislčić, Hinko
Zavičajni muzej Ozalj	Zrinski, Ana Katarina
Zavičajni muzej Ozalj	Zrinski, Petar
Zavičajni muzej Slatina	Žmegač, Viktor

Prilog 3: (Radna) bibliografija muzejskih izdanja o hrvatskoj književnoj baštini

Bibliografija muzejskih izdanja o hrvatskoj književnoj baštini izrađena je uvidom u građu knjižnice Muzejskog dokumentacijskog centra. Objedinjuje izdanja hrvatskih muzeja u kojima je obrađen neki segment književne baštine. To su većinom katalogi povremenih izložaba, katalogi muzejskih zbirki i stalnih postava te zbornici stručnih i znanstvenih skupova vezanih uz književnu tematiku u (su)organizaciji muzeja.

PUBLIKACIJE

- Atelier u oku : iz zbirke pjesama Miroslava Mađera "Jesenja berba", 1999. : Likovni salon Vladimir Becić, Slavonski Brod, 2001. - 2002.* Slavonski Brod : Galerija umjetnina grada Slavnskog Broda, 2001.
- Balabanić, Josip. *Ljudevit Farkaš Vukotinović.* Zagreb : Školska knjiga : Hrvatski prirodoslovni muzej, 2005.
- Batinić, Štefka; Majhut, Berislav. *Od slikovnjaka do vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. : Hrvatski školski muzej, Zagreb, ožujak 2001.* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001.
- Batorović, Mato. *Blago knjižnice Franjevačkog samostana u Šarengradu : izbor djela hrvatskih pisaca do 1850. godine : Ilok, travanj 2005.* Ilok : Muzej grada Iloka, 2005.
- Benyovsky, Lucija. *Ivan Goran Kovačić i njegov zavičaj.* Zagreb : Hrvatski povijesni muzej, 2003.
- Blago šibenskih knjižnica : XVI. - XVIII. stoljeće.* Šibenik : Muzej grada Šibenika, 1991.
- Borčić, Goran (ur.). *Split Marulićeva doba : Muzej grada Splita, 22. studenoga - 11. siječnja 2002.* Split : Muzej grada Splita, 2001.
- Borošak-Marijanović, J. ; Brajković, V. ; Jurdana, E. *Ilirski pokret u Hrvatskoj : izložba : Izložbeni prostor Franjevački samostan, Pula, 5.5. - 26.6. 1986.* Pula : Arheološki muzej Istre, 1986.
- Bratulić, Josip (ur.). *Pisana riječ u Hrvatskoj : Muzejski prostor Zagreb, 28. listopada 1985. - 23. veljače 1986.* Zagreb : Muzejsko-galerijski centar, 1985.
- Brekalo, Ivanka. *Dr. Stjepan Orešković (1895. - 1966.) : Samoborski muzej, studeni 2005.* Samobor : Samoborski muzej, 2005.
- Brezinščak, Narcisa. *Muzej dr. Ljudevita Gaja, Krapina.* Krapina, 2001. (rukopis)
- Bunčić, Ivanka; Cafuta, Ivanka. *Obitelj Brlić i Ivana Brlić-Mažuranić.* Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1998.
- Cafuta, Ivanka. *Josip Gunčević, Josip Mirković, Josip Puzstay : Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, srpanj-kolovoz 1995.* Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1995.
- Celio Cega, Fani. *Sačuvana djela Ivana Lucića u trogirskim knjižnicama : izložba Muzej grada Trogira, 10. - 26. studenoga 2004.* Trogir : Muzej grada Trogira, 2004.
- Damiš, Ivan. *Život i djelo fra Kaje Agjića.* Požega : Muzej Požeške kotline, 1992.
- Dani Julija Benešića : zbornik radova : I.* Ilok : Muzej grada Iloka ; Zagreb : Pergamena, 2004.
- Dani Julija Benešića : zbornik radova : II.* Ilok : Muzej grada Iloka, 2006.
- Držić na stranim jezicima : Dom Marina Držića, Dubrovnik.* Dubrovnik : Dom Marina Držića, 1997.
- Dumbović, Ivan. *Milka Pogačić : život i djelo : Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1981.* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 1981.
- Ernečić, Dražen. *Fran Galović (1887. - 1914.) : Muzej grada Koprivnice, 24. listopada - 14. studenoga 2002.* Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 2002.
- Feletar, Dragutin (ur.). *Kajkaviana Croatica : izbor kajkavskih knjiga od 17. stoljeća do danas : Muzej Međimurja, Čakovec, od 14. do 30. ožujka 1997.* Čakovec : Muzej Međimurja, 1997.

- Flaker, Vida. *Preradovićev muzej*. Grabrovnica : JAZU, 1968.
- Foretić, Miljenko. *Ivan Gundulić i njegovo djelo : Knežev dvor, Dubrovnik, 11.4. - 31.5. 1989*. Dubrovnik : Dubrovački muzej, 1989.
- Frkin, Vatroslav. *Izložba život i djelo Marijana Lanosovića (1742. - 1812.) : Izložbena dvorana Muzeja Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, studeni 1982*. Slavonski Brod : Franjevački samostan : Muzej Brodskog Posavlja, 1982.
- Gotthardi-Škiljan, Renata. *Ivan Lovrenčić : crteži, ilustracije Balada Petrice Kerempuha Miroslava Krleže : Kabinet grafike JAZU, Zagreb, 24.10. - 9.11. 1980., Galerija Galženica, Velika Gorica, 20.1. - 6.2. 1981*. Zagreb : Kabinet grafike JAZU, 1980.
- Hećimović, Branko. *Obitelj Šenoa i Hrvatsko narodno kazalište*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2001 .
- Horvatić-Gmaz, V. ; Stergar, B. *Kajkaviana Croatica : hrvatska kajkavska riječ : Stari Grad Ozalj, 8.11. - 8.12. 1996*. Ozalj : Narodno sveučilište, 1996.
- Ivanuša, Dolores. *Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića*. Zagreb : Zavod za književnost i teatrologiju JAZU : Muzej revolucije naroda Hrvatske, 1975.
- Ivetić, Marija. *Dr. Juraj Dobrila – život i djelo : Veli Ježenj, stalni postav*. Pazin : Pučko otvoreno učilište u Pazinu, Muzej grada Pazina, 2005.
- Izložba Kajkaviana Croatica - hrvatska kajkavska riječ : Galerija grada Krapine, 19. ožujka - 20. travnja 1997*. Krapina : Narodno sveučilište Krapina, 1997.
- Jembrih, Alojz (ur.). *Kajkaviana Croatica : hrvatska kajkavska riječ : izložba od 4. do 30. lipnja 1996., Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb*. Zagreb : Družba Braća hrvatskoga zmaja : Muzej za umjetnost i obrt, 1996.
- Jembrih, A.; Cesarec, I.; Ivanjek, M. *Tragom hrvatskokajkavske pisane i tiskane riječi*. Donja Stubica : Kajkaviana, 1990.
- Jerčić, Nada. *Priča o Miljenku i Dobrili*. Kaštel Lukšić : Muzej grada Kaštela, 2004.
- Jurić, Šime. *Djela Matije Vlačića Ilirika u knjižnicama Socijalističke Republike Hrvatske : izložba Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, 16. - 30.12. 1975*. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1975.
- Kapetanić, Davor. *Gajev muzej : postavljen i otvoren suradnjom JAZU, Odjela za suvremenu književnost i Skupštine općine Krapina o stogodišnjici Akademijina rada*. Zagreb : JAZU, 1966.
- Katičić, R., Prosperov Novak, S.; Ribičić-Županić, A. *Sto remek-djela : pisna riječ u Hrvatskoj*. Osijek : Galerija likovnih umjetnosti ; Zagreb : Muzejski prostor ; Pula : Arheološki muzej Istre 1986.
- Katičić, R.; Novak Prosperov, S. *Dva tisućljeća pismene kulture na tlu Hrvatske*. Zagreb : Muzejsko-galerijski centar, 1987.
- Kečkemet, Duško. *Marko Marulić i Split njegova doba*. Split, 1972. (rukopis)
- Klarić, Mario. *Muzejska pričaonica-igraonica "Spojimo Miljenka i Dobrilu" : izložba muzejske radionice : Muzej grada Kaštela, 10. svibnja - 6. lipnja 2005*. Kaštel : Muzej grada Kaštela, 2005.
- Kolar, Sonja. *Ivan Goran Kovačić : (1913. - 1943.)*. Zagreb : Muzej revolucije naroda Hrvatske, 1983.
- Koroman, Boris. *Memorijalna zbirka Mije Mirkovića - Mate Balote u Raklju : etnografski aspekti novog stalnog postava*. Pazin, 2005. (rukopis)
- Kozak, Dinko. *Herbar Ivane Brlić-Mažuranić : Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, travanj 1998*. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1998.
- Krležin Gvozd : muzejsko memorijalni kulturni kompleks "Miroslav i Bela Krleža"*. Zagreb : Odbor za izgradnju Krležinog Gvozda, 1988.
- Laljak, Stjepan. *Izložba "Kozarčanin u Zaprešiću" : uz 45-godišnjicu smrti i 50-godišnjicu doseljenja u Zaprešić*. Zaprešić : Narodno sveučilište, 1986.

- Lučevnjak, Silvija. *Život i rad fra Srećka Majstorovića : 1905. - 1978. - 2005.* Našice : Zavičajni muzej Našice, 2005.
- Mandić, Davor (ur.). *Dva tisućljeća pisane riječi u Istri : katalog izložbe.* Pula : Povijesni muzej Istre, 1994.
- Marko Marulić i *Split njegova doba : izložba - gostovanje Muzeja grada Splita u povodu 450. obljetnice prvog izdanja Marulićeve "Judite".* Zagreb : Povijesni muzej Hrvatske, 1972.
- Martinčić, J. (ur.); Hackenberger, D. (ur.). *Život i djelo o. Euzebija Fermendžina : znanstveni skup, Našice, 19. i 20. rujna 1998.* Osijek : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad, 1998.
- Matičević, Ivica (ur.). *Eugen Kumičić - život i djelo : u povodu 150. obljetnice rođenja književnika Eugena Kumičića : zbornik radova.* Brseč : Udruga Jenio Sisolski, 2002.
- Medar, Mladen. *Bjelovar u djelima znanstvenika, književnika i likovnih umjetnika : koncepcija izložbe.* Bjelovar, 1999. (rukopis)
- Medar, Mladen. *Željko Sabol (1941.-1991.) dokumentarna izložba : Gradski muzej Bjelovar, 5. - 16. rujna 2001.* Bjelovar : Gradski muzej Bjelovar, 2001.
- Mihanović, Nedjeljko. *Dobriša Cesarić : katalog izložbe : Galerija "Zodijak", Osijek, 15. - 30.11. 1977.* Osijek : Zajednica kulturnih djelatnosti općine Osijek, 1977.
- Mihanović, Nedjeljko. *Vladimir Nazor : katalog izložbe Muzej revolucije naroda Hrvatske, Zagreb, 23.11. 1976. - 15.5. 1977.* Zagreb : Muzej revolucije naroda Hrvatske, 1976.
- Mihočinec, Zdravko (ur.). *Kajkavsko književno jezično blago Samobora : iz fundusa Samoborskog muzeja, Zbirke Ivice Sudnika i Gerharda Ledića : Samoborski muzej. 4.10. - 28.10. 1996.* Samobor : Samoborski muzej, 1996.
- Miščin, Daniel. *Pisma Silviju : ostavština Silvija Strahimira Kranjčevića na Internetu [Elektronička građa].* Zagreb : CARNet, 2002.
- Miškinina čitanka : u povodu 100. obljetnice rođenja Mihovila Pavleka Miškine.* Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 1987.
- Novak, Slobodan Prosperov (ur.). *Gundulićev san : Muzejski prostor Zagreb, 15. svibnja - 15. srpnja 1989.* Zagreb : Muzejsko-galerijski centar : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1989.
- Pavao Vitezović : život i djelo : Gradski muzej Senj, 25. travnja 2003.* Senj : Gradski muzej Senj, 2003.
- Pavić, Krešimir. *Luka Botić : u povodu 150. obljetnice rođenja : Muzej Đakovštine, Đakovo, 5. - 25.7. 1980.* Đakovo : Muzej Đakovštine, 1980.
- Petar Zoranić i njegovo doba : izložba u povodu 400-godišnjice prvog izdanja "Planina" Petra Zoranića : Narodni muzej - Kulturno-historijski odjel, Zadar, studeni-prosinac 1969.* Zadar : Narodni muzej, 1969.
- Požega u svjetlu Matka Peića : izložba Gradski muzej Požega, 6. - 12. listopada 2002.* Požega : Gradski muzej Požega, 2002.
- Požeški književnici i njihova djela : izložba u povodu Dana grada Požege, 12. ožujka - Grgureva. Požega : Grad Požega : Gradski muzej Požega, 2003.*
- Prosperov Novak, Slobodan. *Planeta Držić : ogledi o vlasti.* Dubrovnik : Dom Marina Držića, 1996.
- Roje-Depolo, Lida. *Od I. Gundulića do M. Krleže : portreti poznatih hrvatskih književnika iz fundusa Gliptoteke HAZU, 15. travnja - 15. svibnja 1999.* Zagreb : Gliptoteka HAZU, 1999.
- Sabljak, Tomislav (ur.). *Vodič Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.* Zagreb : HAZU, Zavod za

- povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, 2001.
- Sabolić, Dubravka. *Stotinu godina novinstva u Virovitici : Gradski muzej Virovitica, kolovoz - studeni 1999*. Virovitica : Gradski muzej Virovitica, 1999.
- Sardelić, Sani. *Memorijalna zbirka Petra Šegedina u osnutku : "Djeca božja" kao muzeološki izazov*. Korčula, 2006. (rukopis).
- Schneider, Marijana. *Putopisci XIX stoljeća o našim krajevima*. Zagreb : Povijesni muzej Hrvatske, 1968. (rukopis predavanja)
- Slatinski zavičajni pisci : izložba Centar za kulturu, Zavičajni muzej Slatina - Gradska knjižnica, Slatina, 17. - 24. ožujka 1997*. Slatina : Centar za kulturu, Zavičajni muzej Slatina, 1997.
- Stančić, Nikša (ur.). *Hrvatski narodni preporod 1790. - 1848. : Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 17.12. 1985. - 17.3. 1986*. Zagreb : Povijesni muzej Hrvatske : Muzej za umjetnost i obrt : Muzej grada Zagreba, 1985.
- Škiljan, Maja. *Iz obiteljskih ostavština : I. dio*. Zagreb : Povijesni muzej Hrvatske, 1977.
- Škiljan, Maja. *Uspomene na Ivanu Brlić-Mažuranić*. Zagreb, 1974. (rukopis)
- Tiskano i rukopisno blago Samobora : Samoborski muzej, svibanj 1983*. Samobor : Samoborski muzej, 1983.
- Toldi, Zvonimir. *Razigrani doru*. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1987.
- Toldi, Zvonimir. *Stihom od Berave do Orljave*. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1985.
- Tomičić, Jasna (ur.). *Ivan Mažuranić ban pučanin*. Zagreb : Povijesni muzej Hrvatske, 1990.
- Tomičić, Jasna (ur.). *Ivan Mažuranić ban pučanin : Muzej Sisak, 10. - 31. siječnja 1991*. Sisak : Muzej Sisak, 1991.
- Uljančić-Vekić, Elena. *Cinquecentine : knjige 16. stoljeća spomeničke knjižnice Zavičajnog muzeja Poreštine*. Poreč : Pučko otvoreno učilište, Zavičajni muzej Poreštine, 2003.
- Vukotinović : 1813.- 1893. - 2003. : *na iskonicima moderne Hrvatske : katalog izložbe*. Zagreb : Hrvatski prirodoslovni muzej, 2003.
- Vukotinović : *zbornik znanstvenog skupa "Ljudevit Farkaš Vukotinović (1813.-1893.-2003.)" održanog u Zagrebu 29. i 30. listopada 2003*. Zagreb : Hrvatski prirodoslovni muzej, 2006.

TEKSTOVI U PERIODICI

- Amper, Ivo. *Muzej i arhiv Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 9, 2 (1960.), str. 52-53.
- Begović, Branko. *Petar Preradović – veliki hrvatski pjesnik : u povodu 130. godišnjice smrti*. // *Podravski zbornik*, 28 (2002.), str. 121-132.
- Benyovsky, Lucija. *Memorijalni muzej "Ivan Goran Kovačić" u Lukovdolu*. // *Autentičnost i memorijalna mjesta: problemi, potencijali, izazovi*. Kumrovec : MHZ, Muzej Staro selo, 2005. Str. 50-65.
- Brezinščak, V. *Muzej Instituta za književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. // *Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske*, 8, 1 (1959.), str. 3-4.
- Brlić, Neda. *Kuća Brlićevih u Brodu – Memorijalna kuća Ivane Brlić-Mažuranić*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 22, 3/2 (1973.), str. 19-37.
- Bunčić, Ivanka. *U susret obljetnici: Zavičajnica Sofija Hirtz-Maraković (1885.-1977.) i njezina komedija "Rudo"*. // *Vijesti Muzeja Brodskog Posavlja*, 9 (2004.), str. 127-135.
- Dautbegović, Jozefina. *Osvijetljeno polje krajnjeg efekta : novi stalni postav Memorijalnog muzeja Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu*. // *Informatica Museologica*, 34, 1/2 (2003.), str. 50-54.

- Ivanuša, Dolores. *Lukovdol, Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića*. // Informatica Museologica, 7, 1/2 (1976), str. 81-82.
- Kozina, Antun. *Gajev muzej u Krapini*. // Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 16, 1/2 (1967.), str. 21.
- Maroević, Ivo. *Gundulićev san na Griču*. // Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 38, 3/4 (1989.), str. 11-13.
- Maroević, Ivo. *Muzeološka kušnja "Hrvatskog narodnog preporoda"*. // Informatica Museologica, 16 3/4 (1985.), str. 11-15.
- Maroević, Ivo. *Pisana riječ na vagi muzeologije : uz izložbu "Pisana riječ u Hrvatskoj"*, *Muzejski prostor u Zagrebu*, 28.10. 1985. - 28.2. 1986. // Informatica Museologica, 16, 1/2 (1985.), str. 20-24.
- Nedić, Milenko. *Čudnovate slike Ivane Brlić Mažuranić*. // Vijesti: godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja, 4 (1980.), str. 87-93.
- Oštrić, Olga. *Osvrt na stalni postav Rodne kuće Mije Mirkovića – Mate Balote*. // MG, 9 (2004.), str. 60-62.
- Pavičić, Snježana. *Izložba "Gundulićev san" u Muzejskom prostoru, Zagreb 15.5. - 15.7. 1989.* // Informatica Museologica, 19, 3/4 (1988.), str. 113-116.
- Pavić, K. *Ilirizam u Đakovu*. // Zbornik muzeja Đakovštine, 2 (1982.), str.121-152.
- Pavić, Krešimir. *Književni lik Stjepana Marjanovića*. // Vijesti: godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja, 5/6 (1982.), str. 47-74.
- Pavić, K. *Luka Botić u Đakovu*. // Zbornik muzeja Đakovštine, 3 (1985.), str. 67-103.
- Radovanlija Mileusnić, Snježana. *Muzeji i književnost : što muzealci i građanstvo misle o muzeju hrvatske književnosti?* // Informatica Museologica, 35, 1/2 (2005.), str. 149-151.
- Rodna kuća Petra Preradovića vapi za obnovom – Muzej koji to ustvari nije*. // Virovitički list, br. 2395 (6. kolovoza 2004.).
- Srakić, M. *Kranjčevićeva i Matoševa pisma biskupu Strossmayeru*. // Zbornik muzeja Đakovštine, 2 (1982.), str. 153-156.
- Šterk, Slavko. *Muzeološko uređenje Muzejsko-memorijalnoga kompleksa "Miroslav i Bela Krleža" u Zagrebu*. // Informatica Museologica, 20, 1/2 (1989.), str. 43-44.
- Šterk, Slavko. *Memorija Miroslav i Bela Krleža : (mali vodič)*. // Informatica Museologica, 33, 1/2 (2002.), str. 78-84.
- Šterk, Slavko. *Prijedlog muzeološkog uređenja Muzejsko-memorijalnog kompleksa "Miroslav i Bela Krleža" (I. kat)*. // Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 40, 1/4 (1991.), str. 11-16.

WEB IZVORI O KNJIŽEVNIM MUZEJIMA I ZBIRKAMA U HRVATSKOJ

- Dom Marina Držića*. URL:<http://www.mdc.hr/dubrovnik/hr/marindrziic/index.html>
- Memorija Miroslav i Bela Krleža*. URL:<http://www.mdc.hr/mgz/hr/fs-files/krleza.html>
- Memorijalni muzej Ivan Goran Kovačić u Lukovdolu*. URL: <http://www.hismus.hr/hrvatski/glavna.htm>
- Memorijalni postav Matije Vlačića Ilirika*. URL:<http://www.labin.hr/>
- Muzej i rodna kuća Petra Preradovića*. URL: <http://www.pitomaca.hr>
- Muzej Ljudevita Gaja*. URL: <http://www.krapina.net/html/muzej.html>
- Hrvatski školski muzej : Radna soba književnika Mate Lovraka*. URL:<http://www.hrskolski-muzej.hr/hrv/soba.asp?s=90>
- Društvo Antuna Gustava Matoša*. URL: <http://www.matos-tovarnik.hr/odborzaoredjenje.htm>
- Silvije Strahimir Kranjčević*. URL:<http://www.sskranjcevic.hr/>

THE LITERARY HERITAGE IN MUSEUMS: SURVEY RESULTS

The literary heritage is an important part of the cultural heritage that includes the author's legacy and works. Apart from manuscripts, printed and non-printed literary heritage, the literary heritage in museums includes a broad span of various forms of material. It can include:

- a. The author's personal belongings.*
- b. Objects that can be used to reconstruct the space, location and time in which individual authors worked.*
- c. Objects that can be used to reconstruct or musealise a certain literary storyline.*

Starting from theoretical premises the paper will present the results of a survey of museum practice in Croatia with respect to the collection, preservation and exhibition and publication presentation of the literary heritage. The survey carried out in the beginning of 2006 collected information about museums in Croatia that, along with memorial

museums of authors listed in MDC's Register of museums, galleries and collections in the Republic of Croatia (Home of Marin Držić, Dubrovnik Museums in Dubrovnik, the Matija Vlačić Ilirik Memorial Collection, National Museum in Labin, the Ivan Goran Kovačić Memorial Museum in Lukovdol, the Bela and Miroslav Krleža Memorial, the Zagreb City Museum, the Petar Preradović Museum in Grabrovnica, the Ljudevit Gaj Museum in Krapina, the Eugen Kumičić Memorial House in Brseč, and the Mijo Mirković-Mate Balota Memorial Collection in Rakalj), contain the literary heritage, and to learn about the authors and the literary works that the holdings are linked with. The results obtained from the survey are a starting point for the study of the role of museums in the preservation and presentation of the Croatian literary heritage and for the Register of Croatian Authors in Croatian Museums that could become a part of a single Register of the Literary Heritage in Croatia through cooperation with heritage institutions and individuals.

IZVORI ZA ISTRAŽIVANJE KNJIŽEVNE BAŠTINE U HRVATSKIM DRŽAVNIM ARHIVIMA

VLATKA LEMIĆ
Hrvatski državni arhiv
Zagreb

Javnu arhivsku službu u Hrvatskoj čine Hrvatski državni arhiv (HDA) kao središnja i matična arhivska ustanova te 13 područnih državnih arhiva¹ u sastavu kojih djeluju i sabirni centri.² U njima se u 12 680 fondova i zbirki čuva oko 90 000 dužinskih metara arhivskoga gradiva, najvećim dijelom spisa tijela državne uprave, javnih ustanova i poduzeća, no i vrijedno gradivo privatnih organizacija i ustanova, gospodarskih subjekata te istaknutih obitelji i pojedinaca. Gradivo u arhivima organizira se i obrađuje sukladno temeljnim arhivističkim načelima provenijencije i čuvanja prvobitnoga reda. Fondovi čine zasebne cjeline zapisa nastale djelovanjem jednog stvaratelja, a zbirke su skupine dokumenata nastale prema interesima skupljača ili prema zajedničkim

obilježjima dotičnoga gradiva (karte, planovi, fotografije, grafike, pečati i sl.). Nacionalna arhivska baština obuhvaća javno arhivsko gradivo, ali i ono koje se čuva izvan mreže državnih arhiva. Arhivska se služba putem sustava državnih arhiva brine o cjelini gradiva (i javnoga i privatnoga) te osigurava njegovu zaštitu i informacijsku cjelovitost.³ HDA je mjerodavan za gradivo središnjih državnih tijela i drugo gradivo značajno za Hrvatsku u cjelini, a područni državni arhivi za gradivo jedinica lokalne uprave i samouprave (gradovi, općine, županije), državnih upravnih tijela na lokalnoj razini i drugih staratelja na području svojega djelovanja. Državni su arhivi najviše zaokupljeni brigom o gradivu državne i javne uprave premda usto prikupljaju i izvornike različite provenijencije te sustavno nadziru privatne imatelje i stvaratelje arhivskoga gradiva na području svoje teritorijalne i stvarne nadležnosti. U novije vrijeme, kao rezultat modernizacijskih procesa u društvu, povećane količine zapisa i novih tehnoloških mogućnosti, sve važnijima i brojnijima postaju specijalizirani arhivi čije je postojanje predviđeno i našim zakonima. Najviše je onih koji su posvećeni pojedinim vrstama zapisa (audiovizualnim, filmskim, glazbenim, digitalnim itd.), raznovrsnim područjima ljudske djelatnosti (gospodarstvu, vojsci, diplomaciji, književnosti, umjetnosti, znanosti itd.) te različitim etničkim,

¹ Državni arhivi postoje u Bjelovaru, Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Osijeku, Pazinu, Rijeci, Slavanskom Brodu, Sisku, Splitu, Varaždinu, Zadru i Zagrebu.

² Sabirni arhivski centri, odnosno arhivski odjeli u sastavu pojedinih državnih arhiva djeluju u Metkoviću, Vinkovcima, Virovitici, Petrinji, Novoj Gradiški, Hvaru, Koprivnici, Krapini, Štrigovi i Šibeniku.

³ Postupanje sa svim arhivskim gradivom (i javnim i privatnim) definirano je Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/97) i odgovarajućim provedbenim propisima poput Pravilnika o evidencijama u arhivima. (NN 90/2002) i Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskoga i registraturnog gradiva izvan arhiva (NN 63/2004).

vjerskim i društvenim skupinama. U nedostatku formalno uređenih specijaliziranih i privatnih arhiva u nas, kao i zbog dugogodišnjih neriješenih problema državnih arhiva (nedostka prostora, financijskih sredstava i kadrova) gradivo privatne provenijencije - čuva se, bez nekoga pravila, u različitim ustanovama – državnim arhivima, kod imatelja te u nearhivskim ustanovama. Isto je i s arhivima književnika koji se sada čuvaju u različitim ustanovama premda dugo godina postoji inicijativa za osnivanjem književnoga (literarnog) arhiva koji bi skupljao takvo gradivo te vodio odgovarajuću informacijsko-dokumentacijsku djelatnost.

Izvorna pisana baština koja se čuva u državnim arhivima nezamjenjiv je izvor za proučavanje i razumijevanje nacionalne povijesti, kulture i društvenog života općenito, pa tako i povijesti hrvatske književnosti. Izvori za istraživanje književne baštine u državnim arhivima brojni su i raznoliki, a dostupni su putem obavijesnih pomagala koja omogućuju fizički i intelektualni nadzor arhivskoga gradiva te pronalaženje dokumenata ili informacija. Pregledi, vodiči, inventari, regesta, popisi i druga pomagala nastala na temelju obrade u arhivima donose obavijesti o zapisima i stvarateljima, o kontekstu njihova nastanka te o prirodi i rasponu gradiva.

Najznačajniji izvor istraživanja jesu osobni fondovi, odnosno ostavštine pojedinih književnika kojih ima u različitim arhivima, najviše u HDA (u kojem se arhivu čuvaju, ponajviše ovisi o tome u kojoj je sredini pojedina osoba rođena ili je djelovala). Osobnih je fondova književnika u državnim arhivima, u odnosu prema drugom gradivu koje se u nji-

ma čuva malo jer se rukopisne ostavštine te provenijencije (u novije vrijeme) ponajviše skupljaju u arhivu Odsjeka za povijest Hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU te u NSK. U državnim se arhivima uglavnom čuva ostavština osoba koje su se, osim književnim i publicističkim radom, istaknule i kao javni djelatnici, odnosno osobe koje su obilježile politički i kulturni život u pojedinim povijesnim razdobljima.

U HDA se čuvaju, primjerice, osobni fondovi književnika Milostislava Bartulice, Mile Budaka, Augusta Cesarca, Dragutina Domjanića, Stjepana Ivičevića, Otokara Keršovanija, Vesne Parun, Antuna Tresića-Pavičića, Ćire Truhelke, kao i fondovi poznatih književnih kritičara i povjesničara književnosti: Lea Košute, Đure Šurmina, Zlatka Vincea i Branka Vodnika. U Državnom arhivu u Dubrovniku čuvaju se, među ostalima, osobni fondovi Petra Franasovića i Nikole Gradića, u Osijeku Julija Benešića, Ivana Dončevića, Rudolfa Mađera, Pavla Rakoša, Vilme Vukelić i drugih, u Državnom arhivu u Rijeci Vatroslava Cihlara, u splitskom arhivu Mate Ivičevića, Petra Kuničića, Mihovila Pavlinovića, Josipa Vergilija Perića, Ćire Čičin-Šaina, u Državnom arhivu u Varaždinu Vatroslava Jagića, u zadarском arhivu Augustina Stipčevića ili u zagrebačkom Bogdana Stopara.

U tim se fondovima nalaze brojni književni rukopisi, velikim dijelom uz komentare samih autora te razne rukopisne bilješke. Velik broj⁴ rukopisa, recenzija

⁴ Fond HR HDA 1567 Matica hrvatska sastoji se od 43 knjige i 177 kutija, od čega su u oko 60 kutija rukopisi.

te različitih književno-znanstvenih radovi iz razdoblja 1922.-1983. godine sačuvan je u fondu Matice Hrvatske u HDA. Za serije rukopisa Biblioteke MH, "Kola", "Hrvatske revije", "Hrvatskog tjednika" i M. Budaka izrađen je analitički popis, a tu su i radovi brojnih domaćih i stranih književnika, publicista i kulturnih djelatnika, primjerice Slavka Batušića, Frana Alfirevića, Franca Bevka, Ivane Brlić-Mažuranić, Carla Collodija, Mate Lovraka, Vladimira Nazora, Dragutina Tadijanovića, Nikole Šopa, Vjekoslava Majera, Slavka Kolara te brojnih drugih. Fondovi regionalnih ogranaka i pododborra Matice hrvatske čuvaju se i u arhivima u Osijeku, Splitu, Varaždinu i Zadru.

Za starija razdoblja hrvatske književnosti važan su izvor za istraživanje rukopisa koji se mogu naći u različitim ostavštinama (osobnima i obiteljskima) te u rukopisnim zbirka. Prije nego što su se književna djela počela u većoj mjeri objavljivati, uglavnom su kružila u rukopisima, pa se u fondovima i zbirka dubrovačkoga i zadarskog arhiva te u HDA, a i drugim državnim arhivima, mogu pronaći različite varijante rukopisa i prijepisa književnih djela, što je osobito važno za književne povjesničare. U zbirka rukopisa pojedinih arhiva čuvaju se pripovijetke, pjesme, prigodnice, eseji i druge književne vrste. U *Zbirci raznih rukopisa* HAD, uz već spomenuto, nalazi se više od 700 prijevoda književnih djela, rasprava, životopisa, znanstvenih članaka, biografskih i autobiografskih zapisa te raznih drugih rukopisa (npr. *Cvet vsake mudrosti. Najstarije hrvatsko umjetno sačuvano književno djelo iz 14. vijeka*. Izdao: R. Strohal, rukopis Josipa Kozarca ili kajkavska kantilena iz 1787.). Rukopisi, korespondencija,

dnevnici i drugo gradivo u obiteljskim fondovima plemićkih i drugih obitelji (Zrinski-Frankopani, Erdödy, Vojnović u HDA), te u osobnim fondovima poznatih javnih ličnosti (Strossmayer, Kršnjavi, Spinčić i brojni drugi) također su nezaobilazan izvor za proučavanje hrvatske književnosti.

Među brojnim obiteljskim fondovima koji se čuvaju u HAD, u fondu *obitelji Erdödy* nalazi se, primjerice, "lovački dnevnik" Stjepana grofa Erdödyja, 1903.-1922., u fondu *obitelji Fanfogna-Garagnin* različiti spisi historiografske prirode vezani za crkvenu povijest Dalmacije te tiskane knjige (16.-18. st.) nabožnoga i povijesnog karaktera, a u fondu *obitelji Ottenfels* zbirka je orijentalnih rukopisa (među kojima se ističe Shah-nama i Hafizov zbornik pjesama). U fondu *obitelji Rakovac* nalazi se dnevnik Dragutina Rakovca te neki njegovi rukopisi i rukopisi drugih književnika preporodnog razdoblja koje je on prikupio kao urednik časopisa "Kolo".

U državnim arhivima čuvaju se brojni fondovi vezani za nakladničku i izdavačku djelatnost, od spisa upravnih tijela o odobranju i financiranju pojedinih publikacija i časopisa, fondova nakladnika i nakladničkih poduzeća, uredništava časopisa, udruga i društava do osobnih fondova pojedinaca koji su obavljali uredničke poslove ili sudjelovali u aktivnostima vezanima za objavljivanje knjiga i časopisa. Uz već spomenuto gradivo Matice hrvatske u HAD, treba spomenuti i fondove Družbe "Braća Hrvatskoga zmaja", Društva hrvatskih književnika i Saveza književnika Jugoslavije. Fondovi tih i sličnih društava i udruženja čuvaju i vrijednu dokumentaciju o raznim kulturnim akcijama, književnim nagrada-

ma, pojedinim nakladama, projektima i polemikama koje su obilježile domaću književnost u različitim razdobljima. Fond Društva hrvatskih književnika sastoji se od 71 kutije spisa nastalih tijekom rada Društva i njegovih radnih tijela u razdoblju 1945.-1990. U njima se čuva dokumentacija o raznim književnim skupovima i priredbama (poput Dana Antuna Šoljana, Marulovih dana, Makarskih književnih susreta i brojnih drugih događanja), književnim nagradama, znanstvenim skupovima (*Ivan Mažuranić – život i djelo, 1990; Antun Branko Šimić – život i djelo, 1998. i dr.*), nakladničkoj djelatnosti Društva, Hrvatskom centru P.E.N.-a i brojnim drugim temama. Takvo gradivo, uz ono upravnih tijela u čijim su nadležnostima bili kultura i obrazovanje, čini relevantan istraživački resurs za teme poput sociologije knjige, cenzure, osnivanja društava i ustanova (npr. Matice ilirske ili JAZU) i drugih. Najveći doprinos državnih arhiva proučavanju književne baštine jest arhivsko gradivo u njima kao izvor biografskih podataka. Temeljna djela moderne hrvatske biografistike 19. stoljeća nastaju upravo u arhivima, primjerice Kukuljevićeva *Bibliografija hrvatska*, knjige Šime Ljubića poput *Ogledala književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži* ili *Ogledala književne poviesti jugoslavjanske*, kao i više od 150 znanstvenih i stručnih radova književnog povjesničara Tome Matica, posvećenih brojnim piscima i krajevima Hrvatske (npr. *Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba* ili *Iz hrvatske književnosti u Slavoniji prije Preporoda*). O životu i stvaralaštvu pojedinih književnika svjedoče raznoliki zapisi iz osobnih i obiteljskih fondova (npr. obi-

telji Drašković i Zrinski) te iz raznih zbirki, poput korespondencije, dnevnika, fotografija i druge dokumentacije. U *Grafičkoj zbirci* HDA čuvaju se portreti književnika Luke Botića, Ivana Gundulića, Augusta Šenoa i drugih, a u Središnjem fotolaboratoriju HDA pohranjene su brojne fotografije. U fondu *Agencije za fotodokumentaciju (AGEFOTO)* nalaze se fotografije i reprodukcije književnih ličnosti SFRJ iz 19. i 20. stoljeća. To su: Ivo Andrić, Franc Bevk, Milutin Bojić, Ivana Brlić-Mažuranić, Ivan Cankar, Branimir Ćosić, Dobriša Cesarić, Viktor Car Emin, August Cesarec, Branko Ćopić, Radoje Domanović, Jovan Dučić, Oskar Davičo, Ivan Dončević, Zora Dirnbach, Janko Đonović, Ksaver Šandor Đalski, Miroslav Feldman, Dragoljub Filipović, Marin Franičević, Milovan Glišić, Simon Gregorčič, Zvonimir Golob, Joža Horvat, Vojislav Ilić, Jaše Ignjatović, Marija Jurić Zagorka, Vojin Jelić, Đura Jakšić, Jovan Jovanović Zmaj, Đorđe Jovanović, Petar Jakić, Miroslav Krleža, Gustav Krklec, Eugen Kumičić, Jure Kaštelan, Josip Kolar, Ante Kovačić, Skender Kulenović, Laza Kostić, Anđelko Krstić, Vladimir Kovačić, Slavko Kolar, Mihajlo Lalić, Laza Lazarević, Ivan Mažuranić, Marko Miljanov, Konstantin Miladinov, Simo Milutinović, Marijan Matković, Milan Marjanović, Vjekoslav Majer, Desanka Maksimović, Antun Gustav Matoš, Branislav Nušić, Ljubomir Nedić, Vladimir Nazor, Jovan Sterija Popović, Franče Prešeren, Branko Radičević, Milan Rakić, Kočo Racin, Svetolik Ranković, Ante Raos, Višnja Stahuljak, Stevan Sremac, Bora Stanković, Novak Simić, Dragutin Stipetić, Ante Skavica, Petar Šegedin, Ervin Šinko, Đuro Šnajder,

Aleksa Šantić, August Šenoa, Stanislav Šimić, Drago Špoljar, Ante Tintar, Dragutin Tadijanović, Tin Ujević, Prežihov Vranc, Stanko Vraz, Oton Župančič. Fotografije pisaca mogu se naći i u *Zbirci portreta javnih i kulturnih djelatnika Milana Pavića*: Tito Bilopavlović (6 snimaka), Dobriša Cesarić (69 snimaka), Marin Franičević (1 snimka), Fadil Hadžić (22 snimke), Drago Ivanišević (12 snimaka), Vjekoslav Kaleb (14 snimaka), Jure Kaštelan (19 snimaka), Gustav Krklec (18 snimaka), Miroslav Krleža - pogreb (48 snimaka), Ranko Marinković (15 snimaka), Marijan Matković (15 snimaka), Slavko Mihalić (13 snimaka), Vladimir Nazor (1 snimka), Vesna Parun (12 snimaka), Novak Simić (13 snimaka), Milivoj Slaviček (25 snimaka), Petar Šegedin i Vjekoslav Kaleb (12 snimaka), Nikola Šop (7 snimaka), Dragutin Tadijanović (20 snimaka), a u *Zbirci fotografija Marije Braut*: Pero Budak, Zvonimir Golob, Predrag Matvejević, Danijel Dragojević, Ante Stamać, Fadil Hažić, Jure Kaštelan, Slavko Mihalić, Antun Šoljan.

Spisi državne i javne uprave, čuvanje kojih je osnovna zadaća državnih arhiva, također su, za pojedine književnike koji su obnašali javne funkcije (banove, gradonačelnike, saborske zastupnike, ministre i dr.) ili radili u državnoj službi nezaobilazni za upotpunjavanje njihovih životopisa. Arhivi središnjih tijela državne vlasti (bana, banske Vlade, Banskog odnosno Namjesničkog vijeća i namjesništva, Zemaljske vlade, Dvorske kancelarije u Beču itd.) zbog centraliziranosti zemlje u pojedinim povijesnim razdobljima, npr. u doba Bachova apso-

lutizma, sadržavaju brojne personalne podatke ne samo o službenicima tih vlasti nego i o brojnim drugim pojedincima koji su zbog različitih razloga postali objektom razmatranja tih vlasti.

U dubrovačkom arhivu, primjerice, postoji službena dokumentacija o plemićima, *Specchio del maggior consiglio* – knjige plemića, u kojima su zabilježeni svi podaci o njihovom javnom djelovanju nakon punoljetnosti (*Curriculum honorum*). Vrijedan izvor takvih podataka za razdoblje 1892.-1946. jest *Zbirka personalnih spisa državnih službenika* u HAD, u kojoj se, među ostalim, nalaze dosjei učitelja i profesora, a brojni su književnici radili u školama (Fran Galović, Dinko Šimunović, Vjenceslav Novak, Eugen Komičić i dr.).

Arhivski zapisi spomenuti u ovom radu pružaju samo uvid u bogatstvo izvora za proučavanje književne baštine koji se čuvaju u hrvatskim državnim arhivima. Narav arhivskoga gradiva, zapisa vrijednih trajnoga čuvanja zbog svojega značenja za društvo, državu i pojedince mijenjala se tijekom različitih epoha, no ono uvijek na jedinstveni način svjedoči o pojedinačnim događajima, društvenim procesima i kontekstu u kojemu je nastajalo. Književna djela također odražavaju opći duh i svjetonazore vremena i sredine svojega nastanka, te su izvor spoznaja o kulturnim, gospodarskim i socijalnim prilikama u društvu. Stoga je upoznavanje i razumijevanje nacionalne književne baštine nemoguće bez evidentiranja i istraživanja arhivske građe koja se čuva u državnim arhivima te čini "sliku i memoriju društva".

SOURCES FOR THE STUDY OF THE LITERARY HERITAGE IN THE CROATIAN STATE ARCHIVES

The public archives service in Croatia consists of the Croatian State Archives as the central archive institution and 13 regional state archives that have collection centres. They hold some 130.000 metres of archive material, for the most part documents by bodies of state administration, public institutions and companies. Apart from these records, the state archives preserve and collect valuable archival material from private organisations and institutions, companies, prominent families and individuals. This original written heritage is an irreplaceable source for the study and understanding of national history, culture and social life in general, and therefore of the history of Croatian literature as well.

Sources for the study of the literary heritage in state archives are varied and numerous. They primarily consist of the personal material of individual authors, for example of Ivan Dončević and Rudolf Mađer at the State Archives in Osijek, of Vatroslav Cihlar at the State Archives in Rijeka or Dragutin Domjanić, Mile Budak and Vesna Parun at the Croatian State Archives in

Zagreb. State archives also hold a large number of personal holdings received from prominent public figures from political and cultural life that were active in various intellectual and literary circles.

Stories, poems, texts written for special occasions, essays and other literary forms, especially from earlier times, are kept in collections of manuscripts of individual state archives. Manuscripts, reviews and various literary and scholarly works created more recently can be found in the holdings of the Croatian Literary Society, the Yugoslav Literary Society and the Croatian Central Cultural Institution, which are kept at the Croatian State Archives. The holdings from these and similar societies and associations, as well as the holdings from various publishers and booksellers also hold valuable documents concerning cultural drives, literary prizes, publishing activities, projects and polemics that marked the Croatian literary scene in individual periods. Furthermore, various records from personal and family holdings and numerous collections, like correspondence, diaries, photographs and other documents bear witness to the life and literary work of individuals. Records from state and public administration bodies linked with authors who served in public office or were civil servants cannot be overlooked when studying their biographies.

BAŠTINA U NARODNIM KNJIŽNICAMA

– rezultati ankete

ALEMKA BELAN-SIMIĆ

Knjižnice grada Zagreba,
Zagreb

... mi smo ovdje, zarobljeni u svojoj sadašnjosti, virimo u budućnost kroz mutna stakla ali zahvaljujući knjižnicama koje su sačuvale ljudske zapise, sposobni smo jasno sagledati prošlost.

(M. Gorman, Postojana knjižnica)

UVOD

Brojne su knjižnične zbirke nastale na temelju ostavština istaknutih književnika te kulturnih, znanstvenih i drugih djelatnika koji su svoje rukopise, korespondenciju i djela ostavili knjižnicama u rodnome mjestu ili gradu u kojemu su proveli svoj radni vijek. Iz povijesnih prikaza razvoja pojedinih knjižnica u Hrvatskoj, kao i iz ex librisa na stranicama knjiga, možemo saznati imena uglednika kojima su knjige pripadale i čije su obitelji darovali vrijedne knjige, pa i cijele knjižnice, ne samo gradskoj knjižnici u svom gradu, nego i široj zajednici. Zahvaljujući tim darovima, knjižnice su prikupile znatne fondove i oblikovale zbirke vrijedne građe kojima se i danas ponose. Podaci o knjižničnim zbirkama raspršeni su po monografijama o pojedinim knjižnicama, objavljenima najčešće u povodu važnih obljetnica, u radovima i člancima u zbornicima i časopisima, vodičima po knjižnicama, bibliografijama i katalozima te, vrlo rijetko, na mrežnim stranica-

ma knjižnica. Informacije o vrsti, veličini i vrijednosti građe u zbirkama nepotpune su, a građa u mnogim knjižnicama nije obrađena ni dostupna javnosti.

Posljednje opsežnije prikupljanje podataka o stanju knjižnica u Hrvatskoj pokrenulo je Društvo bibliotekara Hrvatske¹ prije četrdeset godina, 1966. godine.² Tada su, uz ostalo, prikupljeni podaci o broju svezaka knjiga i časopisa te o ostaloj knjižničnoj građi (prema vrsti i, eventualno, broju), ali su samo od znanstvenih, specijalnih i “mješovitih biblioteka”³ traženi opširniji podaci - o broju inkunabula, broju svezaka i fascikala rukopisa, notama, gramofonskim pločama, mikrofilmovima, geografskim kartama i dr. Knjižnice su davale ukupne podatke prema vrsti građe, a ne i podatke prema pojedinim zbirkama.

Opsežan projekt popisivanja arhivskih fondova i zbirki na području Hrvatske obuhvatio je arhivske, rukopisne, kartografske i druge zbirke knjižne i neknjižne građe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, knjižnici HAZU te tadašnjim znanstvenim knjižnicama u Dubrovniku, Puli, Rijeci, Splitu i Zadru, dok zbirke u narodnim knjižnicama, osim zbirki Gradske knjižnice u Zagrebu, nisu popisane. Podaci su objavljeni 1984. godine⁴, a re-

¹ Od 1998. djeluje pod nazivom Hrvatsko knjižničarsko društvo.

² Podaci su objavljeni dvije godine kasnije u publikaciji *Biblioteke u Hrvatskoj = Libraries in Croatia*. Zagreb : Društvo bibliotekara Hrvatske, 1968., XLVIII, 232 str., prvoj knjizi u seriji Izdanja Društva bibliotekara Hrvatske.

³ U tu su skupinu svrstane narodne knjižnice sa specijalnim fondovima – Gradska knjižnica u Osijeku, Gradska biblioteka u Šibeniku i Gradska knjižnica u Zagrebu.

⁴ Naučne biblioteke. // Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima SFRJ: SR

gistar je kasnije dopunjavao te je danas, kao Registar arhivskih fondova i zbirki u RH, dostupan na mrežnim stranicama Hrvatskoga državnog arhiva.⁵

Zadaće knjižnica 19. i početka 20. st., kada je prikupljana građa nužna za uspostavu nacionalnog identiteta i poticanja upotrebe narodnog jezika i književnosti, a koja je katkad poslužila kao temelj nastanka gradskih arhiva i muzeja⁶, iskazuju se i danas kao zadaće knjižnica 21. st., koje u globalnome, multikulturalnom okruženju ponovno otkrivaju i zaštićuju baštinu kojom se potvrđuje kulturni identitet i pripadnost europskoj kulturi.

A u Europi su upravo narodne knjižnice prepoznate kao središta koja mogu poticati i sačuvati osjećaj za lokalnu zajednicu, rodoslovlje i povijest mjesta, čiji je identitet često vezan za život i rad pojedinoga istaknutog književnika ili drugoga kulturnog djelatnika. Smatra se da narodne knjižnice “mogu pomoći u stvaranju i ustupanju digitalnih sadržaja, temeljenih na građi koja se nalazi u zbirkama lokalnih knjižnica, muzeja i arhiva”.⁷

SURADNJA ARHIVA, KNJIŽNICA I MUZEJA

Sustavna suradnja knjižnica, arhiva i muzeja u Hrvatskoj započela je 1997. godine organizacijom redovitih godišnjih seminara *Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*, u organizaciji Hrvatskoga knjižničarskog društva, Hrvatskoga arhivističkog društva i Hrvatskoga muzejskog društva. Kao rezultat sudjelovanja na seminarima, pojedine su narodne knjižnice započele digitalizaciju građe, uglavnom iz svojih zavičajnih zbirki. U želji da se digitalizacija građe u knjižnicama usustavi, standardizira i objedini, Hrvatsko knjižnično vijeće je 2005. godine potaknulo donošenje nacionalnog programa digitalizacije, te je Ministarstvo kulture osnovalo radnu skupinu sastavljenu od arhivista, knjižničara i muzealaca koji su započeli izradu nacionalnog programa digitalizacije građe u kulturnim ustanovama. U veljači 2006. objavljen je *Prijedlog nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*, čija je zadaća “stvoriti normativni i infrastrukturni okvir koji će omogućiti i poticati široku dostupnost, korištenje i razmjenu kulturnih sadržaja, olakšati pristup i predstavljanje ovog dijela nacionalne kulturne baštine”, a dugoročni strateški cilj “jačanje resursa i institucionalne i stručne sposobnosti arhiva, knjižnica i muzeja da planiraju, izgrađuju i održavaju kvalitetne digitalne sadržaje i usluge”.⁸

Hrvatska / [glavni i odgovorni urednik Srednje Lalić; redaktor toma za SR Hrvatsku Josip Kolanović]. Beograd: Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984., str. 455-467.

⁵ Usporediti: <http://www.arhiv.hr/hr/fondovi/fs-ovi/index.html>

⁶ Usporediti: Kovačić, Mihaela. Odjel specijalnih zbirki: od manuskripta do multimedije. // 100 godina Sveučilišne knjižnice u Splitu. Split: Sveučilišna knjižnica, 2003., str. 55-86.

⁷ Oeiraški manifest Pulman plan za E-Europu / s engleskoga prevela G. Tuškan. // HKD Novosti 22/23 (lipanj 2003.), str. 26-28.

⁸ Prijedlog nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2006., str. 4 (umnoženo).

U trećoj, završnoj fazi planirana je izrada portala Hrvatska baština, koji će biti “središnje mrežno mjesto koje će omogućiti pristup i pretraživanje digitalnih zbirki koje budu izrađene u okviru projekta digitalizacije”.⁹ Važna funkcija portala bit će “predstavljanje hrvatske kulturne baštine i stvaranje novih mogućnosti za korištenje građe”.¹⁰

Pretpostavka za odabir građe koja bi dostojno predstavila hrvatsku kulturnu baštinu jest stvaranje cjelovitih registra zbirki u arhivima, knjižnicama i muzejima, među kojima izuzetno mjesto pripada registru književnih ostavština. Kako se književne ostavštine, često razdvojene, čuvaju i u arhivima, i u knjižnicama, i u muzejima, sastavljanje registra književnih ostavština polazište je za objedinjavanje književnih opusa, za njihovu zaštitu i predstavljanje, kao i za izgradnju virtualnog arhiva/knjižnice/muzeja književnosti.

ANKETNI UPITNIK BAŠTINA U NARODNIM KNJIŽNICAMA

Kada smo pripremali prilog za radio-nicu *Opis zbirki i praktični izazovi u AKM-okruženju*, održanu na 8. seminaru *Arhivi, knjižnice, muzeji*¹¹, koja je trebala poslužiti kao podloga za razvoj budućeg metakataloga AKM-zbirki, detektiran je niz izvora, elektroničkih i tiskanih,

neujednačenog opsega i obuhvata podataka o zbirkama u knjižnicama, ali je također utvrđeno da ne postoji registar knjižnica koji bi poput Registra arhivskih fondova i zbirki RH ili MDC-ova Registra muzeja, galerija i zbirki u RH donosio podatke o knjižničnim zbirkama.

Na inicijativu kolegice Snježane Radovanlije-Mileusnić, a kao začetak izgradnje budućeg registra književnih ostavština, sastavljen je i distribuiran anketni upitnik *Baština u narodnim knjižnicama*.¹² Cilj mu je bio ne samo prikupiti podatke o postojanju zbirki vrijedne građe u narodnim knjižnicama, s naglaskom na zbirke književnih i drugih ostavština, nego i utvrditi njihovu obrađenost i dostupnost javnosti.

Anketni upitnik, poslan u lipnju 2006. poštom na adrese 190 narodnih knjižnica¹³, sadržava dvanaest pitanja - tri opća (naziv, adresa i kontakt knjižnice), sedam o zbirkama vrijedne građe (vrstama zbirki, vrstama građe, načinu prikupljanja, obrađenosti i obilježavanju, pohrani, dopunjavanju), a dva o prezentaciji građe i suradnji s drugim institucijama. Nakon slabog odaziva upitnik je krajem srpnja ponovo upućen na e-mail adrese 98 narodnih knjižnica. Do kraja rujna stigli su odgovori, poštom i e-mailom, iz 52 knjižnice (oko 27%). Iako je odaziv bio relativno slab, možda i zbog termina slanja upitnika (vrijeme godišnjih odmora), prikupljeni poda-

⁹ Isto, str. 33.

¹⁰ Isto.

¹¹ Alemka Belan-Simić, Tinka Katić, Zdenka Penava, *Registri knjižnica i knjižničnih zbirki u Hrvatskoj*, 8. seminar *Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*: zbornik radova (uredila Tinka Katić), Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb, 2005., str. 281-287.

¹² Tekst anketnog upitnika je dan u prilogu ovog rada.

¹³ Anketni upitnik poslan je na adrese svih narodnih knjižnica u Hrvatskoj, zajedno s pozivom za slanje programa za Mjesec hrvatske knjige, u koji je kao jedan od središnjih programa uvršten i skup Muzej(i) i književnost(i).

ci potvrđuju pretpostavku da u narodnim knjižnicama postoje zbirke vrijedne građe kao i ostavštine književnika o kojima šira kulturna javnost zna malo ili gotovo ništa ne zna. Rezultati ankete, uz podatke koji postoje u literaturi, mogu poslužiti kao polazište za šire i podrobnije istraživanje.

REZULTATI ANKETE

Prema odgovorima pristiglim iz 52 narodne knjižnice, među kojima je 10 od ukupno 18 matičnih županijskih narodnih knjižnica, 27 knjižnica ima zbirke vrijedne građe, neke i više njih, dok 25 knjižnica nema takvih zbirki.

Među zbirkama vrijedne građe u 11 knjižnica to su ostavštine književnika (ponegdje je riječ o više književnih ostavština), 7 knjižnica ima ostavštine drugih istaknutih osoba, dok 9 knjižnica koje su odgovorile na anketni upitnik ima neku drugu zbirku vrijedne građe, najčešće zavičajnu zbirku.

Kako se većina pitanja odnosila upravo na građu iz ostavština i premda bi prikupljeni podaci zaslužili podrobniji prikaz zbirki vrijedne građe, u nastavku ćemo se i osvrnut samo na podatke koji se odnose na ostavštine u narodnim knjižnicama.

Na pitanje o vrstama građe u ostavštini dobiveni su sljedeći odgovori:

18 knjižnica ima knjižnu građu (knjige, časopisi),

11 knjižnica ima i arhivsku građu (pisma, rukopisi, diplome i sl.),

7 knjižnica ima i fotografije,

5 ima i osobne predmete,

2 knjižnice zaokružile su odgovor “nešto drugo”, ali nisu navele što,

nijedna knjižnica nije navela da se u ostavštini posjeduje AV građu.

Neke su knjižnice navele broj jedinica pojedine građe, ali uglavnom su to knjižnice koje imaju više ostavština ili zbirki, a kako su podaci većinom navedeni zbirno, nećemo ih iskazivati.

Knjižnice su do građe iz ostavština došle uglavnom donacijama i kupnjom, i to:

- 1 knjižnica do građe je došla samo otkupom/kupnjom,
- 10 knjižnica građu je prikupilo samo donacijama,
- 5 knjižnica dio građe je prikupilo otkupom/kupnjom, a dio donacijama,
- 1 knjižnica građu je prikupila otkupom/kupnjom, donacijom i na drugi način,
- 1 knjižnica nije navela način prikupljanja građe.

Osebujan je primjer Gradske knjižnice Rijeka, u kojoj se samo čuva ostavština dr. Danila Klana, čiji je vlasnik Grad Rijeka, koji je ostavštinu otkupio. To je i jedna od dvije ostavštine koje se čuvaju u spomen-sobi, dok ostale knjižnice najčešće pohranjuju ostavštine u zasebnoj prostori (9), odnosno u zasebnom ormaru/polici, zajedno s drugim zbirkama (7). Jedna se ostavština čuva u zavičajnoj zbirci, dvije nisu izdvojene iz ostalog fonda, a jedna je još u stanu donatora.

Na pitanje jesu li ostavštine obrađene i posebno obilježene, dobili smo ove odgovore:

10 ostavština je obrađeno, od toga je 7 obilježeno u katalogu (3 i u elektroničkom), a 2 su obilježene samo na polici, 2 ostavštine su popisane, a u jednoj od njih građa je označena signaturama, 2 ostavštine su inventarizirani, a jedna je od njih obilježena žigom, 15 ostavština nije obrađeno ni obilježeno.

Tako velik broj neobrađenih ostavština možda je utjecao i na rezultate odgovora na pitanje o tome dopunjuju li se ostavštine i na koji način. Među onima koji su odgovorili na to pitanje šest knjižnica ostavštine dopunjuje samo povremeno, šest njih ostavštine ne dopunjuje, a samo tri knjižnice ostavštine dopunjuju planski.

Iz odgovora na pitanje na koji se način ostavštine predstavljaju javnosti, vidljivo je da knjižnice prepoznaju važnost građe u ostavštinama i predstavljaju ih javnosti. Najveći broj knjižnica predstavlja ih na izložbama (10), neke i na mrežnim stranicama knjižnice (4), izlaganjem na stručnim skupovima (4), putem radova u stručnim publikacijama (2), objavljivanjem bibliografija (2), objavljivanjem kataloga (1), na tribinama (2) te na druge načine (2). Zanimljivo je da su na izvorno knjižničarski način, objavljivanjem bibliografije ili kataloga, ostavštine predstavile samo tri knjižnice.

Podatak da se najveći broj ostavština predstavlja na izložbama možda se može povezati s podatkom da najveći broj knjižnica u programima i projektima vezanima za osobe čije ostavštine posjeduje surađuje upravo s muzejima (7), na drugom je mjestu suradnja s arhivima (4), potom s drugim knjižnicama (3), školama i drugim odgojno-obrazovnim ustanovama (3), znanstvenim institutima i ustanovama (3), dok samo jedna knjižnica surađuje s književnim udrugama i književnicima.

KNJIŽEVNE OSTAVŠTINE U NARODNIM KNJIŽNICAMA

Kako će neke književne ostavštine biti šire prikazane na ovom skupu, a podaci prikupljeni u anketi nisu dodatno provje-

ravani, dat ćemo prikaz odgovora vezanih za književne ostavštine u 11 narodnih knjižnica – za naziv, adresu i osobu za vezu u knjižnici, za ime osoba čije ostavštine posjeduju, obrađenost, način prikupljanja te čuvanja i predstavljanja ostavštine.

Gradska knjižnica “Metel Ožegović” Varaždin

Trg slobode 8 a
tel. 042/212-767
<http://library.foi.hr/mo>

Ostavštine:

- Gustava Krkleca
- Zvonka Milkovića
- Milivoja Županića, pravnika i pjesnika

Vrste građe: arhivska, knjižna, fotografije, osobni predmeti

Obrađenost / obilježnost: katalogizirane, listići u svim katalogima, djelomično i u e-katalogu (osim ostavštine M. Županića, koja je nedavno pristigla)

Način prikupljanja / dopune: prikupljena otkupom/kupnjom (ostavština G. Krkleca) te osobnom donacijom autora / povremeno se dopunjuje

Ostavštine su smještene u zasebnoj prostoriji, a javnosti se predstavljaju na izložbama.

Gradska knjižnica i čitaonica Požega Antuna Kanižlića 1/I

tel. 034/273-251
e-mail: knjiznica-pozega@po.htnet.hr
http://www.gkpz.hr/wct_index.php?run=home&id=10

Ostavštine:

- Franje Cirakija
- Ivše Bošnjaka Dragovečkog
- Zlate Kolarić-Kišur

Vrste građe: arhivska, knjižna, fotografije, osobni predmeti

Obradenost / obilježnost: nisu obrađene
Način prikupljanja / dopune: donacije građana i nasljednika / povremeno se dopunjuju

Ostavštine su smještene u zasebnoj prostoriji, na polici s drugim zbirka, a javnosti se predstavljaju na izložbama.

Gradska knjižnica “Franjo Marković”, Križevci

A. G. Matoša 4
tel. 048/ 682-646
e-mail: knjiznica-krizevci@kc.t-com.hr
<http://www.knjiznica-krizevci.hr/knjiznica/default.asp>

Ostavštine:

- Franje Markovića
- Milana Grlovića

Vrste građe: arhivska, knjižna, fotografije
Obradenost / obilježnost: obilježena na polici

Način prikupljanja / dopune: kupnjom, poklonima građana te suradnjom s HND-om (M. Grlović) / planski se dopunjuje
Ostavštine se čuvaju u zasebnoj prostoriji, a javnosti se predstavljaju na izložbama.

JU Narodna knjižnica i čitaonica Crikvenica

Strossmayerovo šetalište 22
tel. 051/243-238
e-mail: knjiznica-crikvenica@ri.t-com.hr

Ostavština: dr. Vinka Antića

Vrste građe: arhivska, knjižna, fotografije

Obradenost / obilježnost: građa je popisana i obilježena signaturama na kutijama i unutarnjih kutija

Način prikupljanja / dopune: otkup / dopunjuje se

Zanimljiv je primjer Narodne knjižnice i čitaonice Crikvenica, odnosno njezina ogranka – Narodne knjižnice Selce, koja je preko ostavštine, povjesničara i knjižničara dr. Vinka Antića došla do ostavštine Nikole Polića te do obiteljskih fotografija, pisama i rukopisa Janka Polića Kamova. U toj su ostavštini pronađena i brojna pisma, rukopisi, diplome i fotografije Drage Gervaisa, Viktora Cara Emina, Antuna Barca i drugih istaknutih književnika.

Ostavština je smještena u zasebnu prostoriju i predstavlja se na izložbama, na mrežnim stranicama knjižnice, izlaganjem na skupovima i putem radova u stručnim publikacijama, a u pripremi je i tiskanje kataloga. S Državnim arhivom u Rijeci pripremana je izložba i CD u povodu 90. obljetnice smrti J. Polića Kamova, a s Istra filmom i HTV-om surađivali su u pripremi dokumentarnog filma o Kamovu. Knjižnica planira tiskati vodič kroz ostavštinu V. Antića.

Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Knjižnica Žminj

Čakavska kuća b.b., 52341 Žminj
tel. 052/846-142; faks 052/841-718
zminj@gkc-pula.hr

Ostavština: Miha Debeljuha

Obradenost / obilježnost: inventarizirana, obilježena žigom “iz ostavštine Miha Debeljuha”

Način prikupljanja / dopune: oporučna donacija / ne dopunjuje se

Vrste građe: knjižna

Čuva se u zasebnom ormaru/polici, zajedno s drugim zbirka, a predstavlja se na izložbama i tribinama.

Gradska knjižnica “Don Mihovil Pavlinović”, Imotski

Ulica kralja Zvonimira 1
tel./faks 021/670-572
e-mail: gradska.knjižnica.imotsk@st.t-com.hr
www.knjižnica-imotski.hr

Ostavština: Jure Ujevića
Obradenost / obilježnost: nije obrađena ni posebno obilježena
Način prikupljanja / dopune: kupnja, donacija / dopunjuje se povremeno
Vrste građe: arhivska, knjižna, nešto drugo
Čuva se u zasebnoj prostoriji, a predstavlja se na izložbama i mrežnim stranicama knjižnice.

Gradska knjižnica “I. G. Kovačić”, Karlovac

Šestićeva 1
tel. 047/412-371
<http://www.gkka.hr/>

Ostavština: Ane Postružnik
Obradenost / obilježnost: katalogizirana, dostupna u katalogima na listićima i u e-katalogu
Način prikupljanja / dopune: kupnja, donacija / dopunjuje se planski
Vrste građe: arhivska, knjižna, fotografije
Čuva se u zasebnoj prostoriji, a predstavlja se na izložbama i izlaže na stručnim skupovima.

Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica

Starčevićev trg 6
tel. 01/4572-344; faks 01/4572-089
gradska.knjiznica@kgz.hr
www.kgz.hr

Ostavština: Bore Pavlovića
Obradenost / obilježnost: inventarizirana
Način prikupljanja / dopune: donacija / ne dopunjuje se^e

Vrste građe: arhivska, osobni predmeti
Građa se čuva u zasebnoj prostoriji, u zasebnom ormaru, zajedno sa zbirkom Rara.

Gradska knjižnica i čitaonica Slatina smatrala je vrijednim spomenuti da u svojoj zavičajnoj zbirci kao ostavštinu Mirka Jirsaka čuva njegove dvije knjige, koje im je poklonio njegov sin, a koje su obrađene i dostupne putem e-kataloga. Stoga smatramo da ovdje treba zabilježiti i podatke o toj knjižnici.

Gradska knjižnica i čitaonica Slatina

Šetalište Julija Burgera 1
tel. 033/551-278
faks 033/551- 171

Pojedine su knjižnice u odgovorima na anketu kao književnike navele osobe koje su se, među ostalim, bavile i književnim radom.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci

Gundulićeva 6
tel.032/334-109; faks 032/334-675
e-mail: knjiznica@gkvk.hr
www.gkvk.hr

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci jedna je od prvih narodnih knjižnica koja je sustavno otkupljivala ostavštine zavičajnih književnika.¹⁴ Godine 1966.

¹⁴ Usporediti: Mesinger, Bogdan, *Vinkovačka čitaonica i knjižnica i kulturno-politička dinamika grada i kraja: 1875-1975.*, Narodna knjižnica i čitaonica, Vinkovci, 1976.

Slika 1. Detalj iz Gradske čitaonice i knjižnice Vinkovci

gradu. Prema popisu, riječ je o približno 9 700 svezaka knjižne građe, koja nije obilježena ni izdvojena u posebnu zbirku. U dogovoru s nasljednicima, beletristika je dana na posudbu korisnicima.

ZBIRKE POSVEĆENE KNJIŽEVNICIMA

Vrijedi zabilježiti i odgovore knjižnica koje nemaju ostavštine književnika, ali stvaraju zbirke posvećene književnicima.

otkupila je sačuvane rukopise Josipa Kozarca, 1969. godine otkupljeni su rukopisi Vladimira Kovačića, a kasnije i dio ostavštine Joze Ivakića. Nažalost, u jednoj ratnoj noći, između 16. i 17. rujna 1991., knjižnica je nestala u plamenu. Danas knjižnica ima ostavštinu umjetnika i književnika Vanje Radauša, poklon njegove supruge i kćeri. Oko 10 000 svezaka knjižne građe (knjiga, časopisa) te radni stol i stolac čuvaju se u spomen-sobi. Građa nije obrađena, a predstavlja se na izložbama i tribinama.

Javna gradska ustanova Gradska knjižnica Trogir

Obala Bana Berislavića 15
tel. 021/881-711; faks 021/882-949
e-mail: gkt@gkt.hr

Gradska knjižnica Trogir namjerava otvoriti spomen-sobu Ivana Lucića, u čijoj se palači knjižnica nalazi. Do sada su prikupili sva Lucićeva djela koja im je skenirala i obradila Nacionalna i sveučilišna knjižnica, a otkupili su i djelo *De re-*

Gradska knjižnica Makarska

Don M. Pavlinovića 1
tel. 021/612-042
e-mail: gradska-knjiznica-makarska@st.t-com.hr

U Gradskoj knjižnici Makarska obiteljska je knjižnica Jakše Ravlića, povjesničara književnosti i višegodišnjeg predsjednika MH, koju je 1974. ugovorom ostavio rodnom

Slika 2. Gradska knjižnica Trogir

gno Dalmatie et Croatie (Amsterdam, 1668.).

Knjižnica i čitaonica Bogdana Ogrizovića, Zagreb

Preradovićeva 5
tel. 01/4810-704; faks 01/4810-637
e-mail: knjiznica-bogdan-ogrizovic@zg.htnet.hr
www.knjizbo.hr

Knjižnica i čitaonica Bogdana Ogrizovića na Odjelu knjiga na stranim jezicima izgrađuje zbirku Hrvatska književnost u prijevodu. Prikupljeno je oko 150 knjiga M. Marulića, I. G. Kovačića, M. Krleže, T. Ujevića, I. Vrkljan, J. Matanović, S. Drakulić, D. Ugrešić, M. Jergovića i dr., objavljenih u inozemstvu, a A. Vuletić donirao je svoje pjesničke zbirke objavljene na šest jezika. Knjige su obrađene i dostupne javnosti.

Pojedine su knjižnice navele da imaju poneko djelo, poklon autora ili nasljednika, a jedan od odgovora "Čuvamo samo poneke primjerke knjižne građe na kojima su potpisi, pečati i posvete zavičajnih pisaca", podsjeća na riječi profesora Dušana Mangera, osnivača Gradske, danas Sveučilišne knjižnice u Splitu, iz davne 1904. godine: "Knjižnice su riznice, gdje se brižno čuvaju i ogromna djela velikana i sitne stvari već zaboravljenih ljudi; sve se čuva, jer sve može imati i svoju znamenitost, sve može imati svoju važnost, eda se upoznaju ne samo misli što danas vladaju, nego i ono što se nekad mislilo i radilo, da vidimo, kako je nekada bilo i kako je sada..."¹⁵

¹⁵ Usporediti: Dujmović, Dubravka, *Javna djelatnost knjižnice od osnutka do danas*, 100 godina Sveučilišne knjižnice u Splitu, Sveučilišna knjižnica, Split, 2003., str. 25.

Da je ta uloga knjižnica s početka 20. st. njezina trajna vrijednost te da su knjižnice postojane ustanove koje skrbe za očuvanje kulturne baštine, pokazuju i riječi istaknutoga američkog knjižničara Gormana: "Ne može se dovoljno istaknuti kako su knjižnice i knjižničari jedini razlog što imamo jasnu predodžbu prošlosti. Sve što možemo znati o prošlim stoljećima (i mnogo ranijim razdobljima), znamo uglavnom zahvaljujući tome što su misli, djela i stvaralački rad naših predaka zabilježeni tiskom na papiru, a rezultat su toga knjige i časopisi koje su knjižnice sakupljale, pohranjivale i očuvale."¹⁶

UMJESTO ZAKLJUČKA

Knjižnice su očuvale mnogu vrijednu građu, ali podaci prikupljeni u ovom i drugim anketnim istraživanjima pokazuju da je još velik dio, možda najvrednije i jedinstvene građe u zbirkama, ostao neobrađen, vjerojatno zbog nedovoljnog broja djelatnika specijaliziranih za obradu posebnih vrsta građe poput rukopisa, fotografija i sl.

Kao što je u uvodu spomenuto, arhivi, knjižnice i muzeji često su nastajali iz iste institucije, a onda je građa pri osamostaljivanju dijeljena prema željama ili shvaćanju, i često nisu potpuno razdvojeni fondovi. I danas se u mnogim književnim ostavštinama koje se poklanjaju ili otkupljuju za arhive, knjižnice ili muzeje nalazi i građa koja primarno ne pripada dotičnoj baštinskoj ustanovi.

¹⁶ Gorman, Michael, *Postojana knjižnica – tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*, Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb, 2006., str. 20.

Stoga je važno dokraja financirati projekt cjelovite obrade građe u zbirka kako bi se one učinile dostupne javnosti. Naime, uz današnje mogućnosti koje pruža informacijska tehnologija, ako je građa obrađena, ako surađujemo i poštujemo standarde za obradu pojedinih vrsta građe, ako razmjenjujemo i dijelimo informacije, pitanje gdje se građa fizički nalazi zamjenjuje pitanje o potpunosti podataka i mogućnosti njihova pregleda i pronalaženja na jednome mjestu.

Mogućnost povezivanja podataka o rukopisu nekoga književnog djela s podacima o svim njegovim izdanjima u e-katalogu knjižnica, kao i s cjelovitim skeniranim tekstovima, otvaraju nove uvide u stvaralaštvo pojedinog književnika i osiguravaju zaokruživanje književnih opusa.

Baštinske ustanove trebaju ustrajati na objedinjavanju prikupljenih podataka, nastaviti pojedinačna istraživanja unutar svojih djelatnosti te pokrenuti opsežan projekt popisivanja zbirki književnih ostavština u arhivima, knjižnicama i muzejima.

Nove mogućnosti financiranja, možda putem Culture 2007¹⁷, za čije će se programe moći prijaviti i institucije iz Hrvatske, prilika su za nova partnerstva, pa i za pokretanje zajedničkoga, nacionalnog projekta popisivanja zbirki u arhivima, knjižnicama i muzejima te za stvaranje cjelovitog registra baštinskih ustanova i registra književnih ostavština kao njegova sastavnog dijela.

THE HERITAGE IN PUBLIC LIBRARIES: SURVEY RESULTS

Numerous library collections have been created on the basis of bequests by prominent literary, cultural, scholarly and other names who donated their manuscripts, correspondence and works to libraries in their home towns or towns in which they worked. A comprehensive project of listing archive holdings and collections in Croatia, the results of which were published in 1984, involved archives, manuscripts, maps and other collections of book-related and other holdings at the National and University Library, the HAZU library and the former scholarly libraries in Dubrovnik, Pula, Rijeka, Split and Zadar, while collections in national libraries were not listed apart from those at the Zagreb City Library.

In today's globalised world national libraries are considered to be centres that can promote and preserve a feeling for the local community, the genealogy and the history of a place whose identity is firmly linked with the life and work of individual prominent authors. National public libraries can help in the creation and dissemination of digital content based on the holdings in the collections of local libraries, museums and archives. The systematic collaboration of libraries, archives and museums in Croatia began in 1997 with the organisation of annual seminars "Archives, libraries, museums: the possibilities for cooperation in the environment of a global information infrastructure". As a result of participation in the seminars, some national libraries began to digitize the holdings of their local collections and work began on the "Proposal for a national program of the digitization of holdings in archives, libraries and museums", whose third and final stage envisions the creation of a portal tentatively called "The Croatian Heritage".

Since we consider that literary bequests in archives, libraries and museums should be a part of this portal, we wanted to determine their existence, scope and level of treatment in libraries. With this aim we created a survey questionnaire and sent it to the addresses of national libraries in Croatia.

¹⁷ Šire o programu na mrežnim stranicama Ministarstva kulture: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=2348>

ANTOLOGIJA KAO MUZEJ

SANJIN SOREL
Filozofski fakultet u Rijeci,
Rijeka

Ako je *pismo pamćenje kulture*¹, antologija je njezino jezično dekoriranje – blještavi, reprezentativni i nadasve mirisni ukras. U tom tonu: antologija – grč. *anthologia* – skupljanje cvijeća – *ánthos* – cvijet + *légein* – brati, skupljati; antologija ili florilegij (lat. *florilegium* – lat. *florilegus*: berač cvijeća). U navedenim latinskim izrazima sadržano je dvostruko značenje koje antologija podrazumijeva i dvije instance koje su bitne. Jedna je skupljanje cvijeća, a druga označava osobu/ subjekt koji cvijeće bere i stavlja u vazuu. Da ne bi bilo zbrke, a u praksi često dolazi do nje, odmah na početku valja razlikovati nekoliko tipova izbora iz pjesništva: izbor ili hrestomatiju, panoramu ili pregled² te antologiju.

¹ Nöth, Winfried, *Priručnik semiotike*, Ceres, Zagreb, 2004., str. 357.

² U terminološkom smislu panorama ili pregled su sinonimi i kao takvi se često upotrebljavaju. Problem nastaje s njihovom neselektivnom uporabom u odnosu prema izboru. Tako će se, primjerice, Miloš Đurđević u *Kritičkome pregledu novije hrvatske poezije* (Mogućnosti, Split, br. 1-3, 2003.) opredijeliti za pojam *pregled* (struktura teksta je sljedeća: kratka poetička bilješka o autoru + odabrane pjesme) dok će u *Kupujemo bodeže – izbor iz novije hrvatske poezije* (Riječi, Sisak, br. 1-2, 2004.) zadržati istu strukturu, koju će okrenuti te će pokušati pjesništvo i poetički periodizirati. Time nastoji reći ovo: riječ je o dva izbora,

Hrestomatije mogu biti monografske³, čiji djelokrug interesa i odgovornosti doseže opus nekog pisca, te vremenske⁴, kada ih ograđuje barijera vremena. U monografskim je izborima posao priređivača pjesama antologičarske prirode. Iz kompleksne okoline cjelokupnoga pjesništva izabranoga autora, ne samo oknjiženoga nego i porazbacanoga po časopisima, odabiru se kvalitativno najrelevantnije pjesme, koje će ujedno ocrtavati i sve poetske, idejne, tematske i druge. karakteristike pjesnika, usto i u nekom dijakronijskom slijedu (pritom je najčešće riječ o razvojnim fazama). U vremenskim izborima u prvi plan dolazi razdoblje kojim se pokušavaju zaokružiti određeni procesi unutar poezije s nekim

nikako ne i o panorami, jer panorama zahtijeva najveću moguću iscrpnost u detektiranju autora na određenom prostoru, u određenom vremenu ili pak u određenoj poetici. Kada je riječ o poetici, kao primjer možemo navesti konkretističko i signalističko pjesništvo – Dometi, ICR, Rijeka, br. 5, 1978.

³ Posljednjih desetak godina učestala je praksa sastavljanja i objavljivanja izbora. Navedimo neke: Jagoda Zamoda, *Moj glas ili uživo* (2005.); Borben Vladović, *Lirski kockar* (2005.); Ivan Rogić Nehajev, *Sredozemlje sedmi put* (1999.); Brano Maleš, *Sjajno ništa* (2002.); Alojz Majetić, *Daljinsko upravljanje* (2002.); Zvonimir Mrkonjić, *Maslina u čistopisu* (2004.); Slavko Jendričko, *Orguljaš na kompjutoru* (1999.); Branimir Bošnjak, *Smrt između programa* (2001.); Milorad Stojević, *Ponterosso* (2000.); Sonja Manojlović, *Upoznaj Lilit* (2002.) itd.

⁴ U hrvatskom pjesništvu one se ponešto rjeđe pojavljuju. Evo nekih: Fabio, Nedjeljko, *Hrvatsko pjesništvo u ratu 1991/1992*, Dometi, Rijeka, br. 1-2, 1992; Miloš Đurđević u *Kritičkome pregledu novije hrvatske poezije* (Mogućnosti, Split, br. 1-3, 2003.); Đurđević, Miloš; *Kupujemo bodeže – izbor iz novije hrvatske poezije*, Riječi, Sisak, br. 1-2, 2004.

“ključem”, bilo da je riječ o *novom* i *novijem* kao obrazloženju razloga, bilo da su godine jasno naznačene zbog nekih imanentnih pjesničkih i društvenih zbivanja, odnosno da ih priređivač takvima smatra. Izbori mogu biti i tematski.⁵ U tematskih je izbora neko određeno predmetno–tematsko područje, primjerice pjesništvo o gradu Zagrebu, dominantni okvir koji zatvara “projekt”.

U vremenu opće muzealizacije, isti problem nije mogla izbjeći ni književnost. Historizacija je dosegla svoj vrhunac u onome što teoretičari sustava zovu autoreferencijskim sustavom.⁶ Niklas Luhman definira sustav kao “identitete koji se održavaju u kompleksnosti i promjenljivoj okolini stabiliziranjem razlike unutrašnjost/vanjskost”.⁷ S obzirom na to da je odnos vanjsko – unutrašnje odnos svijeta i njegovih sustava u njemu, svijet se uvijek iskazuje kao kompleksnija struktura. Stoga se on u sustavima uvijek nužno reducira.⁸ Ako

u tako postavljenom okviru posegnemo za analogijom prema književnosti, možemo shvatiti očito: cjelokupni se svijet pjesništva određenog područja, poetike i sl. u procesu antologiziranja selektira kako bi se stabilizirala okolina i konstruirao sustav, odnosno – antologija. Ona mora unutar svog područja biti *autonomna* i *smislena*. Time se reducira kompleksnost.⁹ Dakle, ako je antologija autoreferencijski sustav, onda ona istodobno procesom uspostavljanja subjektivnog sustava ulazi u korespondirajući poredak drugih subjektivnih sustava, drugih antologija. Antologičarskim pojednostavljenjem prema svijetu pjesništva, prema okolini koja služi kao cvjetni vrt ili livada, subjektivnost zamjenjuje objektivne situacije.¹⁰

Ivo Maroević u svojoj knjizi *Uvod u muzeologiju* govori o muzeologiji kao dijelu informacijskih znanosti. Da bi se muzeologija uopće mogla konstituirati kao znanost, ona mora imati svoj predmet. U kontekstu književnosti, u našem primjeru poezije, predmet prikladan za muzealizaciju nije ništa drugo nego li pjesma. Muzeologija se kao znanost prema književnosti u antologijama, pa i u povijestima književnosti, odnosi kao prema baštini koju treba identificirati, osmisliti i učiniti je komunikativnom.¹¹ Sintetički karakter kojim se muzeologija odnosi prema svom predmetu te njegovo strukturiranje kao *otvorenog djela*¹² od antologičara čini muzeologa. Jedna od

⁵ Primjerice: Opačić, Petar; *Salona aeterna*, Književni krug Split, 2003. Tema izbora je grad Solin. No navedeni izbor otvara i teorijska pitanja o vezi izbora, panorame i antologije. Iz predgovora se jasno može razabrati kako je autorova namjera bila napraviti antologiju, no zbog obilja materijala morao je učiniti izbor kako bi se stekao kronološki uvid. Izbor koji je učinio nije kategorijski izbor (u smislu zaokružene knjige, bloka i sl.), nego čin, radnja. Stoga je riječ o panorami koja uzima u obzir vremenske/dijakronijske (kronološke) i predmetne/tematske uvjete.

⁶ Lübbe, Hermann, *Prikraćeno prebivanje u sadašnjosti – promjene razumijevanja historije, u: Postmoderna ili borba za budućnost*, “August Cesarec”, Zagreb, 1993., str. 120.

⁷ Luhmann, Niklas, *Teorija sistema – Svrhovitost i racionalnost*, Plato, Beograd, 1998., str.124.

⁸ Isto, str. 124-125.

⁹ Isto, str 127.

¹⁰ Isto, str. 129.

¹¹ Maroević, Ivo, *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993., str. 91.

¹² Eco, Umberto, *Otvoreno djelo*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1965.

njegovih primarnih uloga koju si je sam postavio jest prepoznati one pjesničke elemente koji će od kulture (književnosti, pjesništva) učiniti prepoznatljiv identitet. U antologijama je riječ o pokušaju konstruiranja visoke kulture. Baš kao što identiteti nisu trajni i stabilni nego su u neprekidnim promjenama te hibridnosti, tako ni kultura ne može izbjeći takvu zadanost.¹³ Ako je cjelokupna kultura nova ideologija, ideologija koja je to oduvijek u povijesnom smislu i bila, onda ni njezini elementi nisu neovisni o tom statusu. Svaka antologija, panorama ili hrestomatija mjesto su gdje se vježba moć, odnosno gdje ideologija pokazuje svoje normativno i zastrašujuće lice. No dobro – sama pjesma nije, dakle, ništa drugo negoli selektirani i dekontekstualizirani muzejski predmet kojemu je pridodano dodatno značenje radom konteksta – samim činom činjenja izložbenim, u ovom primjeru antologiziranim. Da nema suštinske razlike između apstraktne slike, secesijskog namještaja ili, recimo, endemske čovječje ribice, s jedne strane, i pjesme s druge, može nam poslužiti definicija predmeta koju daje Ivo Maroević:

“Muzejski predmet je predmet baštine koji je izdvojen iz svoje realnosti da bi u novoj muzejskoj stvarnosti u koju je prenesen bio dokumentom stvarnosti iz koje je izdvojen. Predmet baštine je realni predmet koji svojim materijalom i oblikom dokumentira realnost u kojoj je nastao, u kojoj je živio i s kojom je ušao u sadašnjost. Predmeti baštine imaju bogate slojeve značenja kojima komuniciraju

¹³ Paić, Žarko, *Politika identiteta – kultura kao nova ideologija*, Antibarbarus, Zagreb, 2005.

poruke prošlosti u sadašnjost i čuvaju ih za budućnost”.¹⁴

Pjesma se u antologiji dokumentira – navodi se njezino podrijetlo,¹⁵ čime se ona činjenično fiksira u vremenu i prostoru. Potom pjesma u antologiji zadovoljava i komunikacijsku funkciju predmeta (književnosti je kao jezičnome umijeću imanentan dijalog, odnos s drugim) s potencijalnim čitateljem. Tek u njihovu međusobnom odnosu, između teksta i čitatelja nastaje komunikacija. Sam predmet – pjesma u sebi, posjeduje informaciju koju prenosi čitatelju. Informacije su u pjesmama različite, no ipak ih je moguće svesti na sadržajnu i formalnu razinu. Obje razine uključuju i povijesni i žanrovski kontekst.

Antologije ni unutar sebe nisu jedinstvene nego se sastavljaju prema različitim kriterijima, upravo kako bi se usustavila kompleksnost. Stoga se u hrvatskoj antologičarskoj praksi posljednjih šezdesetak godina može uočiti nekoliko sljedećih paradigmi antologija.

Antologije cjelokupnoga nacionalnog pjesništva

Muzej je, prema Tonyju Bennettu, skupljalište i mjesto odašiljanja.¹⁶ Ono, pak, što antologije čine jest, na što upućuje Bennett, prikazivanje evolucije određenoga korpusa u dužem vremen-

¹⁴ Maroević, Ivo, *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993., str. 120.

¹⁵ Njezin autor, knjiga iz koje je preuzeta, godina kada je objavljena te, ovisno o organizaciji same antologije, i poetički ili neki drugi kontekst, najčešće povijesni.

¹⁶ Bennett, Tony, *Kultura – znanost reformatora*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 268.

skom razdoblju, od prvih zapisa pa do suvremenosti, koja se često limitira nekim vremenskim odmakom. Upravo iz kompleksnosti koju podrazumijeva takav pristup, a koja mora odgovoriti na pitanja jasne organizacije/sistematike, izvora, selekcije, prezentacije, komunikacije, vrednovanja, kriterija u konačnici i koncepcije/koncepta ni jedna se antologija ne može raditi bez temeljnog poznavanja povijesti, povijesti književnosti i teorije književnosti, pa i drugih znanstvenih disciplina. No hrvatske antologije, kojima je korpus nacionalna književnost, najčešće su vrlo selektivne prilikom uvrštavanja tekstova pisanih na kojemu od triju idioma. Postavlja se pitanje, a koje je sociolingvistika već riješila, o svojevrsnom jezičnome kolonijalizmu, u kojemu jači idiom (štokavski) biva postavljen u ulogu gospodara, arbitra. Drugim riječima, postaje standardom, ogledalom.¹⁷ Pritom u obzir najčešće ulaze idiomu starijih književnih razdoblja s obzirom na tadašnju hrvatsku trojezičnost, a time i pluralizaciju književnoga prostora.

Antologije određenoga pjesničkog razdoblja (većega ili manjega)¹⁸

Njihova je uloga prepoznavanje i omeđivanje određenoga vremenskog razdoblja koje je u sebi više-manje logična cjelina. Takovrsne antologije najčešće su društveno uvjetovane jer književnost često prate velike društvene promjene

na povijesnoj razini. Stoga te antologije gotovo imaju status općih antologija povijesti jedne književnosti jer se rukovode istim kriterijima i istim funkcijama, osim što ih navedena vremenska dimenzija već u startu određuje i/ili ograničava. Antologije određenoga pjesničkog razdoblja svojim karakterom bitno pojednostavnjuju sustav književnosti. One su najčešće smjer kojim se neizostavno rukovode sve veće antologije – dakle, antologije nacionalnoga pjesništva uopće.

Antologije određenoga prostora¹⁹

Po svom su karakteru antologije određenoga prostora prije svega nacionalne antologije u svim svojim pojavnostima – od cjelokupnoga pjesništva, preko onog iseljeničkog, preko antologija određene poetike²⁰ pa sve do antologija određenih vremenskom perspektivom.

Antologija određene poetike²¹

Njihova je zadaća ponajprije to da selektiraju tekstove unutar neke poetike, bez obzira na vremensko razdoblje, ili pak upravo s obzirom na nj, kako bi se jedan segment književne povijesti učinio preglednijim, percepcijski zanimljivijim, kako bi se adekvatno valorizirao. Takve su antologije ujedno neka vrsta pripremnoga rada za sastavljanje općih antologija ili barem mnogo širih paradigmatskih okvira.

¹⁷ Tako Tonko Maroević u antologiji *Uskličnici* ima samo dvije pjesme na narječju: *Suprotiva* (Tonči Petrasov Marović) i *Bugarščica* (Dubravko Horvatić).

¹⁸ Primjerice: Mandić, Igor, *Jedna antologija hrvatske poratne poezije*, Prokuplje/Zagreb, 1987.

¹⁹ *Hrvatski Odisej: antologija iseljeničke poezije*, Binoza press, Zagreb, 2002.

²⁰ Jedina je pretpostavka to da se navedena poetika realizira u nekom od idioma na određenom prostoru.

²¹ Primjerice: G. Rem, *Koreografija teksta*.

- a) antologije s obzirom na idiom (štokavska, čakavska, kajkavska)
 b) tematske antologije – antologija određenog prostora ili nešto drugo – Grljušičeva o ruži

Nema razloga ne složiti se s Hermannom Lübeom kada u današnjim muzejima vidi ono što im je nekada bila svrha: “mjesto kulturalnoga konzerviranja relikata”.²² Osim *fizičkoga* konzerviranja, u antologiji se obavlja još jedno “spremanje”, kadšto i petrificiranje, upravo zbog subjektivnih strategija prema okolini – ono *kulturalno*, ili, točnije bi bilo reći – simboličko. Postavlja se naoko banalno pitanje zašto simboličko konzerviranje (*sušenje cvijeća – petrificiranje*) u antologijama, s obzirom na njihov redukcionistički karakter i na brzinu promjena književnih paradigmi, one bivaju reprezentativne? Uz to se pitanje vezuje i ono koje nas postavlja pred dilemu izbora među predstavljanim opcijama, među više antologija. Na drugo se pitanje može odmah odgovoriti: izbor je lažan i u konačnici bi bio ne toliko selektivan koliko izrazito ideološki naglašen ako bi se iz cjelokupnog korpusa antologija birala jedna koja bi morala biti naj: reprezentativnija, kvalitetnija, informativnija, prosvjetiteljskija. Drugim riječima, u postmodernom informatičkom vremenu ne postoji dovoljno čvrsta instancija koja bi mogla autonomno stabilizirati sustav koji bi petrificirao njegov identitet. Odgovornost se izbora, da tako kažemo, raspoređuje na nekoliko razina, unutar kojih također postoje različite razine, pogledi, ideologije

²² Lübbe, Hermann, *Prikraceno prebivanje u sadašnjosti – promjene razumijevanja historije, u: Postmoderna ili borba za budućnost*, “August Cesarec”, Zagreb, 1993., str. 127.

i sl. Antologije sa svim svojim funkcijama, o kojima će biti riječ, načelno ovise²³ o ugledu antologičara, ugledu izdavača/nakladnika²⁴ (čak i o distributeru, što je valjda paradoks u Hrvatskoj), medijima, kritičarskoj recepciji²⁵ te, u konačnici, i o najvažnijemu elementu – a to je čitatelj. U tako postavljenom okolišu jasno se uočava kako pravog uporišta i mjesta s kojega se izbor obavlja zapravo i nema i da je odabir u biti skup individualnih perspektiva. Takva perspektiva podrazumijeva zazor od humanističkog stajališta, karakterističan za postmodernizam i prateću teoriju, a koji govori o tome da ne postoji univerzalni transcendentni rakurs niti konsenzus o vrijednostima te da se svako stajalište koje zauzima neku hijerarhiju zapravo reprezentira ideološko mišljenje prema različitim kriterijima: *civilizacijskim, klasnim, rasnim, spolnim i institucijskim pretpostavkama*.²⁶

Da bi se odgovorilo na prvo pitanje, moramo promotriti koje su funkcije antologije.

²³ Dakako, to nije pravilo, premda se čini kao dominantnije potvrđena praksa.

²⁴ Izdavačev posao, među ostalima, jest i reklamiranje proizvoda/antologije, najčešće medijskim putem. Moć reklame ni u tom segmentu tržišta nije zanemariva, no o tome još ne postoje studije te se stoga naše mišljenje oslanja na informacije “iz druge ruke”.

²⁵ Njezino se polje djelovanja, time i vrijednosno kanaliziranje, distribuiraju: kolokvijalno rečeno, *akademska kritika*, koja ni unutar sebe nije jedinstvena, naoko racionalnim govorom nastoji odrediti njezino mjesto u sustavu, dok druga vrsta kritike, ona *impresionistička*, to isto radi, no na često različitim mjestima.

²⁶ Biti, Vladimir, *Kritička teorija u: Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 201.

FUNKCIJE ANTOLOGIJE

Vrednovanje (uspostavljanje vrijednosne hijerarhije – ujedno i petrificiranje) – međusobno se vrednuju opusi svih autora (ovisno o nekom ograničenju antologije), kao i tekstovi svakoga pojedinog autora. No pitanje vrijednosti vrlo je složeno teorijsko pitanje. Postmodernistički teoretičari, ako je postmoderne uopće bilo²⁷, vezuju je sukladno ideji o napuštanju metanaracija, uz optuživanje humaniteta kao totalitarističke ideje i/ili ideologije. Sukladno tome, i R. Silliman²⁸ ih u diskursima prepoznaje, ali ih ne izdvaja iz spekulativnoga poretka vrijednosti. S obzirom na to da se oni nalaze na otvorenome poprištu usporedbi, da se pokušavaju izboriti za vlastiti identitet, oni su u poretku moći, fukoovski rečeno, oni su kulturalno “militantni” – sukob na simboličkoj razini temeljni je postulat egzistencije diskurzivnih praksi. Upravo sukob, zbog čega se i događa, određuje njihovu poziciju, a time i vrijednost. Pozicija, pak, ima i nekih čisto pragmatičnih učinaka. Usprkos proskribiranju vrijednosti i usprkos točnom shvaćanju da ih je u književnosti nemoguće uspostaviti već i zbog samog karaktera subjektivnosti kritičara, ostaje nešto imanentno sustavu – borba diskursa. U takvoj postavi bitan je vrijednosni ideal kojemu antologičar teži te njegova metodološka uvjerljivost, a ne opasna ideja relativiziranja prema kojoj su sve prakse jednako vrije-

dne. Antologičar iz sustava pjesništva, koji se svojim simboličkim vrijednostima sukobljavaju za *mjesto pod suncem beskonačnosti*, odabire ono što se čini vrijednošću po sebi. Predodžbe svijeta poezije kao strategije subjektiviranja ne rješavaju problem vrijednosti, one ga formuliraju i mijenjaju te povećavaju šanse za rješenje.²⁹ Upravo će to pojednostavnjivanje kao rad subjektivnosti, kao formiranje neke vlastite vrijednosne koncepcije, biti samo po sebi važno, i neće vrijednost činiti univerzalnom, ali je ni izbacivanje iz svijeta kao suvišnu. Da nema antologičarskoga vrednovanja, usprkos svim nedostacima, kompleksnost bi, osobito u onom kvantitativnom smislu, bila neizdrživa te bi u konačnici i sama književnost postala beznačajna i besmislena diskurzivna praksa.

Arhiviranje – muzealizacija (pamćenje uključuje i vremensku dimenziju).

Arhivira se nekoliko podataka: autor i pjesma/pjesme, njezin kontekst, poetika, pa i sama nacionalna književnost. Kako je arhiv mjesto gdje se odlažu predmeti i gdje se oni dokumentiraju, i antologija je prostor u kojemu se simbolički, pa čak i fizički, čuvaju artefakti. Kada je riječ o fizičkome čuvanju, onda prije svega imamo na umu korpus starijega pjesništva, koji se inače čuva u muzejskim i knjižničnim čuvaonicama. Dokumentacija koja prati pjesme u antologijama vezana je za ime autora i njegovu zbirku, često i njegove biografske i bibliografske podatke, a nerijetko se opisuje i poetika/poetike unutar koje se kretao, povijesni kontekst i sl., a sve u ovisnosti o karakteru antologije.

²⁷ Giddens, Anthony; *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Stanford, California, 1990.

²⁸ Sillman, Ron, *Canons and Institutions: New Hope for the Disappeared*, u: *The Politics of Poetic Forms – Poetri and Public Policy*, Roof, New York, 1990.

²⁹ Luhman, Niklas, *Teorija sistema*, Plato, Beograd, 1998., str. 129-130.

Reprezentacija nacionalne književnosti ima tri adresata: stručnog čitatelja, implicitnog čitatelja te čitatelja izvan državnog prostora. Čitatelj izvan nacionalnih granica načelno je dvojak, a time je i funkcija reprezentacije dvojaka: prvi je čitatelj vezan kakvom vezom za domicilni nacionalni korpus, makar i profesionalni, u našem slučaju bila bi riječ o slavistima, dok je drugi čitatelj "virtualan" – zainteresiran za druge književnosti. Predstavljanje/reprezentacija ujedno označava i **komunikaciju**. Antologija je, prema Ivi Maroeviću, muzejska izložba³⁰ kojoj je cilj, među ostalima, komunikacijski. Kulturni identitet sastavni je dio muzealnosti.³¹

Reprezentacija se formira od cijele serija predodžbi, slika koje nam nudi svaki pojedinačni tekst. Ona u antologiji *analitičkom imaginacijom*³² rješava problem svođenja linearnog u virtualno vrijeme, drugim riječima, dijakroniju svodi na sinkroniju. Uloga je antologije da u *neodređenu podudarnost* neke, uvjetno rečeno, poetike epohe ili imaginacijom naslućene poveznice cijele nacionalne poezije upiše neki red, potičući razliku ili sličnost, ovisno o namjeri priređivača.

Za reprezentaciju je bitna relacija znaka prema objektu.³³ Reprezentiranje ili predstavljanje znači analogiju – znak je umjesto nečega s čime je u odnosu. Time se upućuje na ikonički status znaka. U vezi

s antologijama nikada ne treba zaboraviti kako se u njoj događa promjena smisla povijesti književnosti jer se temelji na selekciji i kombinaciji. Također treba biti oprezan prema kategorijama ikoničnosti pjesme i antologije kao znaka.³⁴ Naime, ako pjesma predstavlja samu sebe, antologija ulazi u naizgled mnogo širi opseg predstavljanja, naizgled samo zato što je utemeljena na *racionalnoj imaginaciji* koja je u biti teorijske prirode. Ali vratimo se malo unatrag: ako je i sama antologija ikonički znak (ikona), postavlja se pitanje njezina autoreprezentiranja, ulaska u poredak drugih antologija. Riječ je o dvostrukom nesrazmjernom suodnosu znakova (antologija kao znak) i ikona (pjesma i antologija kao ikona). Da nije tako, antologija ne bi predstavljala ništa drugo doli samu sebe. Antologija kao objekt "reprezentira samu sebe, dok naprotiv significirati nešto može samo znak".³⁵ Problem vidim u tome što svaki tekst kao svojevrsan znak u sebi posjeduje cijelu mrežu znakova te se predstavljanje načelno može širiti unedogled. Riječ je o neprekinutoj semiozi. Ipak, prostor se, uz nužno pojednostavnjenje, ipak može prepoznati, dakle odgonetnuti koji su objekti antologije prema kojima se odnosi te što ona označava. Prije svega, to je pjesma, potom autor i njegova cjelokupna poetika, potom povijesna poetika, stil, smjerovi, štogod slično tome, zatim i sam povijesni kontekst odabranih tekstova te kontekst same antologije (odnosi prema drugim antologijama, prema teoriji, prema povijesti itd.). Drugim

³⁰ Maroević, Ivo, *Komunikacijska uloga muzejske izložbe*, *Informatica Museologica*, br. 1-2, (82-84):90-91.

³¹ Maroević, Ivo, str. 270.

³² Fuko, Mišel, *Riječi i stvari*, Nolit, Beograd, 1971., str. 132-133.

³³ Nöth, Winfried, *Priručnik semiotike*, Ceres, Zagreb, 2004., str.163.

³⁴ Ricoeur, Paul, *Živa metafora*, GZH, Zagreb, 1981., str. 254.

³⁵ Nöth, Winfried, *Priručnik semiotike*, Ceres, Zagreb, 2004., str.164.

riječima, predstavljanje je ponajprije književno i kulturnopovijesno, što znači i ideološko, potom je usmjereno na nacionalni diskurs, što je rad ideologije *par excellence* i, u konačnici, antologija predstavlja i svoga autora.

Pedagoško-prosvjetiteljska zadaća.

Osnovna je funkcija antologije i prenošenje znanja. Ali, Sloterdijk je dobro konstatirao da “u kritici prosvjetiteljstva pitamo: tko traži, što istražuje? Tko se bori?”³⁶ Dalje navodi kako se, ne bez duhovitosti i cinizma, pojavljuju filozof, špijun, policajac, žurnalist, detektiv, psiholog, historik, moralist.³⁷ Nije li, retorički svakako, retorički, dakle, pitanje antologije kao “instance” koja “prosvjetljuje” svjetlošću znanja o pjesništvu, narodu, duhu i koječemu – ujedno i pitanje koje je vrlo neugodno, kako za njezina priređivača, tako i za kulturu u kojoj se priređuje? Nepovjerenje je obostrano, a odnosi se na izbor i predstavljanje autora i kulture. Subjektivnost je trojanski konj svake metodologije u književnoteorijskom i književnopovijesnom značenju dok je imanentan kritici. Ne postoji činjenica koja se prosvjetiteljski može učiniti neproblematičnom te je stoga svaka antologija antologijski primjer iluzije koju stvara priređivač. Ali upravo je iluzija o tome da je određena antologija “dobra” prosvjetiteljski posao svakog znanja o književnosti – iluzija i fikcija njezini su objekti, njezine stvarnosti. I u tom znanju pedagogija postaje kreativnim poslom. Dakako, pedagoška odrednica antologije

u sebi ima upisanu svijest, u samim joj je temeljima spoznaja da prosvjetiteljstvo ne širi sigurnost nego sasvim obrnuto. Nesigurnost je sigurnost. Sporazum je u tome što se antologičarski ideal kojemu se teži i ne želi doseći jer se izgubila svijest o tome gdje se on nalazi i kako se do njega stiže. Pedagogija nas u vezi s tim uči kako je nepotpuna i fragmentarna informacija maksimum do kojega se može doći, no ona je oduvijek i bila takva te stoga nije *ništa novo pod kapom nebeskom*. Navike su pravila, a horizont očekivanja gotovo opće mjesto.

ANTOLOGIJSKI IZBORI OTVARAJU NEKOLIKO PROBLEMA

Mjesto iz kojega se vrednovanje obavlja pitanje je koje nadilazi okvire antologije kao knjige i prije svega je sociološko i teorijsko. Uopće nije zanemarivo pitanje pogleda i njegova izvora. Izvor je uvijek na neki način određen, pomodno rečeno, ideologijom. Ideološki pogled, kad je riječ o antologiji, određuju institucije, kultura, različite vrste identiteta, interesi itd. Stoga, zbog heterogenosti utjecaja koji čine ne identitet antologičara nego ulogu koju on preuzima, mjesto odluke nije uvijek moguće racionalno odrediti. Svjestan sam da se time na mala vrata u optjecaj uvodi pozitivizam, no njega u istraživačkom smislu ne možemo isključiti. Budući da se mnoštvo utjecaja prelama u jednoj ulozi (antologičara), to mjesto nikada nije pouzdano, što je, uostalom, i nemoguće.

Autori koji vrednuju – Bourdieu i Eagleton, naučili su nas da su simbolička polja u sukobu, odnosno da je kultura određena “ratom”, a i Paić je upozorio

³⁶ Sloterdijk, Peter, *Kritika ciničkoga uma*, Globus, Zagreb, 1992., str. 323.

³⁷ Isto, str. 323.

na kulturu kao novu ideologiju koja nije lišena *militarizma*. Antologija je paradigmatički primjer kojim se prikazuje jedno simboličko polje. Postmodernistički relativizam promiče tezu, sasvim licemjerno, kako je vrijednost relativistička kategorija pa, slijedom te logike, simbolička polja tvore neku neizdiferenciranu amorfnu masu, određenu kvantitetom, ne i kvalitetom. Stoga ni antologija nije ništa drugo negoli takovrsno predstavljanje. No je li baš tako? Da i ne. Autori antologija često su samoprovani u tom poslu, kao i obrnuto. No u temelju svake vrijednosti stoji njezina spoznajna snaga, stoga i autori koji ih sastavljaju, a pritom i vrednuju, stavljaju naglasak na spoznaju, ideju, vrijednost i sl. Ime i potpis nalaze se na bojnem simboličkom polju te je, metaforički rečeno, ugled vojskovođa to veći što je više ratova prošao.

Pitanje subjektivnosti pri vrednovanju koje se obavlja tijekom sastavljanja antologije jedno je od onih mjesta koje književna kritika uvijek stavlja u prvi plan kada nastoji osporiti samu antologiju. Pritom se, dakako, služi "objektivnim" kriterijima, koji su u znanosti o književnosti od samih njezinih početaka u dubokoj krizi. Problem s književnim vrednovanjem tradicionalno je pitanje estetike i u tom kontekstu književne kritike. S poststrukturalističkim teorijama teorija je postala sveprotežna, pa tako i vezano za subjekt i vrijednost. Čini nam se zanimljivim način na koji N. Luhman određuje vezu subjekta i okoline. On zaključuje kako sustavi svoj položaj čine jednostavnijim jednom operacijom: *zamjenom objektivne situacije subjektivnom*.³⁸ Riječ

je o promjeni naglaska – sa zbilje na njezinu predodžbu. Slika (predodžba zbilje) postaje perspektivom neodređenosti. Subjektivnost se uspostavlja selekcijom i izborom iz poretka objektivnoga i kompleksnog svijeta. Subjektiviranje ne rješava kompleksnost nego je čini podnošljivijom i jednostavnijom. Druga strategija koju Luhman spominje jest ona koja govori o *konsenzusu u subjektivno stvorenim predodžbama*.³⁹ "Okolina sistema daje se u određenoj mjeri pojednostavniti i imobilizirati tako da se *institucionaliziraju određeni oblici obrade doživljaja* (navike percepcije, tumačenja zbilje, vrijednosti)".⁴⁰ Zato je antologija institucionalizirani izlaz književnosti iz kompleksnosti (kaotičnosti) do jednostavnosti i uređenosti. Zbog toga je antologija subjektivna slika jer ne postoji druga mogućnost. Zbog toga je antologija autorski rad, kao i svaka druga izložba. Antologija uvijek odražava antologičara. Kao i svaki autorski rad, antologija je ovisna o mnogim bočnim utjecajima, od kojih je jedan, nespominjani, vezan za znanje antologičara o objektivnom svijetu književnosti, tj. za znanje o vrednovanom.

LITERATURA

Sloterdijk, Peter, *Kritika ciničkoga uma*, Globus, Zagreb, 1992.

Lübbe, Hermann, *Prikraceno prebivanje u sadašnjosti – promjene razumijevanja historije*, u: *Postmoderna ili borba za budućnost*, "August Cesarec", Zagreb, 1993.

Luhmann, Niklas, *Teorija sistema – Svrhovitost i racionalnost*, Plato, Beograd, 1998.

Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.

³⁸ Luhman, Niklas, *Teorija sistema – Svrhovitost i racionalnost*, Plato, Beograd, 1998., str. 129.

³⁹ Isto, str. 130.

⁴⁰ Isto, str. 130.

- Fuko, Mišel, *Riječi i stvari*, Nolit, Beograd, 1971.
- Ricoeur, Paul, *Živa metafora*, GZH, Zagreb, 1981.
- Nöth, Winfried, *Priručnik semiotike*, Ceres, Zagreb, 2004.
- Bennett, Tony, *Kultura – znanost reformatora*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- Paić, Žarko, *Politika identiteta – kultura kao nova ideologija*, Antibarbarus, Zagreb, 2005.
- Eagleton, Terry, *Teorija i nakon nje*, Algoritam, Zagreb, 2005.
- Giddens, Anthony, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Stanford, California, 1990.
- Sillman, Ron, *Canons and Institutions: New Hope for the Disappeared*, u: *The Politics of Poetic Forms – Poetri and Public Policy*, Roof, New York, 1990.
- Eco, Umberto; *Otvoreno djelo*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1965.
2. *Antologija hrvatskih pjesama u prozi*, uredio Dragutin Tadijanović, 1958.
3. Milićević, Nikola – Šoljan, Antun, *Antologija hrvatske poezije od XIV. stoljeća do naših dana*, Zagreb, 1966.
4. Pavletić Vlatko, *Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva*, Zagreb, 1970.
5. Mrkonjić, Zvonimir, *Hrvatsko suvremeno pjesništvo, I-II.*, Zagreb, 1971.
6. *Hrvatski Odisej: antologija hrvatske iseljeničke poezije*. Binoza press, Zagreb, 2002. god.
7. Jurica, Neven – Petrač, Božidar, *U sjeni transcendencije*, Zagreb, 1987.
8. Mandić, Igor, *Jedna antologija hrvatske poratne poezije*, Prokuplje/Zagreb, 1987.
9. Mrkonjić, Zvonimir – Pejaković, Hrvoje – Škunca, Andriana, *Naša ljubavnica tlapnja, Antologija hrvatskih pjesama u prozi*, Zagreb, 1992.
10. Mijović Kočan, Stijepo, *Sakupljena baština, Suvremeno hrvatsko pjesništvo 1940.-1990.* Zagreb, 1993.
11. Stamać, Ante – Sanader, Ivo, *U ovom strašnom času, Antologija suvremene hrvatske ratne lirike*, Zagreb, 1994.
12. Maroević, Tonko, *Uskličnici, Četvrt stoljeća hrvatskog pjesništva 1971.-1995.*, Zagreb, 1996.
13. Pejaković, Hrvoje, *Antologija suvremene hrvatske poezije*, Zagreb, 1997.
14. Mrkonjić, Zvonimir, *Međaši – hrvatsko pjesništvo dvadesetog stoljeća*, Profil, Zagreb, 2004.

ANTOLOGIJE

ČAKAVSKE ANTOLOGIJE

1. *Antologije nove čakavske lirike*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1947., uredili Ive Jelenović i Hijacint Petris
2. *Korablja začinjavaca u versih hrvacki složena mnogim cvitjem opkičena po zakonu dobrih poet*, Dometi, Rijeka, 1969., uredili Zvane Črnja i Ive Mihovilović
3. *Čakavsko pjesništvo XX stoljeća*, ICR, Rijeka, 1987., uredio Milorad Stojević

KAJKAVSKE ANTOLOGIJE

1. *Antologija novije kajkavske lirike*, uredio Nikola Pavić, Lvkos, Zagreb, 1958.
2. *Antologija novije kajkavske lirike*, uredio Mladen Kuzmanović, Kaj 3-5, Zagreb, 1975.
3. *Ogenj reci, Antologija hrvatskoga kajkavskoga pjesništva*, uredio Joža Skok, Kaj IV-VI, Zagreb, 1986.

OPĆE ANTOLOGIJE

1. *Novija hrvatska poezija*, uredio Dragutin Tadijanović, 1952.

PANORAME

Obuhvaćaju mnogo širi predmetni sloj nego antologije, premda također sadržavaju dvostruko hijerarhizirajuću osnovu (prema svakom pojedinom autoru unutar njegova opusa te prema drugim autorima i knjigama cjelokupnog prostora zadanoga samim predmetom panorame). Iz panoramskih se sintetičkih i "totalizirajućih" pregleda izvode antologijski pogledi.⁴¹ Panorame mogu biti vremenske (Vukovićeva panorama), tematske (pjesništvo o Zagrebu (zrcalo).

⁴¹ Primjerice, G. Rem, *Panorama granice*, prema antologiji *Koreografija teksta*.

IZBORI (HRESTOMATIJA)

- a) Monografski (izbor pjesama jednog autora)
- b) Vremenski

Antologije se po pravilu objavljuju kao zasebne knjige, dok su panorame i izbori vrlo često projekt časopisa, bilo da zauzimaju cijeli broj ili samo jedan njegov dio, kao neka vrsta “tematskoga bloka”.

PANORAME:

Čegec, Branko – Mićanović, Miroslav, *Strast razlike: tamni zvuk praznine. Panorama hrvatskog pjesništva 80-ih i 90-ih godina*, Quorum, 2-3, Zagreb, 1995.

Vuković, Tvrtko, *Spin off*, Quorum, Zagreb.

ANTHOLOGIES AS LITERARY MUSEUMS

Anthologies of literature, and we will focus our interest on anthologies of poetry, have as their aim establishing values, establishing a hierarchy and musealisation. The paper attempt to provide an answer to the extent of the presence of ideological elements in the anthology, elements that define the very nature of remembrance and the values of a culture. By comparing various anthologies from the past fifty years or so, I present the mentioned changes that will not depend only on political changes on maps but will to a comparable extent be dependent on those that edit the anthologies. Through the analysis of the function of anthologies we see the elements that document society. In this context museums will be a mirror of sorts, as well as a place for exemplary presentation.

O KNJIŽEVNIM IZLOŽBAMA

ANDREA BENKÖ
Književni muzej Petöfi,
Budimpešta, Mađarska

Postoji i druga vrsta života. To je unutarnji, duhovni život koji ne zaboravlja već u svakom trenu proživljava svoju prošlost. On je vječnost sama. U pojedinačnu ga zovemo dušom, a u naroda književnošću (mađarski pjesnik Mihály Babits u časopisu "Nyugat" (Zapad), 1933.-1935.).

U Mađarskoj osnivanje Društva "Petöfi" (1876.) i otvaranje Kuće Petöfi (1909.) smatraju događajima koji su potaknuli stvaranje književne muzeologije. Društvo "Petöfi" prikupilo je pjesnikove rukopise i raznovrsne predmete u njegovu vlasništvu te pokrenulo kupovinu vile Árpáda Fesztyja, zeta velikoga mađarskog književnika Móra Jókaija, za taj muzej i spomen-dom. Kolekcija kojom je započeo književni muzej Kuća Petöfi (kasnije Kuća Jókai) bila je okosnica kolekcije svojega nasljednika, Književnoga muzeja "Petöfi". No kad se govori o počecima književne muzeologije u Mađarskoj, mora se spomenuti još jedan važan događaj: otvorenje mauzoleja Ferencza Kazinczyja (1759.-1831.), velikoga književnika iz doba prosvjetiteljstva i reformatora mađarskoga jezika. Mauzolej, koji je projektirao veliki mađarski arhitekt Miklós Ybl, podignut je 1873. godine na mjestu Kazinczyjeve ladanjske kuće. Na tom su simboličnome mjestu izloženi i piščevi osobni predme-

ti. U Mađarskoj se, kao i u ostalim zemljama, književna muzeologija razvijala u dva smjera: s jedne je strane središnja zgrada Kuće Petöfi, od 1954. njezina sljednica Palača Károlyi, a s druge su strane spomen-kuće u kojima je slavni pisac stanovao ili ih je posjedovao. Neke su spomen-kuće u glavnom gradu, no većina ih je u provinciji ili čak izvan Mađarske. Dok je Književni muzej središnje, neutralno mjesto, te povremenim izložbama opravdava svoj naziv, spomen-kuće su "sveta mjesta". Razlika između ta dva tipa spomen-objekata važna je pri određivanju vrste književnih izložbi, jer različita mjesta bude različita sjećanja. Neutralan, središnji položaj, udaljen od stvarnog mjesta, omogućuju bolju preglednost, sažetak i usustavljanje teme izložbe, a istodobno može popisati tipove i oblike obožavanja, jasno razdvajajući sam događaj od sjećanja na nj.

Različite vrste sjećanja u književnoj muzeologiji utjelovljuju i održavaju uspomene većih ili manjih zajednica, no način njihova obilježavanja sigurno ovisi o postojećoj građi. Koje mjesto ona ima u književnim normama (je li uopće riječ o normama)? Koliko je vremenski i prostorno udaljena od sadašnjosti? Jesu li nam ostavljeni predmeti i druga građa? Što su ciljevi i mogućnosti muzeologa, a što predmeta koji utjelovljuju i čine sjećanje?

Iako u Mađarskoj postoje mnoge književne izložbe, njihova je bibliografija još uvijek siromašna. Dezső Keresztury, književni povjesničar, pjesnik i bivši direktor Narodne knjižnice Széchényi, prvi je pisao o osobitoj naravi književnih izložbi koje su 1954. bile novost. On razlikuje deskriptivne (kronološkog po-

retka) od preskriptivnih izložbi (tematskog poretka), monografske od panoramskih (prikazuju povijesno razdoblje ili književnu pojavu), kao i lokalne od središnjih izložbi. Naglašava važnost izvorne građe, govori o namjeni legendi i određuje najvažnija pitanja književne muzeologije koja i danas vrijede. Lajos Lakner, direktor Književnog muzeja iz Debrecina i aktivni istraživač kulta ličnosti, nedavno je u svojem članku analizirao odnos među predmetima, prostorima i posjetiteljima na primjeru sačuvanoga iscrpnog opisa izložbe o Petöfiju iz negdašnje Kuće Petöfi. Opisuje načine kojima se svakodnevni predmeti mogu pretvoriti u svetinju kad su izloženi, govori o tome kako kustosi dobrom organizacijom prostora i predmeta mogu usmjeriti pozornost i osjećaje posjetitelja te analizira koliko književne izložbe pridonose određenju i održavanju nacionalnog identiteta.

U ovom ćemo odlomku govoriti o osobitostima književnih izložbi i istražiti što bi mogao biti njihov glavni cilj. Po čemu se razlikuju od drugih vrsta sjećanja kao što su albumi, pripovijetke, suveniri, izložbe umjetničkog obrta ili lokalnih povijesnih zbirki. Jedna je od glavnih značajki književnih izložbi njihova višestrukost. Slika, predmet i književni tekst prikazani su na jednome mjestu, međusobno utječu na svoje odrednice i značenje, gube svoja pojedinačna značenja i zajedno stvaraju novo – tekst se, primjerice, pretvara u skulpturu. Kustosove namjere, senzibilitet, znanje i iskustvo uvelike određuju karakter izložbe.

Postoje tri glavne vrste književnih izložbi: rekonstruktivne, ilustrativne ili simboličke. Drugom bismo ih terminologijom mogli nazvati deskriptivnima,

demonstrativnima i interpretativnima. U praksi ih je nemoguće jasno razlikovati. Interpretativna izložba, na primjer, može istodobno sadržavati rekonstruktivne ili ilustrativne elemente. Sveta mjesta (spomen-kuće) gotovo uvijek zahtijevaju rekonstruktivne zahvate – postupke slične arheološkim iskopavanjima. Ilustracije mogu vizualizirati književna djela i osobe uz pomoć izvorne ili vjerne građe, ili očima umjetnika, u obliku umjetničkih djela, fotografija itd. Tekst, zvuk, slika, predmet i prostor interpretativnih izložbi organizirani su strogo logički i ritmički, hijerarhijski su poručeni u simboličku viziju (audio-vizualnu cjelinu) koja čini središnju misao teme. Takve izložbe teže novoj interpretaciji, nije im jedini cilj poticanje sjećanja na davnu prošlost nego žele oživjeti prošlost i učiniti je dijelom našega života.

Različite izložbe zahtijevaju različite vrste recepcija, različite načine sudjelovanja posjetitelja. Kako će posjetitelji shvatiti izložbu, ovisi o njihovom općem znanju i o snazi primijenjene simbolike, o postojanju simbola u kolektivnoj svijesti. Stupanj recepcije dobre izložbe ovisi o posjetiteljevu raspoloženju ili sklonostima. Izložba površinski prenosi lako razumljive poruke, dok se na dubljorazini sporije otkriva očima i osjećajima posjetitelja. Posjetiteljevima očima i osjećajima može ponuditi složeno iskustvo uz pomoć izložene književne građe (pri čemu se poznati književni tekstovi miješaju s nepoznatima), tako da se vizualni i tekstualni elementi povezuju u ritmu ponavljanih motiva i simbola. Pri planiranju izložbe kustos ima važnu ulogu u planiranju i organizaciji njezine buduće recepcije kao i u prezentaciji legendi. Prateća izdanja i događanja uz

izložbu, poput kataloga i drugih tiskanih materijala, znanstvenih konferencija i drugoga, jednako su važna jer postaju dio kolektivne svijesti. Izložba također mora biti namijenjena različitim dobним skupinama. No mislim da je dobra izložba potpuno otvorena i svojim pitanjima pokreće daljnja promišljanja. Dvjesto izložbama Književnoga muzeja Petöfi želim potkrijepiti navedene ideje. S troje kolega postavila sam 1995. godine izložbu *Mađarske spisateljice i pjesnikinje*. Izabrali smo kontroverznu temu i dobili mnoge kritike o korištenju spola kao književne kategorije, pod izgovorom da se u umjetnosti ocjenjuje samo umjetničko djelo, a ne spol autora ili druge okolnosti. Uloga spola u umjetničkom stvaranju složeno je i sporno pitanje, s mnogo argumenata za i protiv, no društvena je činjenica da je velik broj naših spisateljica pao u zaborav, da zbog mnogih razloga djela spisateljica jednake vrijednosti kao ona koja su stvorili muškarci teže ulaze u nacionalnu književnost. Prikazavši pregled “ženske književnosti” od njezinih početaka do 1945. željeli smo ponovno otkriti naše spisateljice. Kronološki je prikazana zbirka simboličkih predmeta. Naslov izložbe *...jer iz srca izviru sve misli* posudili smo od Kate Szidónije Petröczy (1662.-1708.), prve zabilježene mađarske pjesnikinje. Navod je važan zbog tri razloga: navodi riječi prve važne mađarske pjesnikinje, govori o emocionalnoj naravi ženske književnosti i odnosi se na glagol iz Biblije. To je važno jer su naše prve spisateljice potjecale iz protestantske sredine, koja je relativno rano shvatila koliko je važno obrazovanje žena i vještina čitanja na materinskom jeziku (prije svega Biblije). Glavni sim-

bol izložbe bila je ladica, a komoda s ladicama poslužila je kao izložbena vitrina za zbirku uspomena. Ladica je simbolizirala našu ideju: prekapajući po ladicama, pronalazili smo njihov duboko skriven sadržaj koji moramo urediti. U središtu izložbene građe bila je harfa, glazbeni instrument na jedinom portretu slavne pjesnikinje Judit Dukai Takács (1795.-1836.). Osim toga, uspjeli smo prikupiti i prikazati niz portreta, osobnih predmeta i rukopisa publici dotad nepoznatih. Kad nismo imali osobnih predmeta spisateljica, njihov bismo život prikazali uz pomoć posuđenih predmeta iz njihova doba. U ladicama ili na zidovima mogli su se čitati ulomci najvažnijih “ženskih” književnih djela, od vremena opatica prepisivačica crkvenih rukopisa do 20. stoljeća. Izložba je postavljena u jednostavnoj, neutralnoj, velikoj bijeloj sobi koja je imala dovoljno prostora za zaigran, kreativan postav ladica svih oblika i stilova. Ladice su bile kronološki složene. Osim izložbe, organizirali smo i konferenciju s temom *Uloga i stvaranje – ženske uloge u društvu i umjetnosti*. Bila je to prva interdisciplinarna konferencija u Mađarskoj na kojoj su predstavljena najnovija istraživanja o spolnom određenju umjetnika s područja sociologije, povijesti, etnografije, povijesti umjetnosti i književnosti. Radovi s konferencije tiskani su u knjizi, a objavljena je i antologija pjesama naslovljena *Mađarske pjesnikinje*, ilustrirana slikama s izložbe.

Druga izložba o kojoj bih željela nešto reći otvorena je u listopadu 2006. u Književnom muzeju Petöfi. Organizirali smo je u povodu 50. godišnjice Mađarske revolucije i rata za samostalnost iz 1956. Kao kustosica imala sam priliku sudjelovati u uzbudljivim i dirljivim pripre-

mama te izložbe. Napetost je bila posljedica vremenske stiske djelomice uzrokovane teškoćama s državnom potporom, a djelomice samom temom, koja je za nas još uvijek živa i prisutna jer je velik dio mađarskog društva iskusio 1956. ili je čuo priče o njoj iz “prve ruke”, od svojih roditelja (nećemo govoriti o onima koji nisu dobili točne informacije o 1956.). Književnost toga doba velikim je dijelom politička, za ili protiv političke vlasti, a mnoga djela dugo nisu objavljivana. Kako su brojna djela (većinom dnevници i pisma) nepoznata publici, sva književnost iz doba Revolucije nije postala dio naše kulturne baštine, naše književnosti. Velik dio građe izložbe potječe iz privatnih izvora. Namjerno komunističko iskrivljavanje povijesti, duga šutnja nametnuta društvu tijekom desetljeća diktature, namjerno umanjivanje zala Kádárove vladavine i opći moralni pad otežali su prihvaćanje, razumijevanje i sud o Revoluciji. No osjećaj krivnje, sukobi i oporba, kao i snažan osjećaj odgovornosti prema zajednici i mađarskom narodu, nalaze se u srži mađarske revolucionarne književnosti. To je književnost nadahnuta zajedničkim ili zajednicom, slična zbornoj pjesmi, glazbenom djelu u kojemu se svi sudionici podređuju cjelini. Kakvi simboli mogu to izraziti? Književnost i umjetnost Revolucije iz 1956. izražavale su povijesnu svijest mađarskog naroda simbolima iz Revolucije 1848., ali i simbolima kršćanstva, pa smo i mi na izložbi slijedili taj dvostruki simbolizam. Kao što kaže Jan Assman, “simboli koji su u kontrastu sa sadašnjošću mogu postati revolucionarnima pod stranom ili totalitarnom vlašću” (Jan Assmann, *Kulturološka memorija*, Budimpešta, 1999. str. 80.; naziv

originala: *Das kulturelle Gedächtnis*). Da bi struktura i ideja vodilja izložbe bile lako razumljive, njezinu smo bogatu i raznoliku građu podijelili u 13 skupina, prema 13 dana trajanja revolucije i prema 13 postaja Križnog puta. Trinaest “postaja” ima sličnu konstrukciju – izložbenu ploču koja s jedne strane prikazuje reprodukciju likovnog djela i citat iz onoga vremena, a s druge onodobnu fotografiju. Te su fotografije s temom Revolucije pronađene u ostavštini pjesnika i tek su nedavno postale poznate javnosti. Reprodukcijske tih uličnih scena na pločama prate tekstovi revolucionarnih pisaca, složeni tako da oponašaju svjetlosne krugove. Najpoznatiji je simbol Revolucije nacionalna zastava s rupom u sredini (državni grb, po ugledu na sovjetski model stvoren tijekom diktature, izrezan je tijekom Revolucije iz sredine mađarske zastave). Tu rupu na izložbi predstavljaju svjetlosni krugovi različitih oblika. Filmska skica s originalnim filmskim materijalom iz 1956. prikazuje se kao krug koji se pretvara u brojčanik sata čija se kazaljka okreće trinaest puta, prikazujući bljeskove s portretima pisaca. Svjetlosni krug kreće se oko 13 izložbenih ploča i vodi pogled posjetitelja od postaje do postaje.

Slike i tekstove za izložbu odabrali smo s ciljem da prikazemo manje poznatu građu, uz poznate pjesme i svjedočenja te tako na dubljoj razini otkrijemo međusobnu povezanost tekstova. Naziv izložbe *Zabrinutost i ispovijed* proglaš je Mađarskog društva književnika, simbolični tekst koji propovijeda jedinstvo naroda protiv diktature, napisan 28. prosinca 1956., nakon drugog osvajanja sovjetskih trupa. Velik broj manje poznatih ili nepoznatih rukopisa (pisama,

odlomaka iz dnevnika) dobivenih od samih pisaca ili bliskih rođaka izložen je u izložbenim vitrinama i na zidovima. Na izložbi se također može čuti 300-minutni zvučni zapis, s izvornim snimkama i sjećanjima koje prati Sedma simfonija, djelo o Revoluciji Lászla Lajta, mađarskog dirigenta. U njezinim završnim akordima mađarsku himnu guše zvukovi udaraljki. Izloženo je i reprint-izdanja časopisa iz doba Revolucije “*Irodalmi Újság*” (Književne novosti), tiskano 2. studenoga 1956., koje se može kupiti u muzejskoj trgovini. Tijekom Revolucije nije tiskan nijedan drugi broj tog časopisa, a i izloženi je bio posljednji tiskan u Mađarskoj. Njegov je sadržaj vrhunac književnosti iz vremena Revolucije: donosi simboličnu pjesmu Gyula Illyésa, napisanu 1950., *Jedna rečenica o tiraniji*, koja je sad prvi put objavljena. A ja bih željela ovaj tekst završiti citatom istoga pisca, s njegovom idejom o prirodni povijesti, primjenjivom u svim zna-

nostima o čovjekovoj moći sjećanja: “I prošlost se stvara. Ona nije iza nas, već je tlo na kojemu stojimo.”

ON LITERARY EXHIBITIONS

After giving a short overview of the tradition of Hungarian literary museology, investigated are some of the possibilities and problems involved in the genre of literary exhibition, with the help of two examples (Women writers in Hungarian literature, 1995; Writers in the 1956 revolution, 2006). A key issue of literary exhibitions is the question of how texts can be visualised, how the author's intentions can be captured in images. It is a complex procedure, not a mere juxtaposition of texts and illustrations, but a symbolic representation of a text's content, with photographs, manuscripts and objects appearing as part of the symbolic image. This enables the viewer to become involved with more of his/her senses in a space of installation. The creation of a symbolic system is the main task of the curator, and in order to achieve this, a special work method is needed where the collection and selection of the material is inseparable from the design of the installation.

MUZEALNOST PJESNIČKO – GRAFIČKIH MAPA U GRAFIČKOJ ZBIRCI NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU

TAMARA ILIĆ-OLUJIĆ

Grafička zbirka

Nacionalna i sveučilišna knjižnica
u Zagrebu

Pjesničko-grafičke mape kao poseban oblik suradnje pjesnika i grafičara pojavljuju se početkom 20. stoljeća. Unutar zaštitnih korica isprepleću se grafike i riječi ostavljajući trajni zajednički trag o vremenu svog nastanka, te o ljudima koji su sudjelovali u njihovu oblikovanju. Kojiput grafike nadahnjuju pjesnike, a katkad grafičar svojom imaginacijom pretvara stihove u linije, mrlje boje.

Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu posjeduje više od stotinu primjeraka pjesničko-grafičkih mapa. U fond su ušle kupnjom, darom ili zamjenom. Dio mapa je i vlastito izdanje Grafičke zbirke. Zajedno s klasičnim grafičkim mapama, sustavno se prikupljaju od 1960-ih godina. Veći dio pjesničko-grafičkih mapa čine one nastale u izdanju Zbirke Biškupić. Pjesničko-grafičke mape oblikovane su kao knjiga¹, kako kaže Tonko Maroević “autor-

ski oslikana knjiga”.² Upravo se zbog te likovnosti nalaze u Grafičkoj zbirci. Listovi mogu biti uvezani, a na njima se izmjenjuju stihovi i slikovni prikazi. Neke su mape oblikovane od odvojenih, nevezanih listova, tako da su stihovi i grafike otisnuti pojedinačno, svaki na svom listu. Posebno su zanimljive mape na kojima je tekst dio slike. Preko likovnog prikaza u nekoj od grafičkih tehnika otisnut je i tekst, odnosno stihovi ili proza. Listovi pjesničko-grafičkih mapa uloženi su u zaštitnu kutiju ili zaštitni ovitak. Mape ne možemo promatrati odvojeno od korica, tj. od zaštitne kutije, jer je i ona dio cjeline koja tvori mapu.

Motivi suradnje pjesnika i grafičara, slikara različiti su. Grafičar odabire pjesnika ili pjesnik bira grafičara prema vlastitom senzibilitetu, poznanstvu ako su suvremenici, katkad ih spoji urednik, izdavač mape, ili se nađu prema preporuci neke treće osobe. Kadšto je mapa hommage zajedničkom prijatelju ili umjetničkoj veličini. No zajedničko im je da teže stvoriti djelo koje će svjedočiti o ljudima što su ga osmislili i izradili, o vremenu u kojemu su djelovali.

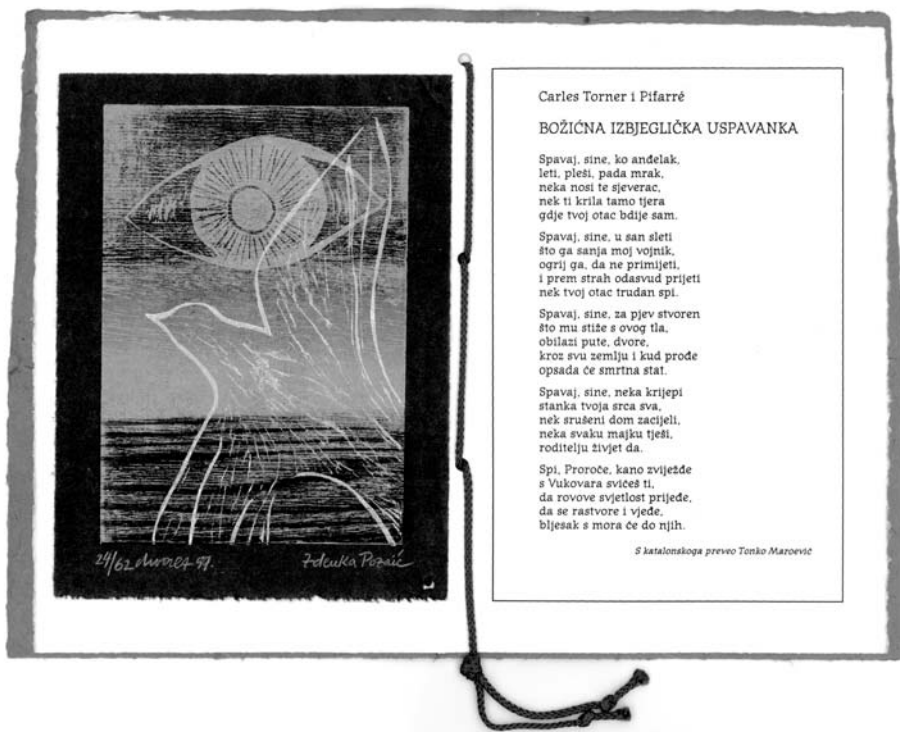
Spajaju se i stari, neživi pisci s grafičarima današnjice. Obrnuto nije moguće jer grafika mora biti originalna i potpisana od autora.

iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Zagreb, 2002., str. 33-35.

² Maroević, T., *Autorski oslikana knjiga*. Bibliofilska izdanja Zbirke Biškupić: fundus Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne biblioteke, Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1981., str. 9.;

Zbirka Biškupić - Bibliofilska izdanja: 1972. - 2002.: iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Zagreb, 2002., str. 9.

¹ Maštović, M., *Bibliofilska izdanja Zbirke Biškupić – dio kulturne baštine*, Zbirka Biškupić - Bibliofilska izdanja: 1972. - 2002.:

Slika 1. Pjesničko-grafička mapa

Ulaskom mape u Zbirku, počinju se bilježiti njezina obilježja muzejskog predmeta te otkrivati muzealnost.³ Muzealnost je svojstvo predmeta da u današnjemu, a i nekom budućem trenutku, bude svjedokom stvarnosti u kojemu je nastao i trajao.⁴ Za prepoznavanje muzealnosti nužan je kontakt onoga koji mapu izučava sa samom mapom te poznavanje jezika kojim ona govori. Pjesničko-grafička mapa govori slikom i riječju, ona je spoj dviju umjetno-

sti, likovne umjetnosti i književnosti. Za prepoznavanje muzealnosti, odnosno za ograničavanje polja muzealne neodređenosti u idealnim je uvjetima potrebno poznavati obje discipline.⁵ Kustos povjesničar umjetnosti ne može otkriti sve informacije koje predmet nosi jer samo poznavanje literature, poezije, može pomoći u razjašnjenju i boljem iščitavanju mape.

Komunikacija s grafičkom mapom, dakle, uvelike ovisi o znanju pojedinca, u sposobnosti razumijevanja pisane riječi ili ugraviranog pamćenja.

³ Iako proučavanje muzealnosti ne mora biti nužno zatvoreno u četiri muzejska zida, u: Maroević, I., *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993., str. 97.

⁴ Maroević, I., *Uvod u muzeologiju*, Zagreb, 1993., str. 120.

⁵ Maroević, I., *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993., str. 102.

Pri proučavanju i obradi pjesničko-grafičke mape kao muzejskog predmeta obraćamo pozornost materijalu od kojega je oblikovana, načinu na koji je oblikovana te njezinu značenju.⁶ Njezin je materijalni opis konkretan, mjerljiv i relativno lako uočljiv. To su dimenzije mape, broj stranica, broj pjesama, dimenzije i broj grafičkih listova, vrsta papira, tehnike otiskivanja.

Iščitavanje značenja temelji se na poznavanju struke, na znanju kustosa, ali i na senzibilitetu da se prepoznaju duhovna i emotivna stanja umjetnikâ koja su ih potaknula na stvaranje djela.

Identificiranje muzealnosti mape ostvaruje se iščitavanjem i vrednovanjem značenja mape kao umjetničkog djela, likovnoga i literarnoga.⁷ To je ono zbog čega mape skupljamo, proučavamo i komuniciramo s njima. U grafičkim mapama to je ponajprije njihova likovnost, a tek onda stihovi, dakle ono umjetničko u mapi.

Muzealnost grafičko-pjesničkih mapa vezana je za vizualni, ali i za tekstualni sadržaj, za ono što prikazuju i o čemu govore. Primjerice, mape nastale kao reakcija na Domovinski rat, na stradanja ljudi i baštine, slikom i rječju govore o jednom vremenu, svjedok su tog vremena u ovom i nekom budućem trenutku.

Identificiranje stvarnosti, realnosti u kojoj je mapa nastala i trajala katkad

može biti vrlo oskudno. Naime, umjetnici su često stvarali mapu za bibliofile, kolekcionare, knjižnice, muzeje. Dakle, prava stvarnost u kojoj je mapa možda čak i nastala i traje jest muzej. Primjerice, takve su mape koje su nastale kao izdanje Nacionalne i sveučilišne knjižnice.⁸ Jedinu "život" koji takve mape poznaju jest onaj muzeološki.⁹ Dakle, smanjen im je povijesni kontekst¹⁰, naravno znamo li da se mapa čuva u idealnim uvjetima što ih je propisala struka. Drugim, pak, mapama, čiji je život bio raznolikiji, možemo pratiti povijesni trag: tko ih je kupio, prodao, gdje su sve izlagane, jesu li cjelovite, i druge informacije. One u sebi nose protok vremena i odnosa korisnika, vlasnika prema njoj.

Grafike nisu tek ilustracija riječi već teku usporedno, prema cjelovitosti mape, kao autorski oblikovane knjige. Ako je mapa spoj dvaju živih umjetnika, oba su potpisana na mapu. Važnost slikarova potpisa na svakom grafičkom listu ili samo na jednoj stranici mape znači da su grafike originalno autorsko djelo. Uz potpis, koji je na desnoj strani lista, često je navedena i godina izrade, dok se na lijevoj strani grafičkog otiska nalazi broj primjerka. Potpis potvrđuje postojanje u određenom vremenu, označava izvorno autorstvo i potvrdu originalnosti djela, odnosno značenja originala. Mape bez signature samo su lijepe knjige.

⁶ Vujić, Ž., *Odnos muzeologije prema povijesti umjetnosti*, u: Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2004., str. 350.

⁷ Maroević, I., *Umjetnost u muzeologiji*, u: *Baštinom u svijet: muzeološke teme, zaštita spomenika, arhitektura*, Petrinja, 2004., str. 78.

⁸ Kao što je pjesničko-grafička mapa *Bachanal* Munira Vejzovića sa stihovima Luke Paljetka, 2004.

Dražen Trogrlić i Nikola Šop: *Predavanje o dimovima*, 2006.

⁹ Mislim samo na one mape koje ostaju u fondu Zbirke.

¹⁰ Isto, str. 116.

Slika 2. Izložba Pjesničko-grafičkih mapa Zbirke Biškupić u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici

Iako su mape tiskane u određenoj nakladi, svaka je jedinka za sebe, svaka može biti malo drugačija, odnosno otisci su različite jačine, intenziteta boje, dok je tekst obično stalan. Što se može objasniti tehničkom izvedbom? Grafike mogu biti tiskane svim poznatim grafičkim tehnikama – bakropisom, litografijom, drvorezom i drugim tehnikama, a tekst je obično tiskan sitotiskom i varijacije su malene. Grafike nastaju u ateljeima slikara i grafičara, a tekst se, kao i stihovi, tiska u tiskari. Zaštitne korice odnosno kutija mogu se izrađivati na nekomu trećem mjestu. Treba naglasiti da je mapa rezultat rada više ljudi od kojih su najznačajniji grafičar i pjesnik.

Stihovi, tj. proza često nisu izvorno napisani za mapu već su samo novo izdanje, dok su grafički listovi uvijek i isključivo originalna djela izrađena za mapu.

Danas, u vrijeme kad tisak može kvalitetno reproducirati i najveća umjetnička djela, teži se stvaranju “knjige” koja ima posebnosti originalnoga umjetničkog djela koje će ostati svjedok vremena. Takve knjige, za razliku od “običnih”, zahtijevaju veću pažnju i pri deponiranju i čuvanju, a zbog osjetljivosti tehnike kojom su izrađene grafike, i drugačiji način zaštite.

Grafičke je mape teško izlagati.¹¹ Oblikovane su kao knjiga, često su i uvezane tako da ih je moguće otvoriti samo na jednome mjestu ili izložiti zatvorene, pri čemu ostale stranice ostaju skrivene oku posjetitelja. Zbog takvog predstavljanja ne može se ostvariti dobra komunikacija mape i publike. Mape se listaju, što je

¹¹ Goldman, P., *Books as Museum Objects*, International Journal of Heritage Studies, vol. 1, no. 2, str. 103.

važan segment percepcije pojedine mape. No, fizički je dodir s papirom onemogućen postavljanjem mape u izložbenu vitrinu. Mape koje su neuvezane moguće je izložiti na klasičan način: pojedinačni se listovi stavljaju pod staklo i vješaju na zid, odnosno na konstrukciju. Osim grafika, svakako bi trebalo prikazati i stihove, predgovor te ovitak odnosno korice. Mogućnost da se posjetiteljima ponudi da sami okreću listove, pri čemu su uz mapu postavljene rukavice, u praksi se nije pokazala uspješnom. Većina se posjetitelja ustručava dirati grafike, vjerojatno zbog mogućnosti oštećivanja, pa to radije prepuštaju kustosu ili autoru mape.

Osim uobičajene komunikacije s kustosom, koji iščitava njihove poruke i publike, na izložbi, grafičke mape komuniciraju i s pojedinačnim korisnikom u čitaonici Grafičke zbirke. Naime, korisnik dobiva mapu na uvid i sam je, tempom i načinom koji njemu odgovara, iščitava. Naime, korisnik u čitaonici može na isti način kao i kustos komunicirati s predmetom. Korisnik SMIJE dirati predmet. Komunikacija s predmetom nije samo vizualna nego i taktilna. Identificiranje muzealnosti moguće je tek u neposrednom dodiru s predmetom. Iako su grafike dvodimenzionalne, sjedinjenjem sa stihovima u mapu one postaju trodimenzionalni objekt. A trodimenzionalni se predmeti, da bi se doživjeli na pravi način, moraju i taktilno osjetiti.

Korisnici¹² grafičko-pjesničkih mapa u Grafičkoj zbirci uglavnom su studenti,

znanstvenici, književnici, ali najčešće su to istraživači pisane riječi. Broj korisnika koji su pregledavali mape radi njihove likovnosti zanemariv je. Za likovni sadržaj mape zainteresirani su samo muzeji i galerije pri postavljanju izložbi o pojedinom slikaru. Zanimljivo je da korisnici riječi obično ne razumiju jezik slike pa su česti zahtjevi za fotokopiranjem i posudbom za van, što ugrožava mape.

Na kraju, umjesto zaključka, ponovila bih sljedeće: pjesničko-grafičke mape su kao spoj dviju umjetnosti, izvor brojnih novih čitanja i proučavanja značenja originalnog djela, čime se povećava njihova muzealnost. A da bi se muzealnost mogla iščitati na pravi način, treba omogućiti neposredan dodir s mapom jer će inače muzealnost ostati zatvorena unutar korica.

LITERATURA

1. Goldman, Paul. *Books as Museum Objects*. // International Journal of Heritage Studies, vol. 1, no. 2, str. 103-110.
2. Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.
3. Maroević, Ivo. *Umjetnost u muzeologiji*. // Baštinom u svijet: muzeološke teme, zaštita spomenika, arhitektura. Petrinja: Matica hrvatska, Ogranak, 2004. Str. 76-81.
4. Maroević, Tonko. *Autorski oslikana knjiga*. // Bibliofilska izdanja Zbirke Biškupić: fundus Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne biblioteke, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1981. Str. 9-21.
5. Maroević, Tonko. *Autorski oslikana knjiga*. // Zbirka Biškupić - Bibliofilska izdanja: 1972. - 2002.: iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2002. Str. 9-20.
6. Maštrović, Mikica. *Bibliofilska izdanja Zbirke Biškupić – dio kulturne baštine*. // M. Zbirka Biškupić - Bibliofilska izdanja: 1972. - 2002.: iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2002. Str. 33-35.

¹² Za objašnjenje pojmova *publika* i *korisnik* vidjeti: Šola, T., *Od publike do korisnika*, Eseji o muzejima i njihovoj teoriji: prema kibernetičkom, Hrvatski nacionalni komitet ICOM-a, Zagreb, 2003., str. 175-193.

7. Šola, Tomislav. *Od publike do korisnika. / Eseji o muzejima i njihovoj teoriji : prema kibernetičkom*, Zagreb : Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2003. Str. 175-193.

8. Vujić, Žarka. *Odnos muzeologije prema povijesti umjetnosti. // Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 2004. Str. 349-352.

THE MUSEALITY OF POETIC PRINT PORTFOLIOS IN THE COLLECTION OF PRINTS AT THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY IN ZAGREB

Poetic print portfolios as a special form of collaboration between poets and artists that work with prints appeared in the early 20th century. The covers hold prints and words, leaving a perma-

nent common trace concerning the time in which it was created and about the people that took part in shaping it. Sometimes prints inspire poets, and sometimes the artist uses his imagination to turn verses into lines and blobs of colour. Poetic print portfolios appear in the form of a book, but with a pronounced artistic segment, especially with respect to the visual arts. For this reason they are included in the holdings of the Collection of prints at the National and University Library in Zagreb. The text is about the ways of documenting poetic print portfolios and about communicating with users, namely about detecting the profile of users of this type of material. Special attention is given to the museality of poetic print portfolios, namely the context of their creation and continuing life within the Collection. Finally the autor try to draw the conclusion about the extent to which such portfolios as museum objects can be agents of a reality within the reality of the collection they are part of.

OSTAVŠTINA ANDRA VIDA MIHIČIĆA – INTIMNA ZBIRKA UMJETNINA I MISLI

IRENA DLAKA

Lošinjski muzej

Ured muzejsko-galerijske djelatnosti pri Pučkom otvorenom učilištu

Mali Lošinj

Andro Vid Mihičić, povjesničar umjetnosti i dugogodišnji predavač na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, likovni kritičar i pjesnik, rođen je u Belom na otoku Cresu prije punih 110 godina. Tijekom svoga dugog i burnog života, dostojnoga napetog biografskog romana ili filmskog platna, Mihičić se od 15-godišnjeg fratra, kasnije svećenika, školovanog na Košljunu, Badiji i u Dubrovniku¹, razvio u osobu iznimnoga humanističkog i umjetničkog duha. Zahvaljujući don Frani Buliću² dobiva stipendiju za studij u Parizu, gdje će na

Slika 1. Andro Mihičić kao fratar

Sorbonni steći licencijat povijesti umjetnosti, estetike i psihologije. U Parizu se oduševljava stvaralaštvom Paula Valéryja i Augustea Rodina te estetikom Benedetta Crocea.³ S prijateljima Leom Junekom, Vjekoslavom Paraćem, Dujmom Penićem, Antunom Motikom, Vanjom Radaušem, Jurjom Plančićem i drugima intenzivno proživljava zajedničku “parišku fazu”. Zbog nedostatka financija morao se 1932. vratiti u domovinu i u “tvrdu stvarnost”.

Drugi svjetski rat zatječe ga na mjestu nastavnika u franjevačkoj gimnaziji na Badiji pokraj Korčule. Aktivno se uključuje

u partizanski pokret i zbog svojih uvjerenja mora skinuti franjevački habit. Neposredno nakon završetka rata dvije je godine radio kao kustos splitske Galerije umjetnina, da bi 1947. bio imenovan kustosom Moderne galerije u Zagrebu. Iste godine pozvan je na Akademiju likovnih

¹ Mihičić, Andro Vid, *Autobiografija*, u zbirci A. V. Mihičića *Stope u prahu*, Katedra Čakavskog sabora, Mali Lošinj, 1988., str. 134-135

² Gašparović, Miroslav, *Umjetničke zbirke Maloga Lošinja*, Pučko otvoreno učilište Mali Lošinj - Grad Mali Lošinj, Mali Lošinj, 1998., str. 13.

³ Šintić Russin, Eleonora, *Život i književni rad Andra VIDA Mihičića* (diplomski rad), Sveučilište u Rijeci - Filozofski fakultet, Rijeka, 1998., str. 33-39.

Slika 3. Stalni postav zbirke hrvatskih majstora u Palači Fritzy

Ovogodišnjom adaptacijom palače Fritzy na trećem je katu uređen prostor u kojemu će biti postavljen treći stalni postav Zbirke hrvatskih majstora A. V. Mihičića. To je prilika da se konačno javnosti predstavi “cjeloviti Mihičić” jer su likovna umjetnost i književnost u ostavštini Andra Vida Mihičića nerazdruživo povezane. Mihičić je o većini autora umjetnina iz svoje zbirke pisao likovne oglede, studije i eseje, a nekima je čak posvetio i pjesme. Jedan od najboljih primjera je Emanuel Vidović, koji je u Zbrici Mihičić zastupljen sa čak sedam djela, slika i crteža, nastalih u širokom vremenskom rasponu od 1916. do 1953. godine. Mihičić je Emanuela Vidovića, kao i druge tadašnje umjetnike splitskog kruga, upoznao od 1922. do 1924. godine radeći kao vjeroučitelj u pučkoj školi

na splitskom Lučcu.⁵ Početkom 1950-ih godina o Vidoviću je napisao opsežnu likovnu studiju koja je ostala neobjavljenom, a “stari meštar” bio mu je nadahnućem za više pjesama (*Ne budite san, Stari meštar, Za stolom*⁶). Presentacija Mihičićeve spisateljske ostavštine ne bi se trebala zaustaviti na jednostavnom izlaganju rucopisnog materijala, već bi

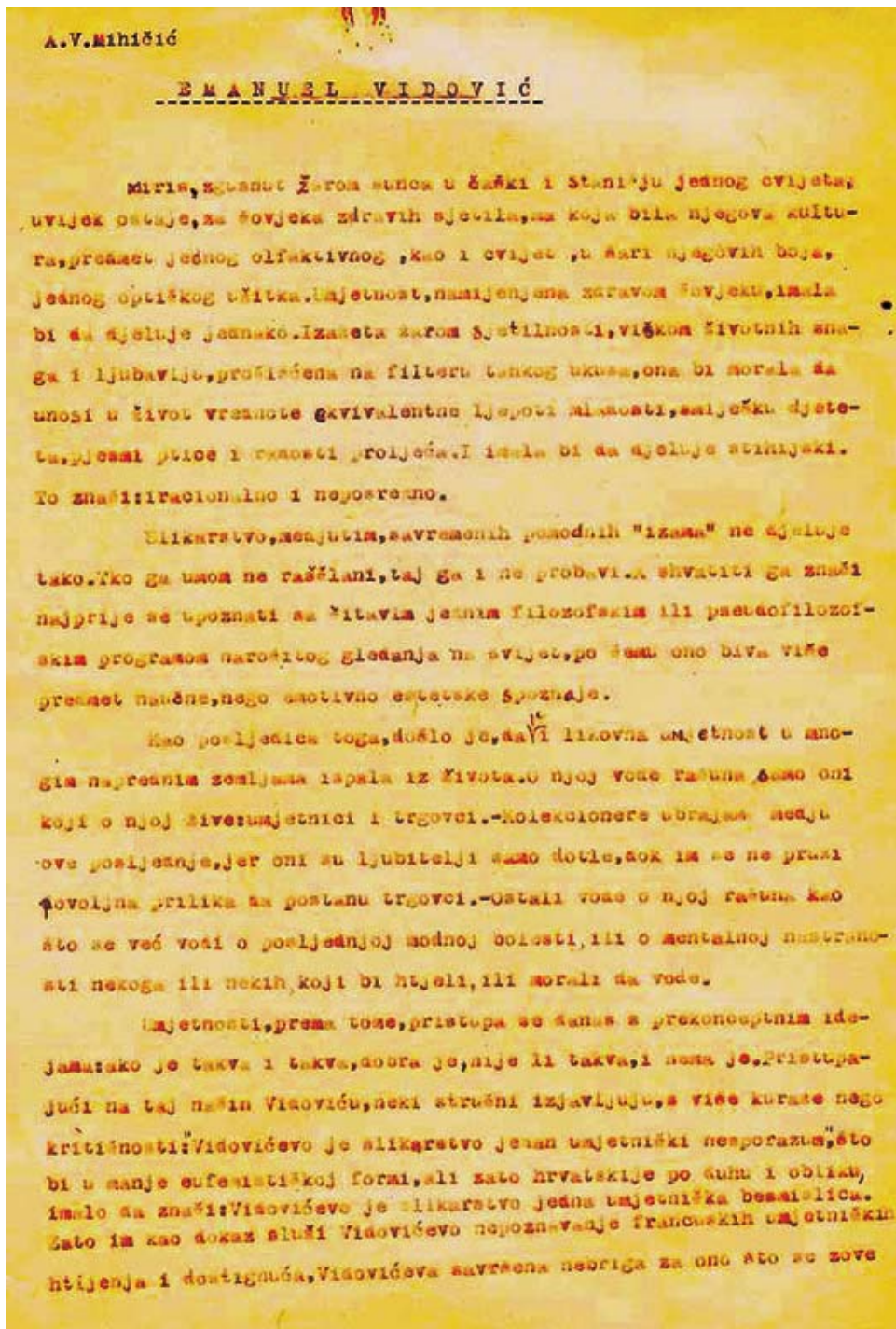
se putem multimedije, posebno digitalizirane žive riječi interpretatora probranih pjesama i ulomaka tekstova, oživio mu-

Slika 4. Slika iz zbirke Mihičić, Emanuel Vidović

⁵ Gašparović, Miroslav, *Umjetničke zbirke Maloga Lošinja*, Pučko otvoreno učilište Mali Lošinj - Grad Mali Lošinj, Mali Lošinj, 1998., str. 13.

⁶ Pjesme su objavljene u zbirci A. V. Mihičića *Prividi i slutnje* (Katedra Čakavskog sabora Cres - Lošinj, Mali Lošinj - Beli, 1991.).

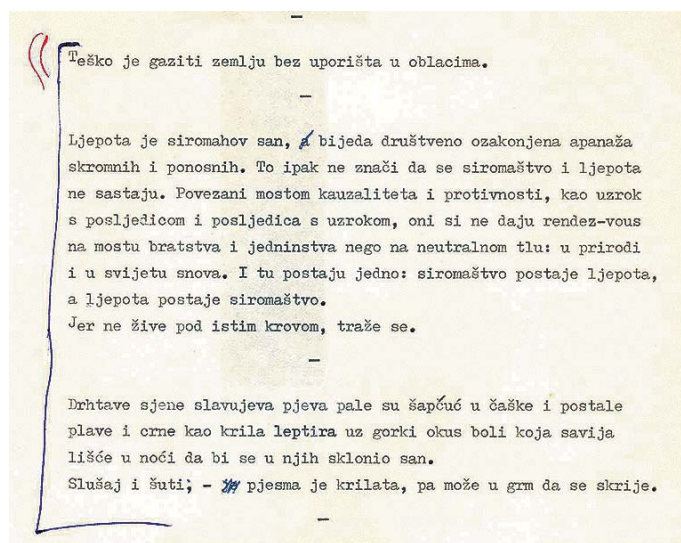

Slika 5. Studija o Emanuelu Vidoviću

zejski izložbeni prostor i ujedno posjetiteljima približio kontekst nastanka i značajke same zbirke. Povremenim izložbama i pjesničkim večerima mogao bi se prezentirati i onaj dio rukopisne ostavštine koji nije izravno povezan sa samom likovnom zbirkom. Knjižnično-izdavačka djelatnost muzeja trebala bi se sustavno usmjeriti na pripremu Mihičićevih rukopisa za tisk, posebno

onog dijela koji je samo igrom slučaja ostao neobjavljen (likovne studije o Tintoretu, Vidoviću, Kršiniću i dr.) ili još nije preveden na hrvatski jezik, poput monografije o kiparu Dujmu Peniću, objavljene još davne 1930. godine u Parizu. Samu arhivsku građu, kao osjetljivi no vrlo vrijedan izvor podataka o Mihičićevom stvaralaštvu i vremenu, potrebno je stručno obraditi i digitalizirati kako bi bila pristupačna javnosti. Kako je Mihičić dio svojih rukopisa i ostale arhivske građe poklonio franjevačkom samostanu na Košljunu, bilo bi poželjno da se i taj dio stručno obradi i digitalizira. Već su i ove četiri do sada objavljene Mihičićeve zbirke potaknule Eleonoru Šintiћ Russin i Natašu Kljaić, dvije lošinjske studentice hrvatskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Rijeci, da kao temu svojih diplomskih radova, obranjenih 1998. i 2006. godine, odaberu upravo Mihičićev književni opus.

Jedan od načina na koji se književna riječ može spojiti s likovnom umjetnošću i zajednički se prezentirati u prirodnom

Slika 6. Iz literarne ostavštine Andre Mihičića

okruženju može se vidjeti u Mihičićevu rodnom Belom na otoku Cresu. Riječki kipar Ljubo de Karina, na inicijativu Eko-centra Caput Insulae Beli, oblikovao je 20 skulptura na kojima su uklesani Mihičićevi stihovi i misli te ih postavio na otvoreni prostor tako da čine dio mreže poučnih staza jedinstvene izložbe *Povijest i umjetnost na otvorenom*.⁷ U komunikaciji književne riječi može se ići i korak dalje. Mihičićeve pjesme i misli trebaju “izaći” i iz muzeja i iz knjiga samih, u prostor žive ljudske komunikacije, u izloge – kao “uljuđeni grafiti” koji potiču na razmišljanje, u škole – kao nadahnuće djeci i mladima da i sami pišu, u prirodu – kao “suputnici” šetačima na 180 km dugim lošinjskim pješačkim stazama, u crkve – kao molitva i meditacija. Muzej jest najbitnije mjesto očuvanja baštine, no baština živi samo u ljudima

⁷ Vidjeti: Sušić, Goran – Perinčić, Tea, *Tramuntana – povijest umjetnosti u prirodi*, Eko-centar Caput Insulae Beli, Beli.

koji je poznaju, osjećaju svojom i vole. Objedinjavanjem rada muzeja, knjižnica (izdavača) i arhiva uz pomoć suvremene računalne tehnologije moguće je na cjelovit i široj javnosti dostupan način prezentirati književnika i njegovo djelo. Sretna je okolnost za Lošinjski muzej da, uz Košljun i Beli, baštini jednu tako kompleksnu i inspirativnu ostavštinu kao što je ova Andra Vida Mihičića, povjesničara umjetnosti i pjesnika. Neka nam njegova misao *Teško je gazi ti zemlju bez uporišta u oblacima* bude vodilja u nasljedovanju njegovih “stopa u prahu”.

THE BEQUEST OF ANDRO VID MIHIČIĆ: AN INTIMATE COLLECTION OF WORKS OF ART AND THOUGHTS

Andro Vid Mihičić (1896-1992), historian of art and long-time lecturer at the Art Academy in Zagreb, art critic and poet, born in Beli on the island of Cres, donated a valuable collection of works of art by modern Croatian artists (Vidović, Meštrović, Parać, Filakovac, Kršinić, Radauš, Penić, Kerdić, Krstulović and others) and most of his manuscripts to his native town in 1988. During his lifetime he had three of his collections of poems published (Footprints in the Dust, Knocking on the Gates of Secrets and Illusions and Pre-sumptions), as well as a collection of sayings and aphorisms (Probes). Out of the bequest of some 360 drawings, paintings and sculptures, some 50 of the most valuable were selected and exhibited

in 1993 in the permanent exhibition of the Andro Vid Mihičić Collection of Croatian Masters at the Fritzy palace in Mali Lošinj. A separate section of the exhibition is composed of paintings and sculptures that depict the patron and his spouse, but because of a lack of space the museum was not in a position to present in an adequate manner Mihičić's rich literary bequest.

History of art and literature in Mihičić's bequest are inseparable. He wrote critical reviews that touched on the majority of the authors in his collection, and he even dedicated some of his poems to individual artists. This is why this part of his literary work should be included in the new permanent exhibition of the Mihičić Collection that is being planned. Presentations through multimedia, specially digitised spoken words by the interpreter of texts, would give life to the museological space and would better present to visitors the context of the origin and the characteristics of the collection. The literary and publishing activities of the museum should be systematically harnessed to prepare Mihičić' manuscripts for publication, especially the part of his work that remained unpublished by chance (a study of Tintoretto, a monograph about Dujmo Petrić, a monograph about Emanuel Vidović and others).

The actual archive material, as a sensitive but very valuable source of Mihičić's creative work and the time in which he worked should be given scholarly treatment and digitised so as to be readily available to the public. By bringing together the work of museums, libraries (publishers) and archives, all with the help of modern computer technology, it is possible to provide an integral and broadly accessible presentation of an author and his work. It is fortunate that the Lošinj Museum holds such a complex and inspirational bequest like the one from Andro Vid Mihičić, historian of art and poet.

FLACIUS: MEMORIJALNA ZBIRKA MATIJE VLAČIĆA ILIRIKA U LABINU

TULLIO VORANO
Narodni muzej Labin
Labin

Premda je Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus) napisao vrlo impozantan broj djela, njega samo uvjetno možemo smatrati književnikom.

Cjelokupno njegovo izuzetno opsežno i raznovrsno književno i znanstveno stvaralaštvo bilo je usmjereno na obranu i opravdanje protestantizma. Vlačić je prije svega bio teolog, filozof, filolog, historiograf, ukratko, humanist najširih obzora.

Ante Bilokapić, koji je dosad sastavio najcjelovitiji popis Vlačićevih djela, u svojoj doktorskoj disertaciji čiji naslov u prijevodu glasi *Književna djelatnost Matije Vlačića Ilirika (Attività letteraria di Mattia Flacio Illirico 1520-1575, Teološki fakultet unutar Pontificiuma atheneuma Antonianum, Rim, 1981.)*, navodi oko 300 Vlačićevih djela.

Bilokapić svrstava Vlačićeva djela u ove skupine:

- povijesnu
- biblijsko-egzegetsku
- teološku
- polemičko-propagandnu
- autobiografsku
- skupinu djela različitog sadržaja.

Svaka je skupina razrađena u podskupine, ovisno o tematici.

Vlačićeva domovina raspolaže otprilike samo trećinom njegovih djela. Ponajviše ih ima Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (prošle godine 77 knjiga, a sada više od 80, jer stalno obogaćuje svoj fundus), zatim Knjižnica HAZU u Zagrebu, Metropolitanska knjižnica u Zagrebu, Sveučilišna knjižnica u Puli i Bogišićeva knjižnica u Cavtatu.

Labin, u kojemu Matija Vlačić rodio 3. ožujka 1520. godine, 1970-tih godina nastojao se na dostojan način odužiti svom najvećem sinu. Tako je na inicijativu Katedre Labinske republike 1970. godine postavljena spomen-ploča u povodu 450. obljetnice Vlačićeva rođenja. Ploča je postavljena na fasadu zgrade obitelji Francovich. Naime, ta je obitelj bila u srodstvu s Vlačićima. Matijin otac Andrija koristio se dvama prezimenima – Francovich i Vlacich, pa su stari istarski pisci Vlačića nazivali Francovichem. Istih, 1970-tih godina labinski kipar Mate Čvrljak izradio je u kamenu, u prirodnoj veličini, spomenik Matiji Vlačiću, koji je postavljen podno staroga Labina, u blizini crkve sv. Kuzme i Damjana.

Skupština općine Labin, u dogovoru s Ministarstvom kulture RH, odlučila je urediti u Labinu memorijalnu zbirku Vlačiću, pa je otkupila i obnovila zgradu Francovich, a Narodnome muzeju Labin dala zadatak izrade memorijalnog postava.

Muzej je izradio zanimljiv i za to vrijeme prilično suvremen muzejski postav, na otprilike 75 m², bez upotrebe i posjedovanja ijednoga Vlačićeva originalnog djela. Zadatak je obavljen prema koncepciji profesora Matka Rojnića, tadašnjeg ravnatelja Nacionalne i sveučilišne knjižnice, koju je doradio njegov suradnik knjižničar Šime Jurić.

Slika 1. Spomenik Matiji Vlačiću, rad kipara Mate Čvrljka

Naravno, presudno je bilo sudjelovanje djelatnika Muzeja, a osobito je došla do izražaja domišljata i nadahnuta likovna obrada Eugena Kokota, labinskoga akademskog slikara i restauratora, sadašnjeg profesora ALU u Zagrebu.

Rušenjem pregradnih zidova prostor je prilagođen postavu, ali je istodobno i postav prilagođen prostoru. Tako je postojeći luk, kao svojevrсни trijumfalni luk koji u postavu ne veliča Gospodina već Vlačića i njegov rodni zavičaj, oslikan motivom vinove loze i smokvinim lišćem.

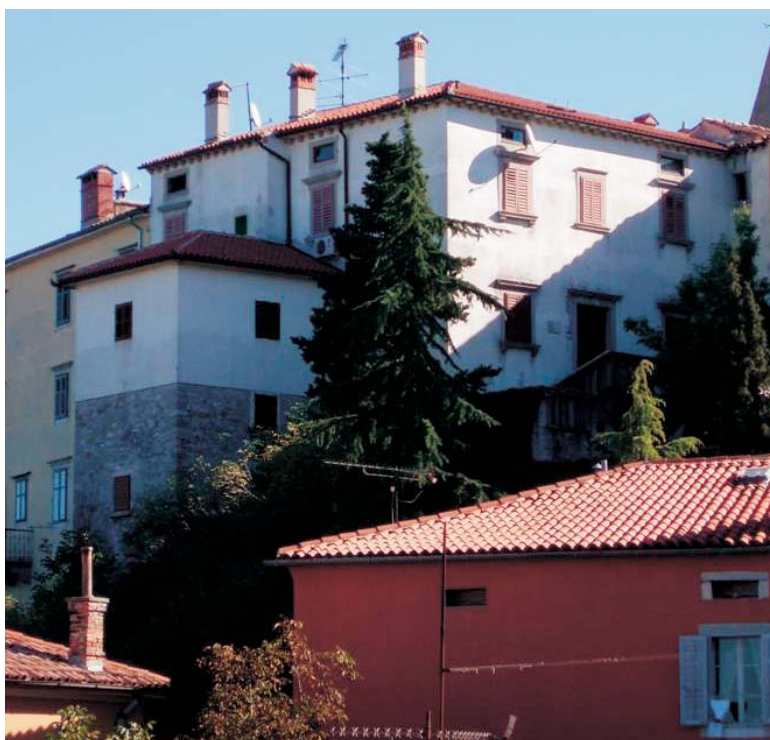
Sam element luka iskorišten je u projektiranju i izradi izložbenih vitrina i panoa.

Pod je keramičkim pločicama podijeljen na pravilna polja, kakva su nekada imali, doduše drveni, podovi kojima se Vlačić kretao. Prozorsko okno, kroz koje dopire najviše dnevne svjetlosti, ostakljeno je staklom koje podsjeća na srednjovjekovne ostakljene površine.

Dakle, u cjelini i u svakom detalju nastojao se dobiti ugodan i skladan memorijalni postav koji je službeno otvoren krajem 1975. godine, čime je svečano obilježena 400. obljetnica Vlačićeve smrti.

Smatram da je na taj način nastao muzejski sadržaj koji i danas, tri desetljeća nakon otvo-

renja, nije ništa izgubio od svoje dojmivosti, svježine i kreativne interpretacije. Stoga držim besmislenom i neopravdanom svaku inicijativu ili prijedlog za njegovo preseljenje u neki drugi prostor. Naravno, to ne znači da je postojeći sadržaj okamenjen i da ne može doživljavati promjene. O tome također razmišljamo, pa smo upravo stoga nedavno uputili Ministarstvu kulture RH zahtjev za novčanom potporom radi opremanja i osposobljavanja posebnog info-kioska, poput onoga koji smo ove godine postavili u novome muzejskom

Slika 2. Zgrada Francovich u kojoj je smještena Memorijalna zbirka

Slika 3. Stalni postav memorijala

postavu u Muzeju, s kronološkim pregledom povijesti Labina.

Time valja dodati da je Vlačićeva zbirka stalan poticaj za organizaciju međunarodnih stručnih skupova jer je i u svijetu interes za Vlačića iznimno velik.¹

Jednako tako zbog Zbirke postoji stalna potreba za prikupljanjem dokumentacije o Vlačiću, kao i za otkup njegovih kapitalnih djela.²

FLACIUS: THE MEMORIAL COLLECTION OF MATIJA VLAČIĆ ILIRIK IN LABIN

In 1975 the National Museum in Labin opened the permanent memorial exhibition of Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus) to mark the 400th anniversary of his death. Although Vlačić wrote more than three hundred various works, we can only tentatively call him a literary author. He was primarily a theologian, a philosopher, a philologist and historiographer, in short a humanist with the broadest possible interests. The Labin Municipality and the Ministry of Culture insisted on a memorial collection for this great figure in European thought in Labin. The Museum complied with an interesting museum exhibit without any of Vlačić's original works. The task was accomplished by relying on the concept put forward by Matko Ronjić, then the director of the National and University Library, with additional work done by his associate Šime Jurić; crucial was the effort on the part of the Museum staff and, in particular, the ingenuity and inspiration of the visual treatment by Eugen Kokot, the artist and restoration expert from Labin, now a professor at the Academy of Fine Art in Zagreb. This created an exhibition that even today, three decades after opening, has not lost any of its impressive nature, its fresh and creative interpretation.

¹ Međunarodni znanstveni skup *Matija Vlačić Ilirik*, Labin, 20. - 21. travnja 2001. (zbornik radova tiskan je 2004.); Drugi međunarodni znanstveni skup o Matiji Vlačiću Iliriku, Labin, 27. - 29. travnja 2006.

² Labinski muzej otkupio je komplet *Magdeburških centurija* i *Clavis scripturae sacrae*.

DUBROVAČKI MUZEJI, DOM MARINA DRŽIĆA: (NEDOVRŠENI) KOMADIĆ DUBROVAČKE PRIČE

VESNA DELIĆ-GOZZE

Dubrovački muzeji
Dubrovnik

Plemeniti i dobrotivi skupe, puče stari i mudri, vidim er s ušima priklonitijema i s očima smagljivijemi, stojite za čut i vidjet večeras kugodi lijepu stvar, i sumnjim, ako se ne varam, da vi scijenite i želite vidjet kugodi izvrsnu stvar, a izvrsne stvari u ovizijeh stranah nijesu se dosle činile!

Marin Držić u prologu *Dunda Maroja*, prozne komedije iz 1551. godine, obećava viđenje nove i zabavne stvari, i to u trgovačkome, uličnom Rimu, prikazane od *Pomet družine* i vjerojatno izvedene u dubrovačkoj gradskoj Vijećnici. Što možemo mi, na pragu 500. obljetnice velikoga komediografa, barem prigodničarski obećati?

Prisjetimo se mogućnosti, parafrazirajući misao Rudolfa Arnheima o razlikama između reprodukcije i multiplikacije¹, da se muzejska prezentacija književnih djela i, posredno, njihovih autora, ono što je inače u središtu interesa ovoga dvodnevno skupa, trebala svrstati u multiplikaciju originala. Dotle se repro-

dukcija, koja svojim obilježjima često oduzima kvalitetu koju ima samo original, može iskupiti samo u oku gledatelja, odnosno konzumenta. Kao umjetnički način proizvodnje brojnih multiplikacija originala, u što osim knjige pripadaju i grafika, fotografija i film, čini da djelo ravnopravno fizički postoji više nego jedanput. Tako gledano, jasnije je da glumac kojega Arnheim ističe kao primjer nije reproducirano ljudsko biće nego vizualni lik s vlastitim pravom na postojanje. Držićeve pisane riječi i njihove osobite međusobne kombinacije ono je što privlači pozornost čitatelja, a ne njegovo fizički prvo ili neko određeno izdanje. Kako ekvivalent čitateljske pozornosti prenijeti na muzejskog označitelja?

Uz Arnheimovu pomoć mogu se riješiti moguće dileme oko statusa *Doma Marina Držića*. Nevelik prostor posvećen našem velikom dramskom književniku iz vremena dubrovačkoga ekonomski i kulturno plodnog 16. stoljeća, u Širokoj ulici broj 7, u kojemu je klerik Držić, po obiteljskom pravu rektorata i upraviteljstva nad nekadašnjom predromaničkom, pregradnjom gotičkom crkvom *Svih svetih* i promijenjenog titulara *Domino*, boravio kao jedan od dvaju rektora od 1526. godine, naslonjen je uz današnju 17-stoljetnu crkvu. Unutarnje površine nešto veće od 120 m² sadašnja je kuća izgrađena također nakon potresa 1667. godine. Od te, susjedne, nekadašnje crkve *Svih svetih* ostao je sačuvan dio kripe s grobom, danas dio *Doma*. Kako je rodna kuća Marina Držića, preko puta Kneževa dvora, također stradala u razornom potresu, a Marin se ionako uz novčanu potporu vlasti 1538., kada je obitelj, nekad vlasteoska, zbog financijskih ne-

¹ Arnheim, Rudolf. *Parables of Sun Light, Observations on Psychology, the Arts, and the Rest*. University of California Press, Berkeley Los Angeles London 1989.

prilika prodala kuću, zaputio u Italiju, logično je to susjedsko, sinegdohijsko mjesto obilježavanja Držićeva dramskog talenta.

Kao što ne postoji dovoljan broj arhivskih podataka za Držićevu biografiju (tako se godinom rođenja smatra 1508.), nema ni sačuvanih predmeta kojima se Držić služio. Njegova kazališna i životna scena, što je, naravno, međusobno gusto isprepletano u njegovim dramskim djelima, prenesena je u *Dom Marina Držića*, koji nije ni memorijalna kuća ni muzej shvaćen u tradicionalnom smislu, odnosno jest i jedno i drugo. Ideja o mjestu podsjećanja, potaknuta od nekolicine, među kojima su bili Marko Fotez i Marijan Matković, *Matica hrvatska* je na pročelju obilježila postavljanjem spo-

men-ploče 1967. godine, a pokušaj obnavljanja "priče Marin Držić" scenaristički je ostvario Slobodan Prosperov Novak i u likovnom postavu Marina Gozze otvorenjem te kuće 1989. godine. Iste je godine organiziran međunarodni simpozij *Marin Držić i zlatne godine Dubrovnika* čiji su idejni tvorc i organizatori Slobodan Prosperov Novak i Ivo Banac. Prvi višegodišnji voditelj *Doma* bio je književnik Feđa Šehović, koji je od 1983. godine ustanovio *Držićev anale*, kolokvij o suvremenoj hrvatskoj drami što se godišnje održavao do 1987.

Godine 2004. u organizaciji Doma Marina Držića, Interuniverzitetskog centra i Dubrovačkih ljetnih igara održan je u franjevačkom samostanu u Rožatu simpozij pod naslovom *Držićevi izazo-*

Slika 1. Prizemlje doma Marina Držića sa dijelom nadsvodjenog prostora ranije crkve Svih Svetih i grobom

Slika 2. Satir, iz Skupa, skulptura Ivana Mitrovića

vi 1508.-2004.-2008. *ususret petstote obljetnice piščeva rođenja* uz prisustvo brojnih sudionika i kao uvod u veliko obilježavanje buduće godišnjice.

Kako u nedostatku osobnih i drugih materijalnih artefakata izvanjskim oznakama obilježiti neosporno istaknuto Držićevo stvaralačko značenje i pokazati njegovu kulturnodruštvenu vrijednost? Dio 15-stoljetne balustrade gotičkih lukova ugrađen je upravo za potrebe te memorije u prizemlje *Doma* i postao je sastavnim dijelom stalnog postava te je jedan od malobrojnih originalnih izložaka shvaćenih, i prema arnheimovskoj podjeli, kao neponovljiv uradak. Ostalo je manje ili više izmišljeni, virtualni svijet, kojemu je jedan od ciljeva slije-

diti Držićevo plemenito pretvaranje, “fenganje”. Kazališni kostim Izeta Hajdarhodžića iz *Skupa*, Joza Laurenčića kao Pomete iz slojevitoga *Dunda Maroja*, lik Hekube te Satira iz *Skupa* na lutkama koje je izradio kipar Ivan Mitrović uvode u Novakov “planet Držić”. Zrcalni zid s pomičnim reproduciranim plakatima i programima Držićevih kazališnih predstava povijest je ponovna otkrivanja, “ogledavanja” Držića na sceni, od prve profesionalne predstave i novovjekovne izvedbe jednoga njegova komada, *Novele od Stjepana Miletića* u današnjemu

Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, i Fotezove predstave *Dunda* 1938. godine, sa scenografijom Ljube Babića, te ostalih – kao pokazatelja Držićeve aktualnosti i suvremenosti za podatne kazališne interpretacije. Kao svojevrtni interpretativni doprinos brojnih sudionika Držićevoj riječi u organizaciji *Doma*, u klausturu franjevačkog samostana u Rožatu, u Rijeci dubrovačkoj, održan je ljeti 2004. međunarodni cjelodnevni skup *Držićevi izazovi, ususret petstote obljetnice piščeva rođenja*.

Nosilac nižega svećeničkog čina, klerik, orguljaš dubrovačke katedrale 1538., od iste godine i student Sienskog sveučilišta, gdje je izabran za rektora konvikta 1541., glumac u ulozi zaljubljenika 1542. u sien-

skoj privatnoj predstavi, putnik kroz Anconu 1543., Držić je kao nesvršeni student, bez sumnje obilježen utjecajem sienske sredine, 1545. ponovno u Dubrovniku, a od kraja te godine pratilac je, s tajničkim poslovima, austrijskoga grofa, namjernika u Dubrovniku, Kristofa von Rogendorfa, s kojim putuje u Beč, a sljedeće godine nakon poslovnog raskida s njim, kad se grof vraća u Dubrovnik, Držić sudjeluje u njegovu putovanju u Carigrad. Dulji dubrovački boravak za Držića, zvanog još i Vidra, počinje 1547. godine.

U bogatom dubrovačkom Arhivu ostalo je malo što je u vezi s Držićem. Opatiča Marta iz samostana svetog Andrije tuži Držića zbog neplaćanja stanarine. Najstariji sačuvani Držićev autograf jest priznanica iz 1551. za dug prijatelju Mar-

tinu Šumičiću. Često u dugovima, Držić 1553. prihvaća mjesto pisara u Gradskom uredu za sol. Iz sljedeće godine sačuvana je Držićeva tužba za uvredu protiv Ivana Dračevice. Zabilježen je i napad motkom na Držića, te kažnjavanje napadača. Kasnija mjenica napisana Držićevom rukom potječe iz 1556. godine. Filozof Nikola Gučetić 1591. piše da je u svojoj mladosti glumio u Držićevoj prisutnosti. U Veneciji 1562. svećenik Držić postaje kapelan nadbiskupa, a sljedeće se godine ponovno pojavio u Dubrovniku. Godine 1566. Držić u Firencu upućuje četiri urotnička pisma vojvodi Cosimu Mediciju tražeći pomoć za svrgavanje vlasti dubrovačke vlastele. Pisma ostaju bez odgovora. Iduće godine, 2. svibnja, Marin Držić preminuo je u Veneciji.

Slika 3. Skup, skulptura Ivana Mitrovića sa kostimom Izeta Hajdarhodžića iz istoimene kazališne predstave

Što se vezano za sve to nalazi u *Domu Marina Držića*? Reklo bi se da je *Dom* uspješno zamišljen, ali nedovršen i do kraja neostvaren muzejski koncept, čija se prezentacija znatnim dijelom oslanja na različite medije, one koje Muzej u čijem sklopu *Dom* djeluje dostatno ne prati, vjerojatno katkad zbog nedovoljnog razumijevanja svega što bi muzealstvo moglo sadržavati s obzirom na predmet na koji se referira. Iz pripremnih radova na *Doma* otkriven je zatrpan nadsvođeni prostor crkve *Svih svetih* s grobovima, od kojih je jedan danas vidljiv i zaštićen staklenom stijenkom, zamišljen kao poveznica, putokaz (vizualno još neostvaren u slikovnoj projekciji ploče iz Italije) prema nepoznatome mjestu Držićeva groba u crkvi *Svetih Ivana i Pavla* u Veneciji.

U istom je prostoru “aleja držičologa”, osoba zaslužnih za otkrivanje pojedinih Držićevih osobitosti. U njoj su Jere Držić, Đuro Matijašević, Saro Crijevića, Stjepan Miletić, Armin Pavić, Milan Rešetar, Jean Dayre, Mihovil Kombol, Frano Čale i, zasad posljednji po redosljedu, Leo Košuta, a slijede dva ispražnjena mjesta za buduće vlasnike medaljona. Na malom bočnom stubištu prema crkvi skulptura je Držićeva ponovnog scenskog otkrivača Marka Foteza u sjedećem položaju. Posjetitelji *Doma*, vođeni tehnički već zastarjelim audiovodičima, sa svakim stepenikom koji vode na prvi kat i koji su, poput filmskog kadra, nositelji značenja, prelaze po jednu godinu, i to penjući se unatrag u vrijeme, od buduće 2008. kao 500. godišnjice od Držićeva rođenja do

Slika 4. Medaljoni aleje držičologa u prizemlju stalnog postava

niza godina koje su obilježile Držićevu biografiju, pa do posljednjeg stepenika na drugom katu, koji nosi godinu 1508., tj. godinu Držićeva rođenja. Na prvom katu, uz prostor vitrina zamišljenih kao kutije vremena, za raznovrsne privremene izložbe, pa tako i one suvremenih izložaka, organiziran je niz izložbi, od one prve, nakon svečanog otvorenja *Doma* 24. kolovoza 1989. godine, s naslovom *Produkti zlatarskog obrta u Kotoru*, do pojedinačnih monografskih izložbi kojima je prethodilo arhivsko istraživanje: izložbe iz povijesti dubrovačke fotografije (Silvino Maškarić, Cesare Damiani, Josip Berner), izložbe skulptura malih formata Damira Mataušića, objekata u *papier machèu* Nives Čičin Šain, izložbe knjiga *Suvremenici Držića*.

Na istom je katu ključaonica za pogled na likove s crteža i slika renesansnog vremena. Iza višestrukih zastora (usput rečeno, fotoćelija koja bi trebala pokretati elektromotor za otvaranje zastora nije još postavljena) krije se reprodukcija lika firentinskog vojvode Cosima Medicija, koji nije odgovorio na Držićevu beznađnu težnju za promjenom u njegovim urotničkim pismima.

Na drugom katu *dum Marinove* jedine kuće u Dubrovniku, uz rekonstrukciju Držićeve radne sobe, koja je ujedno i spavaća, postavljeno je računalno s popisom svih izdanja autorovih djela te djela napisanih o Držiću. Stvarajući u doba u kojemu je Dubrovnik imao sve atribute neovisne države, koja se 1526. formalno izdvojila iz ugarsko-hrvatskog kraljev-

Slika 5. Rekonstrukcija Držićeve radne i spavaće sobe na drugom katu stalnog postava

stva (prvi službeni naziv Republika pronađen je u dokumentima 1441., iako notar spominje Dubrovačku Republiku i krajem 15. st.), Držić sastavlja samosvojno književno tkanje utemeljeno na njegovu poznavanju antičke baštine i talijanskoga suvremenog stvaralaštva. Tadašnji službeni jezici u Dubrovniku bili su latinski i talijanski, a narodni se jezik u tim službenim dokumentima nazivao *lingua slava*. Nedaleko od crkve *Od Domina* nalazila se i ulica *Među crjevjare*, čija dnevna i noćna kretanja, taj život interpoliran u kazališnu “arabesku komedije” sa svojim *fenganjem* (“dvojestvenost” po Zvonimiru Mrkonjiću) kao sastavnim dijelom, spominje i Držić. To je vrijeme razvoja graditeljstva i obrtništva te za autorov izoštreni osjećaj realnosti – brojnih aluzija na najbližu sredinu, a kako kaže Cvito Fisković, “kameni sređeni grad pružio je Držićevim igrama doličnu pozornicu”. Postavši i đakon, Držić od 1548. niže svoja dramska djela, stihovane pastirske igre, kojima, osim kasnije *Grižule*, pripadaju danas izgubljeni *Pomet* te *Tirena* iz 1549., koja već ima i naturalističkih dijelova. Na svadbi Martolice Zamagne izvedena je *Novela od Stanca*, a o pokladama, na svadbenom piru Vlaha Držića 1551., *Tirena*, čija je izvedba na otvorenoj pozornici bila onemogućena zbog bure, kao i *Venera i Adon*, a u starom objektu Vijećnice (izgorjela 1816. i potpuno srušena 1863.), kao nastavak *Pometa* – prozni *Dundo Maroje* sa svojim govorom ulice. Između 1553. i 1555. godine izvedene su na svadbenim svečanostima *Skup*, pa *Đuho Krpeta*, kao parodija pastoralne poezije, a 1556. *Plakir* (ili *Grižula*), spoj fantazije i realizma. Godine 1559. izvodi se Držićev slobodni prepjev, stihovana preradba Euripidove i Dolceove *Hekube*.

Tijekom 16. stoljeća u malu, tzv. plavu knjigu, kao jedini izvor za najbolja Držićeva djela, prepisano je osam njegovih komedija u prozi, ali su kasnije dvije nestale, a ostale su oštećene. Ta je knjižica 1702., još ne jako okrnjena, bila izvorom dum Đuru Matijaševiću za gramatiku i rječnik hrvatskog jezika. Dakle, glavna komedija Marina Držića ostala je u rukopisima koji nisu potpuni. Svršetka nemaju *Dundo Maroje* i *Skup*, a *Pomet* je izgubljen; još se u 19. stoljeću tragedija *Hekuba* pripisivala Mavru Vetranoviću. Zagubljene su i *Tripče de Utolče*, *Pjerin*, *Arkulin*, *Karanje*. Sačuvana su tri primjerka drugoga izdanja iz 1607. *Pjesni ljuvenih*, Držićevoga kratkog kanconijera u konvencionalnoj, petrarkističkoj tradiciji, nastala od prve, nestale knjižice, tiskane u Veneciji 1551., naslova *Pjesni ujedno slavljene s mnogim drugim i lijepim stvarmi*. *Tirena*, koja je tiskana 1630., sačuvala se u dva primjerka, od kojih se jedan čuva u Dubrovniku.

U blizini, u sklopu drugoga kata *Doma*, na zidnoj je plohi izravno planirano mjesto za oslikani pregledni prikaz genealoškog stabla obitelji Držić (Darsa). Ta bi tabla Marinovih predaka sadržavala sve pripadnike obitelji koja je u Dubrovnik došla iz Kotora. Ideja Slobodana Prosperova Novaka da se u omanjemu tavanskom prostoru smjesti informatički centar sa svim natuknicama koje bi, aktiviranjem na računalu, uvele u Držićev pojmovnik, samo je započet i nikada nije ostvaren, ali bi se skorim tiskanjem *Leksikona Marina Držića* u izdanju Leksikografskog zavoda iz Zagreba računalnim apliciranjem leksikona to moglo ostvariti. U tijeku je skupljanje slikovnog i arhivskog materijala koji bi putem digitalnog zapisa, na interaktivnom CD-ROM-u jezikom

računalnog medija, smještenoga u prizemlje *Doma* Marina Držića, virtualno iznio život i djelo našega najvećeg komediografa.

Uspješni bi se muzejski postav u svojoj potrebi “pričanja priče”, nužno trebao odnositi prema predmetu izlaganja kao primijenjena umjetnost prema svome predlošku ili da ostanemo na području književnosti, onako kako, primjerice, kazališna izvedba odnosi prema diskursu koji je njezino ishodište: sačuvati duh djela moguće je samo u vlastitoj interpretaciji, koja istodobno, različitim izražajnim sredstvima ne iznevjerava svoj predložak. Pritom su različite tehnike sredstvo i prijenosnik značenja, s utjecajem na poruku. Upravo zbog nedostatka originalnih, fizičkih predmeta *Dom Marina Držića* trebao bi biti mjesto nematerijalnog doživljaja pisca: onoga po čemu je Držić i zabilježen kao naš najznačajniji renesansni književnik i kazališni autor. Na način artaudovskog kazališta² koje okupira sva osjetila, *Dom* bi mogao biti, a još nije, mjesto sveobuhvatne audio-vizualne okupiranosti osjetila, sinkretičke energije koja zrači iz Držićeva djela, koja privlači i koja uznemirava.

Veličajnost stvaranja Marina Držića zaslužuje mjesto njegova obilježavanja, ali ne nužno, kad je riječ o Dubrovniku, kao dio ili kutak pripojen gradskom kazalištu ili manifestaciji *Dubrovačkih ljetnih igara*, i to jednostavno zato što se Držićevo *umjeteonstvo* riječima ne treba iscrpljivati samo u dokumentarističkom praćenju i skupljanju plakata, programa

ili fotografija pojedinih, više ili manje recentnih kazališnih izvedbi. To je muzejskom posjetitelju možda najprimjerenije mjesto stvaranja “slike o Držiću”, vizionarske i pokatkad uznemirujuće, kao što, uostalom, ni područje kulture nikad nije neutralna zona i kao što bi se to moglo ostvariti i s drugim muzejskim primjerima bogate dubrovačke književne baštine, Gundulića ili Vojnovića. Jedan od izložaka, i to na vratima prizemlja, “ključ je XVI. st.”, praćen stihovima Luka Paljetka napisanim za *Dom*:

*Za ovim je vrat' mi mjesto
Gdje Fortuna ima prijesto,
ali znaj, ma o tom muč':
Ovo nije od njih ključ!
Tko ga ima taj ga nema
Jer ga ima kratko stiskat,
Tko ga nema taj ga ima
jer ga nema dugo iskat.*

Da ne bude zablude, muzejske posjetitelje ne prati uvijek prevrtljiva renesansna Fortuna, sudbina ili udes u uspješnosti prenošenja i primanja poruke putem muzejskih izložaka: iako to donekle ovisi o posjetitelju, više je to stvar slojevitosti, iz susjedstva, iz konstelacije predmeta u novom okruženju i njihova načina komuniciranja, bilo sazdanih od različitih materijala, što bi na književnom području odgovaralo riječima neponovljivo posloženih tintom i perom, bilo da se “jedinostvena veza riječi” umnožava na tiskarskom stroju. Kao što je Držić za potrebe svadbene drame, stvaralački se podvrgavajući zahtjevima, stvarao *šenu*, pastoralnom igrom ispunjenu scenu, ali s aluzijama na aktualne prilike i moralne probleme, tako se od memorije književniku, barem

² Artaud, Antonin. Kazalište i njegov dvojniki, preveo Vinko Grubišić. Hrvatski centar ITI-UNESCO. Zagreb, 2000.

nam se tako čini, i to ne samo iz nužnosti prizivanja nepostojećih pojedinačnih materijalnih činjenica, zahtijeva prera- da njegova književna djela u odjek mu- zejskog postava.

Ako ne inzistiramo na doživljaju proi- zašlome iz znatiželje voajerizma, koji se nerijetko zadovoljava tek osobnim, fizički neponovljivim tragom rukopisa, nego umjesto toga pozornost više usmje- rimo na djelovanje stvaralačkoga djela i njegovu posebnu aromu, tada muzejsko područje može biti idealna pozornica. U “ideji Držića” dosegnutoj u muzejski vitalnoj dinamičnosti različitih medija fizičko bi nepostojanje originala za muzej književnika bilo izazovni početni zada- tak; važno je od posjetitelja, u muzejski poželjnom procesu opredmećenja teksta, napraviti sudionika. Kao i uvijek, to ovi- si o pojedinačnom slučaju uspješnosti prezentacije, čime smo već, uz znanje, na području kreativnosti sudionika uključenih u projekt “muzealizacije”, koji je uvijek, neizbježno, i prenošenje, doslovno i u prenesenom smislu, radilo se o reprodukciji ili o originalu i njego- voj multiplikaciji.

MUSEUMS OF DUBROVNIK- THE HOME OF MARIN DRŽIĆ: A PIECE OF THE STORY OF DUBROVNIK

Founded in the end of the eighties, the Home of Marin Držić was envisaged as a place that would keep alive the idea of the great figure in Croatian literature. The Home is located near the church where Držić served as a rector, and on the ground floor there are remains of the crypt with a grave belonging to the church that stood there before the earthquake in 1667. The building of the Home was built during the Baroque period, on the loca- tion where Držić had to stay because of his duties as a rector.

As a result of the lack of original objects belong- ing to Držić, the Home tries to recreate the story about the author's life and work through various media (slides, CD, sound system...). Lectures and symposiums are held concerning the theme of Držić and his time, as well as themes concerning his predecessors and followers in Dubrovnik. One such symposium was held in 2004 with the title “Držić's challenges 1508-2004-2008 - on the eve of the five hundredth anniversary of the author's birth” with twenty participants. One of the aims of the Home is the publication of Držić's works, as well as works dealing with Držić.

An English translation of Držić's conspiracy let- ters is being prepared. A part of the exposition in Zagreb will be in the form of a reminder concern- ing the rich literary heritage of Dubrovnik and the possibilities of its presentation. The author of this text knows that Dubrovnik Museums holds a partial bequest by Ivo Vojnović (for example his death mask). Within the framework of ICOM's Committee or as an initiative on the national lev- el, the links between museums and authors could be much better.

MUZEJI JAMESA JOYCEA I ITALA SVEVA U TRSTU – PRIMJER KNJIŽEVNOG SUŽIVOTA

ERIK SCHNEIDER

Muzej Jamesa Joycea
Trst, Italija

RICCARDO CEPACH

Muzej Svevo u Trstu
Trst, Italija

Prijateljstvo Jamesa Joycea i Itala Sveva jedna je od najslavnijih i najvažnijih književnih veza u 20. stoljeću. Od prvoga susreta 1907., kad je Svevo počeo učiti engleski jezik kod Joyca, do smrti tog tršćanskog pisca 1928., intenzivno su razmjenjivali ideje, rukopise i književna stajališta, a istodobno se umjetnički, novčano (u Svevovu slučaju) i osobno podupirali i poticali. Svevo je Joyceu dao mnoge elemente za stvaranje ideje i pisanje *Uliksa*, a Joyce je Svevu pružio potporu i pohvalu nužnu za nastavak pisanja nakon što su Svevove prve dvije knjige doživjele neuspjeh, te izgradio ugled u Francuskoj i Italiji 1920-ih.

Stotinu godina nakon njihova prvog susreta ta veza i dalje živi u dva muzeja koja su gradske vlasti Trsta posvetile dvojici “domaćih” pisaca. Zapravo, Muzej Jamesa Joycea i Muzej Svevo mnoštvom svojih tiskanih, rukopisnih i digitalnih zbirki i zajedničkih ili samostalnih projekata čine komplementarnu instituciju u kojoj posjetitelji dobivaju “dodanu vrijednost” pri razumijevanju i

Slika 1. James Joyce

Slika 2. Italo Svevo

poštovanju dvojice velikih pisaca, a koja ujedno obogaćuje turističku ponudu grada Trsta.

TRŠĆANSKI MUZEJ JAMESA JOYCEA

Tršćanski Muzej Jamesa Joycea osnovan je na Bloomsday, 16. lipnja 2004. Trenutačno se nalazi u malom prostoru uz Muzej Svevo, a posjeduje u Italiji jednu od najkompletnijih zbirki Joyceovih djela i osvrt na njih, s osobitim naglaskom na Joyceova djela na talijanskom jeziku i njegov boravak u Trstu, mnogo sekundarnih izvora, više od tisuću digitalnih fotografija Trsta iz Joyceova vremena (na kojima su i njegovi prijatelji, studenti i poznanici), dokumente o irskom piscu iz lokalnih arhiva i sobu za projekcije. Muzej svoj nedostatak prostora za izložbe nastoji nadoknaditi svojom "interaktivnošću" i gledateljima nudi 16-minutni film o Joyceu u Trstu, vrlo detaljnu i točnu web stranicu, interaktivni didaktički CD o *Dublinerima* (za

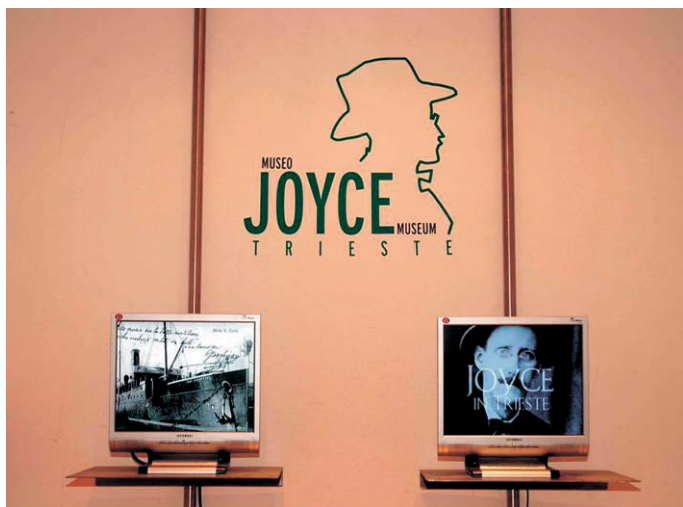
srednje škole) i vodstvo po Joyceovu Trstu. Također usko surađuje s Muzejom Svevo i sudjeluje u drugim lokalnim događanjima u vezi s Joyceom, osobito s Međunarodnom Joyceovom ljetnom školom, koju pomaže Sveučilište u Trstu i koja će se ove godine održati deseti put. Stoga se Muzej može smatrati "platformom" o Joyceu u Trstu, koja nudi ponešto za svakoga, od slučajnog posjetitelja koji nešto zna o Joyceu, pa do stručnjaka za Joyceova djela. Sav se Trst, uistinu, kao i Dublin, može smatrati Joyceovim muzejom, u kojemu i danas postoje mnoge piščeve adrese i važna mjesta, a stvari koje su na njega utjecale – osobito u pisanju remek-djela *Uliks* – još uvijek mogu "nanjušiti" dovoljno istančani ljudi.

No drago nam je najaviti da će najkasnije do proljeća 2008. i Joyceov i Svevov muzej preseliti u nove prostorije u velikoj, obnovljenoj zgradi iz 18. st., u središtu povijesne jezgre. Ondje će suživot dvaju muzeja biti potpun jer će

dijeliti izložbeni prostor za povremene izložbe, zajednički prostor za stalne postavke, konferencijsku dvoranu, dvoranu za projekcije i prostrane, dobro osvijetljene čitaonice u kojima će posjetitelji i znanstvenici moći razgledati zbirke i razgovarati s kustosima.

MUZEJ SVEVO

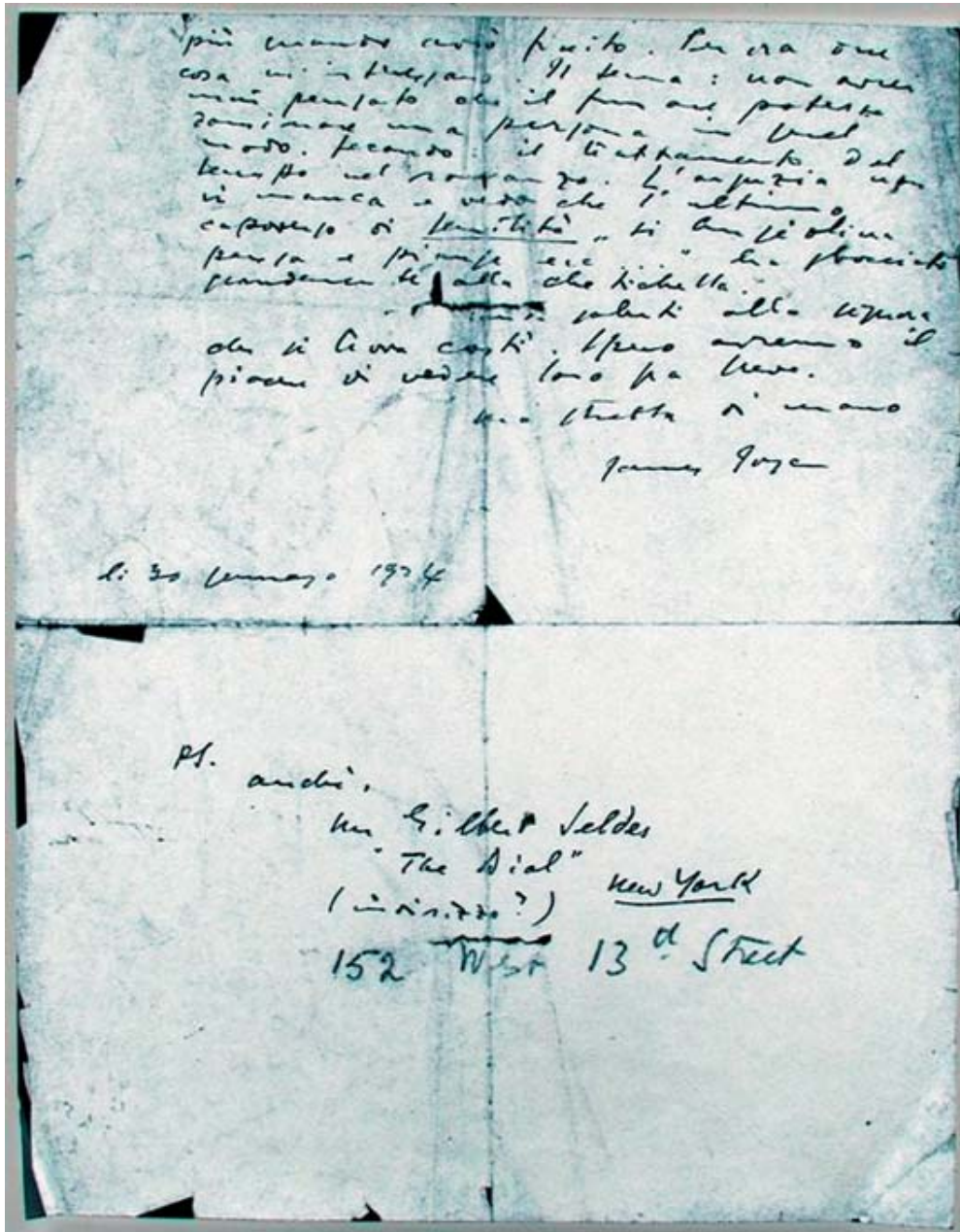
Povijest tog muzeja sasvim je drugačija od Joyceova. Službeno je osnovan 1998., iako se

Slika 3. Ulazni dio Muzeja Jamesa Joycea u Trstu

dio građe mogao vidjeti i prije u Narodnoj knjižnici. Njegovo je osnivanje svojom ostavštinom omogućila Letizia Fonda Savio, Svevo-

va kći (na slici kao dijete sa svojim roditeljima), koja je svu građu u svojem vlasništvu darovala gradu Trstu, uz uvjet da u određenom roku osnuje muzej.

Slika 4. Faksimil Joycova rukopisa

Slika 5. Svevova kći Letizia sa svojim roditeljima

Od samog je početka bilo jasno gdje će se muzej nalaziti, ne samo zato što je Narodna knjižnica već imala sobu posvećenu Svevu, već i zato što i sam pisac u jednome od svojih romana sebe opisuje kao marljivoga gosta knjižnice u kojoj je, kako kaže, mogao uštedjeti novac “profitirajući iz stoljeća kulture”.

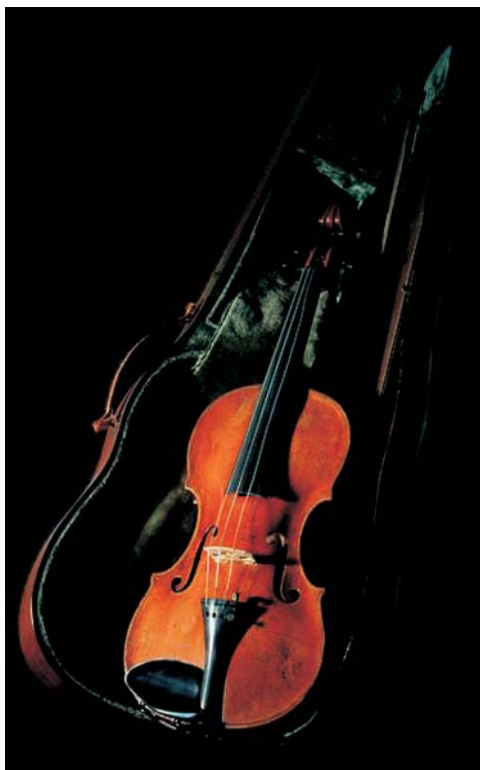
Ostavština Letizije Svevo sadržava i nekoliko osobnih piščevih predmeta kao što je polica za knjige, violina, zlatno nalivpero i vrlo malo drugih stvari, jer je vila, kao i piščeva osobna knjižnica, uništena u bombardiranju tijekom Drugoga svjetskog rata. Tako, za razliku od znanstvenika koji proučavaju Leopardija, Vergu ili mnoge druge autore kojima se bavi ova konferencija, stručnjaci za Sveva ne mogu proučiti knjige kojima se služio sam pisac pa ne znaju jesu li pročitane ili ne i ne mogu proučavati bilješke na marginama. Pretpostavke s

tog područja moraju ostati ono što i jesu – samo pretpostavke.

Zbog toga Muzej ima vrlo malo Svevovih knjiga. Ipak posjeduje mnoga izdanja i prijevode njegovih djela koja su nakon rata pobožno skupljale supruge i kći i, naravno, prva izdanja njegovih djela na

Slika 6. Nalicpero Itala Sveva

Slika 7. Violina Itala Sveva

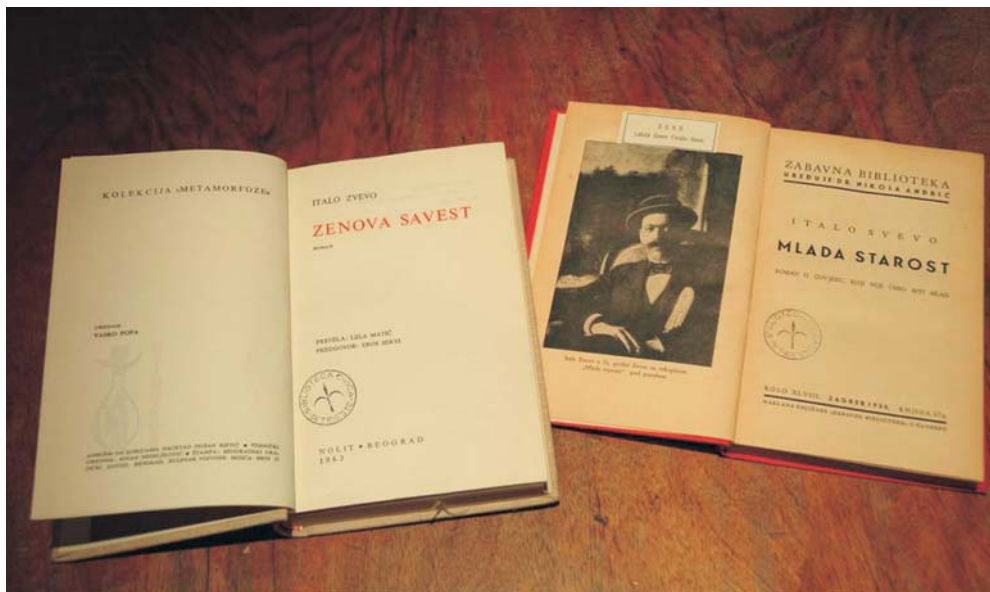
hrvatskome, zajedno sa stotinama znanstvenih djela, eseja, novinskih članaka, disertacija i dr. posvećenih tršćanskom piscu.

Danas se zbirka, bogata već pri darivanju, neprekidno obogaćuje, iako je teško pratiti tiskanje Svevovih djela u svijetu.

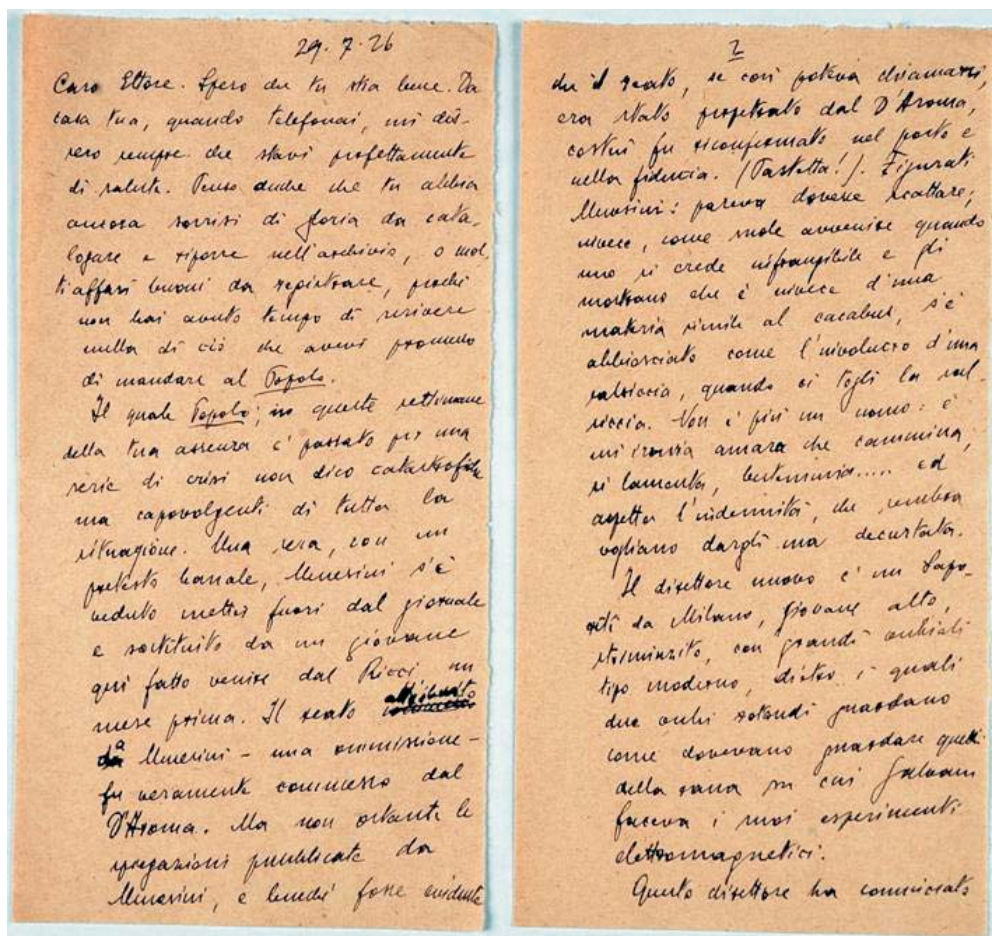
Na izložbi *Se Hai tempo fatti fotografare*, koja će biti otvorena do kraja ove godine, mogu se vidjeti obiteljske fotografije iz ostavštine.

Ostavština, što je najvažnije za stručnjake i znanstvenike, sadržava sve sačuvane rukopise Svevovih kratkih priča, drama, bajki, dnevnika i novinskih članaka. Nažalost, nedostaju rukopisi njegovih romana i vjerojatno će zauvijek biti izgubljeni.

Tu se nalazi njegova i bogata korespondencija od nekoliko tisuća stranica, koja sadržava poznata pisma supruge, kao i mnoga od kolega pisaca, primjerice Jamesa Joycea, Eugenija Montala, Giu-

Slika 8. Iz fundusa Muzeja, prijevodi knjiga na srpski i hrvatski

Slika 9. Faksimil Svevova rukopisa

seppea Prezzolinija, Vasca Pratolinija i drugih.

Toliko o zbirci. A Muzej djeluje na tri područja. Prvo su područje stipendije, jer je Muzej pravo mjesto gdje istraživači sa svih strana mogu pronaći željene podatke. Muzej također surađuje u važnim događanjima u Italiji, kao što su velika izložba u Rimu prije tri godine ili Odbor za nacionalno izdanje Svevovih djela, koji financira talijansko Ministarstvo kulture i službeno je dio Muzeja.

Muzej sponzorira i istraživanja o raznim sastavnicama piščeva života i djela

prezentiranima na kasnijim izložbama ili u znanstvenim člancima. U Muzeju, primjerice, možemo vidjeti izložbu *Ova je Engleska toliko drugačija* od prije nekoliko godina, posvećenu Svevovim mnogim boravcima u Londonu i njegovu odnosu prema Engleskoj. Tu je i zbirka Svevovih *Londonskih zapisa*, koju su uredili Brian Moloney sa Sveučilišta Hull i John Gatt Rutter, pisac najvažnije Svevove biografije na engleskome. Postoje katalogi raznih izložbi koje smo postavili tijekom godina, posvećenih Svevu i ženama, Svevovu odnosu s pi-

Indicazioni eventuali abbreviate (Mod. 30 - Teleg. 1926)

INDICAZIONI DI URGENZA	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	UFFICIO TELEGRAFICO
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	MILANO
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	
Espresso pagato a parer	Espresso pagato a parer	Espresso pagato a	

Il Governatore non assume alcuna responsabilità civile o commerciale dal servizio della telegrafia. Le linee telegrafiche sono in servizio per ordine del telegrafo a Milano e i repubblicani del destinatario devono essere completati dal telegrafo. Il telegrafo è tenuto a firmare la ricevuta spedita dal telegrafo ed a separare la data e l'ora della consegna del telegramma. In mancanza di tali indicazioni, il telegrafo è tenuto a firmare in caso di ritardo della consegna.

Le ore di servizio nel regolamento ordinario delle telegrafiche sono: da ore 8 alle 12 e da ore 2 alle 6. I telegrammi spediti in servizio straordinario dopo il termine di tempo di cui sopra, sono considerati telegrammi di servizio straordinario e sono soggetti a tariffe speciali. Per le telegrafiche di servizio straordinario, il telegrafo è tenuto a firmare la ricevuta di consegna, con gli orari in data, l'ora e il minuto di consegna.

Addebito a: **23 MAG. 35** → 3-50
 Tariffa: **435**
 Direzione: **Trieste**

QUALIFICA	DESTINAZIONE	NUMERO TELEGRAMMA	DATA DELLA PRESENTAZIONE	VIA E INDICAZIONI
= 178	TRIESTE	2603 18 23	12:15	

SPEDITECI BAGAGLIO WILLE OPUSCOLO OMAGGIO SVEVO DOVENDO

DISTRIBUIRE DOMENICA GIORNATA LIBRO GRAZIE

Buon segno, oltre ai già spediti, altre 1000!

CARPELLI TRIESTE

Chi è correntista della posta paga e si fa pagare mercè bancogiri, che costano per qualunque somma, solo 10 centesimi.

Milano, 23 MAG 1935. - V. 504 - 504.

Slika 10. Iz Svevove privatne arhive

scem Federigom Tozzijem iz Sizene i s Joyceom.

Posljednje je područje širenje Svevovih djela u školama i široj javnosti.

Naše su aktivnosti:

- *Večeri sa Svevom* ili besplatna ljetna uprizorenja Svevovih drama i drugih djela nadahnutih tršćanskim piscem na trgu ispred Narodne knjižnice. Iako poznat po svojim romanima, Svevo je napisao i velik broj dramskih djela, koja većinom nisu prikazana za njegova života, a neka su prvi put izvedena

na Večerima, više od 70 godina nakone piščeve smrti.

- Usto, posebnim događanjem svake godine obilježavamo Svevov rođendan 19. prosinca. Prošle smo godine, primjerice, predstavili jednu od najslavnijih filmskih adaptacija njegova djela *Senilnost* Marca Bologninja.

Tim se događanjima možemo osvrnuti na djelatnosti Muzeja i najaviti buduće projekte te, naravno, dignuti čašu (dvije ili tri) u sjećanje na znamenitoga građanina Trsta Itala Sveva, za kojega su rekli: "Imao je samo svoj genij."

Slika 11. Plakat filma *Mlada starost*, prema romanu Itala Sveva

THE JOYCE / SVEVO MUSEUMS IN TRIESTE: AN EXAMPLE OF LITERARY SYMBIOSIS

The friendship between James Joyce and Italo Svevo is one of the most famous and important literary relationships of the 20th Century. From the time of their first meeting in 1907, when Svevo began taking English lessons from Joyce, to the Triestine writer's death in 1928, the two men engaged in an intense exchange of ideas, manuscripts and literary opinions, while also giving each other important artistic, financial (in Svevo's case) and personal encouragement and support. Svevo would provide Joyce with many of the elements that would enable the Irish writer to conceive and write his masterpiece Ulysses, while Joyce in turn gave Svevo the support and appreciation he needed to continue writing after the failure of his first two books, and would be instrumental in establishing Svevo's reputation in France and Italy in the 1920's.

A century after their first meeting, this relationship continues to live in the two Museums which the City of Trieste has dedicated to these two 'local' writers. In fact, through their extensive printed, manuscript and digital collections, and their combined and individual initiatives, the Joyce and Svevo Museums form a complementary unit which provides visitors with an 'added value' in terms of understanding and appreciating these two great writers and enhances the experience of any visit to Trieste.

DOKUMENTI – NAJPOUZDANIJI SVJEDOCI VREMENA

MEDHIJA MAGLAJLIĆ
**Muzej književnosti i pozorišne
umjetnosti Bosne i Hercegovine
Sarajevo, Bosna i Hercegovina**

UVODNE NAPOMENE

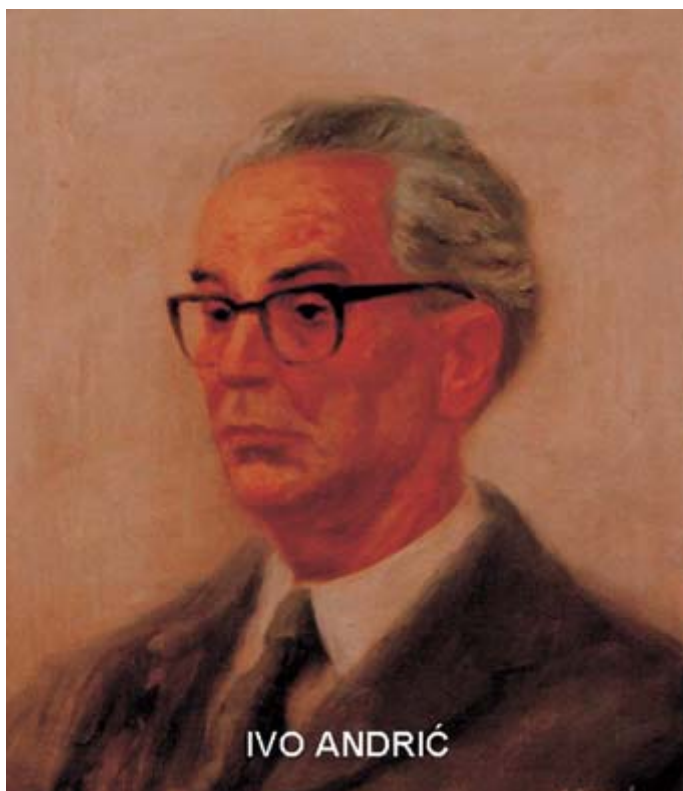
Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH osnovan je 1961. godine Zakonom o Muzeju književnosti BiH. Već od 1969. godine suradnici Muzeja počeli su prikupljati i proučavati kazališnu građu, a 1977. godine ta je djelatnost uređena novim zakonom i naznačena u naslovu Ustanove.

Pripreme za početak rada Muzeja datiraju još iz 1955. godine, kada je počela živa rasprava o potrebi osnivanja Muzeja književnosti u Sarajevu (radni naziv). U raspravu su bili uključeni brojni književnici, tadašnji intelektualci i kulturni djelatnici, koji su uglavnom podržali tu ideju, pri čemu su neki od njih iznosili i viziju budućeg muzeja. Nakon šestogodišnjih priprema u staroj Despića kući u Sarajevu, u skromnom prostoru nekoliko soba (u ostalima su bili stanari), utemeljen je muzej, koji je baštiniio zbirke pojedinih značajnih pisaca što su već bile pohranjene u Balkanološkom institutu pri Zemaljskome muzeju, kao i neke književne zbirke iz Muzeja grada, s najreprezentativnijim eksponatima u radnim sobama književnika Silvija Strahimira Kranjčevića i Petra Kočića.

O profilu budućeg muzeja razgovaralo se u širokoj javnoj raspravi 1960-

Slika 1. Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH

Slika 2. Portret nobelovca Ive Andrića

Meša Selimović, Čamil Sijarić i Osman Đikić na otvorenju izložbe *Petar Kočić. Život i djelo*, 4. oktobar 1966.g.

Slika 3. Meša Selimović, Čamil Sijarić i Osman Đikić na otvorenju izložbe *Petar Kočić, život i djelo*, 4. 10. 1966.

ih godina, u kojoj su sudjelovali istaknuti bosanskohercegovački i jugoslavenski kulturni djelatnici (Ivo Andrić, Hamza Humo, Boško Novaković, Ilija Kecmanović, Mladen Čaldarević, Midhat Begić, Meša Selimović, Milan Bogdanović, Oto Bihalji Merin, Abdurezak Hifzi Bjelevac, Branko Ćopić, Đuro Gavela, Nijaz Dizdarević, Branislav Đurđev, Marko Marković i dr.). Glavna pobornica osnivanja muzeja i voditeljica poslova vezanih za tu raspravu bila je književnica Razija Handžić, tadašnja kustosica književnih zbirki u Muzeju grada. Zahvaljujući prije svega njezinoj upornosti, Muzej je konačno utemeljen, a ona je postavljena za direktoricu. Još u fazi priprema za osnivanje Muzeja Razija Handžić se upoznala s radom Dositejeva i Vukova muzeja u Beogradu te se raspitalo o raznim književnim muzejima u svijetu (vrijedna dokumentacija o tome pohranjena je u arhivi Muzeja).

Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, kao i ostale kulturne usta-

nove, bio je i ostao na margini društvenih razvojnih programa, iako je – paradoksalno – njegov razvoj katkad diktirala dnevna politika. Sretnim ishodom smatramo činjenicu da smo iz agresije na BiH izašli s malim oštećenjima na samoj zgradi i neznatnim otuđenjima dokumentarne građe. Nažalost, kako će se Muzej dalje razvijati i hoće li ikad ostvariti idealnu zamisao prvih zagovarača o velikom stalnom književnom (i kazališnom) postavu, koji bi se dograđivao i dopunjavao danas više nego ikad, političko je pitanje. Nasreću, entuzijazam djelatnika Muzeja još je uvijek veći od pogubnog djelovanja onih koji bi trebali čuvati, jednostavno rečeno, državotvornu imovinu koju su dobili nasljeđem. Gubitak velike količine bosanskohercegovačkoga kulturnog blaga, paljenje Narodne i univerzitetske biblioteke BiH, Orijentalnog instituta, uništavanje velikog broja privatnih biblioteka tijekom agresije očito nije rezultirao odlukom da se kulturi priđe jednako kao i drugim bitnim državotvornim činionicima (obrazovanju, zdravstvu, energetici, infrastrukturi...). Dakle, sadašnje stanje Muzeja uglavnom se održava sviješću zaposlenih o važnosti posla koji obavljaju, ne samo za bosanskohercegovačku državu, nego i za susjedne, nekadašnje “bratske republike”.

USTROJ MUZEJA

Književna i kazališna građa koja se čuva u Muzeju raspoređena je u zbirke pojedinih književnika, odnosno kazališnih djelatnika (glumaca, opernih i baletnih prvaka, redatelja, dirigenata, kostimografa, scenografa i drugih kazališnih radnika) te pojedinih bosanskohercegovačkih kazališta. Zbirkama upravljaju kustosi,

viši kustosi i muzejski savjetnici, koji su tu građu sistematizirali, inventarizirali i pripremili za daljnje proučavanje i uporabu. I danas, kao i na samom početku rada Muzeja, postupa se po istim muzeološkim načelima: prikuplja se književna i kazališna građa, tj. rukopisi, korespondencija, osobni dokumenti, fotografije, listovi, časopisi, knjige, predmeti koji su bili u vlasništvu književnika, odnosno, kazališni plakati, programi predstava, scenske i individualne fotografije umjetnika, scenografske i kostimografske skice, fotografije i videozapisi predstava bosanskohercegovačkih kazališta te druga dokumentarna građa. Iako se skuplja uglavnom građa značajnih autora koji su rođeni u Bosni i Hercegovini, isti značaj imaju i oni koji su rođeni izvan Bosne, ali su stvaralački sudjelovali u bosanskohercegovačkom književnom i kazališnom životu. U svom gotovo polustoljetnom postojanju, u Muzeju je prikupljena zavidna književna i kazališna građa koja osvjetljava razvoj književnosti i književnog života te scenske umjetnosti u Bosni i Hercegovini, uglavnom tijekom 19. i 20. stoljeća. Građom iz muzejskih fondova koristili su se domaći i strani znanstvenici, književni i kulturni povjesničari, posebno redaktori djela bosanskohercegovačkih književnika. Muzej je također važna adresa za srednjoškolce i studente, u čijoj građi nalaze važne izvore pri izradi svojih seminarskih i diplomskih radova (i sam je Muzej kao ustanova bio predmetom proučavanja u srednjoškolskim i studentskim diplomskim radovima, a zgrada Muzeja privlači pozornost studenata arhitekture kao reprezentativan primjer stare sarajevske gradske kuće). Dužnost nam je napomenuti da je i jedan potomak obitelji

IZLOŽBE

Sve do 1991. godine, osim nabrojanih spomen-soba, Muzej nije imao vlastiti izložbeni prostor. Ipak, to nije spriječilo suradnike Muzeja da tijekom nekoliko desetljeća postave desetke književnih i kazališnih izložbi u muzejsko-galerijskim prostorima u Sarajevu i diljem Bosne, ali i na nekim lokalitetima nekadašnje Jugoslavije. Te izložbe, koje – osim malobrojnih izuzetaka – prati objavljivanje ozbiljno pripremljenih kataloga, redovito su donosile nove spoznaje o piscima i njihovim djelima, odnosno o kazališnim akterima. Prva izložba bila je posvećena životu i djelu Petra Kočića, zatim slijede izložbe o Ziji Dizdareviću, Ivanu Franji Jukiću, Svetozaru Ćoroviću, Isaku Samokovliji, Zvonimiru Šubiću, fra Grgi Martiću, Hamzi Humi, Musi Ćazimu Ćatiću, Ivi Andriću, Safvet-begu Bašagiću, Maku Dizdaru, Meši Selimoviću, Aliji Isakoviću, Antunu Branku Šimiću, Skenderu Kulenoviću i drugima. U trima izložbenim postavima – prvoj *Znakovi pored puta* (1980.) u velikoj gradskoj galeriji Collegium artisticum, drugoj s naslovom *Iz književnih zbirki Muzeja* (1986.) te trećoj, u Galeriji Mak, pod naslovom *Slovo o slovu*, prikazani su najznačajniji književni izložci koji se čuvaju u Muzeju. Dio zavidno bogatog rada Muzeja bile su i kazališne izložbe. Spomenut ćemo neke od njih: *Pedeset godina Narodnog pozorišta u Sarajevu*, *Trideset godina Sarajevskog baleta*, *Petnaest godina Festivala malih i eksperimentalnih scena*, *Putem kazališta narodnog oslobođenja*, *40 godina Kamernog teatra 55*, *75 godina Sarajevskog pozorišta*, *50 godina Sarajevskog baleta*, *Scenski kostimi Hele- ne Uhlík Horvat*, *Sarajevska pozorišta u*

ratu (1992-1994). Zatim slijede izložbe o glumcima, redateljima i scenografima Rejhanu Demirdžiću, Safetu Pašaliću, Vasi Kosiću, Borisu Smoju, Jurislavu Koreniću, Miroslavu Bilaću, Jolandi Đaćić, Safetu Pašaliću i drugima.

Konačno, unatoč brojnim teškoćama, Muzej je – predanim i požrtvovnim zauzimanjem njegovih kustosa i uprave – i u tekućoj godini nastavio raditi nesmanjenim tempom: u svibnju je otvorena izložba *Oblik i prah* o djelu Vitomira Lukića, kojom je bosanskohercegovačkoj javnosti predstavljeno njegovo nepravedno zapostavljeno djelo, presjekom i kroz rukopisnu ostavštinu, u kojoj na objavljivanje čekaju njegovi zanimljivi eseji o književnim, umjetničkim i filozofskim pojavama. U tekućoj godini obogaćeni je fond Muzeja otkupom ostavštine književnika Huseina Tahmišćića, s pažnje vrijednom književnikovom bibliotekom, kao i dijela ostavštine u ratu preminule spisateljice Bele Šubić. Za jesen je planirano – kao plod suradnje a Narodnim pozorištem u Sarajevu – otvorenje izložbe *60 godina Sarajevske opere*, a za kraj godine predviđena je – u suradnji s BZK-om Preporod – velika izložba o književniku, jezikoslovcu i folkloristu Aliji Nametku, u povodu stogodišnjice njegova rođenja. Pripremu izložbe prati i ustanovljavanje Nametkove zbirke u Muzeju, koju čine rukopisi, dokumenti, korespondencija i fotografije što ih je Muzeju darovala književnikova obitelj.

IZDANJA

Osim izložbi, književnih priredbi, promocija te malih kazališnih predstava, u organizaciji Muzeja ostvarivala se i prateća izdavačka djelatnost. Nažalost, nije išla zamišljenim tempom, jer je

nakon objavljivanja knjiga dokumentarne građe o Petru Kočiću, Svetozaru Ćoroviću i Ivanu Franji Jukiću – zbog osipanja stručnog osoblja, manjka novca te još uvijek nedefiniranog statusa Muzeja nakon rata, prestao taj oblik predstavljanja dokumentarne građe pisaca čije zbirke u ovoj ustanovi i nisu osobito bogate. Ipak, svaku izložbu nastojimo popratiti katalogom – i unatoč sve težem pribavljanju sredstava za stručnu djelatnost. Također je nakon samo dva broja (izašla prije rata) prestao izlaziti i naš časopis Baština.

Pažnje je vrijedna i muzejska publikacija *Mapa književne baštine Bosne i Hercegovine*, koja sadržava podatke o mjestu rođenja pisaca i književnih manifestacija u Bosni i Hercegovini, s najosnovnijim biografskim i bibliografskim bilješkama. *Mapa* je posebno prikladna za uporabu u srednjoškolskom nastavnom procesu. (Inače, Muzej ima i poseban program za edukaciju učenika, s prigodnim predavanjima i izložbama o piscima iz školske lektire.) Iskorak u izdavačkoj djelatnosti znači i monografija o bosanskohercegovačkom grafičaru Enesu Mundžiću, čija je retrospektivna izložba u povodu 45. godišnjice umjetničkog djelovanja priređena u galerijskom prostoru Muzeja. Konačno, objavljena je reprezentativna fotomonografija o 40. obljetnici osnivanja Muzeja, u kojoj je donesen iscrpan presjek kroz ukupno djelovanje Muzeja.

GALERIJA MAK

Najavu velike pogodnosti za rad Muzeja donijela je mogućnost dovršenja stalnoga izložbenog prostora u prizemlju zgrade Muzeja u rujnu ratne 1992. godine. Nažalost, zbog granatiranja opkoljenog

Sarajeva te zbog nedostatka materijalnih sredstava taj, godinama priželjkivani prostor nismo otvorili stalnim postavom bosanskohercegovačkoj književnosti nego samo jednim skromnijim postavom – izložbom *Rukopisi i djela sefardskih pisaca Bosne i Hercegovine*, a zatim su reprizirane izložbe posvećene godišnjicama Antuna Branka Šimića, Safvet-bega Bašagića, Isaka Samokovlije i Hamze Hume. Zbog položaja zgrade Muzeja i Galerije (u srcu općine Stari grad) iskoristili smo taj prostor za različite kulturne sadržaje. Može se reći da je Galerija Mak u opkoljenom Sarajevu bila žiža otpora njegovih građana i nastavak kakvog-takvog “mirnodopskog” života. I unatoč nestanku električne energije, katkad pod svijećama, katkad i bez njih, u polumraku i u vrijeme granatiranja, građani su u Galeriji posjećivali izložbe, književne razgovore, prezentacije, pa čak i kazališne predstave u dvorištu Muzeja. U više od tisuću sarajevskih mračnih dana ostvareno je šest književnih izložbi, tri kazališne, 28 likovnih te osam izložbi umjetničke fotografije i 13 postava arhivske građe Arhiva BiH i Istorijskog arhiva Sarajevo te izdavačkih poduzeća, uz 40 različitih promocija i tri scenska ostvarenja.

Iz ovih šturih informacija jasno je da je Muzej književnosti dobrodošao i u našoj, ali i u svakoj drugoj sredini. Mnogi pisci i njihova djela ostali bi zaboravljeni na bibliotečkim prašnjavim policama, a dokumentarna građa o njima propadala bi u vlažnim podrumima do eventualnog, krajnje neizvjesnoga, slučajnog otkrića. Iz takvih podruma izvlačili smo neke danas vrlo dragocjene književne zbirke. A neke su u nepovrat propale. Već su danas rukom pisani tekstovi velika rijetkost.

Kompjutor omogućuje piscu da odmah “izbaci finalni proizvod” – knjigu. Ne vidi se njegova “stvaralačka muka”, a uskraćeno nam je “zavirivanje” u njegovu “književnu radionicu”. Nekoliko verzija *Modre rijeke* omogućuje nam da pratimo težnju Maka Dizdara da sažme svoj izraz, da riječ zauzme što manje bjeline papira, a da nam što više kaže. U posljednjoj verziji i posljednjem stihu *Modre rijeke* stoji samo jedna izmjena: umjesto *Mi moramo preko rijeke*, zapisao je svojeručno *Valja nama preko rijeke*. Ili primjer s prvom verzijom (pod naslovom *Četiri zlatne ptice*) Selimovićeva romana *Derviš i smrt*, koju je pisac svojedobno poklonio Muzeju i koja već u naslovu čuva za pisca očito vrlo važan ključ koji otvara selimovićevsku ljudsku patnju, nemogućnost doseganja “zlatne ptice” i porazne spoznaje da je “svaki čovjek na gubitku”. A da ne govorimo o tome koliko nam podataka pružaju sačuvani dokumenti o općim društvenim pojavama uopće u vremenu u kojemu je pisac djelovao – upravo dokumenti kao najpouzdaniji svjedoci prošlosti za budućnost.

DOCUMENTS - THE MOST RELIABLE SOURCES

The almost fifty years of activity of the Museum of Literature and Theatre Art of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo is a model example for presenting the way in which such museums are established and the way in which they preserve and present the holdings they have collected. Established in 1961 and located in the family residence of the Despić merchant family from Sarajevo, in a house that is itself a monument of the architec-

tural heritage. The basic task of the Museum is to collect the material concerning the life and work of significant men of letters from Bosnia and Herzegovina. The task of the curators was to systematise the collected material, to enter it into inventory books and prepare it for further study and use for cultural and scholarly aims. The museum is devoted to the literary heritage of all the peoples that live in Bosnia and Herzegovina. The literary material is sorted into authors' collections. Larger collections contain diverse material: author's manuscripts, personal and other documents concerning their life, correspondence, photographs, books by the author and his personal library, periodicals and newspapers, paintings, personal objects and other material. On exhibition we have memorial rooms devoted to Silvije S. Kranjčević, Petar Kočić, Kalmi Baruh and Hasan Kikić. Sometimes, depending on the occasion and significance of the author, there are thematic exhibitions in the Museum's gallery or some other rooms that are thematically linked with the author's life and work. We should note that the organisation of the Museum is to a large extent dependent on the relatively small space it occupies (in the beginning it was housed only in a part of the Despić house). The Museum expanded its activities to theatrical art in 1977 with documentary material linked with the production of a play: photographs (individual and scene shots), costume and set sketches, posters, a fiches, objects (personal and props), along with written materials (dramatisations, librettos, adaptations and so on). Although the holdings have been subject to focused treatment over the years, we could not manage to achieve a balanced proportion of all significant authors from Bosnia and Herzegovina nor did we obtain documentary material from various theatres in the country. But the presentation of the work of authors and literary trends, as well as of theatres in Bosnia and Herzegovina and individual theatre professionals, has enabled the Museum to present over 50 years of exhibitions that provided an invaluable contribution to the promotion of literary and theatrical achievements and has brought together for treatment and archiving invaluable documentary material.

OSTAVŠTINA MATE LOVRAKA U HRVATSKOM ŠKOLSKOM MUZEJU

ŠTEFKA BATINIĆ

Hrvatski školski muzej, Zagreb

SONJA GAĆINA ŠKALAMERA

Hrvatski školski muzej, Zagreb

U stalnom postavu Hrvatskoga školskog muzeja kao zasebna cjelina izložena je ambijentalna i vjerno rekonstruirana radna soba književnika i učitelja Mate Lovraka. Namještaj, knjižnica, uporabni predmeti i fotografije dio su vrijedne ostavštine poznatog pisca za djecu koju je Hrvatskome školskome muzeju nakon očeve smrti poklonila književnikova kćerka Đurđica Lovrak Vujasinović. Drugi, neizloženi, ali korisnicima i javnosti dostupan dio donacije, čine knjige, izvorne fotografije i osobito vrijedna rukopisna ostavština koja se čuva u Arhivskoj zbirci Hrvatskoga školskog muzeja kao Osobni fond "Lovrak Mato".

Književna kritika i povijest književnosti podijeljeni su u ocjeni Lovrakova djela, u rasponu od opće priznatosti i obveze čitanja u propisanoj školskoj lektiri do potpunog prešućivanja i neuvrštanja u opće preglede književnosti.¹ Bez nakane

Slika 1. Portret Mate Lovraka

za valorizacijom i ocjenjivanjem vrijednosti i značaja Lovrakova djela, namjera nam je pregledno predstaviti sačuvanu ostavštinu jednoga od najčitanijih i najprevođenijih pisaca za djecu u Hrvatskoj koja se čuva u Hrvatskome školskome muzeju.

Mato Lovrak rođen je 8. ožujka 1899. godine u Velikom Grđevcu, selu kod Bjelovara, u šesteročlanoj obitelji krojačkog obrtnika Mate i majke Ane. Promišljajući o svojim književnim ishodištima, sam pisac u svojoj autobiografiji navodi:

nost i dijete, 1994., br. 5-6, str. 285-289.), I. Zalar (*Dječji roman u hrvatskoj književnosti*, 1978.; *Uloga i značenje Mate Lovraka u razvitku hrvatskog dječjeg romana*, Umjetnost i dijete, 1989, br. 5, str. 309-315.; *Dosadašnja kritička prosudba Lovrakova književnog djela*, Umjetnost i dijete, 1994., br. 5-6, str. 271-277.) i mnogi drugi. Bibliografiju djela Mate Lovraka i literature o djelu Mate Lovraka objavio je B. Pilaš u zborniku *Mato Lovrak u hrvatskoj školi*, Bjelovar, 2000.

¹ O Lovraku i njegovu književnom djelu pisali su M. Crnković (*Hrvatska dječja književnost*, 1978.), M. Crnković i D. Težak (*Povijest hrvatske dječje književnosti*, 2002.), S. Hranjec (*Hrvatski dječji roman*, 1998.), D. Težak (*Vlak u snijegu i Družba Pere Kvržice*, 1993.; *Socijalni momenti u djelu Mate Lovraka*, Umjet-

Niža pučka škola u *Vel. Grđevcu* Br. *17.*
Hbzim.

Svjedodžba polaznica. ✓

Mate Lovraki učenik *četvrtoga* godišta, *rod. 1899. 7/3*
 godina, *rimokatoličke* vjeroispovijesti, polazio je *u. Marijino* nižu
 pučku školu od *4. rujna* 1905. do *31. rujna* 1909.
 vladao se je u čudorednosti *veoma pohvalno* te je naučio propisane
 predmete kako slijedi:

Nauku vjere	<i>dobro</i>
Hrvatski ili srpski jezik	<i>dobro</i>
Računstvo i geometriju (obliko- slovlje) s crtanjem	<i>dobro</i>
Stvarnu obuku	<i>dobro</i>
Krasnopis	<i>dobro</i>
Risanje (crtanje) slobodno	<i>veoma dobro</i>
Pjevanje (svjetovno i crkveno)	<i>veoma dobro</i>
Gimnastiku	<i>veoma dobro</i>
Gospodarstvo i gosp. ručni rad za dječake	<i>dobro</i>
Kućanstvo	<i>/</i>
Ručni rad (za djevojčice)	<i>/</i>

Ova se polaznica izdaje na naročitu molbu roditelja i to s razloga *pr. u*
prolasku srednjeg škole

U *Vel. Grđevcu* dne *31. kolovoza* 1909.

J. Lovraki
prof. vjeronauka

J. Lovraki
prof. vjeronauka

A. Petek
prof. vjeronauka

Obrazac 4. — Redni broj materij. *1000*

Slika 2. Svjedodžba polaznica Niže pučke škole u Velikom Grđevcu Mate Lovraku, 1909.

Slika 3. Mate Lovrak sa svojim učenicima, 1930-ih godina

Osjećajnošću, u punoj mjeri potrebnoj u umjetničkom radu, obdarila me majka. Ona je bila primjer osjećajne žene. Za oca pisac navodi nekoliko vrijednih osobina: Rado je čitao, a umio je zanimljivo i duhovito pričati. Kao član Matice hrvatske, otac je bio pretplaćen na dnevne novine, što je u seoskoj sredini bila rijetkost, i svake je godine dobivao desetak knjiga iz lijepe i poučne književnosti. Osim čitanju, otac je bio sklon i pisanju – vodio je dnevnik i kritičke zapise. Osim obitelji, u tim godinama ranog djetinjstva bili su presudni seoska sredina, priroda, igre i skitnje², temeljne odrednice budućeg Lovrakova “književnog svijeta”. Četverogodišnju pučku školu Lovrak je završio u rodnom selu, a nakon četiri razreda niže realne gimnazije u Bjelovaru upisao se u Učiteljsku školu u Zagrebu. Ispit zrelosti položio je 1919. godine i prema ondašnjim zakonima, nakon dvije

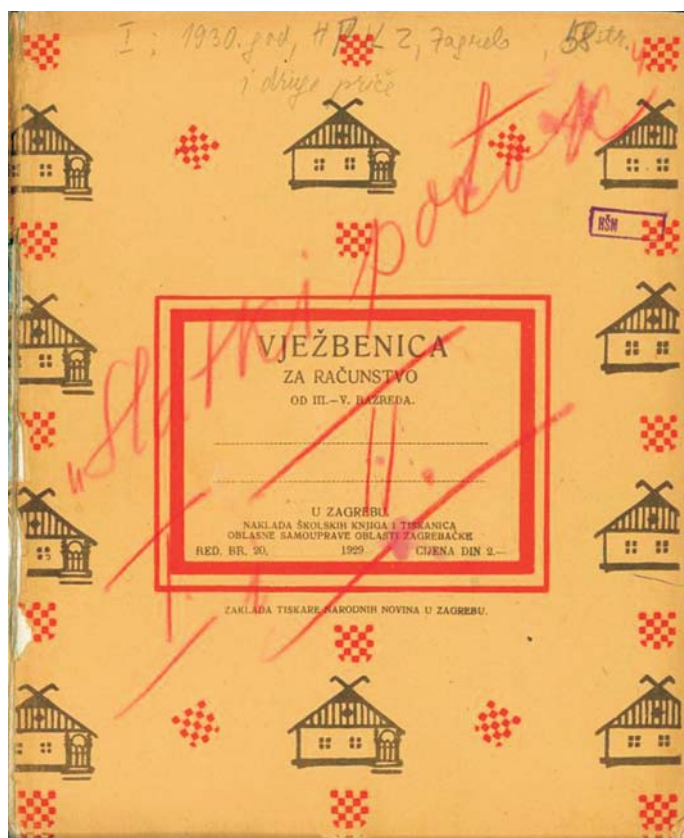
² “Uvijek govorim da ne proživi lijepo djetinjstvo onaj koji kao dijete, bosonog ne trčka slobodno po širokim travnjacima” (Autobiografija, AZ HŠM 4503).

godine službovanja kao učitelj pripravnik položio je 1923. godine završni ispit – praktični učiteljski ispit. Uspješno položivši ispit, stekao je zvanje učitelja za pučke škole. Cijeli svoj radni vijek, kontinuirano trideset i pet godina, Lovrak je radio kao učitelj. Službovao je u Kutini, Klokočevcu, Velikom Grđevcu i Velikim Zdenicama, a od 1934. godine zaposlen je kao učitelj u

Zagrebu. U osnovnoj školi na Selskoj cesti radio je punih 19 godina. Umirovljen je 1954. godine.

Vrijeme Lovrakova učiteljevanja vrijeme je kada je uloga učitelja u sredini u kojoj djeluje bila znatno veća i utjecajnije od osnovne, obrazovne. Učitelji su gotovo po pravilu bili vrlo angažirani u svojim životnim sredinama – uz rad s djecom, društveno su aktivni te socijalno, humanitarno i strukovno organizirani i djelotvorni. Jedna od “uloga” učitelja, posebno onih sklonih pisanju, lijepom i primarno poučnom pisanju, jest zadaća angažiranog pisca, pisca poučnih, odgojnih, moralnih, socijalno profiliranih priča, pripovijetki, zgoda, igrokaza i romana namijenjenih djeci. I Mato Lovrak je već kao mlad učitelj počeo pisati i objavljivati u učiteljskim i dječjim časopisima, a 1924. godine objavio je u *Smilju* prvu priču *Strašan san*.³ Iste godine izlazi i knjižica *Iz škole “ljepšega”, namijenjena učiteljima, učiteljskim pripravnicima i ljubiteljima djece*, u kojoj Lovrak niže

³ *Smilje*, 1924., br. 2, str. 23-27.

Slika 4. Ovitak rukopisa pripovjetke *Slatki potok*

primjere iz svoga učiteljskog rada. Takve literarno-metodičke crtice nastavio je objavljivati 1920-ih i 1930-ih godina u pedagoškim časopisima (križevačkoj *Novoj školi*, beogradskom *Učitelju* te zagrebačkim pedagoškim časopisima *Napretku*, *Suvremenoj školi* i *Domu i školi*). Kao što se u svom pedagoškom djelovanju Lovrak distancira od stare herbartovske škole i pedagogije, tako se i u književnom djelovanju nastoji distancirati od dječje književnosti koja je bila u službi takve škole i pedagogije, a posebice od fantastične književnosti, neprimjere tadašnjem dobu realizma. Međutim, simbioza učitelja i dječjeg pisca, odno-

sno sinergija pedagogije i književnosti za djecu, još je uvijek bila prirodna i razumljiva. U članku *Literatura za djecu i savremena pedagogija*, objavljenome u beogradskom *Učitelju* 1933., Lovrak, ponukan pozitivnim ocjenama njegovih knjiga objavljenih iste godine (*Deca velikog sela* i *Družba Pere Kvržice*), iznosi svoja razmišljanja o odnosu suvremene pedagogije i književnosti za djecu: *Danas, u vremenu kad se tendencioznost u literarnom djelu ne smatra pogreškom, nego štaviše vrlinom bit će nešto posve razumljivo, da će se tendencioznost tražiti naročito u djelima za djecu i omladinu. Neće biti pogreška, već na-*

*protiv preka potreba, s kojom će naročito računati savremena pedagogija, da ima pri ruci književna djela za djecu, koja će imati jasnu i nepokolebljivu moralnu, pacifističku, uopće socijalnu tendencu, a danu nenametljivo u lijepom književnom ruhu.*⁴ Tendencioznost u literarnom djelu još se manje smatrala pogreškom i prije "Lovrakova doba", ali je bila u nametljivijem i manje lijepom književnom ruhu. Zapravo, većinom je bila bez ruha, ogoljena, eksplicitna i iritantna, tako da se Lovrakova doista mogla činiti nena-

⁴ Lovrak, 1934., str. 271.

Slika 5. Mato Lovrak u svojoj radnoj sobi

metljivom i diskretnom, iako takva, zapravo, često nije bila. Ono što Lovrak traži od suvremene književnosti za djecu – *suvremena i zanimljiva tema, jednostavan i sažet stil, izbjegavanje predrastičnih naturalističkih opisa* – i sam pokušava provesti u djelo. To mu, sudeći prema kasnijim književnim ocjenama njegova djela, umnogome i uspijeva. On će doista postati i ostati najuspješniji učitelj-pisac u hrvatskoj dječjoj književnosti ili, kako kaže Zalar, *najdosljedniji pedagog među piscima i najizrazitiji umjetnik među pedagogima* (Zalar, 1983., str. 30.). Znamo li da su do sredine 20. stoljeća, uz malobrojne iznimke, dječji pisci bili mahom iz redova učitelja, takva konstatacija nimalo ne umanjuje Lovrakovo značajno mjesto u hrvatskoj dječjoj književnosti. Prva knjiga – zbirka pripovijedaka *Slatki potok* – objavljena je 1930. godine. Već nakon tri godine objavljeni su najbolji i najpoznatiji Lovrakovi romani za djecu: *Deca Velikog sela* (prvo izdanje objavljeno u Beogradu), kasnije preimeno-

van u *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice*. Do 1970-ih godina *Družba* je izdana u više od dvadeset izdanja. Lovrak objavljuje nova djela u kontinuitetu, gotovo svake godine, osim u 1940-tim godinama. Među posljednjima je opus biografske trilogije: *Slamnati krovovi*, *Gimnazijalac* i *Preparandist*, objavljene od 1963. do 1972. godine.

Tijekom cijeloga svog radnog vijeka Lovrak je bio književno vrlo

produktivan – objavio je dvadesetak romana, i više od 300 kratkih književnih tekstova – pripovijetki, priča, igrokaza, crtica i dr. Djela su mu prevedena na više stranih jezika (češki, njemački, poljski, mađarski, slovenski, albanski i dr.), dramatisirana i ekranizirana. Romani *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice* dulje su od pedeset godina dio obvezne školske lektire.

U karakterizaciji književnog opusa Mate Lovraka književna kritika ističe naglašenu realističnu i socijalnu poetiku proze za djecu, katkad s pretjeranim pojednostavnjivanjem i idealiziranjem u službi jasnoće i pravednosti cilja.⁵ Zanimljiva fabula, napetost, avanturizam, akcija, vedrina i humor odlike su većine Lovrakovih djela.⁶ Gotovo po pravilu Lovrakovi su junaci skupina djece, odnosno glavni je junak ujedno i vođa družbe.⁷

⁵ Crnković; Težak, 2002., str. 366-367.

⁶ Zalar, 1983., str. 27.

⁷ Crnković; Težak, 2002., str. 366-367.

Mjesto zbiljanja najčešće su selo i priroda. Stil pisanja odlikuje se kratkim i jednostavnim rečenicama te brzim nizanjem događaja.⁸

Mato Lovrak i njegova djela smatraju se klasikom hrvatske dječje književnosti. Vrijeme njegova djelovanja do 1950-ih godina karakterizira se kao *Lovrakovo doba*, u kojemu je roman postao glavna vrsta hrvatske dječje književnosti i bio popularan među čitateljima.⁹

U Zagrebu je Lovrak sa svojom obitelji živio u stanu na Kazališnom trgu, današnjem Trgu maršala Tita 4, u zgradi Hrvatskoga učiteljskog doma, u istoj zgradi u kojoj je od svog osnutka 1901. godine smješten Hrvatski školski muzej. Višestruke veze s djecom, školom, obrazovanjem i odgojem, kao i doslovna fizička bliskost sa specijaliziranim – školskim muzejom rezultirale su odlukom obitelji da ostavštinu Mate Lovraka daruje Hrvatskome školskome muzeju. Ostavštinu je 1977. i tijekom 1978. godine poklonila kćerka M. Lovraka Đurđica Lovrak Vujasinović. Poklonjena je cijela književnikova radna soba, u kojoj je najviše boravio – namještaj, biblioteka, pripadajuće fotografije, slike, uporabni i ukrasni predmeti. *Bila je to soba koja je bila vrlo skladno uređena, rekao bih muzejski. Sve je bilo na svom mjestu i sve je nalazilo opravdanje upravo za to mjesto. Lovrak se stalno*

Slika 6. Radna soba Mate Lovraka u stalnom postavu HŠM-a

*trudio da objasni svaki predmet, svaku sliku, crtež, knjigu, fotografiju, uspomenu. Brižljivo je to sve čuvao ističući da je u svaki izložak ugrađen dio njega i njegova života.*¹⁰ Osim toga, Muzeju su

Slika 7. Mato Lovrak s unukom, oko 1960.

⁸ Isto, str. 357.

⁹ Isto, str. 376.

¹⁰ Pilaš, 2000., str. 35.

poklonjene obiteljske fotografije, dokumenti, rukopisna ostavština, korespondencija. Građa je prema vrsti, pohranjena u više muzejskih zbirki – u Zbirci školske opreme, učila i nastavnih pomagala, radova učenika i nastavnika, Zbirci izvornih fotografija, u Arhivskoj zbirki i Pedagoškoj knjižnici. Dio donacije – radna soba Mate Lovraka, vjerno je rekonstruirana i izložena javnosti u stalnom postavu Hrvatskoga školskog muzeja.

Slika 8. Mato Lovrak bio je omiljeni gost u školama

Drugi, neizloženi dio donacije, koji je dostupan korisnicima, čine knjige, izvorne fotografije i osobito vrijedna rukopisna ostavština koja se, zajedno s dokumentima, čuva u Arhivskoj zbirki Hrvatskoga školskog muzeja kao *Osobni fond Lovrak Mato*.

Arhivska građa **Osobnog fonda Lovrak Mato** čuva se u 37 arhivskih kutija, a nastala je tijekom života, školovanja i djelovanja Mate Lovraka, od 1909. do 1974. godine. Veći dio fonda inventiran je u inventarnoj knjizi Arhivske zbirke pod brojem 4503, prema pravilima arhivistike sređen 1984. godine, a izrađen je i analitički inventar fonda s preglednim popisom građe.¹¹ Građa je heterogena, u rasponu od osobnih dokumenata, školskih i službenih dokumenata, odlikovanja i priznanja, rukopisa, dokumenata

o profesionalnoj i drugim aktivnostima, do korespondencije i različitih priloga za biografiju. Tijekom arhivističkog sređivanja građa je po sadržajnoj fizionomiji strukturirana u sedam osnovnih serija i pripadajuće podserije. Unutar serija građa je složena prema kronološkom načelu ili prema kombiniranom tematsko-kronološkom načelu / redosljedju.

Prva serija sadržava građu neposredno povezanu s osobom M. Lovraka – **osobne, školske i službene dokumente**, priznanja i povelje, a datira iz razdoblja od 1909. do 1972. godine i smještena je u jednu kutiju.

Druga serija sadržava građu **iz školskog života i javne djelatnosti** od 1946. do 1974. (1 kutija), sadržava pripreme za nastavu, bilježnice s napomenama, govore, referate, ugovore s izdavačima, obračune autorskih honorara, intervjue i dr.

Treću seriju čine **rukopisi**, rukom i strojem pisani, nastali od 1930. do 1972. go-

¹¹ AZ HŠM 4501 *Inventar rukopisne ostavštine Mate Lovraka*. Analitički inventar izradila je Jasna Kolarić. Zagreb, 1984.

1

1.

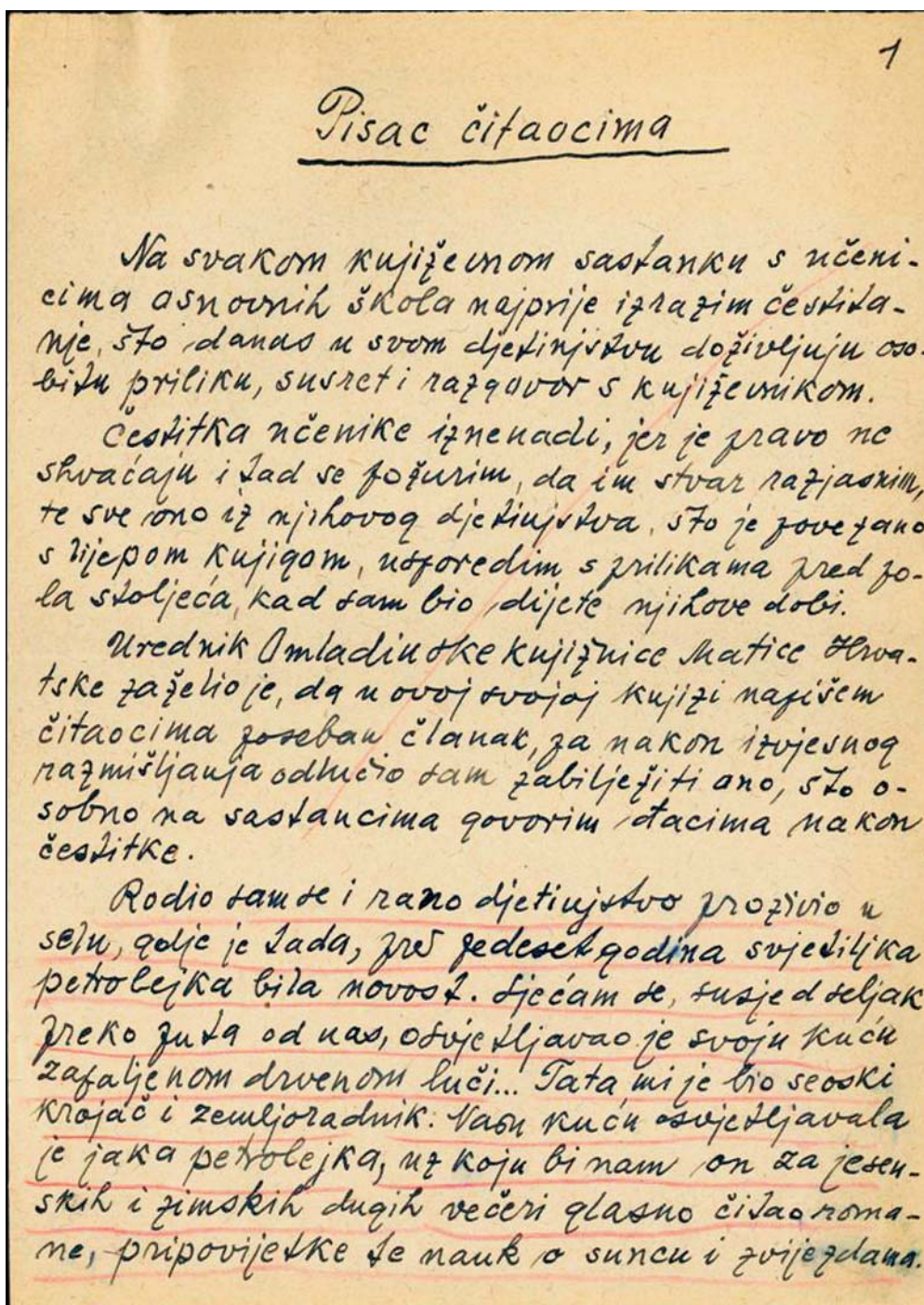
Dođataji, ^{ovdje}
~~u~~ ^u ~~ovoj~~ ^u ~~kući~~ ^{kući} ~~opitane,~~ ^{opitane,} ~~započele~~
~~su~~ ^u ~~Velikom~~ ^{Velikom} ~~selu,~~ ^{selu,} ~~koje~~ ^{koje} ~~se~~ ^{se} ~~nalazi~~ ^{nalazi} ~~u~~ ^u ~~jednom~~ ^{jednom}
~~delu~~ ^{delu} ~~Hrvatske,~~ ^{Hrvatske,} ~~(između~~ ^{(između} ~~Save~~ ^{Save} ~~i~~ ⁱ ~~Drave,~~ ^{Drave,} ~~što~~ ^{što}
~~nekoliko~~ ^{nekoliko} ~~u~~ ^u ~~godina~~ ^{godina} ~~iza~~ ^{iza} ~~prvog~~ ^{prvog}
~~svjetskog~~ ^{svjetskog} ~~rata,~~ ^{rata,} ~~u~~ ^u ~~školi~~ ^{školi}...

Popodneva jednog obavljaju otaci koji
 posao u žurbano^u prešlo na njih nestajanje
 učitelja koji danas kao da ne može doći
 radi svježak obuke... Osjećaju učenici iz učite-
 ljeve unutrašnjosti neki nemir, neku napetost,
 što se razpoznaje po kretanjima. Čitavo po-
 podne ne tječe on ni časom za stol već dva
 sata hoda ^u ~~napredom~~ ^{napredom}.

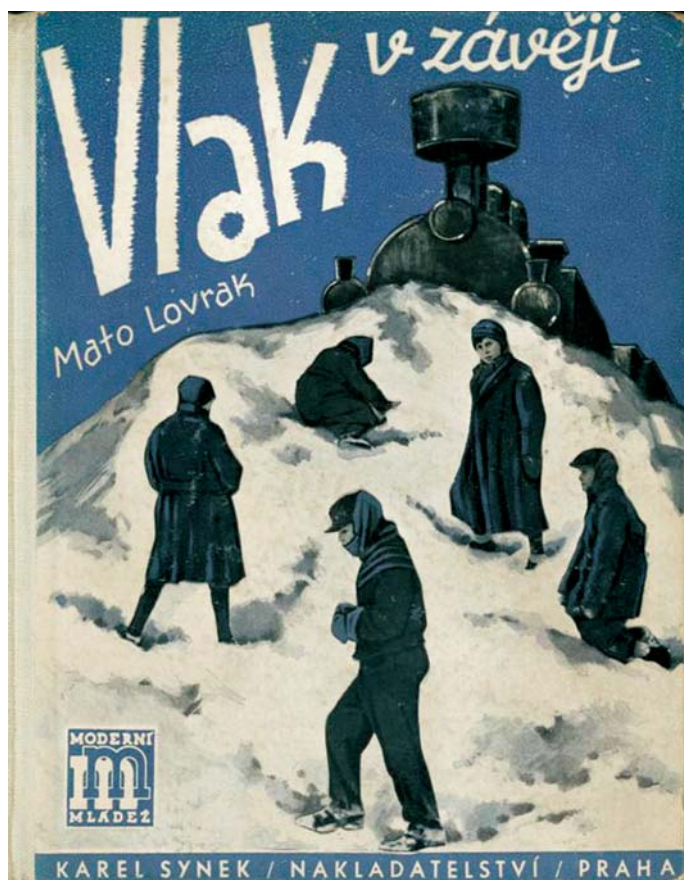
Učenici su navikli na takvo neobično držanje
 svoga učitelja, ^{naravno} ~~naravno~~ ^{naravno} ~~u~~ ^u ~~kasnoj~~ ^{kasnoj} ~~jedini~~ ^{jedini} ~~kad~~ ^{kad} ~~za~~ ^{za} ~~oblać-~~
~~nog~~ ^{znade} ~~popodneva~~ ^{popodneva} ~~mirak~~ ^{mirak} ~~u~~ ^u ~~napred~~ ^{napred} ~~već~~ ^{već} ~~oko~~ ^{oko} ~~tri~~
~~sata~~ ^{sata} ~~i~~ ⁱ ~~otjerajih~~ ^{otjerajih} ~~ranije~~ ^{ranije} ~~kući~~ ^{kući}... Doživljaju oni
 nemirnog učitelja i onda kad njega zaokup^{uje}
~~teške~~ ^{teške} ~~brige.~~ ^{brige.} Njega ovamo u Veliko selo prenije-
 stije za kazni, iz političkih razloga, kao vladi
 nepoćudnog činovnika, za kako onda može u miru
 živjeti i raditi, kad vlade zadaju i mijenjaju se
 gotovo svakog mjeseca!

Ovog dana ^{matice} ~~matice~~ ^{matice} ~~ne~~ ^{ne} ~~skrivi~~ ^{skrivi} ~~kratak~~

Slika 9. Rukopis romana Družba Pere Kvržice

Slika 10. Rukopis autobiografije

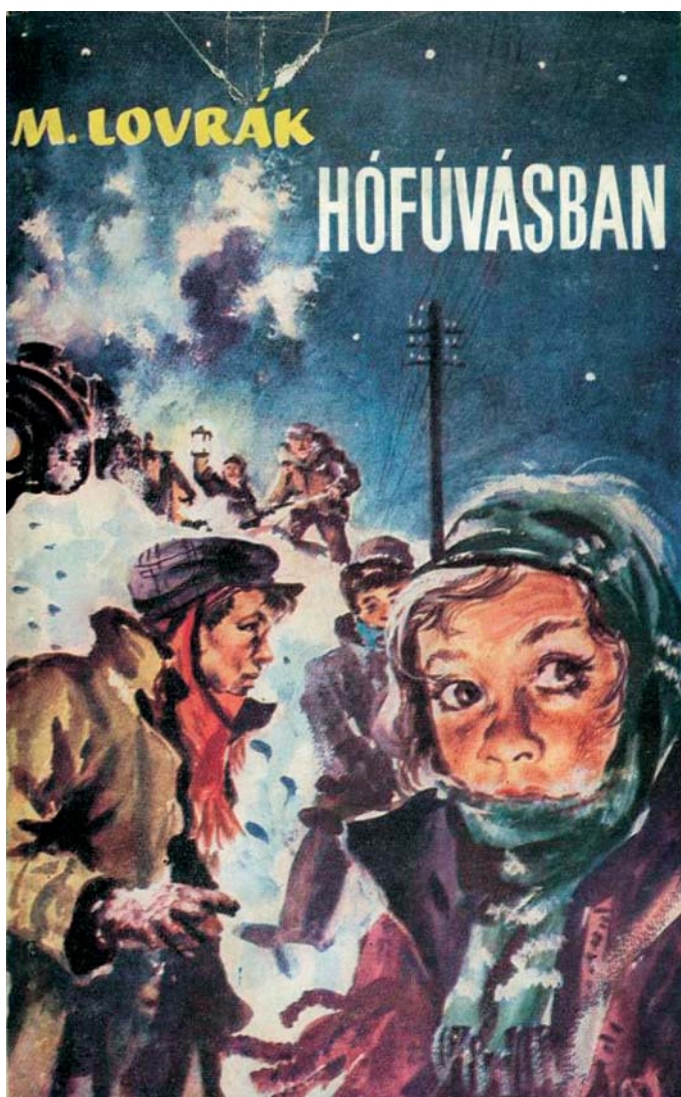
Slika 11. Prijevod knjige *Vlak u snijegu* na češki jezik

dine, smješteni u 15 kutija. Književni su rukopisi podijeljeni u podserije: a) romani i pripovijetke, b) igrokazi, c) dramatizacije i prerade, d) kratke priče, reportaže i prikazi, e) kratke priče i drugi manji rukopisi bez oznake izdavača i godine izdanja. Zadnju, f) podseriju čine ostali (neknjiževni) rukopisi. U sređivanju rukopisa poštovan je kronološki slijed, osim nedatiranih rukopisa, odnosno onih čije su vrijeme objavljivanja i nastanak nepoznati. Takvi su rukopisi složeni abecednim redom. Najviše je rukopisa romana i pripovijetki – 9 kutija. Najstariji sačuvani rukopis je rukopis prve objavljive

ne knjige, one u izdanju HPKZ-a iz 1930. godine – *Slatki potok i druge priče*. Slijedi rukopis *Družba Pere Kvržice* (pod prvotnim naslovom *Pero Kvržica među ljudima*), *Divlji dječak*, *Micek*, *Mucek i Dedek* do biografske trilogije: *Slamnati krovovi*, *Gimnazijalac* i *Preparandist* (iz 1972. godine).

Zanimljivo je da je sačuvano ukupno 207 kratkih priča i prikaza objavljenih od 1952. do 1971. godine u svim važnijim dječjim časopisima: *Zabavniku za djecu* u *Oslobođenju*, *Vjesniku*, *Pioniru*, *Veseloj svesci*, *Modroj lasti*, *Radosti* i dr. Uz to, sačuvano je i 126 nedatiranih manjih književnih rukopisa.

Četvrtu seriju čini impresivna **korespondencija** nastala od 1910. do 1974. godine, razvrstana na aktivnu i pasivnu korespondenciju, službenu i privatnu, a unutar abecednog poretka sređena prema pošiljateljima i kronološkim redoslijedom. Podserije su: a) korespondencija aktivna (izlazna), b) korespondencija pasivna – ustanove u zemlji i inozemstvu, c) korespondencija pasivna – pojedinci. Ukupna količina sačuvane korespondencije obuhvaća 10 kutija, od čega 6 kutija čini prepiska s pojedincima. Po brojnosti se izdvaja prepiska s raznim učenicima, a od pojedinaца prepiska s Pavom Barbišem (157

Slika 12. Prijevod knjige na mađarski jezik

kom.), Žarkom Dobrićem (134 kom.), Zdravkom Zimom (107 kom.), Grigrom Vitezom (78 kom.).

Peta serija su **novinski isječci**, složeni u tri kutije i podijeljeni u podserije: a) kratke priče i reportaže, b) scenski prikazi Lovrakovih djela, c) radijske i TV izvedbe Lovrakovih djela, d) filmske izvedbe Lovrakovih djela, e) kritike i prikazi, f)

autobiografski članci, g) biografski članci, h) odlikovanja i priznanja, i) intervjui i ankete, j) susreti s učenicima, k) razno.

U šestoj su seriji **prilozi za biografiju**: a) autobiografije, b) kritike i prikazi Lovrakovih djela i c) bibliografije.

Posljednju, sedmu seriju čini **ostala građa**, različitog sadržaja, koja se ne uklapa ni u jednu od prethodnih serija, složena u tri kutije. Među raznovrsnom građom, najvrjedniji dio čine originalni crteži Andrije Maurovića, kojima su ilustrirana pojedina izdanja Lovrakovih djela.

Bogatstvo i raznovrsnost sačuvane arhivske građe osobnog fonda književnika Mate Lovraka, s posebnom vrijednim originalnim rukopisima, dokumentima i korespondencijom, zanimljiva je građa za raznovrsna istraživanja.

U **Zbirci izvornih fotografija** čuva se 40 izvornih fotografija Mate Lovraka.¹² To su portreti, obiteljske fotografije, fotografije iz mladosti, skupne fotografije s učenicima i one iz profesionalne djelatnosti.

U **Zbirci školske opreme, učila i nastavnih pomagala, radova učenika i nastava**

¹² Inventarni brojevi: IF 417 – 432, 487, 902 – 916.

vnika čuva se radna soba – namještaj, slike, ukrasni i uporabni predmeti. Uz to se čuva i šest crteža, od kojih su tri djelo samog Lovraka.¹³

Pedagoškoj knjižnici pripala je Lovrakova osobna knjižnica,¹⁴ koja je i evidentirana kao zasebna cjelina. Riječ je o ukupno 482 sveska knjiga od kojih se 182 odnose na izdanja Lovrakovih knjiga (prva i ponovljena izdanja, prijevode). Od ostalih 300 naslova 218 je književnih, među kojima su i prvi hrvatski prijevodi Kästnera – *Tonček i Točkica* u Binozinoj nakladi, *Hrabri razred profesora Justusa* u Minervinoj nakladi, te Molnarovi *Junaci Pavlove ulice*, objavljeni iste (1933.) godine, kada i Lovrakova dva ponajbolja i najpoznatija djela – *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice*.

Hrvatski školski muzej kao specijalizirani muzej čuva građu o povijesti školstva i pedagogije u Hrvatskoj, što znači i ostavštine učitelja i pedagoga. Tako se u muzejskim zbirkama, arhivskoj zbirci i knjižnici čuvaju ostavštine (ili pojedini dijelovi ostavština) učitelja pisaca, autora stručno-znanstvenih pedagoških i književnih tekstova. Poznatiji među njima su: Milka Pogačić, Jagoda Truhelka, Davorin Trstenjak, Dragojla Jarnević, Dragoslav Heiligstein, Ljudevit Krajačić i dr. Ostavština Mate Lovraka po svojoj je cjelovitosti, raznovrsnosti i količini

jedna od najvrjednijih ostavština učitelja pisaca za djecu.

Izložbena cjelina *Radna soba književnika Mate Lovraka* u posjetitelja Hrvatskoga školskog muzeja, posebno u djece, redovito izaziva oduševljenje zbog prepoznavanja, radoznalost i zanimanje. Sačuvana ostavština učitelja i književnika Mate Lovraka, koji je u svom praktičnom učiteljskom, kao i u književnome, bio sljedbenikom modernih pedagoških i književnih strujanja, pruža višestruke mogućnosti istraživanja, uvida i spoznaja o njegovu životu i djelovanju, kao i o vremenu u kojemu je živio.

LITERATURA

1. Arhivsko građa – Osobni fond *Lovrak Mato*, Arhivska zbirka Hrvatskoga školskog muzeja, inv. br. 4501.
2. Autobiografije hrvatskih pisaca / prir. Vinko Brešić. Zagreb, AGM, 1997.
3. Crnković, Milan; Težak, Dubravka. Povijest hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Znanje, 2002.
4. Hranjec, Stjepan. Dječji hrvatski klasici. Zagreb: Školska knjiga, 2004.
5. Lovrak, Mato. Literatura za djecu i savremena pedagogija. // *Učitelj* 15(49), 4(1934), 270-275.
6. Mato Lovrak u hrvatskoj školi: književnoteorijski i didaktičko-metodički obzori / ur. Vladimir Strugar. Bjelovar: Ogranak Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora BBŽ: Čvor, 2000.
7. Pilaš, Branko. S Lovrakom i njegovim djelom. // *Mato Lovrak u hrvatskoj školi: književnoteorijski i didaktičko-metodički obzori* / ur. Vladimir Strugar. Bjelovar: Ogranak Hrvatskog pedagoško-književnog zbora BBŽ: Čvor, 2000. Str. 33-40.
8. Zalar, Ivo. Dječji roman u hrvatskoj književnosti. 2. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1983.

¹³ Inventarni brojevi: P 2787 – 2792; 5796 – 6008.

¹⁴ Inventarni brojevi: Km 596 – 1078.

THE BEQUEST OF MATO LOVRAK AT THE CROATIAN SCHOOL MUSEUM

The permanent exhibition at the Croatian School Museum includes a separate section with a faithful reconstruction of the study of the author and teacher Mato Lovrak. The furniture, the library, various objects and photographs are part of the valuable bequest of the well-known children's author that was given to the museum by the author's daughter Đurđica Lovrak Vujasinović. The second part of the bequest, which is not on exhibition but accessible to the public and to users, contains books, original photographs and an especially valuable legacy of manuscripts - The Mato Lovrak Personal Holdings - kept at the Collection of Archives at the Croatian School Museum. The archives also hold personal documents, documents relating to school and public activities, original manuscripts, correspondence, newspaper clippings, autobiographies, reviews and bibliographies, as well as illustrations

and other material relating to Lovrak's works. The archive holdings span the period between 1909 and 1974 and are kept in 37 archive boxes. The personal archive has been treated according to archival principles and an analytical inventory has been drawn up (The Inventory of the Manuscript Bequest of Mato Lovrak).

Lovrak's bequest at the Croatian School Museum is especially valuable because of its diversity and, more or less, integral quality, which allows us a clearer insight into the mode of work and the time in which the author worked. Original manuscripts with the author's "interventions", a numerous correspondence, documents and photographs are sources for interdisciplinary research and analyses from various aspects. The structure itself and the contents of what has been preserved bear witness to things that were important to the author, and the fact that he was a teacher, a popular children's author who is still mandatory reading in Croatian schools, and that he lived in the building of the Croatian Teachers' Hall, have defined the Croatian School Museum as the logical choice for keeping his bequest.

OŽIVLJENI SVIJET JAGODE TRUHELKE

MARINA VINAJ
Muzej Slavonije
Osijek

Tu je dakle prva postaja, taj stari grad na Dravi, na istoku zemlje domovine Hrvatske, glavni grad Slavonije, zemlje plemenite s tvrđavom, s bedemima i šančevima kojih danas više nema, čak nije od njih ništa ostalo.

I tu je počeo život.

Postao mi je rodni grad 5. veljače 1864.

(Iz Autobiografije ¹)

KNJIŽEVNI I PEDAGOŠKI RAD

Osječanka Jagoda Truhelka bila je najstarija od troje djece naprednoga hrvatskoga učitelja Antuna Vjanceslava Truhelke i Marije rođene Schön. I otac i majka bili su doseljenici u Hrvatsku, otac Čeh, a majka iz Mađarske, njemačkog podrijetla.

Prve godine školovanja provela je u donjogradskoj osnovnoj školi. Za ispit IV. razreda s njom je privatno radila učiteljica Magdalena Šrepel, koja je umnogome odredila njezin životni put. Završila je u Osijeku tri razreda realne gimnazije, kada joj 1878. umire otac, pa se s majkom i braćom (Ćirom i Dragošem) seli u Zagreb. Dolazak u Zagreb omogućio je mladoj Osječanki da u izboru životnog

poziva nastavi putem svog oca. Kako nije imala propisane godine za preporandiju, upisala se u Višu djevojačku školu, u osmi razred šk. god. 1878./79. Nakon izvrsnog završetka škole upisuje Žensku učiteljsku školu te nakon tri godine stječe diplomu o položenom ispitu zrelosti i osposobljavanju za učiteljicu u osnovnim školama. Iste godine dobiva i prvo radno mjesto u rodnom Osijeku, u gornjogradskoj Djevojačkoj školi.

Neko vrijeme boravi u Zagrebu pripremajući ispit za rad u državnim školama. S položenim ispitom Jagoda Truhelka dobiva dekret kojim je postavljena za ravnateljicu Više djevojačke škole u Gospiću.

Nakon sedam godina boravka u Gospiću dobiva poziv od tadašnjeg predstojnika za bogoslovlje i nastavu dr. Kršnjavija, kojim je imenovana za učiteljicu Liceja u Zagrebu.

U jesen 1892. stigla sam u Zagreb, usred prvih početaka snažnog uspona pomlađenog hrvatskog kulturnog života kojemu, usprkos politički omražene i zloglasne Khuenove ere, odista spada ime druge renesanse Hrvatske, na čelu s Kršnjavijem, Miletićem, Bukovcem, koji daju u tim godinama neslućeni zamah stvaralačkom životu hrvatskog glavnog grada, pa i ostale Hrvatske.

(Iz Autobiografije)

U želji za stručnim usavršavanjem Truhelka se kao jedna od prvih žena upisuje na Zagrebačko sveučilište. Dobiva odobrenje da može pohađati predavanja kao izvanredna slušateljica.

Godine 1901. prelazi u Banja Luku i preuzima dužnost direktorice Više djevojačke škole. Nakon deset godina djelo-

¹ Truhelka, Jagoda, *Autobiografija: Iz prošlih dana*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1970., str. 52.

vanja prelazi na Žensku preparandiju u Sarajevo. To je pak razdoblje njezina intenzivnoga društvenog rada na poticanju i rješavanju problema položaja žene u društvu.

Nakon četrdeset godina službe Jagoda Truhelka podnosi zahtjev za mirovinu.

U kolovozu 1923. odlazi u mirovinu i vraća se u Zagreb. Povlači se iz javnog života i predaje se dječjoj književnosti. Izbjegava javne nastupe i priredbe, tek pokatkad progovori o ženskom pitanju i o znamenitim ženama.

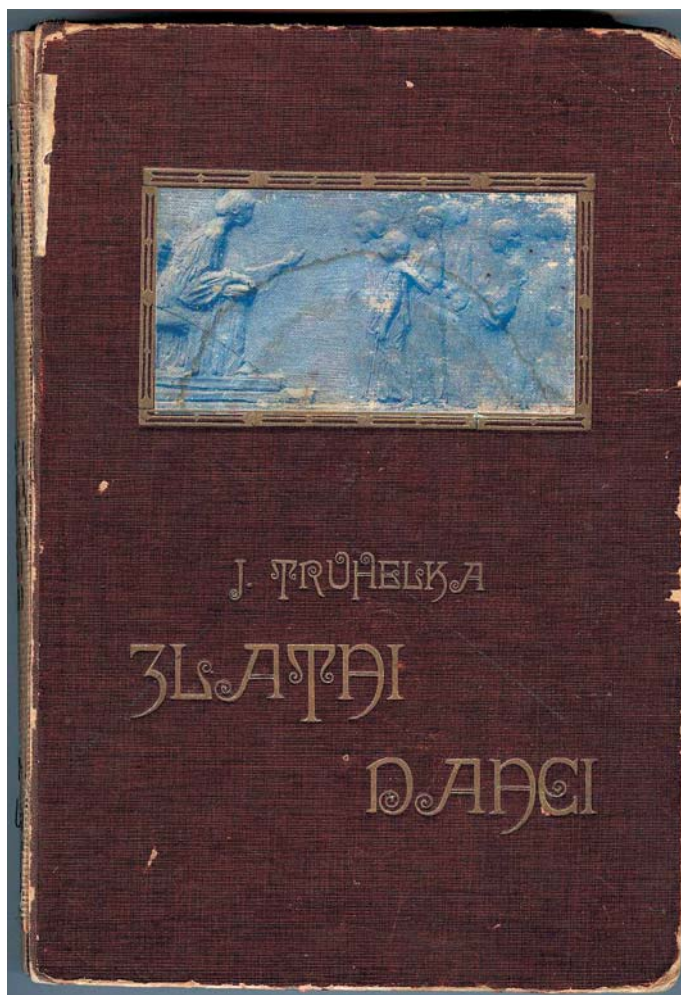
Umrla je u Zagrebu 17. prosinca 1957. godine.

IZDAVAČKA DJELATNOST

*Zovu me književnicom, a da se ja u duši nikada nisam takvom pravom ni osjetila. Imala sam svoje zvanje, rođeno s diplomama i prisegama i ostalim što je s tim u vezi, ali književnikovanje, književni rad? Eto, došlo je samo od sebe, bez namjere, bez pripreme, bez ikakve ambicije...*²

Prvi se put javila u "Vijencu" s pripovijetkom *Nakon deset godina*. Prvi rad namijenjen mladeži, pripovijest *U radu*

² Nav. dj., str.75.

Slika 1. Knjiga *Zlatni danci* Jagode Truhelke objavljena 1918. god.

je spas, objavila je u "Pobratimu" 1892. Suraduje u "Nadi", "Napretku", "Prosvjeti". S Marijom Jambrišak uređuje časopis "Na domaćem ognjištu", u kojemu radove objavljuje pod pseudonimom A. M. Sandučić.

Godine 1894. tiskana je prva njezina knjiga za mladež *Tugomila*.

Godine 1918. Truhelka objavljuje djelo *Zlatni danci*, koje s knjigom *Bogorodičine trešnje* (1929.) i *Dusi domaćeg ognjišta*

(1930.) čini trilogiju (na granici između romana i svojevrsnog niza pripovijedaka, kako su ocijenili kritici njezina pera). U ponovljenom i prerađenom izdanju, tiskanome 1942.-1944., trilogija je dopunjena tako da su prvotna druga i treća knjiga spojene u jednu i izdane pod naslovom *Gospine trešnje*, a napisala je novu – treću, *Crni i bijeli dani*. Trilogija, dakle, ima dva oblika. Nakon Drugoga svjetskog rata *Zlatni danci* izlaze kao prvo izdanje u biblioteci “Vjeverica” 1969. g.

Temeljeći svoj književni rad na pomalo sentimentalnim autobiografskim zapisima o prošlim vremenima, duboko protkanima moralnim uzusima i pedagoškim marom, Truhelka piše jednostavno i lako, pitko i razumljivo, te su je stoga, a i zbog čvrste veze s rodnim gradom, s pravom nazivali osječkim Šenoom.

Radnju svoje najpoznatije trilogije Truhelka smješta u rodni grad, pretočivši vlastito djetinjstvo u niz sličica zlatnih osječkih dana, opisujući Osijek druge polovice 1860-ih i početka 1870-ih, s preko 15 000 stanovnika, koji sve više poprima izgled modernoga europskoga grada povezanoga s Bečom i Peštom.

Osnovnu podlogu gospodarskim i demografskim kretanjima davao mu je razvoj industrije i obrtništva te trgovinsko-prometni značaj. Vrijeme je to jačanja građanskog sloja, osnivanja brojnih prosvjetno-kulturnih, sportskih, socijalnih, zdravstvenih i humanitarnih udruga.

Uz pet osnovnih škola u gradu se osniva i mala realka, koja ubrzo prerasta u veliku, viša pučka te građanska škola.

Osječani posjećuju kazalište, aktivni su u Pjevačkom društvu Lipa, čitaju “*Esseker Lokalblatt und Landbote*”, “*Die Drau*”, posjećuju koncerte u Gradskom vrtu ili pak šeću uz Dravu.

Ali to je svijet i posve konkretne obiteljske priče u koju ulazimo preko blatne donjogradske Labudove ulice, uz glasanje pataka, hihot *snaša* koje nose robu na tržnicu prolazeći pokraj niskih prigradskih zdanja s tarabama, okruženim živopisnim *baščama*.

Slike su to Donjega grada, koji je odavno izgubio Truhelkin štih, zabilježen na samo pokojoj razglednici ili pak crtežu. Dio ostavštine obitelji Truhelka pohranjen je u Muzeju Slavonije, unutar Odjela umjetničkog obrta, Povijesnog odjela te Knjižnice.

Riječ je, nažalost, samo o fragmentima nekada zasigurno bogate knjižnice s prepoznatljivim obiteljskim *ex librisom*, obiteljskim fotografijama, pismima.

Mozaik obiteljske priče jedne od najpoznatijih Osječanki, samo djelomice sačuvan u predmetima naslijeđa, u svojoj će potpunosti zaživjeti tek dodirom književnoga i stvarnoga, pročitana i doživljenoga, opipljivoga i imaginarnoga. Književna šetnja Osijekom, uz prepoznatljive literarne *punktove*, završava u Muzeju Slavonije, u pismima, fotografijama, crtežima, izričaju rečenica prvog izdanja *Gospinih trešanja*.

Uloga muzeja kao primatelja i čuvatelja prošlosti mijenja se u promicatelja, oživotvoritelja neživih segmenata nekih bivših dana.

Može li se prošlost doživjeti intenzivnije, prisnije?

Iskustva mladih sugrađana, studenata Filozofskog fakulteta u Osijeku, pokazuju izuzetna spoznajna iskustva stečena upravo takvom muzealizacijom književnosti. Koliko je istine, a koliko priče, možda više nije ni važno. Spoznajno bogatiji, uz običnu sliku odrastanja, stvara se novi kontekst – istinski doživljaj prošlosti.

Slika 2. Dio ostavštine obitelji Truhelka u Muzeju Slavonije, ex-libris obiteljske knjižnice

Prošlosti koju gotovo možemo dotaknuti u trskom pokrivenim tvrđavskim kućercima, osluhnuti u zvuku orgulja crkve sv. Mihovila ili pak omnibusa, u

mirisima desetaka tvrđavskih gostionica te u sjaju časničkih odora.

A likovi verglaša, piljarica, pralja, lađara, vodeničara, drvosječa, prosjaka s njihovim pričama i sudbinama, zapisanima uz njih, poput legendi, postaju muzejski izložci trajne izložbe Osijeka s kraja šezdesetih davnoga 19. stoljeća.

Je li samo Drava ostala ista ili se to zakletom čitaču u smiraj priviđa – parobrod, velik, bijel, uz klopot vodenica, s paučinastim kotačima koji se polako okreću? Stari drveni most, parobrod-ska stanica i miris vode. Jer, ništa ne miriše kao Drava u smiraju, uz ribaricu s mrežom bremenitom ulovom.

Slike kojih više nema, no slike koje učas mogu postati stvarne. U suglasju teksta i mirisi izranjaju iz rečenica.

Nedjeljne šetnje u Novi grad, u Gradsku bašču, uz glazbu, ples, druženje, uz svečana odijela i igru, davno zaboravljene mačke i miša, slijepog miša, uz fotografa, možda osječkog atelijera Svirčević koji nudi, uz *kiss di hand*, trajnu sliku – za spomen.

Zaustavljeni trenutak u secesijskom uvezu starog albuma i Osijek se vraća svojim nedjeljnim priredbama u perivoju – na pozornici je *pleh muzika*: Čujete?

Iskoristimo tu priču, obojimo sliku prošlosti bojama i radošću blagdana. Uz miris blagdanskih kolača, iščekivanje darova, dolazak čestitara, onako kako se to nekada činilo. U vrijeme kada i blatna Labudova ulica postaje blagdanski svečana, uz pjesme, negdanje, koje su se po osječkim ulicama pjevale na Badnjak. Ma koliko sentimentalno i naivno rečenice zvučale današnjemu mladom čitatelju, one su djetinjte prepoznatljive u sadržajnom smislu, ali su dragocjene kao slike prošlosti, odaju čvrstu i prisnu vezu spisateljice i rodnoga grada.

Poput libreta, Truhelkina je memoarsko-dnevnička proza oda djetinjstvu, ali i oda gradu, koja glazbom uspomena i slika-razglednica i starih fotografija zvuči tako prisno, tako toplo, *essekerski* prepoznatljivo.

LITERATURA I IZVORI

- Crnković, Milan, *Truhelkini "Zlatni danci"*, Umjetnost i dijete, 6, Zagreb, 1970.
- Findrik, Marina, *Zlatni danci Truhelkina djetinjstva*, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 1987.
- Jindra, Ranka, *Jagoda Truhelka*, Školske novine, Zagreb, 1978.
- Kerže-Živaković, Zlata, *S tradicionalnih na nove putove: Trgovina, obrt, industrija i bankarske ustanove grada Osijeka na prijelazu stoljeća*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Društvo za hrvatsku povjesnicu, Osijek, 1999.
- Matutinović, Ljerka, *Dječji svijet Jagode Truhelke*, Revija, 2, Osijek, 1970.
- Truhelka, Jagoda, *Bogorodičine trešnje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1929.
- Truhelka, Jagoda, *Dusi domaćeg ognjišta*, Matica hrvatska, Zagreb, 1930.
- Truhelka, Jagoda, *Zlatni danci*, Mladost, Zagreb, 1969.
- Vodopija, Irena, *Osijek kao mjesto radnje u djelu Jagode Truhelke*, Zlatni danci - prinos Osijeka

dječjoj književnosti, zbornik radova znanstvenog skupa, Pedagoški fakultet, Osijek, 2000.

– Zalar, Ivo, *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.

THE WORLD OF JAGODA TRUHELKA BROUGHT TO LIFE

In her literary work aimed particularly at the very young, the authoress Jagoda Truhelka painted a picture of Osijek from the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Rich literary holdings, as well as a part of her private, family heritage is kept at the Museum of Slavonia. The possibility of getting to know and recognise literary elements in exhibits and exhibition elements in literature is an idea that will, hopefully, be realised one day at the Museum of Slavonia with the cooperation of the Department of Literature of the College of Liberal Arts in Osijek.

This multimedia project is aimed at presenting individual segments of Osijek's past as described in Jagoda Truhelka's works (photographs of Osijek from the end of the 19th century, artistic and other objects from the turn of the century, newspapers and books, posters of theatre productions and artistic events...), all interwoven with segments of the authoress' real life - manuscripts, photographs... Through this project the Museum holdings would bring life to literature and lead to new knowledge about Osijek's rich past.

MARKO MARULIĆ I MUZEJ GRADA SPLITA

ELVIRA ŠARIĆ
Muzej grada Splita
Split

U 15. i 16. stoljeću Split je obilježen jakom humanističkom djelatnošću i književnim krugom okupljenim oko Marka Marulića (1450.-1524.), pjesnika i pisca vjerskih rasprava europskog ugleda. Izobraženi plemići, građani, redovnici i svećenici bave se glazbom i književnim stvaranjem na latinskome, hrvatskome i talijanskom jeziku. Zanimaju se za povijest, proučavaju antičke spomenike, posjeduju biblioteke i u dodiru su s intelektualcima iz okolice i iz talijanskih gradova, odakle dobivaju poticaje. Fra Bernardin Splićanin objavio je 1495. godine u Veneciji *Lekcionar*, prvu hrvatsku knjigu tiskanu latinicom, a Marko Marulić 1501. godine piše *Juditu*, prvo književno djelo na hrvatskom jeziku. Njegova djela doživjela su izdanja u raznim europskim zemljama, Marulić je stekao svjetski ugled i do danas je naš najprevođeniji autor. Marulić s Dminom Papalićem skuplja i proučava antičke solinske natpise, a u Papalićevoj palači, sastaju se i ostali splitski humanisti. To su Jerolim Papalić, Franjo Božićević Natalis, Jerolim i Franjo Martinčić, Nikola Matulić Alberti, Jerolim Čipiko, Rogerij Capogrosso i Bernard Zane.

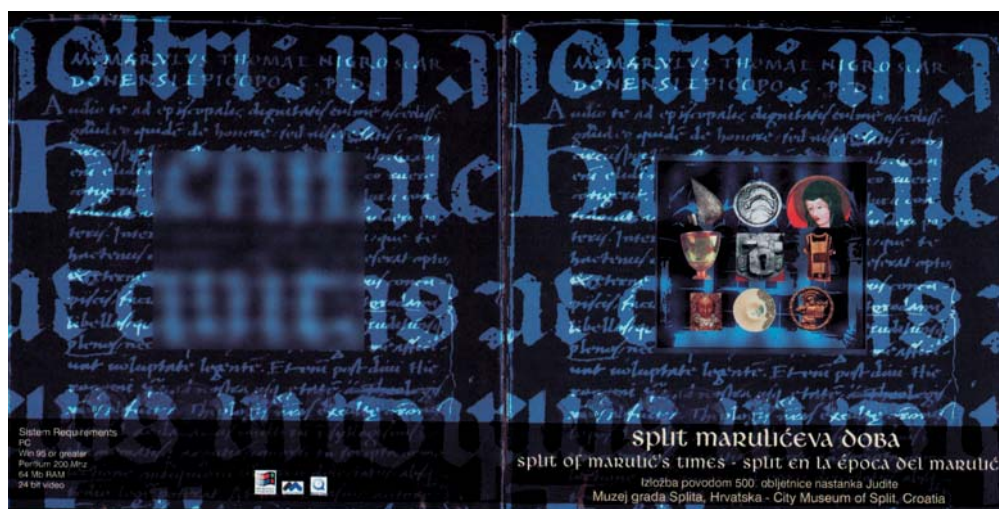
Počeci muzejskog djelovanja i skupljanja spomeničke baštine u Splitu povezani su upravo s gotičko-renesansnom Papalićevom palačom u kojoj je smješten

Muzej grada Splita. U toj reprezentativnoj palači, koja je pripadala splitskoj plemićkoj obitelji Papalić¹, nalazila se zbirka antičkih kamenih spomenika iz Salone. Obilazeći solinske ruševine, Marko Marulić i Dmine Papalić skupljali su i proučavali antičke natpise koje je Papalić dao uzidati u dvorište svoje palače. Dmine Papalić, kojemu je Marulić posvetio objavljenu zbirku antičkih natpisa, pripadao je dobrostojećem krugu uglednih i učenih splitskih humanista tadašnjega relativno malog Splita. Krajem 15. i početkom 16. stoljeća srećemo ga na raznim istaknutim javnim dužnostima. Ulomci su u dvorištu palače ostali sve do 1885. godine, kada je veći dio prenesen u Arheološki muzej kod Srebrnih vrata Dioklecijanove palače, a poslije u novu zgradu u Zrinsko-Frankopanskoj ulici, gdje se nalaze i danas, u prostoru atrija, kao uvod u muzejski postav.²

Začeci gradskog muzeja u drugoj polovici 19. stoljeća vežu se uz Gradsku biblioteku, (danas Sveučilišna knjižnica), koja je po po zamisli njezina utemeljitelja i prvog upravitelja Dušana Magera, trebala zadovoljiti kulturne potrebe tadašnjih stanovnika Splita. Od 1915. u sklopu te institucije sustavno se počinju prikupljati predmeti i građa za budući muzej, smješten u palači Bernardi, koja je sagrađena nad ostacima renesansnih zidina iz 16. stoljeća. Tijekom tri desetljeća Mager je prikupio znatno kulturno blago u knjigama, rukopisima, raznim rijetkostima i uspomena-

¹ Duško Kečkemet, *Poljički Papalići i njihov doprinos gradu Splitu*, Poljički zbornik 3, Split, 1978., str. 169-192.

² E. Marin, B. Kirigin, Z. Buljević, S. Ivčević, A. Piteša, D. Kliškić, *Vodič – Arheološki muzej Split*, Split, 2002., str. 5.

Slika 1. Ovitak CD-roma *Split Marulićeva doba*

ma na prošli život Splita i Dalmacije, tako da više ustanova i muzeja u Splitu svoj osnutak duguju upravo njemu. Od 1925. godine, uz veliku čitaonicu i ostale prostore, osposobljava se na drugom katu, u dvjema sobama kuće Bernardi, Muzejsko-historijsko odjeljenje, koje će prerasti u samostalnu ustanovu. U godinama koje slijede, pa sve do kraja Drugoga svjetskog rata, otkupima i darovnicama skupljala se raznovrsna muzejska građa koja se odnosi na život i djelo Marka Marulića. Muzej grada osnovan je 1946. godine, a ime je dobio dvije godine kasnije. Prvi ravnatelj bio je Marko Uvodić, autor brojnih pripovjedaka i kroničar splitskog života. Nje ga je naslijedio Ćiro Čičin-Šain, novinar i književnik koji je posebnu pozornost pridavao arhivskoj građi i koji je 1950. godine pokrenuo prva muzejska izdanja. U toj fazi, do 1950. godine, Muzej je i dalje smješten u palači Bernardi na Pisturi, ali je i taj prostor od šest dvorana postao pretijesan i nedostatan.

Presudan događaj u povijesti Muzeja jest izložba priređena 1950. godine, prigodom proslave obljetnice Marulićeva rođenja, nakon koje je prostor Papalićeve palače trajno ustupljen Muzeju i otvoren javnosti dvije godine poslije, sa stalnim postavom unutar kojega je prezentiran i književni život pripadnika humanističkog kruga. Najveći broj izloženih predmeta činila su Marulićeva djela na hrvatskome i latinskom jeziku, u originalu i u prijevodima, te sačuvani primjerci knjiga iz Marulićeve biblioteke. Osim izdanja i rukopisa o Maruliću, kao što su djela Frane Natalisa i Petra Lucića, izložene su skulpture, slike i crteži, predmeti umjetničkog obrta i oružje iz 15. – 17. stoljeća.³

Muzej je svečano otvoren javnosti 1952. godine s djelomičnim postavom koji je

³ Katalog izložbe u Papalićevoj palači u Splitu, priređene od 8. do 22. listopada 1950. godine, prigodom 500. godišnjice rođenja Marka Marulića, Split 1950.

obuhvatio povijest splitske autonomne komune i mletačke vladavine, s posebnim naglaskom na Marulićevo doba, dok je u prizemlju bilo izloženo oružje koje se koristilo u obrani grada. Marulićevo jubilara izložba pridonijela je tome da Muzej dođe do reprezentativne zgrade koja mu najbolje odgovara, kako se pisalo u tadašnjem tisku.⁴ U vodiču po muzejima i galerijama u Splitu, izdanju Muzejskog društva Split iz 1969., navodi se da je prikazano prvo razdoblje grada pod mletačkom upravom (15. i 16. stoljeće), prve slike i gravire grada, grbovi plemićkih obitelji te literatura kruga Marka Marulića.⁵ Od 1960. do 1979. godine ravnatelj Muzeja je Duško Kečkemet, poznavatelj splitske povijesti i umjetnosti te pokretač vrijednih edicija i stručnih publikacija. Jedna od tadašnjih brojnih povremenih izložbi gostovala je u Povijesnome muzeju u Zagrebu 1972. godine pod naslovom *Marko Marulić i Split njegova doba*.⁶ Godinu dana prije, u povodu 450. obljetnice prvog izdanja *Judite*, Naučna biblioteka i Muzej grada postavili su tu izložbu u prostoru Papalićeve palače.

Nakon dugogodišnjeg uređenja muzejskog sklopa dovršen je 1992. godine novi stalni postav, osmišljen tako da se na prvom katu svečane dvorane Papalićeve palače grupa predmeta odnosi na mjesto gdje su se oko središnje osobnosti europskog humanizma okupljali njegovi prija-

telji i uglednici. Izložena je brončana bista Marka Marulića, rad Ivana Meštrovića, rodoslovno stablo obitelji Marulić i ekspanati iz druge polovice 15. stoljeća, vezani za Marka Marulića.⁷ U programiranju postava, osim stručnoga muzejskog tima s tadašnjom ravnateljicom Dešom Dianom, mentor za muzeološku dionicu bio je prof. dr. Antun Bauer, a za pojedina područja angažirani su savjetnici.⁸ Prvi put od nastanka Muzeja 1915. bilo je moguće izložiti fundus koji prezentira kulturno-povijesnu baštinu grada od prvih tragova življenja na području današnjeg Splita sve do najnovijih dana. Cjelokupna koncepcija izlaganja uvjetovana je postojećim rasporedom Papalićeve palače i pripadajućeg sklopa zgrada. Obilježavajući obljetnicu nastanka *Judite*, prvoga umjetničkog epa hrvatske književnosti ispjevanoga hrvatskim jezikom, 2001. godine postavljena je izložba *Split Marulićevo doba*, kojom su muzejski djelatnici sa suradnicima, vrsnim poznavateljima toga razdoblja, željeli upoznati posjetitelje s pjesnikovim životom i djelom, s poviješću grada i umjetničkim djelima toga vremena.⁹ Sama zamisao o izložbi rodi-

⁴ *Muzej grada Splita*, Slobodna Dalmacija, 7. srpnja 1951., str. 4.

⁵ *Muzeji i galerije u Splitu*, Muzejsko društvo, 1969.

⁶ Duško Kečkemet, *Marko Marulić i Split njegova doba*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1972.

⁷ Zbirka starih i vrijednih knjiga: *Dictorum factorumque memorabilium libri seks*, Antverpiae, 1577. (R-6) i *Circa l'istituzione de buono e beato vivere*, Venetia, 1569. (R-1), zbirka slikarstva: *Bogorodica s Djetetom* koja je prema tradiciji pripadala obitelji Maroli, bliskoj Lazzaru Bastianiju (inv. br. 1244), zbirka kamenih spomenika: kapitel s grbom obitelji Marulić (inv. br. 1130).

⁸ Deša Diana, *Uoči otvorenja Muzeja grada Splita*, Informatica Museologica 1/2, 1990., str. 26.

⁹ Voditelj projekta: Goran Borčić; autori izložbe, panoa, tekstova i kataloških jedinica u katalogu i mapi izložbe: Tea Blagaić Januška

la se u sklopu priprema za proslavu milenijskih Marulićevih obljetnica: 550. godišnjice piščeva rođenja (1450.-2000.) i 500. obljetnice nastanka njegove *Judite* (1501.-2001.). Upravo je taj projekt tijekom idućih godina potaknuo događaje i izložbe u Španjolskoj, Čileu, Argentini i Makedoniji.¹⁰ Od studenog 2001. do siječnja 2002. izložba je postavljena u prostoru kasnogotičke palače, graditeljskom djelu Jurja Dalmatinca, mjestu gdje su se u svečanoj dvorani, u kojoj je postavljen dio izložbe od ukupno 222 izložka i 30-ak panoa, hrvatski književnici i humanisti okupljali oko Marulića, te čitali svoje stihove i prozu.¹¹

Knjige i oružje hrvatske renesanse naslov je izložbe postavljene u sklopu projekta Dani hrvatske kulture u Španjolskoj od 5. do 28. veljače 2002., u Alcalá de Henares pokraj Madrida, rodnom gradu velikog španjolskog pisca Cervantesa, u najvećem i najstarijem španjolskom Sveučilištu. Izložba oružja s više od 120 originalnih izložaka znatno je proširena

i obogaćena primjercima iz privatnih zbirki, a upotpunjena je panoima s tekstom na španjolskom jeziku, replikama umjetnina s izložbe *Split Marulićeva doba*,¹² te brojnim izdanjima knjiga Marka Marulića po izboru Marulianuma. Projekt *Marko Marulić i humanistička Europa* u Nacionalnoj knjižnici u Madridu bila je najveća izložba o Maruliću izvan Hrvatske, koju je vidjelo oko 14 000 posjetitelja. Navodi se da je to “prava retrospektiva o najslavnijem predstavniku hrvatskog renesansnog humanizma, Marku Maruliću”, te da “izložba pruža ključ koji omogućuje bolje razumijevanje razdoblja hrvatske povijesti, odnosno dijela europske povijesti jer je artikulirana u dvije glavne cjeline, za europsku renesansu najznačajnije: knjige i oružje”.¹³

Otvorenje izložbe *Split Marulićeva doba* krajem 2004. godine u Čileu planirano je u sklopu programa postavljanja spomenika Marku Maruliću u Punta Arenasu. Nakon što je iste godine ispunjena višegodišnja želja Čileanaca hrvatskog podrijetla, na Plazi del Immigrante Croata - Trgu hrvatskih doseljenika, uz biste čileanskih

(povijesne i društvene prilike), Bratislav Lučin i Branko Jozić (Marulićeve knjige i rukopisi), Radoslav Bužančić (graditeljstvo), Elvira Šarić (kiparstvo), Ivana Prijatelj-Pavičić (slikarstvo), Nela Žižić (sakralno zlatarstvo), Vjekoslava Sokol (tekstil i namještaj), Helga Zglav-Martinac (keramika), Goran Borčić (oružje i obrana Splita te mjed i željezo); autori likovnog postava: Marija Marković Boko, Mirko Gelemanović, Josip Miljak, Dina Vuletin.

¹⁰ Goran Borčić, *Međunarodna kulturna suradnja Muzeja grada Splita 1999.-2004.*, Split, 2005., izložba u povodu obilježavanja Međunarodnog dana muzeja.

¹¹ Osim u katalogu i mapi, izložba *Split Marulićeva doba* predstavljena je na CD-u i na Webu.

¹² Autori izložbe su Goran Borčić, Valter Firić i Zlatko Sunko, a autor likovnog postava Mirko Gelemanović, katalog izložbe: *Letras y armas en el renacimiento croata*, Alcalá de Henares, 2002.

¹³ 1. E. M; Alcalá exhibe “las armas y las letras” croatas de los siglos XV y XVI, ABC MADRID LUNES 4-2-2002, 2. Croacia “Letras y armas en el Erenacimiento Croata”, ACTIVIDADES CULTURALES, UNIVERSIDAD, Febrero de 2002; 3. X. C; Exposición en la ua - Croacia: armas y letras, REVISTA / DIARIO DE ALCALA, 5/2/02; 4. La Universidad de Alcalá acoge la exposicion Letras y armas en el renacimiento croata, PUERTA DE MADRID, 2-2-2002.

pjesnika i spomenika hrvatskom doseljenu, otkrivena je bista Marka Marulića, rad akademskog kipara Ante Strinića. U toj prigodi uz popratni je program postavljena izložba.¹⁴ Marulić nije mogao proći nezapaženo ni u tom dijelu Patagonije, kako je naveo gradonačelnik Punta Arenasa, najjužnijega grada na svijetu.¹⁵ Izložba je postavljena u dvije dvorane novouređenoga galerijskog prostora Casa Azul del Arte/Salon del Edificio Gobernador Carlos Bories.¹⁶ Za vrijeme posjeta Santiagu izaslanstvo iz Splita primljeno je u Hrvatskom klubu, najvećemu i najbolje uređenom od svih naših klubova u svijetu, gdje je predloženo da izložba u obliku fotopanoa, koja je darovana gradu Punta Arenasu, bude prenesena i u Santiago, kako bi našim iseljenicima pokazala dio bogate hrvatske povijesne i umjetničke baštine.

Još tijekom gostovanja u Punta Arenasu, ali i prigodom gostovanja izložbe južnoameričkog umjetnika iz Perua u Muzeju grada Splita, Muzej je pozvan da predstavi izložbu i našim iseljenicima u Argentini, što je i realizirano zahvaljujući suradnji i pomoći voditeljice splitske podružnice Hrvatske matice iseljenika Branke Bezić-Filipović, potpori Uprave za međunarodnu kulturnu suradnju Ministarstva vanjskih poslova i galerijskog centra Centro Cultural Recoleta u Buenos Airesu. Cilj izložbe Muzeja grada Splita bio je proširiti znanja o hrvatskoj

povijesti i umjetnosti, osobito o ocu hrvatske književnosti Marku Maruliću, kako među našim iseljenicima, tako i među ostalim stanovnicima Buenos Airesa. Kako je časopis za kulturu *Studia Croatica* prije par godina jedno kompletno izdanje posvetio Marku Maruliću, razumljiv je velik interes tamošnjih Hrvata za našom izložbom koja prikazuje izuzetno važno povijesno i kulturno razdoblje. U suradnji s Veleposlanstvom Republike Hrvatske u Buenos Airesu, 16. lipnja 2006. godine u Centro Cultural Recoleta otvorena je izložba *Split Marulićeva doba*. U tom poznatom izložbenom prostoru u Buenos Airesu izložba je bila otvorena do 3. srpnja. Za tu prigodu tiskan je u Argentini poseban katalog izložbe.¹⁷ Nakon Buenos Airesa izložba je svečano otvorena u drugom gradu Argentine – Rosariju.

U sklopu događanja tijekom 4. Dana hrvatske kulture u Makedoniji organizirana je izložba nastala redukcijom izložbe što ju je organizirao Muzej grada Splita 2001. godine. Nositelji organizacije u Bitoli su Makedonsko-hrvatsko društvo "Marko Marulić" i Zajednica Hrvata te splitska Matica iseljenika.¹⁸ Izložba postavljena u Gradscome muzeju u Bitoli sastojala se od panoa, s tekstualnim dijelom i slikovnim materijalom s pripadajućim legendama, koji su prezentirali sliku Splita iz sredine 15. do sredine 16. stoljeća, upoznavajući posjetitelja s povijesnim prilikama u gradu i okolici te s najznačajnijim postignućima s područja likovne umjetnosti i umjetničkog obrta. Posebno je naglašen pozitivan utjecaj

¹⁴ *Split en la epoca de Marulić*, Punta Arenas, Čile, 2004.

¹⁵ *Otkrivena bista Marka Marulića*, Slobodna Dalmacija, 20. studenog 2004., str. 2.

¹⁶ Marina Protić, *Mala Dalmacija u Ognjenoj zemlji*, Slobodna Dalmacija, 5. prosinca 2004., str. 10.

¹⁷ *Split en la epoca de Marulić*, Buenos Aires, Argentina, 2005.

¹⁸ *Split Marulićeva doba*, Bitola, 2005.

Marka Marulića i humanističkog kruga na cjelokupni kulturno-umjetnički život renesansnog Splita.

I posljednja izložba, kao rezultat projekta *Split Marulićeva doba* otvorena je 2. kolovoza 2006. godine u dva grada općine Mundmitar, u talijanskoj pokrajini Molise. Mjesto Mundmitar jedno je od posljednjih slavenskih naselja u Italiji te je, uz Filiče (San Felice del Molise) i Kruče (Acquaviva Collecroce) posljednji ostatak hrvatske kolonije koju su osnovali izbjeglice iz Dalmacije naselivši se tu u 15. stoljeću. Dakle, izložba je predstavljena potomcima naših iseljenika koji su se tu doselili upravo u Marulićevo doba. Pri realizaciji svih tih programa uspostavljena je suradnja s pojedincima i institucijama poput Marulianuma, istraživačko-dokumentacijskog centra osnovanog 1995. godine, tiskan je veći broj kataloga i drugih izdanja radi promicanja samog Marulića i hrvatske baštine u europskim i svjetskim kulturnim krugovima. Muzejska djelatnost Muzeja grada Splita vezana za klasika hrvatske književnosti nastavit će se i dalje zbog vrhunske razine i opsega književne ostavštine, kao i društveno-povijesnog konteksta humanističkog kruga kojemu je on pripadao, što zahtijeva sustavno proučavanje i dostojno predstavljanje kulturnoj javnosti.

LITERATURA

Deša Dijana, *Muzej grada Splita*, Split, 1997.

Deša Dijana, *Osnivači i prvi muzejski djelatnici u Splitu, Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*, Osijek, 1999.

Duško Kečkemet, *Poljički Papalići i njihov doprinos gradu Splitu*, Poljički zbornik 3, Split, 1978., str. 169-192.

Mirko Tomasović, *Životopis Marka Marulića Marula*, Mogućnosti 7-9, Split, 1998., str. 1-24.

Muzej grada Splita, *Vodič*, Split, 2003.

MARKO MARULIĆ AND THE SPLIT CITY MUSEUM

In the 15th and 16th centuries Split was marked by strong humanist activities and a literary circle that formed around Marko Marulić (1450-1524). The beginnings of museum activities and collecting of the heritage in Split have been linked with the Gothic and Renaissance Papalić Palace, where the Split City Museum is housed. A defining moment in the history of the Museum is the exhibition presented in 1950 to mark the anniversary of Marulić's birth, after which the Papalić Palace was definitely given to the Museum; two years later it opened to the public with a permanent exhibition that included the presentation of the literary life of the Renaissance circle. One of the temporary exhibitions travelled to Zagreb in 1972 for the marking of the anniversary of the first edition of Judita at the History Museum with the title Marko Marulić and Split in His Time.

After many years of work on the museum, the new permanent exhibition opened in 1992; it was conceived in such a way that a group of objects on the first floor of the Papalić Palace relates to the place where friends and notable figures gathered around the central figure of the European Renaissance.

Marking the 500th anniversary of Judita, the Museum presented the exhibition Split in the Time of Marulić, aimed at presenting the life and work of the poet as well as the history of the city and works of art created at that time. This project spawned events and exhibitions in Spain, Chile, Argentina and Macedonia.

The implementation of the programme establishes cooperation with individuals and institutions like the Marulianum, and led to the publication of catalogues and other editions to promote Marulić and the Croatian heritage in Europe and beyond. Museum activities linked with the classic figure of Croatian literature continues

KROZ RUKOPISNU OSTAVŠTINU

KSENIJA CAR ILIĆ
Narodna knjižnica i čitaonica
Crikvenica

UVOD

Zadovoljstvo mi je na ovako važnom skupu prezentirati dio vrijedne rukopisne građe koja se čuva u našoj Knjižnici u Selcu, ogranku Narodne knjižnice Crikvenica.

Danas u Narodnoj knjižnici u Selcu imamo bogate tragove života i rada znamenitih ljudi našeg kraja.

Uz svoj redoviti fond knjižnica posjeduje dvije dragocjene rukopisne i književne ostavštine dr. Vinka Antića i Ivana Lončarića Papića, obojice Selčana.

U ovoj prezentaciji samo jednog dijela rukopisne, književne građe želim se zadržati na vrijednoj donaciji dr. Vinka Antića, koja je značajna za našu cjelokupnu književnu kulturnu baštinu, i kratko se osvrnuti na književnu ostavštinu Ivana Lončarića Papića, osobito važnu upravo za Selce.

Dr. Vinko Antić bio je kulturni i javni djelatnik čiji je plodonosni životni put (Selce, 1905. – Krk, 1993.) rezultirao opsežnom i raznolikom rukopisnom ostavštinom koju je za života darovao našoj knjižnici. Antićeva ostavština sadržava njegove autografe, izvorna pisma, fotografije i radove drugih poznatih osoba i književnika kao što su Janko Polić Kamov, Nikola, Milutin i Vladimir

Polić, Viktor Car Emin, Antun Barac, Vladimir Nazor, Mate Balota, Drago Gervais ...

Kao povjesničar književnosti Vinko Antić se koristio rukopisima, novinskim tekstovima i korespondencijom tih književnika kao građom za svoje znanstvene radove. Građa je pristizala Antiću na različite načine, a važan dio njegove ostavštine koji se odnosi na književnost stekao je poznanstvima i prijateljstvom s pojedinim istarskim i kvarnerskim književnicima. Osobito je važno bilo blisko prijateljstvo s Nikolom Polićem, članom poznate riječke književne obitelji Polić, koji je Antiću ostavio svoju književnu građu koja obuhvaća i originalne rukopise te prepisku Nikolina poznatijeg brata Janka Polića Kamova. Najvrednijima se smatraju njegova pisma, iz kojih se može iščitati dinamika svakodnevnog Kamovljeva života.

Pisma:

najstarijem bratu Milutinu, u kojemu spominje i brata Dušana; nije datirano, dopisnica Branimiru Vizneru Livadiću iz Rima 1907., pismo braći iz Marseillea 1909., pismo bratu Vladimiru iz Bologne 1910. i druga...

Ostavština obuhvaća i:

- Kamovljevu *Riječ* srednjoškolcima u Lokvama 26. srpnja 1902. (originalni rukopis),
- originalni rukopis Kamovljeva nacrtu za ciklus priča ECCE HOMO! – *Naše duše pred ogledalom smrti*, napisanih u Puntu 1908. i 1909.g.,
- prvu pjesmu desetogodišnjeg Janka, napisanu rukom u spomenar njegove sestre Milke 1896. g.

Slika 1. Janko Polić Kamov

Uz rukopise, Knjižnica posjeduje i unikatne fotografije obitelji Polić. Od ukupno 68 spomenut ću samo najznačajnije:

- fotografija Ante Polića, oca Janka Polića (umro 1905.),
- fotografija njegove majke Gemme Gerbaz, udane Polić, s kćerima Marinkom i Milkom, snimljena oko 1885.,
- obiteljska fotografija u dvorištu ispred ville Gemma na Pećinama, na kojoj

J.P.Kamov sjedi, prvi zdesna, iz 1895.,

– dijete iz obitelji Polić; datum je nečitljiv, u desnom kutu stoji J. ili G. Polić; vjerojatno je riječ o Janku ili Nikoli Poliću,

– Jankova sestra Zorka Beatrice Marija na odru 14. ožujka 1880.g.

– svjedočanstvo o dramatičnom trenutku obitelji Polić,

– najpoznatiji i najčešće viđen jedan od dvaju sačuvanih fotoportreta J.P.Kamova; čuva se upravo u našoj knjižnici.

Vrlo važan dio ostavštine Nikole Polića jest i njegova korespondencija sa značajnim hrvatskim književnim imenima prošlog stoljeća: Tinom Ujevićem, Ivanom Goranom Kovačićem, Dobrišom Cesarićem, Slavkom Kolarom, Vladanom Desnicom, Ljubom Wiesnerom, Dragom Gervaisom i književnim

povjesničarom Antunom Barcom. Posljednja dvojica bila su i predmetom posebnoga znanstvenog interesa Vinka Antića, koji je istražujući i sam prikupio neke njihove originalne rukopise, korespondenciju i dokumente, među kojima se nalaze školske i fakultetske svjedodžbe Drage Gervaisa. Osim navedenoga, vrijedno je spomenuti i originalne rukopise Viktora Cara Emina, kao i ostalu

građu vezanu za tog književnika kojim se Vinko Antić kao književni povjesničar bavio.

Antić je skupio bogatu dokumentaciju radova u prijepisu i izvorniku o 188 stvaralaca.

U ostavštini su i rukopisi samog Antića, od školskih bilježnica do doktorske disertacije i njegovih posljednjih radova. Među njima nalazimo i velik broj izvornih spisa, zapisnika i dokumenata pojedinih institucija s našeg područja. Prema slobodnoj procjeni, riječ je o 200 000 stranica cjelokupne ostavštine.

Antićevu ostavštinu Knjižnica u Selcu preuzela je 1993. g., a darovnica dr. Vinka Antića od 16. kolovoza iste godine nalazi se u arhivu Knjižnice.

Drugu vrijednu ostavštinu poznatog Selčanina Ivana Lončarića Papića Knjižnica je preuzela od Turističkog društva Selce 1968. godine, a 1981. iz privatnog vlasništva otkupljuje ostatak pisane građe i postaje vlasnikom cjelokupne rukopisne ostavštine toga svestranog Selčanina.

Ostavština I.L.P. obuhvaća danas oko 350 svezaka knjiga, časopisa i drugih publikacija te rukopisnu zbirku od 50-ak različitih svezaka rukopisa pisanih i oslikanih njegovom rukom.

U tim je bilježnicama ostalo zabilježeno Papićevo književno stvaralaštvo: prozni radovi, drame i pjesme. Posebno su značajne drame koje su prikazivane i za njegova života: *Primorka*, *Mare Mažurana*, *Šverc*, a ostali su samo ulomci drame *Prosac*.

Izgubljena je komedija *Dumica*, no iz njegove korespondencije s Ivanom Matetićem Ronjgovim razvidno je da je dana Ronjgovu na uglazbljenje te postoji

velika mogućnost da se nalazi u njegovoj ostavštini.

Jedina objavljena knjiga za Papićevo života jest knjiga crtica *Paćuharije*, objavljena u vlastitoj nakladi 1933. g.

Papić je bio osobito ponosan na Diplomu Društva hrvatskih književnika u Zagrebu, koju je dobio 28. srpnja 1936. g., otkad je postao članom tog društva kao promicatelj hrvatske knjige.

CILJEVI (ČUVANJE, OBRADA, PREZENTACIJA)

Navedene su ostavštine otrgnute zaboravu, stručno obrađene i prezentirane javnosti.

Izuzetna vrijednost fonda naše zavičajne zbirke jest rukopisna građa, koja je ponos svake zbirke. Unikatna je te posebno zaštićena. Njezina obrada započeta je 1999. g., a na tom je dugoročnom projektu uz voditeljicu Knjižnice Editu Jeličić Krpan, koja je i koordinirala poslove obrade, radio mr.sc. Miljenko Pandžić iz Zagreba te desetak vanjskih suradnika. Do sada je velik dio građe stručno obrađen, najoštećeniji je dio restauriran, a trenutačno je u tijeku priprema za digitalizaciju.

Vrijednost rukopisne građe i fotografija obitelji Polić prepoznao je Državni arhiv u Rijeci, u čijem je izdanju objavljen izvrstan katalog izložbe o životu i djelu Janka Polića Kamova s naslovom *Kamov u arhivskim zapisima*.

Sa željom da se što bolje prezentira bogata zavičajna građa naše knjižnice, uvijek smo se rado odazivali zahtjevima raznih korisnika i davali građu na uvid za diplomatske radove, monografije, knjigu i film o Janku Poliću Kamovu te za novinske članke ili znanstvene radove.

ZAKLJUČAK

Radni entuzijazam i oduševljenje hrvatskom baštinom kao prepoznatljivi znakovi duhovnog preporoda mogli bi biti kratkog vijeka ako društvena zajednica ne uoči iznimnu važnost zbirke i ne podrži nastojanja da se građa očuva i prezentira. Promišljajući o radu naše knjižnice – o skupljanju, obradi, čuvanju fonda i borbi za očuvanje i promicanje zavičajne zbirke, s ponosom želim istaknuti da smo zadovoljni postignutim. Zavičajna je zbirka dokazala da je mjesto u kojemu se prepleću slike prošlosti s prizorima intenzivne sadašnjosti, a nesumnjivo i budućnosti.

THROUGH THE LEGACY OF MANUSCRIPTS

Every human trait and phenomenon wants to be presented. Man is a social being and wants to give everything around him a purpose, to discover why something is and what the aim of that is. Today the National Library in Selce keeps rich traces of life and work, of the existence and activities of prominent individuals from thi region. Over the past several years there has been a growing interest in local history collections. An increasing number of scholars study these holdings and they publish their findings in newspapers, periodicals, collections of articles and in books. Various exhibitions of interesting local history holdings are to a growing extent attracting the attention and interest of local people and visitors. The National Library and Reading Room in Selce, which is a subsidiary of the Public National Library and Reading Room in Crikvenica, holds not only its regular holdings but also two invaluable bequests of manuscripts and literary material by Ivan Lončarić Papić and Dr Vinko Antić, both of them born in Selce. This article deals only with the literary legacy and focus on the valuable donation by Dr Vinko Antić.

**SIMON GREGORČIČ
I CIRIL KOSMAČ
– MUZEJSKE PRIČE
KNJIŽEVNIKA UZ SOČU**

**DAMJANA FORTUNAT
ČERNILOGAR
Tolminski muzej
Tolmin, Slovenija**

Simon Gregorčič, pjesnik (15. listopada 1844. – 24. studenog 1906.)

U selu Vrsno rodio se 15. listopada 1844. pjesnik Simon Gregorčič. Vrsno se nalazi na sunčanoj, uskoj zaravni pod snažnim Krnom (2245 metara nadmorske visine). Pjesnik je svoj rodni kraj nosio u sebi i svojim duhom sav život ostao povezan s gorskom pokrajinom i ljudima koji su mu oblikovali čvrst i nepokolebljiv karakter. Poštovao je domaće ljude, seljake i pastire ispod krnskih planina. Zapisao je: “Iz volje dolazi karakter, to poštujem.” ili “Ti skrhati me možeš, slomiti nikad, sudbine neprijateljske prijeteći vihore”.

Da je Simon Gregorčič bio vrlo omiljen kao pjesnik i čovjek pokazalo se i na njegovu pogrebu. Bio je toliko veličanstven,

kao pogreb malo kojeg Slovenca. Toliko puta prijeđeni put uz njegovu bistru Soču, bio je 26. studenog 1906. posljednji. Iz Gorice ga je ispratila masa ljudi. Cijelim su se putem skupljali ljudi da bi mu se poklonili i otrpatili ga do groba pokraj crkvice sv. Lovrenca u Libušnjem.

Želja za očuvanjem sjećanja na djelo pjesnika Simona Gregorčiča postoji još od pjesnikove smrti. Njegovo rodno Vrsno postalo je ciljem mnogih koji su ga poštovali. Na pjesnikov rođendan 1908. godine otkrivena je spomen-ploča. Iste

Slika 1. Memorijalna soba Simona Gregorčiča iz 1951. god.

je godine kod Sv. Lovrenca otkriven nadgrobni spomenik, djelo goričkog kamenoklesara Josipa Bitežnika. Simonu Gregorčiču otkriven je 1937. godine spomenik u Ljubljani. Načinio ga je ki-

Slika 2. Pogled na dio sobe iz postava 1951. god.

par Zdenko Kalin. Unatoč ratnim vremenima, 1944. godine, na stogodišnjicu pjesnikova rođenja, zaredalo je nekoliko događaja. Po njemu je, primjerice, nazvan prvi primorski partizanski bataljon. Pjesnika su se sjetili slovenski iseljenici u Argentini. “Gorički slavuj”, kako ga je nazvao Fran Levec¹, pobudio je veliku pozornost.

U Gregorčičevu domu Muzejsko je društvo iz Tolmina 1951. godine uređilo posebnu sobu u kojoj su čuvali najkarakterističnije predmete iz pjesnikove ostavštine.² Sobicu pokraj kuhinje Muzejsko je društvo preuredilo u suradnji s tadašnjim ljubljanskim Zavodom za očuvanje i znanstveno proučavanje kulturnih spomenika. Tada su u kući još

živjeli pjesnikovi rođaci. Gregorčičevom spomen-sobom u Vrsnom do 1958. godine upravljao je Muzej za Tolminsku, a nakon toga brigu o njemu preuzeo je Gorički muzej.

Sjećanje na pjesnika još je više oživjelo 1959. godine, kad su u Kobaridu postavili spomenik Simonu Gregorčiču, rad kipara Jakoba Savinšeka.

Sve veća posjećenost spomen-sobe u Vrsnom postala je smetnjom vlasnicima kuće. Zbog toga je, 1965. godine počelo skupljanje novca za otkup i uređenje pjesnikove rodne kuće i gradnju nove kuće za njegove rođake. Kad je skupljeno dovoljno sredstava, započeta je obnova. Muzejski stručnjaci za očuvanje spomenika odlučili su obnoviti izgled kuće kakav je imala u Gregorčičevo vrijeme. Pri obnovi su slijedili zahvate pjesnikova oca Jerneja. Tadašnji izgled kuće poznat je s fotografija na kojima je i on.

Rodna kuća pjesnika Simona Gregorčiča preuređena je u muzej prema zamisli arhitekta Janeza Suhadolca. Na obnovi su surađivali Zavod za očuvanje spomenika Gorica i Gorički muzej. Obnovljene su stube na “gank”.³ Na kat se, naime, dolazilo drvenim vanjskim stubištem kroz obnovljena nekadašnja vrata. Spomen-ploči na jugozapadnoj fasadi, postavljenoj 1908. godine, pridružila se nova, na jugoistočnoj strani.

U prizemlju, kuhinji i sobici nisu izvedene veće promjene. U kuhinji su izloženi neki predmeti iz kuće, a većina ih je skupljena u Vrsnom i bližoj okolici. Sobica je posvećena pjesnikovu rodu. Najkarakterističniji predmet u sobici je

¹ Fran Levec (1846.-1916.), profesor, urednik, esejist i književni povjesničar. Kao urednik “Ljubljanskega zvona” tijesno je surađivao s Gregorčičem.

² O tom su događaju opširno izvještavali “Slovenski poročevalec” 25. i 31. lipnja 1951., “Ljubljanski dnevnik” 28. lipnja 1951., “Književne novosti” 7. kolovoza 1951.

³ Gank – drveni, natkriveni hodnik na alpskoj kući, nap. prev.

Slika 3. Novi postav Rodne kuće Simona Gregorčiča

i događajima kojima je prisustvovao.⁴ Na jugoistočnom zidu razapele su zastave i trake s otkrivanja Gregorčičeva spomenika u Ljubljani 1937. godine i sa slavlja u Vrsnom 1951. godine. U okomitoj staklenoj vitrini izloženi su pjesnikovi sitni predmeti. U vitrini je i posmrtna maska koju je načinio kipar Svitoslav Peruzzi.

pjesnikova kolijevka, u kutu je kućno raspelo. Nasred sobice je stol od javora. Tu su još i drvena klupa i peć.

Bilo je potrebno korjeniti izmijeniti prostorije na katu. Dotadašnje tri sobe i hodnik sa stubama projektant je spojio u dvije prostorije. Uklonio je strop, tako da je kat dosegao do krovnih greda. U prvom izložbenom prostoru pogled se zadržavao visoko na stro-

pu, na tamno obojenim nosačima krovne konstrukcije te modro i crveno obojenim daskama krova. Prostorno uređenje obiju gornjih prostorija stvaralo je dojam posebnoga, pjesniku posvećenog ambijenta, čemu je pridonosila i kombinacija crno i bijelo obojenih zidova i prozorčića nekadašnjeg potkrovlja. Izložba je posvećena pjesnikovu životu i radu, njegovu podrijetlu, suvremenicima

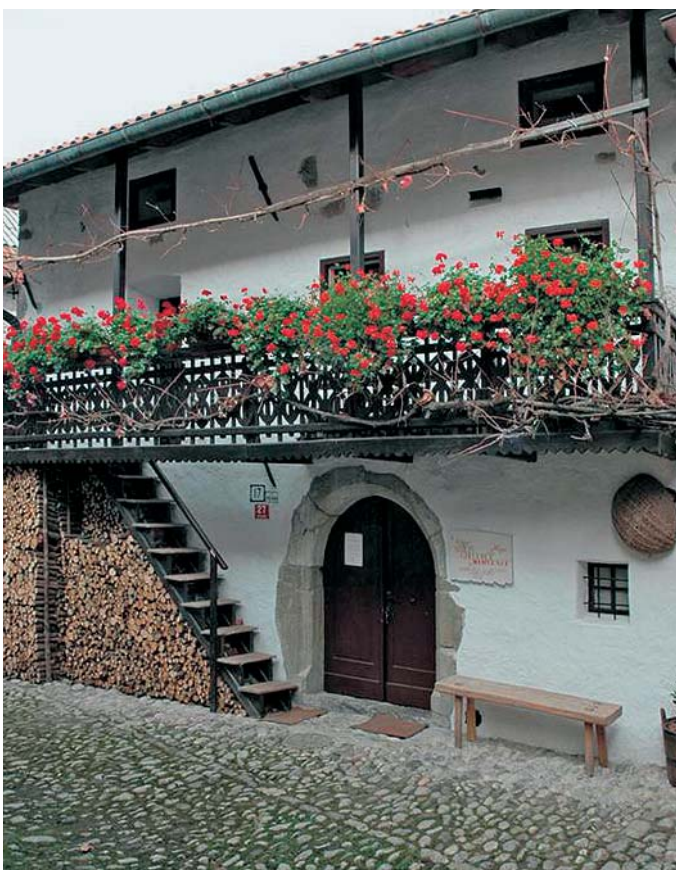
Slika 4. Detalj iz postava Rodne kuće

Izloženi su i komadi opreme, npr. pjesnikovo drveno počivalo, stol sa stolicama, glinena pećica za grijanje nogu, vješalica, škrinja s tri pretinca i stoličica. Na dvama je zidovima grafički prikaz pjesnikova života i stvaranja te doba u

⁴ Vidjeti: Branko Marušić i Jaro Komac, *Vrsno in Simon Gregorčič*, zbirka vodiča, 36, Ljubljana, 1973.

kojemu je živio. Opremljen je fotografijama, faksimilima dokumenata i legendama koje se nastavljaju u susjednu prostoriju. Na njima je prikazano i sjećanje na pjesnika nakon njegove smrti, jer je malo koji slovenski pjesnik tako duboko ukorijenjen među Slovencima kao Gregorčič. U toj su prostoriji pjesnikov krevet, ormar za odjeću, noćni ormarić i stolica. Izloženi predmeti bili su pjesnikovo osobno vlasništvo. Na unutarnjem zidu sjevernoistočne fasade neke su pjesnikove slike. Izložena su i sva izdanja *Poezija* koje su izašle za njegova života, monografije o Gregorčiču i prijevodi njegovih djela na strane jezike.

Na pjesnikovu 60. godišnjicu smrti, 1966. godine, rodna kuća Simona Gregorčiča u Vrsnom preuređena je u muzej. U tadašnjem govoru prigodom otvorenja kuće svečani je govornik, književnik France Bevk, naglasio: “Iz ove kuće pred kojom sada stojimo, kroz ova vrata, pun svijetlih snova, otišao je u škole, širio si obzore, upoznao se s našom lijepom riječju i upijao vruću ljubav prema rodnoj grudi”.⁵ Dvije godine kasnije u čast Simonu Gregorčiču nazvana je Osnovna škola u Ko-

Slika 5. Obnovljena rodna kuća Simona Gregorčiča

baridu. Po njemu su u mnogim slovenskim mjestima nazvane i ulice, a jedna je od njih i u Zagrebu (Gregorčičeva ulica). Niz godina muzej u Vrsnom uspješno je djelovao, pogotovo stoga što je skrbnica kuće bila Gregorčičeva rođakinja Jožefa (1909.-1992.). Zbog slabe izolacije na njezin je poticaj u prostoriji na katu postavljen spuštenu drveni strop. On je ambijentu oduzeo prvotno predviđen posvećeni prostor. Muzejski je prikaz s manjim popravcima ostao gotovo nepromijenjen.

Godine 2002. upravljanje rodnom kućom preuzeo je Tolminski muzej. Još je iste

⁵ Publikacija *Gregorčičeva rodna kuća u Vrsnom*, o obljetnici pjesnikove smrti, 1966.

Slika 6. Uređenje Rodne kuće Cirila Kosmača

Slika 7. Konzervatorski radovi na kući Kosmač

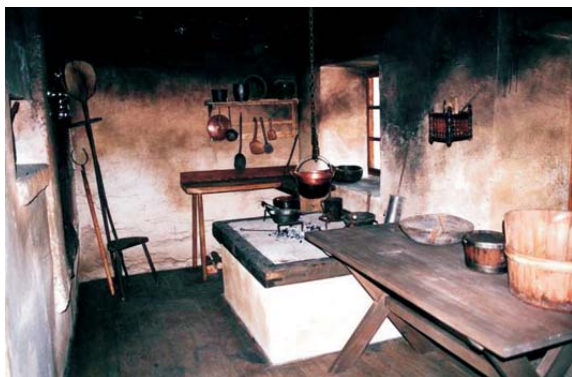
godine Muzej morao zbog predviđene poslijepotresne sanacije isprazniti objekt. Objekt je, naime, potresom u Posočju toliko oštećen da je bila nužna njegova statička sanacija i injektiranje vanjskih zidova. Nakon završene sanacije Muzej je ponovno opremio objekt i uspostavio prvotno stanje. Već smo tada bili jedinstvenog mišljenja da izložba zbog dotrajalosti treba biti preuređena. U godini kad se prisjećamo stogodišnjice pjesnikove smrti, Tolminski je muzej pokrenuo projekt preuređenja i obnove mu-

zeja. Na suradnju smo pozvali arhitekta Janeza Suhadolca, kojemu se pridružila Mima Suhadolc, i autora prvog postava dr. Branka Marušića. Odlučili smo kat ponovno urediti u “posvećeni” prostor i ponovno ukloniti drveni strop. Bilo je potrebno dodatno izolirati krov i završne letvice obojiti u crveno-plavu kombinaciju. Grede, koje su ostale vidljive, obojene su u crno, a s njih se na trakama spuštaju rasvjetna tijela.

Ponovno je izrađen grafički prikaz pjesnikova života i stvaranja, doba u kojemu je živio i događanja nakon njegove smrti. Prvotnu izložbu dopunili smo događajima koji su se zbili do 2006. godine. U prizemlju smo načinili novi grafički prikaz pjesnikova doma i obitelji. U sobici smo izradili dopunjeno i popravljeno obiteljsko stablo po pjesnikovu ocu i dodali obiteljsko stablo po majci. Unatoč vremenskoj distanci, Gregorčič je nedvojbeno još uvijek snažno prisutan u slo-

Slika 8. Konzervatorska istraživanja kuće Kosmač

Slika 9. Prizemlje kuće Kosmač, kuhinja

Slika 10. Soba na prvom katu kuće Kosmač

Slika 11. Detalj sobe na prvom katu

venskom prostoru. To dokazuju brojne priredbe koje su učestaleje oko okruglih jubileja pjesnikove smrti ili rođenja, te brojnije u Primorskoj.

Gregorčičeva je poezija prevedena na njemački, talijanski, latinski, grčki, ruski, francuski i hrvatski jezik. Bio je, naime, pjesnik velikog formata. Najčešće je recitirana njegova pjesma *Soči*, koja je često spominjana i kao pjesnikova dalekovidna najava krvave Soče i borbi na Soškom frontu tijekom Prvoga svjetskog rata (“Tuda oštar čelik će sjeći, i ti ćeš krvavo mi teći...”). Valja naglasiti izdanja triju zbirki *Poezije* (I. – 1882., II. – 1888., III. – 1902.), a četvrto je izašlo nakon njegove smrti (1908.). Godine 1882. objavljena prva zbirka poezije (*Poezije I.*) postala je prvorazredan fenomen, a to je i za današnje vrijeme. U pola godine rasprodano je 1 800 primjeraka. Nakon pjesnikove smrti izašao je niz novih izdanja i prijevoda. Objavljene su pojedinačne pjesme, pisma i druga građa. Likovni umjetnici načinili su niz portreta Simona Gregorčiča. Otisnuta je masa razglednica s pjesnikovim motivima. Dosta je Gregorčičevih djela i uglazbljeno. Osamdesetih godina 20. st. u primorskim se školama počela uvoditi Gregorčičeva čitateljska značka, a sudionici se nakon završetka rado skupljaju upravo u Vrsnom, u pjesnikovoj kući. Posebnost u slovenskom prostoru su i brojni, muzeju u Vrsnom darovani predmeti pojedina (slike, knjige, štapovi, ručno

Slika 12. Posjet djece rodnoj kući Cirila Kosmača

izvezeni stolnjaci i sl.), čime se nastoji iskazati počast pjesniku. I to dokazuje pjesnikovu omiljenost i aktualnost.

Ciril Kosmač, (28. rujna 1910. – 28. siječnja 1980.)

I književnik Ciril Kosmač svojim je djelom bitno obilježio tolminski prostor i proslavio ga u svijetu. Njegov dom u Slapu na Idrijici proglašen je 1990. memorijalnim i etnološkim spomenikom. Karakterističan, skromni dom izgrađen u 19. st., stoji na lijevoj obali Idrijice. U kući je pisac Ciril Kosmač sa svojim roditeljima živio do 1930. godine, kada je zbog političkih razloga morao napustiti dom.

S gledišta pristupa očuvanju memorijalno-etnološkog objekta i muzejskog uređenja, kuća Simona Gregorčiča i Kosmačev dom različito su uređeni već

i zbog različitih okolnosti i vremena njihova nastanka.

Na osnovi ocjene o očuvanju spomenika i danih razvojnih smjernica koje su zahtijevale sanaciju, Općina Tolmin je 1990. otkupila zgradu koja je propadala i pobrinula se za nadomjesnu gradnju za obitelj Kosmač. Izrađen je precizan konzervatorski plan. Tolminski se muzej intenzivnije uključio u projekt 2000. godine. Bio je zadužen za izradu idejnog plana za preuređenje doma u muzej. Na projektu

su osim arhitekta Dušana Krambergera surađivali i etnolozi Tolminskog muzeja Karla Kofol i Marko Grego, književna komparatistica Jožica Štendler iz Knjižnice Cirila Kosmača i dizajnerica Mojca Turk. Sadržajni plan uređenja muzeja bio je podijeljen na dva dijela. U prizemlju, gdje su sobica, crna kuhinja i hodnik, predviđen je prikaz kulture življenja karakteristične za prvu polovicu 20. st. Pri izboru podataka od velike je pomoći bio piščev brat Ladko Kosmač, koji je u kući živio sve do otkupa i ujedno bio svjedokom većine preuređenja i građevnih adaptacija kuće. Na prvom je katu predviđen postav memorijalnog dijela izložbe s minimalnim zahvatima u postojeće stanje. Za sadržajni dio toga dijela izložbe bila je zadužena Jožica Štendler. Pripremila je opsežnu studiju o životu i radu Cirila Kosmača i izabrala sadržaje i građu za izložbu. Kao crvenu

nit izložbe izabrali smo lik koji je pisac stvorio u svome književnom djelu, lik Tantadruja. Ilustraciju je napravio akademski slikar Matjaž Schmidt. Tantadruj je tako preuzeo ulogu vodiča po izložbi i središnja je ilustracija na radnim listovima koje je muzej pripremio za provedbu pedagoškog programa.

Projekt obnove doma počeo je 1998. godine. Najprije je zamijenjena dotrajala krovna konstrukcija. Krov je ponovno prekriven slamom, kao što je bio nekad. Iste je godine muzej otkupio i pokušstvo te predvidio njegovo konzerviranje i restauriranje.

Razloga za očuvanje kuće i uređenje muzeja bilo je više. Svrha i cilj projekta od samog su početka bili nedvosmisleni i jasni. Spomenut ću samo nekoliko najvažnijih:

- očuvati i na odgovarajući način prezentirati karakteristično naslijeđe kuće,
- na primjeren se način pobrinuti za cjelovito predstavljanje i popularizaciju svjetski priznatog pisca Cirila Kosmača i njegova djela,

- djelatno sudjelovati u projektu *Kosmačev nastavni put*, koji je vodila Osnovna škola Dušana Muniha u Mostu na Soči,

- uključivanjem u međunarodne projekte primjereno se pobrinuti za predstavljanje i popularizaciju pisca i slovenske književnosti u inozemstvu.

Upravo smo posljednje mogli brzo ostvariti. Projekt obnove doma Cirila Kosmača bio je, naime, uključen u projekt *Genius loci*, koji su osnovali u sklopu programa Phare ECOS Overture. Osim obnove i muzejskog uređenja

Slika 13. Drveni putokaz Kosmačevog nastavnog puta

doma Cirila Kosmača kao dio projekta nastao je i dokumentarni film *Ta in ta in ta drugi (Ovaj i ovaj i ovaj drugi, portret Cirila Kosmača)*, koji je snimljen u koprodukciji Uredništva kulturno-dokumentarnih emisija TV Slovenije i Janez Pirc s.p. produkcije. Općina Tolmin se na poziv bratske općine Vicchio uključila u projekt 1999. godine. Projekt je podrazumijevao partnere – općine Fuedetodos (Španjolska, nositelj projekta), Fuente Vaqueros (Španjolska), Vicchio (Italija) i Wiederstedt (Njemačka). Pisac Ciril Kosmač, koji je mnogo pridonio promociji svoga kraja u zemlji i u inozemstvu time se svrstao uz bok važnim europskim umjetnicima kao što su španjolski slikar Francisco Goya, španjolski pjesnik i dramatičar Federico Garcia Lorca, talijanski slikar Giotto di Bondone i njemački pjesnik Friedrich Novalis.

Slovenskoga pisca Cirila Kosmača u inozemstvu nije bilo potrebno posve iznova predstavljati jer je neko vrijeme boravio i radio i u drugim zemljama. Godine 1938. bio je u Parizu kao izvanredni stipendist francuskog Ministarstva za vanjske poslove. U Parizu je bio i zaposlen u jugoslavenskom veleposlanstvu. Godine 1940. preselio se u Marseille, a nakon dvije godine preko Španjolske i Portugala otputovao je u London. Ondje je radio na BBC-ju, gdje je pripremao slovenske emisije. Iz Londona je u proljeće 1944. preko Egipta došao u Bari, u Italiji, odakle je odletio na oslobođeno područje u Bijeloj krajini. Kući se vratio 1945. godine, nakon petnaest godina života u inozemstvu. Nakon 1956. godine preselio se u Portorož i ondje živio do smrti kao slobodni književnik. Umro je 1980. godine u Ljubljani, a pokopan je na groblju u Ročama, nad Slapom na Idrijici.

Ciril Kosmač jednom je izjavio kako je “zapravo postao pisac i zbog nostalgije”. Na oblikovanje Kosmačeve osobnosti i kasnijeg pisanja svojim je povijesnim i duhovnim naslijeđem utjecala Tolminska. Kosmač je ovako opisuje: “Tamo čovjek zna i vidi da se svijet otvara na sve četiri strane: Baškom grapom, Idrijskom dolinom i Sočom na sjever i jug. Tamo umorni brđanin rado utihne da najprije napase oči na ravnoj zemlji, potom na Krnu i drugim gorama koje se sada dižu pred njim i svojom ga snažnom ljepotom potresaju tako da zaboravlja na tegobe svakidašnjice; brišu mu s očiju prašinu nezadovoljstva i sa srca maglu briga. Čovjek se uspravi, udahne i potom sretno pomisli da je kod kuće usred lijepog svijeta i da je naposljetku i živjeti lijepo”.⁶

Djela Cirila Kosmača prevedena su na više od 26 stranih jezika, čak i na kineski (*Sreća*), albanski (*Sreća; Proljetni dan*), arapski (*Sreća*) i malteški jezik (*Proljetni dan*), a između ostalih, i na hrvatski jezik (*Sreća i kruh*, Zagreb, 1951., *Balada o trubi i oblaku*, Zagreb, 1977.). Na najviše je jezika prevedena *Balada o trubi i oblaku* (na 15 jezika), *Sreća* (na 13 jezika), *Proljetni dan* (na 12) i *Tantadruj* (na 11). U Moskvi je izašla *Balada o trubi i oblaku* u nakladi od čak 1,5 milijuna primjeraka.

Ciril Kosmač napisao je i tri scenarija za cjelovečernje filmove, u kojima se oslanjao na svoja već objavljena djela (*Na svojoj zemlji*, *Balada o trubi i oblaku*, *Onog lijepog dana*). Film *Na svojoj zemlji* prvi je slovenski igrani poslijeratni film. Nastao je prema noveli *Tata Orao*.

⁶ Ciril Kosmač, *Pot v Tolmin, V gaju življenja*, MK, 1989., str. 34.

Na kazališnim pozornicama uprizorena su dva Kosmačeva djela – *Balada o trubi i oblaku* i *Onog lijepog dana*. Više Kosmačevih djela priređeno je za radio. Radio-drame prevedene su na strane jezike i izvođene i na stranim radiopostajama.

Ciril Kosmač je osim pisanja vlastitih književnih djela, prevodio i strana književna djela s engleskoga, francuskoga, talijanskoga i njemačkog jezika. Najviše je prevodio za kazalište i radio, većinom dramske tekstove.

Životni put pisca Cirila Kosmača bio je težak, krivudav i izuzetan. Bio je izniman čovjek koji je nepokolebljivo išao svojim putem, načelno, bez obzira na vlast i vrijeme, uspravno, samosvojno, osjećajno i osjetljivo. Takvo je i njegovo književno djelo.

Sve smo to pokušali prikazati muzejskim uređenjem Kosmačeva doma. Pri njegovoj obnovi uspostavljena je odlična suradnja različitih struka i institucija – općine, spomeničke službe, muzeja, knjižnice, osnovne škole. Stalna izložba u Kosmačevoj kući namijenjena je prije svega osnovnoškolskim grupama. Kosmača smo pokušali na zanimljiv način predstaviti kao čovjeka, ali i njegov život i stvaranje. Izložba se temelji na vizualnoj građi. Sadržajno je osmišljena na tri razine koje su na različite načine odvojene. Citati iz Kosmačevih djela, koji su navedeni kao ilustracija ili kao polazišne teze, imaju jednak, prepoznatljiv izgled, kao i povijesna objašnjenja. Izložbene su jedinice podijeljene na dva sklopa: prvi predstavlja piščev život koji smo podijelili na četiri razdoblja (djetinjstvo, 1910.-1931.; život u Jugoslaviji, 1931.-1938.; život u inozemstvu, 1938.-1945., te razdoblje nakon povrat-

ka kući do smrti, 1945.-1980.). Drugi je sklop posvećen prikazu Cirila Kosmača kao umjetnika, autora knjiga, filmova, kazališnih i radijskih drama te kao prevoditelja. Pokušali smo prikazati puni profil pisca.

Obnovljeni dom Cirila Kosmača tako je postao zanimljiv za školske grupe i izvođenje pedagoških programa. Stoga smo izradili radne listove s već spomenutim likom Tantadruja koji se obraća učenicima.

Doista je prisna suradnja tolminskih muzealaca s piščevim bratom Ladkom Kosmačem koji, unatoč starosti, još uvijek rado vodi posjetitelje po svojem domu i prenosi im sjećanja na brata. Kako sam kaže, to je još uvijek njegov dom.

Kosmačev dom danas je postao i središnjom točkom Kosmačeva književnog nastavnog puta po dolini Idrijice. Rezultat je projekta Osnovne škole Dušana Muniha u Mostu na Soči, koji se izvodio tijekom dvije školske godine, od 1998. do 2000. godine. Posjetitelja putem vodi Kosmačeva riječ, pritom upoznaje kulturno-povijesne spomenike i zemljopisne značajke pokrajine. Put je dugačak punih 10 km, a na njemu je 10 postaja s informativnim pločama. Opremljen je drvenim putokazima s oznakom KNP (Kosmačev nastavni put).

Na nama je da zanimanje za Gregorčiča i Kosmača očuvamo i pridonesemo tome da se njihova djela odupiru vremenu i obogaćuju život idućih naraštaja.

Osim opisanih muzejski uređenih objekata, Gornje Posočje nudi još mnogo toga. Tolminski muzej u Tolminu, kao središnja muzejska ustanova gornjeg Posočja, brine se i za Arheološki muzej u Mostu na Soči. Stalna izložba u matičnoj

kući u Tolminu kronološki prikazuje povijest Posočja od prvih naseljavanja do nastanka samostalne države Republike Slovenije i posjetitelje na atraktivan način vodi kroz posebnosti i zanimljivosti slovenske prošlosti. Brojne prirodne znamenitosti daju Posočju dodatni čar. Pozvani ste, dakle, u Posočje i Tolminski muzej, gdje smo svjesni značenja tolminskih umjetnika i književnika.

SIMON GREGORČIČ AND CIRIL KOSMAČ: MUSEUM PRESENTATIONS OF THESE TWO AUTHORS

The house in Vrsno in which the poet Simon Gregorčič was born, and the home of the writer Ciril Kosmač in Slap on the Idrijica are examples of the successful cooperation of the local community, museums, the service for the protection of monuments and literary authors. The paper presents the course of the restoration and the adaptation of two buildings so as to serve as museums.

Their appearance today reflects the time in which they were built. The poet Simon Gregorčič (1844-1906) was special for the people of Primorje. The people accepted him as their own, and his poems, which have been set to music many times, are still alive today among us. The house in which the poet was born in Vrsno was turned into a museum back in 1966. Many people want to visit the museum to pay their respects to the "Nightingale from Gorica". Most of the visitors are groups from Slovene schools, but lately there have been many groups of expatriate Slovenes. The Tolmine Museum plans to rearrange and modernise the collection for the hundredth anniversary of the poet's death. Ciril Kosmač (1910-1980) took the Tolmine region into the world with his works. This was doubtless another incentive for including the author and his home in Slap on Idrijica into the comprehensive international project "Genius loci", which provided assistance for restoring buildings linked with important European artists. After it was opened in 2003, Kosmač's home became the central point of the educational Kosmač Trail. Through the effort of local communities and various institutions we have been able to preserve an important ethnological cultural heritage and the rich legacy of literary greats from the Tolmin region.

**ZAVIČAJNICA SOFIJA
HIRTZ-MARAKOVIĆ
(1885. – 1977.)
i njezina komedija *RUDO****

**IVANKA BUNČIĆ
Muzej Brodskog Posavlja
Slavonski Brod**

U bogatoj kulturnoj riznici Broda, uz nesporne velikane pisane riječi koji su svojim djelima obilježili ime grada kao značajnoga kulturnog središta Slavonije i Hrvatske, nalaze se i imena Brođana koji su, iako prema umjetničkom vrednovanju skromne književne darovitosti, nezaobilazni i značajni u stvaranju brodskoga kulturnog identiteta.

U dugoj i nedovoljno istraženoj povijesti brodskoga kazališnog života¹ takvo je ime i Sofija Hirtz-Maraković, autoric jedine brodske komedije 20. stoljeća, čije je postavljanje na scenu bilo jedan od značajnijih kazališnih događaja u gradu između dva svjetska rata.

U godini kada Ignjat Brlić objavljuje *Uspomene na stari Brod*, koje je njegov otac Ignjat Alojzije Brlić zabilježio oko 1838., u brodskoj obrtničkoj obitelji Maraković rodila se 29. studenog

1885. Sofija Katarina.² Otac Ivan bio je krznar, potom gostioničar, a majka Kata domaćica iz ugostiteljske obitelji Sokol.³ Djevojčica Sofija odrasla je uz sestre Cvijetu i Ljubu te uz brata Ivana, koji je nastavio obiteljsku tradiciju i držao gostionicu u Mesićevoj 41.⁴ Odlična učenicica Djevojačke škole u rodnom gradu,⁵ daljnje obrazovanje nastavila je 1900. u Ženskoj učiteljskoj školi u samostanu sestara milosrdnica u Zagrebu. Svjedodžbu zrelosti s odlikom dobila je 18. lipnja 1904. i “proglašena je sposobnom za obnašanje službe privremene učiteljice na nižim pučkim školama u Hrvatskoj i Slavoniji”.⁶

² Državni arhiv u Slavonskom Brodu (DASB), Zbirka knjiga i parica matičnih knjiga rimo-katoličkih župa Brodsko-posavske županije, sign. f. 406/343, inv. br. 2. Ime je dobila na krštenju, na Blagdan sv. Lucije, 13. prosinca 1885., po kumi Sofiji Vukomanović, supruzi uglednoga brodskog trgovca Mihajla Lackovića, i svojoj majci Kati.

³ Muzej Brodskog Posavlja (MBP), KHZ 1248, Obrtnički registar za 1877. godinu. Pod rednim brojem 108, na kućnom broju 197, upisan je Ivo Maraković, krznar, a pod rednim brojem 189, kućnom broju 282, Jula Sokol, krčmarica, Sofijina baka, koju nalazimo i u Imeniku ovdanjih gostionah iz 1863., uz još 30 gostioničara u gradu, MBP, KHZ 1362. Na planovima grada Broda iz 19. stoljeća kuća Maraković je u Mittel Gasse (Srednja, od 1886. Banska, potom ulica A. Starčevića), a kuća Sokol u Razsol Gasse (od 1886. Ulica M. Mesića, danas kućni broj 50), u istoj građevinskoj liniji.

⁴ Toldi, Z. *101 brodska priča*, Slavonski Brod, 2002., str. 159.

⁵ DASB, Izvještaj za Nižu djevojačku školu u Brodu na Savi za šk. g. 1892.-95., sign 437, inv. br. 8 i 9.

⁶ MBP, KU KHZ, 20/80. Najviša ocjena - izvrsno stoji uz predmete posebna metodika i praktične vježbe, povijest i domaće ustavo-

¹ Jedini dragocjeni pregled tradicije glumišta u Brodu, od 18. stoljeća i prvih crkvenih predstava u franjevačkom samostanu do polovice 20. stoljeća i poluprofesionalnoga Gradskog kazališta te Amaterskog kazališta, dao je Nedjeljko Marko Pandžić u *Tragovima kazališnog života u Brodu*, Bilten 1 - 15, 8. susreta profesionalnih kazališta Hrvatske, Slavonski Brod, 1981.

Zamolbu mlade učiteljice *da bi joj vis. kr. zemalj. Vlada blagoizvoljela podijeliti dozvolu, da smije kao hospitantica slušati predavanja na Nižoj pučkoj djevojačkoj školi u Brodu na Savi*, Školski odbor grada Broda, pod predsjedanjem dr. Vatroslava Brlića, jednoglasno odobrava 11. listopada 1904.⁷

Prve godine učiteljske službe, 1906.-1909., Sofija je provela na Nižoj pučkoj djevojačkoj školi u Đakovu, a potom je dekretom postavljena za namjesnu učiteljicu u daruvarskom kotaru, u Velikim Bastajima 1909.-1917. te na Nižoj pučkoj dječjačkoj školi u Daruvaru 1917.-1919.⁸ Tu se Sofija uključila u lokalnu glumačku družinu, a najuspješniju ulogu odigrala je u Ogrizovićevoj *Hasanaginici*. Dobrotvornoj predstavi u korist bosanske ratne siročadi u svibnju 1917. prisustvovao je veliki požeški župan pl.

slovlje, prostoručno risanje i praktične vježbe u zabavištu, koji će i kasnije, u zreloj dobi, odrediti njezine interese i sklonosti.

Iz školskih dana sačuvan je spomenar koji je dobila za 14. rođendan, u koji su svoj spomen zapisale Sofijine prijateljice iz Broda i suučenice iz Zagreba, 1899.-1904., MBP, KU KHZ 46/76., i Troškovnik u koji je brižno bilježila mjesečne izdatke za četverogodišnje školovanje u Zagrebu - najveći iznos izdvajala je za hranarinu (21. for), a ostalo su povremeni izdaci za odjeću, obuću, razne popravke, prijevoz, poštanske troškove, ulaznice za predstave. Ovisno o potrebama, mjesečni troškovi iznosili su 24 - 52 for.

Kao mlada učiteljica Sofija je bilježila i pjesme hrvatskih autora, uglavnom domoljubnog karaktera, a potom su uslijedili i njezini pjesnički pokušaji, 1904./05., MBP, KU KHZ 12/81.

⁷ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (HAD), fond br. 216, Ministarstvo narodne prosvjete NDH, Personalije br. 2577

⁸ HDA, Isto, izvadak iz službeničkog lista

Belošević, i sam autor, koji je bio vrlo zadovoljan, pohvalno se izrazio o predstavi u cjelini, ali i o učiteljici Sofiji, nositeljici naslovne uloge, koja se pokazala pravom umjetnicom.⁹ Poslije Prvoga svjetskog rata, 1919., Povjereništvo za prosvjetu i vjeru upućuje Sofiju na Višu pučku školu u Crikvenici, a 1922. premještena je u vježbaonicu Ženske učiteljske škole u Zagrebu, gdje je "kao činovnik 1. grupe II kategorije umirovljena 1928."¹⁰

Za službovanja u Crikvenici Sofija se 1921. vjenčala s dr. Miroslavom Hirtzom, umirovljenim sveučilišnim profesorom, uglednim hrvatskim zoologom, pjesnikom i putopiscem iz Zagreba.¹¹ Oslobođena profesionalnih obveza u školi, Sofija slobodno vrijeme posvećuje svojim hobijima iz mladosti – pisanju, slikanju, putovanjima. Prati supruga Miroslava na njegovim neumornim istraživanjima faune Velebita i Hrvatskog primorja, pomaže mu u sređivanju znanstvene dokumentacije. U razdoblju 1926.-1941., dok je dr. Hirtz bio glavni urednik časopisa "Priroda", Sofija je bila korektorica u redakciji časopisa, a pokatkad je i prevodila članke za rubriku *Pabirci*. U onovremenom tisku – "Jutarnjem listu", "Novostima", "Večerima", povremeno objavljuje priče, koje su sadržajno uglavnom utemeljene na tradicijskoj kulturi. Za svojih posjeta obitelji primjećuje kako ulica i grad njezina djetinjstva mijenjaju svoj izgled, stanare,

⁹ Ilustrovani list, Zagreb, svibanj 1917.

¹⁰ MBP, KU KHZ 20/80., Ukaz Ministarstva prosvjete, Beograd, 17. 3. 1928.

¹¹ Vjenčanje je obavljeno u župi Presvete Djevice Marije u Triblju 30. ožujka 1921., MBP, KU KHZ 10/80., vjenčani list

govor, navike. Izrazitog senzibiliteta za tradicijske vrijednosti koje polako nestaju, bliska kazalištu i glumi, prihvatila se pisanja i *na isječku starog Broda, koji s malim promjenama još i danas postoji, a to je svršetak Starčevićeve ulice - Srednji sokak sa svetim Florijanom...*¹², potaknuta istinitim događajem koji se zbio upravo na toj lokaciji, napisala svoju jedinu komediju *RUDO*.

Ostavši udovica 1944., Sofija se poslije Drugoga svjetskog rata vraća u roditeljsku kuću u Slavonski Brod. Živi skromno, samozatajno, vrijedno radeći na sustavnom sređivanju bogate knjižne i znanstvene ostavštine svoga supruga, kojemu je gotovo četvrt stoljeća bila bliska suradnica, što joj je priznala i JAZU.¹³

Po nekoliko mjeseci u godini provodila je u prekrasnoj vili Lacerta u Jablancu, u podnožju Velebita.¹⁴ Dok je Miroslav, neumorni planinar, opisivao faunu Velebita, Sofija je slikala. U raskošnomu,

smirujućem krajoliku Hrvatskog primorja i slavonske ravnice nalazila je nadahnuće i motive za svoja likovna djela. *...Umjetničkim je krugovima poznato, da se bavi i slikanjem, pa je po mišljenju priznatih slikara njen kist dokazao lijep talent, fin ukus i snažnu obradbu. Neke od njezinih slika rese salone mnogih umjetnički osjećajnih ljudi. Ona je odveć čedna, povučena, uvijek zaposlena i je-dva o njoj što znaju njezini najbliži prijatelji koji imadu prilike, da od vremena do vremena vide po koje od njezinih djela...*¹⁵ Njezin slikarski opus, osim nekoliko slika u vlasništvu sestara Sv. Križa u Đakovu i Poratu na Krku, danas nam je gotovo nepoznat.¹⁶

Sofija blisko surađuje s Gradskim muzejom u Brodu. Zajedno s profesorom Dimitrijem Vacom, članica je Nadzornog odbora ustanove 1950.¹⁷ Danas se u Kulturno-povijesnom i Etnografskom odjelu Muzeja nalazi više desetaka predmeta koje je poklonila Muzeju u razdoblju 1962.-1975.

¹² MBP, KU KHZ 32/79., iz predgovora autorice na premijeri 2. svibnja 1940.

¹³ Riječ je o životnom djelu dr. Miroslava Hirtza *Riječnik narodnih zoologičkih naziva 1 - 3*, u izdanju JAZU, Zagreb, 1928.-1956. U napomeni III. knjige, *Ptice*, 1956., u čijim je pripremama Sofija provela gotovo tri godine, Akademija joj je iskazala zasluženo priznanje za taj zahtjevan, odgovoran i dugotrajan posao.

¹⁴ *...u tom malom mjestu sagradio je planinar i hrvatski književnik dr. Miroslav Hirtz (1928.-1930.) na golim pećinama i kršu vilu 20 metara nad morem. Kao prirodoslovac dao je ime vili "Lacerta" - gušterica. Ta nedužna ljupka životinja vješto se izvija po kršu i kamenju, pa prirodoslovac nije mogao bolje imena odabrati za svoju vilu. Sada ta vila nosi ime "Planinarski dom Miroslav Hirtz", iz priče Sofije Hirtz *Godine ležala bomba na tavanu jedne vile*, 1964., MBP, KU KHZ 269/75.*

¹⁵ "Hrvatica", časopis za ženu i dom, rubrika *Galerija javnih radnica - Sofija Hirtz*, kolovoz 1940.

¹⁶ U samostanu milosrdnih sestara Sv. Križa u Đakovu nalaze se četiri slike: dva primorska motiva iz 1939., zimski pejzaž i motiv Broda - lijeva obala Save s franjevačkim samostanom, a u samostanu u Poratu - primorski pejzaž iz 1939. Do tih podataka i fotografija slika došla sam u rujnu 2003. razumijevanjem i susretljivošću č. majke Estere, provincijalne nadstojnice samostana u Đakovu. U Muzeju se nalaze negativni njezinih osam radova. Sofijino slikarstvo predmet je daljnjeg istraživanja likovnih stručnjaka.

¹⁷ Muzejski registar, 1950. - 1952., iz izvještaja Povjereništvu za prosvjetu Gradskog Narodnog odbora, Slavonski Brod, br.12/1950.

Znatiželjnog duha, Sofija je tijekom života mnogo putovala. Tridesetih je godina sa suprugom proputovala Njemačku, Austriju, Italiju, a 1955. ta vitalna 70-godišnjakinja posjetila je Egipat, Libanon i Siriju. Zapažanja s tog trojednog krstarenja brodom "Sarajevo", na kojemu je bila jedina putnica iz Hrvatske, zabilježila je u knjizi putopisa *Obalama starog svijeta*, koju je 1960. objavila u vlastitoj nakladi: *U ovim zapisima, pisanim kroničarsko-publicističkim stilom iznijela je utiske, koji su nastali u dodiru s prošlošću, kulturnim tradicijama i današnjim dinamičnim previranjima u nekim zemljama Bliskog Istoka... U nizu sličica, evokacija ili slučajnih susreta, autorica s mnogo simpatija i dobronamjernosti piše ove stranice. Baš tako ih treba prihvatiti i shvatiti.*¹⁸

Kako nije imala djece ni bliže rodbine, Sofija je 1962. prodala obiteljsku kuću, a smještaj i skrb našla je u novom domu, kod sestara Sv. Križa¹⁹ u Starčevičevoj 51, gdje je provela sljedećih 15 godina. Umrla je u 92. godini 23. kolovoza 1977. u svom rodnom Brodu. Posljednje joj je počivalište uz supruga, na zagrebačkome Mirogoju, u skromnoj grobnici, gdje jednostavno piše: prof. dr. Miroslav Hirtz, književnik i supruga Sofija.

RUDO

komedija u 4 čina iz života starih Brođana

događa se u Brodu 1900. - 1910.

radnja mora ići živahno, veselo i brzo

¹⁸ Hirtz-Maraković, S., *Obalama starog svijeta*, Slavonki Brod, 1960., iz predgovora profesora Anđelka Barbića.

¹⁹ Iz Kronike sestara Sv. Križa za godinu 1962., str. 155.

Tako počinje tekst autorskog prvijenca Sofije Hirtz-Maraković i jedine brodske komedije 20. stoljeća.²⁰ Kao predložak joj je poslužio neobičan trenutak obične brodske svakodnevice s početka stoljeća. Jednostavan zaplet koji uzrokuje zabunu i prepoznatljivi karakteri pojedinih likova temelj su te životne i humoristične autohtone brodske priče.

U proljeće 1938. autorica je svoje djelo ponudila Narodnom kazalištu u Zagrebu, ali joj je vraćeno s obrazloženjem da se, bez obzira na druge kvalitete, ne može staviti na repertoar zbog nedostatka glumaca koji bi vjerno mogli reproducirati govor i atmosferu sredine, što bi značajno umanjilo njezinu vrijednost.²¹

Kako se Hrvatsko dobrotvorno gospojniško društvo u Brodu spremalo svečano obilježiti 45. obljetnicu postojanja, 1895.-1940., bila je to izuzetna prigoda i zapravo jedino pravo mjesto za uprizorenje tog djela. Iako bez profesionalnog kazališta, Brod je bio građanska sredina s dugom tradicijom kazališnog amaterizma, koji je u pojedinim razdobljima bilježio vrijedna ostvarenja. U postavljanju RUDA na scenu, uz slavljnika i organizatora programa, sudjelovali su članovi Hrvatskoga pjevačkog društva Davor i Vatrogasnog društva, najstarijih brodskih društava, nositelja kulturnih i društvenih događanja u gradu, kao i u takvim prigodama nezamjenjivi Julije Hoffmann, ravnatelj jedine kulturne usta-

²⁰ MBP, KU KHZ, 269/75., tekst komedije RUDO i likovni predlošci za izradu kulisa V. Antipova, članci i osvrti na predstavu, pisma.

²¹ MBP, Isto; pismo Dubravka Dujšina, dramskog glumca, redatelja, kazališnog pedagoga, tadašnjeg ravnatelja drame HNK u Zagrebu, s datumom 10. ožujka 1938.

nove – Gradskog muzeja, te Vasilj Antipov, likovni kroničar Broda, sa svojim kulisama. Autorica je preuzela režiju predstave i ulogu jedine emancipirane žene u komadu, što je, uostalom, Sofija Hirtz-Maraković u svom životu i bila.

Onodobni tisak²² sa zanimanjem je pratio, kako sam tijekom nastajanja predstave, probe, izradu scenografije, kao i svečanu premijeru održanu 2. svibnja i reprizu predstave izvedene 5. svibnja 1940.

U nemogućnosti da prisustvuje tom kulturnom događaju, Mato Grković uputio je autorici pismo u kojemu izražava žaljenje zbog spriječenosti i nastavlja: *...naročito užitek bio bi za mene čuti Vašu Šusterfranclovu Nanči, premda vjerujem da će i ostali interpreti dati mnogo lokalne boje koja je kod toga bitno potrebna... Vjerujem da će ta predstava imati ono nešto specifično naše, brodske, što nam je tako drago, a što ste Vi upravo majstorski iznijeli u komadu. Čestitam Vam premijeru i nadam se da ću ipak moći vidjeti tu predstavu ovdje, u Zagrebu, jer vjerujem da će naši zemljaci htjeti da svoje umijeće pokažu i u prijestolnici.*²³

Na velikoj pozornici novosagrađene brodske Sokolane, u Klasijama, Brođani su uživali u trosatnoj, ali dinamičnoj komediji u kojoj se radnja kreće oko jednog paketa – pošiljke koja ima stići poštom iz Koprivnice na fetera Tonu, ali je stigao željeznicom pa usljed toga nastali zapletaji. I dok se glavna nit “očekivanja paketa” provlači kroz sva četiri čina,

dotle se usporedo odigravaju drugi originalni nuzdogađaji. Da se shvati psiha lica u igrokazu, treba bar donekle poznavati ono malo jednostavno doba, kada je život tih lica tekao mirnim i sigurnim tempom, kad nije bilo nervoze, jurnjave, računanja, špekulacije, kad je svako svakog poštovao, davao mu ono mjesto koje ga je išlo, kad je sve vezala jedna zajednička kopča – kad su svi bili samo Brođani, kao jedna velika porodica živjeli u svojim starim kućama, pod starim daščanim krovovima i gredama. Prilike jednog ticala su se i drugoga, svagdje i u svemu svi su sudjelovali zajednički...²⁴

Dr. Mato Hanžeković, pisac, književni kritičar i publicist, ugledni gost na premijeri, dao je najpotpuniji prikaz predstave: *...Ovaj komad zaslužuje ozbiljnu književnu pažnju, jer je prvi pokušaj da se lokalni folklor iznese na scenu... Sve slabosti i kreposti malog čovjeka, bezbroj markantnih detalja čestitog malograđanina, privrženost kolektivu, nedužna i simpatična primitivnost jezičnog opsega, isticanje časti, poštenja, neopasni sukobi izazvani patrijarhalnom osjetljivošću na sve što se odvaja od neuobičajenosti, divan otpor na prodiranje lažna modernizma, pa riječ, govor Slavonije, sve to spojeno je u jednu živu i nedjeljivu cjelinu koja na sceni osvaja i impresira... Dobrovoljni brodski glumci – njih oko trideset – školovani ljudi i obrtnici, učinili su čudesa. Toliko shvaćanja, snalaženja u najfinijim detaljima može se očekivati samo kod prvoklasnih rutiniranih glumaca. Svi su igrali odlično...*

²² “Posavska Hrvatska”, “Novosti”, “Zagrebački list”, “Jutamji list”, “Hrvatski list”, “Večer”

²³ MBP, Isto; pismo Mate Grkovića, dramskoga glumca i redatelja (Podvinje, 1898. - Zagreb, 1973.), ravnateljja Drame zagrebačkog HNK u sezoni 1939./40.

²⁴ MBP, Isto; iz predgovora autorice na premijeri 2. svibnja 1940.

A koliko opreza, otmjene umjerenosti, da radnja ne prekorači granice serioznosti komedije, koja spada u literaturu i da ne osvoji slobodu burleske! Zar je onda čudo da je otvorena scena bila nebrojeno puta apostrofirana urnebesnim pljeskom i klicanjem razdragane publike!?

... Ali ova nadasve uspjela kulturna večer iznijela je u osjećanje još nešto, što je važno konstatirati: intenzivnu sklonost i privrženost prošlosti. Tu se postavio element, toliko važan u oblikovanju hrvatskog narodnog kolektiva. Brođani su osjetili da je komad brodske prošlosti na sceni, komad hrvatske prošlosti. I da je ta hrvatska prošlost izgradila našu hrvatsku sadašnjost, a hrvatska sadašnjost izgrađuje svjetlu hrvatsku budućnost... I spontano, pokrenuto onim najsretnijim osjećajem u dubini hrvatske duše, dupkom puno gledalište intoniralo je "Lijepu našu" tek što je završena posljednja scena. Koliko nepatvorenih emocija izazvala je folklorna komedija "Rudo" ...²⁵

Najveća nagrada autorici bilo je neskriiveno zadovoljstvo brojne publike, lorvorov vijenac s hrvatskom trobojnicom od grada Broda, te značka i imenovanje počasnom članicom uglednoga Gospojinskog društva što joj ih je uručila Gida Koprivčević, dugogodišnja predsjednica tog društva. Takav neočekivani uspjeh predstave, medijska pozornost i pohvale, kritički osvrt uglednog autora trebali su Brođane odvesti u Osijek i Đakovo, a u jesen 1940. i na zagrebačku pozornicu. Nažalost, zbog smrti Sofijine sestre, koja je imala i dvije uloge u predstavi, gostovanje je odgođeno. U pripremi za izved-

bu u proljeće 1941., nastao je puč u Beogradu, a rat se brzim tempom razvijao i tako do izvedbe nije došlo.²⁶

Krajem 1950-ih godina Sofijino nastojanje da se komedija RUDO izvede na nekoj od zagrebačkih pozornica nije uspjelo s obrazloženjem da, iako zbog sadržaja i jezika ima nespornu lokalnu vrijednost, baš zbog te lokalne intimnosti, ne bi izvan sredine u kojoj je nastala i za koju je pisana izazvala pravi dojam.²⁷ Za kratkotrajnoga i uspješnog djelovanja poluprofesionalnoga Gradskog kazališta (1949.-1951.), a potom i Amaterskog kazališta u Brodu, nejasno je zašto se to "najbrodskije" kazališno ostvarenje nije našlo na repertoaru.

U godini 2005. obilježeno je nekoliko obljetnica vezanih za kulturno djelovanje Brođanke Sofije Hirtz-Maraković i kulturnu povijest Broda: 120. godišnjica njezina rođenja, 65. godišnjica premijere komedije RUDO i 110. obljetnica Hrvatskoga dobrotvornog gospojinskog društva.

Članak o manje poznatoj zavičajnici, učiteljici, komediografkinji, slikarici, autorici putopisa, ženi oseburna i bogata života, brodskej je kulturnoj javnosti poticaj za dodatno osvjetljavanje njezina života i djelovanja, kojemu bi pridonijelo i objavljivanje teksta komedije ili čak njegovo ponovno uprizorenje. Zasigurno bi i u ovim vremenima postavljanje na scenu jedine brodske komedije 20. stoljeća bio događaj i radost. Bila bi to još jedna pohvala i potvrda da Brođani čuvaju svoju baštinu i tradiciju, poštuju i

²⁵ Novosti: *Jedna kulturna manifestacija u Slavonskom Brodu*, 12. svibnja 1940., br. 130.

²⁶ MBP, Isto; autoričine zabilješke.

²⁷ MBP, Isto; pismo Branka Gavelle od 17. travnja 1958., tadašnjeg umjetničkog ravnatelja Dramskog kazališta u Zagrebu.

one manje znane koji su voljeli taj grad i pridonijeli kulturi življenja u njemu. Jer, kao što Sofija reče na premijeri: *Pišući ovaj igrokaz imala sam namjeru da zaboravu istrgnem iz ruku nešto iz života starog Broda... Molim poštovanu gospodu da ovaj igrokaz prime onakav kakav jest, jer on je naš i da ne sude prestrogo ni sadržaj ni samu izvedbu.*²⁸

* Članak objavljen u Vijestima Muzeja Brodskog Posavlja, br. 9, Slavonski Brod, 2004.

SOFIJA HIRTZ-MARAKOVIĆ (1885.-1977) AND HER COMEDY “THE YOKE”

In the rich cultural treasure-chest of Brod, along with the indisputed greats of the written word whose works marked the name of the town as a significant cultural centre of Slavonia and Croatia, there are names of natives of Brod who, in spite of their modest literary scope, are significant and cannot be overlooked in the process of the creation of the cultural identity of the town. One of these names is that of Sofija Hirtz-Maraković, a teacher, painter, author of travelogues, as well as the only comedy written in Brod in the 20th century - “The Yoke”, from 1940, whose performance was a significant cultural event in the town in the period between the two world wars.

She is a less well-known native of Brod, a woman with a rich and characteristic life, varied interests, a pronounced sensibility with respect to traditional values, close to the theatre and acting. Wanting to preserve a segment of the town’s past - its

people, language and customs... “the small and simple time when everyone respected each other... when we were all just townspeople of Brod, who lived as one large family in our old houses, under ancient wooden roofs and beams...” she wrote the comedy “The Yoke” that deals with the life of people in Brod at the beginning of the 20th century. The theatre production in 1940 involved members from the oldest societies, the pillars of social life in Brod – the Firefighters Association, the HPD Davor, the Croatian Voluntary Husbandry Society, notable individuals, including the director of the Museum Julije Hoffmann as well as Vasilj Antipov, the art critic in Brod. The work was well received by Mato Grković (“it is something specifically ours, belonging to the town of Brod, something dear to us, and you have masterfully presented this in the play”), Mato Hanžeković (“this play deserves serious literary attention since it is the first attempt of bringing local folk customs to the scene”), as well as by the press, but planned tours of the comedy in Zagreb, Osijek and Đakovo were cancelled because of the war. Since Sofija Hirtz-Maraković was an associate of the Museum and a member of the Governing Board, along with many donated objects that are kept at the Ethnographic Department and Department of Cultural History, our holdings include a part of her invaluable documentation about the author and her comedy: the typewritten manuscript of the text of the comedy, V. Antipov’s sketches for the stage set, rare photographs from the show, posters, newspaper articles, reviews, letters, a book of songs, personal documents and family photographs. Anniversaries that are worthy of respect and remembrance on the part of the cultural public in Brod - 120 years of her birth and the 65th anniversary of the production of her comedy (1940), provide a further impetus for throwing light on the life of a lesser known, but worth native whose work contributed to the entirety of the cultural identity of the town of Brod.

²⁸ MBP, Isto; iz autoričina predgovora

MIROLJUB NA VALPOVŠTINI*

ZDENKO SAMARŽIJA

Muzej Valpovštine

Valpovo

Josipu Temunoviću, koji sada prijateljuje s Lajčom Budanovićem i u miru čita Miroljubovu poeziju.

Nježnom dječaku je majka pri odlasku u gimnaziju šapnula: "Vladaj se dobro, Franco, i nikad ne zaboravi da te je bunjevačka majka rodila i odgojila."

UVOD

Arhivi rimokatoličkih župa na Valpovštini¹, kao i arhiva Muzeja Valpovštine, a još više arhivi pojedinih obitelji s Valpovštine² (i onih koji su potekli s Valpovštine³), obi-

luju podacima o Anti Evetoviću Miroljubu, pastoralnom djelatniku⁴, pjesniku⁵ i preporoditelju⁶, i golema je šteta što se povjesničari i povjesničari književnosti ne koriste tom golemom građom⁷. Sigurno bi se njezinim istraživanjem razjasnile veze Ante Evetovića Miroljuba s bunjevačkim preporoditeljima i ostalim javnim djelatnicima Slavonije, Srijema, Baranje i Banske Hrvatske te ostalih zemalja naseljenih Hrvatima. Miroljubovi su stihovi bili lako dostupni – danas ih je gotovo nemoguće pronaći. Publicirao ih je u kalendarima, ljetopisima, novinama i godišnjacima, koji imaju ograničen rok trajanja i prigodničarski karakter, no

¹ Osobito su važni župni arhivi u Donjem Miholjcu, Veliškovcima, Harkanovcima i Valpovu, gdje je Miroljub bio kapelan ili župnik. Osim župnoga arhiva, u Veliškovcima se nalazi i arhiva donjomiholjačkoga dekanata Pečuške biskupije.

Z. Samaržija, *Župe današnjeg valpovačkog i donjomiholjačkog dekanata do 1781. godine*, Glas Slavonije, feljton srpanj - kolovoz 1999.; Z. Samaržija, *Harkanovci - župna crkva Snježne Gospe*, Harkanovci, 1999.; Z. Samaržija, *Vrela i literatura o Valpovštini*, Valpovački godišnjak 5, Valpovo, 2000.

² Na primjer, arhiv obitelji Sigrist, arhiv obitelji Najman.

³ Nasljednici Adolfine Barč i Krešimira Mifke, koji je desetljećima bio najbolji prijatelj Ante Evetovića Miroljuba, posjeduju pomno uređenu obiteljsku arhivu u kojoj se nalazi pregršt podataka o Miroljubu.

⁴ *Conspectus et schematismus episcopatus Quinqueecclesia*, Quinqueecclesia (Pečuh) od 1900. do 1917.

⁵ V. Brešić, *Slavonska književnost i novi regionalizam. Prilog hrvatskoj književnoj topografiji*, Umjetnost riječi br. 4, Zagreb, 2003. (Brešić možda nije iznio do sada nepoznate podatke, ali je upozorio, za razliku od S. Marijanovića, H. Sablić-Tomić i G. Rema, na metodološke propuste u dosadašnjim istraživanjima slavonske književnosti, prezentirao zanimljiva gledišta o regionalnim književnostima te naveo relevantnu literaturu koju preporučujem kao prolegomenu za svaka buduća istraživanja djela Ante Evetovića Miroljuba.).

⁶ Nažalost, o Miroljubu preporoditelju ne postoji monografija, studija pa ni relevantni znanstveni ili stručni članak.

⁷ Osim navedenih arhiva, potrebno je istražiti ostavštinu, osobito korespondenciju i dnevničke zapise Miroljubovih studenata i prijatelja. Među svećenicima Pečuške biskupije, osobito svećenicima Hrvatima, živo je sjećanje na djelo Ante Evetovića Miroljuba, a u arhivu Pečuške biskupije te, još više, u arhivu Kaločke nadbiskupije, postoje još neobjavljeni dokumenti koji bi bolje osvijetlili život i djelo Ante Evetovića Miroljuba.

ciljanu populaciju.⁸ Pjesme koje su objavljene u zbirka samo su dio Miroljubova opusa, a i te je zbirke teško naći u slavonskim, srijemskim, baranjskim i bačkim knjižnicama. Istraživanje arhivske građe i hemerotečnih fondova o Anti Evetoviću Miroljubu, osobito Muzeja Slavonije u Osijeku, objasnilo bi širenje hrvatskoga preporodnog duha na bačke Bunjevce te na Šokce u Bačkoj, Baranji, Srijemu i Slavoniji.

POGLED U LITERATURU

Poslovična hrvatska površnost, selektivnost u pamćenju te snažna agrarocentričnost u istraživanju nacionalno-integracijskog procesa stvorila je privid postojanja središnjega procesa u rombu Karlovac, Zagreb, Koprivnica, Varaždin te niz perifernih, dakle, marginalnih hrvatskih preporodnih otočića. Ti su otočić zapravo odsjaj, uči nas hrvatska historiografija, zbivanja u Zagrebu i okolici i nerijetko ih u rubnim dijelovima Hrvatske dirigiraju snažni pojedinci (Strossmayer, Mažuranić ili pravaši). Hrvatski nacionalno-integracijski proces u Dalmaciji i

Istri pokušava se uklopiti, nastavljam, u shemu Gajeva procesa. Dakle, hrvatski nacionalno-integracijski proces ne promatra se cjelovito, niti se istim aršinom vrednuju događanja u okolici Zagreba te na tzv. hrvatskim rubnim područjima. Dovoljno je pogledati monografije i znanstvene tekstove u kojima se obrađuje nastanak hrvatske nacije, dakle one od druge polovice 18. stoljeća do prvih desetljeća 20. stoljeća - u "nešto dužem 19. stoljeću", i vidjet ćemo da su u moru prepisivačke literature neznatna čestica autori koji holistički istražuju hrvatski nacionalno-integracijski proces na cijelom hrvatskom nacionalnom području. Stanje u hrvatskim udžbenicima povijesti i hrvatskoga jezika još je gore - učenicima se nacionalno-integracijski proces predstavlja romantičarski, pojednostavnjeno rečeno, naivno i najčešće netočno. Još nešto. Autori udžbenika te znanstvenih i stručnih studija u kojima se iznose događaji i procesi za vrijeme hrvatskoga nacionalno-integracijskog procesa (ili hrvatskih nacionalno-integracijskih procesa), taj proces (ili te procese) svode u međe današnje Republike Hrvatske - umjesto kroatocentričnosti postali smo kroaciocentrični. Prema dosezima hrvatske znanosti proizlazi da krajem 18. stoljeća te u većem dijelu 19. stoljeća u Bačkoj, Baranji, Boki, Bosni, Gradišću, Hercegovini i Rumunjskoj (te u Slavoniji i Srijemu) nije bilo osjećaja pripadnosti hrvatskome narodu ni želje da se živi u zajednici u kojoj Hrvati društvenim običajima određuju pravila i zakonima štite nacionalne interese, odnosno da se hrvatska nacionalna svijest u tim područjima u Hrvata pojavljuje (sa zakašnjenjem) kao teorija odraza zbivanja oko Gajevih novina.

⁸ Miroljub je pokazao umijeće slaganja stihova prigodom srebrnoga pira grofa Rudolfa Normanna i njegove supruge grofice Julijane. Miroljub je pisao i o Nikoli Andriću (*Mome kritičaru*, Narodna obrana, 1908.), Josipu Jurju Strossmayeru (*Na grobu hrvatskog mecene*, Narodna obrana, 1906.), Jesi Kulundžiću (*U spomen vlč. o. Jessi Kulundžiću*, Neven, 1903.) i još nekim javnim djelatnicima. Iz tih bi se pjesama, a još više iz nacrtu tih pjesama (radnih verzija) dao pročitati njihov suodnos i rekonstruirati Miroljubovo mišljenje o djelu pojedinih suvremenika. Dakako, tu svakako treba ubrojiti pjesme posvećene Ivanu Antunoviću i još nekim znamenitim Bunjevcima, Šokcima i stanovnicima Valpovštine.

Dakako, takva literatura zaobilazi djelatnost Ante Evetovića Miroljuba. Drugim riječima, na široj, nacionalnoj razini, djelatnost Ante Evetovića Miroljuba je prešućena.⁹

Ulogu Miroljuba u hrvatskom preporodu Bunjevaca povjesničari često naglašavaju, no malo kad je objašnjavaju ili to nikad ne čine, bilo da pišu studije ili kraće crtice, znanstvene ili feljtonističke.¹⁰ Život i djelo Ante Evetovića Miroljuba nisu bili u središtu njihove pozornosti pa su autorima promaknuli mnogi detalji iz Miroljubova života – i najbolje tekstove možemo svrstati samo u prilog doksografiji Ante Evetovića Miroljuba. Valja istaknuti djelo Stjepana Vilina, koje bi ostalo u rukopisu da ga nakon autorove smrti obitelj nije dala na uvid Marinu Mandiću, koji je njegov tekst dopunio i priredio za izdavanje.¹¹

Ponovimo, pogled u privatne arhive, arhive rimokatoličkih župa na Valpovštini te, osobito, u arhive Muzeja Valpovštine

popunit će nedostatke u rekonstrukciji Miroljubova svjetonazora i djelovanja te objasniti širenje preporodnoga duha među Bunjercima i Šokcima.

MJESTO RADNJE

Kraj 19. stoljeća i prva desetljeća 20. stoljeća vrijeme su zrelog Miroljuba, katoličkog svećenika, bunjevačkoga (i šokačkog) preporoditelja. U tom razdoblju Ante Evetović Miroljub zaokružio je svoj pjesnički opus, tiskao djela kojima je snažno utjecao na afirmaciju hrvatske nacionalne ideje među Bunjercima i Šokcima te obavljao pastoral na Valpovštini.

VRIJEME RADNJE

Tranzicija iz feudalizma u kapitalizam potrajala je dulje od pola stoljeća. Ostaci feudalnih odnosa uvelike su se osjetili kada je na Valpovštinu stigao Ante Evetović Miroljub. Seljaci su bili opterećeni otkupom zemlje, koju su dobili u vlasništvo. Mnogi se nisu snašli u tržišnim odnosima, a sigurnost seljačkih kućnih zadruga postala je prošlost. Malobrojni su našli posla u tvrtkama i državnoj upravi, neki su odselili u Novi svijet, a neki se odali alkoholu i raskućili imanje. Na Valpovštinu su pristizati Židovi i bački Nijemci te Nijemci iz Požeštine, i za male novce kupovali zemlju i kuće u najboljim dijelovima sela. Donijeli su nove ideje, navike, načine obrade zemlje i uzgoja životinja, prigratovljavanja namirnica i u tom “zakašnjelom” prosvjetiteljstvu (i kratkom tečaju kapitalizma) postali imućni sloj. Veći priljev stanovništva podudara se s početkom rada poduzeća za preradu drveta obitelji Gutmann i s osnivanjem prvoga koncer-

⁹ Vidjeti bilješku 5 i usp. Z. Samaržija, *Priča o Hrvatima*, feljton Hrvatske riječi, Subotica, 2006.

¹⁰ Pogledati djela Ivana Antunovića (*Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjercih i Šokcih*, Beč, 1882.), Petra Pekića (*Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930.), Ante Sekulića (*Književnost bačkih Hrvata*, Zagreb, 1970., *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, Zagreb, 1997.), Geze Kikića (*Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971.), Franje Hoška (*Marijan Jajić – obnovitelj među preporoditeljima*, Zagreb, 1996.), a u novije vrijeme, služeći se suvremenim povjesničarskim metodama, pišu Živko Mandić, Dinko Šokčević, Tomislav Žigmanov, Krešimir Bušić i Robert Skenderović.

¹¹ M. Mandić, *Ante Evetović Miroljub. Sabrane pjesme*, Budimpešta, 2001.

na u Slavoniji te industrijskoga grada Belišća.¹²

NACIONALNI CRVULJCI

Šokaca i Bunjevaca u Gajevu pokretu nije bilo, Slavonaca samo nekoliko. Najeksponiraniji je bio Požežanin Vjekoslav Babukić. To ne znači da se i u prvoj polovici 19. stoljeća hrvatski duh nije širio Slavonijom, Srijemom, Bačkom i Baranjom.

Razumljiva je pojava paralelnih nacionalnointegracijskih procesa, koji su u Slavoniji, Srijemu, Bačkoj i Baranji bili snažniji od Gajeva pokreta. U slavonskim i srijemskim gradovima bilo je malo Hrvata, obrazovanih Hrvata još manje, niži (pa onda i manje obrazovani) kler bio je zatečen snažnim antiliberalnim stajalištima višega klera, a razvijene se mađarsko i njemačko građanstvo s pojavom mađarskoga i njemačkoga nacionalnoga pokreta, naravno, priklonilo njima. No premda su dezintegracijski procesi bili snažni, hrvatski se nacionalni duh, osobito u drugoj polovici 19. stoljeća, za što je svakako najzaslužniji Josip Juraj Strossmayer (koji je po majci Bunjevac), brzo proširio Podunavljem.

Hrvatski jezični kolorit u Podunavlju obilježen je snažnim suprotnostima. Dijalekti kojima se služe Bunjevci i dijalekti kojima se služe Šokci razlikuju se od sela do sela. Slabe komunikacije, slaba povezanost s većim središtima, oskudna obrazovanost većine Hrvata i njihov život na selu, opterećen teškim radom i

otplaćivanjem zaostalih kmetskih obveza, upravna razmrvljenost u državnome i crkvenom smislu (donjomiholjački i valpovački dekanat nisu bili u sastavu Đakovačke i Srijemske biskupije, na čijem se čelu nalazio Strossmayer, već su do 1921. godine ostali u sastavu Pečuške biskupije) sjajno je pogodovao širenju (slavenskih i neslavenskih) nacionalnointegracijskih procesa u drugoj polovici 19. stoljeća i prvim godinama 20. stoljeća. Zajedničko im je da svaki na svoj način žele pridobiti Bunjevce i Šokce. Srbi iz svojih razloga, Mađari iz svojih, a plemići stvaraju novu ideologiju, slavonsstvo, kojim nastoje istisnuti hrvatstvo i restaurirati feudalizam. Kao i svaki hrvatski nacionalnointegracijski proces, i taj su pokrenuli svećenici: Strossmayer, Budanović¹³ i Miroljub. Nepobitan je utjecaj Strossmayera na Miroljuba, no ulogu preporoditelja, tj. onoga tko završava narodni preporod na Valpovštini, nije odigrao Strossmayer već Miroljub. Teško je dokazati jesu li se Strossmayer, Budanović i Miroljub susretali, no nepobitno je da su utjecali jedan na drugoga te da su djelovali prema istom cilju – širenju hrvatske nacionalne svijesti na Bunjevce i Šokce.

DJETINJSTVO

Nije naodmet ponoviti da je Ante Evertović Miroljub rođen 12. lipnja 1862. go-

¹² D. Grgić, *Nijemci na Valpovštini* (rukopis). (Najljepše zahvaljujem mr. sc. Darku Grgiću što mi je omogućio uvid u građu i rukopis monografije.)

¹³ Lajčo Budanović, subotički biskup, slabo je poznat široj hrvatskoj javnosti baš zbog navedenih razloga – hrvatske površnosti i pogrešne interpretacije hrvatskoga (ili hrvatskih) nacionalnointegracijskih procesa. Stoga preporučujem pogledati *Zbornik radova o Lajči Budanoviću*, Subotica, 2004., koji je uredio nedavno preminuli Josip Temunović.

dine u Bačkom Aljmašu. Odrastao je uz pučke predaje, priče i bunjevačke bajke. Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovin-skog* duboko se ucijepio u mladog Miroljuba. Mati, Imerka, bliska rođakinja nadbiskupa Antunovića, usadila je Miroljubu nježnost i strast prema narodnoj umjetnosti, osobito prema pripovijetkama. Brat Ivan dvije je godine stariji od Miroljuba, bio je svećenik, pjesnik, pisac i političar. Pisao je o povijesti Bunjevaca, i na mađarskome i na hrvatskom jeziku. Bio je zastupnik u mađarskom parlamentu te, u ime Bunjevačko-šokačke stranke, zastupnik Somborskoga okruga u Skupštini monarhističke Jugoslavije. Sestra Katica nije se udavala i desetljećima je vodila domaćinstvo u župama u kojima je Miroljub obavljao pastoral.

PRIJE VALPOVŠTINE

Osnovnu školu završio je na hrvatskome jeziku, učeći iz udžbenika tiskanih u Zagrebu. Međutim, školovanje nije odmah nastavio, ali razlozi nisu poznati. Kao stipendist Ivana Antunovića, Franjo Evetović, kasniji Ante Evetović Miroljub, krenuo je 1876. godine u isusovačku klasičnu gimnaziju u Kaloči. U Kaloči ga je dočekao Ivan, stariji brat. Stanovali su kod nadbiskupa, koji se očinski brinuo o njima. Učio je njemački, grčki, latinski i mađarski (francuski je naučio za vrijeme kapelanske službe), no ne i hrvatski, a te i ostale predmete (povijest, zemljopis, prirodopis, matematiku, fiziku, crtanje, nacrtu geometriju, tjelesni i krasopis) predavali su mu profesori Mađari. Nacionalnu je ravnotežu stvarao rođak Ivan Antunović. Privatna Antunovićeva knjižnica, koja i danas

leži neistražena u kaločkom nadbiskupijskom arhivu premda se u njoj nalazi nekoliko stotina knjiga na hrvatskome jeziku tiskanih u 17. i 18. stoljeću, bila je krcata djelima starijih hrvatskih pisaca i pjesnika, a Antunović ju je redovito dopunjavao knjigama suvremenika i djelima sudionika ilirskoga pokreta.¹⁴ Miroljub je u Kaloči čitao Vrazova, Mažuranićeva i Preradovićeva djela te se naslađivao Šeninim tekstovima. Nadbiskup Antunović redovito je dobivao glasila iz Hrvatske. U tom je domu Miroljub svakodnevno čitao *Obzor* i *Vienac*, kao i druge časopise, te ih donosio gimnazijskim kolegama stvarajući oko sebe neformalni kružok Hrvata.

FRANJEVAČKI OPTIKUM

Stupivši u franjevački red, dobio je novo ime, Ante. Novicijat je proveo u Beču, gdje se sreo s nekoliko Hrvata, koji su se oduševili njegovim retoričkim sposobnostima i koji su učvrstili Miroljubove nacionalne osjećaje. Počeo je pisati stihove na hrvatskome jeziku, a živjeći u Beču, usavršavao je znanje njemačkog jezika. Studirao je u Vukovaru, Fedvaru i Baji. Godine 1886. zaređen je za svećenika, a mladu misu služio je u rodnome Bačkom Aljmašu.

Tek zaređeni svećenik, s franjevačkim imenom Ante, došao je u Fedvar da bi

¹⁴ Napominjem da su neke knjige na hrvatskome jeziku, koje su postale dio Antunovićeve knjižnice, u Kaloči još od kraja 17. stoljeća i čitali su ih franjevci provincije Bosne srebrenne – ako je suditi po imenima i prezimenima franjevaca koji su u Bačkoj obavljali pastoral, u Bačkoj gotovo i nije bilo Mađara, a drugi dio knjiga na hrvatskome jeziku u Kaloču su donijela dva nadbiskupa Hrvata, Patačići.

na tamošnjem učilištu bio lektor filozofije, što je jamčilo napredovanje unutar hijerarhije franjevačkoga reda. I odista, nakon dvije godine Ante Evetović postaje u Baji profesor crkvenoga prava i crkvene povijesti (1888.).

OD GWARDIJANA DO KAPELANA

Godine 1897., nakon jedanaest godina profesure, Ante Evetović je u svojoj 35. godini imenovan za gvardijana franjevačkoga samostana u Baji. No već 1899. godine Miroljub je skinuo franjevački habit i postao dijecezanski svećenik Pečuške biskupije – s pravom se postavlja pitanje zašto je Ante Evetović prešao iz Bačke u Pečušku biskupiju.

Pečuška biskupija dobila je u Ante Evetoviću Miroljubugotovogasvećenika, poliglota, pjesnika i intelektualca.

Dio kapelanske službe Evetović je obavio u Donjem Miholjcu i Valpovu (1900.). Kao kapelan Miroljub se zbližio s grofovima Normann te postao odgojitelj njihove djece. Prijateljstvo s Normannima potrajat će do kraja Miroljubova života.

Na Valpovštini je posljednjih dana 19. stoljeća i prvih godina 20. stoljeća djelovalo nekoliko istaknutih svećenika, gospodarstvenika te kulturnih i javnih djelatnika: Đuro Ulaković, svećenik, bio je član Skupštine Virovitičke županije i član Uprave Zadruga za regulaciju Karašice i Vučice; Josip Kuzmić, o čijim se karizmatičkim moćima i sposobnostima liječenja molitvama i danas priča; Franjo Kreutzer, politehnički inženjer koji je vodio regulaciju Vuke, Vučice i Karašice te utemeljio mrežu kišomjernih stanica te njegov nasljednik Stjepan Bella, koji je utemeljitelj studija geode-

zije pri Sveučilištu u Zagrebu (Bella je bio ministar u vladi Nezavisne Države Slovačke te, premda je sudjelovao u radu marionetske države pod dominacijom nacističke Njemačke, Bella je u obnovljenoj Čehoslovačkoj bio ministar industrije i potpredsjednik Vlade); Adolf Danhelowsky, dugogodišnji upravitelj Valpovačkoga vlastelinstva i pisac opsežne monografije *Valpo und Dolnji Miholjac*; Krešimir Mifka, šumar i bliski Miroljubov prijatelj. Prvih desetljeća 20. stoljeća stasali su na Valpovštini Adolf Klotz, poznatiji pod pseudonimom Bratoljub Klaić, Josip Hamm, slavist svjetskoga glasa, Viktor Sonnenfeld, novinar i prevoditelj filozofske literature (osobito djela Imannuela Kanta) s njemačkoga jezika, kao i mnogi drugi eruditi u čiju je duhovnu svijest barem komadić svoje osobnosti ugradio i Ante Evetović Miroljub.

ŽUPNIKOVANJE

Prva Miroljubova župa jesu Veliškovci. Miroljub je iste godine nastavio gradnju velebne crkve (1901.), koja je iduće godine završena i posvećena. Tek da se spomene, projekt crkve napravio je arhitekt Vancaš, koji je poznat po gradnji mnogih javnih zgrada i palača u Sarajevu. U Veliškovce i okolna mjesta tih su se godina naseljavali bački Nijemci, većinom iz Apatina i okolnih mjesta, jer su oranice, koje su zapravo bile krčevine pune panjeva, bile nekoliko puta jeftinije nego oranice u Bačkoj. Za iste se novce mogla kupiti tri, pa i četiri puta veća oranična površina te kuća s okućnicom u najboljim dijelovima sela. Doseljeni bački Nijemci donijeli su na Valpovštinu drugačije alatke i poljoprivredne stroje-

ve, novo sjeme i nov način obrade tla, osobito gnojenje, te, što je još važnije, drugačije svjetonazore, koji su Miroljubu, zbog odrastanja u Bačkoj, bili bliži nego Šokcima na Valpovštini.

HARKANOVCI

Godine 1904., nakon nagle smrti harkanovačkoga župnika i uglednoga javnog djelatnika Đure Ulakovića, Ante Evetović Miroljub dobio je službu u župi Harkanovci. U njoj je ostao do 1912. godine, kada je, prema običaju na Valpovštini, harkanovački župnik prelazio na službu u Valpovo. Među Harkanovčanima, koji su krotka i ponizna srca, Miroljub se osjećao odlično i nije čudno što je tu ispjevao svoje najljepše stihove. U Harkanovcima je ispisao predivne eseje, priče i epove, koje je objavio u mnogim novinama, prigodničarskim tiskovinama te u kalendarima. U Harkanovcima je uredio svoju zbirku pjesama *Sretni i nujni časi*, čije je izdavanje financirao grof Normann (1909.). U arhivu župe Harkanovci, ali i u privatnim zbirkama Harkanovčana, čuvaju se mnogi Miroljubovi rukopisi.

U Harkanovcima je prijateljevao s Krešimirovom Mifkom, inženjerom i upraviteljem šumarije, te s Ivanom pl. Rozgonjijem, upraviteljem šumarije u Koški. Pokrenuo je rad nekoliko gospodarskih udruga, Dobrovoljnoga vatrogasnog društva te Sokolskoga društva u Harkanovcima, vjerojatno najstarijega sokolskoga društva u nekom hrvatskom selu. Učlanio je župu u Društvo svetoga Jeronima i kupio za župu mnoštvo knjiga, koje je rado posuđivao župljanima, s kojima je često razgovarao o pročitanim knjigama. Bio je sjajan govornik, pobožan

i nježan, veliki rodoljub. Sjećaju se njegovi župljani priča svojih roditelja o prečasnom Miroljubu – Bunjevcu, kako su ga od milja zvali.

Miroljub je mnogo putovao. Godine 1906. bio je sa sestrom u Rimu, gdje je nastojao posjetiti sve važnije institucije Hrvata. U Harkanovcima je primao mnoge posjetitelje, koji su o njegovu domu, osobito o uređenom cvjetnjaku, pisali s mnogo pohvala. Godine 1909. uz njegovu je potporu, a dijelom i inicijativu (ideja se, navodno, rodila u župnikovu voćnjaku u Harkanovcima), u Osijeku osnovan Klub hrvatskih književnika i umjetnika.

Osim pastoralnoga rada i pisanja pjesama, Miroljub je bio vrlo aktivan u radu valpovačke Čitaonice i knjižnice; inicirao je mnoge priredbe na kojima su se recitirale pjesme brojnih hrvatskih pjesnika, pa i njegove. Prosvjetno-kulturna djelatnost Ante Evetovića Miroljuba u Valpovu, na Valpovštini i u Slavoniji uopće još nije istražena, pa se još ne može jasno razaznati njegova uloga u širenju hrvatske nacionalne ideje među Šokcima i ostalim stanovnicima Slavonije.

NAKON SMRTI

Miroljub je, znamo, počeo rano pobolijevati od urogenitalnih bolesti, koje su mu stvarale mnoge teškoće. Liječio se u Valpovačkim toplicama i kod lokalnih liječnika i ljekarnika, no možda bi produljio život ili si barem olakšao patnje da je prije krenuo na liječenje u Budimpeštu. Ukratko, preminuo je 24. veljače 1921. godine u Valpovu, u 59. godini. Pokopan je u Valpovu.

Miroljubove su pjesme i proze nastavile izlaziti i nakon njegove smrti. To je sigu-

ran znak da “nemamo nadzor” nad njegovim pjesmama. Jamačno fragmetarno još postoje neobjavljene Miroljubove pjesme, a možda i neka veća i zahtjevnija pjesnička ili prozna djela.

NAKON SMRTI (II.)

Mrtvom Miroljubu posvećeno je još više pjesama.

Čelnici hrvatskih kulturnih institucija, zatečeni preranim odlaskom bunjevačkog pjesnika koji je imao joj štošta reći i opjevati, nastojali su dostojno obilježiti njegovu pjesničku topografiju. Lijep je običaj postavljanja spomen-ploča, objavljanja spomen-knjiga, kipova i poprsja. Desetak godina nakon smrti u Subotici je, zaslugom gradskih vlasti Subotice, postavljeno poprsje Ante Evetovića Miroljuba. Godine 1941. mađarske su okupacijske vlasti uklonile poprsje Ante Evetovića Miroljuba. Od 1941. do nedavno bista je stajala u depoima Gradskoga muzeja Subotice. Odnedavno je pokraj subotičke katedrale, ondje gdje joj je mjesto.

Na župnom domu u Valpovu postavljena je 1931. godine spomen-ploča Anti Evetoviću Miroljubu.

NAKON SMRTI (III.)

Miroljubovo ime nosi nekoliko hrvatskih kulturnih ustanova. Somborsko kulturno-umjetničko društvo nosilo je od 1935. godine do poraća Drugoga svjetskog rata njegovo ime. Tada je bilo uputno promijeniti ime Društvu i nazvati ga počudnijim imenom Vladimira Nazora. Srećom, Ustanova za kulturne djelatnosti u Valpovu nosi njegovo ime a također i novine nose Miroljubovo ime.

* Tekst objavljen u: Valpovački godišnjak, br. 12. (2007.), str. 67-81

MIROLJUB IN THE VALPOVO REGION

Through the analysis of material kept at the Valpovo Regional Museum and in private archives, as well as the archives of Roman Catholic parishes in the broader region we need to establish links between Anto Evetović Miroljub with Bunjevci revivalists and other public figures in Slavonia and Srijem, Banat Croatia and other lands where Croats have settled, especially Baranja and Bačka. The study of archival material and press clipping holdings about Anto Evetović Miroljub would reveal the way in which the Croatian revival spirit spread to Bunjevci in Bačka, Šokci in Bačka, Baranja, Srijem and Slavonia.

MUZEJ VARAŽDINSKE KNJIŽEVNOSTI

MARIJAN KRAŠ

**Gradska knjižnica i čitaonica
"Metel Ožegović"
Varaždin**

SPOMEN-ZBIRKE GRADSKE KNJIŽNICE I ČITAONICE "METEL OŽEGOVIĆ" VARAŽDIN

Najstariju zbirku Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin čini ostavština pjesnika Zvonka Milkovića, koju joj je varaždinski književnik darovao ugovorom od 7. kolovoza 1975. godine. Gradska se knjižnica obvezala da će "u svojim prostorima organizirati poseban odjel u kojem će se nalaziti knjige iz biblioteke i nositi ime darovatelja..., i da će u svemu postupiti po željama darodavca, a sve to po našem najboljem znanju i mogućnostima".

U knjižnici se čuvaju 2373 sveska knjiga, od kojih su posebna vrijednost prva cjelokupna izdanja hrvatskih pisaca (Šenoe, Matoša, Krleža i dr.), pravničke knjige i enciklopedijska izdanja. Nakon smrti Z.

Milkovića preuzeta je kutija s građom rukopisa, dnevnika, pisama i fotografija. Cjelokupna ostavština akademika i književnika Gustava Krkleca otkupljena je od njegove supruge Mirjane Krklec (koja je tada živjela u Beogradu), ugovorom od 27. rujna 1980. godine. Sredstva za otkup osigurale su Republička samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture SR Hrvatske Zagreb i Samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture općine Varaždin u iznosu od 500 000 dinara (današnja protuvrijednost oko 110 000 kn).

Prema ugovoru, ostavštinu čine inventar i osobne stvari, kompletna biblio-

*Beograd, 25. IX. 1977.
Kilicinska 7*

Dragi Gustave,

*Ja sam si tražio u knjižnici
o "Povratnoj knjizi," da li uopće
ima nekog sličnog. Svrha je da
ne dođem ni na se hrvatskim
ovaj autora. Tekst knjižice čes
mi nekakom prikazom u štiti.*

*Teli: mi ima trojica slič.
svako doba u mojoj 1958 go.
dini.*

Ja sad ću u narednim

svj. Jocu

Slika 1. Iz bogate korespondencije Gustava Krkleca: pismo Ive Andrića

teka, rukopisi, pisma, umjetničke slike, odlikovanja, nagrade, priznanja, albumi fotografija i razni pokloni Gustavu Krklecu.

Broj knjiga i časopisa upisanih u inventar iznosi 6 110 sv. Rukopisi, pisma, dopisnice, razglednice i fotografije čine više od 2 000 jedinica. U toj se građi nalazi neprocjenjiva dokumentacija hrvatske moderne književnosti i ostalih južnoslavenskih literatura.

Prema ugovoru, ostavštinu čine inventar i osobne stvari, kompletna biblioteka, rukopisi, pisma, umjetničke slike, odlikovanja, nagrade, priznanja, albumi fotografija i razni pokloni Gustavu Krklecu.

Knjižnicu dr. Brune Županića Steinera iz Ivanca Gradskej je knjižnici i čitaonici "Metel Ožegović" Varaždin 2006. godine darovala gospođa Nataša Županić, umirovljena nastavnica iz Zagreba.

Knjižnica obuhvaća 660 knjiga i časopisa objavljenih od 1900. do 1940. godine, a osobita su vrijednost prva izdanja hrvatske moderne. Zastupljene su knjige D. Domjanića, K. S. Gjalskog, M. Krleže, A. G. Matoša, V. Nazora, V. Novaka, A. Šenoe, I. Vojnovića i drugih hrvatskih književnika.

Posebno su vrijedne zavičajne knjige i publikacije prof. Gjüre Szabe, prof. Krešimira Filića, prof. Mire Ilijanić, kao i knjige s prijateljskom posvetom Miroslava Krleže, Ljube Wiesnera, Gustava Krkleca, Zvonka Milkovića i njegovih suvremenika.

Uz knjižnu građu preuzeta su pisma B. Županića, te rukopisi dramskih tekstova njegova sina Milivoja Županića, premikulog 2005. godine.

Uz navedene zbirke Grad Varaždin je 2003. godine za Gradsku knjižnicu otku-

pio zbirku glazbenog pedago- ga prof. **Marijana Zuber**, koja ima 1 781 svezak knjiga. Prof. Zuber sačuvao je i velik broj članaka, fotografija i dokumenata iz razdoblja djelovanja Muzičke škole Varaždin,

od 1950. do 1974. godine, razdoblja u kojemu je on bio direktor te ustanove. U to vrijeme Muzička škola Varaždin imala je poznati Dječji zbor, koji je nastupao na Dubrovačkim ljetnim igrama i u inozemstvu. Školu su krajem pedesetih godina prošlog stoljeća pohađali kasniji operni umjetnici Ruža Pospiš, Nevenka Sobjeslavski, Franjo Petrušanec i brojni budući glazbenici.

Slika 2. Marijan Zuber

ŽIVOTOPISI KNJIŽEVNIKA ZBIRKI VARAŽDINSKE GRADSKE KNJIŽNICE

GUSTAV KRKLEC, akademik i književnik, rođen je u Udbini pokraj Karlovca 23. lipnja 1899. Djetinjstvo je proveo u Hrvatskom zagorju: u Maruševcu je pohađao osnovnu školu, a u Varaždinu klasičnu gimnaziju. Iz varaždinske je gimnazije prešao na zagrebačku, a maturirao je na sušačkoj (1918.). Prema očevoj želji, upisao je studij poljoprivrede u Beču, na Visokoj školi za kulturu tla, ali je studirao samo jedan semestar. Vratio se u Zagreb, gdje se odao boemskome životu, poluprofesionalno se bavio novinarstvom, a s A. B. Šimićem pokrenuo

Slika 3. Gustav Krklec

je ekspresionistički časopis *Juriš* (1919.). U jesen 1921. započeo je studij filozofije i psihologije, potom je otišao u Prag, asistirao kod Karela Čapeka, pa u Beograd, gdje ostaje sve do 1941. U Beogradu se brzo i vrlo dobro srodio s tamošnjom "umetničkom boemijom" (V. Gligorić). Nekoliko godina bio je urednik beogradskog *Nolita* (1929.-1933.). Tijekom rata boravio je kod ženine rodbine u Slankamenu, a nakon rata vratio se u Zagreb, gdje je bio urednik u Nakladnome zavodu Matice hrvatske i Izdavačkom poduzeću *Zora*, potom je uređivao *Hrvatsko kolo* i *Radost*, a zatim je živio kao profesionalni pisac. Bio je predsjednik Matice hrvatske, predsjednik Društva književnika Hrvatske i Saveza književnika Jugoslavije, redoviti član JAZU i dopisni član SAZU. Dobio je više književnih nagrada i društvenih odlikovanja. Krklec je počeo pisati 1915., objavivši u *Koprivama* jednu kajkavsku humoresku. Prvu pjesmu (*Put kroz noć*) objavio je u *Književnome jugu* 1918., te je otada redovito objavljivao pjesme, eseje, kritike i feljtone u većini hrvatskih i srbijanskih novina i časopisa. Pisao je pripovijetke i razne članke te polemizirao, a osim slikovnica za djecu, objavljivao je i prepjeve lirike s njemačkoga, ruskoga, mađarskoga, engleskoga, slovenskoga i slovačkog jezika. Neke su mu pjesme prevedene na

više stranih jezika. Umro je 30. listopada 1977. u Zagrebu.

U *Autobiografiji u 10 rečenica* Gustav Krklec se predstavio ovim tekstom:

Rodio sam se kad je umiralo prošlo stoljeće te sam nažalost stariji od vijeka u kojemu živim. Prvi svjetski rat minirao mi je mladost, drugi najbolje godine života. No, "između dva rata" bilo je i vedrih, plodnih i borbenih trenutaka, zbog kojih sam ostao vjeran životu. Po očevoj strani sam iz Vučje Jame (Lupinjaka) u Hrvatskom zagorju, po majčinoj iz tuđih podneblja. "Matoševa škola" je skrivila da sam često padao na ispitima, mijenjao gimnazije i bavio se enologijom. No Matošu i danas skidam kapu, smatrajući s njim da za književni posao "treba više talenta i energije no za nadbiskupski".

Danas se ponajviše bavim publicistikom, a stihove zapisujem ugljenom u dimnjaku. Što se pak ostalih biografskih i drugih podataka tiče, mislim da ih je dovoljno u mojim zbirkama "Srebrna cesta", "Tamnica vremena" i "Darovi za bezimenu".

I da završim s onim tko je rekao, da se i najveći ponori vremena mogu preskočiti na drvenom konjicu djetinjstva...

Davne 1929. godine Gustav Krklec je o svom književnom кредu zapisao:

Ja nikada nisam htio da pjevam ni pticama, ni zvijerima, ni stablima, ni talasima morskim, već srcu ljudskom, i tražio sam ritam, riječ i zvuk za to, za takvo srce, meni uvijek blizo i srodno, a ipak tako svoje, tako zagonetno. I kad to srce nije razumjelo jedan glas, ja sam, na svojoj svirali, – ne na harfi ili na liri – izva-

bio drugi, bliži zvuk, pastirski, ja sam pokušao da sviram svirku od pastira rodnog sela zagorskog.

Nemam, dakle, niti sam imao ikad pretenzija koje su drugi, gotovo uvijek, silom, htjeli da mi nametnu. Ovaj krug, ova cjelina, ovaj splet, ovaj svijet koji sam dao, koji je sav tu, neka bude kao vrelo bar za jednu kap vode žednome, neka bude bar jedan trak svjetlosti u mraku, neka bude blagi melem, neka bude šta hoće, ali svakako će biti jedan – možda mali ali dostižan – dio onog mene koji sam bio najbliži nedostižnome, neizmjernome.

GLAVNA DJELA

Lirika, Zagreb, 1919.; *Grobница*, Zagreb, 1919.; *Srebrna cesta*, Zagreb, 1921.; *Beskućnici*, roman, Zagreb, 1921.; *Nove pesme*, Beograd, 1923.; *Ljubav ptica*, Beograd, 1926.; *Izlet u nebo*, Beograd, 1928.; *San pod brezom*, Zagreb, 1940.; *Darovi za bezimenu*, Zagreb, 1942.; *Tamnica vremena*, Zagreb, 1944.; *Izabrane pjesme*, Zagreb, 1947.; *Tri poeme*,

Zagreb, 1949.; *Lirska petoljetka*, Zagreb, 1952.; *Telegrafске basne*, Zagreb, 1952.; *Lica i krajolici*, Zagreb, 1954.; *Pisma Martina Lipnjaka iz provincije*, Zagreb, 1956.; *Noćno iverje*, Zagreb, 1960.; *Izabrani epigrami*, Zagreb, 1963.; *Žubor života*, Beograd, 1964.; *Drveni bicikl*, Zagreb, 1964.; *Novo noćno iverje*, Sarajevo, 1966.; *Majmun i naočale*, Zagreb, 1967.; *Ptičji pjev*, Zagreb, 1969.; *San ljetne noći*, Sarajevo, 1972.; *Crni kos*, Beograd, 1972.; *Drveni klinici*, Zagreb, 1973.; *Pod Gupčevom lipom*, Zagreb, 1976.; *Sabrana dela*, MI, Beograd, 1932.; *Izabrana djela*, PSHK, knj. 100, Zagreb, 1963.; *Odabrana djela, I-VI*, Zagreb, 1977.

AUTOBIOGRAFIJE hrvatskih pisaca. Prir. Vinko Brešić. Zagreb, AGM, 1997., str. 837-841.

ZVONKO MILKOVIĆ predstavio je svoj životni put u tekstu *Autobiografija*, objavljenom u knjizi putopisa *Krenimo u rano jutro*:

Slika 4. Gustav Krklec i učenici varaždinske gimnazije u Gradskoj knjižnici u Varaždinu 1973.

Rodio sam se 1. X. 1888. u Varaždinu, gdje sam polazio osnovnu školu (1895.-1899.) i klasičnu gimnaziju (1899.-1907.). Nakon položene mature slušao sam pravo na Sveučilištu u Zagrebu (1907/1908.), Pragu (1908.), Beču (1908/1909.), pa opet u Zagrebu, gdje sam 1912. apsolvirao. Ispite i rigorozne položio sam u Zagrebu, te sam 1913. promoviran za doktora pra-

Slika 5. Zvonko Milković

va. Na Sveučilištu u Zagrebu slušao sam predavanja i dra Ise Kršnjavoga iz Danteova "Pakla".

Poslije svršenih studija neko vrijeme radim kao advokatski pripravnik, zatim kao novinar u redakciji "Obzora" (1915.-1917.). Kad

sam tražio mjesto u sveučilišnoj biblioteci, rekoše da već imaju jednog pravnika (ali zaboraviše da sam u molbi naveo da sam i lirik), pa kako ne nalazim ni drugdje u Zagrebu namještenja, uzmem mjesto odvjetničkog pripravnika u Varaždinu (1918. do jeseni 1919.). U vojsci u Valje-

vu, od jeseni 1919. do ljeta 1920., a onda opet u Varaždinu odvjetnički pripravnik do 1921. Iza toga vanjski dopisnik "Jutarnjeg lista" iz Njemačke (1922.). Po povratku kući odvjetnik u Varaždinu do 1955., sa prekidom za posljednjeg rata, kad se bavim samo vinogradom i književnim radom. U Varaždinu bio sam kao na sporednom kolosijeku, pa još 1932. odlučih poći na godinu dana u Pariz, ali bankovni slom upropasti i moje uštede te ostadoh u Varaždinu. Sudbina. Nekoć je malo tko mogao živjeti od književnoga rada, većina pisaca morala je imati i građansko zanimanje, pa tako i ja. Od godine 1911. surađivao sam u književnim časopisima i publikacijama. Od 1955. bavim se samo književnim radom. (...)

VJERNOST ZEMLJI

Mi tu nismo stranci. Mi smo ovdje rasli.
Ova nas je zemlja gradila kroz stoljeća.
Stoljeća odrediše nam ljubavi i otpor,
Naš ukus, naš zanos, naš jad,
Naš ponos, našu vjernost.

Neiskorjenjiv glas u nama bol je zemlje.
Slučaja nema: svi pokreti su nastavljanje,
Pozdravljanje davnih sjećanja.
Zato ne miči se nikom s puta!
Vjernost zemlji to je zakon vječnosti.

Stranac mora tek poprimiti od kraja;
On se mora mijenjati, jer je napadan.
No mi nikad, nikada na svome tlul
Jer, ko i biljke i životinje,
Mi sa tlom smo jedno —
Domaći.

SJEĆANJE POD PROZOROM

Mojoj pokojnoj mami

Već te nema na obluku,
Već me nemaš ti vu oku
Z goric da se doma vrnem.

Već ti nema sede kose,
Niti v oku tvojem rose
Gda se gor vu mrak osvrnem.

Već ne čekaš ti vu tami
Samo mrak je vu beli rami
Gori, na tvojem obluku.

Prvi mrak me tebe seti,
Lik tvoj mali v srcu sveti
I suza vu tvojem oku.

Već ti nemrem cvetja dati,
Niti ikaj dati znati —
Već ne čujem tvoje reči.

Al gda nekaj se zametne,
Kak da negdo tih to metne
Nazaj k stolu, il kraj peči.

Slika 6. Faksimili Milkovićevih pjesama Vjernost zemlji i Sjećanje pod prozorom

U Varaždinu znao sam u posljednje vrijeme razgovarati o lirici s drom Brunom Županićem (Steinerom). On je čitao i moje nove pjesme. (Iz starog Varaždina). Nekoć je napisao za mene (u Savremenuku), da sam pjesnik slikar. A dr. Mate Ujević veli da u mojoj poeziji dominira regionalna impresionistička lirika s izrazitim osjećajem za nijansiranje boja i to nova (Enciklopedija Jugoslavije).

Netko će možda reći da sam ovdje malo govorio o vinogradu. Ali o vinogradu, o voćnjaku, o šumi, o livadi govorio sam u mnogim pjesmama. Varaždinbreg nije samo mjesto odmora, on je uvijek bio i mjesto pažljivoga rada. Kad snijeg okopni, kad se već vidi zemlja, pa se zatim javi prva toplina, kad se uzme lakši kaput, dok tek lista, i prolista kao preko noći, onda je najljepše. Vinograd već je obrezan, i sad se čeka, gleda u oblake, u prvu travu, u trešnju koja cvjeta (jesu li se već vratile lastavice?). A onda dođu poslovi, i traju dan za danom. Sve je trebalo biti obrađeno na vrijeme, jer priroda ne čeka. Teško onom tko zakasni!

Ali Zagorci još uvijek rado piju vino, ono daje krepost, vele, ulazi u srce, ne samo u grlo. (...)

MILKOVIĆ, Zvonko: *Krenimo u rano jutro. Varaždin, Kulturno-prosvjetno vijeće, 1968., str. 307-230.*

Zvonko Milković je za svog dugog života imao zadovoljstvo objelodaniti sve svoje pjesničke zbirke i knjigu putopisa: *Pjesme* (1915.), *Pobožni časovi* (1944.), *Izabrane pjesme* (1961.), putopisi *Krenimo u rano jutro* (1968.), *Legende o sakrtoj sreći* (1976.), *Iz starog Varaždina* (1979., posthumno).

Pjesnik Zvonko Milković umro je u Varaždinu 3. ožujka 1978. godine.

ŽUPANIĆ (STEINER) Bruno, pravnik i književnik (Varaždin, 30. travnja 1893. - Ivanec, 2. veljače 1987.) U mladosti je bio jedan od prvih nogometaša u Varaždinu, a u povijesti tog športa upisan je po prvom službeno postignutom pogotku 15. svibnja 1910., na utakmici između VGŠK Varaždin i Olimpije Karlovac.

Nakon studija na sveučilištima Beča, Praga i Zagreba radi u sudstvu, a od 1921. godine živio je u Ivancu i djelovao kao odvjetnik. Aktivno je sudjelovao u ivanečkom društvenom i kulturnom životu između dva svjetska rata, a do duboke starosti živo se zanimao za sva lokalna događanja.

Dr. Bruno Županić javio se u hrvatskoj književnosti 1917. godine, na poticaj J. Benešića, uz M. Krlježu, A. B. Šimića, G. Tartalju, M. Feldmana, A. Milčinovića, A. Kostelića i A. Halera. Lirsku poeziju počeo je objavljivati u časopisu *Mlada hrvatska*, a surađivao je u *Našim pravicama*, *Književnim novostima*, *Savremenuku*, *Hrvatu*, *Šišmišu*, *Književnim horizontima*, *Varaždinskim novostima* i *Hrvatskom pravu*. Književni rad B. Županića obuhvaća prinose iz stranih književnosti (Turgenjev, Scheyer, Adamič) i povijesti hrvatske književnosti (Mihanović, Bubljić, Vilović, Magerl Gotalovački, Galović, F. Marković, M. Miholjević). Ogleđao se i kao povjesničar radom *Dr. Ante Starčević* (Hrvatsko pravo 1/1914.),

Slika 7. Bruno Steiner

Slika 8. B. Županić govori na otkrivanju spomenika Franu Galoviću u Peterancu 1954.

te prikazom povijesne kronike Đure Vilovića *Međimurje* (1923.).

Članci: *Nad grobovima. Franjo Marković. Fran Galović*, *Savremenik*, god. 9/1914., str. 484-485; *Ivo Vojnović - pjesnik uskrsnuća*, *Volja naroda*, br. 3-4/1918.; *Fragmenti iz dnevnika jedne tragedije* (Dragan Bubljić: Na rubu - prikaz), *Savremenik*, god. 16/1921., str. 53-54.; *Đuro Vilović, Međimurje*. (prikaz), *Savremenik*, god. 17/1923., br. 11-12, str. 526-527.; *Ana Pavlova*, *Varaždinske novosti* br. 62, 12. veljače 1931.; *Jedan bečki pisac o nama*, *Varaždinske novosti* br. 159, 23. prosinca 1932.; *O 60-*

godišnjici planinarenja na Ivančici, *Zagorski kalendar* 1968., str. 199-201.

Pjesme: *Zdravica*, *Varaždinske novosti*, br. 421, 24. prosinca 1937.; *Symbol*, *Varaždinske novosti*, br. 437, 16. travnja 1938.; *Adagio, Luđak*, *Varaždinske novosti*, br. 482, 23. veljače 1939.; *Hrvatskoj*, *Varaždinske novosti*, br. 525, 21. prosinca 1939.; *Krik jednog srca*, *Varaždinske novosti*, br. 577, 24. prosinca 1940; *U vrtu* (posvećeno Krešimiru Filiću), *Zagorski kalendar*, 1961., str. 179.

Proza: *Laž* (kozerija), *Naše pravice*, br. 32/1913.

MOGUĆNOSTI PREZENTACIJE

Gustav Krklec i Zvonko Milković još su za života sudjelovali na književnim susretima, recitalima i drugim prigodama. Nakon smrti na njihovim rodnim kućama postavljene su spomen-ploče, a prigodnim programima obilježava se uspomena na njihov život i djelo. U Varaždinu se još za Krklecova života započelo s literarnim natječajem *Srebrna cesta*, koji se održava i danas i postaje mjesto okupljanja mladih pjesnika iz cijele Hrvatske.

Gradska knjižnica i čitaonica "Metel Ožegović" Varaždin organizira izložbe i recitale posvećene obljetnicama Zvonka Milkovića i Gustava Krkleca. Nastavlja se knjižnična obrada građe njihovih zbirki, prikuplja se građa o njihovu stvaranju i predstavlja na internetu.

Zbog materijalnih, prostornih i kadrovskih ograničenja istraživanje, obrada i prezentacija zbirki, nažalost, podređena je redovitim poslovima ustanove, zbog čega izostaje završetak projekta spomen-zbirki varaždinskih zavičajnih književnika.

Slika 9. Spomen-soba varaždinskih zavičajnih književnika

ZAKLJUČAK

Primjeri predstavljeni na međunarodnom simpoziju *Muzej(i) (i) književnost(i)* u Zagrebu (Dostojevski, Tolstoj, Hugo, Joyce, Svevo, Kosmač, Kranjčević, I. G. Kovačić, Krleža i dr.), pokazuju kako realizirani projekti imaju nacionalno značenje. Iako se u lokalnim granicama – u kojima djeluju knjižnice, muzeji i arhivi, ne raspolaže velikim mogućnostima, taj je međunarodni simpozij velik poticaj za unapređivanje postojećeg stanja.

Savjetovanje je pokazalo da se u manjim sredinama čuva vrijedna baština značajna za hrvatsku književnost i kulturu, koja je javnosti gotovo nepoznata. Tzv. male zbirke imaju iznimno značenje za isticanje identiteta lokalne zajednice i prepoznatljivost koja prelazi lokalne granice. Stoga je istraživanje, obrada i prezentacija građe književnika (i drugih znamenitih umjetnika) naša temeljna zadaća. Pokazalo se da su lokalne ustanove pokrenule brojne ideje i projekte koji, uz predani rad i informacijsku potporu, pridonose afirmaciji hrvatske književnosti i kulturne baštine u cjelini.

“THE MUSEUM” OF LITERATURE IN VARAŽDIN

The Town Library and Reading-Room “Metel Ožegović” in Varaždin holds the bequests of the following Croatian authors: Gustav Krklec (1899-1977), Zvonko Milković (1888-1978) and Bruno Županić Steiner (1893-1987). These authors that belonged to the same generation were also linked with the Croatian Zagorje and Varaždin, and their literary opus belongs to

Croatian poetry of the 20th century.

Gustav Krklec and Bruno Županić Steiner were very active in literary criticism and polemics in their time. The most integral memorial collection is the material relating to the author and academician Gustav Krklec. The bequest holds 6,110 books and periodicals, manuscripts, letters from authors and politicians, numerous photographs, personal documents, his desk and souvenirs. Many letters from authors from the former Yugoslavia have been preserved. Especially interesting are letters from A.B. Šimić and Tin Ujević. The poets Dobriša Cesarić and Dragutin Tadijanović regularly corresponded with Gustav Krklec, as can be seen from letters, postcards and friendly dedications in poems that are of anthological value. Rare items in the collection include a postcard with the signatures of Ernest Hemingway, John Dos Passos and Ludwig Renn, sent from Madrid on May 1st 1937. Gustav Krklec regularly wrote to his mother from his many travels with picturesque postcards that always began with the words: “My dear Mummy...” During his lifetime Krklec was famous as a bohemian writer, a friend of many authors, and he was a welcome guest at gatherings and poetry recitals and so became a literary institution of sorts. For this reason the rich and varied memorial collection is a tourist attraction because of the poetic joy with which he marked the times he lived in, and it stands alongside the collections of Milković and Županić Steiner as well as the museum collection of Varaždin literature.

ARHIV OBITELJI BRLIĆ U SLAVONSKOM BRODU

MATO ARTUKOVIĆ

**Hrvatski institut za povijest
Podružnica Slavonski Brod
Slavonski Brod**

UVOD

O Arhivu obitelji Brlić postoji nekoliko dobrih informativnih radova i dvije stručne knjige, koje, uz postanak i razvoj Arhiva, predstavljaju sadržajnu fizionomiju građe i daju stručni prijedlog za sređivanje toga dragocjenog arhiva. Obje su knjige iz pera mr. Mladena Stankovića.¹ Za građu Arhiva rano su se zainteresirali brojni istraživači. Manji dio te građe objavio je još 1885. i 1888. dr. Ignjat Brlić, sređujući rukopisnu *Kroniku grada Broda*, za koju je dokumente skupio oko 1838. njegov otac Ignjat Alojzije Brlić i objavio je u pet manjih svezaka pod naslovom *Uspomene na stari Brod*.² Pojedina arhivska građa korištena je već potkraj 19. stoljeća (konkretniji podaci o tome kasnije), a prvu temeljnu informaciju o Arhivu dao je dr. Franjo Bučar u podlistku "Obzora" br. 71. od 1933. Uz kratku povijest obitelji Brlić, Bučar je predstavio sadržajnu fizionomiju arhiva,

koju je podijelio na četiri skupine. Već iz popisa osoba čija su pisma sačuvana i koja je on nabrojio jasno se vidjelo da je riječ o vrijednome kulturnom bogatstvu. Taj članak dr. Bučara uvršten je u prvi svezak *Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi*³, kojim je Ivana Brlić-Mažuranić najavila izdavanje pisama i druge građe iz obiteljskog arhiva. U sljedeća dva sveska obavijestila je kulturnu i znanstvenu javnost o vrijednom dijelu građe donoseći *Ulomke dnevnika Andrije Troquata Brlića*.

O postanku i značenju Arhiva obitelji Brlić pisao je i dr. Ivan Brlić, upućujući čitatelja, kad je sadržaj u pitanju, na deskriptivni dio prikaza Arhiva, koji je napisao dr. Bučar. Uz kratku povijest obitelji, potrebnu da se razumije i povijest Arhiva, dr. Brlić je istaknuo "kako se Arhiv u posljednjem desetljeću obogatio jednom novom, bujnom i svježom granom: ličnim književno-kulturnim arhivom pok. Ivane Brlić-Mažuranić".⁴ Na izuzetno veliko značenje građe kasnije su upozorili u priložima Ivan Kovačević⁵, Matko Peić⁶, te Neda Brlić opširnijim prikazom memorijalne kuće Ivane Brlić-Mažuranić.⁷ Sada kad je

¹ M. Stanković, *Obiteljski arhiv Brlić*, Slavonski Brod, 1974.; isti, *Arhiv obitelji Brlić*, Slavonski Brod, 1981.

² *Uspomene* su odavno sasvim nedostupne, pa je drugi i treći svezak objavio Muzej Brodskog Posavlja u broju 7. svojega godišnjaka "Vijesti" 1983.

³ I. Brlić-Mažuranić, *Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi*, sv. I., Zagreb, 1934., str. 33-39.

⁴ I. Brlić, *Prilozi za poznavanje Broda*, I., Brod, 1943., str. 34.

⁵ I. Kovačević, *Zbirka Brlić u Slavonskom Brodu*, Kulturni radnik 10 (1957.), br. 7-8, str. 105-108.

⁶ M. Peić, *Zbirka Brlić-Mažuranić u Slavonskom Brodu*, Bulletin Instituta za likovnu umjetnost JAZU, br. 2, Zagreb, 1958., str. 142-143.

⁷ N. Brlić, *Kuća Brličevih u Brodu. Memorijalna kuća Ivane Brlić-Mažuranić*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 22 (1973.), br. 3-4, str. 19-41. Izdan je i poseban separat.

Arhiv potpuno sređen zahvaljujući trudu radnika Državnog arhiva u Slavonskom Brodu, kad je napravljen Sumarni inventar, možemo imati potpuni uvid u sadržaj Arhiva, a već samim time i dati početnu ocjenu njegove vrijednosti.

POVIJEST ARHIVA. OBITELJ BRLIĆ: PRIMJER SREDINE MANJEGA SJAJA

Prema prilično utemeljenoj tradiciji, obitelj Brlić podrijetlom je iz Hercegovine.⁸ Poznati izvori ne govore ništa o Brlićima u vrijeme turskih osvajanja, ali se obitelj istoga prezimena pojavljuje početkom 18. stoljeća u Svinjaru (današnji Davor). Sasvim je opravdano pretpostaviti da je riječ o potomcima istoga hercegovačkog vlastelina, jer u Hercegovini to prezime više nigdje ne postoji, te se vjerojatno neki od njegovih potomaka krajem 17. stoljeća preselio u Slavoniju. Jedan od članova obitelji Brlić iz Svinjara, Mato Brlić, preselio se 1724. u Brod, i kasnije, kao mali obrtnik, ostao u naselju koje je zbog gradnje impozantne tvrđave u to vrijeme privuklo znatan broj obrtnika.

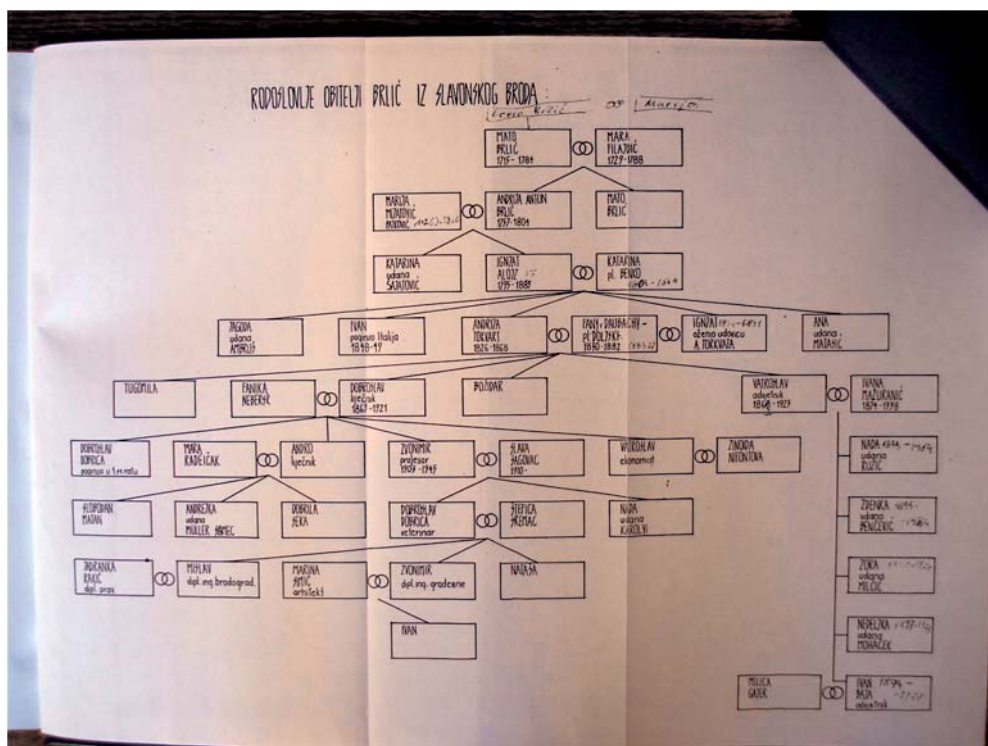
Već je njegov sin Andrija Antun (1757.-1804.) pokazao svojstvo koje je za obitelj bilo karakteristično generacijama: sklonost prema skupljanju i čuvanju osobnih dokumenata, prepisivanju knjiga i raznih spisa. Kao mali trgovac mogao je knjigu i kupiti, a kao pismen i poduzetan čovjek bio je veza bosanskih franjevaca s Hrvatskom i austrijskim zemljama, imajući ulogu njihova sindika i prokuratora, što znači da im je on bio veza s vanjskim svijetom, trgovački posrednik, preko kojega su sastavljali trgovačke narudžbe i kupovali knjige. Tu unosnu i častnu ulogu naslijedio je i njegov sin Ignjat Alojzije (1795.-1855.) i unuk Andrija Torquat (1826.-1868.). U njima dvojici učvršćuje se osjećaj te obitelji za vrijednost čuvanja dokumenata i raznih spisa te talent i interes za intelektualni rad postiže vrhunac. Ignjat Alojzije Brlić bio je trgovac, završio je gimnaziju u Brodu i Požegi, ali kao obdareni jezikoslovac, urednik kalendara (Ilirski kalendar), pisac i skupljač narodnog blaga odlikovao se velikom brigom za vlastito usavršavanje, brigom o intelektualnom razvoju rasta članova obitelji i doprinosom preporodu hrvatskog naroda, uključivši se aktivno u zbivanja koja je tada potaknula mlada generacija oko Ljudevita Gaja. Dopisivao se s mnogim istaknutim suvremenima (Jaićem, Katančićem, Došenom, Š. Starčevićem, Karadžićem), sudjelovao je u polemikama osporavajući Gajeva pravopisna i jezikoslovna nastojanja i želeći svoje ikavsko narječje učiniti književnim jezikom. Napisao je jednu od prvih hrvatskih gramatika (*Grammatik der illyrischen Sprache, wie solche in Bosnien, Dalmatien, Slavonien, Serbien, Ragusa etc. dann von den Illyriern im Banat und Ungarn gesprochen wird*),

⁸ U jednom pismu Dubrovčanima kneginja Stanislava iz Zahumlja spominje 1393. svoja "vlastelina Božička Brlića" koji im dolazi kao čovjek njezina povjerenja. Poslala ga je vjerojatno po dohodak (*magarisium*), što ga je Dubrovnik davao kralju Dabiši, a on ga je poklonio njoj kao svojoj rođakinji: M. Pucić, *Spomenici srpski*, knj. 2, Beograd, 1862., str. 38 (s pogrješkom "Bolić" umjesto "Brlić"). K. Jireček, u *Spomeniku Srpske Akademije*, knj. XI., str. 102., te Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I., Beograd, 1929., str. 234. ispravljaju tu pogrješku u čitanju M. Pucića. Njihovom se stajalištu priklonio i Aleksandar Solovjev: *Arhiv obitelji Brlić*, knj. 12., sv. 6, pismo od 22. kolovoza 1934.

koja je doživjela čak tri izdanja: u Budimu 1833. te u Zagrebu 1842. i 1850. U svojem narječju prerađuje Palmotićeve *Kristijadu* (1835.) i prevodi popularni *Kraljodvorski rukopis* (1850.). Prevodio je s latinskoga i njemačkoga. U rukopisu je ostavio mnoge pobožne pjesme, igrokaze, pobožne knjige i kronike, npr. *Seneka, prikazanje žalostno iz niemačkog u ilirički jezik prinešeno* (1813.), *Ogledi iz Svetog Pisma sa predslovkom* (1832.), *Vyroslav, prikazanje u pet dilovanjah po Schillerovom spyvanju* (1833.). *Kroniku grada Broda* (1838.) kasnije je objavio, kako je rečeno, sin Ignjat kao knjigu *Uspomene na stari Brod. Ilirska imena trava latinski i nimački istomačena* (1840.) i *Domaći likovi* (1841.) dodat-

no potvrđuju širinu zanimanja toga vrlo obdarenog čovjeka široke naobrazbe. Sačuvana su njegova pisma djeci i ženi, u kojima nalazimo bogato vrelo informacija za društveni, gospodarski, politički, kulturni i prosvjetni život vremena te za i mentalitet tadašnjih ljudi.

Najdragocjeniju dokumentaciju za hrvatsku povjesnicu u Arhivu obitelji Brlić ostavio je Andrija Torquat Brlić, najstariji sin Ignjata Alojzija. Nemiran duh, ponesen domoljubnim zanosom za političkom afirmacijom i demokratskom preobrazbom Hrvatske, napustio je svećenički poziv, uključio se u politički život dramatične revolucionarne godine 1848./49., sudionik je hrvatskoga narodnog preporoda, borac na barikadama u

Slika 1. Rodoslovno stablo Obitelji Brlić

Pragu, Jelačićev izaslanik u Parizu u prosincu 1848., gdje ga je primio i predsjednik Francuske Republike. U ožujku 1849. vraća se, a u lipnju 1850., o Strossmayerovu trošku, ponovno odlazi u Pariz, pa u London, gdje ostaje gotovo dva mjeseca. Svojim radom u inozemstvu Andrija Torquat nastojao je pridobiti zapadne zemlje za federalističko preuređenje Monarhije, zalažući se za pomirenje slavenskih naroda s Mađarima. Tako je postao sumišljenik i suradnik poljske emigracije okupljene oko Hotela Lambert, na čijem je čelu bio knez Adam Czartoryski. Ta je veza i politička koncepcija bila vrlo važna u političkom profiliranju mladoga Brlića. Kad nije dala rezultata, dodatno ju je radikalizirao povezivši se sa Srpskom vladom Ilije Garašanina i aktivno je sudjelovao u njegovoj politici na prostoru turske Bosne i u Hrvatskoj, kao agent Garašaninove Propagande. Korespondencija s Oreškovićem pokazuje da je Brlić bio uključen i u radikalne političke planove Strossmayera i Garašanina, kojima se smjeralo stvaranju zajedničke države od područja koja su tada bila pod Austrijom i Turskom. Političke uloge, funkcija tajnika Matice ilirske, tajnika Društva za hrvatsku povjestnicu, čast saborskog zastupnika, upravnika Strossmayerova vlastelinstva, genijalna darovitost i široko obrazovanje povezali su ga s gotovo svim značajnijim osobama hrvatskoga političkog i kulturnog života te s mnogim važnim osobama europske politike, pa korespondencija iz tih veza čini najvažniji dio Arhiva obitelji Brlić (barem kad je riječ o onom starijem dijelu toga arhiva). Prepiska kakvu je vodio Andrija Torquat odaje karakter čovjeka koji je imao i te kako dubok osjećaj za

povjesnost. Odatle i bogatstvo njegove osobne dokumentacije koja je sačuvana. Vjerojatno bi i ostavština njegova mlađeg brata Ignjata (1834.-1892.) bila približno jednako bogata da, prema pouzdanoj obiteljskoj tradiciji koju je pisca ovih redaka prenijela kćerka njegova nećaka Vatroslava, Zdenka Benčević, nije dokumente, osobito korespondenciju koju je na neki način doživljavao kompromitirajućom, nije uništio nakon pretrpljenog srčanog udara. Ipak je vrlo važan i sačuvani dio njegove ostavštine, stručne pravničke literature, rukopisa i skripata iz studentskih dana, te njegova suradnja u mnogim novinama. Kao urednik četiriju svezaka *Uspomena na stari Brod* zadužio je brodsku povjesnicu sredivši dokumentaciju svojega oca.

Obiteljski talent marljivog skupljača i čuvara naslijedio je i dr. Vatroslav Brlić (1862.-1923.), stariji sin Andrije Torquata. Ugledni brodski odvjetnik, zaslužni promicatelj pravaške ideje u Slavoniji, utemeljitelj prvoga pravaškog lista u Slavoniji, "Posavske Hrvatske", kasnije nositelj političke misli Hrvatsko-srpske koalicije i osnivač "Materinske riječi", zastupnik Koalicije u Hrvatskom i Ugarskom saboru, predsjednik Narodnog vijeća u Brodu, kojemu se predao posljednji upravitelj Bosne i Hercegovine general Stjepan Sarkotić, pa onda vođa Pribičevićeve Demokratske stranke i osnivač njezina glasila "Brodskih novina", dr. Vatroslav Brlić obogatio je Arhiv obitelji Brlić opsežnom korespondencijom i osobnom dokumentacijom.

Posebno mjesto u toj obitelji u tom smislu pripada Ivani Brlić-Mažuranić (1874.-1938.), supruzi dr. Vatroslava Brlića. Ona je u obitelj donijela i svoj

književnički i stvaralački dar i istančan odnos za čuvanje baštine. Zato je vidimo kao stvarateljicu građe koja je nastala njezinim aktivnim sudjelovanjem u kulturnome, društvenome, političkome, prosvjetnome, vjerskome i gospodarskom životu njezinim dubokim osjećajem majke, poglavarice i odgojiteljice obitelji. Literarna korespondencija, sačuvani rukopisi njezinih djela, aktivnosti vezane za objavljivanje, prevođenje, uprizorenje njezinih djela, argumentirane bogatom dokumentacijom, prebogatom korespondencijom s djecom, suprugom i roditeljima čine izuzetno nacionalno bogatstvo. Manju ulogu u stvaranju Arhiva imali su i njezin sin Ivan (1894.-1977.) i, osobito, kćer Zdenka Benčević (1899.-1984.). I njihov je doprinos obogaćivanju građe znatan, ali neusporedivo je važniji doprinos očuvanju toga obiteljskog bogatstva. O tome kasnije. Tom stvaranju novoga bogatstva svoj su dio dali i drugi članovi obitelji: Nada Ružić (1893.) i njezin muž Viktor Ružić (1892.-1977.), Neda Mohaček (1917.-1973.), Zora Milčić te ing. Viktor Ružić (1923.-1992.). Napose je obitelj Ružić, koja je nakon smrti gđe Zdenke Benčević, postala vlasnikom Arhiva obitelji Brlić, velikim marom nastojala da se ta obiteljska dragocjenost sačuva, da zadrži svoj iskonski brlićevski pečat i da ga obogati novim brlićevsko-mažuranićevskim pečatom.

SADRŽAJ I VRIJEDNOST ARHIVA

Građa Arhiva obitelj Brlić nastala je u razdoblju 1730.-2000. Pohranjena je u 119 kutija. Jednu skupinu čine međusobno napisana pisma članova obitelji. Napose su zanimljiva pisma Ignjata Alojza sinovima i korespondencija An-

drije Torquata s bratom Ignjatom. Uz pisma u toj skupini su i dokumenti važni za pojedine članove obitelji te rukopisi (studentska skripta, svjedodžbe, putovnice, dekreti vezani za imenovanja u službi, magistratski i policijski spisi o Torquatu, genealogije obitelji itd). Među rukopisima su najvažniji prijepisi *Dnevnika Andrije Torquata 1840.-1850.* Originalne rukopise je 1969. dr. Ivan Brlić prodao Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

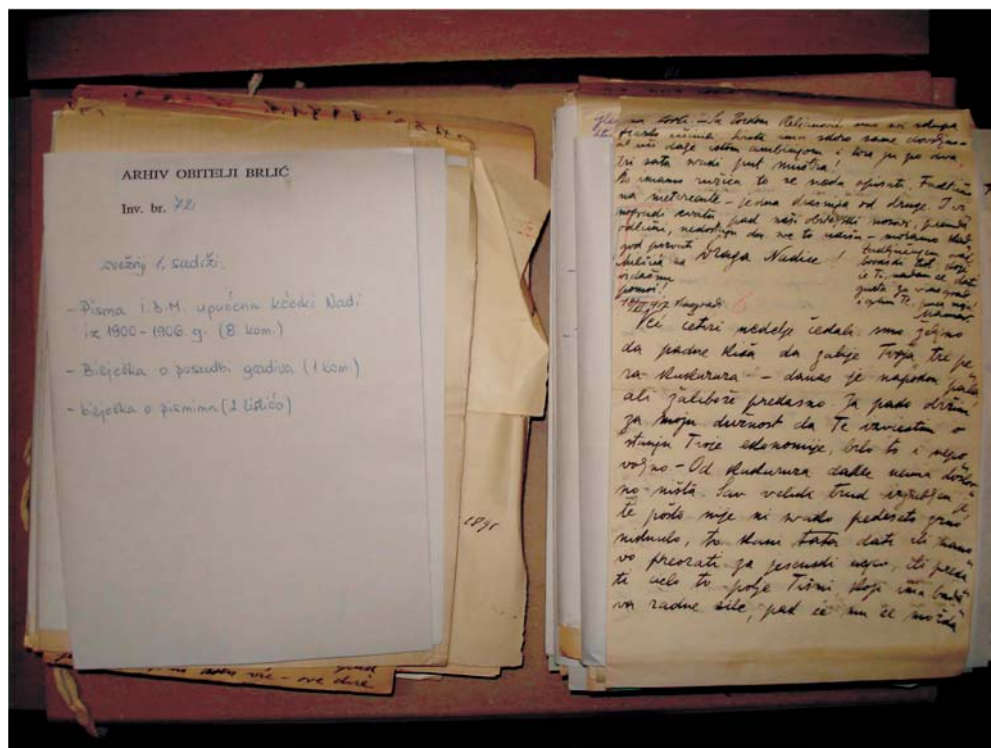
Drugu skupini čine pisma raznih osoba članovima obitelji Brlić, ponajprije

Slika 2. Pogled na arhiv Obitelji Brlić u Slavonском Brodu

Ignjatu Alojziju, Andriji Torquatu i Ignjatu Brliću. Osobito su brojna pisma upućena Andriji Torquatu. Da bi se stekao dojam o širokim poznanstvima, a time i vrijednosti prepiske, navest ćemo samo najvažnija imena osoba s kojima je on bio u korespondenciji: fra Kajo Agjić, Ivan Aksakov, Milan Amruš, Đuro Augustinović, Vjekoslav Babukić, Matija Ban, Koloman i Ljudevit Bedeković, Baltazar Bogišić, dr. Blan (pruski konzul u Sarajevu), Mirko Bogović, knez L. Czartoryski, Robert Cyprien, Đ. Daničić, Đuro Deželić, Janko Drašković, I. Kukuljević Sakcinski, grof Erdödy, Ivan Filipović, Ferdo Filipović, Lukša Gučetić, biskup Haulik, Luka Ilić Oriovčanin, Stjepan Ilijašević,

Marijan Jaić, grof Julije Janković, grof Josip Janković, Risto Jaić, ban Jelačić, Kazimir Jelačić, Jovan Jovanović Zmaj, Janko Jurković, fra Blaž Josić, Vuk Stefanović Karadžić, Franjo Klaić, Miroslav Kraljević, fra Ivan Krešić, episkop Stefan Kragujević, Mirko Kršnjavi, Fran Kurelac, Dragojlo Kušlan, Vatroslav Lisinski, Šime Ljubić, Stefan Mitrov Ljubiša, Adam Mandrović, Stjepan Marijanović, fra Grga Martić, patrijarh Maširević, Franjo Matasić, Matija Mesić, Matija Mrazović, Vid Morpurgo, fra Martin Nedić, Stojan Novaković, Ilija Okrugić, Ante Orešković, barun Ožegović, Vinko Pacel, Ivan Perkovac, Gjuro Pilar, Petar Preradović, Niko Pucić, Franjo Rački, Dragutin Rakovac, Gjuro

Slika 3. Pisma članova obitelji iz Arhiva

Rukavina, Ilarion Ruvarac, Tomo Skalića, Josip Stadler, biskup Strossmayer, Mijat Stojanović, Ante Starčević, fra Marijan Šunjić, Bogoslav Šulek, Nikola Šokčević, Ljudevit Štur, dr. Imbro Tkalac, Mato Topalović, Juraj Tordinac, Ivan Trnski, Ante Vakanović, Ivan Vončina, Ambroz Vraniczany, Jovan Živković, Franjo Žigrović. Od starijih pisama drugim članovima obitelji valja spomenuti M. A. Relkovića, Blaža Tadijanovića, Marijana Lanosovića. Sva ta pisma, zajedno s obiteljskima, koristan su izvor informacija za političku, kulturnu, gospodarsku, prosvjetnu, vjersku povijest. Ona nam otkrivaju mentalitet vremena i, što je osobito važno, razinu nacionalne svijesti u nacionalnointegracijskim procesima u vrijeme stvaranja modernih nacija. Spomenut ćemo samo zanimljivu činjenicu da je Ignjat Alojzije svoje dječake češće upućivao prema hrvatskom nacionalnom duhu, dapače da je mlađem, Ignjatu, zaprijetio da će mu obustaviti novac za školovanje u Beč ako se ondje i dalje bude družio s "Vlasima". Svakako je u tom smislu zanimljiva činjenica da je mlađi Brlić srpsku nacionalnu notu u sebi počeo napuštati očito pod utjecajem susreta s Petrom Preradovićem u Temišvaru. Za rješavanje mnogih dvojbi iz političke povijesti, u Arhivu obitelji Brlić nalaze se mnogi odgovori ili barem putokazi kamo treba krenuti. Korespondencija vezana za sklapanje Nagodbe posebno je važna i u mnogim detaljima vrlo poučna do danas. Iz mnogih od tih pisama otkrivamo važne detalje iz raznih životnih doba pojedinaca, njihove nazore, sukobljena stajališta (npr. Šulek u pismima objašnjava svoju polemiku s Karadžićem), kulturne napore pojedina-

ca i zajednica (napose sadržavaju mnoge vijesti o franjevcima u Bosni).

Drugu skupinu građe čine razni dokumenti i rukopisi osoba iz obitelji Brlić. Tako u vezi s Ignjatom Alojzijem nalazimo rukopise o njegovu radu na jezičnim problemima, putovnice, školske bilješke, spise u vezi s trgovinom, ostavinu Andrije Antuna, dozvole za točenje pića, prijepise religijskih tekstova, prijevode Ignjata Alojzija s latinskoga i njemačkoga, pisma bosanskih franjevacu u vezi s "Barišićevom aferom", bilješke o buni Huseina kapetana Gradaševića, popis knjižnice iz 1827., molbu caru radi izgorjelih 5000 forinti, uvezan prijepis knjige *Pisma sinu*, rukopise Ignjata Alojzija u kojima je on "poslavončio" i "poilirio" neka djela, rukopis *Grammatik der illyrische Sprache*, rukopise raznih pjesama i priloga koje je objavljivao u kalendarima, rukopise materijala koji su iskorišteni za *Uspomene*, razne dokumente Vojnog komuniteta Brod, govor Ignjata Alojzija pred banom 1848., rukopis *Nymačke slovnice*, rukopis židovskog rječnika, *Život Ezopa pripoviedaoca*, prijepise djela raznih hrvatskih pisaca (Šiška Menčetića, Mavre Vetranovića), naputak Mati Topaloviću i Antunu Muraviću kao brodskim zastupnicima za rad u Hrvatskom saboru.

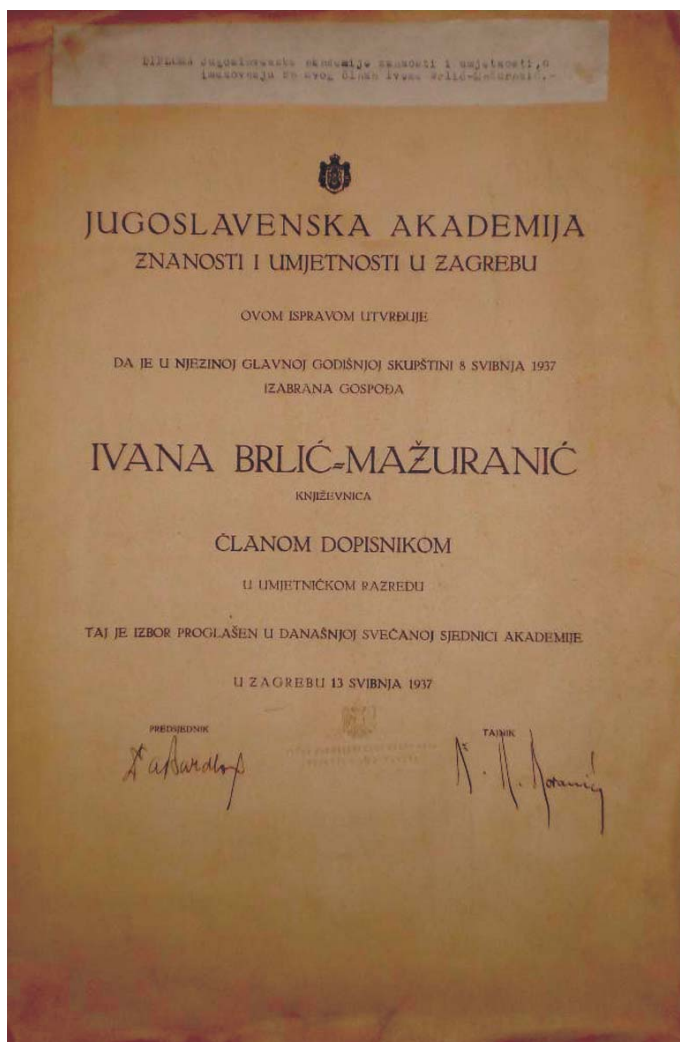
U toj su skupini dokumenti vezani za Andriju Torquata: putovnice i vize, skripta, indeksi, potvrde o položenim ispitima, preporuka bana Jelačića za posao, Strossmayerove zahvalnice za rad na vlastelinstvu, liječnički nalazi, molba za namještenje u Dvorskoj knjižnici, proglasi bana Jelačića, proglas patrijarha Rajačića, pretplate za izdanja djela Zrinskog, Vrhovca, Palmotića, spomenar Andrije Torquata, imovinsko-pravni i fi-

nancijski dokumenti. Tu su također spisi i dokumenti dr. Ignjata Brlića različitoga sadržaja: diploma molbe, rukopis *Brod-ske piljarnice*, putopis iz Dervente 1853., zapis o gradskim izborima 1890., zapisnici sa sjednica Zajedničkog sabora 1889., razni dokumenti o radu Sabora 1848.-1891. Tu nalazimo i spise i dokumente raznih osoba iz obitelji: Fany Dabach-Brlić, Katarine Šajatović, Marije Amruš, svjedodžbe Tugomile Brlić; tu je i ostavština Stjepana Marijanovića koju je otkupio Andrija Torquat Brlić.

Ostavština dr. Vatroslava Brlića i Ivane Brlić-Mažuranić čine tzv. novi arhiv. Tu su pisma Vatroslava Brlića supruzi i njezinim roditeljima, djeci, stricu; spisi o njegovoj političkoj aktivnosti, financijsko-imbivinski spisi, grun-tovni izvadci, popis imovine u vinogradu, ugovori s vincilirima, spisi o plaćenom porezu 1919.-1947., kronološke bilješke o povijesti obitelji, genealogija obitelji, ostavina, nekrolozi.

Od 66. kutije počinje skupina dokumenata vezana za Ivanu Brlić-Mažuranić: njezine školske bilješke, svjedodžbe, pjesme iz 1888., dnevnički zapisi od 7. srpnja 1888. do 24. veljače 1891., dnevnički zapisi s prekidima do

1936.; spisi vezani za njezin humanitarni rad. Obilna je njezina rukopisna književna ostavština: dokumenti vezani za rad u PEN klubu, ugovori za kazališne predstave njezinih djela, dokumenti vezani za tiskanje djela, prijedlozi za Nobelovu nagradu, novinski članci koji su popratili tu veliku čast, spisi o izboru za članicu JAZU. Osobito je obilna njezina korespondencija: od pisama pojedini

Slika 4. Diploma o članstvu Ivane Brlić-Mažuranić i JAZU

nih prijateljica iz djetinjstva (od 1880.) do velike književničke prepiske i pisma poznatih osoba: Matoša, Đalskog, Koste i Ive Vojnovića, Šurmina, D. Bogdanovića, O. Kučere, R. Magjera, A. Solovjeva, Bučara, M. Begovića, Nazora, Camile Lucerne, Matasovića, Errike Handel Meizzett; literarna korespondencija u vezi s prijevodima njezinih djela na strane jezike (engleski, ruski, njemački, francuski, talijanski, švedski, danski, češki, kineski), korespondencija u vezi s predlaganjima za Nobelovu nagradu itd. Sačuvani su uglavnom svi rukopisi njezinih djela: *Slike, Valjani i nevaljani, Hlapić, Priče iz davnine, Jaša Dalmatin*, rukopisi manjih radova objavljenih u raznim časopisima i novinama. Neki od rukopisa nisu objavljeni (nekoliko pjesama, memoarski zapisi *Lahki zapisi iz teške borbe*, dnevnički zapisi). Redovito je praćena kritika i osvrti o njezinim radovima u raznim novinama u domovini i inozemstvu te su sačuvani isječci iz tih novina, kao i prikazi adaptacija i dramatizacija njezinih djela te filmskih scenarija i radioemisija.

Obilna je korespondencija Ivane Brlić-Mažuranić s članovima obitelji: sa suprugom, djecom i roditeljima. U njoj nalazimo najintimnije misli i osjećaje velike žene, supruge, odgojiteljice i majke. Ta su pisma njezina najbolja autobiografija. Napose treba naglasiti veliki trud dr. Ivana Brlića, koji je prepisao svu tu korespondenciju pripremajući, prema dogovoru s Akademijom, sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić, čije objavljivanje tada ipak nije realizirano.

Osim rukopisa literarnih djela, sačuvane su i pripreme izdanja vrela iz Arhiva

obitelji Brlić. Iako s mnogo manjkavosti, taj njezin amaterski rad u ulozi urednice izdanja povijesnih vrela i danas je koristan. Sačuvane sažalnice, nekrolozi, a kasnije i svi osvrti na djelo Ivane Brlić-Mažuranić zaokružuju dojam da je ostavština velike spisateljice, unatoč tome što je prošla dva svjetska rata i velikosrpsku agresiju, koja je za Brod po razaranju bila opasnija od svjetskih ratova, ipak preživjela, da je sačuvana i uzorno sređena te stoji na raspolaganju svim istraživačima njezina života i djela.

Osim tih stožernih osoba koje su stvarale Arhiv, u njemu su sačuvani dokumenti i drugih osoba za koje su već bili zainteresirani istraživači. *Moje uspomene* dr. Viktora Ružića, u kojima kao svjedok spominje i činjenicu da je nadbiskup Stepinac spašavao Židove, takav su rukopis. Pisma Vilhelmine Runjanin, kćerke Josifa Runjanina, u kojima svjedoči da ih je otac odgajao u hrvatskom duhu, mogu poslužiti kao odgovor na zanimljiva pitanja. Prijepisi zaručničkih pisama mladoga Ivana Mažuranića, korespondencija Vladimira Mažuranića i drugi dokumenti vezani za obitelj Mažuranić svakako su dodatno bogatstvo toga arhiva, kao i dio ostavštine obitelji Hrvaćanin, korespondencija Camile Lucerne i dio građe vezane za članove obitelji bliskog prijatelja Augusta Harambašića.

Posljednje kutije građe (115.-119.) sadržavaju građu različitog sadržaja, među kojom se npr. ističe oporuka Stjepana pl. Horvata, gradonačelnika Broda i, napose, građa o Hrvatskome pjevačkom društvu Davor, koja čini prvorazrednu građu za kulturnu povijest Broda.

ČUVARI BAŠTINE. ZAŠTITA I SMJEŠTAJ

Povijest obitelji Brlić ujedno je i povijest Arhiva i cjelokupne baštine te obitelji. Svi njezini članovi stvarali su Arhiv skupljajući osobne i druge dokumente, ali su neki od njih usto uložili dodatan napor na očuvanju i prezentaciji baštine kulturnoj i znanstvenoj javnosti. Građu je, kako smo vidjeli, prvi počeo sustavnije sređivati i objavljujivati dr. Ignjat Brlić. Osim što je sređivao građu, smatrao je da će neki njezini dijelovi biti sigurniji u službenim institucijama. Postoje vrlo utemeljene naznake da je dr. Ignjat Brlić predao nekim kulturnim ustanovama pojedine skupine arhivskoga gradiva. U jednom pismu biskup Strossmayer mu piše: “Vrlo dobro činite što sve spise pokojnog Andrije čuvate i javnim inštitutom poklanjate.” (pismo od 1. siječnja 1878.). Priređujući *Ulomke Dnevnika Andrije Torquata Brlića* u spomenutim poznatim svescima *Iz Arhiva obitelji Brlić* (sv. II.), Ivana Brlić-Mažuranić je napisala: “U obitelji Brlić u Brodu, u kojoj se čuva cijeli arhiv, održala se predaja, da je jedan ‘sandučak’ spisa Andrije Torquata odaslan po dru Ignjatu Brliću st. negdje oko god. 1880. u Zagreb jednoj od naših znanstvenih ustanova, sa odredbom, da se tek nakon 50 godina ima otvoriti. Unatoč potrazi nije bilo moguće ustanoviti koja je to ustanova, niti pronaći rečeni ‘sandučak’.”⁹ U Zoch-Mencinovu *Priručnom rječniku sveobćeg znanja*, objavljenome u Osijeku 1866., navodi se da su najvažniji spis Torquata Brlića njegovi *Memoari* u rukopisu, koji pred-

stavljaju i njegov burni život i mnoge ugledne rodoljube s kojima je bio u doticaju. Ivana Brlić-Mažuranić je s pravom pretpostavila da je svoje natuknice, u kojima je samo na brzinu vodio dnevnik, Andrija Torquat poslije proširio i “literarno obradio”. Vjerojatno je onaj “sandučak”, koji je Ignjat Brlić poklonio nekoj zagrebačkoj kulturnoj ustanovi sadržavao baš taj rukopis. No malo je nevjerojatno da se sačuvao i “sandučak” i njegov sadržaj jer mu se već u njezino vrijeme nije moglo ući u trag. Impresionirana osjećajem za povijesnost i vrijednost baštine u obitelji u koju je udajom došla, Ivana Brlić-Mažuranić se dala na sustavno sređivanje građe koju je zatekla. Nju se osobito dojmila osoba njezina svekra, Andrije Torquata Brlića, koji je zapravo bio središnja ličnost obitelji, utjelovljujući u sebi njezin talent, vrijednosti, ali i tragiku. U jednom pismu majci iznosi osjećaje kojima je obuzeta čitajući i priređujući pisma koje je za potrebe svoga rada zamolio Đuro Šurmin: “Ja sam sad tako zaokupljena čitanjem starih pisama da skoro spavati nemogu od nestrpljivosti da se opet zakopam med nje. Ja mislim da bi i tata uživao da to čita. Ovi su stari Brlići (osobito Andrija Torquat, Nacin otac) bili najživahniji, najdarovitiji ljudi koje si pomisliti možete. Ja mislim da nema u svijetu tadanjem važnije stvari u koje se nebi bili upleli ni u monarhiji poznatijeg čovjeka s kojim se nisu dopisivali – opet poglavito Andrija Torquat. Počam od kneza Čartorskog, do bana Jelačića pak Šokčevića te najraznijih konzula bio je on sa svima na najintimnijem stanovištu obćenja – a uz to nije bilo bosanskog fratra il broskog obrtnika s kojim nije stajao u kontaktu. Da je sa Jelačićem bio

⁹ I. Brlić-Mažuranić, *Ulomci Dnevnika Andrije Torquata Brlića*, II., Zagreb, 1935., str. 7.

dobar vidi se već iz tog što su ga svi molili kad je trebalo što, kod bana izhoditi ili u audienciju doći.”¹⁰

Sustavno sređivanje građe Ivana je, uz pomoć sina Ivana, privela kraju prvih mjeseci Prvoga svjetskog rata.¹¹ Godine 1933. počela je objavljivati *Listove iz Arhiva obitelji Brlić*, dijelove građe, najprije u Podlistku “Obzora” (br. 294. i dalje), koji su kasnije pretiskani u posebne knjige *Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi*, sv. I.-III., Zagreb, 1934.-1935. Drugi i treći svezak bili su *Ulomci Dnevnika Andrije Torquata Brlića*, koji su privukli pozornost znanstvene javnosti, ali, još više, pozornost policije. Uz dijelove iz *Dnevnika* objavila je na početku knjige pismo Andrije Torquata ujaku Mihaelu Benku od 16. ožujka 1848., u kojemu je kao očevidac opisao zbivanja na ulicama Beča, koji je tresla revolucija. Državnom tužitelju u Zagrebu opis prilika u Beču iz 1848. učinio se previše sličan onima u Jugoslaviji 1935., pa je zato i to pismo postalo vrlo opasnim. Stoga je policija zabranila njegovo tiskanje. U tužiteljstvu su dr. Brliću otvoreno rekli da su ta “opasna” mjesta u pismu ona gdje se opisuje zahtjev demonstranata da se “Metternich skine s ministeriuma”, natpisi “Pressfreyheit” na barjacima, te zahtjev za “constitutiu”. Ivana Brlić-Mažuranić je uzalud pisala Predstavku Centralnom pressbirou Ministra predsjednika u Beogradu protiv zapljene brošure, koja, uos-

talom, nije bila ni predviđena za širu javnost, što se vidi i iz naklade od oko 300 primjeraka.¹²

Kao četvrti svezak serije *Iz Arhiva obitelji Brlić* objavljena je u Zagrebu 1939. studija Rudolfa Maixnera *Andrija Torquat Brlić kao emisar bana Jelačića u Francuskoj*. Time se počela ostvarivati zamisao da se svake godine o obljetnici smrti Ivane Brlić-Mažuranić izda po jedan svezak građe njoj u spomen. No rat je tu lijepu nakanu omeo. Godine 1948. izašla je zbirka pisama, koju je još u Uvodnoj napomeni I. sveska *Iz Arhiva obitelji Brlić* najavila. Objavila ju je JAZU u 16. knjizi Građe za povijest književnosti hrvatske, a izašla je i kao poseban otisak pod naslovom *Iz korespondencije A. T. Brlića*, koju je priredila Ivana Brlić-Mažuranić.

Iako je stjecajem okolnosti dr. Ivan Brlić znao ugroziti vlasništvo obitelji nad Arhivom, njegove su zasluge za očuvanje i sređivanje građe velike. Godine 1942. objavio je prvu knjigu, a 1943. drugu, i sada često traženu knjigu pod naslovom *Pisma sinu Andriji Torquatu 1836.-1855*. Ignjata Alojza Brlića. Poslije je počeo sustavno prepisivati korespondenciju Andrije Torquata za planiranu monografiju *Život i rad Andrije Torquata Brlića od godine 1848. do 1868.*, koju je kao svoje izdanje planirala JAZU odlukom sa 7. sjednice V. odjela od 1. prosinca 1954. Velik dio korespondencije je prepisan, ali još veći, i to najvažnijih osoba, nije, pa ta ideja nije realizirana. Godine 1967. JAZU je predviđala izdati sabrana djela

¹⁰ Rukopisna zbirka materijala o životu i radu Ivane Brlić-Mažuranić, sv. VIII., dio 2., Pisma ocu Vladimiru i majci H. Mažuranić, pismo iz 1904., str. 154.

¹¹ Dr. I. Brlić, *O postanku i značenju Arhiva obitelji Brlić*, Prilozi za poznavanje Broda, I., Brod, 1943., str. 31.

¹² *Arhiv obitelji Brlić*, predstavka Ivane Brlić-Mažuranić protiv zapljene brošure 5. ožujka 1935. – pismo je sačuvano u jedinom primjerku prvotiska koji nije zaplijenjen.

Ivane Brlić-Mažuranić, pa je pozvala dr. Ivana Brlića da ih priredi. Autoru ovih redaka nije poznat razlog zbog kojega to nije učinjeno, jer je golem posao dr. Brlić napravio: prepisao je, kako je već istaknuto, deset svezaka korespondencije spisateljice s članovima svoje obitelji. I korespondencija i prijepisi nalaze su u Arhivu obitelji Brlić.

Nakon smrti dr. Ivana Brlića vlasnik Arhiva obitelji Brlić postala je njegova sestra Zdenka Benčević (1899.-1984.). Ona je neumorno sređivala, čuvala i popularizirala obiteljsku baštinu, uvijek spremna na suradnju sa svim ustanovama i pojedincima, brižno ju je pazila do smrti, iako nije često nailazila na razumijevanje struktura vlasti. Njezinom smrću Arhiv obitelji Brlić naslijedio je njezin nećak ing. Viktor Ružić (1924.-1992.), sin njezine sestre Nade i dr. Viktora Ružića. Obitelji Ružić svakako pripada velika zasluga što je Arhiv obitelji Brlić ostao u Brodu, što je ostao obiteljski i što je ostao cjelina s knjižnicom i umjetničkim dijelom zbirke. Velik trud da tako bude i ostane uložio je najprije dr. Viktor Ružić (1893.-1977.), koji je otkupio Zbirku u trenutku kada je ona stjecajem okolnosti za obitelj Brlić praktički bila izgubljena, a onda i njegov sin Viktor, a nakon njegove smrti njegova supruga Gilda i kćer Matilda.

Do kraja 1991. Arhiv obitelji Brlić bio je smješten, kao i cijela Zbirka Brlić, u kući obitelji Brlić na Trgu Ivane Brlić-Mažuranić, gdje je prema ugovoru Gradske knjižnice i vlasnika Arhiva dežurala mr. Vesna Crnković i tako osiguravala da Zbirka bude dostupna javnosti. Zbog ratnih opasnosti Arhiv su, na zahtjev općinskih vlasti, radnici

Muzeja Brodskog Posavlja i Gradske knjižnice prevezli u Muzej Međimurja u Čakovcu, gdje je preživio teška bombardiranja Broda za vrijeme velikosrpske agresije, u kojima je stradala i kuća obitelji Brlić. U Čakovcu je Arhiv ostao do jeseni 1997., kada je vraćen u Brod, ali zbog neriješenih imovinskopravnih odnosa nije smješten u kuću na Trgu Ivane Brlić-Mažuranić, nego najprije u franjevački samostan, a potom u kuću koja je vlasništvo gđe Gilde Ružić. Ona je skrbništvo nad Arhivom i cijelom Zbirkom povjerila piscu ovih redaka. Poslove daljnje zaštite preuzeo je Državni arhiv u Slavonskom Brodu. Na inicijativu ravnatelja Arhiva prof. Ivana Medveda Ministarstvo kulture RH osiguralo je dio sredstava, znatna sredstva osiguralo je i Gradsko poglavarstvo Broda, pa se mogla ostvariti davna želja i gospođe Zdenke Benčević i njezina nasljednika gospodina Viktora Ružića da se sva građa napokon mikrofilmira. U dogovoru sa skrbnikom, Državni arhiv je preuzeo građu i do 25. svibnja 1998. uzorno je pripremljen velik dio građe i predan Središnjem laboratoriju za fotografiju, mikrografiju i reprografiju Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, pod vodstvom mr. Martina Modrušana. Mikrofilmiranje građe u cijelosti je završeno 2002., te se ona sada nalazi u Hrvatskom institutu za povijest – Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Branje. Danas je Arhiv dostupan svakom istraživaču zahvaljujući uzornom Sumarnom inventaru (2000. god.) koji je izradila mr. Zdenka Lakić i, uopće, savjesno obavljenom poslu djelatnika Državnog arhiva u Slavonskom Brodu. Primjerak mikrofilma nalazi se u Hrvatskome državnom

arhivu, Arhivu obitelji Brlić i Državnom arhivu u Slavonskom Brodu.¹³ Od tada su ga, uz prethodnu suglasnost vlasnice Arhiva, koristili mnogi znanstvenici iz zemlje i inozemstva, a na temelju te građe napisano je nekoliko diplomskih radova, magistarskih i doktorskih disertacija te deseci maturlalnih radova. Uz taj veliki posao Državni arhiv dao je prenijeti građu Arhiva obitelji Brlić na DVD.

PREZENTACIJA ARHIVA KULTURNOJ I ZNANSTVENOJ JAVNOSTI

Građa se najbolje čuva i najkorisnije služi svojoj svrsi tako da se objavljuje. Dio najstarije građe, one koju je skupio Ignjat Alojzije Brlić, objavio je, kao što je već navedeno, njegov sin Ignjat u *Uspomenama na stari Brod*. Nakon toga su sporadično, ali ipak često, razni istraživači objavljivali građu iz Arhiva, ponajprije korespondenciju. Mislimo da neće biti suvišan i nekoristan posao ako ovdje kronološki nabrojimo gdje se sve može naći objavljena građa Arhiva obitelji Brlić.

1. D. Bogdanović, pisma M. A. Relkovića, *Vienac* 28 (1896.), br. 38, str. 602.; br. 39, str. 613-615.
2. M. Šrepel, Preradovićeva pisma I. Brliću, Građa za povijest književnosti hrvatske, Zagreb, 1897.
3. D. Bogdanović, Iz memoara A. T. Brlića, *Obzor* 1905., br. 36; *Obzor* 1914., br. 80 i 87.
4. D. Bogdanović, dopisivanje I. A. Brlića i Stjepana Ivičevića, *Nastavni vjesnik*, 17 (1909.) br. 5, str. 391-395.
5. D. Brlić, Iz memoara A. T. Brlića, *Narodna obrana* 1914., br. 158-161.

¹³ O sklanjanju, zbrinjavanju, zaštiti i mikrofilmiranju više detalja u: Z. Lakić, *Arhiv obitelji Brlić 1730.-2000.*, Sumarni inventar, SlavonSKI Brod, 2000., str 9-17.

6. J. Matasović, nekoliko pisama Anke Atanasovićeve, *Narodna starina* IX, Zagreb (1930.), str. 219-223.
7. F. Bučar, Pisma biskupa Strossmayera u Arhivu obitelji Brlić u Brodu, *Obzor* br. 53/1930.
8. R. Drljić, Korespondencija A. T. Brlića i fra Grge Martića, *Franjevački vjesnik*, 1932., br. 6, str. 182-187.
9. R. Drljić, Korespondencija A. T. Brlić – dr. Josip Stadler, *Hrvatska straža* br. 33-35, 37 iz 1932.
10. F. Bučar, Mato Topalović u Lužici. Pismo Strossmayeru i A. T. Brliću, *Obzor* br. 247/1932.
11. R. Drljić, Prilike bosanskih franjevaca u prošlosti. Iz korespondencije A. T. Brlića i biskupa književnika fra Marijana Šunjića, *Obzor* br. 97-101/1933.
12. F. Bučar, Slovaci i A. T. Brlić. Tri karakteristična pisma, *Obzor* br. 16/1933.
13. F. Bučar, Iz obiteljskog arhiva Brlić u Brodu na Savi, *Obzor* br. 71/1933.
14. I. Brlić-Mažuranić, Iz arhiva obitelji Brlić, *Obzor*, br. 289, 290, 293-297/1934; *Obzor*, br. 94, 96-103, 105, 107-122/1935.
15. R. Drljić, Književne veze fra M. Nedića sa Brlićima u Brodu na Savi, *Franjevački vjesnik*, 3-4/1936.
16. R. Drljić, Politički podaci u korespondenciji fra M. Nedić – A. T. Brlić, *Franjevački vjesnik*, 7-8/1936.
17. R. Drljić, Korespondencija A. T. Brlić – O. Kaje Adžić, *Franjevački vjesnik*, 12/1940.
18. R. Maixner, Deux lettres d'Auguste Dozon à A. T. Brlić, *Annales de l'Institut Français de Zagreb*, 1941.
19. A. Harambašić, Ukupna djela Augusta Harambašića (ur. Julije Benešić), knj. X.: Književna proza – kritike – životopis. Pisma i dokumenti, Zagreb 1943. (pisma Dobroslavu i Vatroslavu Brliću).
20. R. Maixner, Pisma Lukše Gučetića A. T. Brliću, u: I. Brlić-Mažuranić, Iz korespondencije A. T. Brlića, poseban otisak iz građe za povijest književnosti Hrvatske, knj. 16., Zagreb, 1948., str. 47-90.
21. I. Brlić, Deset pisama akademika Šime Ljubića A. T. Brliću, *Starine* br. 45/1955., str. 311-330.
22. Lj. Lončar, Iz korespondencije Ivana Filipovića, *Starine* br. 45/1955., str. 389-469.

23. S.Gavrilović, Brlićeva i Tkalčeva pisma patrijarhu Rajačiću i Garašaninu 1849-52, *Historijski zbornik*, 19-20 (1966.-67.), str. 405-408.
24. V. Oštrić, Pisma Hinka Sirovatke dru Vatroslavu Brliću, *Časopis za suvremenu povijest* 1/1974., str. 101-106.
25. K. Pavić, Topalovićeva pisma Stjepanu Marjanoviću, *Vijesti: Godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja*, 4/1980., str. 65-75.
26. M. Artuković, Dva pisma Franka Potočnjaka Vatroslavu Brliću, *Zbornik CDISB*, 1/1983., str. 263-266.
27. M. Artuković, Pisma Bogoslava Šuleka A. T. Brliću, *Slavonski povijesni zbornik*, br. 1-2/1986., str. 187-213.
28. M. Artuković, Pisma Antuna Oreškovića A. T. Brliću, *Vijesti: Godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja*, 8/1994., str. 131-138.
29. M. Artuković, Pisma Matije Mesića u Arhivu obitelji Brlić, Matija Mesić prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb – Slavonski Brod, 1997. (zbornik sa znanstvenog skupa), str. 209-333.
30. M. Artuković, Pisma fra Marijana Jaića u Arhivu obitelji Brlić, u: Jaićev zbornik, *Slavonski Brod* 1998., str. 207-244.
31. M. Artuković, Pisma Josipa Stadlera A. T. Brliću, *Časopis za suvremenu povijest* 1/1999., str. 153-183.
32. M. Artuković, Pisma Đure Pilara u Arhivu obitelji Brlić, *Scrinia Slavonica* 2/2002., str. 515-543.
33. J. Kljajić i M. Artuković, Pisma Petra Preradovića u Arhivu obitelji Brlić, *Scrinia Slavonica*, 3/2003., str. 636-654.

Gotovo i nema povjesničara iz bivše Jugoslavije koji je obrađivao probleme 19. st. a da se nije koristio i građom Arhiva obitelji Brlić. Nabrojiti ćemo neke hrvatske: Šrepel, Bogdanović, Šišić, Prelog, V. Mažuranić, Vodnik, R. Horvat, J. Horvat, J. Benešić, R. Maixner, fra R. Drljić, Bučar, I. Brlić, T. Matić, V. Bogdanov, J. Šidak, V. Boić, A. Milušić, A. Barbić, M. Gross, M. Valentić, D. Jelčić, S. Ivšić, V. Oštrić, J. Kekez, I. Kovačević, Z. Lakić, M. Stanković, S. Blažanović, A. Zirdum, D. Agičić, D. Župan, V. Brešić, D. Zima, pa, eto, i pisac ovih redaka. Od stranih to su: V. Vučković, G. Jakšić, S. Gavrilović, M. Živančević, V. Krestić, A. Solovjev, R. Auty, J. Heidenreich,

U. Urbani, Ch. Loiseau, J. Thim, R. Warnier, M. Handelsmann, P. Žurek.

Naravno da nas još čeka najvažniji posao koji treba napraviti: sustavno izdavanje i objavljivanje cijele građe Arhiva obitelji Brlić. Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje ustanova je pred kojom je ta odgovornost. Velik dio posla – tanskripcija pisama koja nije prepisao doktor Brlić, napravljen je, i ove se godine očekuje prva knjiga: *Korespondencija braće Brlić*. Tako bismo počeli ostvarivati želju Ivane Brlić-Mažuranić o sustavnom izdavanju građe, i ideju dr. Ivana Brlića da se svake godine o danu smrti Ivane Brlić-Mažuranić, njoj u spomen, izda jedna knjiga građe koju je toliko voljela, cijenila, čuvala i stvarala.

ZAKLJUČAK

Arhiv obitelji Brlić u Slavonskom Brodu kulturna je baština koju je stvorio razvijeni osjećaj sedam generacija jedne obitelji, u kojoj su se gotovo tristo godina skupljali spisi važni za obitelj, za zavičaj i cijeli narod. Građa u Arhivu nastala je u razdoblju 1730.-2000., a čuva se u 119 kutija. Temelj te građe čini korespondencija članova obitelji s osobama izvan obitelji (oko 3 000 pisama), korespondencija među pojedinim članovima obitelji, dokumentacija važna za obitelj i pojedine članove obitelji (rukopisi objavljenih i neobjavljenih radova, knjiga, rječnika, razni prijepisi knjiga, pjesama, nota, svjedodžbe, skripta, osobni dokumenti, putovnice, kupoprodajni ugovori, ostavine, gruntovni izvaci). Posebno je bogata ostavština, i to osobito korespondencija, Andrije Torquata Brlića, te goto-

vo i nema važnije osobe hrvatskoga kulturnog, političkog, književnog života iz 1835.-1870. koja nije zastupljena barem jednim ili dvama pismima.

Uz "stari arhiv" bogatstvu je svoj dio pridonijela i Ivana Brlić-Mažuranić, čija je ostavština vezana za sva razdoblja njezina života. Ističemo posebno bogatu korespondenciju s roditeljima, suprugom i djecom. Izvanredno je bogata njezina literarna korespondencija, vezana za objavljivanje njezinih pojedinih djela i prijevode njezinih djela na mnoge strane jezike te rukopisna ostavština gotovo svih objavljenih djela, ali ima i rukopisa koji nisu objavljeni.

Zahvaljujući trudu djelatnika Državnog arhiva u Slavanskom Brodu, Arhiv obitelji Brlić nije samo uzorno sređen prema zakonima arhivističke struke, nego je mikrofilmiran i dostupan na DVD-u, čime je ponajprije osigurana njegova zaštita.

Primjer obitelji Brlić najbolje poučava kakav bi trebao biti odnos prema osobnoj dokumentaciji. Danas je i ono što je nekada imalo sasvim privatno, obiteljski karakter građa izuzetnog značenja za rekonstrukciju povijesti jedne građanske obitelji u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Građa pojedinih članova te obitelji (Andrije Torquata Brlića, Ivane Brlić-Mažuranić) po svom značenju čini baštinu nacionalne vrijednosti. Ocjenjujući u cjelini značenje te građe, možemo reći da nam ona daje obilje podataka iz političke, kulturne, vjerske i gospodarske povijesti, da svjedoči o mentalitetu jednog vremena i životu jedne građanske obitelji, da je dragocjen izvor za mnoge važne detalje iz života mnogih uglednih pojedinaca, kao i za istraživanje razine nacionalne

svijesti i nacionalno-integracijskih procesa hrvatskog naroda u vrijeme kada se stvarala moderna hrvatska nacija. Do sada je ta građa vrlo često korištena u povijesnoj znanosti i sigurno je da se njezina ozbiljnija sinteza političke i kulturne povijesti hrvatskog naroda u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća ne može napisati bez dragocjenih informacija koje su skupljene u građi Arhiva obitelji Brlić.

THE ARCHIVE OF THE BRLIĆ FAMILY

The archive of the Brlić family in Slavonski Brod represents a cultural heritage created by a developed sense on the part of seven generations of a family in which documents significant for the family, their native region and the entire nation were collected over almost three hundred years. The Archive holds material created in the period between 1730 and 2000, kept in 119 boxes. The basis of the holdings is correspondence between family members with persons outside the family (some 3000 letters), correspondence between individual family members, documents of importance for the family and individual family members (contracts of sale and purchase, bequests, land register records, personal documents: school diplomas, lecture notes, manuscripts, passports), collections of old documents and manuscripts.

Correspondence is of special significance, notably the correspondence of Andrija Torquat Brlić (1826-1868). There are hardly any significant individuals from the Croatian cultural, literary or political scene between 1835 and 1870 that are not represented by at least one letter (Vjekoslav Babukić, Gjuro Deželić, Janko Drašković, Ivan Filipović, Ljudevit Gaj, Luka Gučetić, Stjepan Ilijašević, Marijan Jaić, Janko Jurković, Josip Jelačić, Franjo Klaić, Miroslav Kraljević, Ivan Kukuljević, Vatroslav Lisinski, Matija Mesić, Matija Mrazović, Ilija Okrugić, Ante Orešković, Metel Ožegović, Vinko Pacel, Ivan Perkovac, Gjuro Pilar, Petar Preradović, Matija Antun Relković, Franjo Rački, Ante Starčević, bishop Josip Juraj Strossmayer, Josip Stadler, Bogoslav

Šulek, Mato Topalović, Ivan Trnski, Ivan Vončina, Stanko Vraz, baron Ambroz Vraniczany), and he also corresponded with cultural figures in Serbia like Đuro Daničić, Jovan Jovanović Zmaj, Vuk Stefanović Karadžić and Ilarion Ruvarac.

We need to draw special attention to the archive of Ivana Brlić-Mažuranić, holdings linked with all periods of her life, her large correspondence with her parents and family, as well as holdings important for the publication of her individual works and translations of her works to many languages.

Generally speaking, what once had a completely private, family character, now represents exceptionally important material for the reconstruction of the history of a middle-class family in Croatia in the second half of the 19th and the first half of the 20th century. By virtue of their significance, documents relating to individual family members (Andrija Torquat Brlić, Ivana Brlić-Mažuranić) represent a national heritage. The archive of the Brlić family is today the property of Mrs Gilda Ružić, PhD, from Rijeka.

MUZEJSKA KNJIŽNICA I ZAVIČAJNI KNJIŽEVNICI

RENATA BOŠNJAKOVIĆ,
Zavičajni muzej Našice
Našice

ZAVIČAJNI MUZEJ NAŠICE

Zavičajni muzej Našice, osnovan 1974. godine, pripada kompleksnom tipu muzeja, a zadaća mu je prikupljanje, čuvanje, proučavanje i izlaganje kulturne i prirodne baštine Našica i našičkog kraja. Svojom raznovrsnom građom Muzej nastoji prezentirati cjelokupnost života na tom području.

Muzej je smješten u samom središtu Našica, u Dvorcu Pejačević. Do kraja Drugoga svjetskog rata Dvorac je bio u vlasništvu obitelji Pejačević. Nakon rata njegovim su se prostorom koristile razne društvene i kulturne institucije. Danas Muzeju pripada kat i dio prizemlja Dvorca.

Temeljno poslanje Muzeja i područje djelovanja definirano je od samog početka njegova djelovanja, dok je postav tijekom godina doživio nekoliko promjena. Danas se u Muzeju može razgledati Spomen-soba Hinka Juhna, Spomen-soba Izidora Kršnjavoga, Spomen-soba Dore Pejačević, postav Našički kraj u povijesti, Etnološka zbirka, Lončarstvo Feričanaca, Knjižnica obitelji Pejačević i Izložbeni salon za povremene izložbe. Muzej je doživio znatne kadrovske promjene tijekom 1999. godine, kada je provedena temeljna revizija njegova poslovanja. Nakon revizije građe te donošenja

novog *Statuta Zavičajnog muzeja Našice* i *Pravilnika o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Zavičajnog muzeja Našice* utemeljeni su ovi odjeli: Kulturno-povijesni, Arheološki, Etnološki i Prirodoslovni te Muzejska knjižnica.¹

MUZEJSKA KNJIŽNICA ZAVIČAJNOG MUZEJA NAŠICE

Muzejska knjižnica je specijalna knjižnica u sastavu Zavičajnog muzeja Našice, a osnovna joj je zadaća potpora Muzeju, što njegov rad čini djelotvornijim. To je stručna organizacijska cjelina, odnosno jedan od odjela Muzeja, i čini komplementarni dio složenoga muzejskog procesa, te je u neposrednoj vezi s muzejskim zbirkama. Njezina se djelatnost temelji na *Statutu Zavičajnog muzeja Našice* i *Pravilniku o ustroju i načinu rada Muzejske knjižnice*.²

U skladu s tim, osnovna zadaća knjižnice jest skupljanje stručne literature za struke

¹ *Statut Zavičajnog muzeja Našice*, Zavičajni muzej Našice, 1999. i *Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Zavičajnog muzeja Našice*, Zavičajni muzej Našice, 1999.

² Pravilnik je donesen na osnovi novog *Statuta Zavičajnog muzeja Našice* iz 1999., *Pravilnika o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Zavičajnog muzeja Našice* iz 1999. i *Zakona o knjižnicama*. // Narodne novine. 105 (1997.). Pravilnik definira knjižnicu i njezine zadaće, smještaj, opremu, fond te njezine zbirke i podzbirke. Propisana je i stručna obrada građe, koja se temelji na pravilima i propisima knjižničarske i muzejske struke za određenu vrstu građe. Definirana je nabava i zaštita građe, posudba i uvid u građu te financiranje i kadrovi. Posudba i uvid u građu i dokumentaciju dodatno su regulirani *Pavilnikom o načinu i uvjetima uvida, pohrane i posudbe muzejske građe i dokumentacije Zavičajnog muzeja Našice* donesenim 2002. godine.

i zbirke zastupljene u Muzeju, tj. namijenjena je svim djelatnicima Muzeja koji u svom stručnom radu na pojedinom specijaliziranom području trebaju informacije za kvalitetnu stručno-znanstvenu obradu muzejskih predmeta. Knjižnica omogućuje korisnicima pristup vlastitim resursima i resursima drugih ustanova.

Kao i u ostalim knjižnicama zavičajnih muzeja, njezina je specifična zadaća prikupljanje, čuvanje, istraživanje i izlaganje sve vrste građe koja se tematikom i podrijetlom odnosi na područje teritorijalne nadležnosti Muzeja. U njoj se organizira i daje na korištenje knjižnična građa koja svojim sadržajem pridonosi upoznavanju povijesnih, kulturnih, umjetničkih, etnografskih i drugih tema našičkog kraja.

Pravilnikom o ustroju i načinu rada Muzejske knjižnice izdvojene su sljedeće cjeline unutar knjižnice

1. Osnovni fond

Sadržava građu koja pokriva djelatnosti Muzeja u stručnome i organizacijskom smislu.

Knjižna građa

Referentna zbirka

- Zbirka kataloga izložbi

Periodika

Neknjižna građa

Fototeka i dijateka

Dokumentacija o radu Muzeja

2. Zavičajna zbirka

Sadržava svu vrstu građe koja se nastankom, pripadnošću i značenjem vezuje za zavičaj

Knjižna građa

Neknjižna građa

Plakati i plakete

Sitni tisak

Osmrtnice

Geografske karte, planovi, nacrti

Razglednice i čestitke

Znameniti zavičajnici

Znamenitosti zavičaja

Audio-vizualna građa

Kalendari

Hemeroteka

Zbirka novina i časopisa

Zbirka izrezaka (press clipping)

3. Zbirka starih i rijetkih knjiga s podzbirkom Knjižnica obitelji Pejačević

Knjižnica obitelji Pejačević dio je stalnog postava Zavičajnog muzeja Našice

4. Arhiv

Sadržava arhivsku građu Muzeja i ostalu arhivsku građu pohranjenu u Muzeju.

Iz prikazanoga je vidljivo da se u muzejskoj knjižnici isprepleće muzejska, knjižnična i arhivska građa ustrojena u zbirke i podzbirke prema vrsti građe. Takvim ustrojem knjižnice nastoji se osigurati što brža i kvalitetnija informacija.

ZAVIČAJNA ZBIRKA MUZEJSKE KNJIŽNICE

U Zavičajnoj zbirci nastoji se obuhvatiti cjelokupnost života u zavičaju, kako u njegovoj prošlosti, tako i u sadašnjosti. U skladu s tim, sustavno se provode istraživanja i prikuplja retrospektivna građa i dokumentacija, kako u raznim srodnim institucijama, tako i u lokalnoj zajednici. Velika se pozornost pridaje prikupljanju, obradi i čuvanju muzejske

građe i dokumentacije o suvremenosti jer skupljanje građe u trenutku kada ona nastaje omogućuje sustavno stvaranje uobličjenih cjelina.

U Zavičajnoj zbirci Muzejska knjižnica nastoji prikupiti i sačuvati svu tiskanu zavičajnu baštinu te je učiniti dostupnom svim zainteresiranim korisnicima. Stoga se u njoj prikuplja sva:

- knjižnična građa čija je tematika područje zavičaja
- sve što je na području zavičaja tiskano i izdano,
- knjižnična građa autora koji su životom i/ili radom vezani za našički kraj.

Zbirka ima subregionalni karakter, odnosno pokriva područje zavičaja i nosi povijesno utemeljen naziv *BIBLIOTECAE NASICIENSIS*.³

Zbog važnosti Zavičajne zbirke inzistira se na cjelovitosti fonda, pa se u Muzejskoj knjižnici skuplja knjižna građa, tj. sve knjige/publikacije koje sadržajem dotiču zavičajne teme/ljude, koje su djelo našičkih zavičajnika ili su pak izdane/tiskane u našičkom kraju. Načelo cjelovitosti fonda nastoji se dosljedno provoditi jer izdana/tiskana

Slika 1. Zavičajna zbirka *BIBLIOTECAE NASICIENSIS*

građa u našičkom kraju nije toliko velika kao u većim sredinama, gdje ju je teško sustavno pratiti i prikupljati.

Nastoje se prikupiti i sačuvati tiskana djela priznatih pisaca, književnika, pjesnika, znanstvenika, ali i ostalih zavičajnika koji se bave nekim oblikom pismenog izražavanja. Knjižni sadržaj Zavičajne zbirke obuhvaća širok raspon zavičajnih tema književne, stručne, znanstvene i druge građe.

Posebnost knjižnice ogleda se i u tome što se u njoj osim tiskanih djela prikupljaju i neobjavljeni radovi – rukopisi, maturlni i diplomski radovi, doktorske disertacije i dr. Za te je radove bitna njihova infor-

³ Dva su razloga zbog kojih zavičajna zbirka nosi naziv *BIBLIOTECAE NASICIENSIS*. Jedan je to što se i zavičajne zbirke drugih gradova nazivaju prema latinskim imenima svog grada, npr. *Zagrabiensia* – zavičajna zbirka Zagreba, *Caproncensis* – zavičajna zbirka Koprivnice i dr. Drugi je razlog činjenica da se taj naziv nalazi unutar crvenog pečata na knjigama obitelji Pejačević iz 1935. godine.

macija i informacijska vrijednost, a ne činjenica je li rad objavljen ili ne.

Raznovrsna neknjižna građa podijeljena je prema vrsti na velik broja podzbirki. Podzbirke donose pregršt raznovrsne građe s obiljem zanimljivih podataka o prošlim, ali i sadašnjim događajima, ljudima i znamenitostima našičkog kraja. Također su vrijedan izvor za istraživanje izdavaštva i tiskarstva, koje u našičkom kraju ima stoljetnu tradiciju.

Za razliku od ostalih knjižnica koje imaju zavičajne knjižnične zbirke, specifičnost našičke muzejske knjižnice jest to što knjižnična zavičajna građa može postati muzejskim predmetom. U zavičajnim muzejima jedinica knjižnične zavičajne baštine može imati ulogu muzejskog predmeta s obzirom na materijal od kojega je sastavljena, oblik i značenje.⁴ Stoga se dio građe Zavičajne zbirke Muzejske knjižnice, prepoznate kao jedinstveni dio kulturne baštine našičkog kraja, smatra muzejskim predmetom.

PODZBIRKA ZNAMENITI ZAVIČAJNICI

Podzbirka *Znameniti zavičajnici* sastavni je dio neknjižne građe Zavičajne zbirke. Sadržava dosjee ljudi raznih zanimanja i profila podrijetlom ili djelovanjem vezanih za Našice i našički kraj. Dosjei se slažu u registratoru abecednim redom prezimena osoba. Unutar dosjea nalaze se tekstovi, rukopisi, sitni tisak, polupublikacije, fotografije, priznanja, isječci iz periodike i ostala građa koja dokumenti-

ra život i rad zavičajnika. Prikupljena se građa usustavljuje te se izrađuju bibliografije i biobibliografije određene osobe. Izrađuju se uputnice na muzejske odjele/zbirke unutar Zavičajnog muzeja Našice ili na fondove izvan Muzeja koji posjeduju građu o određenoj osobi. U podzirci je do sada obrađeno 113 osoba.

Svaka osoba ima svoj dosje (*file*) u računalu, gdje se bilježe informacije o toj osobi iz raznih izvora, npr. iz monografija, periodike, novinskih članak i druge građe. Naime, kada publikacija, građa ili dokument stigne u knjižnicu, ona se prije smještanja u određenu zbirku pregleda, a podaci se ulažu u određeni dosje i unose u računalo. Kao što je već navedeno, uz podatke koje posjeduje knjižnica unose se, ako su poznati, i podaci koji se čuvaju u drugim ustanovama, institucijama ili kod pojedinca. U dosjee se također bilježe i informacije dobivene usmenom predajom jer Muzej nastoji uspostaviti i njegovati suradnju s građanima koji nešto znaju i imaju informacije o zavičajnicima.

U podzirci *Znameniti zavičajnici*, uz ostalo, prikuplja se građa i dokumentacija o lokalnim književnicima. Osim značajnih književnika podrijetlom iz našičkog kraja, za dosje se odabiru i lokalni pisci, tj. ljudi koji su svojim pisanjem pridonijeli zavičajnoj književnosti, odnosno radili kao publicisti, kritičari, prevoditelji ili pisci stručnih i znanstvenih radova. To su lokalni uglednici – znanstvenici, odvjetnici, književnici, svećenici, društveni i politički djelatnici čija je erudicija i široko opće obrazovanje iznjedrila razne književne, stručne, znanstvene i druge uratke. Činjenica je da su oni pridonijeli lokalnoj, zavičajnoj kulturi i

⁴ Radovanlija-Mileusnić, Snježana, *Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj*, Muzeologija, 38 (2001.), str. 24-27.

znanosti, koja je s kulturno-povijesnog stajališta izuzetno dragocjena. Zbog toga je bilo teško sve navedene ljude svrstati u kategoriju književnika. Prema *Anićevu* rječniku⁵, za poneke je prikladniji termin pisac, što označava autora književnih, ali i stručnih, znanstvenih, publicističkih i drugih radova. Zbog toga su posebno istaknuti oni koji su stvarali književna djela jer su oni tema skupa, ali sam smatrala da je nepravedno izostaviti one koji su svojim djelima sadržajno obogatili pisanu scenu našičkog kraja.

Unutar knjižne građe Zavičajne zbirke prikupljaju se djela raznih autora koji su temom i podrijetlom vezani za Našice i okolicu, no dosjei u podzirci *Znameniti zavičajnici* stvaraju se prema gore navedenim kriterijima, ali i u suglasnosti sa Stručnim vijećem Zavičajnog muzeja Našice.

Za sada se u toj zbirci nalazi građa i dokumentacija o 16 pisaca, književnika, publicista i prevoditelja vezanih za Našice i našički kraj. To su:

BELAVIĆ, o. Placido (1868. - 1957.), pisac

CRVENKA, o. Mario Vladimir (1944.), književnik

FERMENDŽIN, o. Euzebijje (1845. - 1897.), pisac

GARDAŠ, Anto (1938.-2004.), književnik

JANČULA, o. Julije (1913. - 1998.), pisac

KATALENIĆ, Zvonimir (1920. - 1978.), književnik

KRČMAR, Stjepan (1920. - 1990.), književnik

KRMPOTIĆ, Branko (1905.- 1980.), književnik

KRŠNJAVI, Isidor (1845. - 1927.), pisac, prevoditelj

KUNTARIĆ, Ljuboslav (1898. - 1988.), književnik

MAJSTOROVIĆ, o. Srećko (1905. - 1978.), pisac

MATANOVIĆ, Julijana (1959.), književnica

MIHALJEVIĆ, Romeo (1971.), književnik

PEJAČEVIĆ, grof Julijan (1833. - 1906.), pisac

ŠPICER, Mavro (1862. - 1936.), pisac, prevoditelj

TOMAŠ, Stjepan (1947.), književnik.

ZAVIČAJNI KNJIŽEVNICI KAO DIO ZAVIČAJNE BAŠTINE

Jedinice knjižnične baštine kao muzejski predmeti lokalnih književnika, uz ostale predmete iz drugih zbirki, upotpunjuju prezentaciju zavičajnih tema u stalnom postavu ili na povremenim izložbama. Privatna korespondencija, fotografije i publikacije autora, stvaraju muzejski izložbeni kontekst koji upotpunjuje i ilustrira izložbenu priču o njima i njihovim životima te o stvaralaštvu na određenom području i u određenom povijesnom razdoblju.

U Zavičajnome muzeju Našice pojedini su zavičajni književnici predstavljeni u sklopu zasebne cjeline (memorijalne zbirke) kao što je Spomen-soba Isido-

⁵ *Pisac* – onaj koji piše književna djela, spisatelj, književnik; *književnik* – onaj koji piše knjige, onaj koji se kreativno bavi književnošću; *književnost* – duhovno stvaranje pomoću riječi i jezika (Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber, 1991., str. 265, 463.).

Slika 2. Dio stalnog postava Spomen sobe Isidora Kršnjavoga

ra Kršnjavoga.⁶ Zbirka slika i predmeta unutar spomen-sobe predstavlja slikarska djela, dokumente, slike obitelji, ali i knjige kojima je Kršnjavi autor ili prevoditelj te tvori autentičnu cjelinu i ambijentalnu vrijednost.

U sklopu većih tematskih cjelina kao što je stalni postav *Knjižnica Pejačević u Našicama*⁷, uz ostalo, nalazimo knjige i rukopise članova obitelji Pejačević,

tj. našičkih zavičajnika. Među brojnim autorima svakako je vrijedno istaknuti zbirku knjiga i rukopisa Julijana grofa Pejačevića, poznatoga kao obiteljskog kroničara i istraživača povijesti, ali i pijanista i skladatelja.⁸ Osim Julijanovih radova, u knjižnici se nalazi jedno

⁶ Postav sobe osmislio je prof. Darko Schneider, a otvorena je 1982. godine.

⁷ Stalni postav i izložba otvoreni su 14. studenog 2003. godine, u povodu Mjeseca hrvatske knjige. Bošnjaković, Renata. *Knjižnica Pejačević u Našicama*: katalog izložbe: Našice, studeni/prosinac 2003. Našice: Zavičajni muzej Našice, 2003.

⁸ Julijan grof Pejačević (1833.-1906.). Sačuvani rukopisni prijepisi dokumenata iz različitih arhiva vjerojatno su pripadali Julijanu, koji je radi svojih povijesnih istraživanja obilazio arhive i skupljao građu. Da je njegov rad bio cijenjen, možemo vidjeti i iz zbornika radova *Archiv für österreichische Geschichte*, koji je izdala Kraljevska akademija znanosti u Beču 1880. godine. U zborniku je objavljen iscrpan Julijanov rad o Petru Parčeviću, jednome od predaka obitelji Pejačević iz Bugarske.

djelo njegova nećaka Ivana Nepomuka Pejačevića.⁹

Knjižnična građa u stalnom postavu, zajedno s drugim predmetima, daje cjelovitiju sliku u predstavljanju zavičajnih osoba. One u tim zbirkama mogu dobiti status zavičajnosti s obzirom na njegova donatora koji je živio i radio u tom kraju ili je podrijetlom iz njega, s obzirom na podrijetlo građe odnosno nastanak i stvaralaštvo vezano za našičko područje ili pak s obzirom na njihov sadržaj ili značenje koje je obilježeno zavičajnošću.¹⁰

⁹ *Die Nothwendigkeit der Errichtung österr.-ungarischer Strafkolonieene* napisao je Ivan Nepomuk grof Pejačević (1848. – 1885.) i izdao 1882. godine u vlastitoj nakladi.

¹⁰ Radovanlija-Mileusnić, Snježana, Nav. dj., str. 83.

Život i djelo književnika može biti i povodom za sveobuhvatniju povremenu muzejsku izložbu.¹¹ Na izložbama su korišteni raznovrsni muzejski eksponati, npr. privatna korespondencija, fotografije, kao i publikacije koje su napisali. Stvoren je muzejski izložbeni kontekst koji upotpunjuje i ilustrira izložbenu priču o njima i njihovim životima, te o stvaralaštvu na određenom području i u određenom povijesnom razdoblju.

¹¹ *Euzebije Fermežin – od Vinge do Našica: katalog izložbe: Zavičajni muzej Našice*, 19. - 30. rujna 1997. Našice: Zavičajni muzej Našice, 1997. i *Život i rad fra Srečka Majstorovića: (1905.-1978.-2005.): katalog izložbe: Zavičajni muzej Našice*, 6-20. svibnja 2005. / <tekst Silvija Lučevnjak. Našice>. Našice: Zavičajni muzej Našice, 2005.

Slika 3. Stalni postav Knjižnice Pejačević

Za cjelovitiju prezentaciju zavičajnih književnika iznimno je važna suradnja Muzeja s lokalnim ustanovama i institucijama, ali i građanima koji posjeduju građu, dokumentaciju ili potrebne informacije. Suradnja se ostvaruje suorganizacijom, suizdavaštvom ili pak pružanjem stručne pomoći i ustupanjem građe pri realizaciji projekata promocije lokalnih književnika i zavičajne književnosti.¹²

Ogranak Matice hrvatske Našice godina ma izdaje *Našički zbornik* s temama lokalnog karaktera. Autori se pri istraživanju često koriste građom Muzeja i Muzejske knjižnice. Ovogodišnji zbornik nazvan *Našička čitanka* posvećen je pitanjima knjige, književnika i književnosti Našica i našičkog kraja, a u njemu će biti predstavljena bogata zavičajna baština Muzejske knjižnice, kao i lokalni pisci i književnici.

U prikupljanju građe i dokumentacije od velike je pomoći suradnja s istraživačima i znanstvenicima raznih institucija, koji istraživačkim radovima pridonose novim spoznajama o poznatim zavičajnicima. Znanstveni skup u povodu 150. obljetnice rođenja Isidora Kršnjavog¹³, održan

1995. godine u Našicama i Zagrebu, jedan je od primjera dobre suradnje ustanova lokalne zajednice sa stručnjacima i znanstvenicima iz drugih ustanova i sredina. Prisjećanje na znamenitog slikara i povjesničara umjetnosti, doktora prava i filozofije, pisca i prevoditelja, zamjetno je u raznim sferama života Našica. Ispred srednje škole u Našicama, koja nosi njegovo ime, nalazi se njegovo poprsje, a jedan od središnjih trgova u gradu također nosi njegovo ime.¹⁴

Višestoljetnom prisutnošću u Našicama franjevci su uvelike obogatili duhovni i kulturni život grada, istražujući lokalnu povijest i pišući o njezinim stanovnicima grada. U Našicama je 1997. godine održan znanstveni skup *Život i djelo o. Euzebija Fermendžina*, u povodu kojega je u Zavičajnome muzeju Našice otvorena već spomenuta izložba o njegovu životu i radu.¹⁵ Zavičajni muzej Našice

zi sa skupa objavljeni su u *Našičkom zborniku* 2, u izdanju Ogranka Matice hrvatske Našice. U vrijeme održavanja skupa otkrivena je spomen-ploče na mjestu rodne kuće Isidora Kršnjavoga te održana prigodna izložba u Srednjoj školi Isidora Kršnjavoga u Našicama. *Našički zbornik 2: naš slavni sugrađanin dr. Iso Kršnjavi graditelj hrvatskog kulturnog prostora: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Našicama 21. i 22. travnja 1995. godine o 150. obljetnici rođenja dr. Ise Kršnjavoga* / <glavni i odgovorni urednik Marija Pepelko>. Našice: Ogranak Matice hrvatske Našice, 1997.

¹⁴ Ispred srednje škole postavljeno je 1987. godine poprsje Isidora Kršnjavoga, rad akademskog slikara Želimira Janeša, a škola nosi njegovo ime od 1992. godine.

¹⁵ Znanstveni skup održan je u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Zavoda za znanstveni rad u Osijeku te u suorganizaciji Franjevačkog samostana Našice, Poglavarstva grada Našica, Zavičajnog

¹² Jedan od takvih projekata bio je *Program obilježavanja 100. obljetnice rođenja fra Srečka Majstorovića (1905.-1978.)* realiziran 2005. godine raznim akcijama u suorganizaciji Franjevačkog samostana Našice, Matice hrvatske Našice i Zavičajnog muzeja Našice. *Program obilježavanja 100. obljetnice rođenja fra Srečka Majstorovića (1905.-1978.)*: Našice, 1.-10. svibnja 2005. / <tekst i oblikovanje Silvija Lučevnjak>. Našice: Zavičajni muzej Našice (etc.), 2005.

¹³ Skup je održan pod pokroviteljstvom tadašnjeg Ministarstva kulture, prosvjete i športa, u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Gradskog poglavarstva Grada Našica i Ogranka Matice hrvatske Našice. Prilo-

pružio je stručnu pomoć Franjevačkom samostanu Našice pri realizaciji stalnog postava *Blago našičkih franjevacca*.¹⁶ U postavu se nalaze se predmeti i djela franjevačkih pisaca, kao o. Srećka Majstorovića, o. Placida Belavića, o. Julije Jančula, o. Euzebija Fermendžina, čija se građa i dokumentacija dijelom na-

muzeja Našice, Ogranka Matice hrvatske Našice i pod pokroviteljstvom Osječko-baranjske županije. U izdanju HAZU - Zavoda za znanstveni rad u Osijek objavljen je 1998. godine zbornik radova sa skupa *Život i djelo o. Euzebija Fermendžina: zbornik radova znanstvenog skupa*: <Našice, 19. i 20. rujna 1998>. Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Osijek, 1998.

¹⁶ *Blago našičkih franjevaca: katalog izložbe*: Našice, listopad 2000. / (urednica kataloga i kataloških jedinica Silvija Lučevnjak). Našice: Franjevački samostan Našice: Zavičajni muzej Našice, 2000.

lazi i u Muzejskoj knjižnici, tj. u već spomenutoj podzbirci *Znameniti zavičajnici*. Knjižnica, zajedno s ostalim odjelima Muzeja, promovira književnike putem raznih propagandnih materijala (razglednica), biltena, kataloga izložbi te drugih muzejskih ili zavičajnih izdanja i tako sudjeluje u širenju novih spoznaja o pisanoj baštini našičkog kraja.

U marketinškoj ponudi Zavičajnog muzeja Našice nalazimo razglednice s likom Isidora Kršnjavoga,¹⁷ tj. reprodukcije njegova portreta Vlaho Bukovaca, čiji se original čuva u Spomen-sobi Isidora Kršnjavoga. Njegov lik oslikan je na promidžbenim razglednicama,¹⁸

¹⁷ Izidor Kršnjavi: portret: 1845.-1927. [Razglednica] / [portretirao] Vlaho Bukovac; snimio Drago Majer. Našice: Zavičajni muzej Našice [199?].

¹⁸ Isidor Kršnjavi: 1845.-1927.; Dora Pejačević 1885.-1923. [Razglednica] / [nacrtao] Mari-

Slika 4. Razglednica Isidor Kršnjavi i Dora Pejačević, nacrtao Marijan Slakić

kao i u informativnim lecima/brošurama o Našicama.

Katalozi izložbi nisu samo pomagalo za razgledavanje izložbe nego trajni dokument jednoga muzejskog događanja ograničenoga vremenskog trajanja, ali i publikacija koja oslikava književnike i pisce te književnu baštinu našičkog kraja.¹⁹ Muzej je izdavač raznih monografskih izdanja lokalnih pisca,²⁰ a često je stručni suradnik i suizdavač pri realizaciji zavičajnih izdanja, npr. *Fotomonografije Našica*²¹, u kojoj su zastupljeni i lokalni književnici.

Velik doprinos zavičajnoj literarnoj baštini jesu pretisci knjiga koje su sadržajem ili autorovom ličnošću vezane za zavičaj. Njihovim ponovnim tiskanjem Muzej želi upozoriti na aktualnost njihova sadržaja u proučavanju određenoga povijesnoga, kulturnog ili nekog drugog zavičajnog aspekta. Zavičajni muzej Našice napravio je pretisak povijesne knjige o Placida Belavića iz 1911. godine.²² Objavljivanjem izdanja i pretisaka knjiga radi promocije književnika i zavičajne književnosti već godinama djeluje i Ogranak Matice hrvatske Našice.²³

jan Slakić. Našice: Zavičajni muzej Našice, 1999.

¹⁹ Usp. bilj. 7, 11 i 16.

²⁰ Jančula, Julije, *Predturska povijest Našica*, Zavičajni muzej Našice, Našice, 1996.

²¹ *Fotomonografija grada Našica* (glavni urednik Josip Waller), Našice: Grad Našice: Zavičajni muzej Našice, 2000.

²² Belavić, o. Placido, *Našice – povjesničke crtice*, Zavičajni muzej Našice, Našice, 1995., pretisak izd. iz 1911. god.

²³ Kršnjavi, Isidor, *Božji vitez: roman iz 13. stoljeća*, Ogranak Matice hrvatske Našice, Našice, 1995., pretisak izd. iz 1925. god.

Kršnjavi, Isidor, *Božji sirotan: roman iz 13. stoljeća*, Ogranak Matice hrvatske Našice, Našice, 1995., pretisak izd. iz 1926. god.

Osim knjižne građe i dokumentacije, u Muzejskoj je knjižnici smještena i druga neknjižna građa (plakati, sitni tisak, osmrtnice, audio-vizualna građa i dr.), koja upotpunjuje sliku o životu lokalnih književnika i vrijedan je izvor spoznaja o njihovu radu i djelovanju.

Knjižnica prikuplja podatke o zavičajnim književnicima, no i oni se katkad koriste njezinom građom pri pisanju svojih djela. Tako se poznati književnik iz Osijeka Stjepan Tomaš, odrastao u Đurđenovcu, mjestu nedaleko od Našica, koristio zavičajnom građom knjižnice za pisanje svoga najnovijeg romana *Židovski spomenik*.²⁴

MUZEJSKA KNJIŽNICA KAO INFORMACIJSKI CENTAR

Muzejska knjižnica osim prikupljanja i čuvanja građe o lokalnim književnicima i piscima istražuje te stvara dokumentaciju koja upotpunjuje znanja o njima. Rekonstrukcija njihovih života i djelovanja, kao i istraživanje povijesnoga konteksta, političkih i kulturnih prilika u našičkom kraju, bila bi otežana bez služenja s informacijskim potencijalom Zavičajne zbirke Muzejske knjižnice.

Nabavna politika Muzejske knjižnice vodi se u skladu s muzejskim poslanjem kako bi izgradnja fonda pratila zadaće i ciljeve Muzeja. Posebna se pozornost pridodaje nabavi građe Zavičajne zbirke. To podrazumijeva raznovrsnu građu koja se sadržajno vezuje uz Našice i njihove žitelje ili je rezultat njihova stvaralaštva. Time je osigurana dostupnost dokumentima, informacijama i predmetima zavičajne baštine.

²⁴ Tomaš, Stjepan, *Židovski spomenik*, Matica hrvatska – Ogranak Osijek, Osijek, 2006.

Prikuplja se nova, ali i stara građa, i to bez obzira na kojem je mediju pohranjena. Građa u Knjižnicu pristiže i darivanjem od lokalnih izdavača i tiskara, a dio knjiga i radova knjižnici poklanjaju autori ili građani. Jedan od načina prikupljanja neobjavljene građe o zavičaju jest taj da se istraživači i korisnici muzejske građe i dokumentacije obvežu na ustupanje jednog primjerka svog rada. Također se prikupljaju usmeni iskazi građana kao vrijedan izvor znanja o lokalnim književnicima te o njihovu životu i djelovanju.

Muzejski knjižničar informira sve zainteresirane korisnike i daje im na korištenje dokumentaciju i građu o lokalnim književnicima.²⁵ Suraduje u muzejskim projektima koji promoviraju zavičajne književnike, i to izradom biografija i bibliografija za razne muzejske publikacije. Sudjeluje u prikupljanju referencija za izložbene aktivnosti u srodnim ustanovama, istražuje literaturu za izložbene aktivnosti te odabire i stručno obrađuje knjižničnu zavičajnu građu za stalni postav ili povremene izložbe te obavlja mnoge druge poslove.²⁶

²⁵ *Pravilnik o načinu i uvjetima uvida, pohrane i posudbe muzejske građe i dokumentacije Zavičajnog muzeja Našice* donesen je 2002. godine na osnovi *Statuta Zavičajnog muzeja Našice* i *Pravilnika o načinu i uvjetima uvida, pohrane i posudbe muzejske građe i dokumentacije*. Za ostvarivanje uvida u građu podnosi se pismeni zahtjev na obrascu o uvidu u muzejsku građu i dokumentaciju. O pohrani i posudbi građe odlučuje Stručno vijeće Zavičajnog muzeja Našice, koje s posuditeljem sklapa ugovor o posudbi muzejske građe i dokumentacije.

²⁶ Voditeljica knjižnice autorica je izložbe i kataloga *Knjižnica Pejačević u Našicama*. Za potrebe stalnog postava *Knjižnica Pejačević u Našicama*, a u suradnji s mr. Marinom Vinaj

ZAKLJUČAK

Muzejska knjižnica Zavičajnog muzeja Našice nastoji prije svega zadovoljiti potrebe muzejskog osoblja pri obavljanju njihovih osnovnih djelatnosti, ali i prikupiti i sačuvati knjižničnu zavičajnu baštinu te je učiniti dostupnom svim zainteresiranim korisnicima.

Građa i dokumentacija o književnicima u podzbirci *Znameniti zavičajnici*, kao i njihova djela, poseban su segment pisane baštine Zavičajnog muzeja Našice i uvelike pridonose cjelokupnoj prezentaciji Našica i našičkog kraja. Knjiga, rukopis, dokument i ostala knjižnična građa lokalnog književnika, osim primarne informacijske funkcije, imaju i funkciju muzejskog predmeta, odnosno predmeta kulturne baštine.

Osim prikupljanja građe i dokumentacije u srodnim institucijama, Muzej nastoji uspostaviti suradnju s građanima. Time prikupljena dokumentacija postaje jedinstvena jer je nastala u suradnji s lokalnim stanovništvom/ustanovama, koji pružaju nužnu pomoć u rekonstruiranju i dokumentiranju života lokalnih književnika. Zajednica nije samo tema nego i izvor prikupljanja predmeta i informacija. Knjižnica prikuplja građu koja će muzeološki dokumentirati suvremenost te provodi jedan od osnovnih zadataka zavičajnih muzeja – prikuplja predmete današnjosti za sutra.

Muzejska knjižnica Zavičajnog muzeja Našice kompleksna je knjižnica. Njezina se kompleksnost ogleda u raznovrsnosti građe te u brojnosti zbirki i podzbirki. Ona je također i dio izložbenog

iz Muzeja Slavonije Osijek, traga za preostalim knjigama te knjižnice.

prostora te aktivno pridonosi nastojanju Zavičajnog muzeja Našice da postane dokumentacijski i informacijski centar o lokalnim književnicima kao izrazito važnom segmentu prezentacije ukupnih zavičajnih osobitosti.

LITERATURA

- ANIĆ, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1991.
- BELAVIĆ, o. Placido, *Našice: povjesničke crtice*, Zavičajni muzej Našice, Našice, 1995. pretisak izd. iz 1911.
- BLAGO našičkih franjevaca: *katalog izložbe: Našice, listopad 2000.* / (urednica kataloga i kataloških jedinica Silvija Lučevnjak), Franjevački samostan Našice i Zavičajni muzej Našice, Našice, 2000.
- BOŠNJAKOVIĆ, Renata, *Knjižnica Pejačević u Našicama: katalog izložbe: Zavičajni muzej Našice, studeni-prosinac, 2003.*, Zavičajni muzej Našice, Našice, 2003.
- BOŠNJAKOVIĆ, Renata, *Zavičajni muzej Našice – Muzejska knjižnica i stalni postav Knjižnice Pejačević u Našicama*, Glasnik slavonskih muzeja, 4 (2006.)
- EUZEBIJE Fermeđžin – *od Vinge do Našica: katalog izložbe: Zavičajni muzej Našice, 19. – 30. rujna 1997.*, Zavičajni muzej Našice, Našice, 1997.
- FOTOMONOGRAFIJA grada Našica (glavni urednik Josip Waller), Grad Našice i Zavičajni muzej Našice, Našice, 2000.
- JANČULA, Julije, *Predturska povijest Našica*, Zavičajni muzej Našice, Našice, 1996.
- KRŠNJAVI, Isidor, *Božji vitez: roman iz 13. stoljeća*, Ogranak Matice hrvatske Našice, Našice, 1995., pretisak izd. iz 1925.
- KRŠNJAVI, Isidor, *Božji sirotan: roman iz 13. stoljeća*, Ogranak Matice hrvatske Našice, Našice, 1995., pretisak izd. iz 1926.
- NAŠIČKI *zbornik 2: naš slavni sugrađanin dr. Iso Kršnjavi, graditelj hrvatskog kulturnog prostora* (glavna i odgovorna urednica Marija Pepelko), Ogranak Matice hrvatske Našice, Našice, 1997.
- PRAVILNIK o načinu i uvjetima uvida, pohrane i posudbe muzejske građe i dokumentacije Zavičajnog muzeja Našice, Arhiva Zavičajnog muzeja Našice, 2002.

PRAVILNIK o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Zavičajnog muzeja Našice, Arhiva Zavičajnog muzeja Našice, 1999.

PROGRAM obilježavanja 100. obljetnice rođenja fra Srečka Majstorovića (1905.-1978): Našice, 1.-10. svibnja 2005. Našice: Zavičajni muzej Našice (etc.), 2005.

RADOVANLIJA-MILEUSNIĆ, Snježana, *Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj*, Muzeologija 38 (2001).

RADOVANLIJA-MILEUSNIĆ, Snježana, *Osnove i primjena suvremenog muzejskog knjižničarstva u Hrvatskoj*, Informatica Museologica 29, 1/2 (1998).

STATUT Zavičajnog muzeja Našice, Arhiva Zavičajnog muzeja Našice, 1999.

TOMAŠ, Stjepan, *Židovski spomenik*, Matica hrvatska – Ogranak Osijek, Osijek, 2006.

ŽIVOT i djelo o. Euzebija Fermeđžina: *zbornik radova znanstvenog skupa*, Našice, 19. i 20. rujna 1998. Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Osijek, 1998.

ŽIVOT i rad fra Srečka Majstorovića: 1905.-1978.-2005.: *katalog izložbe: Zavičajni muzej Našice, 6.-20. svibnja 2005.* tekst: Silvija Lučevnjak, Zavičajni muzej Našice, Našice, 2005.

THE MUSEUM LIBRARY AND NATIVE AUTHORS

The article deals with the structure of the subcollection Significant Native Persons, with a stress on authors and their works as a special segment of the written heritage of the Našice Regional Museum, and also present the implementation of the museological collecting principle with the motto of collecting today for tomorrow, as well as the possibilities of presenting works and authors through exhibitions, book promotions and publication activities.

At the Našice Regional Museum one of the departments is the museum library, which collects not only professional literature for the staff but also all printed materials that thematically deal with the territorial scope of the Museum, the Našice region, or those that were published there. The rich native collection holds various printed materials, for example, books and other publications (post-

ers, calenders, postcards, death notices, small publications, audiovisual materials, maps and so on), a collection of press clippings and archives held in the Museum.

The Native Collection holds a subcollection named Significant Native Persons with records of people whose origins or work link them with the Našice region. The records are kept in file folders and arranged alphabetically by surname. The folders contain various texts, manuscripts, small publications, semi-publications, photographs, awards, press-clippings and similar materials that document the life and work of significant natives. The collected material is being systematised and bibliographies and biographies of these persons are being made, as well as directions for museum departments and

collections within the Museum or for holdings outside the Museum that hold materials concerning a particular person. So far we have completed the task for 113 people of various professions and profiles, including authors linked with the Našice region.

Because of the importance of the collection, we insist on the integral nature of holdings, so that the collection holds not only the documentation and bibliographies of authors but also copies of their works. Since in regional, native-based museums the library unit of native material can be considered to be a museum object, these publications as well as other library holdings linked with a particular person and the Našice region have gained the status of uniqueness and have thus become museum objects.

KNJIŽEVNA BAŠTINA U GRADSKOME MUZEJU VIROVITICA

DUBRAVKA SABOLIĆ
Gradski muzej Virovitica
Virovitica

Građa o književnicima (piscima) prikupljena za Gradski muzej Virovitica različita je po vrsti predmeta. Obuhvaća knjige, nekoliko rukopisa, novine, jednu skulpturu, razglednice, pojedinačne fotografije i nekoliko fotoalbuma, ukupno oko 90 predmeta. Svi prikupljeni predmeti čuvaju se u Kulturno-povijesnoj zbirci, u zasebnoj cjelini pod nazivom *Poznati Virovitičani*. Prikupljena građa vezana

Slika 1. Ivan Dobravec-Plevnik u radnoj sobi, oko 1930. godine

je za zavičajne pisce, od kojih su neki poznati široj javnosti, a neki samo struci i zaljubljenicima u pisanu riječ. Franjo Fuis, poznatiji po neobičnom potpisu Fra-Ma-Fu, novinar je i pisac. Milan Nikolić, autor domaćega detektivskog romana, bio je jedan od najtiražnijih i najčitanijih pisaca toga žanra u nas. Ivan Dobravec Plevnik pokretač je i dugogodišnji urednik prvih virovitičkih novina (prvi broj "Virovitičana" izašao je 16. rujna 1899.), pisac popularnih igrokaza, ljubavno-povijesnog romana iz prošlosti Virovitice. U svojim novinama u nastavcima objavljuje priče pod pseudonimom Ivan Starić. Od živih pisaca koji su djetinjstvom, školovanjem ili poslom vezani za Viroviticu, a čija djela imamo u zbirci jesu Branislav Glumac, Božica Jelušić, Anka Svirać i Draga Vranješ. Tu je i nekoliko djela Milana Nefa, dugogodišnjeg novinara i urednika "Virovitičkog lista", a svoja je putna zapažanja bilježio Stjepan Cimerman. O hrvatskoj književnici – seljanki Mari Matočec nabavili smo fotografije. Niz godina naša suradnica Jana Tovarović-Roginić, osim svojih sjećanja na nekadašnji život u rodnom selu Rušani, u stihove pretače razna događanja u Hrvatskoj.

Ivan Dobravec-Plevnik (Zagreb, 1873. – Virovitica, 1959.) Virovitičanima je poznat kao izdavač prvih gradskih novina (prvi broj izašao je 16. rujna 1899.). Kao mladić posjetio je Viroviticu i u susretu s uglednijim građanima odlučio je početi tiskati novine, kojima je dao ime "Virovitičan", glasilo za promicanje narodnih interesa. O tome je Plevnik o 35. obljetnici izlaženja zapisao: ... *Bila je to u ono doba velika senzacija gdje niti gradovi kao Osijek nisu imali svoje hrvatske*

novine... Od tada do 1941. "Virovitičan" i Plevnik uspjeli su opstati usprkos brojnim nedaćama, mijenjajući pritom nekoliko puta ime novinama, urednika, tiskaru, ali uvijek s jednim ciljem – da novine izlaze. ...*Deset puta obustavljen je naš list, sto i više puta zaplijenjen, a naš urednik više u zatvoru nego na slobodi...* zapisao je Ivan Dobravec Plevnik u "Virovitičanu" ("Virovitičkom hrvatskom glasniku") br. 38, 1939. godine.

Vrstan novinar i vješt nakladnik, okušao se i u književnosti. Autor je ljubavno-povijesnog romana/pripovijesti *Ljubav je jača od mača* iz prošlosti Virovitice. Radnja se zbiva u doba turskoga gospodstva u Slavoniji. Za vrijeme zatvora tijekom 1903. godine u posebnoj je bilježnici tu pripovijest sastavio u dramskom obliku, u pet činova (osam slika). Slijede još *Tiskarska pogriješka*, vesela igra u tri čina (s napomenom da je

prvi put igrana 14. lipnja 1903. u Viroviti, od putujućeg društva Dragutinovića i Kovačića, a postigla je lijep uspjeh); *Na Silvestrovu noć, Počima smiehom – svrši plaćem* i započeti igrokaz u četiri čina *Moderni razbojnici*.

Pisao je popularne i vesele igrokaze čija je radnja smještena u Viroviticu i Slavoniju. Sam ih naziva djelima *za diletantske pozornice sa glasbenim prilogom*, a tiskane su u vlastitoj tiskari u Viroviti, npr. *Nasamareni mladoženja*, vesela igra u dva čina s pjevanjem, treće izdanje, Virovitica, Tiskara "Zvonimir Plevnik", 1930. Igrokazi su se izvodili u Viroviti, najprije u sklopu koncerata HPD-a Rodoljub i Tamburaškog društva Sloga, a kasnije i samostalno. U svojim novinama u nastavcima također objavljuje priče pod pseudonimom Ivan Starić, a virovitičku kroniku vodi pod pseudonimom *Pegaz*.

Slika 2. Pohvalnica učeniku Ivanu Plevniku - iz dokumentacije muzeja

Neka njegova djela doživjela su više izdanja i bila vrlo popularna među Virovitičanima, što govori o njegovoj popularnosti među virovitičkom publikom (tako je roman *Ljubav je jača od mača* objavio četiri puta).

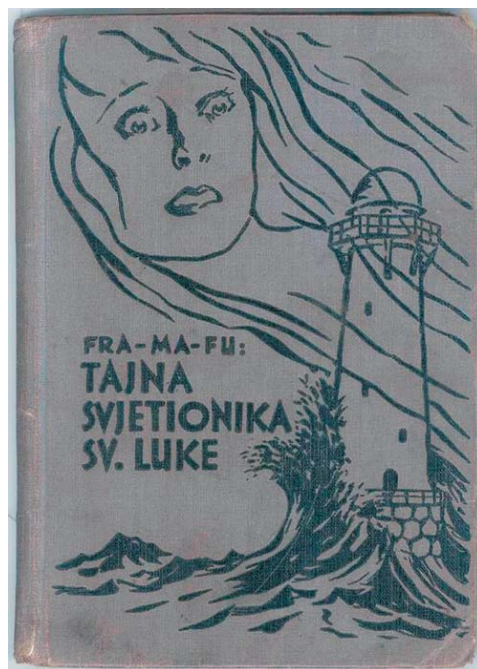
Među skupinom dokumenata nalazi se nekoliko pohvalnica učeniku Ivanu Plevniku za odlično ponašanje i osobitu marljivost, zanimljive i za proučavanje školstva 19. stoljeća.

Među raznim obavijestima, pismima i pozivnicama, npr. za Elitni ples zagrebačkih novinara u hotelu Esplanade (iz 1930-ih godina, čiji je čisti prihod išao za dovršenje Novinarskog doma) po sadržaju bih izdvojila i dopisnicu poslanu supruzi Emi u Viroviticu iz Lebringa 14. ožujka 1916. godine, u vrijeme Prvoga svjetskog rata. Tu je i nekoliko fotografija: u radnoj sobi, sa žrtvama izbora u Virovitići 1911., na balkonu kuće, a sačuvana je i bista od gipsa visine 46 cm, koju je 1932. godine izradio V. F. Stipiošek. O stotoj obljetnici izlaženja prvog broja "Virovitičana", u Gradskoj muzeju postavljena je izložba *100 godina novinstva u Virovitići*, a na kući u kojoj je Plevnik radio i živio postavljena je 1999. godine spomen-ploča.

Mara Matočec, rođena je 1885. u Đurđevcu (Đelekovcu), a umrla je u Koriji pokraj Virovitice 1967. godine. U Koriju je s djecom preselila nakon Prvoga svjetskog rata kao autokolonist, na nagovor Đure Basaričeka. O toj književnici seljakinji nabavljena je fotografija koja prikazuje povorku žena u Virovitići oko 1940. godine. Pjesmu *Čestit Vam Božić* objavila je u gradskim novinama "Hrvatski tjednik", br. 51-52 od 24. prosinca 1940. godine.

Franjo Fuis rođen je 1908. godine u Golom Brdu, danas prigradskom naselju Virovitice. Poginuo je u zrakoplovnoj nesreći na Plitvicama 13. listopada 1943. godine. Poznatiji po pseudonimu Fra-Ma-Fu, pod kojim prvi put piše 1927. godine za list "Kulisa". To pomalo egzotično ime bila je kratica od riječi Franjo Martin Fuis. Pripada mu mjesto jednoga od tvorca modernog žurnalizma u hrvatskoj povijesti novinarstva. Bio je jedan od prvih foto-reportera, jedan od tvorca domaćeg stripa i prvi reporter Zagreba. Njegove priče i novele *Tajna svjetionika sv. Luke*, Zagreb, 1934., u kojima se miješaju stvarnost i fantazija, jedino je djelo toga novinara/pisca, s posvetom simpatičnoj čitateljici Elzi Ivoš od autora, u našem muzeju.

Milan Nikolić (Osijek, 1924. – Virovitica, 1970.), prvi i najtiražniji hrvatski

Slika 3. Jedino djelo Franje Fuisa koje posjeduje Muzej

Slika 4. Milan Nikolić u Puli za vrijeme filmskog festivala, ispred filmskog plakata snimljenog prema njegovom romanu

profesionalni pisac krimića, Virovitički Simenon, kako su ga popularno zvali. Nikolićeви romani počeli su izlaziti 1957. godine. Za života je objavio 40 romana i priča (kriminalističkih, špijunskih, vestern). Objavljeni su u “Virovitičkom listu” i “Glasu Slavonije” kao feljtoni. Najviše njegovih djela objavila je Džepna knjiga i Svjetlost iz Sarajeva, beogradska Duga, a Ljubljanska Mladinska knjiga tiskala je prijevođe dvaju romana. Nakon Nikolićeve smrti njegova supruga Ljubica darovala je Muzeju 36 objavljenih djela i četiri fotoalbuma s fotografijama sa snimanja filma i televizijskih kriminalističkih priča.

Slika 5. Mara Matočec, u sredini prvog reda, u povorci žena Virovitice 1940.

Milan Nef, novinar, pisac i publicist, rođen je u Golom Brdu 1920., a umro je u Virovitici 2000. godine. Bio je prije svega novinar i dugogodišnji urednik “Virovitičkog lista” i direktor Informativnog centra u Virovitici. U brojnim listovima, časopisima i publikacijama objavljuje novinarske, publicističke i literarne radove. Objavio je reportaže *Za našu sreću* i roman *Ranjeno proljeće*.

Ankica Svirač rođena je u Brodskom Varošu 1942. godine, ali je djetinjstvo i mladost provela u Virovitici. Učiteljica je razredne nastave i hrvatskoga jezika u mirovini. Najveći dio radnog vijeka provela je u Zagrebu, gdje i danas živi. Kao i drugi virovitički zavičajni pisci, svoje prve radove, pjesme, objavljevala je u “Virovitičkom listu”. Više vremena posvećuje pisanju nakon odlaska u mirovinu. Tijekom radnog vijeka stvara stihove i igrokaze za svoje učenike, za potrebe nastave. Tako nastaje prva samostalna zbirka pjesama *Puckov tjedan*, objavljena 1993. godine. Od tada do 2006. godine objavila je 12 zbirki pjesama za djecu i odrasle. Zahvaljujući darežljivosti autorice, Muzej posjeduje sva njezina izdanja.

Draga Vranješ rođena je u Novigradu Podravskom 1953. godine. Pjesnikinja, pripovjedačica i spisateljica za djecu, živi i radi u Virovitici kao učiteljica hrvatskog jezika. Objavljuje u časopisima za djecu, a radovi su joj objavljeni u nekoliko čitanki, zastupljena je i u *Igrokazima za đačke priredbe*. Muzej posjeduje zbirku s petnaest priča za djecu *Pužodrom*, objavljenu u Virovitici 2004. godine.

Mirko Kovačević rođen 1948. u Virovitici. Književnim radom bavi se od svojih studentskih dana. Klasičnu gimnaziju, potom studij kroatistike i latinskog jezika završio je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Gotovo 30 godina radio je kao referent za kulturu u Centru za izobrazbu INA-Naftaplina u Zagrebu. Od 1994. do 2002. godine objavio je zbirke pjesama *Svakidašnji krajolik*, *Slike srednjih godina*, *Čežnjive daljine* i *Zagaside sretnosti*.

Slavko Cimerman, Virovitičanin, rođen je 1952. u Bjelovaru. Poznat sugrađanima po svom nemirnom i skitalačkom duhu, mnogo je godina pomorac na prekoceanskim brodovima. Na tim je putovanjima skupio brojne suvenire, od kojih je u Muzeju 1987. godine priređena izložba. Sve ono što nisu mogli reći suveniri, Slavko je pretočio u riječi i tako je nastala prva knjiga putopisa *Svijet na dlanu*, objavljena u Virovitici 2002. S prijateljem 1970. godine odlazi autostopom do Pariza, a kako je putovanje proteklo, opisao je u drugoj knjizi putopisa *Drumske skitnice*, objavljenoj u Virovitici 2006. godine. Od rujna 1953. godine izlazi "Virovitički list", koji je godinama imao stranicu za priloge iz kulture i prosvjete. Tu su, između ostaloga, objavljivani članci

o radu ustanova u kulturi (kazalište, muzej, knjižnica) amaterskim kulturno-umjetničkim društvima. Na tim stranicama možemo pratiti početke budućih književnika, u to vrijeme đaka virovitičke gimnazije. U listu su pjesme objavljivali Zvonimir Majdak, Branislav Glumac, Drago Britvić, Božica Jelušić, Luka Šteković, Tomislav Petrinec, Ivan Zelenbrz.

Dulje od 20 godina Muzej prikuplja sjećanja **Jane Roginić (Tovarović)** o životu u njezinu rodnom selu Rušani. Rođena je 1929., a 1950-ih godina odlazi u Zagreb, gdje i danas živi. Nekoliko stotina rukom ispisanih stranica građa je za etnološka istraživanja. Povremeno nam pošalje i svoje domoljubne pjesme, koje su nastajale od 1990. do danas, a obrađuju društvene i političke prilike i događaje od stvaranja hrvatske države.

Vinko Brešić priredio je, u izdanju Privlačice iz Vinkovaca, u popularnoj biblioteci Slavonica – prinosi Slavonije hrvatskoj književnosti i povijesti, Plevnikove knjige *Ljubav je jača od mača* i *Tiskarska pogrješka*, te roman Milana Nikolića *Nije bilo slučajno*.

Posljednjih godina Muzej popunjava građu o zavičajnim piscima djelima koja su tiskana u novije vrijeme, a nabavili smo ih nakon održanih promocija u našem prostoru ili su autorov poklon Muzeju.

GRAĐA

– Kulturno povijesna zbirka – *Poznati Virovitičani*

Ivan Dobravec Plevnik, Franjo Fuis, Mara Matočec, Milan Nikolić, Milan Nef, Ankica Svirač, Draga Vranješ, Mirko Kovačević, Slavko Cimerman

dokumenti, fotografije, dopisnice, rukopisi, bista, novine, tiskana djela,

- Etnografska zbirka
- Rukopisna građa Jane Roginić (Tovarović)
- RKP/e-I. A,B,C

LITERATURA

- Brešić, V., *Milan Nikolić – pionir domaćeg detektivskog romana*, Virovitički zbornik 1234 - 1984., Virovitica, 1986., str. 423-433.
- Brešić, V., *Virovitičko građansko novinstvo (do 1941. godine)*, Virovitički zbornik 1234 - 1984., Virovitica, 1986., str. 437-453.
- Brešić, V., *Knjiga o Virovitici*, Virovitica, 1999., str.179-202.
- Kolar-Dimitrijević, M., *Mara Matočec*, Koprivnica-Zagreb, 1993.
- Sabolić, D., *100 godina novinstva u Virovitici*, Virovitica, 1999. (katalog izložbe).

THE LITERARY HERITAGE AT THE VIROVITICA MUNICIPAL MUSEUM

The holdings relating to authors at the Virovitica Municipal Museum is diverse. It includes books, several manuscripts, newspapers, a sculpture, postcards, individual photographs and several albums of photographs, a total of some 90 objects. All the collected objects are kept in the Cultural and Historical Collection, in a separate section known as Famous People of Virovitica. The collected material is linked with local authors, some of which are known to the public at large, and some only to specialists. Franjo Fuis, better known for his unusual signature "Fra-Ma-Fu", was a reporter and author. Milan Nikolić is the author of Croatian detective novels, and was one of the most widely read authors of that genre in Croatia. Ivan Dobravec Plevnik, the founder and long-time editor of the first newspaper in Virovitica (the first issue of "Virovitičan" came out on September 19th 1899), was a writer of popular plays and romantic history novels dealing with Virovitica's past. In his newspapers he published instalments stories under the penname Ivan Starić. Among living authors who are linked to Virovitica through their childhood and school life, we have works by Branislav Glumac and Božica Jelušić.

DIO OSTAVŠTINE HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA S BJELOVARSKOG PODRUČJA U GRADSKOME MUZEJU BJELOVAR

MLADEN MEDAR
Gradski muzej Bjelovar
Bjelovar

Kulturno-povijesni odjel Gradskog muzeja Bjelovar osim velikog broja ostalih zbirki ima i Zavičajnu zbirku, koju nastoji popunjavati i ostavštinama književnika rođenih u Bjelovaru ili na području današnje Bjelovarsko-bilogorske županije, istodobno surađujući u istraživačkim i izložbenim projektima vezanim za književnu baštinu, ponajprije zavičajnu, i to s Narodnom knjižnicom "Petar Preradović" i Maticom hrvatskom, Ogrankom Bjelovar¹.

¹ Gradski muzej Bjelovar surađuje i s institucijama izvan Bjelovara. Stoga u kontekstu ove teme treba istaknuti da je, zahvaljujući suradnji s Austrijskim kulturnim institutom u Zagrebu, 21. veljače 1996. godine u galeriji Gradskog muzeja postavljena izložba posvećena životu i djelu Franza Kafke, jedna od niza izložbi koja je tada obilazila hrvatske muzeje predstavljajući najznačajnije austrijske pisce. Otvorenju izložbe bili su nazočni Erich Campestrini, zamjenik direktora Austrijskoga kulturnog instituta, Günter Preindl, austrijski opunomoćenik za prosvjetnu suradnju te germanist docent dr. Marijan Bobinac,

Malobrojan ali važan popis takvih osoba s bjelovarskog područja počinje imenom **Ivana Trnskog**², čiji književni počeci

koji je za učenike i građanstvo u bjelovarskoj gimnaziji održao predavanje *Austrijska književnost i Franz Kafka*.

² **Ivan Trnski** (Nova Rača pokraj Bjelovara, 1. svibnja 1819. – Zagreb, 30. lipnja 1910.), graničarski časnik (pukovnik) upravne struke, književnik i plodan prevoditelj (prevodio je s češkoga, ruskoga i njemačkog jezika), sedam desetljeća kontinuirano prisutan tijekom nekoliko razdoblja hrvatske književnosti 19. i početka 20. st. (od 1842., kada objavljuje svoju prvu knjigu pjesama, zatim satire *Zvekan opet na svijetu*, zbirku pjesama *Krijesnice, I - II, Svakolika mu djela, I - II*, pjesme *Jezerkinje* i pjesničke prijevode *I: slavenske rodbine*, pa sve do 1910. godine, kada je prije smrti, kao prvi predsjednik Društva hrvatskih književnika, objelodanio knjigu pripovjedaka). Nakon završetka studija u Grazu (gdje je, zahvaljujući državnoj stipendiji, od 1839. do 1841. godine studirao pravno-političke znanosti, Ljudevit Gaj mu je ponudio mjesto urednika u svom časopisu *Danica horvatsko-slavonsko-dalmatinska*, ali Trnski se ipak zapošljava kao upravni časnik druge banske pukovnije u Petrinji, a sljedeće godine postaje izvjestiteljem u štabu Prve banske pukovnije u Glini, pod upravom pukovnika baruna Josipa Jelačića. Trnski je za života dobio nekoliko odlikovanja za svoj rad: od cara je primio odlikovanje Reda Franje Josipa I, bio je odlikovan Komandirskim redom Željezne krune II. razreda, papinskim Redom sv. Grgura Velikog, carskim turskim Redom Medždije i viteškim švedskim Redom mačeva. Bio je počasni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Matice hrvatske, Društva sv. Ćirila i Metoda, Braće Hrvatskog zmaja te počasni građanin Bjelovara, Zagreba i Broda na Savi. Godine 1927., prigodom 30. obljetnice Hrvatske čitaonice u Novoj Rači, na novoj jednokatnoj zgradi osnovne škole društvo Braća Hrvatskog zmaja postavilo je spomen-ploču s ovim tekstom:
OVDJE SE RODIO 1818
IVAN VITEZ TRNSKI

sežu u razdoblje hrvatskoga narodnog preporoda, a koji će se, nakon što 1871. godine postane prvim velikim županom novoosnovane Bjelovarske županije te nakon odlaska u Zagreb sljedeće godine, vinuti do barda hrvatske književnosti te će na prijedlog Božidara pl. Kukuljevića iz Ivanca na glavnoj osnivačkoj skupštini Društva hrvatskih književnika u prostorijama Matice hrvatske u Zagrebu 22. travnja 1900. godine prihvatiti časnu dužnost prvoga predsjednika novoosnovanog Društva hrvatskih književnika.³

HRVATSKI PJESNIK.
OVU PLOČU POSTAVLJAJU
PRIGODOM 30. GOD.
HRVATSKE ČITAONICE U N. RAČI
BRAĆA HRVATSKOG ZMAJA
1927.

Međutim, godine 1990. upozorio sam na činjenicu da se na toj ploči nalaze čak dva netočna podatka (vidjeti: Mladen MEDAR, *Životopis književnika Ivana Trnskog, prvog župana Bjelovarske županije* /u naslovu je pogrešno otisnuto "župe"!/, Bjelovarski zbornik 90, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar 1990., str. 179.): jedan je mjesto, a drugi godina njegova rođenja. On je, naime, rođen 1819. godine, što je registrirano u *Liber baptismatorum No 4., 1809-1831*, Župnog ureda Blažene Djevice Marije Nova Rača (nav. dj., str. 176.), i to u **staroj**, prizemnoj zgradi trivijalne škole u kojoj se nalazio i stan učitelja, njegova oca Josipa Trnskog i majke Ane, rođene Ringlhann), a koja se nalazila u blizini. Ta zgrada te, 1927. godine, više nije postojala.

³ U povodu obljetnice proglašenja Bjelovara slobodnim i kraljevskim gradom (1874. - 1994.), u Studijskom odjelu stare zgrade Narodne knjižnice "Petar Preradović" u Bjelovaru, uz izložbu *Život i djelo Ivana Trnskog (1819.-1910.)*, predavanja o Ivanu Trnskom 26. svibnja 1994. godine održali su akademik Dubravko Jelčić – o Trnskom kao književniku, te Mladen Medar – o njemu kao prvom županu Bjelovarske županije (vidjeti i: Mladen MEDAR, *Životopis Ivana Trnskog, prvog župana Bjelovarske*

Muzej u ovom trenutku još uvijek nema ništa od njegove originalne dokumentacije, ali posjeduje jedan od njegovih portreta (sl. 1.). Ovjekovječio ga je hrvatski slikar Josip Hohnjec⁴, što je prvi u

županije, Bjelovarski zbornik 90, Bjelovar, 1990., str. 175-182., kao i tekst Dubravka JELČIĆA, *Ivan Trnski – prvi predsjednik Društva književnika Hrvatske*, nav. dj., str. 183-184. (dio Jelčićeva teksta u cijelosti objavljenog u *Kronici Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU*, god. VI., br. 17, Zagreb, 1980., str. 8.). Iste godine, u povodu spomenute obljetnice, Ogranak Matice hrvatske Bjelovar i Grad Bjelovar postavili su trojici istaknutih hrvatskih književnika Bjelovarčana spomen-ploče, i to **Vladimiru Jurčiću**, na kuću u kojoj je rođen (Ul. Tomaša Masaryka 5), **Krsti Špoljaru**, na kuću u kojoj je živio i radio (Ul. Ive Kozarčani-na 5, u neposrednoj blizini ulice koja se spaja s tom, a koja je do tada nosila ime Nikole Demone, i preimenovana je u Ulicu Krste Špoljara) te **Željku Sabolu**, na glavno pročelje zgrade bjelovarske gimnazije koju je pohađao (Ulica Matice hrvatske 14). Ondje je postavljena stoga što kuća u kojoj je živio i radio u Bjelovaru, u Haulikovoj ulici 1a, nije njegova rodna kuća. Osim toga, bila je uvučena u dvorište i vrt duboko iza uličnog zida i visokih ulaznih metalnih vrata, nedostupna prolaznicima. Prema njegovu vlastitom svjedočanstvu, rođen je u niskoj prizemnici u ulici Augusta Šenoae, preko puta stare zgrade Koestlina. Do tada su spomen-ploče takve vrste u Bjelovaru postavljene samo dvojici istaknutih pripadnika ilirskog pokreta, i to na kućama u kojima su umrli: **Ferdi Rusanu** (Paulin Kloštar, 10. prosinca 1810. – Bjelovar, 2. svibnja 1879.) u današnjoj Rusanovoj ulici 5 i **Matiji Smodeku** (Novaci kod Varaždina, 4. siječnja 1808. – Bjelovar, 22. rujna 1881.) na tadašnjem Sajmištu, danas Trgu Stjepana Radića br. 5). Obje spomen-ploče postavili su Slobodni i kraljevski grad Bjelovar i Braća Hrvatskog zmaja istoga dana 1924. godine, u povodu obilježavanja 1000. obljetnice Hrvatskog kraljevstva.

⁴ Mladen MEDAR, Hohnjec, Josip, u: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, sv. 1., Leksi-

nizu portreta velikih župana Bjelovarske županije, a zatim, od 1886., i Bjelovarsko-križevačke županije.

Ovaj popis trebao bi, preko **Đure Sudete**, **Vladimira Jurčića**⁵, **Krste Špoljara**⁶,

kografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 1995., str. 338. - ISTI, Hohnjec, Josip, u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5. (Gn - H), Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 2002., str. 602.

⁵ **Vladimir Jurčić** (Bjelovar, 24. rujna 1910. – ubijen na nepoznatome mjestu i nepoznatog nadnevkva 1945.), pjesnik, esejist, feljtonist, književni, kazališni, glazbeni i likovni kritičar, koji se u hrvatskoj književnosti javio 1928. godine, jedan je iz plejade hrvatskih književnika koji su bili desetljećima prešućivani. Autor četiriju zbirki pjesama: *Lirika 1932 i U metropoli* tiskane su 1932. godine, *Ogledalo vremena* 1936., *Svijetli vidici* 1940. godine, a svoje najpoznatije djelo, knjigu feljtona *Kako su umirali hrvatski književnici i umjetnici 1846. - 1936.* objelodanio je u vlastitoj nakladi u Zagrebu 1936. godine. Nakon gotovo polustoljetnog prešućivanja konačno je rehabilitiran 1993. godine izdanjem njegovih izabranih pjesama *Vječna straža*, s iscrpnim predgovorom Dubravka Horvatića (*Vladimir Jurčić – jedan iz plejade prešućivanih*, str. 5-13.), u izdanju Nakladnog zavoda Matice hrvatske i Ogranak Matice hrvatske Bjelovar, a zatim je tiskana i knjiga Marice KURTAK i Vladimira STRUGARA *Ogledalo vremena. Život i književno stvaralaštvo Vladimira Jurčića*, Ogranak HPKZ Bjelovar i Čvor, Bjelovar, 1999.

⁶ **Krsto Špoljar** (Bjelovar, 1. rujna 1930. – Zagreb, 28. studenoga 1977.), književnik. Diplomirao je hrvatski jezik i jugoslavenske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine 1953. javlja se u Krugovima prvom prozom *Ana je otišla*, a uz prozne tekstove nastavlja objavljivati i pjesme, kritike i prikaze. Sastavio je antologiju hrvatske ljubavne poezije *Ljubav pjesnika*, zbornik hrvatske satirične poezije *Smijeh i rane* te zbornik *Pripovjedači Zagrebu* (sa Š. Vučetićem). Od 1962. godine tajnik je, a zatim i urednik biblioteke

Željka Sabola, **Milana Taritaša**⁷ i **Mirka Sabolovića**⁸, biti završen **Goranom**

Pet stoljeća hrvatske književnosti, te suradnik i urednik časopisa *Republika* (1962. - 1968.). Bio je član Društva hrvatskih književnika i Matice hrvatske. Objavio je zbirke pjesama *Ja svakidašnji*, *Porodica harlekina* i *Raj* te romane *Brod čeka do sutra*, *Mirno podneblje*, *Stračara male sreće*, *Terasa anđela čuvara*, *Gvožđe i lovor*, *Tuđina*, *Vrijeme i paučina*, *Sentimentalni odgoj na hrvatski način*, *Neprilike s muzom*, *Vjenčanje u Parizu* i knjigu *Hrvatska balada*, zabranjenu 1971., i ponovno tiskanu 2004. godine. Dobitnik je nagrade "Vladimir Nazor" za 1969. godinu.

⁷ **Milan Taritaš** (Ždralovi pokraj Bjelovara, 4. prosinca 1932. – Zagreb, 7. rujna 1996.), profesor hrvatskog jezika i književnosti te francuskog jezika, književnik i muzejski djelatnik, diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, radio u Osnovnoj školi u Velikom Grđevcu, na Pedagoškoj akademiji u Pakracu, Narodnom sveučilištu u Bjelovaru, Centru za izvanškolski rad u Zagrebu, a do smrti je bio muzejski pedagog u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu. Bio je član Matice hrvatske, suradnik u nekoliko školskih i kulturnih ustanova, urednik nekoliko stručnih časopisa, te časopisa za djecu. Bio je stalni suradnik dječjih časopisa "Radost", "Smib", "Modra lasta" i "Naš koutek". Autor je knjiga pjesama i priča *Ljudski smijeh*, *Pauk i frulica*, *Medaljoni*, *Odbljesci*, *Moje kockice*, *Smjelica i druge priče*, *Kolaž*, *Dvanaest*, priče *Velika trka* i *Gdje izvire potok*, a bavio se književnom teorijom (knjige *Osnovna sredstva pjesničkog umijeća*, *Rječnik književne interpretacije*) i književnom kritikom. Pisao je epigrame i aforizme. Pokretač je *Lovrakovih dana kulture* u Velikom Grđevcu (1986.). Dobitnik je državne nagrade "Ivan Filipović" (1994.).

⁸ **Mirko Sabolović** (Pavlovac, 25. studenoga 1935. – Bjelovar, 30. rujna 2005.), učitelj i književnik, član Društva hrvatskih književnika i Matice hrvatske. Učiteljsku školu pohađao je u Križevcima, a Pedagošku akademiju u Zagrebu. Kao nastavnik hrvatskog jezika radio je u školama na Visu, u selima u okolici Bjelovara, te u III. osnovnoj školi u

Tribuson⁹, jednim od najplodnijih i

Bjelovaru. Hrvatski jezik nekoliko je godina predavao djeci hrvatskih radnika u Njemačkoj i Švicarskoj. Objavio je romane *Okupljanje, Pijanstva, Razmeđa, Ožiljci, Jawohl, Kako sam postao lopov, Na istoku zapada, Vitezovi i štakori te Pardon, gospodo*. U rukopisu mu je ostao roman pod naslovom *Bože sačuvaj*. Autor je scenarija za televizijske filmove *Razmeđa, Slučaj Filipa Franjića, Kasno, natporučniče, Špijunska veza, Ucjena* i *Zamke*, te za igrani film *Hoću živjeti*.

- ⁹ **Goran Tribuson** (Bjelovar, 6. kolovoza 1948.), diplomirao je jugoslavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je i magistrirao s temom *Naracija u književnosti i filmu* (1977.) Radio kao stručni suradnik u Republičkom savjetu za naučni rad (1976.-1979.), u Vjesnikovoj agenciji za marketing (1979.-1995.), u Nakladi leksikon kao pomoćnik glavnog urednika *Hrvatskog leksikona*, a zatim i kao pomoćnik glavnog urednika *Velikoga školskog leksikona* (1995.-2002.). Od 2000. godine predaje scenarij na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu, a iste godine izabran je za člana suradnika HAZU. Književnim radom bavi se od 1969. godine, član je Hrvatskog centra PEN-a od 1997. godine. Od 1972. do 2004. objavio je tridesetak knjiga proze, dobitnik je nekoliko književnih nagrada ("Ksaver Šandor Đalski" 1991. i 1999.; "Miroslav Križić" 1999. i "Vladimir Nazor" 2000.). Zastupljen je u domaćim i stranim antologijama. Autor je nekoliko filmskih scenarija, a za *Crvenu prašinu* (1999.) i *Ne dao Bog većeg zla* (2002.) nagrađen je Zlatnom arenom na Filmskom festivalu u Puli. Naravno, G. Tribuson još je uvijek premlad da bi bio predmetom zanimanja jednoga muzeja, ali sam ga ipak obradovao činjenicom da sam 2004. godine u gomili nerazvrstane i neobrađene građe u muzejskoj knjižnici našao i sačuvao nešto na što je i sam zaboravio: dva njegova prvijenca iz 1950-ih godina, jedan kratki prozni rad u šapirografiranom školskom listu Druge osnovne škole u Bjelovaru koju je pohađao kao učenik 3. a razreda (*Izlet u svemir. Moja mašta*, Izvor, II. osnovna škola Bjelovar, 1958., str. 4.) te jedan crtež s istom temom, na str. 10. istog

najčitanijih suvremenih hrvatskih romanopisaca. No skupljanje građe za neke od njih tek nas čeka, a za neke se vode pregovori s članovima njihovih obitelji, npr. o ostavštini Krste Špoljara te Milana Taritaša.

U ovom trenutku najaktualnija su dvojica hrvatskih književnika: pjesnik i pripovjedač, učitelj **Đuro Sudeta**¹⁰ (sl.

časopisa iz 1959. godine, uz tekst učenika Ivice Kirina *Moje putovanje u svemir* (pismo G. Tribusonu od 2. rujna 2004. godine).

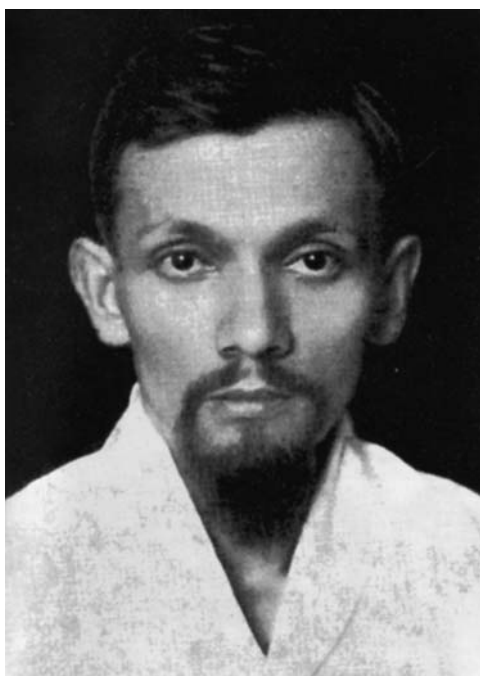
- ¹⁰ **Đuro Sudeta** (Stara Ploščica, 10. travnja 1903. – Koprivnica, 30. travnja 1927.), pjesnik i pripovjedač. Učiteljsku školu završio je u Zagrebu i postao, od 1923. do 1927. godine, kako će sam zapisati, "privremeni učitelj pridjeljen Građanskoj školi u Virju", baveći se cijelo to vrijeme kulturnom djelatnošću. Oboljevši od tuberkuloze, umire u 24. godini. Za života je objelodanio samo dvije zbirke pjesama: *Osamljenim stazama* (1924.) i *Kućice u dolu* (1926.). Posmrtno izlazi njegova zbirka *Sutoni* (1929.) i fantastična pripovijest *Mor* (1930.), koja je ponovno tiskana i 1942. godine. Sljedeće godine tiskana su njegova sabrana djela (dvije knjige proze i dvije knjige poezije), a zatim se od 1963. godine u raznim samostalnim izdanjima, te s drugim pjesnicima povremeno pojavljuju njegovi radovi. Godine 1991. Matica hrvatska – Ogranak Garešnica izdaje knjigu *Izabrane pjesme i prilogi Đure Sudete*, a pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete i kulture u njegovu rodnome mjestu 29. lipnja 1991. godine otkriven mu je spomenik. Godine 2002. u Virju izlazi knjiga *Đuro Sudeta u Virju 1923. - 1927.* U svibnju 2002. godine osnovan je Odbor za obilježavanje stote obljetnice njegova rođenja, a skup posvećen toj obljetnici, u organizaciji Bjelovarsko-bilogorske županije te pod pokroviteljstvom Razreda za književnost HAZU i Matice hrvatske (uz akademika Milana Mogušu i dopredsjednika središnjice Matice hrvatske Stjepana Sučića, o Sudetinu djelu govorili su akademici Miroslav Šicel i Dubravko Jelčić, te Ilija Pejić), održan je u Visokom učilištu u

2.) te pjesnik, povjesničar umjetnosti i leksikograf **Željko Sabol**¹¹.

Bjelovaru 11. travnja 2003. godine. Nekoliko dana kasnije u Koprivnici je također održan stručni skup o 100. obljetnici rođenja Đure Sudete. Sljedeći znanstveni skup o Đ. Sudeti održan je u Bjelovaru 6. svibnja 2004. godine, u Narodnoj knjižnici "Petar Preradović". Na njemu su sudjelovali Miroslav Šicel, Đurđica Ivanišević, Stjepan Hranjec, Ivan Pinter, Ivan Slišurić, Stjepko Težak, Diana Zalar i Ilija Pejić (Branimir Donat i Božidar Petrač svoja predviđena izlaganja nisu održali). Krajem lipnja 2004. godine u ediciji Stoljeća hrvatske književnosti izašla je knjiga *Izabrana djela Đure Sudete*, a 2005. tiskan je zbornik radova *Đuro Sudeta, pjesnik i pripovjedač*, s posljednjega Znanstvenog skupa održanoga u Bjelovaru (v. bilj. 19). Đurino pravo ime je Juraj, koje je dobio po svecu. Pa kako je kip svetog Jurja, postavljen s još tri barokna kipa u središnjem bjelovarskom parku u 18. stoljeću (izradio ih je nepoznati varaždinski majstor), 1949. godine srušen te počeo propadati te padati u zaborav, isto se dogodilo i s likom i djelom Đure Sudete. Međutim, kako su ipak sva četiri bjelovarska kipa (*Sv. Terezija Avilska*, *Sv. Jelena Križarica*, *Sv. Ivan Nepomuk* i *Sv. Juraj*) napokon spašena, restaurirana i na samom kraju 20. stoljeća opet postavljena na svoja povijesna mjesta, tako su i navedeni skupovi o Đuri Sudeti "obnovili" lik i djelo toga duže vrijeme nepravedno zapostavljenog pjesnika.

¹¹ **Željko Sabol** (Bjelovar, 28. studenoga 1941. – Zagreb, 5. rujna 1991.), pjesnik, povjesničar umjetnosti i leksikograf. Diplomirao je povijest umjetnosti i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Već kao učenik bjelovarske gimnazije ističe se svojim slikarstvom i zrelim pjesničkim tekstovima. Tih će godina svoju prvu pjesmu, prvu likovnu kritiku i prvi prikaz jedne knjige objaviti u lokalnim novinama – *Bjelovarskom listu*, u kojemu će s prekidima surađivati sve do 1990. godine. Na natječaju zagrebačkoga srednjoškolskog lista *Polet* nagrađen je 1958. godine prvom nagradom za poeziju. Kao student bio je urednikom kulturne rubrike *Studentskog lista*,

a zatim i *Poleta*. Bio je jedan od utemeljitelja Ogranka Matice hrvatske u Bjelovaru, tajnik Izdavačkog odbora i urednik Matičina glasila *Rusan* 1971. godine. Zbog članstva u MH i hrvatskog proljeća, a osobito zbog tada kultne, a danas antologijske pjesme *Kad izgovorim tvoje ime*, zbog koje je protiv njega pokrenut sudski postupak, a cjelokupna neprodana i zaplijenjena naklada čakovečkog *Hrvatskog koledara* za 1972. godinu, u kojemu je ona ponovno objelodanjena, spaljena, on mora otići iz Bjelovara u Zagreb. Bio je član Matice hrvatske, Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra PEN-a. Objavio je pet zbirki pjesama: *Dio po dio*, *Opreke*, *Kao krug na vodi*, *Krila, teška krila*, *Sve je skriveno u tvoje imenu*, a šesta, *Bez nas*, objelodanjena je nakon njegove smrti. Autor je pjesničke mape *U gluho doba*, s dvanaest bakropisa Zlatka Kesera, te monografije o slikaru Daliboru Jelaviću, mnoštva likovnih kritika i predgovora u katalozima brojnih izložbi istaknutih hrvatskih slikara, koje je sam organizirao i postavljao, pisac članaka, eseja, studija te autobiografskih zapisa, koje je objavljivao u brojnim novinama, časopisima i enciklopedijama. Zastupljen je u svim značajnijim antologijama hrvatskog pjesništva i preveden na slovenski, makedonski, engleski, talijanski, francuski, češki i japanski jezik. Bio je izuzetno plodan tekstopisac za kvalitetna glazbena ostvarenja, koja izvode najistaknutija imena hrvatske estrade: Gabi Novak, Tereza Kesovija, Jasna Zlokić, Vice Vukov, Arsen Dedić, Ivica Percl ili Mišo Kovač, surađivao je s najpoznatijim hrvatskim skladateljima (A. Dedićem, N. i S. Kaloderom, Đ. Novkovićem, H. Hegedušićem i drugima). Pjesnik koji je drugima u svojim pjesmama ulijevao nadu: "Ima još nade za nas" i "Sutra je novi dan i život teče, ne postoji ni bol ni jad što proći neće", nagrižen ozbiljnom bolešću i potresen agresijom na Hrvatsku, nije izdržao – svoj plodonosni život završio je samoubojstvom. Uzrok tom činu naslućuje se u Željkovu pismu upućenom 28. kolovoza 1991. godine Branimiru Donatu. Pokopan je na starom bjelovarskom groblju sv. Andrije u Bjelovaru.

Slika 2. Đuro Sudeta

Sudetina ostavština sastoji se od svežnja pisama, razglednica i dopisnica koje je pisao u razdoblju od 1920. do 1926. godine učiteljici Ceciliji Debač, i to od osamnaest pisama, sedam razglednica s vedutama gradova, osam razglednica s reprodukcijama umjetničkih slika, jedne božićne čestitke te šest dopisnica. Tu su i izresci iz novina: dvanaest njegovih objelodanjenih pjesama (*“Da ne pišem ove pjesme još jednom, izrezao sam ih iz Zore i Luči, pa Vam ih šaljem”*), napisat će u popratnom pismu iz Zagreba 6. studenoga 1920. godine), kao i tekst Cecilije Debač *U spomen Đure Sudete - u povodu 15-godišnjice smrti*, izrezan iz novina *Nova Hrvatska*, br. 101 iz 1942. godine. Dva od tih pisama su ilustrirana, što svjedoči o slikarskim afinitetima Đure Sudete (sl. 3). Gradskome muzeju Bjelo-

var tu je ostavštinu 2003. godine, prema želji sada već pokojne gospođe Debač, ustupila na trajnu pohranu gđa Miroslava Majcen rođ. Kuzmanić (učenica Cecilije Debač u školi na Knežiji u Zagrebu 1940.-1944. godine).

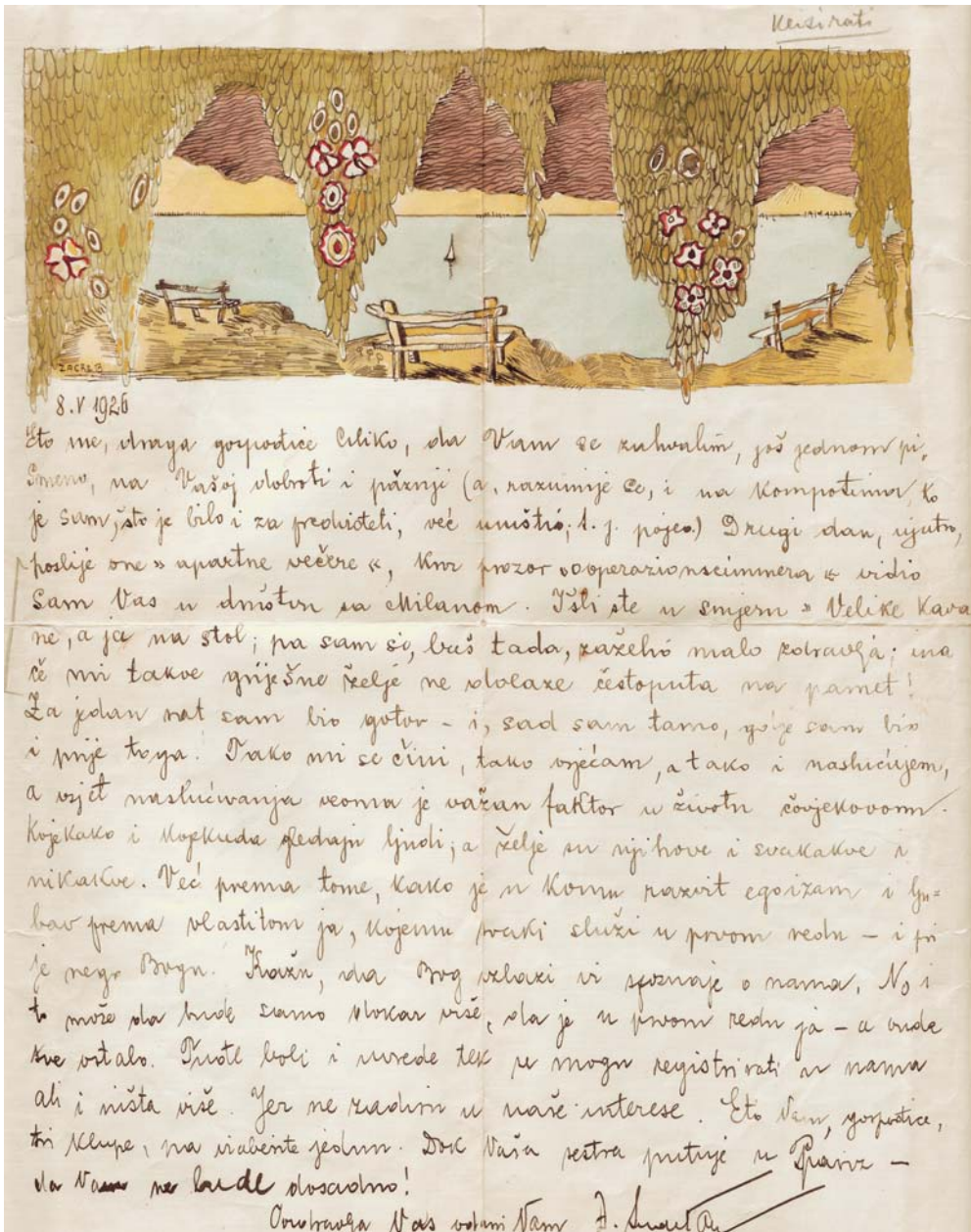
Građa o **Ž. Sabolu** prikuplja se duže vrijeme, a sadržava rukopise, pisma, razglednice, fotografije i novinske članke, i to razne pjesme iz njegova gimnazijskog razdoblja, dio proznih tekstova te pisma i razglednice koje je slao mnogim osobama u raznim prigodama. Među korespondencijom se nalaze dopisnice i razglednice koje je svojedobno slao ravnateljici Muzeja, pripremajući izložbe slika pojedinih hrvatskih slikara, te njegova pisma koja je slao Muzeju, radeći na svojoj posljednjoj izložbi u povodu 200. obljetnice dolaska Čeha na bjelovarsko područje, koju nije doživio, kao ni tiskanje njegova teksta u katalogu te izložbe.¹²

I dok se za Sudetinu ostalu ostavštinu zdušno godinama brinuo njegov brat Mato, sudbina cjelokupne Sabolove ostavštine nezavidna je. Naime, nakon njegove smrti rodbina je jednostavno razvukla sve što se nalazilo u njegovoj kući i u njegovoj radnoj sobi u Bjelovaru: knjige, rukopise, predmete, uspomene... Tako je nestala i njegova privatna zbirka slika istaknutih hrvatskih slikara, koju je Željko namjeravao pokloniti Bjelovaru. Stoga je jedan od zaista dragocjenih dokumenata iz njegove ostavštine popis od 63 imena likovnih umjetnika čija je dje-

¹² Željko SABOL, Došli su k nama kao stranci, ali nisu stranci..., *200 godina zajedno! 200 let pospolu*, katalog izložbe, Savez Čeha i Slovaka u Republici Hrvatskoj i Gradski muzej Bjelovar, srpanj - kolovoz 1991., str. 5-54.

la Sabol imao u svom bjelovarskom i u zagrebačkom stanu (već kao gimnazijalac Željko se i sam uspješno bavio slikanjem

pa je od tri njegova ulja na platnu iz 1959. godine u privatnom posjedu bjelovarskih i jedne zagrebačke obitelji, jedna od

Slika 3. Pismo Đ. Sudete s romantično-sjetnim prizorom, upućeno iz Zagreba Ceciliji Debač 8. svibnja 1926. godine

②

života. A ti si, Alenka, nestala u onom času kad smrt za tebe nije predstavljala ništa. A smrt je ništa pored onima kojima je i život u jednom času može učiniti ništavnim.

I mi smo danas prisiljeni vjerovati da si sve učinila u momentu u kojemu nisi vidjela vlastiti život, u kojemu to nisi htjela ili možda nisi mogla učiniti. Prisiljeni smo vjerovati da je bila potrebna jedna riječ, jedan dolazak, možda ohrabrenje jedne najbližnje ljudske ruke. A sve to u tom času nisi imale.

I jedna zvjezdana tišina noći iz koje dolazi maj, jedna zvjezdana tišina u kojoj svi glasovi razorno prerastaju u jednu zaglušnu buku u kojoj se čitav sadašnji i budući život tragično pažimlje u jedan jedini trenutak, u jednu jedinu riječ, u jednu jedinu pomoć, u pomoć koja nadrasla čovjeka i pobjeđuje ga.

Najjači i najponosniji uvijek prvi posustaju, posustaju jer vide čitav svijet u sebi a ne sebe u svijetu. A mi smo ovdje zbog puta koji nam predstoji, zbog puta kojega svakim danom ponovo savladujemo. I svakim danom još jednom moramo pobjeđiti...

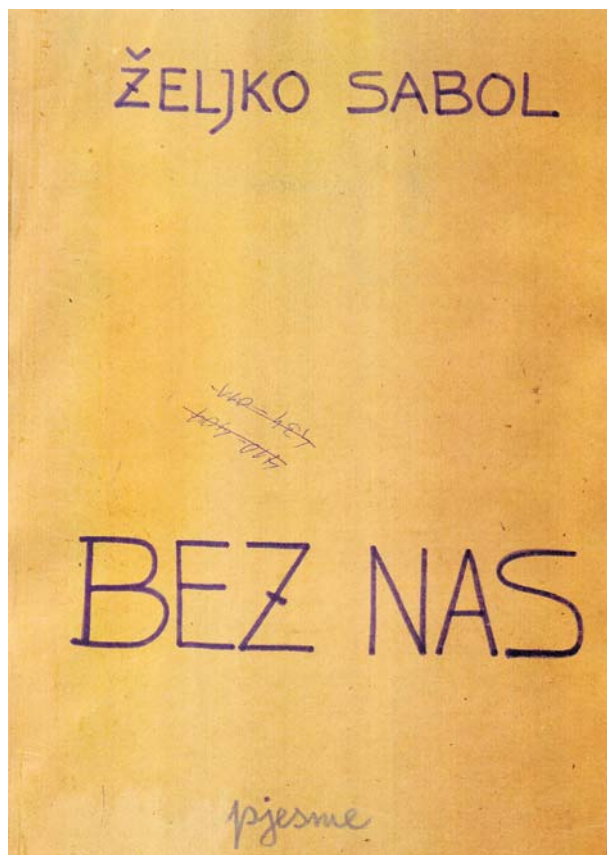
A ti to nisi mogla, Alenka. Nisi to mogla možda zbog toga što si živjela u svijetu koji nije bio tvoj svijet, možda zbog toga što nisi mogla prihvatiti njihove ponekad okrutne zakone.

Slika 4. Dio Sabolova oproštajnog govora preminuloj kolegici (1962.)

slika poklonjena bjelovarskom muzeju). Novi vlasnik kuće u Bjelovaru, g. Jakšeković, naknadno je pronašao dio Sabolovih rukopisa i predao ih Muzeju, a to je učinila i njegova susjeda gđa Katica Svoboda, poklonivši nam bilježnicu s prvim Željkovim pjesmama i pokojim proznim radom, koji su nastali još za vrijeme njegovih gimnazijskih dana (sl. 4.). Također je ostao sačuvan na četiri stranice školske bilježnice s crtama velikog formata nalivperom pisan oproštajni govor koji je Željko napisao svojoj kolegici iz razreda Alenki M., koja se u svibnju 1962. godine ubila zbog nesretne ljubavi.

Dvadeset devet godina kasnije ubio se i Željko, a među rijetkim dokumentima koji su ostali nakon njega postoji i jedan gotovo bizarnoga sadržaja: na vijest o njegovoj smrti stigao je i jedan brzoglasni sućuti njegovoj majci. A Marija Sabol već je godinu dana bila mrtva!¹³

Dio je knjiga iz zagrebačkog stana, zahvaljujući prof. Josipu Biliću, ipak dospjelo u Leksikografski zavod. A kada je u podrumu toga stana novi vlasnik pronašao mapu s rukopisnom zbirkom pjesama *Bez nas* (sl. 5.) i predao je Arsenu Dediću, šest godina nakon toga, zahvaljujući dr. Anti Stamaću, ta je pjesnička zbirka objelodanjena u Erasmus

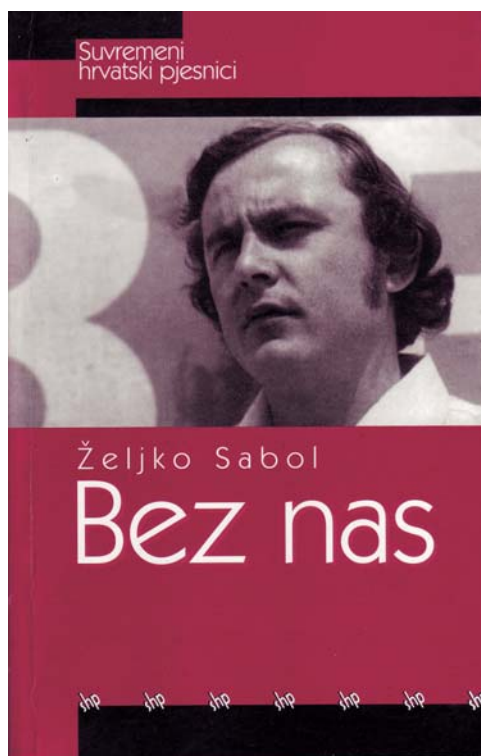
Slika 5. Fascikl s rukopisnom zbirkom pjesama "Bez nas" (Sabolov rukopis)

nakladi u Zagrebu¹⁴ (sl. 6.). Isti rukopis, pronađen kasnije u stolu dopredsjednika DHK, također ne tako davno preminulog Anđelka Novakovića, predan je autoru ovoga rada s molbom da ga čuva u Ogranku Matice hrvatske Bjelovar¹⁵, no

¹³ Marija Sabol, rođena Mavrović, umrla je u bjelovarskoj bolnici u 82. godini života u subotu 14. srpnja 1990. godine.

¹⁴ Željko SABOL, *Bez nas. Pjesme*, Suvremeni hrvatski pjesnici 1., Erasmus naklada, Zagreb, 1997.

¹⁵ Slavica TRGOVAC, *Rukopis pjesama Željka Sabola u Bjelovaru – Vrijednu ostavštinu čuvat će Matica hrvatska*, Bjelovarac, god. 15., br. 5, Bjelovar, 5. veljače 2004., str. 5.;

Slika 6. Naslovnica objelodanjene zbirke

valja se nadati da će na kraju ipak naći dostojno mjesto u Sabolovoj ostavštini u Gradskome muzeju Bjelovar.

Ono što je autor ovog priloga na raznim stranama i na razne načine do sada prikupio samo su *reliquae reliquiarum* onoga u što je – družeći se sa Željkom od gimnazijskih dana pa sve do njegove prerane, tragične smrti – imao uvid. Činjenica je da je Željko u jednom trenutku slabosti i sam nešto uništio: radilo se o velikom albumu, u koji je lijepio sve tekstove o sebi, sve fotografije i sve pjesme koje su mu objavljivane na stranicama raznih novina (na početku se nalazila njegova

također i: *Bez nas*, Vijenac, god. XII., br. 260, Matica hrvatska, Zagreb, 19. veljače 2006., str. 36. (preneseno iz *Bjelovarca*).

fotografija u “hamletovskoj” pozi, s ljudskom lubanjom u ruci). Izložen opasnosti kao aktivni sudionik hrvatskoga proljeća i član Matice hrvatske, u strahu i iz opreza, sam je uništio taj dragocjeni album, dio njegova života, dio njega samoga. Zvao ga je albumom taštine...

Ne treba zaboraviti ni ostavštinu bjelovarskoga gimnazijalca, učitelja i književnika **Mate Lovraka**¹⁶, koji je brojnim antologijskim djelima obilježio cijelo razdoblje hrvatske književnosti za djecu i mladež. Ali ta je ostavština našla svoje logično, trajno mjesto u Hrvatskome školskome muzeju u Zagrebu.¹⁷

Gradski muzej Bjelovar posjeduje samo dva dokumenta koji nisu organski vezani za njegovu ostavštinu, ali imaju veze s njim: fotografije iz 1975. godine, sa snimanja filma po jednome od njegovih najpoznatijih djela *Vlak u snijegu* redatelja Mate Relje, na pruzi Bjelovar

¹⁶ **Mato Lovrak** (Veliki Grđevac, 8. ožujka 1898. – Zagreb, 14. ožujka 1974.), učitelj, književnik. Učiteljsku školu pohađao je u Zagrebu te radio u školama u Kutini, Ilovskom Klokočevcu, Velikom Grđevcu i Zagrebu. Pisao je pripovijetke, a osobitu je popularnost stekao romanima tematski vezanima za djetinjstvo. Autor je dvadesetak književnih djela, od kojih su najpoznatiji *Slatki petak*, *Djeca Velikog sela*, *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice*, *Anka Brazilijanka*, *Sretna zemlja i Prijatelji*. Djela su mu prevedena na slovenski, albanski, mađarski, češki, slovački, poljski i njemački jezik. Od 1986. godine u njegovu rodnome mjestu Velikom Grđevcu svake se godine održavaju *Lovrakovi dani kulture*, na kojima se dodjeljuje i republička nagrada najboljem romanu za mladež u protekloj godini.

¹⁷ Obitelj Lovrak tu je ostavštinu poklonila HŠM-u 1978. godine (*Hrvatski školski muzej 1901. - 2001. Stalni postav*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2001., str. 289-290.).

– Kloštar Podravski, kod Velikog Trojstva. Te je prizore (sl. 7.) ovjekovječio nekadašnji ravnatelj bjelovarskog muzeja Zvonimir Lovrenčević.

Ono što je do sada skupljeno služi u istraživačkom radu književnim i kulturnim povjesničarima, biografima i bibliografima, a autor ovoga teksta tu je građu i sam upotrijebio za nekoliko samostalnih izložbi, koje navodimo.

1. Izložba *Bjelovar u djelima znanstvenika, književnika i likovnih umjetnika*, koja je u galeriji Gradskog muzeja Bjelovar predočena javnosti u ožujku 2000. godine (sl. 8.). Na njoj su od književnika – s njihovim pjesmama, esejima, romanima i dnevničkim zapisima u kojima spominju Bjelovar – bili zastupljeni Hugo Badalić, Lujo Varga Bjelovarac, Miroslav Krleža, Ivan Supek, Mirjana Matić Halle, **Krsto Špoljar**, **Željko Sabol**,

Milan Selaković, **Mirko Sabolović**, **Goran Tribuson**, Vladimir Bažant, Eduard Špoljar.

2. U povodu svečanog otvorenja nove zgrade Narodne knjižnice “Petar Preradović”, za izložbu postavljenu u njezinu Studijskom odjelu pod nazivom *Zavičajni pisci – hrvatski književnici Bjelovarčani: Krsto Špoljar – Željko Sabol - Mirko Sabolović – Goran Tribuson*; u lipnju 2001. godine.

3. Raznovrsna dokumentacija Ž. Sabola upotrijebljena je za veliku retrospektivnu izložbu o njegovu životu i radu *Osjećam se vrlo čudno, kao da sam na odlasku – Željko Sabol 1941.-1991.*, koja je, suradnjom Gradskog muzeja, bjelovarskog Ogranka Matice hrvatske i Grada Bjelovara postavljena u rujnu 2001. godine u galeriji Gradskog muzeja Bjelovar (sl.

Slika 7. Scena sa snimanja filma “Vlak u snijegu”

Slika 8. Prizor s otvorenja izložbe

9. i 10.), u povodu 10. obljetnice njegove smrti.¹⁸ Na 29 panoa i u šest vitrina, na temelju sačuvanih originalnih dokumenata, pisama, fotografija, novinskih članaka i knjiga, ulomaka iz pjesnikova spisateljskog opusa, pjesničkoga i proznoga, te iz tekstova onih autora koji pišu o njegovu životu i djelu kronološki su obuhvaćena tematskim cjelinama i prikazana važnija razdoblja i događaji u životu

¹⁸ U Odboru za obilježavanje 10. obljetnice smrti Željka Sabola, koja je obilježena u srijedu 5. rujna 2001. godine, najprije u Leksikografskom zavodu "Miroslav Krleža" u Zagrebu, a zatim u Bjelovaru, i to polaganjem vijenca na pjesnikov grob, postavljanjem vijenca na spomen-ploču na pročelju zgrade gimnazije, te otvorenjem retrospektivne dokumentarne izložbe o pjesnikovu životu i djelu, bili su Dalibor Jelavić, akademski slikar; Josip Bilić, leksikograf; Arsen Dedić, glazbenik i Dubravko Adamović, akademski slikar (Zagreb) te Đurđa Adlešić, gradonačelnica Bjelovara; Mladen Medar, dipl. arheolog i povjesničar umjetnosti; Zdravko Ivković, predsjednik bjelovarskog Ogranka Matice hrvatske i Željko Supančić, nekadašnji ravnatelj Medicinske škole (Bjelovar).

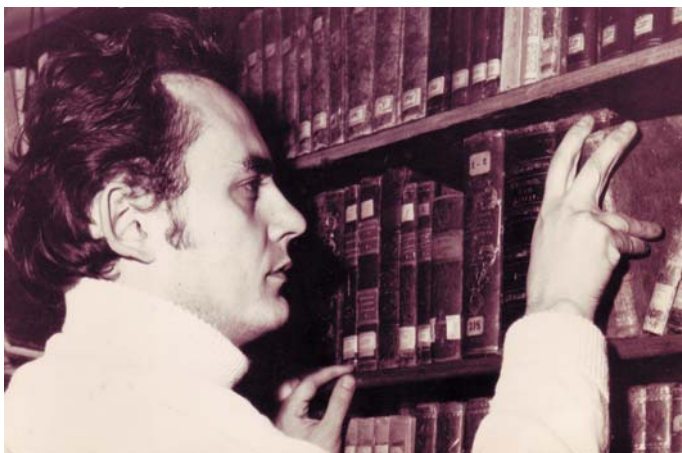
Željka Sabola u rasponu od njegova prvog crteža 1952. godine i u rukopisu sačuvanih njegovih prvih pjesama iz 1955. godine, pa sve do 1991. godine (s osobitim naglaskom na njegovu bjelovarskom razdoblju života i rada), kao i slijed događaja u hrvatskoj javnosti nakon njegove smrti, koji se odnose na evociranje uspomena i valorizaciju njegova djela, koje trajno zauzima

važno mjesto u hrvatskoj književnosti i kulturi.

4. Spomenuta ostavština Đure Sudete prezentirana je javnosti u Kulturno-povijesnom postavu GMB-a prigodnom izložbom pod nazivom *Đuro Sudeta - pjesnik bolne nježnosti* (sl. 11.), u sklopu znanstvenoga skupa posvećenoga tom pjesniku, održanoga u Narodnoj knjižnici "Petar Preradović" u Bjelovaru u svibnju 2004. godine.¹⁹ Pisma, dopisnice i razglednice te nekoliko izrezaka iz novina bilo je izloženo u dvije staklene vitrine, a na panou, kojim je dominirao Sudetin portret s potpisom, bili su predočeni izabrani ulomci iz njegovih najpoznatijih djela.

Ovom prigodom treba istaknuti i činjenicu da su dvojica hrvatskih književnika

¹⁹ *Đuro Sudeta - pjesnik i pripovjedač*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa o Đuri Sudeti, održanoga u Bjelovaru 6. svibnja 2004., Bjelovarsko-bilogorska županija i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Bjelovar - Zagreb, 2005.

Slika 9. *Željko Sabol kao mladi kustos u Gradskome muzeju Bjelovar (snimi Miro Pacas, 1969.)*

rođenih u Bjelovaru istodobno bili i djelatnici u muzejima: pjesnik **Željko Sabol** svoju je muzejsku djelatnost započeo kao kustos galerist Gradskog muzeja u Bjelovaru (sl. 13.), zatim je bio voditelj Galerije Forum u Zagrebu, a na kraju član redakcije Likovne enciklopedije Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" u Zagrebu. **Milan Taritaš**, pisac priča i pjesama za djecu, od kojih je desetak njih antologijske vrijednosti, od 1973. godine pa do kraja života radio je u zagrebačkome Muzeju za umjetnost i obrt te dao znatan doprinos metodici i pedagogiji rada u muzejima.

I na kraju ovog osvrta na građu Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Bjelovar, koja je predmetom zanimanja međunarodnoga skupa *Muzej(i) (i) književnost(i)*, uvijek postoji dvojba što od prikupljene građe ostaviti, a što izlučiti da ne opterećuje zbirku. U prvoj fazi zasigurno treba skupljati sve do čega možemo doći, pa i naizgled beznačajne papiriće s autorovim sasvim usputnim bilješkama, koje su kasnije možda upotrijebljene kao misli za pjesmu, esej ili

roman. Ali ne treba zamenariti i neku možda sasvim prozaičnu, naizgled danas zaista potpuno bespredmetnu građu koja se, primjerice, prema važećim pravilima arhivske struke, izlučuje odmah (poput računa za struju, komunalne usluge ili telefon, možda nikada plaćenih, poput Sabolovih – uz njih je i opomena za neplaćeni račun PTT usluga poslan mu 35 dana **nakon** njegove

smrti, 10. listopada 1991. godine!), ili nakon određenog broja godina. Dakako, s kasnijom objektivnom kritičkom analizom (a zatumljenih eventualnih osobnih, emotivnih razloga) gleda njihova daljnje čuvanje, kako bi ono najbespredmetnije ipak na kraju bilo izlučeno, ali u konačnici svakako ne potpuno.

Pritom treba imati na umu rečenicu koju u jednom svom radu navodi Slobodan Prosperov Novak, citirajući vjerojatno nekog stranog autora: "Kada bismo otkrili i Shakespeareove račune iz perionice rublja, trebali bismo se prema njima odnositi s poštovanjem, jer oni će možda sutra nekom boljem umu od nas značiti važnu građu!"²⁰

²⁰ Slobodan PROSPEROV NOVAK, *Theatralia u bjelovarskom Historijskom arhivu*, Kronika Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU, god. VI., br. 14-15-16, Zagreb, 1980., str. 340.

**A PART OF THE LEGACY OF
CROATIAN AUTHORS FROM
THE BJELOVAR REGION AT THE
BJELOVAR MUNICIPAL MUSEUM**

The cultural and historical department of the Bjelovar Municipal Museum includes, among others, a Local History Collection that it strives to expand through bequests from authors born in Bjelovar and the region of the Bjelovar-Bilogora County. A small but significant list of such individuals from the Bjelovar region begins with the name of Ivan Trnski, the first administrator of the Bjelovar County (1871) and the first president of the Society of Croatian Writers (1900), whose literary beginnings go back to the period of the Croatian National Revival. This list should move through Đuro Sudeta, Krsto Špoljar, Željko Sabol, Milan Taritaš and Mirko Sabolović, and end with Goran Tribuson, one of the most prolific and most widely read contemporary Croatian novelist. However, we have yet to collect material relating to some of these authors, and negotiations are underway with members of their families.

At the moment the most significant are two Croatian authors: the poet and storyteller Đuro Sudeta (Stara Ploščica, 10th April 1903 - Koprivnica,

April 30th 1927), and the poet, historian of art and lexicographer Željko Sabol (Bjelovar, December 28th 1941 - Zagreb, September 5th 1991). Material relating to Ž. Sabol has been gathered for some time, and includes manuscripts, letters, postcards, photographs and newspaper articles. Sudeta's legacy consists of a bundle of letters and postcards that Sudeta wrote in the period between 1920 and 1926 to the teacher Cecilija Debač, and of several newspaper articles. They were donated to the Bjelovar Municipal Museum in 2003 by Mrs Miroslava Majcen nee Kuznamić (a pupil of Cecilija Debač in the school in Knežija in Zagreb between 1940 and 1944). The collected material is also used for study by literary and cultural historians, biographers and bibliographers, as well as in the Museum's exhibition activities (several times so far). It is interesting to note that two Croatian authors born in Bjelovar were also museum professionals: the poet Željko Sabol began his museum career as a curator at the Bjelovar Municipal Museum, and went on to head the Forum Gallery in Zagreb before moving to the editorial board of the Encyclopaedia of Art. A writer of stories and poems for children, Milan Taritaš was a life-long museum educator at the Museum of Arts and Crafts in Zagreb.

MEMORIJALNI PROSTOR BELE I MIROSLAVA KRLEŽE

VESNA VRABEC
Muzej grada Zagreba
Zagreb

Dom Miroslava Krleže, bez sumnje najznačajnijega hrvatskog pisca 20. stoljeća, donacija je dr. Krešimira Vranešića, Krležina nasljednika, gradu Zagrebu. Darivanje i prihvaćanje donacija pokazatelj je kulturne razine i društvene svijesti sredine, te potvrda brige i odgovornosti prema povijesti i tradiciji. Na pitanje Enesa Čengića: “Što će biti s ovim stanom poslije vaše smrti?”, Krleža je odgovorio: “A što se ovog stana tiče, tolika je masa stanova u historiji koji su razoreni i koji su bili neizmjerljivo važniji nego moj i Belin dom. U čudnim našim prilikama, održavanje ovog stana znači veliku investiciju, a takvog faktora tko bi to financijski izveo, u mom slučaju teško da ima. Ali ako je nekome stalo da sačuva uspomenu na jednog pjesnika i jednu glumicu koji su tu živjeli tri decenije, neka to načini.” Ipak, zahvaljujući donatoru inventara dr. Vranešiću i primatelju donacije i vlasniku stana Gradu Zagrebu, Zbirka je 29. prosinca 2001. godine, na 20. obljetnicu Krležine smrti otvorena za javnost. Odlukom Skupštine grada stan je predan na skrb i upravljanje Muzeju grada Zagreba.

Uređenje ambijentalnih zbirki, povijesnih domova, moguće je s dva polazišta: prvo, u prvi se plan stavlja *ambijent*, koji je moguće ostaviti u zatečenom stanju ili ga urediti u povijesnom kontekstu u kojemu je nastao i, drugo, da se uređenjem stana istakne *osoba* koja se njime koristila, uz naglašavanje njezine osobnosti i zvanja.

Prilikom uređenja doma Miroslava i Bele Krleže pojedine su prostorije prenamijenjene, uz iskorištenje raznih suvremenih tehničkih mogućnosti i muzeoloških pomagala, kako bi bio istaknut upravo Krležin rad i značaj kao pisca, a da ujedno ostale prostorije zrcale duh svakodnevnog života bračnog para Krleža.

Zbirka je uređena prema muzeološkom programu kolege Slavka Šterka, a koncepciju postava napravio je arhitekt Željko Kovačić.

Kuća u kojoj se nalazi Krležin dom građena je 1928./29. godine za obitelj bankara Adolfa Reina, prema nacrtu arhitekta Rudolfa Lubynskog (sl. 1.). Kuća ima dva raskošna stana i u jedan od njih, na poziv gospođe Rein, 1952. godine doselio je Miroslav Krleža sa suprugom Be-

Slika 1. Krležin Gvozd 23, kuća u kojoj je dom Miroslava Krleže

lom. Krleža nije bio vlasnik stana već je imao stanarsko pravo. Stan je sedamdesetih godina Grad Zagreb otkupio od nasljednika, unuka i sina gospođe Elizabete Rein.

Miroslav Krleža rođen je 7. srpnja 1893. u Zagrebu. Nižu gimnaziju završio je u Zagrebu, nakon toga pohađao je kadetsku školu u Pečuhu, a započeti vojni studij u Pešti prekinuo je 1913. godine i odlučio se baviti književnošću. Već od 1914. godine piše i objavljuje u časopisima i dnevnim listovima. Od 1917. objavljuje niz knjiga i pokreće četiri časopisa (Plamen, 1919.; Književnu republiku, 1923.-1927.; Danas, 1934.; Pečat, 1939./40.). Od 1950. godine na čelu je Leksikografskog zavoda, koji danas nosi njegovo ime. Autor je mnogih kazališnih djela, od kojih je *Galicija*, na repertoaru Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu, zabranjena sat prije premijere 30. prosinca 1920. godine. Prva izvedena drama je *Golgota*, 1922. godine u HNK u Zagrebu, a tu su praizvedene i ostale Krležine drame, da spomenemo samo najpoznatije: *U agoniji*, 1928., *Gospoda Glembajevi*, 1929., *Leda*, 1939. Upravo je u Krležinim dramama njegova supruga Bela (s kojom se vjenčao 1919. i proveo 62 godine) ostvarila svoje najbolje uloge. U trideset godina stanovanja na Gvozdu Krleža je napisao manje djela, a više se posvetio radu u Leksikografskom zavodu. Piše rasprave i eseje, a u to vrijeme nastaje drama *Aretej* (1959.), roman *Zastave* (1962.) i scenarij za film *Put u raj* (1970.). Od sredine 1977. Krleža više ne silazi s Gvozda. Umro je 29. prosinca 1981. godine.

Ulazak u Krležin memorijalni prostor simbolično počinje već na samom ulazu u zgradu, gdje nas u prizemlju čeka

Slika 2. Konzolno zrcalo s fotografijom Miroslava Krleže

brončani portret slavnog pisca, rad Ivana Sabolića. Nakon ulaska u stan pozdravlja nas Krleža s podignutim šeširom, s fotografije na konzolnom ampir zrcalu – duhovita dosjetka autora postava Željka Kovačića (sl. 2.). Iz hodnika se ulazi u nekadašnji hol, koji je Bela pretvorila u **blagovaonicu** (sl. 3.). Već tu opažamo muzeološke elemente koje su dom pretvorile u “muzej”; kretanje posjetitelja je ograničeno i usmjereno plavim gumiranim sagom, a prepreke (lanci) sprečavaju dodir posjetitelja s predmetima. Uz ulaz se nalazi stalak s legendom o prostoriji, a na starom Krležinu crno-bijelom televizoru emitiraju se filmski zapisi o Krleži. U blagovaonici dominira okrugli bidermajerski stol iz 1840., bidermajerska ostakljena vitrina

Slika 3. Blagovaonica

Slika 4. Belin salon

Slika 5. Belina spavaća soba

prepuna kovanoga i porculanskog posuđa koje je, kao i velik dio kolekcije bakrenog posuđa iznad kamina, naslijeđe Krležine tete Pepe. Zidovi su ukrašeni slikama koje su im poklonili prijatelji slikari: Mersad Berber, Petar Dobrović i Ivan Lacković. Tu je i Belin portret, rad Stojana Aralice, te mala slika senjske kule Nehaj, Belina uspomena na rodno mjesto.

Belin mali salon Belina je “pozornica” gdje prima svoje goste na razgovor i kartanje. Uređen je pomno, s mnogo njoj dragih uspomena i sitnica, pomalo raskošno i, poneko bi rekao, sa zrnцем kiča (sl. 4.). Prema prozoru stoji klasicistički intarzirani stolić (oko 1800.), okružuju ga neoklasicistička sofa i naslonjači, a lijevo od prozora je bidermajerski sekreter iznad kojega je Belin portret Jerolima Mišea iz 1931. Desno je bidermajerska komoda s mnoštvom ukrasnih sitnica i Belin portret u kazališnom kostimu, rad Nikole Reiserera iz 1951. godine. Iz salona ulazimo, samo jedan metar, koliko nam dopušta “plavi sag” i stupići s

Slika 6. Radna soba Miroslava Krleže

lancima, u **Belinu spavaonicu** (sl. 5.). Sobom dominira tapecirani krevet s pripadajućom garniturom za sjedenje i, nasuprot kreveta, veliki intarzirani barokni ormar iz sredine 18. stoljeća. Soba je puna slika: Belini portreti, rad Cate Dujšin-Ribar i Mila Milunovića, *Ženski portret* Mersada Berbera, a na komodi i kaminu su slike Krleže, Beline majke i Beline kazališne fotografije.

Vraćajući se preko Belina salona kroz ostakljena vrata, ulazimo u **Krležinu radnu sobu**, nekadašnju blagovaonicu

Slika 7. Spavaća soba Miroslava Krleže

(sl. 6.). To je najveći i najsvjetliji dio stana s izlazom na balkon, omiljeno Krležino mjesto s kojega je promatrao toranj Markove crkve. U usporedbi s Belinim salonom ta je soba skromno namještena. Tu je Krležina biblioteka s 4 240 knjiga, veliki radni stol od punog orahova drva iz 1930. godine, na kojem su nastajala njegova djela,

eseji i polemike. Ispred stola je novija garnitura za sjedenje, na kojoj je Krleža primao goste, a iznad polica s knjigama je Krležin portret, rad Petra Dobrović iz 1930., *Ženski portret* i *Veduta Venecije* istog autora iz 1938. Na drugoj je strani Belin klavir iz 19. stoljeća na njemu stoji njezina fotografija iz 1925. godine te dvije manje skulpture: *Marin Držić* Antuna Augustinčića i Bešlićeva *Figura muškarca*. Do klavira se nalazi intarzirani tabernakl iz 18. stoljeća. S radija, smještenoga u ormariću uz balkonska vrata, može se čuti snimka Krležinih govora. Vrata uz radni stol vode nas u **Krležinu spavaću sobu** – skromno namještenu, koja je prostor askeze i odricanja (sl. 7.). U njoj je francuski ležaj, mnoštvo knjiga i časopisa, barokni stol i veliki barokni ormar, par onome iz Beline sobe, dar tete Pepe. Na zidu nasuprot krevetu okvir je s mnogo Belinih

fotografija, a iznad polica je *Portret Krležina oca*, rad ugljenom Jerolima Mišea iz 1927. U sobi se nalaze i Krležine drvene štake te pokretni stolić na kojemu je pisao ležeći u krevetu, kao svjedoci Krležinih posljednjih dana i fizičke nemoći.

Iz spavaonice ulazimo u **kupaonicu**, prostor koji je zbog potrebe muzejske prezentacije potpuno promijenjen. Kao podsjetnik da je tu nekad bila kupaonica, na podu su tlocrtno naznačene pozicije sanitarija i kupaonske opreme. Tu je stvoren novi izložbeno-muzejski prostor kojemu je zadaća prikazati Krležin život i rad. Na zidu je veliko pano s kartom Zagreba, s označenim svim Krležinim adresama, biografskim podacima i fotografijama svih kuća

vezanih za njegov život i rad (sl. 9.). Na drugom su zidu kazališni plakati i objave te dva video-zida na kojima se prikazuju inserti iz Krležinih drama. Nasuprotni zid ima vitrinu u kojoj su izložena sva domaća i strana izdanja Krležinih djela (sl. 8.).

U **toaletu** se nalaze dva ekrana na kojima se prikazuje crtani film *Balade Petrice Kerempuha* Zlatka Boureka, a isti je autor crtežima ukrasio zidove. U **hodniku** je sačuvan ugrađeni ormar koji

Slika 8. Bivša kupaonica – vitrina sa svim izdanjima Krležinih djela

Slika 9. Bivša kupaonica – karta s prikazom svih Krležinih adresa i biografskim podacima

je, dobivši staklena vrata, postao vitrina za izlaganje osobnih predmeta bračnoga para (odijela, čuveni Krležini šeširi i francuska kapa, fotografije, uspomene s putovanja, nagrade, Belini kazališni rekviziti, crteži Josipa Vanište te osmrtnice) (sl. 10.). **Kuhinja**, uz malo sačuvanog namještaja, postala je mjesto gdje posjetitelji na računalu mogu doznati još nešto iz biografije Miroslava i Bele (sl. 11.). Nekadašnja **soba služavke** Ivke postala je soba kustosa i mjesto za smještaj vi-

Slika 10. Hodnik

deo-nadzora i ostale tehničke opreme. Od originalnog namještaja zadržani su samo ormari. **Ostava** ima izvorni ormar iz vremena gradnje, koji će poslužiti za smještaj publikacija i suvenira. Na kraju **izlaznog hodnika**, na prozorskom staklu, nalazimo fotografiju Miroslava Krleže kako odlazi

Slika 11. Kuhinja

u šetnju, a s njim odlazimo i mi iz prostora uređenoga da sačuva uspomenu “na jednog pjesnika i jednu glumicu”, kako je to sam Krleža rekao.

THE MIROSLAV AND BELA KRLEŽA MEMORIAL COLLECTION

The greatest croatian writer Miroslav Krleža and his wife, famous actress Bela has been lived for the last three decades in the residential part of the city of Zagreb, in the apartment in Villa Rein, Gvozd 23. In 2001, after 20 years of Krleža death the apartment has been opened to the public under the custody of Zagreb Municipal museum due to museological concept of Slavko Šterk and the architect Željko Kovačić. The brief description of all the rooms is given as well as the museum facilities of Memorial.

USPOREDBA HRVATSKIH, ČEŠKIH I SLOVAČKIH WEB STRANICA MUZEJA I MUZEJSKIH ZBIRKI S TEMOM LITERARNE BAŠTINE

NIKOLINA HRUST

Zagreb

Muzejske i memorijalne zbirke književne baštine rjeđi su način prezentacije kulturne baštine, te su stoga i manje zastupljene u medijima u usporedbi s drugim vrstama muzeja i zbirki. Od muzeja i zbirki te vrste samo manji broj njih ima vlastite internetske stranice na kojima predstavljaju predmete iz svog fundusa, ambijentalne postave, arhitekturu, povijesni kontekst i događanja kojima pozivaju u posjet.

Uspoređivanje web stranica na primjerima hrvatskih, slovačkih i čeških muzeja i zbirki trebalo je pokazati različite pristupe prezentaciji književne baštine. Kao ključni pojmovi za pretraživanje i proučavanje na internetu upotrijebljeni su “muzej književnosti”, “memorijalna zbirka”, “spomen zbirka”, te imena književnika. Za predstavnike nacionalnih zbirki književne baštine odabrani su Spomen-kuća Antuna Gustava Matoša i (buduća) Spomen-kuća Ivane Brlić-Mažuranić, Memorijalna zbirka Miroslava i Bele Krležje, Dom Marina Držića, Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića, Zbirka Baltazara Bogišića; češki Muzej Franza Kafke i Nacionalna

zbirka češke književnosti; slovački Arhiv književnosti i umjetnosti Slovačke narodne knjižnice, Slovački narodni literarni muzej u Modroj, Muzej Ljudevita Št'úra i Slovački muzej Aleksandra Sergejeviča Puškina.

Cilj prezentacije bio je poticanje na izlaganje hrvatske književne baštine u svim njezinim oblicima jer su, osim već navedenih primjera, informacije o drugim značajnim književnicima i pisanoj baštini sporadične i vrlo često samo naznačene u sklopu turističke ponude, bez ozbiljnije obrade i prezentacije ili pak samo u tekstualnom obliku, kao povijesni pregled književnog opusa ili pojedinačnih djela pisca.

HRVATSKA

Stranice posvećene Antunu Gustavu Matošu nalaze se na web adresi Društva Antuna Gustava Matoša www.matoš-tovarnik.hr. Otvaranjem glavnog izbornika posjetitelju se nude tri skupine informacija o A.G. Matošu: Antun Gustav Matoš, Spomen-kuća i Galerija.

Prva stranica osim biografije A. G. Matoša sadržava i popis djela, *te Ulomak autobiografije* objavljen 1923. godine u časopisu Vedrina. Pod oznakom Tekstovi nalazi se izbor od 25 tekstova i pjesama s podacima o godini i mjestu objavljivanja.

Stranica posvećena spomen-kući sadržava podatke o Matoševoj kući, s tehničkim i idejnim projektom obnove, imenima članova Odbora za uređenje spomen-kuće i pozivom donatorima, a na kraju nudi i kompjutorsku simulaciju obnovljene Spomen-kuće.

U Galeriji su izložene privatne fotografije A. G. Matoša, fotografije grada To-

varnika i galerija slika Društva A. G. Matoša.

Ivana Brlić-Mažurani, nažalost, nema stranicu koja bi svojom adresom izravno upućivala na jednu od naših najčitanijih književnica, prvu hrvatsku akademiknju i kandidatkinju za Nobelovu nagra-

du. Najviše informacija nude stranice www.u-svijetu-bajki.org/tema13020.html i www.plavi-telefon.hr. Stranica Svijeta bajki posvećena je književnom stvaralaštvu i životu I. Brlić Mažuranić u Slavonskom Brodu, manifestaciji *U svijetu bajki*, školskim događanjima i

Slika 1. Stranice posvećene A. G. Matošu

akcijama povezanim s njezinim stvaralaštvom.

Na web stranici Plavog telefona 2003. godine pokrenuta je akcija *Gdje je Ivana?* čiji je cilj otvorenje muzeja Ivane Brlić-Mažuranić u Slavonskom Brodu, registriranje zaklade te snimanje dokumentarnog filma o Ivani Brlić-Mažuranić. Na stranici posjetitelji mogu naći biografiju I. Brlić-Mažuranić, njezinu bibliografiju, te album s obiteljskim fotografijama.

Neke informacije o "hrvatskom Andersenu" mogu se naći i na stranicama grada Ogulina: www.ogulin.hr/povijest/mazuranic, te na stranicama www.wikipedia.org na hrvatskom jeziku.

Stranice Memorije Miroslava i Bele Krleže nalaze se na adresi Muzeja grada Zagreba u sklopu stranica Muzejskoga dokumentacijskog centra: www.mdc.hr/mgz/hr/fs-files/krleza.html. Ta je stranica glavni izvor podataka o zbirci i donosi opis stana u kojemu je Krleža sa svojom suprugom Belom proveo 30 godina. Uz detaljne opise zgrade, pojedinačnih prostorija i stvari u njima, postavljene su fotografije koje vjerno ilustriraju interijer u kojemu je boravio bračni par. Uz sva dobra obilježja te stranice, njezino je pronalaženje na internetu uz pomoć uobičajenih internetskih tražilica otežano zbog prvog dijela naziva zbirke (Memorija).

Zapis o Krležinoj memorijalnoj zbirci nalazimo i na informativnoj turističkoj stranici grada Zagreba: www.zagreb-touristinfo.hr na kojoj su objavljeni samo šturi podaci o adresi, telefonu i radnom vremenu Zbirke, ali bez njezina službenog naziva, te u kategoriji Muzeji.

Podatke o Muzeju Marina Držića nalazimo na stranicama Dubrovačkih muzeja

www.mdc.hr/dubrovnik/hr/marindrzc/index.html. Na naslovnici je pregledno ponuđen izbor informacija koje se nude, i to kao Opći podaci, Povijest muzeja i Aktivnosti.

Opći podaci daju informacije o Muzeju: njegovu adresu, brojeve telefona, e-mail, radno vrijeme i ime voditelja Muzeja. Povijest Muzeja nudi kraći opis muzeja i pregled njegovih djelatnosti, a Aktivnosti daju uvid u izdavačku djelatnost i događanja u Muzeju. Sve su informacije popraćene ilustrativnim materijalom iz stalnog postava i djelatnosti Muzeja.

Memorijalni muzej Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu predstavljen je na internetu na web stranici Turističke zajednice Vrbovskog: www.tz-vrbovsko.hr i stranice Muzejskog dokumentacijskog centra: www.mdc.hr/muzej.aspx?muzejld=762:LKD. Na stranicama Turističke zajednice Vrbovskog nalazimo kraći tekst o Muzeju i djelu I. G. Kovačića te niz fotografija iz stalnog postava, a na stranicama MDC-a podatke o Memorijalnome muzeju kao instituciji u sastavu Hrvatskoga povijesnog muzeja, njegovim zbirkama i stručnim djelatnicima.

Zbirka Baltazara Bogišića u Cavtatu te Marko Marulić i Petar Hektorović, nažalost, nisu prezentirani na internetu kako bi zasluživali iako se putem tražilice može naći nekoliko stranica na kojima se spominju u muzeološkom smislu.

Zbirka Baltazara Bogišića, unatoč brojnoj knjižnoj, muzejskoj i arhivskoj građi koju posjeduje, spominje se samo na dvije web stranice. Turistička zajednica grada Cavtata na svojim stranicama www.tz-cavtat-konavle.hr/novo/bogisic.hrml navodi osnovne podatke o Zbirci te

nekoliko podataka o Baltazaru Bogišiću, a na stranicama Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, www.hazu.hr/Zpovi_zn-Dubrovnik.html zabilježeno je tek da Muzej i Zbirka Baltazara Bogišića u Cavtatu postoji te su objavljeni njezini osnovni podaci: adresa, telefon i ime upravitelja.

Marko Marulić i Petar Hektorović, velikani hrvatske književnosti koji zaista zaslužuju uređenu spomen-zbirku s obzirom na to da postoje prostori za koje su vezani njihovi životi – zgrada u Nečujmu na Šolti, u kojoj je živio Marko Marulić, i Hektorovićev ljetnikovac Tvrdalj u Starom gradu na Hvaru, no još nisu dobili ni svoje virtualne zbirke na internetu. Marko Marulić i Petar Hektorović spomenuti su samo kao natuknice na nekoliko turističkih stranica: www.soltaht.hr/hrv/necujam.html, www.menego.hr, www.adriatica.net/croatia/ogradu_en_4j4v4k4li3h3g3g3h3g3o3k3h3g3jh5j4p5k4li3g_.htm, te www.stari-grad-faros.hr/povijest.htm. Podaci što ih te stranice nude zaista nisu reprezentativni niti dovoljni za književnike koje zovemo ocima hrvatske književnosti.

O zbirkama rukopisa i starih knjiga informacije nalazimo na stranici Nacionalne i sveučilišne knjižnice www.nsk.hr/Collections.aspx?id=65. Na toj su stranici objavljene informacije o radnom vremenu Zbirke, imena osoba za vezu i broj telefona, uvjeti korištenja građom, te sažete informacije o fondu koji se u Zbirci čuva. Navedene su skupine prema kojima je raspoređena građa, osobito vrijedna građa i stare knjige, a cijelu Zbirku prezentira fotografija Vinodolskog zakona – prijepisa s početka 16. stoljeća.

ČEŠKA

Franz Kafka jedan je od najpoznatijih književnika 20. stoljeća, pa je sasvim razumljivo da je u njegovu gradu osnovan muzej posvećen Kafkinu stvaralaštvu Grad K. Franz Kafka i Prag. Na web stranicama Muzeja www.kafkamuseum.cz nalazimo opširan Kafkin životopis, galeriju privatnih Kafkinih fotografija i fotografija Praga iz prve polovice 20. stoljeća, nude se informacije o izložbenim prostorima, muzejskom dućanu, napisima u tisku i institucijama koje su sudjelovale u stvaranju zbirke. Posebnu cjelinu čini tekst objašnjenja naziva Muzeja i podjela na dvije izložbene cjeline – Egzistencijalni prostor i Imaginarna topografija, u koje je podijeljen stalni postav. Uz fotografije postava na stranici se nalazi i plan grada koji olakšava pronalaženje muzeja u samom središtu Praga.

Na stranici www.bozenanemcova.cz prezentirana je spomen-zbirka posvećena jednoj od najpoznatijih čeških spisateljica Boženi Němcovoj. Na stranici je podrobno opisano i ilustrirano područje muzeja koje obuhvaća dvorac s parkom i okolnim zgradama, poučnu stazu u prirodi, staru školu u blizini, a razgledanje cijelog postava zamišljeno je kao šetnja kroz te prostore koji su bili inspiracija za autoričinu najpoznatiju knjigu *Babička*. U sklopu Muzeja B. Němcove nalazi se i Muzej tekstila, koji je posebno opisan kao jedini češki muzej specijaliziran za povijest tekstilne proizvodnje, posebno tekstilnog tiskarstva.

Od ostalih informacija na stranici nalazimo vrlo opširan životopis Božene Němcove i opis njezina stvaralaštva, popis muzejskih zbirki i arhiva te podatke o edukativnim i ostalim programi-

Slika 2. Stranice posvećene Franzu Kafki

ma koji se održavaju u Muzeju i parku. Od edukativnih programa predstavljeni su *Baruničina škola ili kada je Božena Němcova išla u školu*, *Tekstilni obrti*, *Smijem li moliti ili Susret s Boženom Němcovom*, *Bal dalija i Českokalická muzejska noć u povodu 150. godišnjice prvog izdanja "Babičke"*, a posebno mjesto u programu Muzeja ima i izložba dalija koja se održava svake godine. Uz sve te informacije, na stranicama je izložena i bogata galerija fotografija koja obuhvaća suvremene fotografije, ali i one iz starijih vremena, te fotografije izložbenih prostora i izložaka. Treća češka web stranica koja je odbačena zbog svojega muzejsko-literarnog

sadržaja jest www.pamatniknarodniho-pisemnictvi.cz. Na toj je stranici predstavlja skup muzejsko-izložbenih te bibliotekarskih i arhivskih ustanova koje čuvaju ili izlažu češku pisanu baštinu. Na glavnoj stranici nalazi se izbornik u kojemu se mogu naći osnovni podaci o organizaciji i radu središnjeg muzeja/knjižnice/ arhiva, njegova povijest, zbirke, popis kataloga, izložbi, publikacija i programa, a kao i u prethodno opisanim primjerima, nalazimo i plan Praga s naznačenom lokacijom ustanove. Istražujući stalne postave i izložbe, nailazimo na Letohrádek Hvězdu i Staré hrady kod Jičína – dvije ustanove izvan Praga u kojima postoje stalni postavi, ali u koji-

ma se održavaju i povremene izložbe, koncerti i različita druga događanja.

Pod oznakom Galerija među povremenim je izložbama izdvojen Kabinet ex librisa u Chrudimu, koji je ujedno dio i Chrudimskog zavičajnog muzeja.

SLOVAČKA

Slovačke muzeje i zbirke koji se bave književnom i pisanom baštinom vrlo je jednostavno naći jer su svi obuhvaćeni na stranici Slovačke narodne knjižnice www.snk.sk, glavne ustanove koja u svom sastavu ima niz knjižničarsko-arhivsko-muzejskih ustanova. Na uvodnoj stranici otvara se izbornik, koji odmah upućuje na jedinice u sastavu Knjižnice, te se preko linkova jednostavno dolazi do podataka o zbirkama i muzejima. I sama Knjižnica uz arhiv čuva tri zbirke književne baštine: Zbirku literarnih rukopisa, Zbirku glazbenih rukopisa i Zbirku fotodokumentacijskih predmeta, a pri odabiru informacija o izložbenoj djelatnosti na adresi www.snk.sk/expozicie/snk_main_expozicie.html otvara se galerija fotografija postava Slovačkoga narodnog muzeja literature u Martinu.

Slovenské národné literárne múzeum Martin (Slovački narodni muzej literature u Martinu) nudi informacije o svojoj djelatnosti na stranicama www.snk.sk/snln/snln.html. Osim osnovnih podataka o radu Muzeja, adresi i mogućnostima kontakata, na stranici je objavljen opis zadaća Muzeja, opis i podjela postava te kalendar događanja. U galerijskom dijelu web stranice predstavljen je reprezentativni izbor iz zbirke koji obuhvaća 12 povijesno najpoznatijih pisanih dokumenata i knjiga, a galerija

samog postava Muzeja nalazi se na već spomenutoj adresi www.snk.sk/expozicie/snk_main_expozicie.html.

Archív literatúry a umenia također se nalazi u Martinu i predstavljen je u sklopu SNK, na stranici www.snk.sk/alu/alu.html, na kojoj je moguće saznati informacije o povijesti Arhiva, njegovu poslanju i organizacijskoj strukturi, izdavačkoj djelatnosti, zbirkama (literarnih rukopisa, glazbenih rukopisa i fotodokumentacijskih predmeta), a otvaranjem svake od tih stranica nailazimo na sve detaljnije podatke o Arhivu i predmetima koje posjeduje. U web galeriji je izložen kataloški obrađen odabir 31 povijesno važnog predmeta za pisanu riječ u Slovačkoj. Dio predstavljenih predmeta na web stranici čine: *Liber horarum canonicarum*, srednjovjekovni latinski kodeks francuskog podrijetla, iz 15. st.; *Historia mundi Ioannesa de Utinoa* iz 15. st.; ciklus didaktičko-refleksivnih pjesama *Hugolina Gavloviča* (predstavnik slovačkog baroka u književnosti), Valašská škola mravov stodola, iz 17. st.; rukopis Antona Bernoláka, prvog kodifikatora slovačkog književnog jezika iz 1789.; izvorni tekst Deklaracije slovačkog naroda iz 1918.; antifonar *Neumový zlomok* na pergameni iz 12. st.; *Lamentationes Jheremiae prophetae...*, kodeks Georgiusa Aiblingera iz 16. st.; rukopis Pavola Országha Hviezdoslava *Krvavé sonety...* Kataloški su obrađeni i objavljeni i neki notni zapisi, npr. simfonije u C duru, op. 48 (*Maria Theresia*) Josepha Haydna iz 1769.; *Ugarske zbirke pjesama i plesova* iz 1730.; *Harmonije pastoralis Georgiusa Zruneka* iz 1766., a objavljeno je i nekoliko dagerotipija, starih fotografija, te razglednica.

Spomen-soba Ludovíta Štúra, prijašnji Múzeum Ludovíta Štúra, nekada je imala vlastite web stranice, no ta je zbirka od 1. siječnja 2006. preseljena u Slovački narodni muzej u Bratislavi, a brojne podatke i ilustrativni materijal o zbirci trenutačno se može naći na stranicama Arhiva literature i umjetnosti u Martinu, http://www.snk.sk/alu/stur/stur_main.html, u rubrici *Godina Ludovíta Štúra (Rok Ludovíta Štúra)*.

U mjestu Brodzany osnovan je Slovački muzej Aleksandra Sergejeviča Puškina, te je i on našao mjesto na internetu, na stranicama Slovačke narodne knjižnice, www.snk.sk/brodzany/brodzany.html. Muzej je osmišljen unutar četiri cjeline: Slovensko-ruské literárne vzťahy, Brodziansko-puškinovská tradícia, Rodinné salóny Friesenhofovcov a Oldenburgovcov i Život a dielo A. S. Puškina. Na web stranici se, osim o dijelovima zbirke, nalaze i podaci o dvorcu u kojemu se Muzej nalazi, o njegovoj povijesti te kratki opis povijesnih okolnosti zbog kojih je Muzej A. S. Puškina otvoren upravo u tom objektu, a Galerija daje uvid u interijere i predmete iz stalnog postava.

Pregled i usporedba web stranica hrvatskih, čeških i slovačkih muzeja i zbirki književne baštine trebali bi upozoriti na različite pristupe prezentaciji te specifične vrste građe te potaknuti ustanove koje se bave upravo tim segmentom povijesne baštine da porade na unapređenju web stranica putem kojih omogućuju i olakšavaju uvid u građu koja je nerijetko zaštićena i nedostupna. Ono što privlači pozornost ljudi koji pretražuju internet jest dobar dizajn stranica, prepoznatljivost (logotipi ustanova i sl.) i zanimljiv ilustrativni materijali koji prati tekst, a da

bi željeni podaci bili dostupni širokom krugu ljudi, potrebno je omogućiti i jednostavno nalaženje stranica uz pomoć jednostavnih ključnih pojmova.

Osvrt na hrvatske zbirke i muzeje možda je bio nešto kritičniji, no u dobroj namjeri, kako bismo upozorili na potrebu kreativnije prezentacije naših povijesnih i umjetničkih vrednota, približavanje širokoj publici i pobuđivanje zanimanja javnosti kakvo i zaslužuju. Nažalost, mnoštvo hrvatskih velikana pisane riječi još nema svoju spomen-zbirku iako to zaslužuju, pa akcija na području otvaranja virtualnih muzeja u budućnosti ne bi trebalo nedostajati.

A COMPARISON OF CROATIAN, CZECH AND SLOVAK WEB SITES OF MUSEUMS AND MUSEUM COLLECTIONS DEALING WITH THE THEME OF THE LITERARY HERITAGE

Museum and memorial collections of the literary heritage are not a frequent form of presentation of the cultural heritage and are therefore less in the media than other forms of museums and collections. Out of all the museums and collections of this kind, only a small number of them have their pages on the Internet that present the objects in their collections, the ambience exhibits, the architecture and the historical significance that invite those that are interested to visit them.

Croatian, Slovak and Czech web sites of museums and collections that exhibit the literary heritage were used as examples in the presentation and comparison of the Croatian web sites of the Miroslav and Bela Krleža Memorial Collection, the Home of Marin Držić, the Ivan Goran Kovačić Memorial Museum, the Baltazar Bogišić Collection, the memorial houses of Antun Gustav Matoš and Ivana Brlić-Mažuranić; Czech web sites of the Franz Kafka Museum and the National Literature Collection, as well as Slovak web pages

of the Archive of Literature and Art of the Slovak National Library, the Slovak National Literary Museum, the Exhibition of the Literary Tradition of East Slovakia, the Slovak Museum of Alexander Sergeevich Pushkin, and the Ljudevit Št'ur Museum were presented.

The idea behind this presentation is to promote the exhibition of the Croatian literary heritage in

all of its forms since, apart from the examples listed above, information about other significant authors and the written heritage has been sporadic and most often given just a mention within tourist sites, without any serious treatment and presentation (for example, Petar Hektorović's Tvrđalj in Stari Grad and the house of Hanibal Lucić in Nečujam).

SPOMEN–SOBA SILVIJA STRAHIMIRA KRANJČEVIĆA

NEDIM MUŠOVIĆ
**Muzej književnosti i pozorišne
umjetnosti Bosne i Hercegovine
Sarajevo, Bosna i Hercegovina**

Godine 1961. počinje raditi Muzej književnosti Bosne i Hercegovine kao u to vrijeme jedna od malobrojnih kulturnih institucija formirajući zbirku književnika koji su rođeni u BiH ili su svojim stvaralaštvom ostali utkani u literarnu mapu naše zemlje. Zbirka kojom je, može se reći, počela djelatnost naše ustanove pripada velikom pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću i ona je do danas, 45 godina poslije, izložena kao permanentni živi prostor u samoj ekspoziciji, plijeni nemalu pozornost svih istinskih zaljubljenika u njegovu poetsku riječ, književnost i kulturu uopće, čineći specifičnu muzeološku i umjetničku vrijednost, a njezina je dostupnost, kako entuzijastima i posjetiteljima, tako i raznim akademskim radnicima, studentima, istraživačima, povjesničarima, teoretičarima, izdavačima i drugima, sigurno pridonijela daljnjoj popularizaciji kako same zbirke, tako i Muzeja općenito.

Prva velika prezentacija ukupne Kranjčevićeve ostavštine izložena je 10. ožujka 1988. godine, u povodu 80. godišnjice smrti pjesnika i nosi naslov *Život i književno stvaralaštva Silvija Strahimira Kranjčevića*. Autor izložbe je Aleksandar Ljiljak, postavljena je u auli Narod-

ne i univerzitetske biblioteke BiH (tzv. Vijećnice), a svečano ju je, pred velikim brojem posjetilaca, prigodnim govorom otvorio književnik Jure Kaštelan. Sama izložba bila je koncipirana tako da su dijelovi inventara Kranjčevićeve radne sobe (činili su ga radni stol i stolica, dvije police, dva omalena stola te umjetničke slike obješene na četiri panel-ploče u pozadini) okruženi s osamnaest vitrina u kojima je bio izbor relevantnih eksponata poput rukopisa, dokumenata, bilježnica, fotografija i ostalog materijala. Postav je organiziran suradnjom Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Narodne i univerzitetske biblioteke BiH, Jugoslovenske akademije nauka i umjetnosti i Zavoda za književnost i teatrologiju iz Zagreba. Isti je postav gostovao u glavnom gradu Hrvatske, u prestižnom izložbenom prostoru na Jezuitskom trgu 4, od 26. listopada do 6. studenog 1988. godine, a potom i u drugim mjestima u zemlji. To je bio prvi put da je zbirka “izašla” iz Muzeja predstavljajući se daleko od matičnog doma.

Sljedeća velika svečana prezentacija održana je desetak godina kasnije, u povodu 90. godišnjice pjesnikove smrti, u siječnju 1999. godine u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, kada je obnovljen stalni muzejski postav pod nazivom *Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića* autorice Mire Miljanović. Njome je prezentirana pjesnikova radna soba s osobnom bibliotekom, originalnim rukopisima, prepiskom, bilježnicama, dokumentima, fotografijama, stolom za kojim je radio i stvarao, s umjetničkim slikama, skulpturama i drugim predmetima i eksponatima koji jasnije osvjetljavaju bogat i buran pjesnikov životni put. Na taj je način nakon

punih devet desetljeća izvanredno vrijedna spisateljeva radna soba, biblioteka i arhiva iz ostavštine nastavila kontinuitet muzejske dostupnosti. Tim je potezom omogućeno, kako je davne 1949. godine zapisao književnik Isak Samokovlija, zamisliti velikog pjesnika kako do duboko u noć sjedi za svojim radnim stolom i stvara svoju besmrtnu poeziju *izdižući se i noseći u vrtoglave visine pjesničkog zanosa i nadahnuća*.

Značaj Kranjčevića, kako za Hrvatsku, tako i za Bosnu i Hercegovinu, поближе je određen sredinom u kojoj je proveo svoje godine i u kojoj je stvarao književnost po kojoj ga do danas pamtimo. Iz rod-

nog Senja u Bosnu i Hercegovinu stigao je 1886. kao učitelj u Livno i Bijeljino, a u Sarajevo dolazi 17. listopada 1893. i u njemu ostaje do smrti. Na početku svoga sarajevskog života stanovao je u Hadži Sulejmanovoj ulici 2, a potom u ulici Nova Testa 34 na Baščaršiji, nedaleko od današnje Vijećnice. U tom stanu od tri nevelike sobe na prvom katu, proživio je sa svojom obitelji posljednje godine svog života. Umro je u 29. listopada 1908. godine, u 44. godini, nakon duge i teške bolesti.

Pjesnikova radna soba, koja se sastoji od radnog stola, stolice, tri police za knjige, dva stolića, dva perzijska saga, bogate

Slika 1. Arhivska fotografije Radne sobe Silvija Strahimira Kranjčevića

biblioteke, arhive, mnoštva umjetničkih slika i skulptura, kupovana je, očito, postupno, ovisno o prilikama i financijskim mogućnostima.

Na jednoj sačuvanoj fotografiji kojom je Kranjčević sveobuhvatno ovjekovječio svoj radni prostor, datiranoj i signiranoj svojeručno "S. 5. XII 1896.", vide se писаći stol i stolica, na stolu tintarnica i posušilo, omalene figure Goethea i Schillera, svijećnjak s dvije svijeće i stilska svjetiljka. Lijevo od писаćeg stola stajao je stalak za cvijeće i stolić od bambusa. Desno od stola nalazio se stolić od trske s brojnim rukopisima i manuskriptima u neredu. Do danas su sa spomenute fotografije u Muzeju sačuvani radni stol s tintarnicom i posušilom, figure Goethea i Schillera te stolica. Ostali dijelovi

namještaja, slike i ostali inventar koji je krasio pjesnikov radni prostor kupljen je uglavnom oko 1900. godine, tj. nakon ženidbe s Gabrijelom Anom Kašaj 1898. godine, čiji se utjecaj ne može zanemariti kada je u pitanju izbor namještaja, umjetničkih slika i ostalih predmeta, pa tako i izbora knjiga za bogatu biblioteku, s obzirom na njezino solidno građansko obrazovanje i odlično poznavanje francuskoga i njemačkog jezika.

Godinu dana nakon Kranjčevićeve smrti, 6. studenog 1909. godine, pjesnikova je udovica prodala cjelokupnu Silvijevu ostavštinu Institutu za istraživanje Balkana, koji je svoju djelatnost obavljao u zgradi tada novoosnovanog Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Razlog zašto se gospođa Ela tako brzo rastala od zbirke

Slika 2. Ambijentalni postav Radne sobe Silvija Strahimira Kranjčevića

svog supruga prije svega je materijalne prirode. Naime, zbog turobne činjenice da je pjesnik dugo bolovao, bio operiran u Beču, pa onda opet u Sarajevu, to je, dakako, zahtijevalo mnogo novca.

U prijedlogu kupoprodajnog ugovora u 12. točkama, koji je 1910. godine sastavila i napisala svojeručno gospođa Ela, spominje se iznos od 3 000 kruna koje je trebalo isplatiti tijekom tri godine, tj. do 1912. Postoji dokumentiran podatak da je Ela Kranjčević primila 500 kruna 9. ožujka 1910. godine, te dodatnih 500 kruna 11. ožujka 1911. godine. Međutim, samo nekoliko tjedana nakon te predzadnje isplate Gabrijela Kranjčević je iznenada preminula u Zagrebu te nije poznato što se dogodilo s ostatkom novca, odnosno, je li isplaćen Kranjčevićev nasljednici, kćeri Višnji, rođenoj 19. srpnja 1904. godine. Uz prijedlog ugovora o prodaji priložen je i rukopisni popis predmeta i knjiga na 32 stranice, koji je osobno sastavila Ela Kranjčević. Iz tog su popisa izuzeti periodika, rukopisi (uključujući i manuskripte), dokumenti i fotografije, koji su naknadno popisani; sastavljena je i prva bibliografija publikacija iz biblioteke, iako nekompletna jer zbog nepoznatih razloga nisu navedeni izdavač i godina objavljivanja.

U točki 4. ugovora o prodaji pjesnikove radne sobe stoji: *Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića mora da ostane nerazdijeljena u cjelosti, točno prema priloženom inventaru uvijek, za sva vremena, onako kako ju je Institut za istraživanje Balkana dne 9. studenog 1909. u svoj zavod primio, a točka 6. izričito glasi: Radna soba nosit će uvijek naslov Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića.* Institut, ali i gospođa Ela, obvezali su se, prema točkama 7. i 8. tog

ugovora, prikupljati sva nova izdanja Kranjčevićevih djela, kao i kritičku literaturu o njemu. Nužno je citirati i točku 11. ugovora: *Prestane li jednom Institut za istraživanje Balkana kao takav, onda je dužnost predstavnika ovog zavoda, da sobu Silvija Str. Kranjčevića čitavu, nerazdijeljenu, u cjelini točno po inventaru prenese u kakav drugi dolični zavod (na primjer, muzej, biblioteka) Bosne i Hercegovine, eventualno, Hrvatske i Slovenije.*

S obzirom na to da je Institut bio smješten u zgradi Zemaljskog muzeja, radna soba S. S. Kranjčevića čuvana je u toj ustanovi sve do 1949. godine. Sačuvana je jedna fotografija Kranjčevićeve radne sobe u Institutu za istraživanje Balkana, na kojoj se vidi visoka drvena polica za knjige s uredno složenim primjercima iz pjesnikove biblioteke, dok na vrhu police stoje četiri keramičke vaze i omalene figure Petrarke, Goethea, Schillera, Dantea i Šenoe. Desno od police je stolić s mramornom pločom, na kojemu su Kranjčevićevi osobni predmeti te pjesnikov gipsani reljef, iz 1906. godine, rad kipara Ivana Meštrovića, s kojim je pjesnik održavao prijateljske odnose o čemu je ostala plodna korespondencija. Na pisaćem stolu, na kojemu nema zelene čahe kao danas, vide se posljednja pjesnikova zbirka, *Pjesme* iz 1908., tri leksikona, okvir s obiteljskim fotografijama i buket suhog cvijeća koje je pjesnik darovao svojoj supruzi prilikom zaruka. Na zidu iznad pisaćeg stola stoje dvije slike Senja, slika pod nazivom *Ribari*, dva okvira s medaljonima i ulje na platnu s naslovom *Mare*. Na lijevom je zidu vijenac s Kranjčevićeva pokopa, dalmatinske gusle te dvije preslice koje je pjesniku darovalo Hrvatsko pjevačko

Slika 3. Ormar iz ostavštine Silvija Strahimira Kranjčevića

društvo “Trebević” iz Sarajeva, dok je na podu omanji sag iz Kranjčevićeva doma. Fotografiran je, očito, samo jedan kut sobe, tako da je ukupni pregled prostora otežan. Nema podataka kada je ta fotografija snimljena i je li možda gospođa Ela dala neke upute o rasporedu i prezentiranju predmeta iz radne sobe njezina supruga, tako da postoji sumnja da je u pitanju instalacija modificirana i prilagođena dostupnom prostoru, a ne točna rekonstrukcija pjesnikove radne sobe iz ulice Nova Testa 34, posljednjeg prebivališta Kranjčevićevih.

Iz tog razdoblja postoji i nekoliko novinarskih zapisa o pohranjenoj Kranjčevićevoj ostavštini. Tako je Zagrebački časopis “Pokret” iz 1909. godine u 259. broju zabilježio da su Kranjčevićeva soba i arhiva sačuvane u cijelosti i da se nalaze u Institutu za istraživanje Balkana zaslugom tadašnjeg direktora i jednoga od osnivača Instituta gospodina Karla Pača. O tome piše i zagrebački list “Ilustrirani odbor” iz 1909. godine pod naslovom *Silvijeva soba*. Od siječnja 1910. godine *Radna soba S. S. Kranjčevića* službeno je otvorena za posjetitelje. U pjesnikovoj se zbirci čuva i knjiga dojmova iz tog vremena, luksuzno opremljena, u smeđem kožnom uvezu, i vrlo dobro očuvana, a prva je upisnica bila simbolično, Ela Kranjčević. U prvih nekoliko dana posjetitelji su svojim potpisima ispunili 104 stranice knjige, a među njima su bile i neke ugledne ličnosti poput tadašnjega francuskog konzula u Sarajevu Berthe Grenarda, koji se u knjigu dojmova upisao 29. siječnja 1910. Idućih mjeseci izložbu su, među ostalima, posjetili političar Mehmed Spaho, kipar Rudolf Valdec, koji je i tvorac Kranjčevićeva nadgrobnog spomenika, arhitekt Jo-

sip Vancaš, književnici Ivan Miličević, Osman Nuri Hodžić, Ivo Ćipiko, Safetbeg Bašagić, Borivoje Jevtić, Hamdija Kreševljaković, Svetozar Ćorović, Aleksa Šantić i mnogi drugi. Tijekom Prvoga svjetskog rata posjetitelji su bili rijetki, uglavnom su to bili teolozi, studenti, književnici i profesori. U listopadu 1917. godine izložbu su organizirano posjetili slikari Karlo Mijić, Roman Petrović, Gabrijel Jurkić i Petar Tiješić. Nakon završetka rata posjetitelji su sve brojniji. Dana 11. veljače 1918. u *Knjigu utisaka* upisao se i fra Julijan Jelenić s grupom uglednih franjevaca Bosne Srebrne. Fra Jelenić je posjetio Kranjčevićevu radnu sobu i 1. listopada 1919., u društvu nekoliko franjevaca iz Splita i Dubrovnika. Pjesnik i esejist Dimitrije Mitrinović zapisao je svoj dojam 28. srpnja 1930., a poznati knjižar Abo Koen upisao se 5. travnja 1933. godine. Osobito su brojne bile organizirane ekscurzije maturanata, đaka i studenata iz cijele zemlje, posebno iz Hrvatske, a među posjetiteljima su bili i mnogobrojni gosti iz Europe, bilo da je riječ o Kranjčevićevim kolegama, prijateljima iz dana Habsburške Monarhije ili pak o urednicima, profesorima i slavistima s raznih europskih sveučilišta. Zanimljivo da u *Knjizi utisaka* gotovo i nema zapisa, ocjene ili dojma o izložbi i pjesniku, što je možda bio običaj tadašnjeg vremena. Posjetitelji su se uglavnom potpisivali i bilježili datum svog posjeta, dok su osvrti i komentari uglavnom izostajali. Među izuzecima bio je i posljednji upisani posjetitelj profesor Gašpar Bujas iz Sinja, koji je svoj zapis ostavio 30. ožujka 1943. godine: *Uvijek rado muslim na Kranjčevića, a kad sam na tragu njegovih misli, onda im se ne mogu oteti.*

Kraj Drugoga svjetskog rata donio je novo vrijeme, nove koncepte i nove preustroje u društvu i kulturi. Tako je 1949. godine *Radna soba S. S. Kranjčevića* predana Muzeju grada Sarajeva, koji u to vrijeme u svom sklopu ima poseban odjel za književnost i književnu povijest. Taj će odjel sredinom 1961. godine pre-rasti u Muzej književnosti, kojemu je, dakako, s ostalim literarnim zbirkama bosanskohercegovačkih pisaca pripala i Kranjčevićeva kolekcija koja se od tada pa sve do danas čuva u toj ustanovi i koja od 1969. godine otvara i kazališni odjel, dobivajući time svoj puni naziv Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine. Tako se *Radna soba S. S. Kranjčevića* u našem Muzeju čuva upravo onako kako ju je gospođa Ela Kranjčević ostavila u naslijeđe budućim naraštajima.

Kada tako vrijedan književni i dokumentarni materijal promijeni više vlasnika, uz tri devastirajuća rata na ovim prostorima, onda je, nažalost, moguće očekivati da neki eksponati nedostaju ili su oštećeni. Tako je u ratu 1992.-1995. otuđena pjesnikova osobna violina sa futrolom, bilježnica s svojeručno napisanim pjesmama iz zbirke *Trzaji* te nekoliko rukopisa, koji su uoči rata, prilikom jedne manifestacije, bili izloženi u Domu pisaca u Sarajevu, odakle su, nažalost, nepovratno nestali. Zimi 2005. godine, tijekom jedne provale, ukradeno je sedam slika iz Kranjčevićeve zbirke, kojima se do danas nije ušlo u trag. Srećom, sve ostalo dobro je pohranjeno i čuvano u depou Muzeja. Od svih izložaka u Kranjčevićevoj zbirci najugroženija je, tijekom devet desetljeća, bila bogata pjesnikova biblioteka, koja je, prema popisu Ele Kranjčević iz svibnja 1909. godine, s časopisima, leksikonima

i rječnicima imala 701 naslov. Komparativnom analizom kartoteka iz Instituta za istraživanje Balkana i Muzeja grada Sarajeva lako je uočiti da neke izuzetno vrijedne, raritetne knjige nedostaju. Među njima, su, recimo, Gundulićev *Osman* u tri sveska iz 1826. godine, Marulićeva *Judita* iz 1901., *Ilijada* u prijevodu Tome Maretića iz 1905., *Sveto pismo* na latinskom jeziku iz 1648. godine i druge. U očuvanoj dokumentaciji, nažalost, nema primopredajnog spisa Zemaljskog muzeja iz 1949. godine, kada je zbirka preseljena u gradski Muzej, pa stoga nije moguće adekvatno ustanoviti u kojem su razdoblju knjige otuđene. Revizijom pjesnikova inventara iz 1964. godine, prema popisu Kranjčevićeve udovice, nedostaje 97 naslova (ukupno 109 knjiga).

Sama biblioteka Silvija Strahimira Kranjčevića, stručno birana, obuhvaća najznačajnija djela europske književnosti, bilo da je riječ o recentnoj ili klasičnoj literaturi. Uglavnom su to njemačka izdanja, a brojna su originalna, prva izdanja. Kao svestrana ličnost, Kranjčević se zanimao za razna polja znanosti i kulture, pa je tako u popisu biblioteke svog supruga gospođa Ela knjige selekcionirala u petnaest grupa: filozofija, povijest, zemljopis, etnologija, prirodnoznanstvo, pedagogija, zbirke narodnih pjesama i pripovijedaka, hrvatska literatura, ostale slavenske književnosti, njemačka literatura, romanske književnosti, engleska i nordijska literatura, rječnici te ostala bibliografija i časopisi. Postoji, naravno, i primjerenija sistematizacija bibliotečkog fonda, ali Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti je zadržao tu, koju je uspostavila Ela Kranjčević, pa su stoga knjige i složene upravo tim redom. Tako je ostalo do danas.

Najvrednije knjige u zbirci svakako su one s područja književne beletristike. Od engleskih pisaca zastupljeni su Shakespeare, Bayron, Shelley, Goldschmidt, Darwin, George Eliot, Lock, Bakl; od ruskih tu su Puškin, Ljermontov, Gogolj, Tolstoj, Dostojevski, Čehov, Gorki, Turgenjev, Njekrasov, Aleksejev; od mađarskih pisaca zastupljen je Pötefi; od Francuza tu su Moliere, Racine, Voltaire, Balzac, Zola, Daudet, Flaubert, Maupassant, Merimee; od Talijana tu su Dante, Manzoni, Tommaseo, Petrarca, Leopardi; od skandinavskih pisaca Andersen, Ibsen, Lagerlöf, Björnson; grčki klasici zastupljeni su Homerom, Aristotelom (i to izdanjima tiskanim u Zagrebu 1869. godine), Sofoklom (tiskanim u Beogradu 1865. godine); od čeških pisaca tu su Rakita, Tomek Vaclav, Neruda, Krečlicki; od poljskih tu su Kraslevski, Mickievič, Sijenkijević; od Nijemaca tu su Goethe, Lessing, Hegel, Schiller, Kant, Schopenhauer, Lenau, Bidner, Ranke, Weber; od slovenskih pisaca tu su Gregorčič, Prešern i Aškerc, s prijevodima na hrvatski i njemački jezik, a od Španjolaca su zastupljeni Cervantes i Calderon de la Barca. U zbirci se nalazi i nekoliko izdanja Biblije na raznim jezicima. Biblija koja je, prema Kranjčeviću osobnom priznanju, bila njegov glavni izvor poetske inspiracije i nadahnuća.

U cjelokupnoj knjižnici najbrojniji su hrvatski, srpski i bosanskohercegovački autori, među njima i Kranjčevićeve kolege, od kojih su mnogi surađivali u listu "Nada", čiji je urednik bio Kranjčević, ali i oni stariji, klasični pisci s južnoslavenskih prostora. Tako neke knjige imaju i posvete autora, što zasigurno svjedoči o vezama samog Kranjčevića sa suvremenima iz raz-

nih zemalja Habsburške Monarhije, ali i šire.

Od hrvatskih književnika tu su Reljković, Mažuranić, Šenoa, Demetar, Harambašić, Radić, Dukat, Badalić, Deželić, Hranilović, Kukuljević, Lovrić, Marković, Nemčić, Trnski, Gundulić, Viktor Car Emin, Dežman, Čipiko, Đalski, Kozarac, Leskovar, Novak, Tomić, Vidrić, Nazor, Vojnović, Marulić, Preradović, Begović, Matoš i drugi.

Od srpskih i crnogorskih pisaca u biblioteci su zastupljena djela Sremca, Karadžića, Matavulja, Stankovića, Popovića, Lazarevića, Njegoša, Ilića, Kostića, Savića, Ostojića, Ljubiše i drugih. Tu su i brojne publikacije o srpskim narodnim pjesmama, usmenoj poeziji te knjige s područja etnologije, povijesti, gramatike, leksikologije, kao i mnogobrojni rječnici i leksikoni raznih profila. Među najzastupljenijom grupacijom publikacija su djela autora iz Bosne i Hercegovine. Tu su djela Bašagića, Miličevića, Hadžića, Mulabdića, fra Grge Martića, Ivana Frane Jukića, Tugomira Alaupovića, Milakovića, Šantića, Čorovića, Stefanovića, Kurta, Lepušića i mnogih drugih. Kranjčević je pokazivao veliko zanimanje za bosanskohercegovačku narodnu književnost, ali i za njenu burnu povijest, etnologiju, leksikologiju, zemljopis, arhitekturu i umjetnost te zemlje, o čemu svjedoče i naslovi takve tematike. Djela autora iz Bosne i Hercegovine uglavnom su tiskana u Tuzli, Sarajevu i Mostaru, što im daje posebnu i opću vrijednost s obzirom da na to je *Bosniaca* velikim djelom uništena u posljednjem ratu 1992.-1995. Kranjčević je pedantno prikupljao gotovo svu recentnu periodiku svog podneblja i vremena, pa tako njegova biblioteka

sadržava komplete i pojedinačna godišta časopisa “Nada” (latinično i ćirilčno izdanje), “Hrvatska vila”, “Hrvatska misao”, “Savremenik”, “Prosvjeta”, “Vienac”, “Život”, “Pobratim”, “Zvono”, “Behar”, “Novi vijek”, “Srđ”; osim toga, tu su rječnici hrvatsko-njemačkog jezika te srpskog, slovenskog i ruskog jezika, brojna izdanja hrvatskog pravopisa, nekoliko atlasa, ali i djela iz povijesti, zemljopisa, pedagogije, etnologije, filozofije i trgovine.

Najstarije knjige u knjižnici već su spomenuto *Sveto pismo* na latinskom jeziku iz 1648. godine, koja je, nažalost, otuđena, i *Dramatische Gedichte* Petera Metastasia iz 1775. godine, pisana goticom, što govori i o Kranjčevićevoj bibliofilskoj sklonosti. Inače, na gotovo svim knjigama i časopisima Kranjčević je svojeručni potpis tintom, a njegove bilješke, dojmovi o djelu, komentari, pisani uglavnom grafitnom olovkom, nalaze se na brojnim marginama.

Većina knjiga je u tvrdom, vrlo kvalitetnom kožnom, platnenom ili kartonskom uvezu, ukrašena klasičnim dizajnom. Knjige čiji su uvezi i korice s vremenom oštećeni zamijenjeni su crvenim i sivim kartonskim uvezom napravljenim prije četrdeset godina, tijekom prvog razdoblja djelovanja Muzeja. To je napravljeno radi konzervacije i zaštite publikacija, ali je time, nažalost, izgubljen klasični autentični izgled, što je u muzeološkom smislu degradacija originalne vrijednosti i vizualne atraktivnosti.

Od izdanja Kranjčevićevih djela u biblioteci su *Izabrane pjesme*, Zagreb, 1898., *Trzaji*, Tuzla, 1902. i *Pjesme*, divot-izdanje, Zagreb, 1908., zatim brojna pojedinačna tiskana izdanja njegovih pjesama te *Izabrana djela*, izdana nepo-

sredno nakon pjesnikove smrti. Nažalost, nedostaju *Bugarkinje*, Kranjčevićev pjesnički prvijenac, tiskan u Senju 1885. godine, u izdanju senjskog knjižara Marijana Župana, iako se nalazio na prvobitnom popisu gospođe Ele. U zbirci su brojne publikacije, antologije, zbornici ili izabrana djela, s izborom iz njegove poezije, izdana u dugom razdoblju nakon njegove smrti, te opsežna kritička literatura o Kranjčevićevu životu i djelu.

Specifičnu vrijednost *Radne sobe S. S. Kranjčevića* čini njegova arhiva, koja sadržava originalne rukopise njegovih pjesama, proze, prepjeva, prijevoda, predavanja iz zemljopisa i trgovine iz vremena njegova učiteljovanja, kao i opsežnu prepisku sa suprugom, rodbinom, kolegama i prijateljima, te izjave sućuti što su ih u povodu pjesnikove smrti njegovoj udovici slale poznate osobe i razna društva s tadašnje javne scene. Tu su i brojne fotografije pjesnika i njegove obitelji, njegovih prijatelja, suradnika, roditelja, te druge fotografije raznolika sadržaja, objavljene u časopisu “Nada”, koje je sam Kranjčević skupljao tijekom urednikovanja u tom listu, u razdoblju 1894.-1903. godine, prikupivši tako iznimno vrijednu fototeku posebne arhivske vrijednosti.

Među rukopisima je i osam malih bilježnica u kožnom i platnenom uvezu, u kojima je Kranjčević, osim proze i poezije, zapisivao kritičke i intimne bilješke u vezi s pročitanim knjigama, te citate i komentare iz raznih publikacija. Zabilješke su pisane tintom, i to uglavnom na njemačkom jeziku, što je vrlo zanimljivo. U jednoj su bilježnici zapisana imena učenika I. a razreda s ocjenama iz zemljopisa, koji je Kranjčević neko vrijeme predavao, a u drugoj su adrese

raznih liječnika iz Beča s kojima je pjesnik kontaktirao zbog svoje bolesti. U tim bilježnicama nema rukopisa pjesama ni beletrističke proze, ali vrijednost im je dokumentarna i obiluju autobiografskim podacima važnim za upoznavanje i bliže sagledavanje Kranjčevićeva života i djela.

Druga bilježnica, formata školske, datirana 29. X. 1884. godine, sadržava brojne rukopise varijanti pjesama, ali i prvi čin dramskog teksta povijesne tematike *Fra Antonio – Tragedija senjske izborbe za slobodu*, koji je i ostao u fragmentu. Bilježnica iz 1890. pisana u Bijeljini, uglavnom olovkom i tintom, sadržava pjesme koje su tiskane u časopisu “Vijenac” prije 1890., godine, a potom i u *Izabranim pjesmama* 1898. Bilježnica s pjesmama nastalim 1905. i 1906. godine, tj. u vrijeme kada je pjesnik već bio teško bolestan, pune su ispravaka, dopisivanja, križanja i popravaka. U toj je bilježnici i poznata pjesma *Na pučini*, objavljena 1906. godine u časopisu “Savremenik”, a potom, izmijenjena, u posthumno objavljenoj zbirci *Pjesme* iz 1908. godine.

Rukopis Kranjčevićeva pjesničkog prvijenca *Bugarkinje* pisan je na pojedinačnim listovima velikog formata, i to bez ispravaka, što znači da je to bio konačni prijepis spreman za tisak. Među očuvanim su rukopisima i 34 pojedinačne pjesme, pisane crnom tintom, svaka na jednom listu papira, kao i šesnaest listova dramske proze pod radnim naslovom *Čin I*, jednoga od pjesnikovih scenskih fragmenata. Kranjčevići prijevodi djela Heinricha Heinea pod naslovom *Ata Trol* također su u rukopisu, kao i prijevod djela Karmen Silve pod nazivom *S puta nevolje*, pisan tintom i tiskan u “Nadi” između 1895. i 1896., te posthumno u

časopisu “Hrvatska zajednica” 1909. godine. U rukopisu je ostao sačuvan i članak *Postanak i razvitak hrvatskog pjevačkog društva “Trebević”*, pisan na devet listova.

Od dokumentarističkih eksponata u Kranjčevićевой se zbirci, među ostalima, čuvaju pjesnikova gimnazijska svjedodžba “prvog reda” Kraljevske gimnazije u Senju, vjenčani list Silvija i Gabrijele Ane Kašaj iz 1898. godine, krsni list kćeri Višnje iz 1904. godine, pjesnikov smrtni list te diplome, svjedodžbe, spomenice i ostali službeni dokumenti (što čini ukupno 49 dokumenata).

Izložba pod nazivom *Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića* u novoootvorenom izložbenom prostoru tzv. magaze u zgradi Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH u razdoblju od 1999. do 2003. godine svakako je modificirana instalacija, što znači da postav nije autentičan, s obzirom na to da nije ni moguće rekonstruirati inventar sobe onako kako je bio izvorno postavljen u Kranjčevićevu domu. Međutim, prostor, iako skromnih dimenzija, prilično je fleksibilan jer se prividno sastojao od dva dijela, izdignut na dvije razine, pa je moguće izdvojiti pjesnikovu radnu sobu od izložbe njegovih rukopisa, dokumenta, prepiske, fotografija, slika, izdanja njegovih knjiga i nekih osobnih predmeta, a da sve opet čini skladnu, koherentnu cjelinu. Ono što je najbitnije za taj postav jest činjenica da su izložci autentični, dobro očuvani i vizualno atraktivni.

Radna je soba izložena u izdignutom dijelu prostorije, odijeljene niskom drvenom ogradom. U lijevom se kutu nalazi visoka zidana peć od tzv. lončića, što je uobičajeni detalj u građanskim kućama s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Sama

peć nije dio originalnog postava već je naslijeđena s ambijentom i prostorom prilikom useljenja Muzeja u zdanje. Gornjim je prostorom dominirao pjesnikov писаći stol od hrastovine s pet ladica i drvena stolica sa sjedalom i naslonom od bambusa. Na stolu je stajala tintarnica od gusa s četiri pera, posušilo, nekoliko probranih knjiga i časopisa iz pjesnikove knjižnice, fotografije Silvija i Ele, snimljena u Gredicama 17. rujna 1902. godine, između dva stakla i pjesnikova *Sainte Bible*, objavljena u Cambridgeu 1882. godine na latinskom jeziku. Uz radni stol prislonjen je pjesnikov štap za hodanje fine i elegantne izrade. Dvije stilske police za knjige nalaze se uza zid iza pisaćeg stola. Na jednoj su mramorne figurice Goethea, Schillera i Petrarce, na drugoj gipsana bista S. S. Kranjčevića, rad kipara Marina Studina iz 1923. godine, koja je, dakle, naknadno dodana zbirci. U prostoru su bila i dva stolića, jedan s mramornom pločom, stilski, na kojemu je stajala keramička vazna, a drugi, manji, drveni, na kojemu su stajali bista Augusta Šenoa, pjesnikova šalica za čaj od porculana i posuda za cigarete. U lijevom kutu, ispred stola, bila je gipsana bista *Cave criticum*, nepoznate osobe na drvenom postolju, rad kipara Rudolfa Valdeca. Lijevo od stola, u dvije police u zidu, izloženi su časopisi, drvena kutija za pisma, gusle i dvije preslice, te prva Kranjčevićeva tiskana pjesma *Zavjet*. Na podu su dva perzijska saga. Na zidovima i drvenoj pregradi vise umjetničke slike koje je Kranjčević kupio ili dobio na poklon u razdoblju 1892.-1908. Tu su, prije svega, pjesnikova rodna kuća u Senju, ulje na platnu, slikana 1908., rad slikara Krzislava Eleza, *Pejzaž iz Senja*, akvarel, 1908., Mane Krnića i *Seoska*

crkva, akvarel, 1895., rad Klementa Crnčića; tu je nekoliko slika umjetnika Meneghela Dinčića: *Ribari*, iz 1892., te *Pijaca*, obje crtane tušem na kartonskoj podlozi; *Pejzaž iz Sarajeva*, akvarel, iz 1906.; *Hrist*, ulje na platnu, iz 1901.; *Marina*, ulje na platnu, 1892. Izložene su i dvije gravure A. Webera pod nazivom *U lancima* i *Hrist*; tu je i portret fra Grge Martića, olovka, 1894., rad nepoznatog autora; zatim, *Crkva pored mora*, crtež, tuš, 1906. Tomislava Krizmana; *Levita*, gipsani reljef fra Grge Martića, te *Iz madridskog života*, akvarel, 1905., rad Milana Plavšića. Tu su još i dva okvira s medaljonima (muškim i ženskim likom, te dva muška lika) na kartonu, reprodukcije francuskih majstora, kao i uramljena fotografija Kranjčevićevih roditelja.

Visoka polica za knjige, nažalost, nije mogla biti uklopljena u izložbeni prostor u svojoj izvornoj veličini pa su primjerci iz biblioteke, ali samo oni koji su očuvani u originalnom uvezu, izloženi u polici ispod drvenog stropa, kao i u dvije stilske police u kutu sobe.

Donji izložbeni prostor poslužio je za prezentaciju rukopisa, dokumenata, raznih izdanja njegovih knjiga, prepiske i osobnih predmeta smještenih u sedam staklenih vitrina; na zidovima je bilo smješteno šest panoa s fotografijama i rukopisima. U taj se prostor ulazi izravno iz muzejskog dvorišta, tako da pjesnikova soba djeluje dodatno impresivno. Posjetitelji tako mogu vidjeti Kranjčevićeve bilježnice i pjesme iz zbirke *Bugarkinje*, *Trzaji*, *Izabrane pjesme* i *Pjesme*, prozu, prijevode, spise s nastavnčkih predavanja zemljopisa i trgovine, koje je pjesnik predavao tijekom svoga profesorskog razdoblja, nekoliko službenih dokumenata, svjedodžbe iz gimnazije u Senju,

vjenčani list, krsni list kćeri Višnje, kao i pjesnikov samrtni list. Među izloženim službenim dokumentima je i *Uredovna svjedočba* br. 1927 od 8. srpnja 1886. godine, izdana u Senju, koja se *izdaje na usmenu zamolbu stranke koja će moliti mjesto učitelja na trgovačkoj školi u Bosni i Hercegovini*. U dokumentu se još dodaje da je S. S. Kranjčević *opće uzornoga kako moralnoga tako i političkoga ponašanja*. Izložena pisma Kranjčeviću uputili su Josip Kozarac, Ksaver Šandor Đalski, Ivan Trnski, fra Grga Martić, Tugomir Alaupović, Dimitrije Mitrinović, Adolf Černi, Ivan Meštrović, te Ljubica Kranjčević, pjesnikova maćeha, i Filip Kranjčević, pjesnikov polubrat iz Senja. Dva izložena pisma napisao je Kranjčević svojoj supruzi iz Zagreba i Sarajeva, a jedno pismo uputio je kumu, književniku Josipu Milakoviću. Tu je i cirkularno pismo s naslovom *Poziv na saradnju u časopisu "Nada"* iz 1894. godine, s potpisom Koste Hermana. U posebno izdvojenoj vitini smještena su pisma i telegrami s izrazima sućuti upućeni pjesnikovoj udovici u povodu smrti njezina supruga, kao i traka s posmrtnog vijenca koji su na Kranjčevićev grob položili predstavnici "Napretka". Iznad te vitrine, na zidu, bio je izložen reljef – portret S. S. Kranjčevića u gipsu, rad slavnoga akademskog kipara Ivana Meštrovića.

Pjesnikovi osobni predmeti: kožni novčanik, kožna tabakera, dva drvena cigaretnika, kesica za sitni novac, dva svežnja ključeva, dvije vizitkarte, osobna karta u kožnom uvezu, pramen kose male Višnje (koji je inače stajao u pjesnikovu novčaniku) te osam bilježnica – notesa otvorenih na karakterističnim mjestima izloženi su u kutnoj vitrini de-

sno od ulaza, iznad koje su, s lijeve strane, posljednja Kranjčevićeva fotografija u skladnom drvenom okviru, a s desne, vitrina na zidu sa brojnim izdanjima Kranjčevićevih djela.

Danas je Kranjčevićeva radna soba smještena u zajedničkom prostoru i s dijelovima zbirke pisaca Kalmija Baruha, Petra Kočića i Hasana Kikića. Nažalost, zbog ograničenoga izložbenog prostora prezentiran je samo mali dio pjesnikove ukupne zbirke s vizualno najrelevantnijim eksponatima. Na izloženom radnom stolu nalazi se tintarnica od posrebrebrenoga gusa s četiri pera za pisanje, posušilo te nekoliko knjiga iz pjesnikove biblioteke. Uz radni stol naslonjen je i Kranjčevićev štap za hodanje. Drvena policica poslužila je za smještaj integralnog broja knjiga, a na policama su smještene i nevelike figure Šenoe, Goethea, Schillera i Petrarce, a lijevo do radnog stola nalazi se pjesnikova gipsana bista, rad Marina Studina iz 1923. godine te dvije nevelike police s dvadesetotomnim njemačkim leksikonom, keramičkom vazom i šalicom za čaj na vrhu, te s ukrasno ukoričenim časopisima koje je pjesnik skupljao ili uređivao tijekom svog života i uz koje se nalazi poznati dvotomni *Album zaslužnih Hrvata XIX stoljeća* Kranjčevićeva prijatelja Milana Grlovića. U sredini, iza stola, stoji gipsana bista *Cave criticum*, nepoznate osobe, na visokom drvenom pijedastalu, rad Rudolfa Valdeca. U prostoru je i stilski stolić s mramornom pločom, koji stoji izdvojeno, neposredno uz radni stol, a u pozadini je s lijeve strane vitrina s pjesnikovim bilježnicama, rukopisima i jednom fotografijom. Na zidovima iznad i lijevo od stola obješeno je 11 umjetničkih slika koje su sastavni dio pjesnikove zbir-

ke. Na desnom zidu nalazi se uokvirena fotografija Kranjčevićevih roditelja, kao i posljednja pjesnikova fotografija većih dimenzija u drvenom okviru. Ostatak ekspanata, nažalost, zbog prostornih razloga nije mogao biti uklopljen u taj novi ambijent te se nalaze u sastavu zbirke smještene u depou Muzeja.

Radnu sobu S. S. Kranjčevića do sada su posjetili mnogobrojni poštovatelji njegove poezije, snimale su je brojne televizijske ekipe iz BiH i Hrvatske, a njezini su dijelovi postavljeni na nekoliko internetskih stranica. Potrebno je, prema preporuci Ele Kranjčević, provesti konzervaciju najoštećenijih rukopisa, pisama i dokumenata kako bi se te dragocjenosti sačuvala i za buduće naraštaje. Nažalost, nedostatak novaca i neriješen status naše ustanove prolongirao je na neko vrijeme te aktivnosti.

Muzej književnosti uključio se u projekt zaštite, digitalizacije i daljnje, uglavnom elektroničko-internetske popularizacije ostavštine Silvija Strahimira Kranjčevića, koju je pokrenuo i realizirao Filozofski fakultet Družbe Isusove iz Zagreba, s gospodinom Danielom Miščinom na čelu. U studenom 2000. godine obavljeno je digitalno fotografiranje cjelokupne arhivske građe iz Kranjčevićeve zbirke,

koja, zajedno s pjesnikovom ostavštinom pohranjenom u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, te u Državnom arhivu u Zagrebu, čini jedinstven multimedijски model informacijsko-tehnološke prezentacije pjesnikove ukupne ostavštine na široko rasprostranjenim i dostupnim medijima. Konačnim realiziranjem tog projekta cjelokupno će Kranjčevićovo naslijeđe postati dostupno cijelom svijetu.

THE SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ COLLECTION

- *A short biography of S. S. Kranjčević*
 - *A history of the S. S. Kranjčević memorial room*
 - *The location of the Kranjčević memorial room*
 - *The S. S. Kranjčević library (a description of individual exceptional publications)*
 - *Documents, correspondence, photographs, periodicals, personal objects in the memorial room*
 - *Visual objects in Kranjčević's memorial room*
 - *The location of Kranjčević's memorial room (and other memorial rooms in the Museum)*
 - *Collection of Croatian authors and theatre professionals at the Museum (an overview)*
 - *Ways of presenting the S. S. Kranjčević memorial room as well as other collections by means of thematic exhibitions*
- This paper tries to present a comparative relationship between museums and literature in a general social and culturological sense with emphasis on one of the collections at the Museum.*

**PROJEKT
DIGITALIZACIJE
OSTAVŠTINE S. S.
KRANJČEVIĆA
KAO POTRAGA ZA
PARADIGMAMA
U PRISTUPU
DIGITALIZACIJAMA
OSTAVŠTINA
NACIONALNIH
VELIKANA**

DANIEL MIŠČIN
Filozofski fakultet Družbe Isusove
Zagreb

OSNOVNO PITANJE

Ovaj rad polazi od rezultata i dosega projekta *Zaštita, digitalizacija i popularizacija ostavštine Silvija Strahimira Kranjčevića*, o kojima će ukratko biti riječi u prvom dijelu. Ipak, u središtu pozornosti ipak je pokušaj da se odgovori na jedno drugo pitanje: *kako iskustva i analize provedene u tom projektu mogu biti korisne za druge projekte digitalizacije nacionalne baštine koji su u tijeku ili će tek biti pokrenuti?* Zato govor o matičnom projektu nije cilj nego samo polazište ovog prinosa.

**STRUKTURA “INTERNETSKOG
DOMA S. S. KRANJČEVIĆA”**

Pojavljivanje rezultata projekta *Zaštita, digitalizacija i popularizacija ostavštine*

S. S. Kranjčevića i predstavljanje “multimedijeskoga internetskog doma” Silvija Strahimira Kranjčevića¹ hrvatskoj javnosti u lipnju 2002. godine (www.sskranjcevic.hr) pobudilo je veliko zanimanje. Možda je doista čudno da jednome događaju u kulturi i znanosti (koje obično nisu u samom središtu javne pozornosti) bude poklonjeno toliko prostora. No to ipak ne čudi jer je riječ o prvoj sustavnoj bazi podataka o jednome hrvatskom velikanu. Pod pojmom *sustavna* prije svega se misli na činjenicu da rukopisi Silvija Strahimira Kranjčevića u toj bazi nisu predstavljeni samo u opsegu izbora, nego se na jednome mjestu mogu vidjeti gotovo svi njegovi rukopisi (98,2%)² njih nešto manje od 4 000. Baza je pretraživa po nekoliko kriterija. U *Životopis* su integrirani svi poznati datumi iz života ne samo S. S. Kranjčevića, nego i svih njegovih najbližih (s dokumentima i multimedijalnim dodacima vezanim uz te datume). To je učinjeno iz uvjerenja da se podacima i gradi o

¹ Projekt su zajedno proveli Filozofski fakultet Družbe Isusove, Hrvatska akademska i istraživačka mreža (CARNet), Odsjek za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Državni arhiv u Zagrebu i tvrka Novena.

² Ostalih 1,8% Kranjčevićeve rukopisne ostavštine ne nalazi se u bazi zbog jednoga ili više navedenih razloga: zbog izuzetne oštećenosti rukopisa za koji je procijenjeno da bi njegovo skeniranje moglo uvjetovati daljnje oštećenje izvornika, zbog nedostupnosti nekoliko rukopisa u vrijeme snimanja ili zbog iznimne teškoće u čitljivosti dokumenata nakon skeniranja s obzirom na ograničenja u raspoloživosti opreme i njezina prijenosa za vrijeme rada projektnog tima u Sarajevu i Senju.

jednom autoru, koji se obično izvode iz njegovih djela i privatne korespondencije može pridodati još jedan izvor nezanimarivog značenja. Naime, analiza građe koja se odnosi na najbližu rodbinu i pjesnikove prijatelje (kao što je to učinjeno u *Životopisu*, na www.sskranjcevic.hr) nudi dragocjen odgovor na pitanje kako su pjesnika doživljavali oni s kojima je živio i razgovarao, ili, još više, kakva je slika S. S. Kranjčevića u očima onih kojima je najviše vjerovao. Ta je mogućnost trebala biti iskorištena već i zato što posebice zagrebački dio ostavštine ima status obiteljskoga arhivskog fonda, tj. sadržava veliku količinu građe koja služi upravo za rasvjetljavanje tog pitanja. No tome ćemo se vratiti nešto kasnije. Drugi odjeljak baze nazvan je jednostavno *Ostavština*, i on nudi mogućnost da se rukopisi pregledavaju po načelu strukture uređene pravilima arhivističke struke. Odjeljak *Download* omogućuje korisnicima baze da "skinu" datoteke i čitaju pjesnikova djela složena u MS Word dokumente, i to, kako je uobičajeno, lokalno, s vlastitog računala, bez potrebe priključivanje na mrežu dok to čine. Odjeljak *Bibliografija* namijenjen je znanstvenicima i utemeljen je na čvrstom uvjerenju da je sustavna i strukturirana bibliografija gotovo uvjet mogućnosti znanstvenog rada. Tako su u njoj popisani svi kritički članci o S. S. Kranjčeviću (oko 800 njih), počevši od prvog osvrtu Milivoja Šrepela iz 1885. godine na tada upravo izašle *Bugarkinje*, prvu Kranjčevićevu pjesničku zbirku, pa sve do najnovijih, nedavno napisanih. U odjeljku *Pretraživanje* korisnik može pregledavati sadržaj cjelokupne baze uobičajenim upisivanjem ključne riječi, pri čemu je ispis rezultata također struk-

turiran. Baza nudi i mogućnost slušanja Kranjčevićeve ostavštine jer je izbor od 20 najpoznatijih Kranjčevićevih pjesama dostupan u izvedbi našeg uglednog dramskog umjetnika Zlatka Crnkovića. Kako se te izvedbe nalaze u MP3 zapisima, mogu se slobodno "skinuti" (*download*) na računala korisnika, jer smo smatrali da je i to oblik popularizacije pjesnikova djela, osobito primjeren duhu vremena. Osim toga, u bazi je pohranjeno i više od 80 minuta dokumentarnih i dokumentarno-igranih videoklipova koji se mogu podijeliti u tri skupine: videoklipovi o ključnim gradovima i mjestima za pjesnikov život (Senj, Rim, Zagreb, Sarajevo), videoklipovi o predmetima iz pjesnikove ostavštine (uglavnom iz radne sobe S. S. Kranjčevića u Sarajevu) i, što je dočekano s osobitim interesom, dokumentarno-igrani videoklipovi u kojima Ela Kranjčević (tumači je Rosanda Kokanović) govori o svojem životu sa Silvijem.³ U sklopu projekta snimljen je i dokumentarni film *Pisma Silviju* (Syncope production, HTV; realizacija filma: Daniel i Branka Riđički, scenarij: Daniel Miščin), a zbog velikog zanimanja javnosti izdan je i CD-ROM sa spomenutim filmom i multimedijским dodacima koji se odnose na pjesnikov život i bazu

³ Riječ je o dosljednom uprizorivanju tekstova što ih je Ela Kranjčević pisala o svom suprugu za njegova života (*Moj Silvije*) i neposredno nakon njegove smrti (*O Silvijevom životu i bolesti, Silvijeva soba* te tzv. *Notes Ele Kranjčević*, intimni "nekrolog" upravo umrlom pjesniku). Usporediti: Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela*, svezak II: *Pjesme II. Neuvršteno u pjesnikove zbirke i postuma*, uredio Dragutin Tadijanović, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1958., str. 635-658.

podataka (*Pisma Silviju*, 2002. i *Kranjčević za 21. stoljeće. Susreti s pjesnikom u našem vremenu* 2005.).

Digitalizacija Kranjčevićeve ostavštine utemeljena je na odluci da osjećaj poštovanja prema pjesniku i njegovu djelu treba odjelotvoriti dajući mu ruho za 21. stoljeće. Upravo prema očekivanju, a s obzirom na činjenicu da je to prva takva baza u nas, jedan od ozbiljnih zadataka projekta svakako je bilo to da se, usporedno s “parcijalnim ciljem” – digitalizacijom Kranjčevićeve ostavštine, nastoji pridonijeti i “globalnom cilju” – rasvjetljavanju prednosti digitalizacije kako bi se na taj način potaknulo svako slično nastojanje glede ostavština drugih

velikana. Štoviše, otpočetak smo smatrali da najvažniji uspjeh projekta *Kranjčević* ne bi bio samo izvrsnost njegovih rezultata s obzirom na autora koji je u središtu projekta, nego da će projekt doista živjeti samo ako Kranjčević na Internetu dobije društvo ostalih žitelja nacionalnoga kulturnog i znanstvenog Olimpa.

Sigurni da je potpora tom procesu daleko važnija od analitičkog pogleda unatrag (koliko god takva retrospekcija bila razlog za radost), posvetimo se sada zadatku koji stoji u naslovu ovog rada: pođimo od pojedinačne realizacije

Slika 1. Silvije Strahimir Kranjčević sa suprugom

(Kranjčevića) prema načelima koja su u projektu primijenjena, kako bi mogla koristiti svima koji dijele iste vrijednosti. Vratiti nam se, dakle, središnjem pitanju koje je istaknuto na početku.

PRETPITANJE ILI METARAZINA: ZAŠTO DIGITALIZIRATI OSTAVŠTINE NACIONALNIH VELIKANA?

Čini se da bi na to pitanje mnogo jednostavnije bilo odgovoriti protupitanjem: a zašto ne? Pritom bi, zasigurno, oni koji digitalizaciju dovode u pitanje bili

pred mnogo zahtjevnijim zadatkom od onih koji bi je branili. Ipak, kako je već spomenuto, projekt digitalizacije Kranjčevićeve ostavštine morao je računati s činjenicom da će, usporedno s provedbom svojih temeljnih ciljeva vezanih za Kranjčevićevu ostavštinu, cijelo vrijeme trebati objašnjavati i temeljnu, metarazinu, tj. razloge zbog kojih je potreban takav korak. Iako se takva pitanja posve lako mogu i razumjeti i opravdati, možda im treba posvetiti trunak pozornosti samo zato što će se ona postavljati i drugim projektima sličnih nakana, i to sve dok uz tehnologije te vrste bude stajao neobični pridjev *nove*. Ako su, naime, tehnologije nove, tada je jasno da dio onih koji gledaju njezine učinke nisu posve bliski s njom i da ta neudomaćenost lako stvara i nelagodu. To je posve normalno, iako je sigurno da će proces odumiranja te nelagode uvijek biti obrnuto proporcionalan brzini kojom se nove tehnologije razvijaju, nudeći stalno sve bolje mogućnosti i nova područja kojima se digitalizacija rukopisa nacionalnih velikana može okoristiti, na dobro rukopisa koji se obrađuju. Prigovori na tom tragu mogu se svrstati u dvije skupine. Ovisno o tome što im je uporište i kako izvode argumente, mogli bismo reći kako postoje generalistički prigovor i prigovor “romantika” upućen tehnologiji u susretu s rukopisima.

“Generalistički” prigovor

Generalisti svoj prigovor opravdavaju “općom tiranijom tehnologije” i potrebom da se rukopisi zaštite od tog naleta i tako ostanu izvan dosega njezine, kako im se čini, destruktivne moći. Iako bi se mnogi suvremeni teoretičari kulture

i filozofi lako mogli naći na toj strani (spomenimo tek Heideggerovo *Pitanje o tehnicima*⁴, koje bi u nekim svojim dimenzijama moglo biti rodonačelničko za ovu problematiku), glasnici “pokreta otpora” često precjenjuju moć tehnologije, pa se katkad čini da ona ima neku vrstu imperijalne moći pokoravanja svijeta starina u kojemu smo se svi dobro osjećali. Ako ipak postoji “tiranija tehnologije”, onda treba pitati: ima li ta tiranija neki svoj program, treba li strahovati da će, kad jednom stvori prisilnu upravu, doći do nietzscheanskog prevrednovanja starih vrijednosti? Naime, ako je tako, onda je to sigurno zvono na uzbunu. Iako u tom pitanju ima trunak ironijske karikature, treba, uz određeni oprez, reći kako se čini da je to pitanje u svojoj biti – umjetno, i to zbog sasvim jednostavnih razloga. Sama tehnologija po sebi nije ni dobra ni loša, ona je indiferentna. Ona se, dakako, može zloupotrijebiti, ali odbacivanje tehnologije zbog mogućnosti njezine zloupotrebe jednako je tako smisleno kao i pokušaj da se, navedimo klasični primjer, majkama zabrani da nožem režu kruh svojoj djeci, i to zato što se, osim za takve plemenite ciljeve, taj nož može upotrijebiti i za najgori od svih zločina – ubojstvo.

Generalistima treba odgovoriti: koristi od digitalizacije rukopisnih ostavština mogu se svrstati u tri skupine, pri čemu primjena tehnologije na svaku od tih skupina nosi znatne prednosti. Neupitnost tih prednosti čini sve čvršćim ukorjenjivanje tehnologije u kontekst suvremenih promišljanja o zaštiti baštine, i čini se kako je taj proces nezaustavljiv.

⁴ Martin Heidegger, *Die Frage nach der Technik*, Günter Neske Verlag, Pfullingen, 1962.

KORISTI OD DIGITALIZACIJE RUKOPISNIH OSTAVŠTINA		
	<i>Prije digitalizacije</i>	<i>Nakon digitalizacije</i>
<i>Sigurnost ostavština</i>	Neprestani rizik od oštećivanja pregledavanjem ostavštine.	Rizik od oštećivanja minimaliziran jer ostavštinu nije potrebno izlagati opasnosti daljnjeg oštećivanja pregledavanjem.
<i>Pregledljivost</i>	Ograničena stanjem rukopisa.	Tehnologijom znatno poboljšana, mogućnost povećavanja i analize nema nikakvih posljedica za rukopise.
<i>Dostupnost</i>	Prostorno-vremenski ograničena.	Potpuna dostupnost, bez prostorno-vremenskih ograničenja.

Treba ipak reći kako je zapravo sve manje onih koji bi osporavali tu načelnu razinu, tj. iznosili taj prigovor, vjerojatno zato što su prednosti iz tablice očite i teško osporive. Zato nelagoda koju neki osjećaju motreći tehnologiju u dodiru s rukopisnom baštinom velikana sve više poprima drugi, suptilniji oblik.

Prigovor “romantika”

Za razliku od prvog prigovora, onoga “generalista”, prigovor “romantika” zavređuje mnogo više pozornosti. Treba priznati da se i sami zagovornici tehnologije (ako uopće treba govoriti o dva tabora) mogu složiti s tim prigovorom i ostati zamišljeni nad jednim njegovim dijelom. Taj novi i sve češći prigovor “romantika” ima mnogo argumenata, od kojih je reprezentativan onaj da je e-mail kultura ili čak sms-kultura potisnula klasično dopisivanje, da klasična pisala, poštanske marke, kuverte i stilizirani metalni noževi za otvaranje kuverata sve rjeđi na našim stolovima, a sve ih je više u kutijama ili vitrinama. Možda možemo biti još zabrinutiji time što je u tehničkom jeziku autora knjiga sačuvana

“relikvija” iz starine koja dobro pokazuje da su „romantici“ u pravu. Naime, prije tiska u prijelom je potrebno dostaviti “rukopis knjige”. Nekad je to doista i bio “rukopis” (sjetimo se npr. Proustovih rukopisnih araka romana *U traganju za izgubljenim vremenom* i njegovih bezbrojnih uljepljivanja dodataka tekstu, i to gotovo na svakoj stranici prve inačice rukopisa, čime je izluđivao izdavače). Danas pak taj “kult rukopisa” sve više nestaje, jer kao da se gubi osjećaj da je u rukom ispisanu tekstu nekog autora njegova prisutnost izvornija nego što je u otisku. U suvremenih autora vrlo često rukopisi zapravo i ne postoje jer se misli prepuštaju izravno tehnologiji. Rukopis je preskočen i marginaliziran te će se umjesto listanja požutjelih papira s krasopisnim viticama starih majstora uskoro na stol stavljati – samo memorijske kartice kao *Sabrana djela*. Takav otpor “romantičara” je i razumljiv i prihvatljiv, ali ipak ostaje pitanje: je li tehnologija doista kriva za taj proces? Zabranjuje li ona autorima da stvaraju na stari način, prateći pokrete svoga pera na papiru? Sužava li im ona doista prostor ili smo

svi mi zapravo konformisti? Je li otvaranje novih mogućnosti doista isto što i negacija tradicionalnih i prokušanih vrijednosti? Može li se susret tehnologije i rukopisnih ostavština proglasiti primjerom ugrožavanja “klasičnoga” onim novim i modernim?

Na ta je pitanja moguće sasvim mirno odgovoriti – negativno. Prije svega, pokazalo se da je ta vrsta straha neopravdana jer su, primjerice, neki mislili da će svima dostupna internetska tehnologija i pdf-dokumenti potpunih izdanja knjiga nad kojima više nema autorskih prava (dakle, upravo velik dio onoga što smatramo “klasikom”) ugroziti položaj knjige, ali to se, naravno, nije dogodilo, iako takvih “slobodnih knjiga” na internetu ima mnogo više nego tiskanih knjiga u prosječnoj knjižnici. Koliko je neopravdano (s katkad upravo apokaliptičkim slutnjama) tehnologiju suprostavljati “tradiciji” i zašto, najbolje se vidi baš na ovoj našoj temi: digitalizaciji rukopisnih ostavština. Kao što je poznato, a i vidljivo iz prethodne tablice, susret tehnologije i rukopisnih ostavština visoko je profitabilan upravo za rukopise. Ona ih ne potiskuje nego služi kao sredstvo njihova čuvanja. Ona im nije prijetnja nego njihova dodana vrijednost jer približava rukopise čitateljima i znanstvenicima. Na taj način tehnologija ne odvodi korisnike od rukopisa i tradicije nego ih, obrnuto – njima vraća. Tako je tehnologija zapravo sredstvo povratka, a ne odlaska, zaborava ili negacije. Usuđujem se, štoviše, tvrditi da je primjena tehnologijskih rješenja u čuvanju rukopisne baštine upravo bespogovorni sluga tradicije i njezinih vrijednosti i da se u tome iscrpljuje bit njezine primjene u tom području. Zahvaljujući primjeni nove tehnologije, rukopisi iz-

laze iz mračnih arhiva, prašnjavih kutija i posredovanjem Interneta ulaze u virtualne privatne biblioteke svih onih koji to požele, i to bez ikakva sigurnosnog rizika. Onog istog rizika od oštećivanja koji postoji pri svakom uzimanju vrijednog rukopisa u ruke, bez obzira na to čini li se to radi znanstvenog istraživanja ili samo radi usputnog pregleda.

Tek usput, baš je ovdje dobro parafrazirati Heideggerovu misao, tj. osvrnuti se na njegovu potrebu da objasni nakane svoje destrukcije klasične ontologije: on nije želio svojim pristupom “destruirati” klasičnu ontologiju o kojoj je raspravljao, jednako kao što se ljubav prema rukopisima ne može odvojiti od potrebe da im se tehnologijom pomogne. Upravo obrnuto, moglo bi se usporediti s Heideggerom, tehnologija (kao ni njegova “destrukcija”) ne čupa korijene rukopisa niti nas od njih na bilo koji način odvaja. Umjesto toga, riječ je o “pluženju i okopavanju temelja”,⁵ krčenju puta natrag, k izvoru i njegovoj nepomućenoj bistrini. Zato u promicanju tehnologije nema nikakva “imperijalizma”: promicatelj tehnologije znači isto što i služitelj baštine – i ništa ni manje ni više od toga. Pred nacionalnim se blagom možemo dijeliti u samo dvije skupine koje ne moraju nužno biti odjeljene: na divitelje i služitelje. Jedino što tehnologija danas doista može jest pružiti novi obzor toga služenja.

Zato bi se, ma koliko to paradoksalno zvučalo, moglo reći da je susret tehnologije s rukopisima barem dijelom nadahnut i potrebom da tehnologija bude sredstvo povratka na te izvore za kojima,

⁵ Martin Heidegger, *Što je metafizika?*, u: *Kraj filozofije i zadaća mišljenja. Rasprave i članci*, Naprijed, Zagreb, 1996., str. 89.

Slika 2. Ovitak CD-ROM-a, *Pisma Silviju*, 2002. god.

s pravom, čeznemo. Razgovor “romantika” i zagovornika tehnologije zapravo i nije polemičan jer ih ujedinjuje istovjetnost čežnje: *ad fontes!*

Sljedeća se načela u vođenju projekta digitalizacije nacionalne baštine što ćemo ih ukratko izložiti ne mogu istrgnuti iz toga temeljnog konteksta jer mu pripadaju kao polazište.

PRVO NAČELO: ŽIVI AUTOR!

Kad se govori o digitalizaciji nacionalne baštine, zaštita, preglednost i dostupnost doista su najčešće riječi kojima se govori o njezinim dosezima. Čini se ipak kako bi ciljeve digitalizacije trebalo postaviti još malo ambicioznije. Riječ je zapravo o načinu na koji se postavljaju ciljevi digitalizacije. Može li se poći koji korak dalje od “virtualnog skladišta” najvažnijih rukopisa pojedinog autora? Treba li se digitalizirana baština zadovoljiti samo time da postigne svoja temeljna tri cilja? Zasigurno ne. Što je, dakle, više od “virtualnog skladišta”? Kad se na tome mjestu pokuša razmišljati o virtualnom inter-

netskom domu pojedinog autora, tada se možemo nadati da još bolje iskoristavamo mogućnosti koje tehnologija nudi. U virtualnom bi se skladištu svakako našla izvorna rukopisna građa, ali što bi joj trebalo pridodati da napravimo korak više? Izvorna obiteljska građa u tom je smislu nezamjenjiva zato što se uobičajenoj relaciji autor – djelo ovdje dodaje još jedna, često skrivena neprocjenjivo vrijedna dimenzija: to su sva pisma, bilješke i dokumenti najbližih članova obitelji (naravno, ako takva građa postoji i ako je dostupna). Ta građa može dodati još jednu dimenziju koje na prvoj razini, autor – djelo, nema. Ta obiteljska građa nudi odgovor na pitanje: kako je autor viđen očima svojih najbližih? Kako autor izgleda u očima onih kojima je, kako bi rekao Pupačić, on sam povjerio pravo da pred životom govore u njegovo ime?⁶ Primjer Kranjčevićeva internetskoga

⁶ Parafraza poznatog stiha iz pjesme *Oporuka* Josipa Pupačića, u: Josip Pupačić, *Pjesme*, Ex libris, Zagreb, 2005., str. 68.

doma jasno očituje bogatstvo i korisnost te obiteljske dimenzije. Spomenimo samo najvažniji element: Kranjčevićevoj rukopisnoj ostavštini i dokumentima pridodana je i ostavština njegove supruge Ele Kranjčević rođene Kašaj (zagrebački dio ostavštine) i njegovih prijatelja (sarajevski dio ostavštine) kako bi se na taj način pridonijelo odgovoru na pitanje ne samo o tome kako je izgledao njegov “javni svijet”, svijet njegovih djela, nego i to kakav je bio onaj drugi, očima skriveniji: Kranjčevićev osobni svijet. Taj se osobni svijet, naravno, najčišće odražava u privatnoj korespondenciji, i to upravo s najbližima. Kad god je moguće, valja nastojati ne razdvajati ta dva elementa, bez obzira na to što je nedvojbeno da onaj prvi ima veće značenje za samog autora. Treći važni element u postizanju

cilja postavljenog prvim načelom jesu i sve dostupne osobne autorove stvari. U Kranjčevićevu primjeru sretna je okolnost svakako i činjenica da je sačuvana njegova radna soba s mnoštvom osobnih predmeta koji rukopisnoj ostavštini iz obje prethodne skupine daje osobitu životnost.

Kombiniranjem građe iz ta tri elementa sigurno dobivamo raznolikost, ali ostaje pitanje kako osigurati da baza o nekom velikanu ne bude samo pregledni niz katkad i zamornih dokumenata. Odgovor na to pitanje čini se nedvojbenim: primjenom, kad god je to moguće, punog opsega multimedije. Praktično to znači da digitaliziranoj građi i fotografijama valja nastojati pridodati zvučne elemente (npr. izvedbe ulomaka važnih djela autora ili kratke izjave poznavatelja njegova djela)

Slika 3. Prva izdanja Kranjčevićevih knjiga

i videograđu o mjestima relevantnim za njegov život. Važnost spajanja svih tih elemenata ogleda se u njihovu provjerenom sinergijskom učinku. Služeći se brojnim jezikom, njihov konačni zbroj doseže veću vrijednost od zbroja svih njezinih pojedinačnih dijelova. Time se nalazimo na tragu ključnog ideala u gradnji virtualnih internetskih domova: umjesto građe o autoru, koja time iscrpljuje svoje značenje i svrhu, ona treba poslužiti potrazi za “živim autorom” koji je motren, u mjeri u kojoj je to moguće, u izvornosti svojih životnih prilika, misli, zapisa i zajedništava.

Cilj tog nastojanja je nakana da se iz često “objektivirajućeg” mišljenja – približimo autoru u njegovoj što potpunijoj izvornosti. To će paradigmu autora kao objekta (što je vrlo čest slučaj u znanstvenom sagledu, već i zbog zakonitosti znanstvene metodologije) pretvoriti u ideal autora kao subjekta koji to i ostaje, “živog autora” u njegovoj izvornosti.

Izvorna građa o nekom autoru <i>Rukopisi djela</i> (autor – djelo) autorov javni život + izvorna obiteljska građa <i>Rukopisi osobne korespondencije</i> (autor – drugi) autorov osobni svijet + autorov privatni prostor i predmeti (radna soba, stan, “sitnice”) <i>Izvornost mjesta</i> + puni opseg multimedije + interdisciplinarni pristup u obradi građe <hr/> = IDEAL: “ŽIVI AUTOR”

DRUGO NAČELO: INTEGRACIJA RUKOPISA U IZVORNI PROSTOR

Napredak tehnologije virtualne šetnje postavlja pred nas nove izazove. Naime, stupanj razvoja te tehnologije danas dopušta još korak dalje od videozapisa o relevantnom prostoru za nekog autora. Ta tehnologija ne omogućuje samo pasivno promatranje prostora, već interaktivno virtualno kretanje u njemu, to prije što se ona već prilično približila izvornom gledanju prostora jer pokriva svih 360 stupnjeva. Na taj se način čuvanju rukopisne ostavštine pridodaje i sada otvorena mogućnost čuvanja izvornosti mjesta na nov način. To praktično znači da je u idealnim okolnostima građu moguće pretraživati ne više samo u nizovima “ikona” umetnutih u umjetno sučelje koje sugerira istrgnutost građe iz njezina izvornog prostornog konteksta, nego njezino pregledavanje u izvornom prostoru u kojemu je građa nastala. Kad je riječ o Kranjčevićевой ostavštini, izazov budućih koraka jest integriranje te ostavštine u njegovu radnu sobu, tj. učiniti je pregledljivom upravo na mjestu gdje je ona izvorno stvorena, na njegovu pisaćem stolu. Virtualno kretanje kroz taj prostor dodatni je element privlačnosti te ideje. Napomenimo samo usput da je ta metodologija posebno prikladna kad su cijeli stanovi književnih velikana sačuvani u svojem izvornom obliku, pa je teško ne spomenuti kako bi veliki izazov u tom smislu svakako mogla biti mogućnost proučavanja Krležine rukopisne ostavštine, virtualno integrirane u vrlo lijep prostor njegova doma na Gvozdu.

TREĆE NAČELO: VOĐENJE PROJEKATA – MALI KORACI

Postojanje niza malih, uglavnom zavičajnih muzeja i knjižnica veliko je

ohrabrenje za budućnost digitalizacije ostavština nacionalnih velikana. To može zvučati čudno kad se zna da najveći dio ostavština čuvaju velike nacionalne institucije. No pokretanje projekta digitalizacije nacionalnog blaga u takvim velikim sustavima dugoročno doista može dati najbolje rezultate, ponajprije zato što veliki sustavi mogu takve poslove najlakše standardizirati, objediniti i provesti na najvišoj tehnološkoj razini jer im to dopušta kvaliteta opreme koju imaju i znanje stručnjaka koji u tim sustavima rade. Stoga takva nastojanja velikih sustava treba na sve načine podržati, ohrabriti i pomoći. Ipak, pokretanje takvih projekata u tim sustavima najčešće zahtijeva i velike strukturne promjene. Čak ako takve prilagodbe i nisu potrebne, sasvim je prirodno da veliki sustavi uvijek traže tzv. globalna rješenja odnosno nastoje stvoriti uvjete da, u određenom vremenskom razdoblju digitalizacijom obuhvate svu vrijednu građu koju čuvaju. Dakako, ni to nastojanje samo po sebi ne samo da nije problematično nego zaslužuje svaku potporu. Ipak, pretpostavka toga redovito prate veliki problemi: osiguravanje financijskih sredstava za provedbu digitalizacije odnosno stvaranje pravoga internetskog doma nekog autora u njihovom primjeru znači izgradnju cijelog niza internetskih domova velikana koji su međusobno povezani u jedinstveni sustav. Pritom vrijedi zakon velikih brojeva: što je građa veća i što je više autora koje treba obuhvatiti, to su za njezinu digitalizaciju, doduše nerazmjerno, potrebna veća sredstva. I tada uskrsava pitanje: što će se događati u međuvremenu, dok veliki sustavi doista ne pronađu sredstva kojima bi osigurali provođenje plauzibilnih “globalnih rješenja”?

Kako čekanje ne bi bilo isprika za nedjelovanje, rješenje je zasigurno u logici malih koraka. Sasvim je sigurno da se uspjeh Kranjčevićeva internetskog doma temelji na toj logici malih koraka. To znači: dok čekamo trenutak u kojemu ćemo za svoje nacionalno blago moći učiniti ono što svi želimo, učinimo sada ono što realno možemo. Mali zavičajni muzeji i knjižnice obično su usredotočeni na jedno ime i možda baš to može biti zanimljiva formula gradnje malih internetskih domova, onih čiju građu oni čuvaju.

Takav pristup ni ove “periferijske pristupe” ne može osloboditi onog istog problema koji muči i velike sustave – onog financijskoga. To je uistinu problem različit po stupnju, ali ne i po vrsti. Međutim, baš ta razlika po stupnju stvara prednost malih sustava pred velikima. Uvjeren sam da je projekt digitalizacije Kranjčevićeve ostavštine jasno pokazao na koji se način ta načelna prednost može pretvoriti u djelotvorni iskorak. Naime, obično se govori o tome da je prije početka realizacije projekta nužno “zatvoriti financijsku konstrukciju”. Međutim, vodstvo projekta *Kranjčević* odlučilo je primijeniti sasvim suprotno načelo: krenuti u projekt s otvorenim proračunom, tj. raditi premda sredstva kojima je projekt raspolagao sasvim sigurno nisu bila dovoljna da se dovede do kraja. Zato je stalni projektni tim zamolio ostale suradnike za ono što je sam bio spreman uložiti – entuzijizam. Stajalište da ljubav prema pjesnikovu djelu i poštovanje koje prema njemu osjećamo mora dobiti svoj djelatni izraz stvorilo je taj entuzijizam, a njegovi su razmjeri toliki da su stalni članovi projektnog tima iz različitih struka i institucija ra-

dili bez ikakva honorara, nastojeći vrlo ograničena sredstva usmjeriti u razvoj projekta. Štoviše, vanjski suradnici projekta prepoznali su taj zanos koji je bio u temelju projekta te su u tom smislu bili više no susretljivi.

Zagovaranjem logike malih koraka kao modela za buduće digitalizacije ostavština nacionalnih velikana nipošto ne želimo reći da se oni koji će na tim digitalizacijama raditi trebaju odricati zaslužene nagrade. Logika malih koraka znači nešto što je čak i važnije od (ne)razumne mjere entuzijazma u gornjem smislu odricanja od svakog honorara za nositelje projekta. Ona zapravo znači da mali koraci budu načelo planiranja projekta. Na taj način svi veliki projektni zadaci mogu biti razlomljeni na manje segmente. Dovršetak svakoga od tih manjih segmenata otvara projektnom timu mogućnost da često ističe rezultate projekta i njegove potrebe. Na taj način niz, premda malih, ali ipak uspješno ostvarenih koraka donosi velike rezultate, ali, što je još važnije, djeluje motivacijski za daljnja ulaganja u projekt. Usto napredak u realizaciji ciljeva projekta širi mogućnosti njegova financiranja na područja koja na početku projekta nisu bila vidljiva, već zato što nije bilo motivacijske snage koja proistječe iz postignutih rezultata, koji pak zbog primjene logike malih koraka privlače potencijalne ulagače.

ZAKLJUČAK

Opisane teorijske spoznaje i praktični rezultati projekta *Zaštita, digitalizacija*

i popularizacija ostavštine S. S. Kranjčevića, koji mogu poslužiti u traženju paradigmi u digitalizaciji ostalih nacionalnih književnih i inih velikana, mogu se sažeti u pet osnovnih točaka.

1. Digitalizacija rukopisnih ostavština velikana donosi neosporive koristi u smislu unapređenja dostupnosti, pregledljivosti i sigurnosti tih ostavština.
2. Tehnologija ne potire izvornost rukopisne ostavštine, niti je može zasjeniti. Ona je sredstvo čuvanja baštine, njezine popularizacije i istraživanja. Na tom tragu ona nudi dosad neslućene mogućnosti.
3. Ideal virtualnih internetskih domova s ostavštinom nacionalnih velikana nije samo pohrana svih oblika dostupne ostavštine, nego primicanje izvornosti autorova svijeta i života, tj. ne profila "autor-objekt" nego "autor-subjekt", osobni, realni, "živi autor".
4. Napredak tehnologije virtualne šetnje omogućuje da se osim čuvanja izvornosti rukopisa sačuva i izvornost mjesta na kojima su oni nastali, čime se ostvaruje izazov integracije rukopisa u autentične ambijente.
5. Logika malih koraka u planiranju projekta ne podiže samo razinu njegove izvedivosti, nego i otvara mogućnost češće prezentacije postignutih rezultata. Ti rezultati mogu imati nezanemariv motivacijski potencijal, pa naknadna ulaganja u projekt mogu zajamčiti njegov trajni i u početku nepredvidiv pozitivni razvoj.

THE SCHOLARLY AND TECHNOLOGICAL CONTEXT OF THE DIGITALISATION OF THE LEGACY OF CROATIAN LITERARY GREATS (FROM THE KRANJČEVIĆ PROJECT TO THE MATOŠ PROJECT)

As is widely known, several years ago HAZU, CAR-Net, the College of Liberal Arts of the Society of Jesus, NSK, the Museum of Literature and Theatrical art of Bosnia and Herzegovina and the company Novena finished the interdisciplinary scholarly project, The protection, digitalisation and popularisation of the legacy of Silvije Strahimir Kranjčević, whose results were presented at www.sskranjcevic.hr, which is the first systematic database devoted to a Croatian literary author since it encompasses the poet's entire manuscript legacy.

The paper deals with the scholarly basis and technological derivations formulated and implemented by the project starting out from the idea of technology in the service of interdisciplinary proj-

ects, as well as the orientation to make use of the new technologies not only in contributing to the accessibility and easier reference with respect to the heritage as never before, but also with the aim of taking the legacy to a new dimension, giving it a new appearance for the 21st century. One of the basic ideas of the project, with respect to its pioneering characteristics, was the impetus to digitalise, in line with the presented scholarly and technological methodology, the legacy of other authors. Today, four years later, we have begun the project "The digitalisation of the legacy of A. G. Matoš" in cooperation with the A. G. Matoš Society Tovarnik as the initiator of the project.

The paper offers answers to questions like those concerning the extent to which the time since the successful end of the Kranjčević project make the technology even more suitable for the digitalisation of valuable legacies and whether scholarly propositions could be enhanced in such a way as to make the new project stand alongside the leading global trends in this field. Does this open the way towards the digitalisation of the legacies of all Croatian authors?

DIGITALNA ZBIRKA O PETRU PRERADOVIĆU

TATJANA KREŠTAN
Narodna knjižnica “Petar
Preradović”, Bjelovar

ZORKA RENIĆ
Narodna knjižnica “Petar
Preradović”, Bjelovar

ZAŠTO DIGITALNA ZBIRKA O PJESNIKU

Petar Preradović jedan je od najznačajnijih pjesnika hrvatskoga narodnog preporoda. Iako je u književnost ušao kasnije od ostalih iliraca, postao je najpopularniji domorodni pjesnik, čije su ime uzdizali iznad Vrazova i Mažuranićeve.

Preradović je oduvijek bio vrlo popularan u školskim programima i brojni su naraštaji djece odgajani na njegovim pjesmama o slobodi, humanosti, altruizmu, poštenju i društvenoj pravdi. Teme obrađene u pjesnikovu djelu aktualne su i danas i odnose se na očuvanje identiteta nacije i jezika. Preradović jezik promatra kao ishodište, zapis o tradiciji, narodnom životu, etničkom, nacionalnom i kulturnom identitetu svakog naroda.

Pjesničko djelo Petra Preradovića bilo je različito vrednovano, od uzdizanja na pijedestal do kritiziranja i potpunog negiranja.

Književno vrednovanje ovog pjesnika ovih dana je različito. Književnost se razlikuje od uzdizanja do sumnjičenja. Petar Preradović ostaje značajno ime hrvatske književne povijesti, po nekim svojim ostvarenji-

ma živ i sada, koji je u teškim životnim prilikama stvarao vrijedna umjetnička djela i sudjelovao u izgradnji hrvatskog pjesničkog jezika.¹

Upravo stoga želja nam je digitalnom zbirkom o Petru Preradoviću potaknuti ponovno vrednovanje pjesnikova rada, upozoriti na njegovu pojavu u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća i na zanimljiv način približiti njegovo stvaralaštvo. Odgojni ciljevi zbirke su osvijestiti važnost poznavanja književnog stvaralaštva zavičajnih pisaca, razvijati senzibilnost za poeziju, poticati čitanje poezije, ali i književnosti općenito.

Iako rođen izvan granica naše županije, Petar Preradović je naš zavičajni pisac jer se kratko vrijeme školovao u bjelovarskom Vojnom zavodu, koji se i danas kolokvijalno naziva Preradovićeve vojarna.

Tijekom svoga postojanja i rada Knjižnica je dio svoje aktivnosti posvećivala Petru Preradoviću, priređujući vrijedne izložbe vezane za pjesnikove obljetnice. Ustanova od 1968. godine nosi naziv Narodna knjižnica “Petar Preradović” te pjesnik postaje njezin identificirajući faktor.

RODNA KUĆA-MUZEJ

Muzej u Preradovićevoj rodnoj kući u Grabrovnici obnovljen je i uređen uz proslavu 150. obljetnice pjesnikova rođenja, zaslugom pjesnika Dragutina Tadijanovića, Instituta za književnost i teatrologiju u Zagrebu, akademskog slikara Ede Kovačevića, prosvjetnih djelatnika osnovne škole u Pitomači i mještana Grabrovnice. Muzejski postav i

¹ Zalar, I., *Petar Preradović i hrvatski jezik* // Marulić, 31(1998) 3, str. 507.

kronologiju izradila je Vida Flaker. Tom prigodom izrađen je katalog muzejskog postava. Preradovićev muzej jedan je od najdragocjenijih kulturno-povijesnih spomenika Hrvatske koji čuva uspomenu na život i djelo velikog pjesnika. Sastoji se od dvije prostorije u kojima je izloženo nekoliko originala i stotinjak fotoreprodukcija (rukopisa, tekstova, pisama, dokumenata, reprodukcija fotografija, crteža i portreta pjesnika, njegove obitelji, suradnika i prijatelja). U sklopu Muzeja nalazi se knjižnica i čitaonica te dvorana s pozornicom. Međutim, zamjetno je da se posljednjih godina muzej malo koristi.

Slike 1 i 2: Grabrovnica, rodna kuća-muzej

Osim u tom muzeju, opsežna građa o Petru Preradoviću rasuta je po institucijama (knjižnicama, muzejima, arhivima), često bez mogućnosti da se slobodno ko-

risti, ili se koristi otežano. Može se ustvrditi da je građa općenito neiskorištena. Tiskana je građa o pjesniku opsežna (primjerice, zbirke u NSK i HAZU), ali gotovo ništa nije bilo dostupno na mreži, što nam je bio izravan povod za izradu digitalne zbirke o Petru Preradoviću.

PREDNOSTI DIGITALNE ZBIRKE

*Nova tehnologija donijela je baštinskim ustanovama neslućene mogućnosti, no i zahtjeve da bogate izvore koje čuvaju učine dostupnima i izvan svojih institucionalnih granica. Korisnicima, nadalje, danas više nije važno gdje se nalazi građa i informacije (neovisno o njihovom obliku: knjiga članak, fotografija, glazbeni zapis, karta, predmet itd.) koje su im potrebne, u arhivu, knjižnici ili muzeju ili na kojoj mrežnoj stranici, sve dok su traženi izvori integrirani, dobro organizirani i lako dostupni.*²

Za digitalizaciju građe odlučili smo se zbog nekoliko bitnih prednosti. Digitalizacija građe i razvoj weba knjižničarima i muzealcima omogućuju dostupnost zbirkama. Dostupnost građe na daljinu važan je korak u demokratizaciji pristupa građi, a cilj djelovanja je različitim skupinama korisnika osigurati što bolju dostupnost informacija i građe koju čuvaju. Digitalizacija zahtijeva bolju suradnju i zajedništvo baštinskih ustanova koje su tradicionalno usmjerene na različitu građu i svoje djelovanje zasnivaju na različitim normama i pravilima. Slični su izazovi i problemi digitalizacije građe

² Faletar-Tanacković, S., *Mogućnosti suradnje baštinskih ustanova - odabrani europski projekti*, Izazovi pisane baštine, urednica Tatjana Aparac-Jelušić. Filozofski fakultet Osijek, 2005., str.193-194.

s kojima se baštinske ustanove susreću. Digitalizacija zahtijeva povezivanje dijelova zbirki u samoj knjižnici i onih koji se nalaze u fondovima različitih institucija.

Osim osiguranja i boljeg pristupa znanju, digitalizacija donosi novu dimenziju u zaštiti građe, a time i kulturne baštine.

Kao što knjižnica nije samo skup knjiga i časopisa a muzej skup artefakata, tako ni digitalna zbirka nije tek skup digitalnih objekata. Ona podrazumijeva selekciju

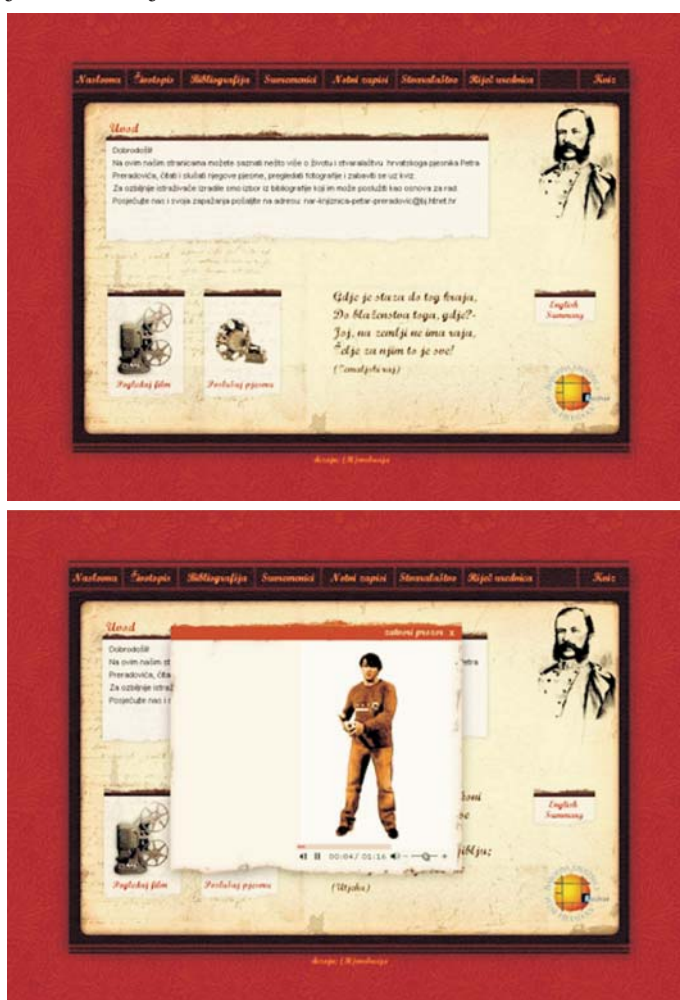
i organizaciju. Stoga je bilo iznimno važno građu sadržajno dobro obraditi i prezentirati. Polazište nam je bila postojeća zbirka, građa o Petru Preradoviću u našoj Zavičajnoj zbirci. Dalje smo konzultirale brojne povijesne preglede, preglede književnosti, tekstove o Preradoviću, pjesnikova djela. Sve što je vezano za Bjelovar i naš zavičaj posebno smo obradile i uvrstile u zbirku (fotografije Toše Dabca, audiosnimke Zagrebačkih solista, suradnja s Ivanom Trnskim). *Uloga knjižnica u procesu komunikacije digitalne kulturne baštine i korisnika sastoji se u kvalitetnom odabiru, izradi digitalnih reprodukcija, organizaciji njihove obrade, pohrane, dugoročne zaštite i pristupa te poticanju korištenja radi razu-*

*mijevanja kulturno-povijesne baštine i proizvodnje novog znanja.*³

SADRŽAJ I KORIŠTENJE DIGITALNOM ZBIRKOM

Digitalna zbirka obuhvaća bibliografije (pjesnikovih radova i radova o pjesniku), Preradovićev životopis, kronolo-

³ Klarin, S., *Pristup digitalnoj baštini*// Edupoint, 5 (2004/2005), 31, str.26.

Slika 3. Stranice Petra Preradovića http://preradovic.bjelovar.com/main_alternate.html

giju života i rada, suradnju sa suvremenicima, notne zapise, stvaralaštvo, izbor iz poezije i kviz. Sadržaji su popraćeni fotografijama, autografima, slikama, skicama, ilustracijama, videozapisom i audiozapisima.

Život Petra Preradovića zanimljiv je, pun kontrasta, prihvatljiv za pričanje priča i uporište je za stvaranje legenda i mitova. Posebno je obrađeno pjesnikovo stvaralaštvo, a istaknuti su i Preradovićevi citati. Nije slučajno da se i danas citiraju njegove izreke oblikovane u stihove.

*Najbolji Preradovićevi stihovi odlikuju se onom kratkoćom i uvjerljivošću kojom čovjek iznosi nepokolebljive spoznaje do kojih je došao nakon mnogo naprezanja, poraza i klonuća.*⁴

Neosporna je činjenica da je pjesnički opus Petra Preradovića, i to onaj na hrvatskom jeziku, već od njegova vremena privlačio brojne skladatelje. U gotovo svakom naraštaju hrvatskih skladatelja bilo je onih koji su u Preradovićevim stihovima nalazili nadahnuća (Vatroslav Lisinski, Ferdo Wiesner - Livadić, Ivan pl. Zajc, Blagoje Bersa, Rudolf Matz...). U zbirku su uvrštena dva audiozapisa u izvođenju Zagrebačkih solista.

Zasebnu cjelinu čini suradnja Petra Preradovića sa suvremenicima. Naime, osim za književnost, Preradović je imao velike zasluge za cjelokupni društvenopolitički život Hrvatske. Poznao je najistaknutije ilirce toga vremena i surađivao s njima. To su Gaj, Strossmayer, Vraz, Lisinsk, Trnski. Brojna su Preradovićeva pisma uglednim suvremenicima, a čuvaju se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. I dio te građe je digitaliziran i uvršten u zbirku.

⁴ Barac, Antun, *Rasprave i kritike*, Beograd: Naprijed [etc], 1964., str.90.

Rezultate digitalizacije odlučile smo prezentirati kao internetsku datoteku. Digitalne slikovne i tekstualne datoteke pohranjene su u formatima koji su prikladni za uporabu. Svaki posjetitelj mrežnih stranica može preuzimati dostupne podatke ili se informirati o građi o Petru Preradoviću i koristiti se njome za razne teme, referate, radove te znanstvena istraživanja jer nije ograničen pristup nijednom dijelu građe.

*Pisana baština koju čuvaju knjižnice izvor je podataka za istraživače, studente i učenike, ali i potencijalan predmet zanimanja građana jedne zemlje koji kroz susret sa spomenicima pismenosti, književnosti i znanosti otkrivaju svoj kulturni identitet.*⁵

NAŠA ISKUSTVA

Projekt je dobio nagradu od Zaklade “dr. Ljerka Markić-Čučuković” za poseban doprinos u knjižničarskoj struci (siječanj 2005.), a uvršten je kao primjer dobre prakse (*best practise*) u projektu CALIMERA. Međutim, brojne su bile i teškoće pri njegovoj izradi. Digitalna je zbirka rađena u vrijeme kad nije postojala strategija digitalizacije na razini države. Važnost i prednosti digitalizacije brzo su prepoznate te je pokrenuto nekoliko projekata čiji je glavni cilj očuvanje baštine na ovaj način. Takav je, primjerice, nacionalni projekt digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe *Hrvatska baština*, koji razvija Ministarstvo kulture. Nekoliko ambicioznih projekta razvijaju i Filozofski fakultet u Osijeku i Zagrebu.

Knjižnice, posebno narodne, nemaju mnogo iskustva u digitalizaciji građe, tj.

⁵ Klarin, S., Nav. dj., str. 26.

izradi digitalnih baza; ne postoji sustav poduke i izučavanja knjižničara za taj segment poslovanja. Tek je odnedavno digitalizacija građe ušla u sustav stalnog stručnoga usavršavanja knjižničara. Nedostaju klasični priručnici, up-to date literatura, primjeri dobre prakse ili radionice, koje bi bile od velike pomoći knjižničarima. Pozitivan je pomak što se na stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice nalazi Dublin Core generator- <http://www.nsk.hr/izdavaci/dc1/lijevo1.htm>., generator uz pomoć kojega je moguće samostalno izraditi Dublin Core metatagove za mrežne stranice.

Svakako treba napomenuti da je taj dio rada iznimno skup te je nužan dobar financijski plan rada. Katkad je nemoguće izdvojiti sredstva iz knjižničarskih proračuna te treba potražiti i sponzore. Cijeli smo projekt realizirali sa skromnim sredstvima koja smo dobili na natječaju T-Coma. Naš je projekt okarakteriziran kao rezultat entuzijazma i sigurno je tako ako se uzmu u obzir raspoloživi resursi (novac, vrijeme, uključeni knjižničari...)

Zadovoljne smo jer smo našu zbirku popunile brojnim novinskim člancima o Petru Preradoviću koje nismo posjedovali. Bilo bi vrlo korisno da zbirka bude dostupna i osobama s posebnim potrebama, što nas potiče na daljnji rad i proširenje zbirke.

Digitalnu je zbirku potrebno dodatno obraditi, čime bi se povećala funkcionalnost njezine uporabe. Da bi prikupljena građa bila preglednija, potrebno je izraditi pretraživač, digitalizirati novoprikupljenu i dio stare građe jer su danas tehničke mogućnosti bolje nego u vrijeme rada na zbirci. Nužna je i evaluacija cijelog našeg rada. Krajnji cilj našeg projekta bio je izraditi portal hrvatskih književnika. Ve-

seli nas činjenica da je naš rad bio poticaj kolegi Iliji Pejiću, višem knjižničaru, za izradu slične baze o još jednom zavičajnom pjesniku - Đuri Sudeti.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Baza o Petru Preradoviću među prvim je projektima digitalizacije u hrvatskoj knjižničarskoj praksi. Knjižničari trebaju usvajati znanja i vještine s područja digitalizacije građe. Digitalizacija zahtijeva bolju međuknjižničnu povezanost te suradnju s ostalim institucijama i ustanovama. Nužna je izrada nacionalne strategije i operacionalizacija digitalizacije građe u knjižnicama.

Naša iskustva i preporuke: potrebno je pomno planirati aktivnosti, učiti iz domaćih i inozemnih iskustava, prilagoditi i primjenjivati najbolje modele, poboljšati koordinaciju među ustanovama koje se bave zaštitom i prezentacijom naslijeđa te osuvremeniti zakonsku regulativu.

LITERATURA

1. Barac, Antun. Rasprave i kritike. Beograd: Naprijed [etc.], 1964.
2. Faletar-Tanacković, Sanjica. Mogućnosti suradnje baštinskih ustanova-odabrani europski projekti. // Izazovi pisane baštine : zbornik radova u povodu 75. obljetnice života Aleksandra Stipčevića/urednica Tatjana Aparac-Jelušić. Osijek: Filozofski fakultet, 2005., str.193-205.
3. Katić, Tinka. Digitalizacija stare građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 46(2003)3-4, str. 33-47.
4. Klarin, Sofija. Pristup digitalnoj baštini. // Edupoint 3(2004-2005), str. 26-30.
5. Preradović, Petar. Rodu o jeziku. // Uredio Dragutin Tadijanović. Grabrovnica: Preradovićev muzej, 1972.
6. Zalar, Ivo. Petar Preardović i hrvatski jezik. // Marulić 31(1998), 3; str. 507-511.
7. Županović, Lovro. Hrvatski pisci između riječi i tona. Zagreb: Matica hrvatska, 2001.

PRERADOVIĆ ON THE INTERNET

Our library is named after Petar Preradović. Although much has been published about this poet, there is little information accessible on the Internet. This is why we thought out the project Preradović on the Internet.

We began to develop the database on Petar Preradović with the aim of drawing attention to his place in 19th century Croatian literature and to present his work in an interesting way. The main aims of the project are the creation of an independent database dealing with Preradović as an author with close links to his native region; the adoption and expansion of knowledge about him; the development of a sensibility for poetry and the reading of poetry; a general accessibility and preservation of the material; additions to the Library's Native Collection; the preservation of the cultural heritage.

The independent database on Preradović contains his biography, chronology of his life and work, a selection of photographs, drawings, musical scores, a selection from his poetry and a bibliography. Each visitor to our network workstations can access the available information or learn about the material relating to Preradović and use it as information or for various themes, papers or scholarly research. The content is accompanied by photographs, first editions, pictures, sketches, illustrations, videos and audio material.

This database is one of the first projects of digitisation in Croatian library practice; librarians need to adopt knowledge and skills from the field of digitising material; digitisation demands better links between libraries and cooperation with other institutions; it is necessary to develop a national strategy and operation plan for digitising material in libraries; our recommendation: involve volunteers into the work.

The database address is www.preradovic.bjelovar.com

IVANINA KUĆA BAJKE U OGULINU, NJIHOVU ZAJEDNIČKOM ZAVIČAJU...

DRAGANA LUCIJA RATKOVIĆ
Muze, d.o.o., savjetovanje
i upravljanje projektima
u kulturi i turizmu
Zagreb

UVOD

Projektna studija *Ogulin – zavičaj bajke* donosi viziju održivog razvoja kulturnog turizma u gradu Ogulinu.¹ U studiji se Ogulin pozicionira kao bajkovita destinacija koja polazište za prepoznavanje i valorizaciju vlastitoga kulturnog i turističkoga, pa i tržišnog identiteta, sažima u svojevrsnoj robnoj markici *Ogulin, zavičaj bajke*. Tom su krilaticom na jednostavan i precizan način objedinjene povijesne, kulturne, prirodne, baštinske, socijalne, kreativne i ine kvalitete grada Ogulina i njegovih stanovnika. Tako Ogulin kroz bajku doživljava svoju transformaciju. Postavši *zavičajem bajke*, obznanjuje se i sa svojim stanovnicima i posjetiteljima komunicira putem dvaju krovnih kulturno-turističkih sadržaja: *Ogulinskog festivala bajke*

(*OGFB*) i muzeja/centra za posjetitelje *Ivanine kuće bajke*.

Studija je inicijalno nastala iz potrebe lokalne zajednice da valorizira lokalni kulturni potencijal u kontekstu jačanja identiteta Ogulina i specifičnosti njegove turističke ponude, kao i da jača poziciju grada kao posebne i jedinstvene turističke destinacije u kontekstu Karlovačke županije, kontinentalne Hrvatske, ali i Europe i svijeta.

Nije manje značajna motivacija za iniciranje projekta ni želja lokalne uprave za poboljšanjem slike grada u percepciji njegovih stanovnika, što pridonosi porastu lokalnog ponosa, inozemnih i tuzemnih posjetitelja, ali i investitora koji će u razvijenoj, kreativnoj i samosvjesnoj sredini biti spremni na veća i raznovrsnija ulaganja.

Stoga su osnovna pitanja na koja studija daje moguće odgovore ova: “Po čemu je Ogulin jedinstven? Što ga čini različitim od drugih gradova u županiji, Hrvatskoj, Europi, svijetu...?” U pokušaju za što preciznijim argumentiranjem mogućih odgovora na ta pitanja, poslužila su dva značajna uvida. Prvi se od njih temelji na činjenici da je turistička destinacija odraz kolektivnog samorazumijevanja, a turizam barometar koji mjeri stupanj razvijenosti samorazumijevanja na lokalnoj i nacionalnoj razini.² Naime, da bi se natjecao u privlačenju posjetitelja i turista, grad Ogulin od mjesta mora postati destinacija, a tek kada postane destinacija, svojom se posebnošću i jedinstvenošću može natjecati s ostalim

¹ Muze, tvrtka za savjetovanje i upravljanje projektima u kulturi i turizmu iz Zagreba, izradila je studiju razvoja kulturnog turizma za grad Ogulin, odnosno za Turističku zajednicu Ogulina i Turističku zajednicu Karlovačke županije. Tekst koji ovdje objavljujemo sažetak je manjeg dijela spomenute studije.

² Kirschenblatt-Gimblett, B., *Destination Culture. Tourism, Museums, Heritage*, University of California Press Berkeley Los Angeles, London, 1998., str.139., 141.

Slika 1. Frankopanski Kaštel, dvorac iz bajke, Ogulin

destinacijama ne samo u Hrvatskoj, već i u mnogo širem europskom kontekstu. Način kako će prepoznati, artikulirati i komunicirati svoju jedinstvenost, presudno je važan za njegov, ne samo turistički nego i ukupni rast i razvoj.

Drugi važan uvid za nastanak ovog projekta jest neizmjeran potencijal kulture u ostvarenju održivog razvoja lokalnih zajednica, pa tako i grada Ogulina, što je u skladu s globalnim trendom. U većini razvijenih zemalja kulturna ekonomija čini oko 5% BDP-a, a prema svim ekonomskim standardima, to je znakoviti pokazatelj.³ Kultura je postala glavni pokretač razvoja turističke potražnje, a

³ Trosby, D., *The economic dimension of culture: an analytic perspective*. U: *The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank: Culture Counts. Financing, Resources and the Economics of Culture in Sustainable Development*. Preceedings of the Conference, Firenca, Washington DC, 2001., str. 38-41.

kulturna baština postavlja se u središte urbanih i ruralnih razvojnih strategija diljem svijeta. Ono što je pritom važno jest da je veliku pozornost potrebno usmjeriti na način iskorištavanja kulturne baštine i upravljanja njome, na proces njezina tematiziranja i “turistizacije” kako bi se financijska sredstva potrebna za njezino održavanje vratila natrag zajednici i omogućila ponovno reinvestiranje u razvoj i njegovanje vlas-

titoga kulturnog identiteta. Upravo s tom vizijom započelo je kreiranje *zavičaja bajke!*

“TEMATIZIRANJE” DESTINACIJE

Provedena analiza korpusa kulturne i prirodne baštine te kreativnog potencijala Ogulina i okolice vrlo je brzo pokazala da su svijet bajke, čarobnost i vrela usmene književnosti glavne teme po kojima je identitet Ogulina jedinstven i poseban u usporedbi s drugim gradovima u Karlovačkoj županiji.

U recentnoj monografiji grada Ogulina i Željka Čorak je svom jezgrovitom “čitanju grada” Ogulin interpretirala kao jedan od najljepših gradova kontinentalne Hrvatske, te osim njegova izrazitog vojnog značenja u davnoj, ali i suvremenoj, domovinskoj prošlosti, istaknula upravo značaj Ivane Brlić-Mažuranić i njezinih bajkovitih djela za valorizaciju lokalnog identiteta. Naglasila je speci-

fičnu mogućnost Ogulina da na jedinstven način spajanja mašte, krajolika i čarobne topografije bajki iz “davnina”, razvija svoj kulturni potencijal, svjesno potičući kultiviranje čarolije kao isplativo ekonomsko ulaganje.⁴

Pa, krenimo redom i objasnimo zašto projekt potiče transformaciju Ogulina u *zavičaj bajke*?

Ogulin - rodno mjesto Ivane Brlić-Mažuranić

Grad Ogulin rodno je mjesto Ivane Brlić-Mažuranić, najpoznatije hrvatske spisateljice bajki i dječje književnosti. U jednom ulomku svoje autobiografije književnica otkriva da su se iz prvih silovitih doživljaja ogulinskoga čarobnog krajolika pojavile i pokrenule neiscrpne inspiracije, pa i za nastanak zbirke njezinih *Priča iz davnine*, objavljenih 1916.⁵ Ivana Brlić-Mažuranić svojom je zbirkom bajki obilježila bajkovitu baštinu Hrvatske, uzdigla hrvatski jezik i usmenu baštinu svoga naroda, integrirajući ih u diljem svijeta rasprostranjenu obitelj bajki. Naime, *Priče iz davnine* Ivanino su autentično stvaralačko i autorsko djelo, ali se u njima istodobno zrcali odjek staroslavske mitologije i usmene književnosti te čarolija ogulinskog kraja.

Bajke

Bajke (tal. *favola*, njem. *Märchen*, engl. *Fairy Tale*) književni su žanr ili, prema

⁴ Čorak, Ž., *Ogulin: kratko čitanje grada*. U: *Ogulin povijesna i kulturna baština*, Matica hrvatska Ogulin, Ogulin, 2002., str. 9-25.

⁵ Brlić-Mažuranić, I., *Ogulin mi je rodno mjesto*. U: *Ogulin povijesna i kulturna baština*, Matica hrvatska Ogulin, Ogulin, 2002., str. 256.

nekim istraživačima, podžanr narodne književnosti koji sadržava magične, fantastične i čarobne epizode, karaktere, događaje ili simbole. To su priče za koje se zna da nisu stvarne (fikcija), koje se obično zbivaju u bezvremenskom ozračju (nekada davno...), u generičkim, neodređenim prostorima (šuma, dvorac...), s jednodimenzionalnim likovima (ili dobrima ili lošima). Njihova je zadaća da nas zabave, inspiriraju i potaknu.

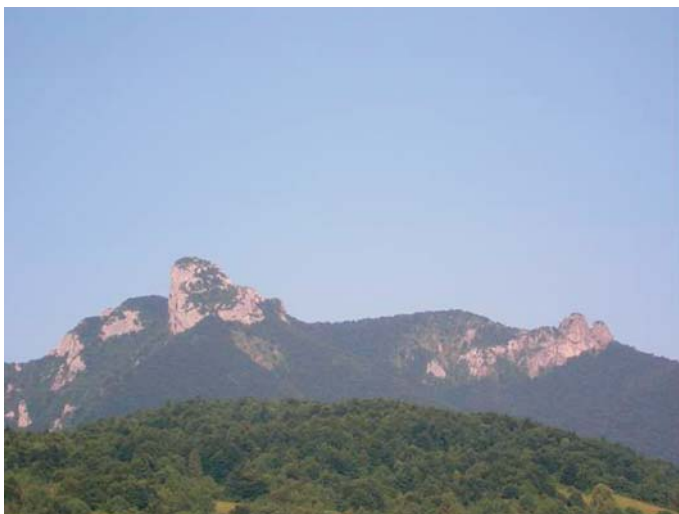
Bajka je jedan od najpoznatijih, najomiljenijih i najutjecajnijih književnih žanrova uopće. Raspon varijanti bajke u brojnim književnim zbirkama ne može se uopće predočiti jer su one kolektivni kreativni doprinosi stotina tisuća, pa čak i milijuna pripovjedača i pisaca diljem svijeta. Nastanak bajke seže u vrijeme samog postanka civilizacije i početaka ljudskog komuniciranja: pričanje priča prirodan je oblik zabave, a fiksijsko preuveličavanje životnih iskustava uobičajen je i uvelike zastupljen fenomen, pa su bajke široko rasprostranjene i ljudskom rodu toliko urođene, poput jezika samog!⁶

Tako čaroban svijet Ivaninih bajki na osebujan način povezuje i njezin rodni grad s univerzalnim kulturnim fenomenom cijelim svijetom rasprostranjenoga književnog žanra – bajke, pa Ogulin i njegovu okolicu opravdano doživljavamo *zavičajem bajke*!

Bogata tradicija legendi u Ogulinu

Lokalne legende – priče o neobičnim događajima – također su dio bogate nematerijalne baštine Ogulina i ogulinskog

⁶ Swan Jones, S., *The Fairy Tale. The Magic Mirror of the Imagination*, Routledge, New York 2002., str. 30.

Slika 2. Mitska planina, Klek pokraj Ogulina

(ali i mašti Ivane Brlić-Mažuranić!), pa su za nj vezane mnoge priče i legende. Jednu od njih zabilježio je i Valvasor u 17. stoljeću: legendu o klečkim vješticama. Tako taj istaknuti slovenski povjesničar bilježi da se za trajanja olujnih noći, oko ponoći, iz cijeloga svijeta na Kleku skupljaju vještice, vile, vilenjaci, a njihovo kolo i vrisak dopiru čak do Ogulina...

kraja. Neke su od njih do danas sačuvane u nepisanom obliku, a o drugima znamo zahvaljujući njihovim obradama u manje ili više uspjelim književnim uradcima. Legende su srodne bajkama i potječu iz istog vrela čudesnosti iz kojega Ogulin kao *zavičaj bajke* zrcali svoj identitet, kreativnost i ljepotu.

Jedna od najpoznatijih lokalnih legendi jest ona o djevojci Zulejki, Zuli ili Đuli, koja se zbog nesretne ljubavi sunovratila u ponor rijeke Dobre. Legendu je 1910. godine dramatizirao Milan Hanžek prema priči koju je na temelju istraživanja rekonstruirao Mato Jursić.⁷ Kontinuiranu prisutnost Đule u Ogulinu svjedoči i naziv jedinstvenog spomenika prirodne baštine u samom gradu, ponora rijeke Dobre – Đulina ponora.

I planina Klek svojim je oblikom oduvijek bila inspiracija narodnoj mašti

Frankopanski kaštel – dvorac iz bajke (Legen grad)

Arhitektonski simbol Ogulina, Stari grad, podignut je između 1493. i 1500. godine, kada se prvi put spominje u pisanim dokumentima, a dao ga je izgraditi knez Bernardin Frankopan.⁸

Kaštel je građen kao feudalni utvrđeni grad za stanovanje, a radi obrane od Turaka i kao obrambena utvrda. Do 1553. u njemu borave Frankopani, a nakon toga zaposjela ga je kraljevska, krajiška posada, i to na traženje samih Frankopana koji se više nisu mogli sami obraniti. Sve do razvojačenja Vojne krajine grad je držala vojska. Do 1865. kaštel je većim dijelom služio kao stan za zapovjednika grada, a od te godine, kada je i temeljito pregrađen, služio je kao zatvor, sve do 1945. godine. Od 1968. godine u kaštelu

⁷ Jursić, M., Hanžek, M., *Zulejka (Gjulin ponor), historijska drama u tri čina*, II. izd., Ogranak Matice Hrvatske, Ogulin.

⁸ Podaci iz Konzervatorske studije grada Ogulina – katalog građevina prve zone zaštite, Konzervatorski odjel u Karlovcu.

je smješten Zavičajni muzej Ogulin, a u većoj prizemnici, dograđenoj u 19. stoljeću, gradska knjižnica. Prema Konzervatorskoj studiji grada Ogulina, Stari grad je valoriziran kao kulturno dobro nacionalnog značenja. Prema konzervatorima, okosnice njegove revitalizacije su primjereni kulturni, animacijski ili turistički sadržaji...

Prirodna baština - bajkovita okolica Ogulina

Okolica Ogulina pravi je bajkoviti krajoblik, a dva prirodna fenomena – rijeka Dobra i planina Klek – obilježavaju njegov identitet. Sam je grad izrastao na pećinastom kraškom tlu punom vrtača, koje oblikuje i njegovu okolicu. Divlja i nepredvidiva kraška ljepotica – ponornica rijeka Dobra – uvire u Đulinu ponoru, nad kojim se nadvio utvrđeni frankopanski grad. S Dobrom je povezana i već spomenuta legenda o djevojci Đuli, koja se u ponor sunovratila nakon vijesti o smrti njezina ljubavnika, pa se i sama rijeka nerijetko lokalno naziva Đula.

I Klek svojim osobitim oblikom zadivljuje svakog čovjeka. Dragutin Hirc ovako piše o Kleku: “Na Kleku se sabiru i roče vile-planinkinje, ali i čarobnice. Narod priča da na njemu sniva Kraljević Marko, i uistinu nalikuje cijela hrptina ogromnomu divu, kojemu razabireš glavu, prsi, uzdignuta koljena i ogromne noge, koje upriličuje Klečica... Narod naš zove Klek i *starcem* i s potpunim pravom...”⁹ Klek je bogat brojnim pećinama, livadama, proplancima i buko-

vim šumama te osebjnom vegetacijom s ljupkim planinskim cvijećem.

Lokalne manifestacije inspirirane legendama i bajkama

Rad s djecom u ogulinskim školama i vrtićima te pokretanje lokalnih kulturnih manifestacija, intenzivirani posljednjih desetak godina, najvećim se dijelom temelje na evociranju lokalnih legendi i bajki Ivane Brlić-Mažuranić. Tu je ponajprije turistička atrakcija *Klečke vještice* u organizaciji TZ-a grada Ogulina, te priredbe i kazališne predstave lokalnih škola, posebno osnovne škole “Ivana Brlić-Mažuranić”, te amaterskog kazališta Đulini cukrli i Dječjeg zbora Klinci Ogulinci. Time se svjedoči osviještenost lokalnog stanovništva o nepresušnom kreativnom potencijalu vlastitoga bajkovitog i legendarnog naslijeđa.

OGULIN – ZAVIČAJ BAJKE

Kultura i autentičnost kao izvorišta zavičaja bajke

U kontekstu razrade projekta *Ogulin – zavičaj bajke* kultura je, kao glavna odrednica kulturnog turizma, shvaćena vrlo široko: obuhvaća njezin materijalni aspekt, ali i onaj nematerijalni, koji obuhvaća i raznolike oblike svakodnevnog života lokalnih ljudi.

Iz takvih shvaćanja kulture proizlazi i jedno od tumačenja fenomena kulturnog turizma koje polazi od uvjerenja da je glavna motivacija za putovanje kulturnih turista potraga za autentičnošću.¹⁰ O autentičnosti kulture govori UNESCO-

⁹ Hirc, D., *Klek. U: Ogulin povijesna i kulturna baština*, Matica hrvatska Ogulin, Ogulin, 2002., str. 239-246.

¹⁰ McCannell, 1976.; Cohen, 1979.

Ogulinski festival bajke

od 10. do 18. lipnja 2006.

program festivala

10. lipnja, subota

Scena Regoč / Kaštel /

10:00 – 11:00	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
11:00 – 11:30	Bembo čita bajku
11:30 – 12:30	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
12:30 – 13:00	Bembo čita bajku / folkaj se s Bembom
18:30 – 19:00	Svečano otvorenje festivala
19:00 – 20:00	Predstava za laku noć BEMBO I PRIJATELJI
20:30 – 21:30	Domaći časte trideset minuta
21:30 – 23:00	Koncert, Stampedo

11. lipnja, nedjelja

Scena Regoč / Kaštel /

10:00 – 11:00	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
11:00 – 11:30	Bembo čita bajku
11:30 – 12:30	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
12:30 – 13:00	Bembo čita bajku / folkaj se s Bembom
18:00 – 19:00	Dramska skupina Lift, Zagreb, KRI TRALJEVNE NA GRNU ZRAŠKA
19:00 – 20:00	Jelena Lopatić, Kristijan Ugrina, ČITANJE BAJKE Jagor
20:30 – 22:00	Teta Liza, Andrija Maronić

12. lipnja, ponedjeljak

Scena Kosjenka

11:00 – 12:00	Oš Ivana Brlić Mažuranić, Šuma Štribarova
19:00 – 20:00	Radionica glumca Vilija Matule
21:30 – 00:00	Predstava za laku noć BEMBO I PRIJATELJI

13. lipnja, utorak

Scena Regoč

11:00 – 12:30	Radionica glumca Vilija Matule
	Jelena Lopatić, Kristijan Ugrina čitanje igranje bajke Regoč

scena Kosjenka

19:00 – 20:00	Predstava za laku noć Šuma Štribarova, Gradsko kazalište lutaka Rijeka
---------------	--

Scena Regoč

21:00 – 00:00	dj
---------------	----

14. lipnja, srijeda

Radionica glumca Vilija Matule

scena Kosjenka

19:00 – 20:00	Predstava za laku noć, predstavljanje rada radionice Vilija Matule
---------------	--

21:00 – 00:00

dj

16. lipnja, petak

Scena Gradski trg

10:00 – 10:30	Malo kazalište lutaka Let, Kako je Janica pošla u školu
---------------	---

Radionica Kristijan Ugrina

Scena Kosjenka

19:00 – 20:00	Predstava za laku noć Tri pračiča, Dječje kazalište u Osijeku
---------------	---

20:00 – 23:00

dj

17. lipnja, subota

11:00 – 12:00	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
12:15 – 12:30	Žutokljunac i Suno čitaju bajku
12:30 – 13:30	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
13:30 – 14:00	Žutokljunac i Suno čitaju bajku

Radionica Kristijan Ugrina

Scena Kosjenka

18:00 – 19:00	Dulini Cukerli, Snjeguljica
20:30 – 21:15	koncert HAKUNA MATATA
21:15 – 23:00	dj

18. lipnja, nedjelja

10:00 – 11:00	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
11:00 – 11:30	Žutokljunac i Suno čitaju bajku
11:30 – 12:30	Od šuškalice do crtančice, igraonica-radionica za najmlađe
12:30 – 13:30	Žutokljunac i Suno čitaju bajku
12:00 – 13:00	Predstavljanje rada radionice Kristijana Ugrine
20:00 – 20:45	Promocija festivala Friabesque
20:45 – 21:30	Predstavljanje rada „Buloja naklada“ Priče iz davnine 2
20:00 – 23:00	Svečano zatvaranje festivala, Novi staromodni orkestar

POPRAVNI DOGAĐAJ(I) FESTIVALA

17. / 18. lipnja, subota / nedjelja

Ciklo-bajka: utika vještica, Stanislav i Sven Medvešek

Mjesto događanja: Kaštel, jezero Sabljaci

18. lipnja, nedjelja

VIŠTIČII KOTAO Regoč

Slika 3. Atraktivan plakat manifestacije Ogulinski festival bajki

Slika 4. Radionice za djecu u okviru festivala

ov dokument iz Nare¹¹, koji proširuje horizonte shvaćanja uloge očuvanja kulturne baštine. Spomenuti dokument naglašava važnost poštovanja kulturne i spomeničke raznolikosti u cijelome svijetu, što osigurava očuvanje autentičnosti, odnosno izvornosti svjetske kulture i baštine. Upravo je njihova raznolikost nezamjenjiv izvor duhovnoga i intelektualnog bogatstva cijelog čovječanstva, a zaštita i podržavanje kulturne raznolikosti prema tom međunarodnom dokumentu treba biti aktivno promovirana kao esencijalni aspekt ljudskog razvoja. Stoga ne čudi što koncept kulturne raznolikosti ima odlučujuću ulogu u osiguranju održivosti ogulinskog projekta jer se u *zavičaju bajke* razvoj kulturnog turizma podjednako temelji na vrednovanju i interpretaciji materijalne kulturne i prirodne baštine (Kaštel, Đulin ponor, Klek...), kao i na interpretaciji bogate nematerijalne

baštine toga kraja, ponajprije onoj koja se razvija iz čudesnoga – iz bajki i legendi.

U segmentu kulturnog turizma već se odavno pokazalo da arhitektura i urbanizam nisu dovoljni da bi privukli turiste, već je za kreiranje i poticanje privlačnosti destinacije potrebno prepoznati i posjetiteljima prenijeti njezinu posebnu dimenziju, koja obuhvaća širi spektar kulturne ostavštine koja nije samo materijalna. Dijelovi toga

spektra su duh određenog mjesta (franc. *flair*), kreativni potencijali njegovih stanovnika, sačuvana tradicija starih umijeća i obrta, narodne mudrosti... Stoga je tim projektom predviđeno da se veći dio toga nematerijalnog lokalnog baštinskog korpusa u Ogulinu prenese javnosti putem univerzalno razumljive prizme bajke...

“Turistizacija”

U procesu prenošenja kulturne dimenzije bajke na komunikacijsku razinu namijenjenu razvoju turističke destinacije, u implementaciji je odlučujuće osigurati dovoljnu stručnost, osjetljivost, pažljivost i oprez kako turizam ne bi ugrozio specifični identitet mjesta i njegovu baštinu, odnosno na bilo koji način profanirao bajke i legende, bajkoviti krajolik, djelo Ivane Brlić-Mažuranić te identitet i dignitet grada i njegovih stanovnika.

Radi što preciznijega i dosljednijeg kreiranja projekta i postizanja potrebne kvalitete koja će biti jamstvo za privlačenje

¹¹ <http://whc.unesco.org/archive/nara94.htm>

posjetitelja, za nosive stupove *zavičaja bajke* planirano je kreiranje prokušanih komunikacijskih medija kulture - festivala i muzeja bajke. Naime, i festival i muzej kao oblici nose određenu kulturnu poruku i trebali bi svojim posjetiteljima jamčiti očekivanu razinu kvalitete doživljaja. To se, pak, može postići samo stručnim i profesionalnim planiranjem i upravljanjem te uključivanjem šire lokalne zajednice u proces implementacije tih dvaju ključnih “kulturno-turističkih proizvoda” *zavičaja bajke*. Samo se u takvoj razvojnoj atmosferi konstrukcija projekta može temeljiti na zdravim i “održivim” polazištima!

Festival i muzej bajke

Festival i muzej i zbog drugih su se razloga, osim već navedenih recepcijskih, pokazali komplementarnim i dopunjujućim sadržajima ponude *zavičaja bajke*, pa ćemo ih redom ukratko osvijetliti.

U vezi s vremenom, festival je po svojoj prirodi događaj zgusnutoga i vremenski ograničenog trajanja; dapače, sažeto vrijeme njegov je bitni sastojak. Naime, festival se može definirati kao poseban događaj koji na način ceremonije i rituala slavi jedinstveni trenutak u vremenu da bi zadovoljio određene specifične ljudske potrebe.¹² Muzej se pak može

Slika 5. Program festivala održava se i unutar Frankopanskog kaštela

podičiti razvučenim, kontinuiranim vremenom, što je važan preduvjet koji osigurava cjelogodišnji program za posjetitelje *zavičaja bajke*.

Sagledavajući prostorni aspekt, festival je najsputaniji jer se za potrebe održavanja njegovih programa može koristiti širok, “neograničen” prostor kako u samome gradu, tako i njegovoj okolini. Štoviše, putujućim programima i akcijama ogulinski festival može “obuhvatiti” i najudaljenija mjesta ne samo naše zemlje i našeg kontinenta, već i našeg planeta. Muzej je pak u prostornom smislu ograničen na Ogulin, pa iako *Ivaninu kuću bajke* djelomice zamišljamo i kao muzej na otvorenome, koji će osim svog stalnog postava obuhvatiti i tematske bajkovite staze grada i okolice, ipak je muzejski prostor u odnosu prema festivalskome sužen. Ipak, važno je naglasiti da je, u usporedbi s tradicionalnim

¹² Goldblatt, J. J., *Special Events. Best Practices in Event Management*, New York, 1997. Riječ

festival pak proizlazi iz lat. *festum*, engl. *feast*, tal. *festa* i označava vrijeme slavljenja.

muzejima, prostorna koncepcija muzeja bajke iznimno “široka” jer računa na preklapanje i nadovezivanje unutrašnjeg prostora stalnoga muzejskog postava i tematskih putova u *zavičaju bajke!*

Brojnost posjetitelja i mogućnost njihova prihvata u kraćem vremenu različita je za festival i za muzej. Festival je “skloniji” svojim programima prihvatiti veći broj posjetitelja u kraćem vremenu. Muzejski programi, pak, imaju tendenciju prihvatanja manjeg broja posjetitelja u jednome mahu, ali u cjelogodišnjem kontinuitetu.

Promatramo li festival i muzej s obzirom na vrstu umjetničkog stvaralaštva koju podržavaju, odnosno kojom primarno komuniciraju sa svojom publikom, onda se također komplementarno dopunjuju. Festival bajke se po svojoj inicijalnoj koncepciji oslanja na predstavljačke umjetnosti: igrano, lutkarsko, ulično kazalište; kazalište sjena, plesa, pokreta, akrobatike; muziciranje i pjevanje u svim oblicima. Muzej, pak, najvećim dijelom komunicira likovnim i multimedijским umjetnostima, korištenjem medija crteža, ilustracija, fotografija, slika, skulptura, igranog filma, crtanog filma, novih medija i interaktivnih izložaka. Zajedničko im je, naravno, ishodište - slavljenje bajke!

THE HOUSE OF IVANA'S FAIRYTALES IN OGULIN

The founding of the museum is a part of the development project Ogulin - the home of fairytales, whose mission is the creation of an identity for Ogulin, a small town in central Croatia, as a unique and attractive destination with a fairytale heritage. This special cultural and tourist offering is based on the potential of the fairytales of Ivana Brlić-Mažuranić, a Croatian authoress who has been translated all over the world and who drew on her inspiration for fairytales from Old Slavic legends and stories, as well as from lingering memories of the enchanted beauty of her native soil - Ogulin and the surrounding area.

The realisation of the mission of creating the brand of “Ogulin - the home of fairytales” is aimed at the development of two specific cultural and tourism “products”: a museum “The home of Ivana’s fairytales” and an international annual event - the Fairytale Festival in Ogulin.

The first regional fairytale museum will consist of a multimedia and interactivebased permanent exhibition and a thematic trail in the surrounding region following the framework of Ivana Brlić-Mažuranić’s fairytales. The target audience is compatible with the festival audience and both tourist attractions are complementary. The main target group is pre-school children and school-children, as well as families, lovers of nature and mountains, and all those grown-ups who have never stopped being children at heart! The project has a pronounced impact for the development of a broad spectrum of local participants and the entire local population. The implementation envisages the cooperation of local, regional and European cultural, tourist and educational factors from public, civil and private sectors.

**MEMORIJALNA ZBIRKA
PETRA ŠEGEDINA
– U OSNUTKU
DJECA BOŽJA KAO
MUZEOLŠKI IZAZOV**

SANI SARDELIĆ
Gradski muzej Korčula
Korčula

Tijekom rujna 2005. godine (16.-18. rujna) u Žrnovu, Korčuli i Orebićima održani su prvi *Dani Petra Šegedina*, kulturno-književna manifestacija u čije su organiziranje od samog početka uključene Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Matica hrvatska, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Društvo hrvatskih književnika. Osnivač manifestacije je Grad Korčula. Zamišljeno je da se manifestacija održava bijenalno. Gradski muzej Korčula bio je uključen u organiziranje *Dana* od početka samih priprema u Korčuli. *Dani Petra Šegedina* su, prema izjavama sudionika, protekli su vrlo uspješno. Znanstveni dio prvih *Dana* bio je posvećen sadržaju *Zavičajne i mediteranske teme u djelima Petra Šegedina*, a sudjelovalo je 12 izlagača. Tijekom manifestacije, a posebno za vrijeme rasprave nakon znanstvenih izla-

ganja, otvoreno je pitanje o mogućnosti osnutka memorijalne zbirke Petra Šegedina.

Značenje akademika Petra Šegedina (Žrnovo, Postrana na otoku Korčuli, 1909.- Zagreb, 1998.), kako za hrvatski jezik i književnost, tako i za cjelokupni razvoj kulturnih i državnih institucija Hrvatske, neosporno je. Poseban značaj akademiku pripada u povijesnom trenutku nesigurnih političkih okolnosti koje su utjecale na razvoj svih oblika pojavnosti hrvatskog jezika (II. kongres jugoslavenskih književnika, Zagreb 1949.) Napokon, Petar Šegedin autor je prvoga suvremenog hrvatskog romana *Djeca božja* (Zagreb, Matica hrvatska, 1946.). Kao intelektualac iznimne širine i interesa, bio je pravi i suvereni stanovnik Europe, ujedinjujući svijest o očuvanju nacionalnog identiteta i važnosti europske uljuđenosti, koja mu je, kao čovjeku Mediterana, i u činu i u ideji, bila potpuno imanentna. O tome njegov respektabilni književni opus romana, pripovijetki

Slika 1. Šegedinova Postrana u Žrnovu

i eseja i danas svjedoči, po temi zanimljiv, a po izrazu svjež i neponovljiv.

Memorijalna zbirka Petra Šegedina – u osnutku, koju danas ovdje predstavljamo, bila bi odmak od klasične memorijalne zbirke. Njezina nezaobilazna razina, bez koje ona ne bi bila cjelovita, svijet je književnog djela Petra Šegedina, kojemu je izvorište Mediteran. To se posebno odnosi na već spomenuti roman *Djeca božja*, kao i na niz majstorskih pripovijetki *Dan*, *Sreća*, *Sretni vrag*, *Na istom putu*, *Ništa, ništa, sasvim beznačajno...* Taj je svijet u nezadrživom nestajanju. Materijalna i nematerijalna pojavnost svih oblika otočkog života, sačuvana u riječi, otvara nam mogućnost posebnog uvida u mnoge segmente baštine. Slike su to koje se više malo gdje mogu doživjeti, pa nazivali ih nematerijalnom baštinom ili poviješću svakodnevice, sasvim su blizu nestanka, čak i iz naše svijesti, te ostaju pohranjene upravo u umjetnosti. Zadaća te memorijalne zbirke bila bi pokušaj dohvaćanja i očuvanja tih posljednjih titrajućih signala ruralnoga otočkog života koji su sadržani u djelu Petra Šegedina, a još uvijek nisu sasvim nestali. To bi bila njezina osobitost.

Muzejska je zbirka rezultat procesa akumulacije s unaprijed određenom svrhom.¹

Smisao ove zbirke, osim uspomene na Petra Šegedina, bio bi i očuvanje identiteta zajednice opisane u *Djeci božjoj* i u spominjanim pripovijetkama. Zbirka potaknuta tim književnim djelom i smještena na otoku trebala bi nositi upravo taj dio muzeološke poruke. Jednako, potencijalna zbirka posvećena Šegedinu u nekom

drugom kontekstu – npr. u zagrebačkoj sredini, u Matici ili Društvu hrvatskih književnika, trebala bi ispunjavati sasvim drugačija očekivanja. Informacijski sustav koji bi nudio takav postav po naravi stvari razlikovao bi se od postava unutar baštinske cjeline Žrnova. Stoga se ova zbirka o kojoj je riječ upravo i nastoji okrenuti mogućnosti da na najsvrsishodniji način sačuva memoriju specifičnoga otočkog življenja, koja je pisca do kraja života nadahnjivala i poticala. Zbirka se stoga ne bi smjela doživljavati manjkavom, štoviše, upravo bi u toj komunikaciji s još živućom baštinom, trebala crpiti svoju iskonsku snagu.

Književno djelo kao trajni izazov i inspiracija (inspiracija za filmsku, kazališnu, glazbenu, likovnu interpretaciju, no je li izazov i za izložbenu prezentaciju?) jedna je od tematskih skupina predviđenih za izlaganja i prezentaciju na ovom stručnom skupu. Upravo se naslovom ovoga stručnog skupa pokušalo upozoriti na značenje i mogućnosti koje bi tako zamišljena memorijalna zbirka Petra Šegedina mogla sadržavati, posebno uz isticanje njegova književnog djela kojemu je izvorište mediteranski arhaični svijet. Nit koja nas dijeli od nestanka specifičnih pojavnosti mediteranskog života – gradnje suhozida, soljenja ribe, ručne obrade kamena, suživota čovjeka i životinje, prisnog ophođenja s prirodom, “mečenje grožđa”, skroviti svijeta mitskih vjerovanja utkanoga u svakodnevicu, – “štringe”, “macići”, itd svakim danom sve je tanja, a sudionici i prenositelji žive povijesti sve su stariji. Promjene načina života, naravno, ne možemo zaustaviti, niti na takvo što imamo pravo. No upozoravanjem na važnost očuvanja materijalnih i nematerijalnih vrijednosti,

¹ Ivo Maroević, *Uvod u muzeologiju*, Zagreb 1993.

Slika 2. Rodna kuća Petra Šegedina

dajući im potvrdu oblikovanjem muzejske zbirke unutar zajednice na koju se ona odnosi, sačuvali bismo jedan svijet, jednu kulturu življenja u nestajanju unutar *realnoga muzejskog prikaza znanja*.² Premještajući muzejske predmete koji se još uvijek mogu naći u primarnom kontekstu, kao i one izvan uporabe, iz arheološkog konteksta, u zaštićeni muzeološki kontekst, formulirali bismo i aktualizirali poruku o posebnosti i ljepoti toga svijeta i važnosti njegova očuvanja, nasuprot sve zastupljenijoj globalizaciji. *Egzistencijalno pitanje muzejske kulture jest postati svjestan te današnje situacije i reagirati na nju, kako bi kultura ne samo obranila svoju egzistenciju nego postala i doprinos evoluciji*.³

² Tuđman, Miroslav, *Obavijest i znanje*, Zagreb 1990.

³ Stransky, Z. Z., *Trebamo li eko-muzeologiju?*, Informatica Museologica 34 (1-2), MDC, Zagreb, 2003.

Kako pristupiti tako slojevitom zadatku? Pred nama su naizgled dva cilja: želimo osnovati memorijalnu zbirku posvećenu Petru Šegedinu te u muzealnoj stvarnosti prikazati višeslojnost života u romanu *Djeca božja* i tematski bliskih pripovijetki. Vjerujemo kako se ta dva cilja mogu pomiriti, pa i obostrano dopuniti, a sve u funkciji ostvarivanja cjelovitosti dojma. Ipak, od početka treba imati na umu koji

sloj *Djeca božja* želimo primarno prezentirati jer taj suvremeni roman, s nizom psihološki iznijansiranih situacija, zahtijeva vrlo specifičan pristup. Već je prije naznačeno kako nije moguće očekivati odašiljanje cjelovite muzejske poruke smještanjem postava izvan baštinskog određenja rodne Šegedinove Postrane u Žrnovu. Stoga će daljnje izlaganje takvo određenje postaviti kao uvjet.

Memorijalno-muzejski prostor predviđao bi dijelove postava koji bi nam pružili uvid u život i stvaralaštvo Petra Šegedina te dijelove koji bi prenosili mediteranski svijet opisan u njegovu djelu. Ipak, treba stalno imati na umu način na koji bi te dvije teme tvorile jedinstvo doživljaja. Tako zamišljenoj prezentaciji autora i njegova djela treba prići vrlo pažljivo jer je roman *Djeca božja* roman psihološke atmosfere maloga otočkog mjesta, smještenoga visoko u brdu, bez izravne komunikacije morskim putem, na poseban način izdvojeno od vanjskog svijeta. U tom arhaičnom svijetu, punom straho-

Slika 3. Detalj tradicijske kuće

va bespomoćnosti i neodgovorenih pitanja o smislu života, jedan senzibilni dječak pokušava naći odgovore. U muzeološkom kontekstu prikazivanje kuće, u kakvoj je taj dječak mogao boraviti i proživljavati svoja preispitivanja o životu, trebalo bi nam pružiti mogućnost doživljaja slojevitosti poruke romana. Način na koji bi se prostor rekonstruirao i interpretirao trebao bi omogućiti posjetitelju da razumije uvjete otočkog života, koji su na Šegedina ostavili neizbrisiv trag. Za smislom čovjekova postojanja, koji na djetinji način u *Djeci božjoj* neprekidno preispituje Stakan⁴, Šegedin je tragao cijeli svoj život. Posjetitelju bi trebalo, ponavljamo, pomoći da razumije taj svijet kako bi mogao što cjelovitije razumjeti Šegedinovo književno djelo.

⁴ Glavni lik u romanu *Djeca božja*.

Povijesna rekonstrukcija spomenutih prostorija, lišena suviše dekorativnosti, u kojemu bi dokumentarno trebalo nadjačati estetsko, imala bi mogućnost ostvarivanja doživljaja atmosfere koju možemo osjetiti u *Djeci božjoj*.

Sada kada je između dva prvotno postavljena cilja – memorijalna zbirka i mogućnost muzeološke interpretacije *Djeca božja* – jasno iskazan, pokušat ćemo izložiti neke zamisli prezentacije. Ograničit ću se na prikaz jednog materijalnog i jednog nematerijalnog sloja, utemeljenih u samom tekstu. Roman donosi vrlo detaljne opise interijera i eksterijera koje danas možemo čitati na razini dokumenta. No dok je eksterijer ipak donekle sačuvan, mala je vjerojatnost da bismo našli spavaće i dnevne sobe ili komina u kakvima borave Šegedinovi likovi:

*Kuhinja bijaše dosta prostrana. Ognjište se nalazilo u desnom uglu, a veliki žrvanj u lijevom, odmah uza zid nasuprot vratima. Na sredini bijaše crni dugački stol uz koji su bile naslonjene dvije stolice. Oko ognjišta drvene klupe. Nad ognjištem visjele su stare komoštre, pocrnjele od čađe, i na njima kotao, uz komoštre lagano se njihao mijeh koji se valjda tu sušio. U zidu između ognjišta i žrvnja bijahu vrata kroz koja se ulazilo u spavaću sobu. Kao obično u ovim selima, kuhinja nije imala stropa, vidjeli su se čađavi rožnjici i pocrnjele kamene ploče kojima je bila prekrita.*⁵

Soba u koju se povukla Tepirka bijaše jedna od onih običnih seoskih sobica u ovom kraju. Na sredini veliki bračni

⁵ Šegedin, Petar, *Djeca božja*, MH, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, 1977., str. 218-219.

krevet, uzglavljem naslonjen o jedan zid; uz pobočne zidove, urešene sa par jeftinih svetačkih slika, dva do tri teška seoska stoličića, odmah do uzglavlja velika škrinja, s protivne strane maleni stol ukrašen kitom papirnatog cvijeća u plavoj staklenoj vazici na koju su naslonjene neke fotografije. U kutovima sobe, gore od stropa prema podu, visjeli su nizovi razglednica, prilijepljenih ili sašivenih jedna uz drugu na uglovima. Jedan jedini prozor gledao je na nečisto dvorište. Noć, tamna i nijema, naslonila je svoje slijepo lice na njega...

Tepirka je objesila uljanicu na veliki čavao zabijen u zid odmah iznad malog stola gotovo uz sam prozor.⁶

Materijalni svijet muzejskih predmeta

koji su se primarno koristili u gospodarske svrhe osigurao bi uvid u način privređivanja, obrade kamena, zemlje i njezinih plodova. Alati i pomagala, oprema gospodarskog prostora, predmeti potrebni u radu sa životinjama, oprema konobe, komina itd. još se uvijek dijelom mogu naći u primarnom kontekstu. Trebalo bi za posjetitelje ostaviti otvorenom mogućnost neposrednog iskustva uporabe nekih od opisanih tradicijskih predmeta, a koji, naravno, time ne bi bili ugroženi ili bi se koristile njihove kopije odnosno zamjene za izvorne predmete – *zaput i napit se vode iz gustirne*, na primjer. Zašto se ne okušati u kontroliranim uvjetima uporabe nekog alata - motike, kosijera, pikuna⁷ i tajen-

⁶ Šegedin, Petar, *Djeca božja*, MH, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, 1977., str. 226.

⁷ Kamenoklesarski alat

Slika 4. Primarni kontekst već muzejskih predmeta, alat

te⁸? Bi li bio prevelik izazov okušati se u gradnji suhozida u sklopu organiziranih radionica? Radionica ručno rađene tjestenine – *žrnovskih makaruna*, kao i nekih drugih tradicijskih jela mogla bi pobuditi zanimanje posjetitelja i dodatno pružiti mogućnost uvida u segmente svakodnevice. Takve aktivnosti nipošto ne bi morale biti stalno omogućene, no ne bi ih se trebalo ni odreći. Kada bi se postav i na taj način otvorio društvenoj zajednici i nedomicilnim posjetiteljima, takva bi vrsta aktivnosti unijela živost, a u nju bi se mogle uključiti i osobe koje još njeguju ta znanja i vještine. Tako bi se *omogućilo partnerstvo sa zajednicom*

*koja je nositelj i prenositelj te baštine.*⁹ U *Djeci božjoj* nalazimo iznenađujuće slojevit i bogat prikaz nematerijalne baštine, pa roman i u tom segmentu možemo gledati kao dokument vremena. Izvorni žrnovski govor danas se rijetko može čuti. Njime govore stanovnici Žrnova, naravno, pa i djeca, no on je svakodnevno izložen promjenama pod utjecajem medija, ponajprije televizije. Zbog sve veće ugroženosti toga otočkog idioma, koji se na poseban način sačuvao upravo u Šegedinovim djelima, bilo je važno što prije započeti prikupljanje

⁸ Kamenoklesarski alat

⁹ Kolveshi, Željka, *Muzeji i nematerijalna baština*, 20. generalna konferencija ICOM-a i 21. generalna skupština ICOM-a, Seoul, 2004., *Informatica Museologica* 35 (3-4), MDC, Zagreb, 2004.

Slika 5. Alat u autentičnom kontekstu

tonskih zapisa. Kako će oni dalje moći poslužiti za *muzealizaciju jezika*¹⁰, tek će se vidjeti. Ovdje je također bitno označiti kontekst u kojemu se bilježi razgovor, kao i *kompetentnost sugovornika*.¹¹ Posebnu pozornost u Šegedinovu tekstu zaokuplja komunikacija sa životinjama. To je posebna vrsta onomatopejskoga govora kojim su se stanovnici koristili kako bi domaćim životinjama, najčešće kozama i magarcima, izdali naredbe o kretanju. Kako je živopisno mogao zvučati, pokazat će nam sljedeći ulomak iz *Djece božje*:

Hvatao se već prvi suton. Nad selom se nadvila prozirno - bijela okrugla ploča mjesečeva: pun mjesec. Gornjom vodoravnom ulicom ovog zaseoka, koja je od crkvice sv. Roka išla usporedno s onom dolje uz kuću Stakanovih sve tamo do krajnjeg južnog dijela sela, prolazili su stari i pogrbljeni seljaci, seljanke svake dobi, dolazeći iz svojih baština, tjerajući ispred sebe mazge i magarce natovarene granjem, drvljem, te koze, ovce, uz one uvijek iste umorne glasove:

-Cu, cu, rume, na... Nahaaaa!...- ponešto uznemireno.

-Var-var-var...Kis, kis, kis, tamo naaa...- posve tiho, umorno i jednolično.

To je ono doba kada je čitavo selo puno umornih ljudi, životinja, novih zvukova, mirisa, tek izmiljelih plavih dimova koji kao da ne znaju što bi radili od veselja kad su ih eto konačno rodili, pa se ustreptalo digli uvis da se zatim razmaženo saviju

¹⁰ Kolbas, Irena, *Muzealizacija jezika Hrvatske. Muzeji naglas ili Zoološki vrt jezika*, tekst s predavanja na 9. seminaru AKM u Poreču 2005., uz dopuštenje autorice.

¹¹ Kolbas, Irena, isto.

i izgube nad selom u tami...Svaki glas, kretnja izražava želju k odmoru i snu.

-Vr, vrrr, moje!...Kis, kis-kis...- čuje se s jedne strane mladi ženski glas.

-Cu,cu, Sirka - hrapavi starački s druge strane.

-Hooo, eee, stoooooj....Dura, dur-raaaa...na, na, na...¹²

Ti se zvukovi danas rijetko mogu čuti, malobrojni su i magarci i koze, no ta sačuvana sličica jedna je od mnogih koja nam živo prenosi atmosferu sela. Svaki podcrtani zvuk nosio je zasebno značenje i omogućivao određeni stupanj komunikacije između čovjeka i životinje, što govori kako je, unatoč surovosti života, među njima postojala prisnost.

Uvjerljivi su i opisi mitskih vjerovanja. Ona na poseban način zaokupljaju Stakanovu pozornost i znatno utječu na način razumijevanja i prihvaćanja svijeta koji ga okružuje. Kroz sav sadržaj *Djece božje* nižu se sličice koje govore o dubokom vjerovanju u "štringe, maciće i pomoritad". Današnji su stanovnici još uvijek spremni u sjećanju pronaći priče koje su i njih same, dok su bili djeca, plašile i proganjale. Navodim Šegedinov opis, s autentičnom pjesmicom koju su stanovnici izgovarali za obranu od uroka, a koja se još katkad može čuti, no oni koji je znaju, nisu je skloni "govorit u mikrofon".

-Dobar večer, dobar večer, gospodin učitej! Ja san, ja, stari Roko. Gren put Kampuša, pa možemo zajedno.

-A, ti si! Pa što se na javiš, gotovo sam se prestrašio.

¹² Šegedin, Petar, *Djeca božja*, MH, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, 1977., str. 121.

-A ništa, nima zla, nego znate...

-Znam ja da nema zla, ali mogao si se ipak javiti glasno, a ne ovako, boga ti, kao pomoritad...-nadoda učitelj ciljajući riječju "pomoritad" na neku mističnu priču po kojoj je stari Roko bio poznat. (...)

...Znate, bi san u starega Moraša i zaka-sni san, a da van rečen pravo i straši san se proč odve poza sveti Vid...Znate, onin, vidi san svitlost...- Stari Roko se posve približi učitelju i postane jako tajanstven.

-Ma koju svjetlost?- odvratio učitelj gotovo prezirno. (...)

-Eno, eno jopet se vidi, eno je tamo...- govorio je stari Roko šaputavo pokazujući prema groblju. - Ne hote napri, ne hote, u moca sina i duha svetoga amen, u moca i sina...- krstio se on nevjerojatnom brzinom i jedva uspijevao izgovarati riječi, a zatim neočekivano počeo zazivati.

- Dušo božja, koja si da si, javi se...O dušo božja, koja si da si, javi se... Reci što ti fali...O, dušo božja... (...)

-Eno, eno undeka, vidite je kako nosi sviću...O dušo božja, što ti je potriba.- Zatim se sav dršćući pripio uz učitelja i počeo drhtavim šapatom:-To je pomoritad, to je ona...

Ne zabolila glava

Višćicama izgorila manda!...

Neka dim davi.

Srce izgori

Sve pomori!

Neka možu moći

Srid ponoći!...

Ne zabolila glava,

Višćicama izgorila manda!¹³

¹³ Šegedin, Petar, *Djeca božja*, isto, str. 231-232.

Tako sačuvana usmena predaja, legende koje stariji stanovnici mjesta još uvijek pamte iz svog djetinjstva, važan je sloj romana. Atmosfera i mitovi kao način spoznavanja svijeta koji ga okružuje, na poseban način djeluju na Stakana. Mogućnost pronalaska izvornih govornika koji u sjećanju čuvaju te legende dala bi nam razloga razmišljati o prezentaciji unutar spomenutih prostora. Kazivač koji bi u prostoru muzejskog postava – komina pričao legende mogao bi nam dočarati tu atmosferu. Jezik bi bio određena barijera, no sugestivnost kazivača koje sam imala priliku slušati uspjela ju je prebroditi.

Kako možemo prezentirati prikazane oblike nematerijalne baštine? Svakako, moderna nam tehnologija olakšava njezino prikupljanje, čuvanje i dokumentiranje. No je li taj medij ujedno i jedina mogućnost i za prezentaciju? Kakva bi bila mogućnost prezentacije u muzejskoj stvarnosti, dakle, u kontroliranoj i umjetnoj, kada bi nam neke vještine, znanja i predaje prezentirali upravo živi baštinici? Na taj bi način iskustvo života koje smo od početka zamislili predstaviti bilo znatno sugestivnije. Na značenje očuvanja, ali i na revitalizaciju nematerijalne baštine, sve više upozoravaju vodeće svjetske kulturne institucije.¹⁴

Memorijalna zbirka Petra Šegedina – *u osnutku* zamišljena je kao prezentacija njegova književnog djela, a posebno prvoga hrvatskog suvremenog romana *Djeca božja* (MH, 1946.). Odašiljanje cjelovite muzejske poruke tako zamišljene zbirke moguće je samo njezinim postavljanjem

¹⁴ Carek, Rut, *Nematerijalna kulturna baština - UNESCO i njegova uloga*, Informatica Museologica 35 (3-4), MDC, Zagreb, 2004.

Slika 6. Krajolik kao baština

unutar zajednice koju predstavlja i čiji bi kulturni identitet svojim osnivanjem čuvala od nestajanja. Kao što je rečeno, svijet Šegedinova književnog djela, kojemu je izvoriste Mediteran, svijet je koji pod sve većim pritiscima raznih oblika globalizacije nepovratno nestaje. Materijalna i nematerijalna pojavnost mnogih oblika kulture življenja toliko je ugrožena da neki segmenti nestaju čak i iz pamćenja zajednice, ali su ostali sačuvani upravo u Šegedinovoj pisanoj umjetnosti. Ljepota krajolika, u kojoj se ljudskim radom *vrijeme pretvaralo u prostor* oblikujući nizove suhozida, svakodnevno se devastira unatoč zakonskim ograničenjima. Memorijalna zbirka kojoj bi u poslanju bila jasno oblikovana poruka o važnosti i dragocjenosti

očuvanja ljepote baštinskog krajolika, dana od prirode i oplemenjena ljudskim radom tijekom stoljeća, djelatnim bi se uključivanjem nositelja znanja i vještina unutar zajednice (kazivača, graditelja suhozida, poznavatelja ljekovitoga i jestivoga samoniklog bilja i dr.) u aktivnosti organizirane unutar Zbirke počelo uklanjati to nerazumijevanje i, napokon, uspostavljati partnerstvo sa zajednicom. To je ujedno i jedini način organiziranog prenošenja znanja na mlađe. Takozvani kulturni turizam, koji je uglavnom jednosmjernan, odnosno koji iskorištava kulturne potencijale zajednice, ne uzvraćajući joj u istoj mjeri, a nerijetko i oštećujući samu zajednicu, možda bi mogao tako zamišljenom zbirkom opravdati svoje ime. Nedomesticilno stanovništvo, prije svih

turista, naišli bi na zanimljiv baštinski prostor, od kojega bi i ono domicilno, uključeno u partnerstvo s memorijalnom zbirkom, moglo imati sasvim izravnu ekonomsku korist. Mogao bi to biti pravi *GENERATOR BAŠTINSKOG DJELOVANJA*. Mogućnosti su otvorene...

Zahvaljujem prof. dr. Žarki Vujić na potpori.

PETAR ŠEGEDIN MEMORIAL COLLECTION: THE "CHILDREN OF GOD" AS A MUSEOLOGICAL CHALLENGE

The Korčula Town Museum is preparing the concept proposal for founding the Petar Šegedin (Žrnovo, 1909 - Zagreb, 1998) memorial collection in view of the significance of this academician for the overall development of Croatian culture and cultural institutions. The first Days of Petar Šegedin were held during September 2005 in Žrnovo on Korčula and in Orebić with the participation of leading state cultural institutions: HAZU, the Croatian Cultural Institution, the "Miroslav Krleža" Lexicographic Institute and the Croatian Writers' Society, and this was a further incentive for the professionals at the Korčula Town Museum to think about founding the collection.

Šegedin's work demands continuous and organised care that would promote the collection,

identification, preservation and documentation of manuscripts and personal belongings, all published works and relevant literary reviews, as well as material that Šegedin collected in many European cities. One segment that cannot be overlooked is the literary world that has its roots in the Mediterranean, preserved in its archaic materialisation, described in the first contemporary Croatian novel "Children of God" (Zagreb, 1946), as well as in a line of masterly short stories. This literary world opens up the possibility of a multi-layered insight into all segments of the rural island heritage, preserving in a special way elements of verbal and nonverbal communication, many elements of the intangible heritage that is disappearing forever under growing pressure. The fine thread that is separating us from the disappearance of specific elements of Mediterranean life - the building of dry walls, salting fish, carving stone, pressing grapes, the coexistence of man and animal, a close relationship with nature, a hidden world of mythological beliefs woven into everyday life is becoming thinner with every passing day, and the inheritors of living history are becoming older every day...

The museological challenge of the Children of God that would present the context of the time and space that left a permanent trace on Šegedin at an exhibition would help us, perhaps, to better understand the meaning of our own heritage and the importance of preserving it.

"It is nice, all this that we are celebrating, all these events, all these commemorative plaques, but let us preserve this landscape!", cried a member of the organising board of the event, academician Igor Fisković.

MEMORIJALNA ZBIRKA MIJE MIRKOVIĆA – MATE BALOTE U RAKLJU (ISTRA)

aspekti muzealizacije književnosti i teksta

BORIS KOROMAN
Etnografski muzej Istre
Pazin

U ovom se radu, na primjeru Memorijalne zbirke Mije Mirkovića – Mate Balote u Raklju (jugozapadna Istra), problematizira muzealizacija teksta, odnosno mogućnosti teksta i književnosti za muzejsko predstavljanje. Nastojat će se opisati primjeri iz novog postava Memorijalne zbirke te muzejska i dizajnerska rješenja i time upozoriti na potencijal koji posjeduje književna i tekstualna građa. U članku se objašnjavaju termini *tekst* i *književnost* kao povezani književnoteorijski termini koji otvaraju različite mogućnosti muzealizacije.

POVIJEST ZBIRKE

Dr. Mijo Mirković, poznatiji pod svojim pjesničkim pseudonimom Mate Balota, jedan je od najznačajnijih istarskih intelektualaca, a svakako je najutjecajniji pjesnik čakavskoga dijalektnog izričaja. Nedugo nakon smrti Mije Mirkovića – Mate Balote (1963. god.) pokrenuta je inicijativa za preuređenje njegove rodne kuće u memorijalni prostor. Nakon što je obitelj Mirković tadašnjoj Općini Pula ustupila objekt na adresi Mije Per-

cana 27, započelo je prikupljanje građe. To je bila dijelom etnografska građa, koju su mahom donirali mještani, a dio građe činile su osobne fotografije, knjižnica, dio namještaja te nekoliko osobnih predmeta koje je ustupila obitelj Mirković. Konačno, Memorijalni muzej/zbirka osnovana je 1968. godine. U idućim je desetljećima zbirka više puta preuređivana, a fundus je proširivan darovima mještana. O tome svjedoči i dokumentacija, čiji je dio sačuvan i u Etnografskome muzeju Istre. Međutim, bitno je upozoriti na više problema vezanih za tu zbirku. Iako je bila otvorena za javnost, o njoj se ipak nije vodila sustavna briga. To znači da nije bilo stalno zaposlene osobe te da ne postoji jedinstvena dokumentacija o građi. Postoje grupni popisi namijenjeni tadašnjem Konzervatorskom odjelu u Rijeci, kao i dokumenti o preuređenjima postava i preparatorskim radovima. Iz dostupnih dokumenata vidljivo je da se postav mijenjao, da su nekoliko puta predmetima pripisivani inventarni brojevi, ali situacija koja je zatečena 2003. nije se mogla u potpunosti povezati sa starijim popisima i opisima stanja. Krenuli smo od najnovijeg popisa na 200 muzejskih kartica pisanih rukom, čiji su inventarni brojevi odgovarali onima u Zbirci, te analizirali postojeće stanje. Stanje koje smo zatekli 2003. izgledalo je ovako:

- predmeti u dokumentima bili su različito obilježeni, s više inventarnih brojeva
- postojao je problem utvrđivanja podrijetla i starosti predmeta; usporedbom više popisa i eliminacijom moguće je bilo samo pretpostaviti odgovaraju li konkretni predmeti koji se nalaze u Zbirci nekome sa starijih popisa

- za više predmeta evidentno je da su nestali (ukradeni su ili izmješteni a nisu evidentirani)
- 74 tekstilna predmeta čuvaju se u Etnografskome muzeju Istre u Pazinu nakon konzervacije
- postoji stotinjak neevidentiranih i neobilježenih predmeta (uglavnom iz područja ribarstva, osobne biblioteke)
- predmeti su neadekvatno smješteni u postavu, bez legendi, bez zaštite, u prostoru koji je, bar dva puta, bezuspješno zaštićivan od vlage.

Uslijedila je inventura kao prva faza projekta.

Slika 1. Rodna kuća Mije Mirkovića, memorijalna zbirka

MIJO MIRKOVIĆ – MATE BALOTA

Kratka biografija Mije Mirkovića – Mate Balote nije samo konvencionalni znak pijeteta prema objektu muzealizacije, već ona otkriva probleme i smjerove razmišljanja o muzealizaciji.

Sažeta biografija otprilike obuhvaća ove činjenice: Mijo Mirković rođen je

1898. u Raklju, tada u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Godine 1904. njegov otac sudjeluje u osnivanju osnovne škole na hrvatskom jeziku koju Mijo Mirković počinje pohađati. U mladosti radi u kamenolomu, zatim na trgovačkom brodu te kao đak Pazinske gimnazije nakon jedne diverzije biva uhićen i neko vrijeme provodi u zatvorima. U vrijeme potpune evakuacije južne Istre 1915., zajedno s obitelji, preseljen je u Moravsku. Ondje je, nakon služenja vojnog roka u austrijskoj mornarici u Puli, i maturirao. U to vrijeme, od 1917. do 1918., počeo je raditi kao novinar u pulskom *Hrvatskom listu*. U vrijeme političkih prevrata na kraju Prvoga svjetskog rata, 1918., više desetaka tisuća osoba različite etničke pripadnosti iselilo je iz Istre, posebno iz Pule. Među njima su bili i mnogi značajni hrvatski intelektualci i građani koji će u Kraljevini SHS oblikovati prilično aktivnu istarsku emigraciju. Mijo Mirković bio je među njima. Studij je započeo u Zagrebu i Beogradu, nastavio u Berlinu i završio u Frankfurtu na Majni, stekavši diplomu (doktorat ekonomije kao humanističke discipline). Radio je zatim kao bankovni činovnik, zatim u rudnicima u Belgiji, Aleksincu, Osijeku, Bakru, Beogradu, u raznim zavodima i visokim školama. Mjesto docenta Pravnog fakulteta u Subotici dobio je 1928. te je boravio na više studijskih putovanja u svijetu. Od 1939. bio je redovit profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Beogradu, kojoj je neko vrijeme bio i dekan. Cijelo to vrijeme surađivao je s brojnim časopisima, stručnim, ali i onima u kojima je, relativno kasno, 1930., počeo objavljivati poeziju. Istarskim emigrantima ta je poezija postala i bila vrlo važna zbog strukture novona-

stalog identiteta. Stoga je pjesnik Mate Balota postao najpopularniji Istranin u emigrantskim redovima. Odmah nakon početka Drugoga svjetskog rata bježi na Krk, ponovno ga zatvaraju, a 1944. bježi u partizane. Nakon rata bio je doministar u Vladi FNRJ i glavni pregovarač na konferencijama o razgraničenju Italije i Jugoslavije. Godine 1947. postaje akademik, 1958. i tajnik Akademije. Umire u Zagrebu 1963. Pokopan je u Raklju, uz jedan od najvećih pogreba ikada viđenih u Istri.

Iz sažete osobne biografije moguće je iščitati nekoliko bitnih elemenata.

Ponajprije valja upozoriti na dva životna puta Mije Mirkovića, javni i profesionalni. Ugled znanstvenika, akademika i političara te urednika, zavičajnog pjesnika, prozaista i kroničara otkrivaju biografsku dvostrukost koju je bilo nužno uzeti u obzir pri razmišljanju o muzealizaciji.

Nadalje, obje su “osobe” – i dr. Mijo Mirković i pjesnik Mate Balota – imale velik utjecaj na društveni i kulturni život Istrana u 20. stoljeću. Pjesnik Mate Balota posjeduje gotovo mitsko značenje na prostoru Istre. Kritika njegove književnosti upravo je zato pretežito panegirička. Osim toga, Mati Baloti je posvećeno nekoliko manifestacija¹, njegovo pjesništvo i proza Mate Balote dio su školske lektire, u određenoj se mjeri može govoriti o Mati Baloti kao o simbolu istarskoga čakavskog dijalektnog pjesništva, kao i o mitologizaciji lika pjesnika Mate Balote.

Jedan aspekt biografije Mije Mirkovića, upravo zbog isticanja utjecaja proze i

poezije, nije do sada adekvatno predstavljen. Riječ je o temi vezanoj za novinarski rad Mije Mirkovića. Nekoliko je argumenata išlo u prilog razmišljanjima o potrebi isticanja i uključivanja teme novinarskog rada u novi postav. Prvo, novinarstvo obilježava Mirkovićeve početke pisanja: početke stvaranja osobne poetike, ali i razvoja njegove misli kao društveno aktivnog intelektualca. Drugo, novinarski počeci vezani su za vrijeme njegova boravka u Puli, a to je vrlo zanimljivo vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije u kojemu Pula ima tri dnevna lista na tri različita jezika, a ključno je to što Mirkovićevo kasnije djelovanje nije geografski vezano za Istru. I treće, novinarstvo i publicistika isprepleću se u njegovu radu gotovo sav njegov život.

Uz ovih nekoliko napomena, dodataka činjeničnoj biografiji, u istraživanjima i razgovorima sa stručnjacima na površinu je isplivala činjenica da je Mijo Mirković dnevno pisao i po nekoliko kartica u obliku pisama. A i jednostavnim pogledom na njegovu opsežnu bibliografiju radova postaje jasno kako je pisanje važan dio njegova života. Tone Peruško pisao je o Balotinoj “groznici pisanja”, danas bi netko rekao – o skribomaniji, i to je postala jedna od polazišnih odrednica koncepcije.

Neosporno su biografija i naglasci činili polazišta muzealizacije. Politički i društveni kontekst, činjenice o progonstvu i priča o istarskoj emigraciji nakon Prvoga svjetskog rata činile su nezaobilaznu razinu muzealiziranja biografije. “Groznica pisanja”, “skribomanija” dala je legitimitet odluci da se posebna pozornost pridaje promišljanjima o muzealizaciji teksta.

¹ Nekadašnji znanstveni skup *Susreti na dragom kamenu*, danas i školska manifestacija *Osluhni zavičaj – pramaliće te zove*.

NOVI STALNI POSTAV, 2003. – 2005.

Stalni postav koji je zatečen 2003. godine bio je osmišljen i ostvaren krajem 1980-ih godina. Činila ga je pretežno etnografska građa, odnosno rekonstrukcija ambijenta istarske tradicijske kuće na dvije etaže. Od memorijalne građe nalazilo se tu desetak osobnih fotografija.

Etnografski muzej kao matični imao je stručnu nadležnost nad etnografskom građom u općinskoj memorijalnoj zbirci, a u samom postavu nalazilo se i dvadesetak predmeta iz Muzeja. Oko 2000. godine vođeni su prvi razgovori o mogućnosti preuređenja prostora, nakon kojih se pokazalo da je interes javnosti velik.

Angažirano je više stručnih suradnika, od kojih svakako valja izdvojiti Antu Tonu Mirkovića, najmlađeg sina Mije Mirkovića i njegova biografa, bibliografa i čuvara njegove osobne rukopisne ostavštine, te Mirka Uroševića, novinara iz Pule, istraživača i izdavača djela Mije Mirkovića – Mate Balote.

Zadatak osmišljavanja postava pripao je Etnografskome muzeju Istre, točnije, autoru ovog članka, etnologu i kroatistu po zvanju, uz mentorstvo ravnateljice Muzeja Lidije Nikočević. Dizajn postava potpisuje Nikolina Jelavić Mitrović, afirmirana dizajnerica više postava i izložbi. Uz preparatora Dragana Dimovskog, to je bio *core team* projekta. U samu izvedbu bilo je uključeno više desetaka izvođača radova, a kolege kustosi Etnografskog muzeja Istre nesebično su nam pomagali i bili uključeni u sve faze projekta. Postav je otvoren 22. ožujka 2005.

Pokazalo se da sva razmišljanja vode ideji da se dotadašnji etnografski postav preuredi u memorijalni. Za tu je namje-

nu predviđeno i preuređenje treće, tavanске prostorije, *šufita* za muzejsku namjenu.

Građevni dio poslova oko preuređenja interijera i okolice preuzela je i izvela Općina Marčana, a uređenje muzejskog postava Etnografski muzej Istre sredstvima Istarske županije. Istarska je županija u sklopu namjere obilježavanja i muzealiziranja rodni kuća znamenitih Istrana osigurala sredstva iz izvanrednih fondova upravo za projekt novoga stalnog postava Memorijalne zbirke Mije Mirkovića – Mate Balote u Raklju.

Polazišna razmišljanja o postavu

Razmišljanja o koncepciji kretala su se, naravno, u više smjerova.

Pri stvaranju sinopsisa, tj. onoga što se postavom želi ispričati, i kako, pošlo se od već spomenutoga:

- postav će u jednom dijelu obuhvatiti postojeću etnografsku građu i povezati je s pričom o Miji Mirkoviću
- bit će ispričana i predstavljena cjelokupna biografija, ali će se posebno istaknuti samo odabrani dijelovi
- poseban će naglasak biti na muzealizaciji književne biografije, motiva i tema
- s tim u vezi, pisanje, proces pisanja, “groznica pisanja” odredit će se kao konceptualno polazište
- provest će se muzealizacija Mirkovićeva utjecaja kao informacija, ali uz kritički odmak.

U vezi s budućom recepcijom postava, imajući na umu osobni i društveni kontekst publike, razmišljanja su vodila u nekoliko smjerova. Prema pravilima muzejske struke svakako je valjalo razmišljati o razinama recepcije. Novi

postav trebao je na jednoj razini biti pristupačan i jasan, ali i omogućiti pružanje više informacija o određenim odabranim temama. Nadalje, dosadašnja je posjećenost pokazala da rodnu kuću gotovo bez iznimke obilaze dvije kategorije populacije: đaci i zaljubljenici, tj. poznavatelji Mije Mirkovića – Mate Balote. Kako je negdje u projekcijama Zbirke bila namjera da se s njome upoznaju i slučajni, posjetitelji turisti, te tri bazne populacije valjalo je imati na umu prilikom razmišljanja o budućoj recepciji.

Usto, sama rodna kuća smještena je usred mjesta Raklja, u središtu urbanizirane stambene zone (dakako, riječ je o jednokatnicama). Mjesto ima petstotinjak stanovnika² i zato je valjalo komunicirati s lokalnom zajednicom, posebno sa susjedima. Upravo Rakljani, posebno oni involvirani u KUD Rakalj, činili su populaciju koja je uz stručnjake evaluirala projekt.

Osnovna koncepcija – četiri cjeline

Osnovna koncepcija podrazumijevala je četiri cjeline

² Prema popisu iz 2001.

Slika 2. Cjelina 1.: Mate Balota i Rakalj

Slika 3. Podcjelina: Rakaljsko lončarstvo

1. Mate Balota i Rakalj (prizemlje)

Prizemlje je uvelike bilo određeno postojanjem ognjišta te smo se u tom prostoru odlučili za djelomično ambijentalnu situaciju, odnosno za rekonstrukciju tradicijskog prostora središnje prostorije – *kužine*. No drugi su aspekti uključivali povezivanje Balotine biografije s takvim ambijentom. U tome je “pomogao” kon-

cept zavičajnosti. Odbrani su književni tekstovi koji tematiziraju odnos prema zavičaju i djetinjstvu, obiteljski stol pretvoren je u priču o obitelji Mirković, a temeljna legenda govorila je o djetinjstvu i mladosti Mije Mirkovića, vezanima za Rakalj.

U prizemlje je također smještena i podcjelina o rakaljskom lončarstvu. Upravo zato što je u prostoru postojalo dosta etnografske građe,

osmislili smo tu podcjelinu. Argumentacija za nju je i to što je upravo Rakalj jedan od najvažnijih središta lončarstva u Istri te su se lonci izrađeni u Raklju rabili u cijeloj Istri. Bilo je također vrlo jednostavno povezati priču o lončarstvu s tekstovima Mate Balote – s pjesmom *Lončari* i odlomkom iz romana *Tijesna zemlja*.

2. Životni put (prvi kat)

Na prvom su katu dvije cjeline. Prva se ukratko bavi piščevim životnim putem. Uz opisnu legendu i nekoliko osobnih fotografija, tu je i karta njegovih putovanja, seljenja, bjegova, progonstava, uz kronologiju važnijih događaja u njegovom životu. Posebno je, zbog spomenutih razloga, obrađen dio o novinarskim počecima i novinarskom radu uopće: pismima, fotografijama, korespondenciji u vrijeme novinarskog rada u Puli, ali i s desetak reprodukcija važnijih novinskih članaka te s popisom novina i časopisa s kojima je surađivao (ili ih je uređivao).

Slika 4. Cjelina 2.: Životni put

3. Književni put (prvi kat)

Druga je cjelina na neki način didaktička, prilagođena nastojanjima muzejske pedagogije, odnosno korespondira s načinom obrada književnog teksta u školskim programima, odnosno s metodikom nastave hrvatskog jezika i književnosti. Muzealizirani su najvažniji književni motivi: progonstvo, majka, siromaštvo i Istra koja se mijenja.

4. Naslijeđe Mate Balote (potkrovlje)

Na novouređenom prostoru potkrovlja, *šufita*, smještena je cjelina nazvana *Naslijeđe Mate Balote*. Njezin raspon obuhvaća popis ulica i institucija koje nose njegovo ime, proteže se preko bibliografija, njegovih uglazbljenih pjesama, prvih i najljepših izdanja njegovih djela, manifestacija posvećenih njemu do anegdota o Mati Baloti i tekstova o njemu.

Novi postav, uključujući predmete, fotografije i reprodukcije, ima 200 predmetnih legendi, no broj je i veći jer su na nekoliko mjesta predmeti grupirani.

Slika 5. Cjelina 4.: Naslijeđe Mate Balote

Muzejski predmet i tekst

Kako je “groznica pisanja”, odnosno proizvodnja teksta bila jedno od biografskih polazišta za muzealizaciju, promišljanje postava išlo je umnogome prema nalaženju muzejskih situacija koje bi predstavile taj aspekt. Osnovna tema ovoga rada stoga obuhvaća problematiziranje muzealizacije književnosti i teksta. Pojam književnosti zapravo je vrlo problematičan književnoteorijski pojam: “[p]ojam koji je u suvremenoj književnoj teoriji izgubio samorazumljivost i uslijed toga, zajedno s drugim sličnim prirodnim pojmovima, prestao biti analitički nedodirljivim” (Biti 2000:250). No ovdje ćemo ga upotrebljavati kao samorazumljiv “prirodan pojam”, ali imajući na umu književnost kao “sistem koji živi kroz odnos prema drugim sistemima” (Biti 2000:253).

Pojam teksta pak u uže žarište interesa književne teorije ulazi sa strukturalizmom. Neke od definicija teksta, vezane za strukturaliste i poststrukturaliste, opisiva-

le bi tekst kao “zatvorenu znakovnu cjelinu” (Biti 2000:532), koja na jednoj razini “dospijeva u odnos sa znakovnim sustavima odn. praksama cjelokupnog polja kulture” (Biti 2000:533), što znači da tekst upućuje i na samog sebe, ali i na ono izvan sebe.

U tom je smislu moguće usporediti razmišljanja o tekstu s razmišljanjima o muzejskom predmetu.

Muzejski predmeti / predmeti baštine “imaju bo-

gate slojeve značenja kojima komuniciraju poruke prošlosti u sadašnjost i čuvaju ih za budućnost” (Maroević 1933:120), odnosno svaki predmet baštine “apsolutni je izvor i nekonvencionalni nositelj informacija” (Maroević 1993:123).

Muzeologiju zanima potencijal predmeta kao prijenosnika informacije, tj. što možemo činiti sa slojevima značenja muzejskog predmeta, odnosno kako se njima koristiti u prenošenju poruke. Upravo zato možemo postaviti pitanje: Što možemo činiti s tekстом?

Što možemo činiti (s) tekстом

U razmišljanjima o tekstu koja obuhvaćaju njegovu predmetnost, logičan je zaključak da se tekst kao muzejski predmet pojavljuje u obliku rukom pisanog teksta na papiru (pisma, dnevnici, bilješke, rukopisi, razglednice, potpisi i sl.) i tiskanog teksta (novine, časopisi, knjige, kalendari i sl.).³ Tekst može po-

³ Tek u novije vrijeme možemo govoriti i o drugim, novim elektroničkim medijima za koje

stojati i izvorno, a možemo ga koristiti i u nekoj vrsti zvučnog zapisa, i u formi čitanja, glazbe, razgovora i sl.

No tekst je, kao što je rečeno, pojam koji se dovodi u vezu sa “znakovnim sustavima i praksama cjelokupnog polja kulture”. To znači da u neke od “mogućnosti teksta” mogu pripadati⁴:

- društveni, ideološki i politički kontekst
- autorstvo (pojam autorstva, pseudonima, implicitnog autora i sl.) i proces pisanja, nastajanja teksta, razina autorskog opusa (bibliografije)
- recepcija, intertekstualnost (na tragu promišljanja postmodernizma), inspiracija, interpretacije, utjecaji (u slučaju Mirkovića, valja spomenuti i važnost političkog teksta),
- i, konačno, književnost. Književnost se definira kao sustav praksi; stoga tekst dovodimo u vezu s književnošću, za ove potrebe u jednom užem, “klasičnom” smislu. Neki se pojmovi, kada govorimo o tekstu i književnosti, naravno, preklapaju. Književnost poznajemo, razumijemo i o njoj govorimo kroz književne pojmove kao što su poetika, žanrovi, književni motivi i teme, stilistika, versifikacija i dr.

Svim tim mogućnostima teksta (i književnosti) znatno se proširuju i mogućnosti muzealizacije. Svaku od tih odrednica moguće je preuzeti kao zaseban muzeološki izazov, odnosno pronaći načine za muzealizaciju. A tekst kao tema

rasprava o izvornosti teksta otvara sasvim druge probleme.

⁴ Odabrane su mogućnosti koje su iskorištene u postavu, tj. smatrane su bitnima za Mirkovića. Primjerice, *forma* ili *nesvjesno* također bi bile “mogućnosti teksta”.

i objekt ostaje, a u primjeru Mirkovića igra mogućnostima teksta legitimirana je njegovom biografijom.

No valja obratiti pozornost na još dvije mogućnosti u muzealizaciji teksta i književnosti. One su vezane za odnos teksta i predmeta te za odnos teksta i prostora. Tekst kao zatvorena znakovna cjelina može biti povezan s nekim predmetom, opisivati ga, davati mu dodatna značenja i sl. Tekst je također smješten u muzejskom prostoru i pritom mu se, u promišljanju gdje će biti smješten, mogu pridružiti nove komunikacijske mogućnosti.

Ukratko, aspekti muzealizacije književnosti i teksta obuhvaćuju

- tekst i predmet / tekst kao predmet
- tekst i predmet / tekst koji je u vezi s predmetom
- tekst i prostor
- tekst i muzealizaciju “mogućnosti književnosti i teksta”.

Aspekti muzealizacije teksta – Memorijalna zbirka Mije Mirkovića – Mate Balote

Prethodna razmatranja bit će ilustrirana intervencijama i rješenjima u novome postavu Memorijalne zbirke Mije Mirkovića – Mate Balote.

Tekst i predmet – tekst kao predmet

To je, naravno, najtipičnija i najčešće iskorištavana mogućnost teksta u postavu. Muzejski je tekst kao predmet korišten kao original ili reprodukcija. To su:

- pisani tekstovi: pisma, dopisnice, razglednica
- tiskani tekstovi: knjige, časopisi, novine

- audiomedij: uglazbljene pjesme (Mate Balota: *Roženice*).

Naravno, tekst je u postavu rabljen i tako da su odlomci teksta aplicirani na različite podloge, u sklopu različitih cjelina. No o tome više u idućim odjeljcima.

Tekst i predmet – tekst koji je povezan s predmetom

To se zbiva uglavnom na razini književnog motiva. Ideja je jednostavna: predmet je “ilustracija” motiva koji se rabi u tekstu.

Slika 6. “Okvirić” sa stihovima pjesme *Ognjište*

Slika 7. Škrinja i “okvirić” s pjesmom *Božićna noć*

U postavu je taj aspekt iskorišten na više mjesta. Uz tradicijsko ognjište, u drvenom se okviriću nalaze stihovi pjesme *Ognjište*, uz opisnu legendu u podcjelini o rakaljskom/rakljanskom lončarstvu stihovi su pjesme je *Lončari*, uz *kaselu*, uz škrinju su stihovi pjesme *Božićna noć*, i to oni u kojima se spominje škrinja i predmeti u njoj. Naravno, cijela cjelina o književnim motivima svojevrsna je ilustracija književnih motiva.

Tekst i prostor

Mogućnosti teksta u odnosu prema muzejskom prostoru upotrijebljene su u dva puta.

Jedna od najpoznatijih pjesama Mate Balote, *Koza*, počinje stihovima: *Četiri ure je mati hodila, / pedeset miljari koraki je učinila / na tašte*. Ti su stihovi smješteni pri dnu drvenih stuba. Pjesma, dakle, počinje kretanjem. Upravo je zato ostatak pjesme na vrhu stuba – kretanje u pjesmi uvjetuje kretanje (koračanje) u muzejskom prostoru.

U drugom primjeru pjesma *Dvi daske* smještena je u cjelinu koja tematizira književne motive, tj. motiv siromaštva. Pjesma govori o smrti mlade djevojke čiji otac traži dvije daske kako bi od njih načinio lijes. Konačno, dvije daske nalazi u podu svoje kuće. Pjesma je upravo potresna slika neimaštine, tako da je i muzejska intervencija donekle radikalna. Naime, stihovi o skidanju dviju dasaka aplicirani su na staklo debelo 4 mm koje je, u dogovoru s konzervatorima, postavljeno na mjesto dviju izvađenih greda iz poda na prvom katu kuće. Kroza nj vidi se prizemlje dok posjetitelj čita tekst te je na taj način postignut intenzivan i dojmljiv efekt.

Slika 8. Dvi daske – intervencija u prostoru

Tekst o intervenciji u prostoru polučio je intervenciju u prostoru.

Tekst i muzealizacija književnosti

Književnost kao pojam vezan za tekst obuhvaća pojmove koji također mogu biti inspirativni u muzealizaciji. U ovom primjeru to su žanrovi te najvažniji književni motivi i teme.

Čitava cjelina postava posvećena je upravo najvažnijim književnim motivima Mije Mirkovića – Mate Balote: progonstvu, siromaštvu, majci te poetskome, esejističkom i feljtonističkom motivu i temi – Istri koja se mijenja.

Možda bi predugo trajalo opisivanje svih pojedinačnih rješenja vezanih za te motive. Motiv progonstva obrađen je kao

Slika 9. Motiv progonstva

poetski, ali i politički, te ga uz pjesmu *Na Rečini* dopunjuju prognanička pisma i fotografije.

Motiv siromaštva, uz spomenutu intervenciju u prostoru, prati i reprodukcija dokumenta pod nazivom *Potvrda o siromaštvu obitelji Mirković*.

I uz motiv majke izvedena je nešto smionija intervencija. Pjesma *Moja mati* u cijelosti je aplicirana na vitrinu u kojoj je skulptura majke, skulptura odjevena u *čermu*, tradicijski ženski haljetak. Skulpturu je izradila, upravo za novi postav, koristeći se fotografijama majke Mije Mirkovića, renomirana suvremena zagrebačka skulptorica Sanja

Slika 10. Motiv majke

Slika 11. Istra se mijenja

Sašo. Intervencija je također uspješna, no ipak je neobična – umjetnički, galerijski predmet smješten je u memorijalnu zbirku.

Konačno, tema Istre koja se mijenja nije predočena nizom aluminijskih pravokutnika s citatima, s nekoliko etnografskih predmeta kao ilustracijom te s zrcalom kao pozivom na introspekciju o promjeni.

Pojam različitih žanrova nije eksplicitno muzealiziran, no kroz postav su na neki od načina predstavljeni svi žanrovi opusa Mate Balote.

Tekst i muzealizacija “mogućnosti teksta”

Kao što je spomenuto, različiti aspekti s kojih možemo prići tekstu otvaraju velike mogućnosti za njihovu muzealizaciju. Naravno, ona mora biti motivirana objektom muzealizacije, u ovom primjeru, biografijom Mije Mirkovića.

Jednostavnije, “mogućnosti teksta” su autorstvo i proces pisanja. Oba su

Slika 12. Detalj iz teme o novinarstvu (dnevnik, fotografije, rukopisi)

aspekta relevantna za Mirkovićevu biografiju. Autorstvu se prišlo putem pseudonima, odnosno činjenice da se Mijo Mirković, uglavnom iz političkih, nerijetko i sigurnosnih razloga, koristio brojnim pseudonimima. Osim toga, najpoznatiji je kao pjesnik, i to upravo pod pseudonimom. Osim toga, pseudonim Frana zapravo je fiktivni lik istarskog seljaka koji u dijalogu s Jurinom ili sam katkad satirično razmatra recentne društvene događaje. Pseudonim Mate Balota i Frana kulturne su činjenice Istre.

Zbog toga je u postavu svoje mjesto našao popis Mirkovićevih pseudonima.

Pisanje i proces pisanja kao mogućnosti nisu zasebno, eksplicitno tematizirani. Međutim, u podcjelini o novinarskim počecima nailazimo na tekst pisan na otrgnutom listu iz bilježnice, koji u plakaru s reprodukcijama novinskih stranica postoji kao tiskani tekst. I uvrštavanje Mirkovićeve korespondencije s prijateljem od kojega traži opis što će ga iskoristiti za pisanje romana *Tijesna zemlja* svjedoči o njegovoj studioznosti u pristupu pisanju i govoru o pisanju kao procesu.

Društveni, ideološki i povijesni kontekst, osim što je naznačen u biografiji, tj. u opisnoj legendi o životu, vrlo je čest

Slika 13. Pokretni okvir s osobnim fotografijama

na različitim mjestima, ali i na različitim razinama. Uz motiv progonstva, kao što je spomenuto, eksplicitno je tematiziran, a na drugim je razinama samo naznačen (npr. žičana ograda). No navodim jedan primjer u kojemu muzejski predmet, osobna dopisnica s fotografijom s vjenčanja i tekstom pisanim ekavicom⁵ nije eksplicitno muzealiziranje teme progonstva, ali je predmet koji svojim “bo-

⁵ “Molimo Vas, da nam ne uzmete za zlo što nismo lepši. Roditeljima za uspomenu. Aleksinac, 15. II 1925.”

gatim slojevima značenja” neizravno komunicira s tim dijelom Balotina opusa. Upravo je stoga i odabrana, a dizajnom je omogućeno da se pročita i prednja strana i poleđina.

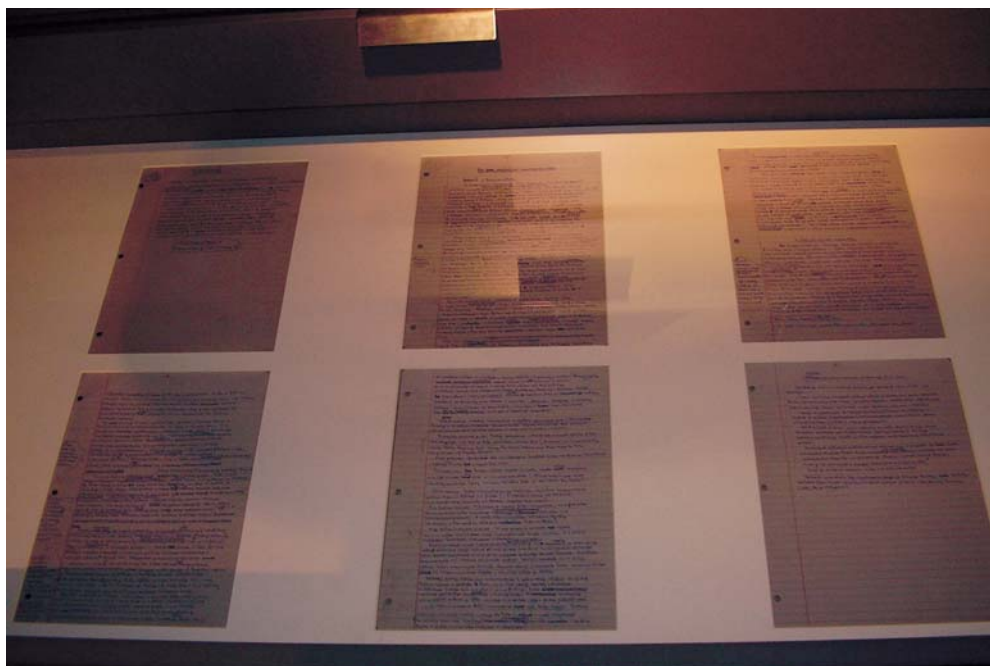
Usto, sasvim izravno upućivanje na politički kontekst jest smještanje reprodukcije političkoga govora.

Upravo je gornji kat, *šufit*, mjesto muzealiziranja recepcije Balote i inspiracije njime. Recepcija i inspiracija predstavljene su na nekoliko načina: audiozapisom – uglazbljenom pjesmom Mate Balote *Roženice* iz arhiva Radija Pule, fotografijama sa *Susreta na dragom kamenu* i početnim rečenicama njegovih najznačajnijih knjiga kao svojevrsnim ishodištima teksta.

No zanimljiva su dva rješenja koja govore o inspiraciji i recepciji književnika. Jedno su rješenje anegdote o Mati Baloti

u jednoj od ladica plakara. Anegdote o njemu objavljivane su npr. u kalendaru *Jurina i Franina* 1980-ih godina, no anegdote kao žanr predstavljaju i legitimiraju “mitskost” te svjedoče o mitologizaciji neke povijesne osobe.

Upravo s problemom mitologizacije vezano je i postavljanje cijelog teksta Branka Fučića iz zbirke zapisa *Fraške*. Sam Fučić zapravo uopće ne pripada u Balotine panegiričare. Zapravo, muzealizirati recepciju Balote, ponajprije onu nekritičnu, bio bi opsežan, a bojim se i uzaludan pokušaj. Upravo je taj Fučićev tekst o jednom zajedničkom putovanju s Mirkovićem, odnosno o pronalaženju seljaka koji fizički slični Matiji Vlačiću Iliriku, osobi Mirkovićeve trajne fascinacije, intiman prikaz Mirkovića i zato vrlo uspješno dijalogizira s mnogim drugim tekstovima o Mirkoviću.

Slika 14. Politički govor (govor s konferencije o razgraničenju)

I, konačno, knjige su kao predmeti te bibliografije (književne i znanstvene, književni rad, bibliografije časopisa) transparentan način muzealiziranja aspekta Balotina opusa.

Uz različita vizualna rješenja, piščev potpis, apliciran na nekoliko mjesta (na ogradu i drvenu vitrinu s novinarstvom) funkcionira gotovo kao logo, i to upravo takav – izvučen iz konteksta, pojednostavnjen kao znak identiteta, ali i vizualni estetski znak te zaključak jednog procesa pisanja.

ZAKLJUČAK

Jedan od problema muzealiziranja nematerijalne baštine jest promišljanje muzealizacije književne baštine. Kada je riječ o autorskim tekstovima, odnosno o muzejima posvećenim književnicima, ta se promišljanja mogu kretati u smjeru povezivanja biografije, odnosno memorijalne građe s književnošću. No tekst i književnost pojmovi su koji u sebi nose potencijal obuhvaćanja širih izvantekstualnih i izvanknjiževnih sadržaja, upravo “cjelokupnog polja kulture”, a uz to nose i zahvalne komunikacijske potencijale, što sve proširuje mogućnosti promišljanja muzealizacije.

LITERATURA

Balota, Mate: *Dragi kamen*. Uredio i pogovor napisao Mirko Urošević. Likovne interpretacije Josip Diminić. Svjedočanstva, rječnik i bilješke. Studij ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Pula i dr. (*Susreti na dragom kamenu 1988.*), Pula, 1988.

Balota, Mate: *Proza i poezija*. Uredio, bibliografiju sastavio i predgovor napisao Tone Peruško. Pododbor Matice hrvatske, Rijeka, 1959.

Balota, Mate: *Puna je Pula*. Drugo izdanje. JAZU, Zagreb, 1960.

Balota, Mate: *Stara pazinska gimnazija*. Čakavski sabor, Istarska naklada, Pula, Rijeka, 1984.

Balota, Mate: *Tijesna zemlja*. Četvrto izdanje. Pretisak izdanja Istarske nakladne zadruge. Amforapress i dr., Pula, 2002.

Biti, Vladimir: *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.

Eagleton, Terry: *Književna teorija*, SNL, Zagreb, 1987.

Falk, John H., Dierking, Lynn, D.: *The Museum Experience*, Washington, D.C., 2002.

Fučić, Branko: *Fraške*, KS, Zagreb, 1999.

Književno djelo Mate Balote, ur. Boris Biletić, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.

Maroević, Ivo: *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993.

Mirković, Ante: *Bibliografija radova Mije Mirkovića (Mate Balote)*, poseban otisak iz XVI knjige Zbornika radova Znanstvenog skupa *Susreti na dragom kamenu*, Pula, 1988.

The Manual of Museum Exhibitions, ur. Barry Lord i Gail Dexter Lord, AltaMira Press, Lanham, 2001.

MIJO MIRKOVIĆ – MATE BALOTA MEMORIAL COLLECTION IN RAKALJ (HISTRIA)

Since Mijo Mirković - Mate Balota was one of the most significant poets of the Čakavian dialect and the most influential poet in Istria, the development of the concept of the new permanent exhibition of the Memorial collection devoted to him focuses a large part of the material on his literary work. This brought to the forefront the problem of the musealisation of literature, of literary motifs and texts and writing in general. The musealisation of material that is primarily textual, and, strictly speaking, intangible, was carried out in several ways: by the application of texts and parts of texts, the facsimiles of original manuscripts, the materialisation of literary motifs, antique editions, insistence on bibliographies, stress on manuscripts and so on. This paper places emphasis on the descriptions and various solutions of the musealisation of literature and texts in general. The example of the new permanent exhibit will

serve as an example for discussing the problems of materialising intangible material, linking tangible (ethnographic and historical) materials with texts, the relationship between the text and the reader, the relationship between the text and the location, the (expected) reception of the exhibit as well as the linking of the museum exhibit with school programmes. The aim is to present both the text, stories concerning the text, writing, literature and literary motifs in the sense in which they become museum objects, carrying an invaluable "surplus" of information, in the same way that this can be said of tangible museum objects.

KAKO MUZEALIZIRATI KNJIGU/KNJIŽEVNOST

VIŠNJA ZGAGA

Muzejski dokumentacijski centar Zagreb

Muzeji su mjesta pamćenja, svjedočanstava i istina opredmećenih u muzejskom predmetu. Predmeti govore. Njihov je govor artikuliran i transponiran u muzejsku priču, koja može biti fragmentarni isječak, poetska slika ili realistični roman. Dakle, i prije razmišljanja o muzealizaciji književnog djela, pisca ili knjige, govorimo o scenariju, dramaturgiji, nepotpunoj priči ili pak o lošoj poeziji kao sastavnom dijelu svake muzejske izložbe; to je jednostavno jedan od čimbenika muzejske prezentacije. I prije razmatranja književnosti u muzeju, ona je dakle već prisutna.

No tema ovog rada je pitanje kako hrvatska muzejska praksa predstavlja književnika odnosno književno djelo.

Pisac je osoba koja stvara djelo u određenom kulturno-povijesnom ozračju. Tri su, dakle, osnovne teme koje su najčešće predmet muzealizacije kada govorimo o književnosti u

muzejskoj prezentaciji: pisac kao osoba, prostor i vrijeme stvaranja i njegovo djelo, tj. književni opus.

KNJIŽEVNIK/OSOBA

Književnik/osoba najčešći je izbor prezentacije u stalnim postavima zavičajnih i gradskih muzeja. To je logičan izbor teme onih muzeja čija je koncepcija prikazati značajne osobe vezane za grad ili zavičaj; veličanje zavičajnog pisca afirmacija je i same sredine, jačanje digniteta i samopoštovanja te poštovanja svih njezinih stanovnika. Na osnovi, najčešće vrlo oskudnog broja autentičnih piščevih

Slika 1. Dio stalnog postava Muzeja grada Zagreba posvećen A. Šenoi

osobnih predmeta (radni stol, pisaci pribor, naočale, fotografije obiteljskog albuma i originalni rukopisi) pokušava se dočarati slika stvaralačkog ambijenta,

ući u skriveni dio piščeve radne svakodnevnice. Osobni predmeti intimiziraju pisca, prenose njegovu auru posjetitelju muzeja. Tako je ostavština dječjeg pisca Mate Lovraka, koja se sastojala od namještaja, osobne biblioteke, dokumenata i rukopisa, uspješno prikazana kao zatvorena cjelina unutar stalnog postava Hrvatskoga školskog muzeja, u kojoj se maksimalno respektirala želja za prezentacijom piščeve autentične radne sobe.¹ A. Šenoa našao je svoje mjesto u stalnom postavu Muzeja grada Zagreba, u kojem je predstavljen autentičnim predmetima i muzeografskim pomagalima, ne kao “najzagrebačkiji” pisac koji se koristio temama zagrebačke povijesti kao inspiracijom, već kao značajna osoba političkoga i kulturnog života grada

Zagreba, gradski senator koji je podlegao bolesti zbog savjesnog obavljanja gradskih dužnosti.² www.mdc.hr/mgz/hr/fs-files/47

Sretnije su sudbine pisci iza kojih ostaje autentični prostor življenja i rada. Sačuvani “topos”, rodna kuća Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu prezentirana je inscenacijom ambijenta Goranove sobe i radnog prostora, uz pomoć originalnih predmeta i predmeta iz lukovdolskih kuća početka 20. st.³ krevet, ormar, raspelo, zidni ukras), a etnografskim predmetima, fotografijama i dokumentima evociran je prostor Lukovdola iz vre-

² www.mdc.hr/mgz/hr/fs-files/47.

³ Benyovsky, Lucija. *Memorijalni muzej Ivan Goran Kovačić u Lukovdolu. // Autentičnost i memorijalna mjesta: problemi, potencijali, izazovi*. Kumrovec : MHZ, Muzej Staro selo, 2005., str. 62.

¹ www.hrskolski-muzej.hr/hrv/soba.asp?s=90

Slika 2. Rodna kuća I.G.Kovačića ambijent Goranove sobe

Slika 3. Inscenacija Goranovog radnog prostora

mena Goranova djetinjstva.⁴ Ispričana je biografija I.G. Kovačića na osnovi podataka o rođenju i obitelji, obrazovanju, novinarskom i književnom radu te odlasku u partizane i smrti.⁵ Miroslav Krleža ima najsretniju sudbinu zahvaljujući činjenici da je njegov nasljednik dr. Krešimir Vranešić 1986. god. donirao gradu Zagrebu dio ostavštine Miroslava Krleže.⁶

⁴ Benyovsky, Lucija. *Ivan Goran Kovačić i njegov zavičaj*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2003.

⁵ Prikaz stalnog postava vidjeti u Dautbegović, Jozefina. *Osvijetljeno polje krajnjeg efekta: novi stalni postav Memorijalnog muzeja Ivana Gorana Kovačića u Lukovdoli*. Informatica Museologica, 34, 1/2 (2003) str. 50-54.

⁶ Mihalić. Veljko, *Muzeologija* 32, 1995. str. 88-90.

Slika 4. Ilustracija Goranovog novinarskog rada

Riječ je o 250 predmeta, slika, skulptura, stilskog namještaja i pokućstva, predmeta umjetničkog obrta – inventara stana te oko 4 200 knjiga i časopisa iz stana na Krležinu Gvozdu 23/1, u kojemu je živio sa suprugom glumicom Belom posljednjih 30 godina. Tako danas možemo vidjeti „muzejsko-memorijalni“⁷ dio koji se sastoji od Krležine radne sobe, spavaće sobe, blagovaonice, Beline sobe, muzejsko-izložbenog dijela (bivšeg dijela domarova stana) i muzejski upravni dio (dio domarova stana). Put do tako uređene “memorije”, kako taj prostor nazivaju autori muzejske koncepcije i likovnog postava Slavko Šterk i Željko Kovačić, nije bio lagan; trajao je punih 20 godina i za to su vrijeme obrađeni svi predmeti iz stana, popisana knjižnica i restauriran namještaj, tekstil i papir, enterijerski uređen prostor, a na osnovi revidiranoga muzeološkog programa iz 1987. god.,⁸ memorijal je otvoren za javnost 2001. god. Posjetitelj zaista ima priliku zaviriti

⁷ Željko Kovačić tom se sintagmom koristi u opisu.

⁸ Šterk, Slavko. *Muzeološko uređenje Muzejsko-memorijalnog kompleksa “Miroslav i Bela Krleža” u Zagrebu* // Informatica Museologica, 20, 1/2 (1989) str. 43-44

Slika 5. Krležina spavaća soba, Gvozd 23

Slika 6. Blagovaonica u stanu Miroslava i Bele Krleže

Slika 7. Dokumentacijski dio Krležine memorije

u privatnost doma velikog književnika, osjetiti prostor koji nosi brojne reminiscencije na Krležinu književnu i leksikografsku djelatnost, biti na trenutak dio “glembajevskog glamura”. “Treba uspostaviti stvarne odnose kakvi su postojali, što će donijeti veliku ambijentalnu snagu”, kaže Ž. Kovačić obrazlažući svoj koncept uređenja “Krležianuma”⁹, misleći pritom samo na reprezentativni dio Krležina stana. Osim mogućnosti doživljaja autentičnog ambijenta, posjetitelj može na osnovi kronologije života i rada Bele i Miroslava Krleže, koju je izradio književni teoretičar Velimir Visković, i fotografske građe pretražiti baze podataka (u bivšoj kuhinji) i tako saznati mnoge relativno nepoznate informacije. Multimedijom su prikazani inserti iz Krležinih drama, izložena su sva izdanja Krležinih djela, kazališni plakati, fotografije iz kazališnih predstava. U vitrinama su osobni predmeti i dokumenti

⁹ Kovačić, Željko. *Radovi iz prošlog stoljeća*. Muzej grada Zagreba 2001. str.83.

Bele i Miroslava Krleže. No bez obzira na sve te muzeološke intervencije i sadržaje, neosporna je dominacija ambijenta kao nositelja privatnosti pisca.

PISAC U VREMENU/ VRIJEME I PISAC

Memorijalna zbirka Matije Vlačića u Labinu¹⁰ spomen je na grandiozno djelo polihistora, filologa i filozofa, pisca u ambijentu kuće za koju se pouzdano ne zna je li

pripadala njegovoj obitelji. Postav je jednostavno nizanje faksimila dokumenata, korespondencije i knjiga (konceptiju postava izradili su arhivist i knjižničar), a priča koja povezuje svu tu dokumentarnu i arhivsku građu najviše govori o vremenu protureformacije, razdoblja u kojemu je Vlačić bio jedan od najpoštovanijih i najplodnijih stvaralaca europskoga protureformacijskog kruga. Likovno oblikovanje postava Eugena Kokota enterijerskim je rješenjima (izgled vitrine, pod, upotreba boja) uspostavilo ozračje skriptorija – reminiscencije na ambijent rada Matije Vlačića.

Izložba *Split Marulićeva doba*¹¹ pravi je primjer za razmatranje teme muzealizacije vremena, okvira nastanka književnog djela. Rekonstrukcijom vremena publici se nastoji približiti ličnost književnika

¹⁰ Memorijalni postav Matije Vlačića Ilirika <http://www.labin.hr>

¹¹ Borčić, Goran (ur.). *Split Marulićeva doba*: Muzej grada Splita, 22. studenoga–11. siječnja 2002. Split, Muzej grada Splita, 2001.

Slika 8. Detalj stalnog postava Memorijalne zbirke Matije Vlačića

kako bi se, posredno, približio i njegov literarni opus. Postavljena u Muzeju grada Splita u povodu 550. godišnjice rođenja i 500. godišnjice nastanka prvoga umjetničkog epa hrvatske književnosti ispjevanog hrvatskim jezikom, izložba je korespondirala s dva prostora koja su izravnoj vezi sa samom osobom Marka Marulića – palačom i dvoranom u palači. Kasnogotička Papalićeva palača Jurja Dalmatinca ishodište je hrvatske muzeologije jer

Slika 9. Kasnogotička Papalićeva palača, Muzej grada Splita

Slika 10. Dvorana Papalićeve palače - ishodište splitskog humanističkog-pjesničkog kruga

su u njoj bili izloženi kameni spomenici iz Salone koje su prikupljali arheolog i epigraf Dmine Papalić, ugledni član splitske patricijske obitelji i njegov prijatelj i rođak Marko Marulić, koji je izradio i popis građe. U dvorani palače okupljao se humanističko-pjesnički krug oko Marulića, svoja djela čitali su braća Papalić i ostali. Ta dva prostora muzejski su predmeti utoliko što nose slojeve sjećanja i povijesti hrvatskoga književnog humanizma. Na toj su izložbi bili predstavljeni Marulićevi rukopisi, knjige iz Marulićeve knjižnice s njegovim vlastoručnim bilješkama na marginama te izdanja Marulićevih djela. No glavna tema izložbe bila je Split 15./16. “splitska renesansna sredina”: političke i društvene prilike, graditeljstvo, kiparstvo i slikarstvo te prikaz zbirke oružja, mjedi i željeza, keramike, namještaja, tekstila, crkvenog posuđa iz splitskih muzeja i crkava, s naglaskom na građi Muzeja grada Splita. Svi izabrani muzejski predmeti trebali su dočarat vrijeme u kojemu je stvarao Marulić, ali se ne može reći da su nam približili i izuzetan književni opus.

Najeklatantniji primjer određenja piščeva djela prikazivanjem kulturno-povijesnog konteksta i vremena u kojemu je djelovao jest enciklopedijski ambiciozno postavljena izložba *Pisana riječ u Hrvatskoj*¹² u produkciji Muzejskog prostora (današnji Klovićevi dvori) na kojoj su, uz kustose iz kuće, gotovo četiri godine radili najugledniji stručnjaci povijesti književnosti gotovo četiri godine. Izloženo je oko 1 500 eksponata unutar šest kulturno-povijesnih razdoblja (antika, srednji vijek, renesansa, barok, 19. stoljeće, 20. stoljeće). Od 36 dvorana koje prikazuju fenomen pismenosti na tlu Hrvatske i knjigu kao reprezentanta jednoga povijesnog trenutka, u sedam dvorana prikazano je književno stvaralaštvo. Autor muzeološke koncepcije Radovan Ivančević i autor likovnog postava Mladen Pejaković nastojali su muzeografskim pomagalima prikazati kontekst

¹² Bratulić, Josip (ur.) *Pisana riječ u Hrvatskoj*. Muzejski prostor Zagreb, 28. listopada 1985.-23. veljače 1986. Zagreb. Muzejsko-galerijski centar, 1985.

Posveta Herkula Tomi Nigeru, autograf, Marko Marulić, 1518 – 1520. godine (r-2)

Dijalog o Herkulu..., autograf, Marko Marulić, 1518 – 1520. godine (r-2)

Repetorij, autograf, Marko Marulić, od 1480. do poslije 1515. godine (r-3)

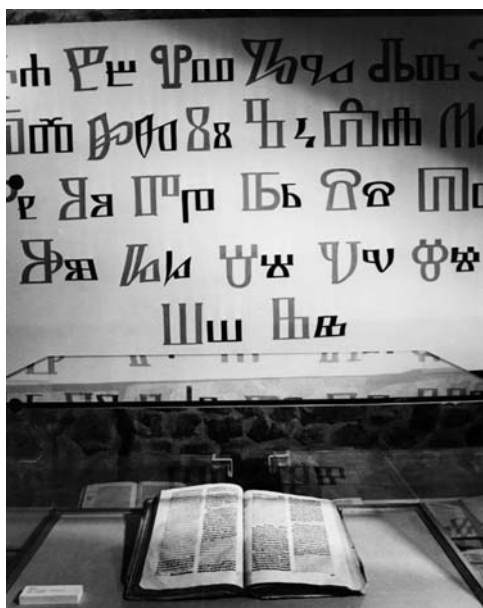
Tumač natpisa starih, prijepis, Marko Marulić, poslije 1523. godine (r-6)

Tumač natpisa starih, prijepis, Marko Marulić, poslije 1523. godine (r-6)

Slika 11. Bilješke Marka Marulića

Slika 12. Dio postava izložbe *Pisana riječ u Hrvatskoj*

vremena i prostora nastanka stožernih djela hrvatske književnosti, tako da je broj predmeta i pomoćne muzeografske građe nadrastao broj izloženih predmeta (1 500 : 2 000). Muzeografski instrumentarij nametnuo se originalom, konstatirao je I. Maroević u recenziji izložbe, zamjerivši joj i nekonzistentnost, nedorađenost, neujednačene legende, loš informacijski sustav.¹³ Ako govorimo o muzeološkoj analizi izložbe, jasno je “da su veliki brojevi ubili koncepciju, a ambicije otpisale kriterije”, – kako je to

¹³ Maroević, Ivo. *Pisana riječ na vagi muzeologije: uz izložbu “Pisana riječ u Hrvatskoj”*, Muzejski prostor u Zagrebu, 28.10.1985.-28.2.1986. *Informatica museologica*, 16,1/2 (1985), str.20-24.

Slika 13. Dio postava izložbe *Pisana riječ u Hrvatskoj*, pokušaj kontekstualizacije književnog dijela

sažeto izrazio jedan od kritičara izložbe.¹⁴ Gotovo neumjereno i mehaničko adiranje knjiga, rukopisa i dokumenata, te nedostatak selektivnog odnosa glavne su primjedbe takvom izlagačkom načelu. Toga je bio svjestan i Radovan Ivančević kada se sam zapitao treba li “da li ostvariti nesavršenu izložbu ili ne ostvariti savršenu. Svjesno i odgovorno opredijelili smo se za ono prvo”. Bio je to ispravan odabir jer je ta izložba imala, kao ni jedna prije i poslije u Hrvatskoj nevjerojatnu kulturološku ulogu: organizirana vodstva učenika, organiziranje mnoštva popratnih programa i manifestacija (30-tak) – demonstracija izrade papira i rada ručne tiskare do značajnih popratnih izložbi *Pisati etruščanski*, *Pisana riječ iz privatnih zbirki* “*Orbis librorum pictus*” vlasništavo Gerharda Ledića i JAZU (današnje HAZU). I za naše prilike nevjerojatan broj od 170.000 posjetilaca.

Muzealizacija književnog djela

Od velikoga i složenog Krležina književnog opusa najveći prostor i značaj u *memoriji* na Gvozdnu posvećen je *Baladama Petrice Kerempuha*. Osim izlaganja svih izdanja, posebno mjesto na izložbi dano je likovnim umjetnicima koji su u *Baladama* našli nadahnuće za vlastiti rad. Najdojmljiviji je mural *Boureka*, interpretacija galerije likova iz *Balada*. Pri tom je književno djelo bilo inspirativni predložak za nastanak likovnog djela, baš kao i u bibliofilskim izdanjima pjesničko-grafičkih mapa u izdanju Zbirke Biškupić.

Slika 14. *Balade Petrice Kerempuha* kao umjetnička inspiracija, dio postava Memorijala

*Gundulićev san*¹⁵ naslov je izložbe izveden prema istoimenoj Bukovčevoj slici (koja prikazuje pjesnika okruženog muzama i nereidama, nastala na narudžbu J. J. Strossmayera) na kojoj se asocijativno i metaforički nižu slike inspirirane činjenicama vezanim za osobu Gundulića i njegova Dubrovnika, ali i književnim opusom najcjjenjenijega hrvatskog pisca baroka. Autori tog kaleidoskopskog prikaza jesu teoretičar književnosti i pisac Slobodan Prosperov Novak i arhitekt i dizajner Željko Kovačić te scenograf i slikar Zlatko Kauzlarić Atač. „Htjeli smo pružiti vedru sliku Gundulićeva i našeg svijeta. Dajmo da postoji samo

¹⁴ Mirko Petrić. *Pisana riječ – otipisani kriteriji*. Slobodna Dalmacija. 2.3.1986. god.

¹⁵ Novak, Slobodan Prosperov (ur.) *Gundulićev san*. Muzejski prostor Zagreb, 15. svibnja – 15. srpnja Zagreb. Muzejsko-galerijski centar: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1989.

Gundulić, a mi postanimo oni” – ta je ideja konzekventno provedena kroz izložbu i sadržajem i koncepcijom kataloga: uvodni tekstovi nisu pisani za izložbu već su nastali u drugim prigodama obilježavanja Gundulićeva opusa i značaja, a najveći dio kataloga, pod nazivom *Knjiga o Gunduliću*, sadržava kronologiju života, arhivsku građu, izvratke iz literature, citate, govore, objekcije književnih teoretičara..., dakle sav “radni instrumentarij” koji je poslužio autorima u kreiranju tema i slika izložbe.

Odabir takvoga izložbenog koncepta sigurno je jednim dijelom bio uvjetovan i činjenicom da postoje samo dva predmeta koji imaju neku vezu s

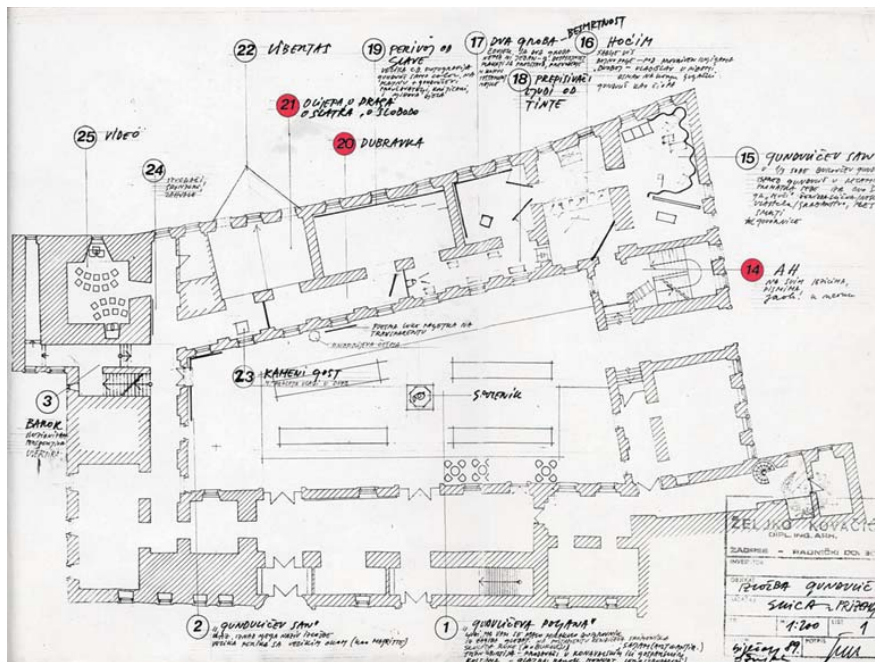
Slika 15. Knjiga sa sačuvanim Gundulićevim potpisom

Slika 16. Križ ispod kojeg se, prema predaji, molio Gundulić

Gundulićem – knjiga *La sampogna marina* s Gundulićevim potpisom, jedina sačuvana iz njegove biblioteke, i križ ispod kojega se, prema predaji, molio Gundulić, a nalazio se u srušenoj crkvi na otoku Daksi. (Križ je danas smješten u Konavlima, u franjevačkoj crkvi u Priodvorju.)

Svjesni svih tih ograničenja, autori su se odlučili za izložbu koja je interpretacija književnog opusa, vremena i Gundulićeve osobnosti. Prostor prvog kata i podruma te atrij Klovićevih dvora bili su podijeljeni u 24 cjeline, bolje rečeno slike. Svaka tema (slika) imala je svoj metaforički naziv (*Kameni gost*, *Ljudi od tinte*, *Gundulićevo oko*) i “legendu” koja je nadahnuta literarna didaskalija, asocijativna, metaforička, ludička priča. Posjetitelji su prolazili Gundulićevom poljanom i uskim dubrovačkim uličicama. Živjeli su prostor baroka i Dubrovnika. Svi izložci kao što su knjige, slike, oružje

Slika 17. Raspored tematskih cjelina na tlocrtu Klovičevih dvora

Slika 18. Prostorni iskaz stih iz poeme *Suze sina razmetnoga*

i namještaj u funkciji su ilustracije djela I. Gundulića i njegova vremena. Osam cjelina/slika/tema izravno su se odnosili na Gundulićev književni opus. Tako na primjer stihovi iz religijske poeme *Suze sina razmetnoga* tiskane 1622. godine u Veneciji (sačuvan je samo jedan primjerak knjige koji se danas nalazi u Nacionalnoj biblioteci u Parizu) “Ah nije život ljucki drugo neg smučeno jedno more” u kojem je početni uzvik “ah” bio ispisan na zidu različitim tipografijama, a olujno more sa svjetionikom u daljini bio je prostorni je iskaz stih. U interpretaciji promjenjivosti i nestalnosti Fortune skulptora Zvonimira Lončarića prikazan je početni stih Osmana “Kolo od sreće okreće se, ko bi gori eto je doli, a tko doli, gori ustaje”, a teatarskom inscenacijom prikazana je Hoćimska bitka. I, naravno, na kraju izložbe, stih iz Dubravke “O lijepa, o draga, o slatka slobodo”

Slika 19. Umjetnička interpretacija stiha iz *Osmana*

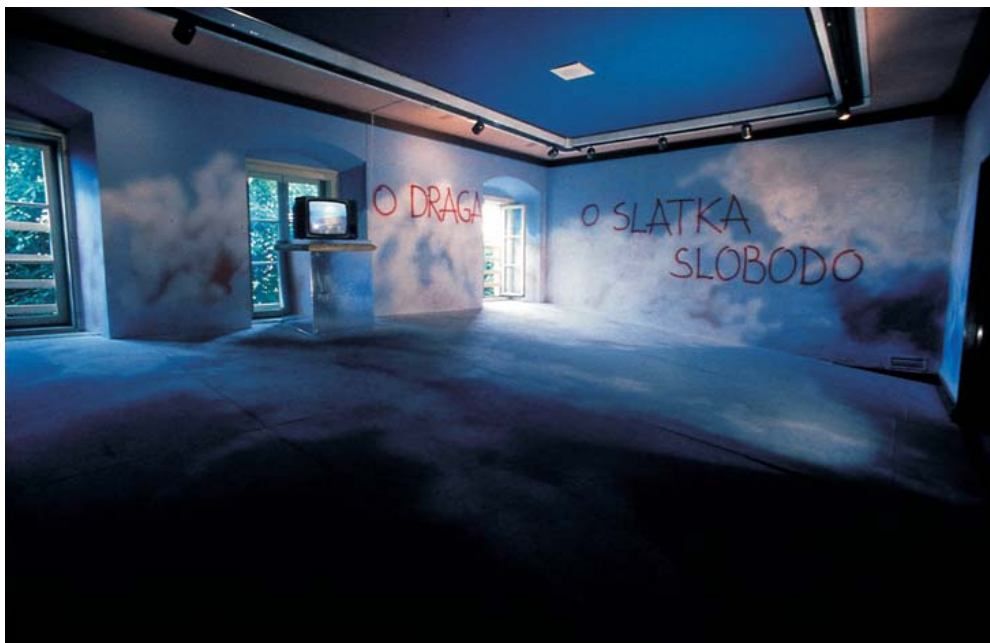
Slika 20. Teatarska inscenacija prikaza *Hoćim-ske bitke*

uz koji je u prostoru “prizemljeno” nebo kao simbol slobode.

Autori izložbe prikazali su svoje viđenje i interpretaciju književnog djela i samo jednog stiha koristeći se različitim muzeografskim instrumentarijem u kojemu je nesumnjivo jak utjecaj teatarske scenografije. Takav postupak građenja izložbe 1989. godine kad je izložba bila održana u Muzejskom prostoru, izazvao je burnu stručnu polemiku¹⁶. Nikada do tada (a ni poslije) jedna novinska kuća nije toliko duboko ušla u polemiku da je čak organizirala okrugli stol o izložbi!¹⁷ No nitko

¹⁶ Pavičić, Snježana. *Izložba “Gundulićev san” u Muzejskom prostoru*, Zagreb 15.5.-15.7.1989. *Informatica Museologica*, 19, 3/4 (1988.) str. 113-116. Maroević, Ivo. *Gundulićev san na Griču*. *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* br. 3/4, Zagreb, 1989.

¹⁷ Novinarka *Vjesnika* Vesna Kusin objavila je prikaz okruglog stola u *Panorami subotom*, *Vjesnik*, 27.5.1989.

Slika 21. Prostor posvećen stihu iz Dubravke

tada u brojnim polemikama nije prepoznao i analizirao fenomen “muzealizacije književnog djela” po čemu je ta izložba bila daleko ispred svog vremena i u europskim razmjerima. Nameće se usporedba sa sličnim postupkom u muzeju Thomasa Manna, Kući Boodenbrock, koji je postavljen gotovo deset godina kasnije. Bilo je to književno iskustvo koje se posredovalo govorom teatra i muzeja, u nekim slikama spektakularno, no nikada bez snažnog oslonca u književnome i interpretaciji književnoga.

Zahvaljujem Fanci Šeper višoj dokumentaristici Klovićevih dvora i Željku Kovačiću d. i a. na suradnji.

BILJEŠKE:

- 1) www.hrskolski-muzej.hr/hrv/soba.asp?s=90
- 2) www.mdc.hr/mgz/hr/fs-files/47.

- 3) Benyovsky, Lucija. *Memorijalni muzej Ivan Goran Kovačić u Lukovdolu. // Autentičnost i memorijalna mjesta: problemi, potencijali, izazovi*. Kumrovec : MHZ, Muzej Staro selo, 2005., str. 62.

- 4) Benyovsky, Lucija. *Ivan Goran Kovačić i njegov zavičaj*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2003.

- 5) Prikaz stalnog postava vidjeti u Dautbegović, Jozefina. *Osvijetljeno polje krajnjeg efekta: novi stalni postav Memorijalnog muzeja Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu*. *Informatica Museologica*, 34, 1/2 (2003) str. 50-54.

- 6) Mihalić, Veljko, *Muzeologija* 32, 1995. str. 88-90.

- 7) Željko Kovačić tom se sintagmom koristi u opisu.

- 8) Šterk, Slavko. *Muzeološko uređenje Muzejsko-memorijalnog kompleksa “Miroslav i Bela Krleža” u Zagrebu // Informatica Museologica*, 20, 1/2 (1989) str. 43-44

- 9) Kovačić, Željko. *Radovi iz prošlog stoljeća*. Muzej grada Zagreba 2001. str.83.

- 10) Memorijalni postav Matije Vlačića Ilirika [http:// www.labin.hr](http://www.labin.hr)

11) Borčić, Goran (ur.). *Split Marulićeva doba* : Muzej grada Splita, 22. studenoga–11. siječnja 2002. Split, Muzej grada Splita, 2001.

12) Bratulić, Josip (ur.) *Pisana riječ u Hrvatskoj*. Muzejski prostor Zagreb, 28. listopada 1985.-23. veljače 1986. Zagreb. Muzejsko-galerijski centar, 1985.

13) Maroević, Ivo. *Pisana riječ na vagi muzeologije: uz izložbu "Pisana riječ u Hrvatskoj"*, Muzejski prostor u Zagrebu, 28.10.1985.-28.2.1986. Informatica museologica, 16, 1/2 (1985), str. 20-24.

14) (Mirko Petrić. *Pisana riječ – otpisani kriteriji*. Slobodna Dalmacija. 2.3.1986. god.

15) Novak, Slobodan Prosperov (ur.) *Gundulićev san*. Muzejski prostor Zagreb, 15 svibnja – 15 Zagreb. Muzejsko-galerijski centar: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1989.

16) Pavičić, Snježana. *Izložba "Gundulićev san" u Muzejskom prostoru*, Zagreb 15.5.-15.7.1989. Informatica Museologica, 19, 3/4 (1988.) str. 113-116. Maroević, Ivo. *Gundulićev san na Griču*. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske br. 3/4, Zagreb, 1989.

17) Novinarka Vjesnika Vesna Kusin objavila je prikaz okruglog stola u *Panorami subotom*, Vjesnik, 27.5.1989.

HOW TO MUSEALISE A BOOK LITERATURE

Using examples of exhibitions organised in Croatia over the past twenty years – The Written word in Croatia, Muzejski prostor, Zagreb 1986, Gundulić's Dream, Muzejski prostor, Zagreb 1989, and Split in the time of Marulić, Split City Museum, Split 2001, the links between museums and the literary heritage was considered. The concept of these exhibitions projects was the result of new literary and theoretical studies, namely an attempt on the part of museums to interpret the social and cultural context of the creation of literary bodies of work on the part of literary greats that defined their epochs.

The themes elaborated in the paper include the extent to which museum projects helped in the popularisation and reception of literary works and literature, the nature of dangers and advantages of the musealisation of literature.

KNJIŽEVNI TEČAJ IZ KLAGENFURTA: KNJIŽEVNI MUZEJ KAO PLATFORMA ZA RADIONICU KREATIVNOG PISANJA

HEIMO STREMPFL
**Književni muzej Roberta Musila
Klagenfurt, Austrija**

Godine 2006. u Klagenfurtu je u sklopu natječaja za nagradu *Ingeborg Bachmann* održan Književni tečaj. Nagrada je došla ime po Ingeborg Bachmann (1926.-1973.), jednoj od značajnijih njemačkih spisateljica 20. stoljeća, rođenoj je i pokopanoj u Klagenfurtu.

Natječaj za nagradu *Ingeborg Bachmann* organiziraju Klagenfurt, glavni grad Koruške, i Austrijska radiotelevizija (ORF). Književni tečaj u Klagenfurtu zamišljen je kao način promicanja književnosti i umjetnosti. Organizatori imaju dugoročnu strategiju. Zahvaljujući tečaju, mladi pisci mogu predstaviti svoja djela brojnoj publici i raspravljati o njima s uglednim, iskusnim piscima.

POVIJEST SLUČAJA

Natječaj za nagradu *Ingeborg Bachmann* neka je

vrsta “magneta za gomilu” na njemačkoj, austrijskoj i švicarskoj književnoj sceni. Književni tečaj u Klagenfurtu razvio se iz Bertelsmann stipendije, tj. iz *Književne nagrade Bertelsmann*, koja se dodjeljivala u sklopu natječaja za nagradu *Ingeborg Bachmann* od 1993. do 1996. godine.

Svake je godine dodjela nagrade *Ingeborg Bachmann* vrhunac Natječaja *Ingeborg Bachmann*. Kao što je već rečeno, organizatori su Grad Klagenfurt i Austrijska radiotelevizija, tj. lokalni studio u Koruškoj. Satelitski televizijski program 3. sat također ima važnu ulogu u tom događanju. To je zajednički projekt javnih radiotelevizija iz Njemačke (ZDF-a, ARD-a), Austrije (ORF-a) i Švicarske (SF/DRS-a). Njezino javno održavanje i javne odluke žirija pridonose ugledu te nagrade od samih njezinih početaka 1977. g. Devetero članova žirija ne donosi odluku na zatvorenoj sjednici. Oni moraju raspravljati javno.

Publika sluša čitanja osamnaestero pisaca pozvanih na natječaj za nagradu *Ingeborg Bachmann* u Klagenfurtu, u

Slika 1. Književni tečaj

tzv. ORF teatru, zapravo u televizijskom studiju. Televizijska stanica 3. sat prenosi sva čitanja. To znači više od 20 sati televizijskog programa iz kulture, bez reklama. Time natječaj za nagradu *Ingeborg Bachmann* u Klagenfurtu ima najbrojniju publiku od svih sličnih književnih događanja na njemačkome govornom području. Andreas Wiesand, izdavač *Priručnika o nagradama iz kulture*, tiskanoga u Njemačkoj, tvrdi da je od sto postojećih, nagrada *Ingeborg Bachmann* jedna od tri najvažnije književne nagrade na njemačkome govornom području. Wiesand određuje važnost nagrada prema ugledu, utjecaju i broju novinskih izvješća. Smatra da su za pisce važnije samo nagrada *Goerg-Büchner* i tzv. nagrada *Friedenpreis* njemačkih knjižara, koja se svake godine dodjeljuje na Frankfurtskom sajmu knjiga.¹

Unatoč svim kritikama na ustroj nagrade *Ingeborg Bachmann*, događaj je postao neka vrsta magneta za gomile na književnoj sceni, piše Karsten Deventer iz njemačkih novina "Die Welt".² Temelje takvom uspjehu izgradila su trojica ljudi: prvi je bio književni kritičar Marcel Reich-Ranicki, koji je 1977. g., kad je ustanovljena nagrada, bio urednik književne rubrike njemačkih novina "Frankfurter Allgemeine Zeitung", i kasnije uspješan književni kritičar njemačkih televizijskih

postaja. Usto je deset godina bio glasnogovornik žirija za nagradu *Ingeborg Bachmann*. Drugi je utemeljitelj Ernst Willner, pokrajinski direktor Austrijske radio-televizije u Koruškoj, a treći je Humber Fink, pisac i novinar.

Willner i Fink željeli su pokrenuti književno natjecanje po uzoru na književne rasprave Grupe 47. Reich-Ranicki i gradska vlast Klagenfurta pokazali su se kao idealni partneri. Grupu 47, mrežu pisaca njemačkoga govornog područja, osnovali su 1947. g. pisci Hans Werner Richter i Alfred Andersch. Željeli su pomoći mladim piscima i novoj Demokratskoj Njemačkoj Republici nakon terora nacističke vlasti i Drugoga svjetskog rata. Grupa je redovito održavala sastanke i dodjeljivala književnu nagradu. Među nagrađenima bili su njemački pisci Günter Grass i Heinrich Böll – obojica kasniji dobitnici Nobelove nagrade za književnost – no i Ilse Aichinger i Ingeborg Bachmann iz Austrije.

Osnivači Grupe 47 željeli su promicati mlade talente i privući pozornost javnosti na njihov književni rad. Nagrada *Ingeborg Bachmann* također je morala povezati književnost s javnošću i poboljšati javno mišljenje o književnosti. Te su namjere, kao što je već spomenuto, uspješno ostvarene.

Urednici, profesionalni čitatelji, novinari, kamermani, televizijski voditelji, komentatori, književni znanstvenici, književni agenti i otkrivači talenata, kritičari i čitatelji – ne postoji mjesto poput Klagenfurta gdje se istodobno mogu okupiti svi ti ljudi, pisala je njemačka spisateljica Eva Demski.³ To što je zahvaljujući na-

¹ Andreas WIESAND u svojem e-mailu koji je poslao gradu Klagenfurtu (Turističkoj zajednici) 9. veljače 2000. On rangira književne nagrade prema 17 kriterija. Nagrada *Bachmann* dobila je 172 od 200 bodova.

² Karsten DEVENTER, *Wo Nachwuchsdichter baden gehen. Der Ingeborg-Bachmann-Literaturpreis in Klagenfurt lebt durch das Fernsehen*, "Die Welt", Berlin/Germany, 19. srpnja 1999.

³ Eva DEMSKI, *Wie Zwiebelchen, die Hoffnung tragen*, "Kleine Zeitung", Klagenfurt/Austria, 27. lipnja 1997.

gradi *Ingeborg Bachmann* grad od 90 000 stanovnika kao Klagenfurt postao poznat u književnim krugovima, bio je najveći dobitak za grad.

Organizatori su slijedili primjer sastanka i rasprava Grupe 47 zbog književnog uspjeha *Ingeborg Bachmann*, koji je bio usko povezan s njom. Helmut Karasek⁴ tu grupu također smatra vrlo uspješnom poslijeratnom književnom burzom. Od 1950-ih radiotelevizije postaju tajni zaštitnici Grupe. Sastanci su se održavali u obliku radionica. Nakon što bi član Grupe pročitao svoje djelo, drugi su članovi, osim autora, imali pravo spontano kritizirati pročitano.⁵ Takav je ritual sadržavao elemente prijateljstva i kritičarske žestine.⁶ Slična su pravila vrijedila i na natječaju za nagradu *Bachmann*, sve do 1997. godine. Zbog toga je nagrada *Ingeborg Bachmann* doživljavala žestoke kritike.

Ingeborg Bachmann, rođena u Klagenfurtu 1926., a preminula u Rimu 1973., bila je jedna od najvažnijih članica Grupe 47. Marcel Reich-Ranicki nazivao ju je *prvom damom* Grupe.⁷

BERTELSMANN / RANDOM HOUSE DOLAZI U KLAGENFURT

U sklopu natječaja za nagradu *Ingeborg Bachmann* uvijek se dodjeljivalo nekoliko nagrada, a nagrada *Ingeborg Bach-*

mann od početka je bila najvažnija. Nagradni fond danas je 25 000 eura.

Godine 1993. književnim nagradama iz Klagenfurta dodana je stipendija *Bertelsmann*. Pisac Jan Peter Bremer prvi je dobio tu stipendiju. Godine 1996. Bremer osvaja i nagradu *Ingeborg Bachmann*. Tijekom dvije godine, 1995. i 1996., stipendija je pretvorena u tzv. nagradu *Bertelsmann*. Pisci Ilija Trojanow i Lydia Mischkulnig, rođena u Klagenfurtu, dobitnici su te nagrade. Nekadašnje poduzeće Bertelsmann Buch AG danas je dio izdavačke kuće Random House. Danas Random House ima važno mjesto u izdavaštvu. S 18 000 zaposlenih i prometom od 4,1 milijardu eura, Random House najveća je izdavačka kuća u svijetu. Oko 20% prometa ostvaruje u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. Kompanija djeluje u izdavaštvu, no usto vodi književne i glazbene klubove i direktnu prodaju. Njemački Bertelsmann, kompanija iz Gütersloha, kupio je poznati Random House Inc., s glavnim uredom u New Yorku. Bertelsmann zatim preuzima ime Random House. Ustroj tržišta knjiga mijenja se kad se Bertelsmann uključuje u organizaciju natječaja za nagradu *Ingeborg Bachmann*.

Godine 1997. Bertelsmann, sad pod imenom Random House, želi pokušati nešto novo. Ideja je potekla iz kompanijina novog načina sponzoriranja kulture. Tvrtka je željela popraviti javnu sliku o sebi i dobiti nove pristaše. Karin Graf, književna agentica iz Berlina, tada je bila savjetnica za kulturu u Bertelsmann/Random Houseu. Gospođa Graf i Doris Moser, koja je organizirala natječaj za nagradu *Ingeborg Bachmann*, u to su vrijeme osmislile projekt ljetne akademije za mlade pisce. Budući događaj nazvale su

⁴ Hellmuth KARASEK, *Der Richter als Lenker*. "Der Tagesspiegel", Berlin/Germany, 3. ožujka 1997.

⁵ Marcel REICH-RANICKI, *Mein Leben*, Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart, 1999., str. 405.

⁶ KARASEK, *Der Richter als Lenker*, op.cit.

⁷ Isto.

Književni tečaj u Klagenfurtu. Gđa Graf radila je kao savjetnica glavnog izvršnog direktora Bertelsmann/Random Housea. Drugo događanje, koje je osmislila (i organizirala) Karin Graf, bilo je Pjesnici kao gosti Festivala u Salzburgu.

ŠKOLA ZA ZEČICE (BEZ ZEČICA)

Predradnje za prvo izdanje Književnog tečaja u Klagenfurtu počele su u prosincu 1996. Grad Klagenfurt u tome je vidio priliku za promicanje mladih pisaca. Gđa Graf (u ime kompanije Bertelsmann/Random House) i Doris Moser (u ime Austrijske radiotelevizije) morale su provesti projekt. Ja sam bio predstavnik gradske vlasti Klagenfurta.

Novinari su oštro kritizirali namjeru da se mladi pisci čvršće vežu za Bertelsmann/Random House. Drugi povod za kritiku bila je činjenica da je gđa Graf radila kao savjetnica za Bertelsmann/Random House i u toj ulozi organizirala Književni tečaj u Klagenfurtu, a istodobno bila književna agentica (u svojoj agenciji Graf&Graf u Berlinu). Neki su novinari kasnije pisali o nespojivosti tih funkcija. No sudionici događanja nisu bili obvezni objavljivati isključivo u Bertelsmann/Random Houseu. A u usporedbi s nekadašnjom nagradom *Bertelsmann* kompanija je višestruko povećala svoje ulaganje u taj projekt.

Koncepcija projekta provedena je u veljači 1997. Književni tečaj u Klagenfurtu mora se održavati u obliku radionice, kao nastavak čitanja za nagradu *Ingeborg Bachmann*. Organizatori će krajem lipnja u Klagenfurt pozvati deset mladih pisaca njemačkoga govornog područja, a oni će moći:

1. provjeriti i razviti svoj vlastiti rad i razgovarati s poznatim kolegama; ti se kolege zovu *tutori*,
2. razmjenjivati ideje i mišljenja,
3. čuti predavanja i rasprave o književnosti i pisanju,
4. biti gosti na čitanjima za nagradu *Ingeborg Bachmann*,
5. predstaviti svoje tekstove unutar čitanja na Književnom tečaju u Klagenfurtu.

Književni je tečaj od početka spajao javne i nejavne događaje. Razgovori između *tutora* i stipendista i radionice nisu javna događanja, dok su čitanja, predavanja i rasprave javni. Pristupnici tečaja ne smiju biti stariji od 35 godina i morali su već objavljivati na njemačkom jeziku (vlastite knjige ili priloge u književnim časopisima ili antologijama).

PRVI KNJIŽEVNI TEČAJ (1997.)

Prijave za prvi Književni tečaj moraju se poslati u ured Karin Graf kod izdavača Bertelsmann/Random House u Münchenu. Poznati pisac (Josef Haslinger), književni kritičar (Sigrid Löffler), književni znanstvenik (Heinz Ludwig Arnold) i izdavač (Martin Hielscher) izabrali su prvu skupinu od deset stipendista. Prvi su stipendisti bili Katrin Askan, Bettina Baläka, Stefan Beuse, Steffen Friede, Daniel Goetsch, Jo Lendle, Martin Städeli, Tim Staffel, Aglaja Veteranyi i Daniel Zahno.

Prvi tutori u Klagenfurtu bili su Eva Demski (Frankfurt/Njemačka), Jürg Laederach (Švicarska) i Robert Schindel (Beč/Austrija). U svojem govoru nakon Književnog tečaja (na otvorenju natječaja za nagradu *Ingeborg Bachmann*) Eva Demski željela je predstaviti rezultate

Slika 2. Javno čitanje radova pristiglin za nagradu Ingeborg Bachmann

prvoga tečaja. Književni tečaj ne smije se smatrati nekom vrstom “tvornice pisaca”, već koncentriranim naporom da se govori o stvaralaštvu i posredovanju u književnosti. Rekla je kako je taj pokušaj uspio.⁸

Književni se kritičari nisu složili. Novinari su većinom smatrali da je Književni tečaj bio ugodno iskustvo, koje je pokazalo koliko je književnost u Klagenfurtu važna. Međutim, neki su kritičari prihvatili nadimak koji je tečaju nadjenula kritičarka Verena Auffermann. Ona ga je nazvala “školom za zečice”. Bila je to aluzija na popularne dječje knjige koje su prvi put tiskane 1923. Čitali su ih mnogi naraštaji djece.⁹ Nadimak je također implicirao da su stipendisti Književnog tečaja “zečici”, za razliku od “ozbiljnih”

⁸ DEMSKI, *Wie Zwiebelchen, die Hoffnung tragen*, op. cit.

⁹ Fritz KOCH-GOTHA, Albert SIXTUS, *Die Häschenschule. Ein lustiges Bilderbuch*, Alfred Hahns Verlag, Hamburg, 1923.

takmaca za nagradu *Bachmann* iz Klagenfurta. Nekim se kritičarima nije svidjelo to što je Književni tečaj učvrstio položaj Bertelsmann/Random Housea kao sponzora u Klagenfurtu.¹⁰ Smatrali su kako je kompanija iskoristila priliku i povećala svoj utjecaj u natječaju za nagradu *Ingeborg Bachmann* i proširila se na nova područja njemačke trgovine knjigama.¹¹

Vjerojatni povod takvim, donekle žestokim reak-

cijama bila je činjenica da se 1997. godine, kad je održan prvi Književni tečaj u Klagenfurtu, prvi put često razgovaralo o položaju književnih agenata na tržištu knjiga, a Karin Graf i danas je prva od tri najjača književna agenta u Njemačkoj. Gledajući Klagenfurt, mogao se osjetiti preokret na tržištu knjiga, svojevrсно premještanje ravnoteže.¹² Broj sudionika na tržištu knjiga, dotada povezanih u trokut pisac – izdavač – čitatelj, povećao se. Na scenu su stupili književni agenti, novi, snažni “igrači”. Na engleskome govornom području suradnja pisaca s književnim agentima dotad je već imala

¹⁰ Ulrich BARON, *Eine Literatur aus dem Treibhaus*, “Rheinischer Merkur”, Bonn/Njemačka, 4. srpnja 1997.

¹¹ Katrin HILLGRUBER, *Alle Macht den Debutanten?*, “Potsdamer Neueste Nachrichten”, Postam/Njemačka, 1. srpnja 1997.

¹² Hubert SPIEGEL, *Die Agenten. An einem einzigen Buch sterben: Der kalte Krieg um die Literatur*, “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 14. listopada 1997.

dugu tradiciju.

Stipendisti su većinom imali pozitivne dojmove. Švicarski stipendist Martin Städeli (Bern/Švicarska) izjavio je kako je neobično mnogo naučio o trgovini knjigama i položaju pisaca. Primjerice, koliko je važno o svojem pisanju govoriti i novinarima i svim zainteresiranima. Bilo je to za njega neprocjenjivo iskustvo. Städeli je kazao kako je ishod njegovih razgovora s tri tutora bilo promišljanje o potvrdi ili kritici svojih djela.¹³ Književni je tečaj stvorio okružje otvoreno susretima i razmjeni. Stipendisti su kritizirali predavanja rijekom Književnog tečaja. Možda je takva struktura predavanja dodala nešto “skolastičko” Književnom tečaju u Klagenfurtu. No to mu nije bio cilj.

Gradska vlast Klagenfurta također je

¹³ Martin STÄDELI, *Literaturkurs als Sammlerbörse?*, “Neue Zuger Zeitung”, Zug/Švicarska, 26. lipnja 1997.

bila zadovoljna prvom realizacijom tog događanja.

DRUGI KNJIŽEVNI TEČAJ (1998.)

Godine 1998. promijenjen je ustroj drugoga Književnog tečaja. Organizatori su potpuno zaobišli prijašnju vrstu predavanja. Bilo je više zajedničkih stručnih rasprava o književnoj sceni. Godine 1998. tečaj se održavao u Književnome muzeju Roberta Musila. Razgovaralo se o radu profesionalnih čitatelja, strukturi tržišta knjiga i smjerovima književne kritike.

Žiri su ponovo činili poznati pisac (Eva Demski), književni kritičar (Verena Auffermann), književni znanstvenik (Klaus Amann, Klagenfurt) i izdavač (Egon Amann, Zürich). Prvi su stipendisti bili Martin Amanshauser, Tanja Dückers, Susanna Grann, Bernhard Hatmanstorfer, Rainer Merkel, Terézia Mora, Andrea Sailer, Vladimir Vertlib, Maike Wetzel i

Slika 3. Sudionici književnog tečaja 1988. god.

Raul Zalik. Novi su tutori bili Katja Lange-Müller (Berlin/Njemačka), Zsuzsanna Gahse (Luzern/Švicarska) i Michael Köhlmeier (Austrija).

Neki su odjeci iz 1998. još uvijek bili oštri, primjerice članak u "Frankfurter Allgemeine Zeitungu" (FAZ). Ponovno je kritiziran Bertelsmann/Random House. Književni se tečaj smatrao nekom vrstom aukcije. Mladi su talenti "prodavani na aukciji". Kompanije će, smatralo se, "prokockati" svoj ugled ako se nastavi s takvim Književnim tečajem.¹⁴ Takva su stajališta izrečena 1998., u vrijeme okrupnjavanja izdavačkih kuća.¹⁵ Tržište knjiga još je bilo "u pokretu".

Raul Zelik (Berlin/Njemačka), jedan od stipendista iz 1998., napisao je pismo uredniku "Frankfurter Allgemeine Zeitungu". U njemu piše kako je Književni tečaj bio za njega višestruko koristan. Dobio je uvid u tržište knjiga i uspostavio korisne veze. Bilo bi žalosno, kaže Zelik, da se Književni tečaj ukine zbog takvih kritika.¹⁶ Zelikova pretpostavka da bi mišljenja slična onima iz FAZ-a mogla utjecati na upravu izdavačke kuće Bertelsmann/Random House bila je, nažalost, točna. Književni tečaj u Klagenfurtu nije ostvario najvažniji učinak koji su privatni sponzori očekivali – reklamu. Nije ostvario ni reklamu kakvu je

Bertelsmann/Random House očekivao. Kraj sponzorstva Bertelsmann/Random Housea mogao se predvidjeti već potkraj 1998. g. Bertelsmann je rekao *Servus*¹⁷, kao što kažemo u Austriji, ili *Zbogom*. No u Klagenfurtu je prevladavalo mišljenje da se Književni tečaj ne smije ukinuti. Vlast je odlučila nastaviti. Gradska uprava Klagenfurta preuzela je sponzorstvo Književnog tečaja i odlučila da će se dalje održavati u Književnome muzeju Roberta Musila.

KNJIŽEVNI MUZEJ ROBERTA MUSILA

Književni muzej Roberta Musila vodi gradska uprava Klagenfurta, Gradski ured za kulturu. Smješten je u kući Musil, rodnoj kući Roberta Musila, gdje se nalazi i Institut za književnost Musil, koji djeluje pri Sveučilištu Klagenfurt, i IG Autoren, društvo književnika. Kuća Musil, nasuprot glavnoj željezničkoj postaji, jedna je u nizu austrijskih "kuća književnosti", kakve nalazimo u svim austrijskim županijama. Godine 1996. i 1997. obnovljena je u suvremeni Književni centar. Kuća Musil otvorena je (ponovno) u studenome 1997. Nudi različite sadržaje za ljude koje zanima književnost.

Od svoje obnove Književni muzej Roberta Musila stalno organizira izložbe o životu i radu Roberta Musila, Ingeborg Bachmann i Christine Lavant.

Sačuvani kovčezi Roberta i Marthe Musil dio su osobne ostavštine koja se u Klagenfurtu čuva od početka 1980-ih. Izložba *Zaplovite u nepoznato* uz pomoć

¹⁴ Hubert SPIEGEL, *Im Jahr der Fische. Der zweiundzwanzigste Bachmann_Wettbewerb in Klagenfurt*. "Frankfurter Allgemeine Zeitung", 29. lipnja 1998.

¹⁵ Norbert NIEMANN, *Literatur und Literaturkritik in der Zwickmühle von Medien und Ökonomie*. "Die ZEIT", Hamburg/Njemačka, br. 22 (1998).

¹⁶ Raul ZELIK u pismu uredniku "Frankfurter Allgemeine Zeitungu" od 7. srpnja 1998. – *Junges Talent in Klagenfurt*.

¹⁷ "Abendzeitung", München/Njemačka, 1. veljače 1999.

Slika 4. Stalni postav Književnog muzeja Roberta Musila

izvornih predmeta, dokumenata, fotografija i prvih izdanja Musilovih knjiga pokušava sažeti Musilovo životno putovanje – od *Mladog Törlessa* do *Čovjeka bez svojstava*.

Također se može vidjeti rekonstrukcija dnevno-radne sobe pjesnikinje Christine Lavant (1915.-1973.). Njezini se prijatelji sjećaju kako je – pateći od nesаница,

a osjetljiva na svjetlost – obično radila na divanu (izloženo u muzeju), zaštićena nekom vrstom ogrtača. Christine Lavant je na tom divanu radila gotovo cijele noći, pila čaj, pušila i grickala kekse. “Zbog teškog i siromašnog života okrenula se svojem unutarnjem biću i pronašla nove oblike umjetničkog izražaja. Siromaštvo i skromnost trajne su teme njezina odvažnog putovanja u svijet osjećaja koji je tako majstorski izrazila u svojem pjesništvu. Christine Lavant “(...) još je za života postigla međunarodnu slavu.”¹⁸

Muzej također može biti polazište za osobno istraživanje tragova Ingeborg Bachmann (1926.-1973.) u austrijskom gradiću. U jednoj se prostoriji mogu vidjeti mnogobrojne veze Ingeborg Bachmann s gradom Klagenfurtom. Soba Bachmann može biti i središnja točka u mreži mjesta diljem grada povezanih s njom, od jezera Wörther do groblja Annabichl, gdje je i njezin grob.

Pisac, piše književnica i stipendistica Književnog tečaja u Klagenfurtu iz

¹⁸ Comp: Cultural heritage (izd. City of Wolf-sberg).

2004. Verena Carl (Hamburg/Njemačka) za njemački časopis SPIEGEL-online, živi u “emocionalnom stakleniku”. On je rastrgan između samokažnjavanja (...) i megalomanije. U trenucima kad ima visoko mišljenje o sebi gleda svoju skupu bilježnicu i meditira o tome kako bi izgledala u izložbenoj vitrini. Ili umjesto elektroničke pošte piše pisma koja će jednom postati bogato opremljena zbirka (...) Zbog toga je Književni muzej Roberta Musila u Klagenfurtu prikladno mjesto za Književni tečaj. Ondje su izloženi predmeti obožavanja koji su pripadali književnim praocima. Od 1997. ondje poznati poučavaju talentirane pisce. Oko 150 mladih pisaca prijavljuje se na Književni tečaj.¹⁹

¹⁹ Verena CARL, *Auf Schmuse_Kurs in der “Häserschule”*, “SPIEGEL-online”, 24. lipnja 2004.

TREĆI KNJIŽEVNI TEČAJ (1999.)

Bilo je jasno da će Književni tečaj u organizaciji Književnog muzeja Roberta Musila imati manje novca nego u prethodne dvije godine. Zbog toga smo Doris Moser (u ime Austrijske radiotelevizije) i ja (u ime gradske uprave Klagenfurta) promijenili ustroj tečaja. Odlučili smo skratiti zajedničke rasprave. Zadržana je kvaliteta i ostvarena ušteda. Treba biti održana samo jedna zajednička rasprava na kraju Književnog tečaja, posvećena određivanju “smjera” književne scene, određivanju i analizi suvremenih kretanja. Kao što znamo, Klagenfurt i nagrada *Bachmann* nešto su poput “žarišta” književne scene za njemačko govorno područje.

Gradska uprava u Klagenfurtu i Austrijska radiotelevizija početkom 1999. javno su objavili da će Književni tečaj u

Slika 5. Zgrada Književnog muzeja Roberta Musila u Klagenfurtu

Slika 6. Pisaća mašina Roberta Musila u stalnom postavu muzeja

Klagenfurtu biti nastavljen i da se 1999. može očekivati njegovo treće izdanje. To je bio komentar “Kleine Zeitunga” (novina iz Klagenfurta): “Bertelsmann van, Klagenfurt unutra”.²⁰ Bez utjecaja izvana Književni tečaj bi odsad morao biti uspješan. Münchenske novine “Abendzeitung” pišu kako su očišćene neke “mine” iz prošlosti.²¹

U žiriju su bili Katja Lange-Müller (spisateljica, dobitnica nagrade *Bachmann* za 1986.), Pia Reinacher (književna kritičarka), Klaus Amann (književni znanstvenik) i Christian Döring (izdavač Du Mont). Stipendije su dobili Marco Thomas Bosshard, Jürgen Thomas Ernst, Norbert Kron, Thomas Lang, Sylvia Geist, Andreas Neeser, Carsten Probst, Peter P. Schwaiger, Arne Rautenberg, Sabine Wen-Ching Wang. Tutori su bili Birgit Vanderbeke (Njemačka, dobitnica nagrade *Bachmann* 1990.), Ilma Raku-

sa (Zürich/Švicarska) i Ferdinand Schmatz (Beč/Austrija).

U dva duga novinska izvješća stipendisti Andreas Neeser i Sabine Wen-Ching Wang govore kako je za njih Književni tečaj imao smisla i potvrđuju njegovu kvalitetu.²² Petra Heilingbrunner opisala je Književni tečaj za emisiju *Lesezeichen*

(knjiška oznaka) Bavarske radiotelevizije u Münchenu, Njemačka.

Činjenica da stipendisti mogu sami poticati razmjenu mišljenja važan je dio Književnog tečaja.

Trećim izdanjem Književnog tečaja 1999. završeno je njegovo ustrojavanje. Tečaj se održava do 2006. i dalje. I bivši sponzor Bertelsmann/Random House smatra ga uspješnim primjerom javno-privatnog partnerstva. No tu su i novi sponzori. Od 2002. do 2004. Austrijska nacionalna banka (OeNB), glavna austrijska banka, dodijelila je svakom od deset stipendista po 500 eura. Godine 2006. desetero stipendista dobilo je *Promotivnu književnu nagradu* Koruške županije. Ta je županija svakom stipendistu 2006. g. dodijelila 1000 eura.

REZULTATI

Kad Volker Weiderman o književnom natjecanju u javnom čitanju koji organizira

²⁰ Uschi LOIGGE, *Bertelsmann raus, Klegenfurt rein*, “Kleine Zeitung”, Klagenfurt, 26. siječnja 1999.

²¹ Volker ISFORT, *Baba, Häschenschule*, “Abendzeitung”, München/Njemačka, 23. lipnja 1999.

²² Andreas NEESER, *Die Häschenschule*. “Aargauer Zeitung”, Aarau/Švicarska, 26. lipnja 1999., Resp. Sabine Wen-Ching WANG, *Klagenfurter Häschenkurs*, WOZ. Die Wochenzeitung, Zürich/Švicarska, 8. srpnja 1999.

LiteraturWERKstatt Berlin piše kako će se “pravi” natječaj za nagradu *Ingeborg Bachmann* održati u Berlinu, on istodobno kaže kako je Klagenfurt mjerilo za druge natječaje na njemačkome govornom području. To znači da gradska uprava Klagenfurta dobiva znatan “profit od investicije” zahvaljujući nagradi *Ingeborg Bachmann* i Književnom tečaju u Klagenfurtu. Oni koji dolaze u Klagenfurt vidjeti oba događanja nadaju se da će čuti dio “zvuka” nove njemačke književnosti. Književnikritičar Thomas Kraft Književni tečaj u Klagenfurtu (uz književno natjecanje u javnom čitanju u Berlinu, radionice Berlinskoga književnog kolokvija, *textwerk* radionice njemačkih književnih fondova, Bertelsman fondaciju i tzv. Književnu kuću u Münchenu) smatra dobrom platformom za rad na vlastitim tekstovima i poticanje zanimanja javnosti za njih.²³ Književni tečaj u Klagenfurtu ima i dobar odaziv izdavača. Velika većina stipendista tečaja priznati su pisci ili se smatraju velikim talentima. Smatram da je za Književni muzej Roberta Musila kao instituciju vrlo važno da se pisci na početku svoje karijere susretnu s nečim poput *Društva mrtvih pjesnika* – da navedem naslov filma Petera Weira iz 1989. godine. Time se daje osobita dinamika djelatnostima Književnog muzeja. Osim toga muzej može postati mjesto živih rasprava ne samo o književnim

djelima iz prošlosti već i o suvremenoj književnosti.

A imajući na umu činjenicu da su Terézia Mora i Thomas Lang bili stipendisti i dobili nagrade *Bachmann*, možemo se zapitati gdje se to skrivaju književni “zečiči”?

A LITERARY MUSEUM AS A PLATFORM FOR A CREATIVE-WRITING-INITIATIVE

The Robert-Musil-Literatur-Museum in Klagenfurt (Austria) is the responsible body for the so called “Klagenfurter Literaturkurs”. The literary Museum is run by the City of Klagenfurt, Division of Culture, since the year 1994 and shows since then steady exhibits about the life and the work of the three Austrian writers Robert Musil - who was born in the so-called “Musil-House” in Klagenfurt’s Bahnhofstrasse, where the Museum is established Ingeborg Bachmann and Christine Lavant. The “Klagenfurter Literaturkurs” is a meeting for writers, who want to start a professional literary career and who must not be older than 35 years. Participants for the Literaturkurs come from Germany, Switzerland and Austria. The literary meeting is held in the forefield of the “Ingeborg-Bachmann-Prize”, which is one of the most important literary Prizes for German speaking authors. The participants have the possibility to discuss their texts with three well-known authors (“Tutors”).

It is very important for the Robert-Musil-Literatur-Museum as an institution, that writers at the beginning of their career are confronted with a kind of “Dead poets society” - to quote the title of a Peter-Weir- Film from the year 1989. It gives a special kind of dynamism to the activities of a literary Museum. The Museum on the other hand has the possibility of positioning itself as a place of a lively debate not only about the literary works of the past but also of contemporary literature.

²³ Thomas KRAFT, *Debütantenball. Über das glück und das Unglück, ein erstes Buch geschrieben zu haben*, “Neue deutsche Literatur”, br. 2 (2000.), 48. Jahrgang, str. 132-146.

MUZEJ + KAZALIŠTE

VERA SERGEEVNA BIRON Literarno-memorijalni muzej F. M. Dostojevskog Sankt Peterburg, Rusija

Muzej F. M. Dostojevskog nalazi se u Sankt Peterburgu. To je stan u kojemu je pisac pisao i živio s obitelji od 1878. do svoje smrti 28. siječnja 1881. Izložbeni prostor posvećen tom velikom ruskom piscu postoji od 1928. g.

Od svojih početaka Muzej je imao izuzetnu važnost jer je bio važna karika u proučavanju literarnog naslijeđa F. M. Dostojevskog.

Ruski su muzeji posljednjih deset godina suočeni s nekoliko ozbiljnih problema i zadataka. S jedne strane imaju obavezu da obogaćivanjem vlastite ponude pokušaju zaraditi novac tj. povećati broj posjetitelja i raspon usluga i sadržaja koje pružaju, ali istodobno aktivno potvrditi svoju ulogu u kulturnom okružju regije u kojoj djeluju. Uloga muzeja nije samo orijentiranje prema interesima potencijalnih posjetitelja, već i pokušaj da razumiju psihologiju ljudi koji do sada nisu posjećivali muzeje jer su svoje potrebe za umjetnošću zadovoljavali putem drugih medija kao što su Internet i televizija.

Na osnovi ankete koju smo proveli u našem muzeju došli smo do zaključka da bi naši posjetitelji bili zainteresirani za nekonvencionalne, tj. netradicionalne oblike muzejskog djelovanja.

U težnji da osuvremenimo komunikaciju s posjetiteljima najvažniju ulogu preuzela je muzejsko-kazališna djelatnost.

Krajem 20. st. sve su veće kazališne kuće osnovale “male scene”. Gledatelj je postao sastavnim sudionikom kazališnih zbivanja.

Unutar muzejsko-kazališne djelatnosti Muzej Dostojevskog odlučio je obogatiti svoju kulturnu ponudu udruživši se s komornim kazalištem. Postavivši kazališnu scenu unutar izložbenog prostora te spojivši ih u jedno, Muzej je pokušao proširiti mogućnosti interakcije s posjetiteljem, koji je u novoj situaciji postao gledateljem i sudionikom.

Godine 1998. Muzej je osmislio prvi zajednički projekt u suradnji s Bijelim teatrom iz Sankt Peterburga, realizirajući tako ideju spajanja kazališta i muzeja.

Na osnovi teksta Dostojevskog predstavljeno je uprizorenje *Kazne*. Bila je to prva predstava odigrana u izložbenom prostoru (u režiji Romana Smirnova).

Daljnji korak bila je samostalna predstava postavljena unutar izložbenog prostora. Bile su to *Europske anegdote* (u režiji Georgija Vasiljeva). Predstava je bila popratni sadržaj izložbe *Putovanja s Dostojevskim*, kojom je prezentiralo autorovo putovanje po Europi na temelju literarnog predloška *Zimske zabilješke o ljetnim utiscima*.

Sljedeća predstava u izložbenom prostoru bila je *Zagrliti i zaplakati*, postavljena prema pripovijetki Dostojevskog *Vječni muž*. Temu *Vječnog muža* iskoristio je režiser Georgij Vasiljev kao način isčitavanja cijeloga literarnog opusa Dostojevskog. Svaka scena interpretirana je “prema Dostojevskom” tako da je u predstava prikazan velik broj poveznica s poznatim piščevim temama, čime je vjerno dočaran njegov život.

Predstava je odigrana u izložbenom prostoru, u domu F. M. Dostojevsko-

ga u kojemu je živio s obitelji i radio. Promišljanjem detalja predstave uspjeli smo evocirati prošlo vrijeme i postići ugođaj kao da je pisac upravo tu.

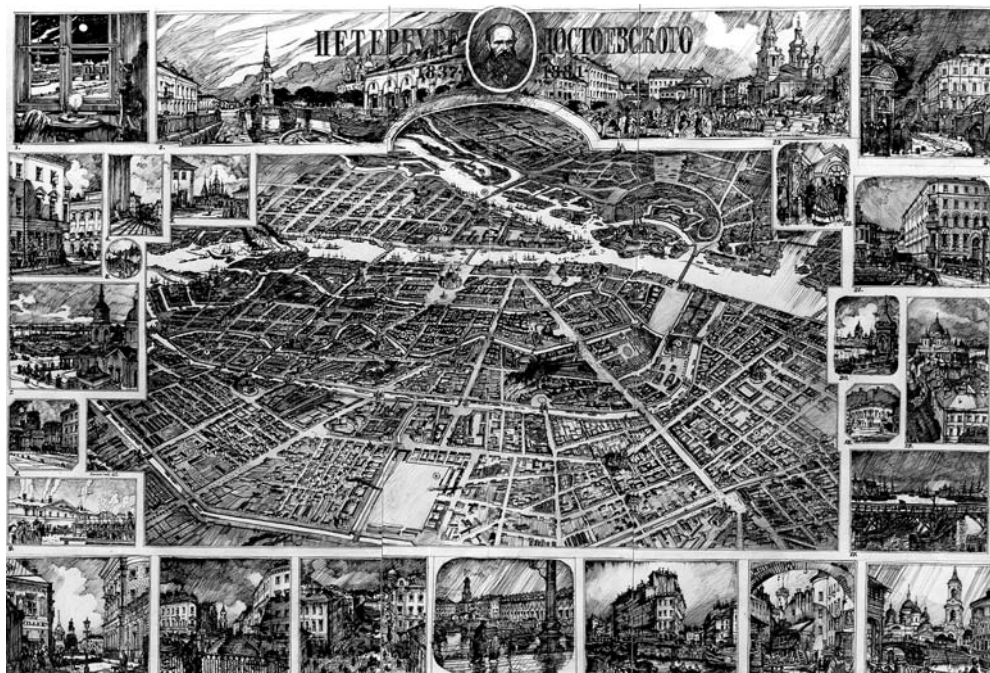
Uprizorenja su počinjala kasno navečer, u vrijeme kada je i pisac najintenzivnije pisao. Kako bi se dočarao autentični prostor, sa svim detaljima, na zidu nasuprot prozoru zapaljene su svijeće, a njihova je titrava svjetlost pripovijedala o načinu piščeva rada. Miris zapaljenog duhana koji su pušili glumci također je imao ulogu dočaravanja ugođaja – Dostojevski je, radeći noću, pušio, paleći cigaretu za cigaretom.

Glumci u predstavi koristili su se rekvizitima iz života pisca, od kojih su neki bili uporabni predmeti iz njegova doma, a sada su muzejski izložci. Prisutnost pisca osjećala se tijekom cijele predstave. Čutili smo njegovu ironiju, igru riječi, smijeh, njegove nesreće.

Na festivalu *Božićna parada* glumci iz predstave *Zagrliti i zaplakati*, Sergej Bizgyi i Valerij Kuharešin, dobili su nagradu *Najbolji glumac 2000.*, a 2003. predstava je bila izvedena na međunarodnom festivalu u Bugarskoj, gdje je dobila visoku ocjenu kritičara.

Godine 2004. *Zagrliti i zaplakati* proglašena je najboljom komornom predstavom na međunarodnom festivalu djela F. M. Dostojevskog u Staroj Rusi, a 2005. prikazana je na međunarodnom festivalu prema djelima Dostojevskog u Varšavi. Godine 2002. muzej i kazalište okušali su se u sljedećem izazovu – pretvaranju kinodvorane u kazališni prostor. Maknuli smo sjedala iz gledališta, na scenu smo postavili stolce, a dizajn 70-ih prikrili smo crnom tkaninom.

U toj polupraznoj dvorani u ožujku i travnju 2002. g. održana je glumačka radionica *Dostojevski i Vajda*, izuzetno važna

Slika 1. Sankt Peterburg u vrijeme piščeva života

za kazališni život Sankt Peterburga, pod pokroviteljstvom Muzeja Dostojevskog i Bijelog teatra.

Andrzej Vajda je 1989. g. u Varšavi objavio knjigu *Dostojevski. Kazalište savjesti*, u kojoj su tiskane tri njegove dramatisacije i razmišljanja o problematici scenskih režija poznatih romana. Nakon dogovora o suradnji, a kao uvod u projekt, režiser je dovršio novo, dopunjeno izdanje svoje knjige, koja je prevedena na ruski jezik.

Glumci Bijelog teatra i nekoliko drugih kazališta Sankt Peterburga, zajedno s A. Vajdom, održali su nekoliko majstorskih radionica vezanih za mogućnosti teatralizacije romana *Idiot*.

Komitet za kulturu Sankt Peterburga odlučio je podržati ideju muzeja i kazališta o rekonstrukciji kinodvorane u kazališni prostor. U povodu 300. godišnjice grada Muzeju su dodijeljena sredstva za financiranje tog projekta.

Vezano za obljetnicu Sankt Peterburga, Norveška je poželjela "pokloniti" Muzeju znatnu svotu novca. Kao odgovor na kraljevski dar Norvežana postavljena je predstava prema djelu Henrika Ibsena. Nova dvorana otvorena je 7. srpnja 2003. premijerom predstave *Nora (Lutkina kuća)*.

Kritika Peterburga nazvala je predstavu *Nora* u 2003. godini biserom kazališne sezone. Predstava *Nora* bila je nominirana na festivalu Zlatna maska u četiri kategorije:

1. za najbolju predstavu,
2. za najbolju režiju,
3. za najbolju mušku ulogu,
4. za najbolju žensku ulogu.

Godine 2004. osvojila je virtualnu nagradu *Bravo!* kao rezultat glasovanja gleda-

telja na jednoj od najvećih internetskih kazališnih stranica.

U 2006. „jubilarnoj Ibsenovoj godini, predstava je sudjelovala na međunarodnom festivalu posvećenom Ibsenu, koji je održan u norveškome Nacionalnom teatru. Festivalska je komisija tijekom dvije godine birala najbolji kazališni komad rađen prema Ibsenu. Bijeli teatar bio je jedini ruski predstavnik koji je ušao u konkurenciju.

Novi kazališni prostor u središtu grada pokazao se vrlo bitnim. U proširivanju svoje ponude scenskom djelatnošću Muzej je našao zajedničke interese s kazalištem Lutkarski format. U suradnji s tom "mladom" ustanovom realiziran je projekt *Fiziologija Sankt Peterburga*, u povodu 300. obljetnice grada. Lutkarski format sudjelovao je u teatralizaciji projekta prikazavši predstavu *Konjanik Cuprum*. Ta je predstava 2005. osvojila izuzetno važnu nacionalnu kazališnu nagradu *Zlatna maska* za najbolju lutkarsku predstavu i najbolju režiju.

Suradnja s dvama profesionalnim kazalištima pobudio je želju djelatnika Muzeja za vrlo smjelim i poprilično neobičajenim projektom – postaviti predstavu sa zatvorenima prema romanu *Zapisi iz mrtvog doma*. Projekt je, u suradnji Muzeja i Kolpinske popravne ustanove, nazvan *Na putu ka slobodi*.

Odlučili smo pokušati pomoći maloljetnim kažnjenicima pri povratku u normalan život. U predstavi su angažirani profesionalni glumci Valerij Kuharešin, Sergej Bizgu, Pjotr Vasiljev, student violinist Sergej Knjazev te 16 prekršitelja zakona Kolpinske popravne ustanove. Kažnjenici su bili stariji maloljetnici koji su smješteni u tu popravnu ustanovu zbog najtežih nedjela. Mnogi se od njih

nikad u životu nisu sreli s kazalištem, a i njihovo znanje o Dostojevskom kao piscu bilo je izrazito oskudno. Uvjeti rada bili su vrlo složeni, mladići su se morali izboriti da uopće sudjeluju u predstavi jer je hijerarhija u popravnoj ustanovi bila izuzetno jaka. Kad se osnovala grupa glumaca kažnjenika susretali smo se sa svakodnevnim problemima, kao što je strogo osiguranje i relativno neadekvatan prostor za rad.

Kažnjenici koji su sudjelovali u predstavi uvidjeli su koliko zadivljujućih interpretacija likova postoji u profesionalnim glumcima, kako su uvjerljivo glumili s lutkama (u predstavu je bio uključen lutkarski dio), naučili su biti partneri na sceni, slušati svog sugovornika, postojati na sceni.

Premijere su održane u Muzeju Dostojevskog i Kolpinskoj popravnoj ustanovi.

U jesen 2003. Muzej i kazalište podržao je fond Međunarodna kaznena reforma (Penal Reform International). Eksperiment Muzeja i kazališta izravno je potvrdio opise Dostojevskoga da kazalište u zatvoru i umjetnost – uzvišuju čovjeka, daju mu mogućnost da osjeti slobodu i radost stvaranja.

Kazalište se pokazalo izuzetno važnim u popravnim ustanovama, osobito za maloljetne prijestupnike. Glavnim rezultatom tog projekta smatramo postignuti “obratni efekt” jer su mladići nakon odsluženja kazne došli k nama u Muzej, želeći se ozbiljno baviti kazalištem.

Suradnja Muzeja Dostojevskog i Bijelog teatra i dalje se intenzivno razvija.

Godine 2006. bila je premijera prve predstave *Zločin* prema djelu *Zločin i kazna*, unutar projekta *Glumimo s Dostojevskim*. Ta je predstava prikazana ljeti 2006. g. na festivalima *Glumac Europe* i *Ohri-*

dsko ljetu u Makedoniji, gdje je osvojila prvo mjesto i nagradu *Zlatna jabuka*.

Sljedeći scenski eksperiment bit će angažman kazališta *Lutkarski format* i postavljanje predstave *Lutkarski zločin i kazna* na scenu.

U Bijelom teatru u travnju 2007.g. pripremaju još jednu premijernu predstavu – dijalog *Ibsen – Strindberg*. Taj projekt financiraju Generalni konzulati Švedske, Norveške te udruga prijatelja Muzeja Dostojevskog u Oslu.

MUSEUM + THEATRE

Dostoevsky loved theatre, he often attended performances, concerts, premieres, had friends among actors. In his review The Diary of a writer there are reviews, the heroes of his novels often play scenes, present theatre. The formula “Dostoevsky’s theatre” is famous. The Dostoevsky Museum has incarnated it to the letter. The traditional “black-box theatre”, modernly equipped with the support of the Government of the Kingdom of Norway, became a wonderful space for scenic adaptations of the works of Dostoevsky, Gogol, Ibsen, contemporary authors. Various Petersburg theatre companies come to perform their productions on our stage, but the main partner of the museum in our theatre activity is The White Theatre.

1. *Experience of creating a performance inside the literary exhibit (performance about Dostoevsky’s life).*
2. *Project “Wandering with Dostoevsky” (about Dostoevsky’s traveling across Europe): exhibit + mini-performance + multimedia program .*
3. *Creation of performances after Dostoevsky’s works (performance “To embrace and to cry”, laureate of many theatre festivals).*
4. *Museum project “Dostoevsky and Wajda” (exhibit of Andrzej Wajda theatre works, a retrospective of Wajda’s films, Wajda’s master-classes - rehearsals of scenes from the novel The Idiot).*
5. *Project “Dostoevsky and Ibsen” - performance “Nora” after Henrik Ibsen’s play A Doll’s House - nominee for the highest Russian theatre award “The Golden Mask”, participant of the anniversary Ibsen festival (Norway).*

6. *The unique project of the Dostoevsky Museum and White Theatre - "On the road to freedom" - work at the Kolpino educative settlement with adolescent prisoners on creation of a performance after Dostoevsky's novel The House of the Dead.*

7. *Project "Playing with Dostoevsky". First experimental staging-performance-etude "Crime" after Dostoevsky's novel Crime and Punishment (Russia-Macedonia).*

8. *For the Centenary of the day of Henrik Ibsen's death: project "Ibsen and Strindberg" (Russia-Norway-Sweden).*

The program "Museum+Theatre" opens wide possibilities of interaction with the museum's visitors, shifts the accents in the proportion of active and passive communication with art, contributes to attract new visitors and new audience to the museum.

DJELOVANJE MUZEJA GRADA ILOKA NA PROMICANJU KNJIŽEVNOSTI I ČUVANJU KNJIŽEVNE BAŠTINE

MATO BATOROVIĆ
Muzej grada Iloka
Ilok

Ovaj prikaz povezanosti Muzeja grada Iloka s književnošću, književnim djelima i književnicima ne mogu iznositi sasvim ravnodušno jer sam upravo tu djelatnost potaknuo i osmislio, osim onih usputnih donacija književnih djela do 1972. godine. Zato se ispričavam ako ovaj rad u sebi bude imao prilično osobnoga.

UVOD

Muzej grada Iloka u Iloku djeluje od kraja 1952. godine i zavičajnog je tipa. Osnivač Muzeja bila je Općina Ilok, a ostvarenje je povjerenje Iločaninu profesoru Josipu Meštroviću (1885. - 1977.), koji je vodio Muzej do 1965. godine.

Od samog početka nastajanja muzejskih zbirki stvarala se i muzejska knjižnica, koja je većim dijelom nastala darovima ustanova i pojedinaca iz Iloka i drugih mjesta. Oni su Muzeju darivali stručnu literaturu, ali i književna djela. Iz iločkih obiteljskih knjižnica pristizala su književna djela – izdanja Matice hrvatske, Društva sv. Jeronima i drugih slavenskih književnosti, a bilo je i djela na njemačkom jeziku (Kleine Roman Bibliothek).

Profesoru Meštroviću svoje su radove darovali mnogi Iločani koji su živjeli izvan Iloka, a bavili su se pisanjem stručnih djela ili književnošću: numizmatičar i prevoditelj Ivan Rengjeo (1884. - 1962.), novinar i pisac djela o gospodarstvu Josip Lakatoš (1884. - 1953.), pisac, prevoditelj, urednik, teatrolog i polonist Julije Benešić (1883. - 1957.) i drugi. Dio ostavštine Julija Benešića i obiteljske knjižnice Benešić darovale su Muzeju njegove sinovice akademska kiparica prof. Jelka Benešić i Blaženka pl. Hadrović.

Muzej grada Iloka kupio je krajem 1972. godine stotinjak izdanja Matice hrvatske od iločke obitelji Pisarević – Schöner. Približno u to vrijeme, nakon dolaska iz vojske, počeo sam raditi u Muzeju grada Iloka, te sam nastojao prikupiti što više građe za muzejske zbirke. Brigu o knjižnici i organizaciju izložbi i drugih djelatnosti u kojima su predstavljeni književnici ili njihova djela vodio sam sve godine svoga rada u Muzeju, jer sam više puta bio sam u ustanovi. Od 1989. godine u Muzeju grada Iloka zaposlena je prof. Ružica Černi, koja je uz ostale poslove preuzela i brigu o knjižnici i postavila popularizirati muzejske zbirke, pa tako i književna djela iločkih pisaca i drugih autora koja se nalaze u muzejskoj knjižnici.

Jedne zime tih godina pregledavao sam tavan stare iločke obitelji Karlović i u pletenim putnim kovčezima *reisenkorben* pronašao knjigu *Otello* koju je "pohrvatio" Iločanin, pjesnik i pravnik Josip Karlović (1853. - 1905.), a tiskana je 1883. godine. U hrpi papira našao sam i nekoliko rukopisa pjesnikinje Anke Marjanović rođ. Karlović (1857. - 1933.) te druge dokumente i građu o članovima

obitelji Karlović, koji su imali važnu ulogu u gospodarskome, društvenome i kulturnom životu Iloka.

Nije to bio moj jedini pohod kućama, ostavama, tavanima i podrumima. Tijekom dvadesetak godina pretražio sam mnoge obiteljske knjižnice, ostave i druge prostore i prenio u Muzej dragocjenu građu o životu u Iloku, napose o društvenom i građanskom životu u tom srijemskom gradiću.

Navodim samo neke osobe i obitelji koje su nakon mojih pretraživanja njihovih kuća darovale Muzeju knjige: Vera Horvatović (1972. punu traktorsku prikolicu knjiga, časopisa i druge dokumentacije), Anica Karlović (1974. knjige sa spomenutog pretraživanja tavana), Mladen Barbarić ml., Anica Buzuk rođ. Toperić, Ružica Meštrović (1977.), Marko Šamšalović (1978.), ostavština Dragoša Barbarić (1980.), u kojoj su i djela domaćih pisaca Mladena Barbarića, Ante Benešića i dr., Dragica i Katica Kalea, Ivica Molnar (1981.), Cecilija Sušić (1982.), mr. Branka Šulc, Lada Momirović iz knjižnice Momirović – Karlović 1991. i dr.

Ostavštinom prof. Josipa Meštrovića i njegove supruge Marije rođ. Lešić Muzej grada Iloka dobio je bogat fundus književnih djela te cijele komplete: Sabrana djela A. G. Matoša, djela Mile Budaka (tada sam ih sva prvi put u životu vidio), i dr.

U vrijeme progonstva Iločana 1991. - 1997. godine također smo prikupljali knjige, uglavnom darivanjem muzeju, središnjici i Ogranaku Matice hrvatske, a Vlatka Meštrović rođ. Erber, podrijetlom Iločanka, koja se 1996. godine morala preseliti u manji stan, darovala je Muzeju bogatu knjižnicu.

U knjižnici Muzeja grada Iloka svoje su mjesto našla književna i znanstvena djela iločkih autora, što je bio začetak Zavičajne zbirke *Ilokiensia*. Prikupljanje djela domaćih autora i iločkih izdanja nije bilo sustavno, bili su to pojedinačni darovi samih autora ili nekih drugih darovatelja. Od 1972. godine počeli smo organizirati popunjavati Zavičajnu zbirku te sam po antikvarijatima i iločkim tavanima nabavljao i nalazio djela iločkih autora. S vremenom se u Zbirci našlo oko 60 autora, a sada ih malo šire zastupljenih ima 125, oko 800 knjiga, časopisa i drugih tiskovina.

Prikupljajući knjige i časopise po tavanima, ormarima, ali i obilazeći antikvarijate u Hrvatskoj i inozemstvu, tražio sam djela iločkih pisaca. Tako je nastala zbirka mnogih književnih djela. Naime, Julije Benešić bio je urednik izdanja Društva hrvatskih književnika 1912. - 1920. godine, potom je 1939. - 1940. godine uredio djela A. G. Matoša (od 8. do 17. sveska) cjelokupnog Harambašića (1942. - 1943.), Jorgovanića (1943.), Galovića (1940., 1942.), a bogata je i njegova prevoditeljska ostavština, napose s poljskog jezika, koja je velikim dijelom tiskana u *Zabavnoj biblioteci*. Uređivao je i pripremao prijevode jugoslavenskih pisaca na poljski, u sklopu *Biblioteke jugosłowiańskie* i dr.

Kada sam se u rujnu 1997. godine vratio u Ilok, među prvim poslovima organizirao sam postavljanje biste književnika Julija Benešića na njezino mjesto u Iločkom parku, jer je bila srušena i oštećena. Bista je rušena više puta i trebalo ju je popravljati, a i ove sam godine u rujnu morao poticati popravak postolja jer je bista bila srušena, a postolja od opeke puknuto.

U Muzeju grada Iloka postoji bogata knjižnica s dosta književnih djela, ali

postoji i arhivska građa o pojedinim iločkim piscima te njihovi rukopisi kao posebne cjeline.

Muzej grada Iloka na više načina promiče književnost, napose zavičajnu.

Smatramo da je za lokalnu zajednicu bitno čuvati i promicati književno stvaralaštvo domaćih pisaca i književnika te navedene djelatnosti Muzej smatra svojim posebnim zadatkom.

SURADNJA SA ŠKOLAMA

Promicanje zavičajne književnosti stručnim vodstvima po Muzeju. Ta se metoda ostvarivala sa učenicima trećih razreda, pri čemu je poseban naglasak bio na upoznavanju zavičaja. Djelatnici Muzeja pripremili su izlaganja o pojedinim književnicima, najčešće o Juliju Benešiću, s đacima smo posjećivali park u kojemu su biste poznatih Iločana i držali predavanja. Kako bismo učenicima približili te pisce i njihovo stvaralaštvo pokazivali smo im njihova djela.

Za učenike srednje škole – članove literarne skupine, pripremio sam 1981. godine teme o iločkim književnicima i omogućio im uvid u muzejsku građu kako bi mogli pisati svoje radove i izlaganja.

Plan sam pripremio u pisanom obliku, s naslovom *Zavičajna književnost Iloka – teme za I. razred Centra za odgoj i usmjereno obrazovanje u Iloku. Izborna aktivnost – književnost*. Voditeljica izborne nastave bila je prof. Ljerka Križanić. U skupini je bilo 17 učenika i pripremio sam toliko tematskih cjelina. Uz naslove djela pojedinih autora naveo sam i izvore i literaturu kako bi učenicima bilo lakše obraditi svoj zadatak.

Učenici su dolazili u Muzej pripremati svoje radove služeći se knjigama autora, izvorima i literaturom. Tako su imali mogućnost upoznati i rukopise i osobne dokumente pojedinih pisaca.

I posljednjih godina dolaze učenici iločke srednje škole i upoznaju se s knjižnim fondom muzejske knjižnice, u kojoj prisustvuju zornoj nastavi o zavičajnoj književnosti.

Studenti knjižničarstva s Pedagoškog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera iz Osijeka tijekom studija također dolaze upoznati knjižnicu Muzeja grada Iloka.

IZLOŽBE O KNJIŽEVNICIMA I IZLOŽBE KNJIGA

Muzej grada Iloka organizirao je i dokumentarne izložbe uz godišnjice pojedinih pisaca: Augusta Šenoae, Antuna Gustava Matoša, Maksima Gorkog ...

U suradnji s Gradskom knjižnicom i čitaonicom Ilok više su puta priređivane izložbe knjiga iz muzejskog fundusa, najčešće iz Zavičajne zbirke.

Uz 600. obljetnicu djelovanja franjevaica u Šaregradu, Muzej je 2005. godine organizirao izložbu *Blago Knjižnice Franjevačkog samostana u Šaregradu. Izbor djela hrvatskih pisaca do 1850. godine*.

SKUPOVI U ORGANIZACIJI I SUORGANIZACIJI MUZEJA GRADA ILOKA

Obilježavanje obljetnice rođenja Julija Benešića 1983. godine

Godine 1983. pokrenuo sam sa KUD-om "Julije Benešić", kojemu sam bio

i tajnik, obilježavanje 100. obljetnice rođenja Julija Benešića. U Iloku je postavljena dokumentarna izložba o Juliju Benešiću, kojoj je autor bio dr. Nedjeljko Mihanović iz Instituta za književnost i teatrologiju u Zagrebu.

Organizirali smo skup o Juliju Benešiću, na kojemu su izlaganja održali akademici Marijan Matković i Dragutin Tadijanović, dr. Nedjeljko Mihanović, M. Batorović i dr. Izlaganja su tiskana u jednom broju Kronike Instituta za književnost i teatrologiju.

Tada je u Iloku gostovalo Hrvatsko narodno kazalište iz Zagreba s predstavom *Staklena menažerija*.

Okrugli stol Ilok hrvatskoj kulturi, Zagreb, 1992. godine.

Muzej grada Iloka u progonstvu i Matica hrvatska Ilok organizirali su u Zagrebu 1992. godine, u vrijeme progonstva Iločana okrugli stol *Ilok hrvatskoj kulturi*, nakon kojeg je objavljen i Zbornik Muzeja grada Iloka br. 1. Uz povijesne teme obrađeni su i kulturološki aspekti iločke povijesti. Na skupu su sudjelovali i književnici Vlado Gotovac i Bogdan Mesinger, te muzealci i drugi kulturni djelatnici: mr. Branka Šulc, Mato Batorović, Ružica Žemberik, dr. Nikola Mirošević, fra Vatroslav Frkin (Inkunabule franjevačkog samostana u Iloku), dipl. inž. arh. Julije De Luca, dr. Jadranka Grbić, dr. Aleksandra Muraj i dipl. inž. Stipan Kraljević.

Razgovor uz 40. obljetnicu Muzeja grada Iloka, Zagreb, 1993.

Muzej grada Iloka u progonstvu i Muzejski dokumentacijski centar organizi-

rali su *Razgovor uz 40. obljetnicu Muzeja grada Iloka* u Matici hrvatskoj u Zagrebu, na kojemu su sudjelovali mr. Branka Šulc, dr. Diana Vukičević Samaržija, dr. Vlado Horvat, dr. Ivan Mirnik i Mato Batorović.

Znanstveni kolokvij Statut grada Iloka 1525., Zagreb, 1995.

Muzej grada Iloka u progonstvu, Ogranak Matice hrvatske Ilok i Zavičajni klub žitelja grada Iloka organizirali su Znanstveni kolokvij *Statut grada Iloka 1525.* u Matici hrvatskoj u Zagrebu, a sudjelovali su: dr. Andrija Zdravčević, dr. Stanko Andrić i Mato Batorović.

Skup Dani Julija Benešića, 2001.

Muzej grada Iloka pokrenuo je 2001. godine skup *Dani Julija Benešića* u suradnji s Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, Katedrom za hrvatski standardni jezik Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Pedagoškim fakultetom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Kasnije se kao suorganizator uključila Gradska knjižnica i čitaonica Ilok i Matica hrvatska Ilok. Skup se održava uz razumijevanje i materijalnu pomoć Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Vukovarsko – srijemske županije i Grada Iloka.

Do 2006. godine održano je šest susreta na kojima je sudjelovalo 45 autora s 89 izlaganja iz raznih područja. Među sudionicama su književnici (dr. Stanko Andrić, dr. Bogdan Mesinger, dr. Stanislav Marjanović, dr. Jasna Melvinger, prof. Petko Vojnić Purčar, pjesnikinja Dragica Barić), potom povjesničari književnosti i jezikoslovci (dr. Anica Bilić, dr. Branka Brlenić, dr. Branko Kuna, mr. Krešimir

Mićanović, dr. Neda Pintarić, dr. Bernarda Petrović, mr. Gordana Potnar - Matković, dr. Ivo Pranjaković, dr. Vlasta Rišner, dr. Marko Samardžija, dr. Ante Selak, dr. Zlata Šundalić, dr. Marija Znika, dr. Željka Brlobaš, prof. Tatjana Pišković.

Djelatnica Muzeja grada Iloka prof. Ružica Černi održala je izlaganje o dokumentaciji, biografiji i bibliografiji iločkih autora: Julija Benešića, Adama Vereša, Josipa Lakatoša, a M. Batorović o životu i djelovanju Julija Benešića, Antuna Bošnjakovića, Ivana Rengjea, Hermenegilda Hermana.

Izdana su dva zbornika radova sa skupa *Dani Julija Benešića*, 2004. i 2006., u kojima su objavljena 43 rada. Autori koji su zastupljeni u Zborniku br. 2 dobili su i posebne separate svojih radova.

Kao najzanimljiviji i najkonkretniji rezultat skupa *Dani Julija Benešića* smatram knjigu dr. Anice Bilić iz Vinkovaca *Zaboravljeni pisac i zapostavljeni svetac. Studije o Mladenu Barbariću i svetom Ivanu Kapistranu*. Pozvao sam dr. Bilić na sudjelovanje na iločkom skupu i ponudio joj teme, pomogao u prikupljanju građe i literature za obradu odabranih tema i tako se njezino istraživanje podudarilo sa sudjelovanjem akademika Dubravka Jelčića u projektu *Od građe do analize – nepoznati hrvatski pisci XIX. I XX. stoljeća* glavnog istraživača i rezultiralo izdavanjem knjige.

Simpozij o Šarengradu, 1998.

Muzej grada Iloka bio je suorganizator skupa o Šarengradu 1998. godine, za koji je nekoliko autora obradilo i pisce koji su povezani sa Šarengradom: fra Bernardin Leaković, Stjepan Đaković, Mla-

den Barbarić, Placido Belavić i dr. M. Batorović govorio je o knjižnici i arhivu franjevačkog samostana u Šarengradu.

Znanstveni skup *Statut grada Iloka 1525. i iločko srednjovjekovlje*, 2000.

Muzej grada Iloka sudjelovao je i u organizaciji znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Statut grada Iloka 1525. i iločko srednjovjekovlje*, koji je održan u Osijeku i u Iloku, u prostoru Muzeja grada Iloka. Muzej je sudjelovao i u financiranju zbornika skupa, koji je objavljen 2001. godine i predstavljen u organizaciji Muzeja grada Iloka u Iloku.

KNJIŽEVNI SUSRETI

Književni susreti u Iloku do 1991. godine

Kao djelatnik Muzeja grada Iloka sudjelovao sam u organiziranju književnih susreta poznatih književnika i pjesnika u Iloku, kao i susreta mladih pjesnika Iloka i okolice, koji su redovito održavani u rujnu, uz priredbu *Iločka berba grožđa*. U Kulturno - umjetničkom društvu "Julije Benešić" pokretao sam susrete uz obljetnice pojedinih iločkih književnika.

Književni susreti u progonstvu, 1991. – 1997. godine

U vrijeme djelovanja Muzeja grada Iloka u progonstvu, od 1991. do 1997. godine, organizirao sam sa Zavičajnim klubom Iločana i drugim ustanovama, knjižnicama i školama više književnih susreta u Zagrebu i drugim mjestima. Kao gosti sudjelovali su Višnja Stahuljak, Slavko Mihalić, Vlado Halovanić, Stjepan Vladimir Letinić, Nada Subotić, a

posebno ističem Miroslava Slavka Mađera, koji je „najiločkiji“ pjesnik, jer je napisao mnoge pjesme o Iloku od 1967. do povratka u Ilok. Nije mu bilo teško s nama Iločanima ići u zagrebačke škole i knjižnice, kao i izvan Zagreba i govoriti svoje stihove te iskazivati svoju ljubav prema Iloku i svoju vjeru u povratak Iločana i drugih prognanika, čime je s nama čuvao spomen na kulturnu baštinu toga grada na Dunavu.

Stihove i djela iločkih književnika čitale su iločke učenice i studenti, a o književnicima su govorili mr. Snježana Radovanlija, Mato Batorović i dr.

Književne susrete organizirali smo pod nazivima *Mislim na gradić nad rijekom – Književnost Iloka, Progonstvo Iloka – Hrvatski pjesnici Iloku, Ilok se predstavlja, Iloku s ljubavlju*.

Književni susreti u Iloku i drugim mjestima od 1997. godine

Redovito organiziramo susrete uz 1. ožujka – rođendan Julija Benešića. Od povratka u Ilok 1997. godine Muzej je glavni nositelj obilježavanja rođendana Julija Benešića, uz Osnovnu školu u Iloku, koja od ožujka 2007. godine, nosi ime Julija Benešića. Na svečanosti preimenovanja škole dodijeljena mi je zahvalnica za suradnju.

Nakon povratka u Ilok i organiziranja djelovanja Muzeja grada Iloka u novim okolnostima, napose kada se počeo obnavljati Dvorac Odescalchi, u kojemu se nalazio Muzej, te nismo imali stalnog postava, odlučili smo svoje djelovanje usmjeriti na izložbe u prostoru Poglavarstva grada Iloka, a predstavljanje knjiga domaćih autora i autora vezanih za lokalnu povijest u prostoru Ilokturista u prizemlju Dvorca.

U samom Iloku predstavljene su knjige Bogdana Mesingera, Dragice Barić, Svjetlane Droždan, djela Leksikografskog zavoda iz Zagreba, Stjepana Sršana i izdanja Državnog arhiva u Osijeku, izdavaštvo Matice hrvatske Vinkovci i Hrvatskog instituta za povijest, Slavonški Brod, knjiga Stanka Andrića *Čudesna Ivana Kapistrana* Anice Bilić, knjige iz novije povijesti i o stradanjima Iloka, Vukovara i dr.

Muzej grada Iloka pokrenuo je i bio suorganizator predstavljanja iločkih zavičajnih knjiga u Zagrebu (Matica hrvatska, Društvo hrvatskih književnika), Osijeku, Vinkovcima, Orahovici, Novoj Gradiški i dr.

IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA GRADA ILOKA

Prije Domovinskog rata, tj. do 1991. godine, Muzej grada Iloka nije imao izdavačke djelatnosti, osim kataloga izložbi koje je organizirao.

Nakon povratka Iloka u pravni poredak Republike Hrvatske i preuzimanja Muzeja grada Iloka u rujnu 1997. godine, pokrenuli smo i izdavačku djelatnost. U početku smo postavljali izložbe bez tiskanih kataloga, ali smo ih nastojali prirediti na računalu i umnožiti fotokopiranjem, da ostane dokument o njima.

Pri ugovaranju autorskih izložbi redovito smo molili umjetnike da se pobrinu o tiskanju kataloga, a Muzej je preuzeo sve ostalo vezano za organizaciju i postav izložbi. Kasnije smo od donatora uspješli dobiti sredstva za tiskanje kataloga i održavanje izložbi, a za nekoliko izložbi dobili smo novac i od Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

S Franjevačkim samostanom i župom u Šarengradu izdali smo 1998. godine

faksimilni pretisak knjige *Nauk od poglavitih stvari kršćansko – katoličanskih* autora fra Bernardina Leakovića, koji je umro u Šaregradu 1815. godine, a knjiga je tiskana u Budimu 1798. godine.

Nastojali smo potaknuti tiskanje knjiga kojima se proširuju spoznaje o prošlosti Iloka i iločkog kraja. Pokrenuli smo prevođenje Firmanusove latinske knjige *Opis Srijema i Iločkog vlastelinstva 1699.* što je obavio dr. Stjepan Sršan, ravnatelj Državnog arhiva u Osijeku. To je djelo zajednički tiskano 1998. godine. S njemačkoga je dr. Sršan preveo izvornu građu *Inventar Iločkog vlastelinstva 1886. godine*, tiskanu 2001. godine i *Gospodarska izvješća Iločkog vlastelinstva 1918. – 1928.*, 2006. godine. Omogućili smo i tiskanje knjige *Zavičajnici grada Iloka 1912. – 1947.*, 2003. godine. Bila je to plodna suradnja s Državnim arhivom u Osijeku, a tom suradnjom željeli smo da naša izdanja dođu u što više stručnih knjižnica s kojima Državni arhiv ima razmjenu.

Kako smo već spomenuli, Muzej grada Iloka izdavač je *Zbornika Muzeja grada Iloka*, br. 1 (Zagreb, 1992.), *Zbornika Dani Julija Benešića* br. 1 (Zagreb, 2004.) i br. 2 (Ilok, 2006.).

Suradnja s književnikom dr. Bogdanom Mesingerom

Posebno smo ponosni što smo izdavači i suizdavači književnih djela dr. Bogdana Mesingera, podrijetlom Iločanina, koji je sa zanimanjem pratio kulturna i druga zbivanja u Iloku i prije Domovinskog rata, a od 1992. godine još se aktivnije uključio u iločka zbivanja.

Nakon povratka u Ilok i pokretanja muzejskih djelatnosti, dr. Mesinger, kad god je moguće, redovito pohađa izložbe

i druga kulturna događanja u gradu svojih predaka. Više smo ga puta zamolili da napiše likovnu kritiku za pojedine izložbe i za druge izdavačke pothvate. Pisao je prikaze o iločkim izložbama za novine Iločki list, a redovito sudjeluje i na skupu *Dani Julija Benešića*.

Godine 2004. s Maticom hrvatskom Osijek izdali smo knjigu *Skriveni duh Iloka: priče i legende*.

Smatrajući da bi bila šteta da njegovi napisi, napose oni iz vremena progonstva Iločana, ostanu raspršeni po raznim novinama i časopisima, kao i prikazi nastali u novije vrijeme, potaknuo sam dr. Mesingera da ih sabere i pripremi za novu knjigu o Iloku. Ideja mu se svijdela i dobili smo knjigu *Buđenje Iloka: Moja iločka kronika*, koja je tiskana 2006. godine.

Dr. Bogdan Mesinger autor je i likovnih osvrta za muzejski projekt likovnih mapa. Tako je pisao o slikaru Anti Bakteru i svom doživljaju samostanskog prostora s Galerijom Sv. Ivan Kapistran na Dunavu za mapu reprodukcija akad. slikara Stanka Zubovića.

SUDJELOVANJE DJELATNIKA MUZEJA GRADA ILOKA NA SKUPOVIMA I RADOVI POVEZANI S KNJIŽEVNOŠĆU

Kolegica prof. Ružica Černi koja je u Muzeju grada Iloka zaposlena od 1989. godine, uz ostale poslove u Muzeju (a zbog posebnih okolnosti vodila je zapravo sve zbirke) posvetila se obradi muzejske knjižnice.

Prof. Ružica Černi sudjelovala je na skupovima *Dani Julija Benešića* s izlaganjima o iločkim piscima:

1. *Julije Benešić u Zavičajnoj zbirci Muzeja grada Iloka* (2001.),

2. *Fotografije Julija Benešića u fototeci Muzeja grada Iloka* (2002.),
3. *Djelovanje Adama Vereša* (1883. - 1931.) u Iloku (2003.),
4. *Život i djelovanje Josipa Lakatoša* (1884. - 1953. (2004.).

Godine 2005. sudjelovala je u Zemunu na Prvom znanstvenom skupu *Dani Ilije Okrugića* s izlaganjem *Osvrt na Povjestničke crtice Sriema Ilije Okrugića Sriemca*.

Proučavajući razne aspekte povijesti Iloka i skupljajući različitu građu za Muzej grada Iloka, bavio sam se pisanjem o iločkim piscima i književnicima. Ti su prikazi sabrani i tiskani 1990. godine knjizi *Iločani kulturi, znanosti, prosvjeti*. Prvi članci i javni nastupi s temama povezanim s književnošću datiraju iz 1973. godine, uz 100. obljetnicu rođenja iločkog pisca i pjesnika o. Mladena Barbarića kada sam u crkvi organizirao program uz tu obljetnicu, na kojemu sam govorio o Barbarićevu životu i djelovanju. O Juliju Benešiću govorio sam više puta: na već spomenutom skupu u Iloku 1983. godine održao sam izlaganje *Ilok u životu i djelu Julija Benešića*.

Godine 1990. Hrvatsko narodno kazalište iz Zagreba organiziralo je znanstveni kolokvij o Juliju Benešiću, na kojemu sam održao izlaganje *Julije Benešić i zavičaj*. Za skup *I. dani Julija Benešića* 2001. godine pripremi sam izlaganje *Radovi Julija Benešića* sa zavičajnom tematikom. Na skupu *Dani Julija Benešića* izlagao sam o ovim temama:

- *O. Antun Bošnjaković DI. (1928. - 1998.) štovatelj Gospe Bapske i povjesničar* (2003.)

- *Numizmatičar Ivan Rengjeo (1884. - 1962.), (2004.)*
- *O. Hermenegildo Herman (1907. - 1961.)*

U svom dugogodišnjem radu bavio sam se proučavanjem života i djela sv. Ivana Kapistrana, koji je umro u Iloku 1453. godine. Uz mnoge prikaze koje sam napisao o tom svecu, sudjelovao sam 1986. godine u Iloku na znanstvenom skupu *Sv. Ivan Kapistran i njegovo vrijeme* s izlaganjem *Literatura o sv. Ivanu Kapistranu i Iloku na hrvatskom jeziku*. Sa istom temom *San Giovanni da Capestrano nella letteratura e nell'arte in Jugoslavija* zastupljen sam u *Bulletinu* koji je tiskan u Aquili u Italiji 1986. godine.

Godine 1990., uz 300. obljetnicu proglašenja Ivana Kapistrana svecem, tiskana je moja knjiga *Sv. Ivan Kapistran u hrvatskoj knjizi – hagiografskoj i povijesnoj*.

ZAKLJUČAK

U svom prikazu pokušao sam opisati rad djelatnika Muzeja grada Iloka na prikupljanju i čuvanju književne i literarne baštine te, a možda čak i više, na populariziranju književnosti, napose zavičajne. U iločkom listu *Kazivanja* započeo sam pisati *Povijest pisane riječi u Iloku*, a sada se bavim građom za *Bibliografiju Iloka*. Time želim zabilježiti i sačuvati od zaborava sve što se u Iloku pisalo i tiskalo, postignuća Iločana na književnom polju, ali i na drugim stručnim područjima.

Nadam se da će Muzej grada Iloka i dalje biti istodobno promicatelj književne baštine kao do sada.

**ACTIVITIES UNDERTAKEN BY
THE ILOK MUNICIPAL MUSEUM
AIMED AT PROMOTING
LITERATURE AND PRESERVING
THE LITERARY HERITAGE**

The Ilok Municipal Museum has been active since 1952 as a local history museum. It was founded by the Ilok Municipality, and work on setting it up was entrusted to a native of Ilok, professor Josip Meštrović (1885-1977). The museum includes a library that was created for the most part by donations from institutions and individuals who donated expert literature as well as literary works. Families donated editions by the Croatian Cultural Society, the St Jerome Society and works from other Slav literatures. A large number of literary works in German was also collected.

The library also holds literary and scholarly works by authors from Ilok that represent the beginnings of the Local Collection of Ilokiensia. The collection of works by native authors and editions from Ilok was not carried out in a systematic manner, but rather relied on individual donations by authors and others.

From 1972 additions to the native collection were made in a more organised way by visiting se-

cond-hand bookshops and individual lofts where we managed to find works by authors from Ilok. The collection now holds works by some sixty authors.

The Ilok Municipal museum promotes literature, especially native literature, in several ways. It publishes works by contemporary authors: Dragica Barić Čučuk, Bogran Mesinger.

From 2000 it began to organise the symposium Julije Benešić Days and publishes collected papers from that symposium: It organises the presentation of literary works by local authors and works that are linked with Ilok and its immediate surroundings; It organises literary gatherings of authors from Ilok or authors whose themes are linked with the Ilok region, both in the town of Ilok and in other Croatian towns: It prepares themes from secondary school students, especially for members of literary groups, relating to authors from Ilok and enables an insight into the museum holdings.

The staff of the museum takes part in symposiums with papers about Ilok authors and the literary holdings of museum collections. The staff of the Ilok Municipal Museum believes that it is important for the local community to preserve and promote the literary works of local writers and considers these activities to be their special task.

ZASTUPLJENOST FRANCUSKIH KNJIŽEVNIKA U KNJIŽNICI GARAGNIN – FANFOGNA

FANI CELIO CEGA
Muzej grada Trogira
Trogir

U Muzeju grada Trogira, koji se udomio u prostorima palače koja je nekoć pripadala obitelji Garagnin, venecijanskim trgovcima koji su u potrazi za boljim životnim uvjetima došli u ovaj grad krajem 16. st.¹, u originalnim ormarima iz prve polovice 19. st. smještena je vrijedna knjižnica te obitelji,² koja ima 5 582 naslova i obuhvaća niz struka i naslova, od inkunabula do prve polovice 20. st.³

¹ Fani Celio Cega, *Svakidašnji život grada Trogira od sredine 18. do sredine 19. stoljeća*, Split, 2005., str. 37.

² Opširnije o knjižnici vidjeti: Hrvoje Morović, *O trogirskoj knjižnici Garanjin – Fanfonja*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, X., br. 3-4/1964.; Isti, *Glagoljski spisi arhiva obitelji Garanjin – Fanfonja u Trogiru*, Izdanje Historijskog arhiva Splita, sv. 5., Split, 1965.; Isti, *Izbor iz djela*, Split, 1988.; F. Cega, *Povijest knjižnice obitelji Garagnin – Fanfogna u Trogiru, s posebnim osvrtom na namještaj i stare kataloge*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 29/1996.

³ Osnivanjem Muzeja grada Trogira u palači Garagnin – Fanfogna 1963. godine knjižnica se uključuje u njegov sastav. Sljedeće, 1964. godine rad na njezinu sređivanju preuzeli su djelatnici Arheološkog muzeja u Splitu Neda Anzulović i Željko Rapanić. Oni su najprije iz neuredne hrpe knjiga u prostoru knjižnice raz-

Dvije međusobno povezane prostorije u kojima se nalaze knjige obložene su drvenim ormarima unutar kojih su police za knjige, a vrata ormara su ostakljena. U svakoj ih je prostoriji po 14, a označeni su rimskim brojevima od I do XXVIII. U kutovima su smješteni kutni ormari, a poviše vrata manji ormari s po dvije police za knjige manjeg formata. Stropovi su oslikani; u središnjemu medaljonu prvog prostora simbolično je prikazana povijest u liku žene koja u jednoj ruci drži olovku, a u drugoj knjigu, na kojoj velikim slovima piše HISTORIA (*Historia est magistra vitae*). Na okolnim su medaljonima hrvatski književnik Ivan Gundulić, povjesnik Ivan Lucić, talijanski književnik Dante Alighieri i filozof Giambattista Vico.⁴ Sačuvana u svojoj izvornosti, Knjižnica je danas vrijedna stara bibiloteka, ujedno i muzejska zbirka koja plijeni pozornost posjetitelja.

Obitelj Garagnin dala je nekoliko intelektualaca, od kojih se Ivan Luka, splitski nadbiskup, spominje kao utemeljitelj obiteljske knjižnice. Njega su u tom zanimanju naslijedila njegova dva nećaka, istoimeni Ivan Luka i Dominik. Obitelj

mjestili knjige po mogućim cjelinama te po veličini smjestili u ormare. Potom su ih uveli u knjigu inventara, signalirali te katalogizirali više od polovice fonda, utemeljivši ujedno četiri kataloga: abecedni, stručni, predmetni i topografski. Neko je vrijeme na sređivanju knjiga radila i Helga Zglav-Martinac, danas kustosica Muzeja grada Splita. Katalogiziranje je završio te stručni katalog izradio pok. Šime Jurić, tada voditelj Odjela za rijetke i stare knjige u NSB-u u Zagrebu. Kataloge je računalno obradio Arsen Duplančić, voditelj knjižnice Arheološkog muzeja u Splitu. Zahvaljujem svima.

⁴ Bilj. 1, str. 182.

je bila frankofilski orijentirana, te je stoga za vrijeme francuske uprave gradom imala određene povlastice, ali je i financijski pomagala Francuze te ugošćivala njihove dužnosnike u svojoj kući. Garagnini su prije dolaska Francuza nabavljali knjige francuskih autora u Italiji. U Veneciji su, primjerice, 1801. kupili nekoliko svezaka djela *Compendio della storia generale de' viaggi* autora François L' Harpea (T. 1 - 42., Venezia, Presso R. Benvenuti, a spese del traduttore, Presso V. Formaleoni, 1781.-1786.). Godine 1805. nabavljen je šesti svezak La Harpeova djela. O ostalima nema podataka u arhivskoj građi, a u knjižnici se danas čuvaju ukupno 42 sveska.

Dolaskom Francuza knjige kupuju i u Francuskoj, što dokazuje račun iz 1807. godine, prema kojemu su za prijevoz dviju škrinja knjiga iz Pariza u Milano

platili 493,16 lira.⁵ Ivan Luka boravio je u Parizu kao predvodnik poslanstva koje je pozdravilo Napoleona, što još jedanput potvrđuje pismo upućeno iz Pariza u Zadar 13. kolovoza 1806.⁶ U pismu od 20. rujna 1806., pisanome na francuskom jeziku, zapravo narudžbi knjiga upućenoj knjižari gospođe Mathé, nabrojani su naslovi koji su isporučeni pa se može pretpostaviti da su naknadno poslani za njim.⁷ Na povratku su se poslanici zadržali u Milanu, kamo su stigli 1. studenog 1806.⁸ Prijevoz knjiga nosi datum 11. svibnja 1807. godine.⁹ Za ku-

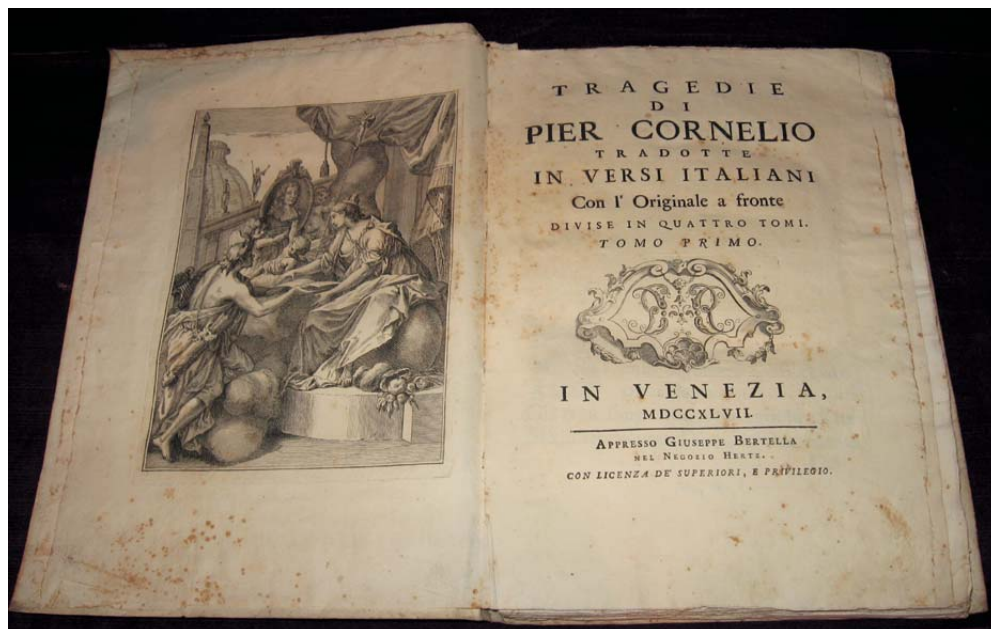
⁵ Državni arhiv Splita, Arhiv Fanfogna-Garagnin, Administracija kuće 16/I. (dalje DAS, AFG, ADS).

⁶ Kraglaski Dalmatin 9/1806.

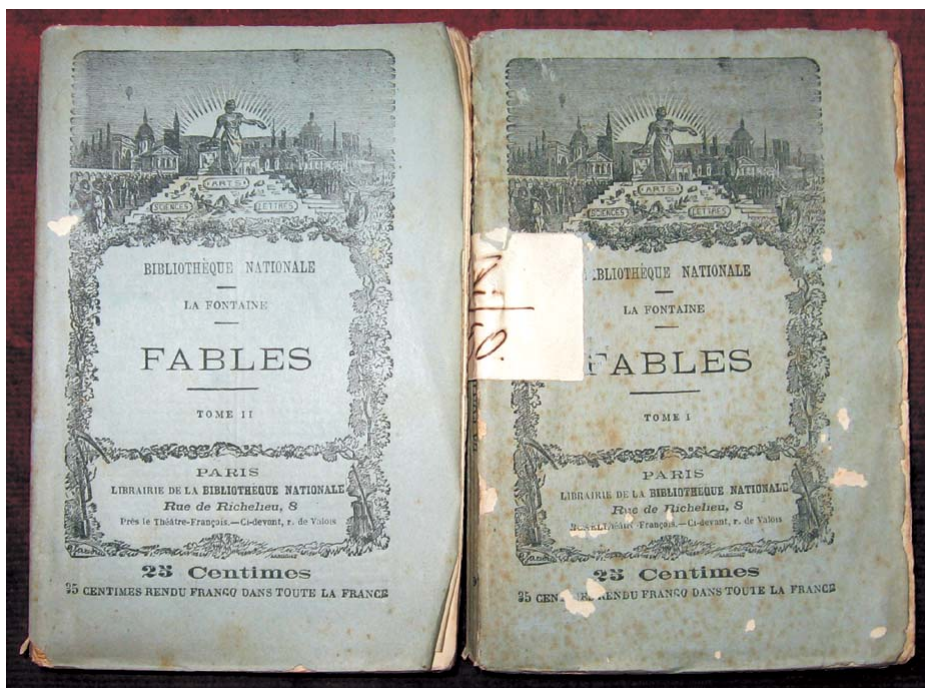
⁷ DAS, AFG, ADS 12/V.

⁸ Kraglaski Dalmatin 22, 23, 24 /1806.

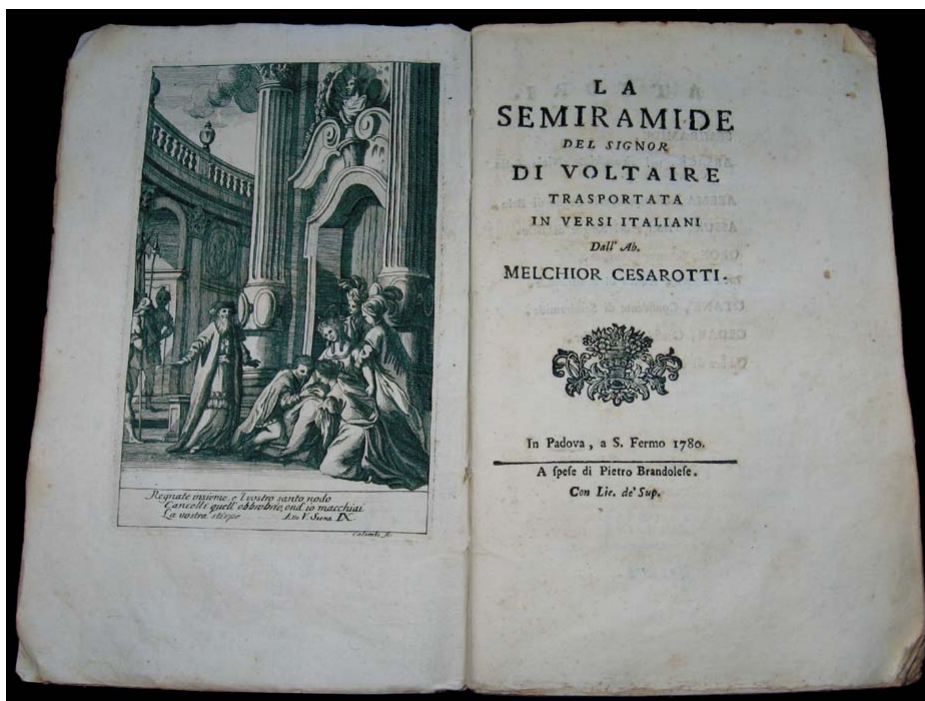
⁹ DAS, AFG, ADS 16/I.

Slika 1. Pier Cornelio, *Tragedie*. Venezia, 1747.

Slika 2. J. de La Fontaine, *Fables*, T. I-II., Paris, 1886.

Slika 3. F.M.A. De Voltaire, *La Semiramide*, Padova, 1780.

pljene knjige isplaćeno je 2 788,16 lira. Slijede naslovi: Auguste von Kotzebue, *Un' anno memorabile; Souvenirs di Parigi nel 1804*;¹⁰ *Souvenirs d' un viaggio in Italia; Statistica generale e particolare della Francia*; Jacques Peuchet, *Statistica elementare*;¹¹ Denise-Francois Donnant, *Introduzione alla statistica*;¹² Dubois - Maisonneuve, C. M. *Nuovo viaggio di Francia*;¹³ De Lapage, *Atlante storico e geografico; Carte di supplemento*,¹⁴ Nicolas Bergier, *Storia delle grandi strade del Imperio Romano*;¹⁵ François Alberti,¹⁶ *Dizionario portatile*

*italiano e francese; Opuscoli varj...*¹⁷ U arhivskoj građi naslovi su napisani na talijanskom jeziku, a djela su u Knjižnici sačuvana u originalu, na francuskom jeziku.

U Knjižnici je danas zastupljeno više od 100 naslova francuskih književnika. Pojedina su djela u originalu, pisana na francuskom jeziku, a više ih je sačuvano u prijevodu na talijanski jezik. Također su sačuvana djela, časopisi i novine koji se odnose na druge struke, a francuskih su autora. Primjerice, gotovo su u cijelosti sačuvane novine *Kraglski Dalmatin – Il Regio Dalmata* na talijanskome i hrvatskomu jeziku (prve hrvatske novine), te *Télégraphe officiel des provinces Illyriennes*, koji je izlazio na francuskome, njemačkome i talijanskom jeziku. Čuveno djelo autora Guillaumea-Thomasa-Françoisa Raynala, *Histoire philosophique et politique...*,¹⁸ koje je na

¹⁰ Njemački pisac August von KOTZEBUE, Souvenirs de Paris en 1804. Trad. de l'allemand sur la deuxième ed. Avec des notes. T. 1-2., sačuvano u Knjižnici.

¹¹ Jacques PEUCHET, Statistique élémentaire de la France ... A l'usage des personnes qui se destinent à l'étude de l'administration. Paris, Chez Gilbert et comp., lib., 1805.; sačuvano u Knjižnici.

¹² Denise-François Donnant, Introduction à la science de la statistique suivie d' un coup – d' oeil général... D' après l' allemand de M. De Schloetzer. Dédié à S. A. S. M. Gr Cambacérés...Paris, De l' imprimerie impériale, 1805.; sačuvano u Knjižnici.

¹³ 13 Nouveau voyage de France. Avec 24 itinéraires pour les différentes parties de l'Empire, contenant la description géographique et historique des villes ... Par C. M. Dubois. T. 1-2., Paris, Chez Debray, 1806.; sačuvano u Knjižnici.

¹⁴ U Knjižnici se to djelo danas ne nalazi.

¹⁵ Histoire des grands chemins de l'empire romaine ... Par Nicolas Bergier ... Nouvelle ed. rev. avec soin et enrichie des cartes et des figures. T. 1-2., Bruxelles, Chez J. Leonard, 1728.; sačuvano u Knjižnici.

¹⁶ U Knjižnici se čuvaju dva primjerka na francuskom jeziku. Dictionnaire françois-italien composé sur les dictionnaires de l'Academie de France et de La Crusca ... Tiré de celui de mr. l'abbé François Alberti de Ville Neuve.

Dans cette 5.me éd. nouvellement corrigé ... avec un dictionnaire géographique et des noms propres. [Nasl. t. 2:] Dizionario italiano-francese composto su i dizionari delle Accademie della Crusca e di Francia ... Tratto da quello del sig. abate Francesco Alberti di Villanuova. In questa 5. ed. nuovamente corretto ... Con un dizionario geografico e de' nomi propri. T. 1-2., Venise, Chez Th. Bettinelli, 1803. te Nouveau dictionnaire françois-italien composé sur les dictionnaires de l'Académie de France et de La Crusca ... Par m. l'abbé François d'Alberti ... 1. ed. ital. [Nasl. t. 2:] Nuovo dizionario italiano-francese ... Del sig. abate Francesco de Alberti ... T. 1-2., A Bassano et à Venise chez Remondini, [t. 2:] In Bassano a spese Remondini di Venezia, 1777.

¹⁷ DAS, AFG, ADS 16/I.

¹⁸ Guillaume-Thomas-François RAYNAL, Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les Deux-Indes. [T. 10:] Recueil de diverses pièces servant de Supplement à l'Histoire ...

talijanski jezik preveo Hrvat Ivan Dominik Stratiko (1732.-1799.), pristaša prosvjetiteljskih ideja, čuva se u Knjižnici u originalu na francuskom jeziku,¹⁹ itd.

U Knjižnici su zastupljeni francuski književnici 17. st. Francuska je u klasičnome 17. st. dosegla svoju intelektualnu i umjetničku zrelost, što se najbolje vidi u književnosti, načinu pisanja i izražavanja. Francuska akademija (Académie Française), osnovana 1635. godine, vodila je veliku brigu o čistoći jezika i njegovoj pravilnoj uporabi, a književnost se odlikovala ljepotom jezika, jasnoćom misli te obradom općeljudskih sadržaja. U Garagnina nalazimo sva velika imena francuske klasične književnosti.

Pierre Corneille govori u ime discipline i vladajuće klase. Sačuvana su ova djela na francuskom: *Le théâtre* (Paris, 1692.), *Poemes dramatiques* (Paris, 1692.) iz 17. st., *Les chef-d'oeuvres dramatiques...* (Amsterdam, 1773.) te, u prijevodu na talijanski jezik, *Poliutto*, preveo Agostino Paradisi i *Tragedie* (Venezia, 1747.-1748.) iz 18. st.²⁰

T. 1-10. Neuchatel- Gènéve, Chez les Libraires associes, 1783.-1784.

¹⁹ Stjepan Krasić, *Ivan Dominik Stratiko*, Split, 1991., str. 396.

²⁰ Pierre CORNEILLE, *Poemes dramatiques*. Partie 4., Paris, G. de Luyne, 1692.; *Le théâtre* de P. Corneille. Rev. et corr. par l'auteur. P. 1-4. Paris, Chez G. de Luyne, 1692; *Tragedie* di Pietro Cornelio. Trad. in versi ital. con l'originale a fronte. Divise in 4 tomi. T. 1-4., Venezia, Appresso G. Bertella, 1747.-1748.; *Les chef-d'oeuvres dramatiques* de m. Corneille avec le jugement de scavans a la suite de chaque piece. T. 1-4. Amsterdam, Aux depens de la Campagne, 1773.; *Il Polieuto*. Tragedia di Pietro Cornelio. Tradotta dal sig. Agostino Paradisi. U: Scelta di alcune eccellenti tragedie francesi ... Vol. 1. – Liegi, 1764.; *Poliu-*

Jean Racine piše o prinčevima i kraljevima. Sačuvana su njegova djela *Oeuvres* (Paris, 1760., Cologne, 1723.), *Iphigénie en Aulide* (Livourne, 1775.) te prijepis u rukopisu *L'Ifigénie* (Split, 1781.) u prijevodu Julija Bajamontija; *La Fedra* (u prijevodu talijanskog pisca i komediografa Francesca Albergatija Capacellija, Lieg, 1764.).²¹

Djela Jeana Baptista Poquelina Molièrea govore o običnom čovjeku. Uglavnom su to komedije u prijevodu na talijanski jezik: *L'avar* (Venezia, 1793.), *Capi d'opera* (Venezia, 1793.), *Il Tartuffo* (Venezia, 1793., Milano, 1900.), *Giorgio Dandino ossia Il marito confuso* (Venezia, 1794.), *L'amore medico* (Venezia, 1795.), *Anfitrione* (Venezia, 1795.), *Le furberie di Scapino* (Venezia, 1795.), *Théâtre de Molière* (Paris, 1884.-1886.).²²

tto. Tragedia di Pietro Cornelio. Traduzione di Agostino Paradisi. Venezia, A. Fortunato Stella, 1793.

²¹ Jean RACINE, *Iphigénie en Aulide. Tragédie par mons. [Jean] Racine*. Livourne, 1775. U: Crébillon, Prosper Jolyot de. Idoméne. – Livourne, 1775.; *La Fedra*. Tragedia di M. [Jean] Racine. Tradotta dal ... Francesco Albergati Capacelli ... U: Scelta di alcune eccellenti tragedie francesi ... – Liegi, 1764. ; *Oeuvres de [Jean] Racine*. T. 2. Cologne, P.Marteau, 1723.; *Oeuvres de J. Racine, de l'Académie française*. Nouvelle éd. ... T. 1. Paris, Chez Cavalier, 1760.

²² Jean-Baptiste Poquelin MOLIÈRE, *L'avar*. Commedia di Molière. Traduzione dell'ab. Francesco Tortosa. Venezia, A. Fortunato Stella, 1793.; *Anfitrione Capi d'opera* di Molière. Venezia, A. F. Stella, 1793.; *Il Tartuffo ossia L'impostore*. Commedia di Molière. Traduzione del dott. Antonio Simon Sografi. Venezia, A. F. Stella, 1793.; *Giorgio Dandino ossia Il marito confuso*. Commedia di Molière. Traduzione del sig. Girolamo Zanetti. Vene-

Jean de La Fontaine, pisac koji kao dobar poznavatelj ljudi u svojim basnama daje sliku društva u kojemu vlada načelo lukavoga i jačega, zastupljen je u Knjižnici sa svojim *Basnama – Fables*, u originalu na francuskom jeziku.²³

Zastupljen je i glasoviti François de Salignac de la Mothe Fénelon, koji je obilježio kraj 17. i prijelaz u 18. st. pišući uglavnom na emotivan način koji ga je izdvojio od klasika. Njegovo poznato djelo *Telemah*, sačuvano je u Knjižnici u pet primjeraka, u originalu na francusko-me, i u prijevodu na talijanski jezik.²⁴

Slijede ih prosvjetitelji 18. st. Racionalistički svjetonazor književnosti suprostavlja se patriotizmu i disciplini, stvarajući kozmopolitski pristup. Gargnini su posjedovali sve ključne pisce toga vremena.

Književna djela François-Marie Aroueta de Volatirea zastupljena su u knjižnici u prijevodu na talijanski jezik (*Mahomet, Il Cesare e il Maometto, La Semiramide, La Zaira, Merope, Candido o L'ottimismo, Il Tancredi, La morte di Cesare...*). Tu je i njegovo povijesno djelo s naslovom *Storia di Carlo XII, re di Svezia*.²⁵

zia, Tip. Pepolina, 1794.; L'amore medico. Commedia con balli in tre atti in prosa con un prologo in versi ... di Molière. Traduzione dell'ab. Carlo Pezzi. Venezia, Tip. Pepoliana, 1795.; Commedia in tre atti di Molière. Traduzione dell'ab. Giuseppe Compagnoni. Venezia, Tip. Pepoliana, 1795.; Le furberie di Scapino. Commedia in tre atti di Molière. Traduzione del sig. Gaetano Faini. Venezia, Tip. Pepoliana. 1795.; Tartuffo. – Il misantropo. Commedie di B. G. Molière. Milano, Società editrice Sonzogno, 1900.; Théâtre de Molière. [T. 1-3.] Paris, Bibliothèque nationale, 1884.-1886.

²³ Jean de LA FONTAINE, *Fables*. T. 1-2. Paris, Librairie de la Bibliothèque nationale, 1886.

²⁴ François de Salignac de la Mothe FÉNELON, *Della educazione delle fanciulle*. Opera di mons. Francesco di Salignac de la Mothe-Fenelon ... Istruzione per una giovine principessa ... trasportate ... nell'idioma italiano dall'ab. Luigi Roverelli Faentino. Venezia, A. Foglierini, 1788.; *Le avventure di Telemaco, figliuolo d'Ulisse*. Composte dal... Francesco di Salignac della Motte Fenelon. Nuova ed.... T. 1. Venezia, G. Zorzi, 1800.; *Le avventure di Telemaco, figliuolo d'Ulise*. Composte da mons. Francesco di Salignac della Mote Fenelon, per istruzione del Delfino di Francia. T. 1-2. Venezia, Presso A. Curti, 1799.; *Le avventure di Telemaco figliuolo d'Ulise*. Composte dal fù mons. Francesco di Salignac

della Motte Fenelon ... Nuova ed. riv. e corr. ... Opera trad. dal linguaggio franc. nell'ital. Venezia, Appresso P. Savioni, 1781.; *Les aventures de Telemaque, fils d'Ulysse*. Par F. Salignac de La Mothe Fénelon. Nouv. éd. augmentée des Aventures d'Aristonous. Lyon et Paris, Scheuring et C-ie, 1857.; *Les aventures de Télémaque, fils d'Ulysse*. Par feu massire de Salignac de La Motte Fénelon. 3. éd. enrichie de figures en taille douce et de notes ... T. 1-2., Venise, Dans l'impr. Zerletti, 1788.

²⁵ François-Marie Arouet de VOLTAIRE, *Candido o L'ottimismo*. Del dott. Ralph [tj. Voltaire]. Nuova traduzione di A. C. P. 1-2. Lugano, [Bez nakl.], 1797.; *Dei delitti e delle pene... coll' aggiunta del commentario ... di Mr. de Voltaire ...* – Londra, 1774.; *Dei delitti e delle pene ... coi commenti del Voltaire ...* – Venezia, 1781.; *Il Cesare e il Maometto*. Tragedie del sig. Voltaire trasportate in versi italiani con alcuni ragionamenti del traduttore. Venezia, G. B. Pasquali, 1762.; *Il fanatismo ossia Maometto Profeta*. Tragedia del sig. di Voltaire. Ridotta dal francese dall'ab. Melchiorre Cesarotti. Ad uso del teatro italiano. Venezia, Presso G. Bassaglia, 1787. ; *Il Tancredi*. Tragedia del sig. di Voltaire. Tradotta dal ... Agostino Paradisi ... U: Scelta di alcune eccellenti tragedie francesi ... – Liegi, 1764. Vol. 1; *La morte di Cesare*. Tragedia del sig. di Voltaire. Ridotta dal francese dall'ab. Melchiorre Cesarotti. Ad uso del teatro itali-

U zbirci su i djela Pierrea Augustina Carona de Beaumarchaisa, francusko-ga komediografa, društvenog satiričara – njegove poznate komedije *Eugenia, Il barbiere di Siviglia ossia La cautela inutile, Il matrimonio di Figaro* (u prijevodu na talijanski jezik).²⁶

Denis Diderot, tvorac buržujске drame, u Knjižnici je zastupljen samo s *Novela-*

ma na francuskom jeziku,²⁷ a Alain-René Lesage s romanom *Gil Blas*, također u prijevodu na talijanski jezik.²⁸

Francuskog romanopisac, filozofa, teoretičara Jeana Jacquesa Rousseaua nalazimo s glavninom djela na francuskom, ali i u prijevodu na talijanski jezik: od sentimentalnoga ljubavnog romana (*Nova Heloiza*), djela *Emil ili o odgoju* pa do rasprava, primjerice *Rasprave o podrijetku i osnovama nejednakosti* i autobiografskih djela *Ispovijesti*.²⁹

ano. Venezia, Presso G. Bassaglia, 1786.; La Semiramide. Del sig. di Voltaire. Transportata in versi italiani dall'ab. Melchior Cesarotti. Padova, P. Brandolese, 1780.; La Zaira. Di mr. di Voltaire. Tradotta da Alessandro Pepoli. Ferrara, G. Rinaldi, 1780.; Mahomet. Tragedie, par M. de Voltaire. Représentée sur le theatre de la Comédie Française le 9. Août 1742. Amsterdam, [Bez nakl.], 1743.; Merope. Tragedia del sig. de Voltaire. Tradotta dal francese in versi sciolti. [Bez mj.], Appresso i libr. che vendono le Novità, 1773.; Storia di Carlo XII, re di Svezia. Del sig. di Voltaire. 8. ed. ... Con le note del sig. de la Motraye, e le Risposte del sig. di Voltaire. T. 1. Venezia, G. Rossi q. Bortolo, 1796.; Vita di Molière scritta da Voltaire. U: Molière, Jean-Baptiste Poquelin. Capi d'opera di Molière. – Venezia, 1793.; Zaira. Tragedia del sig. di Voltaire. Ridotta dal francese dal co. Gasparo Cozzi. Ad uso del teatro italiano. Venezia, Presso G. Bassaglia, 1786.; Vidi: Nonnotte, Claude Adrien. Gli errori di Voltaire. Ed. 3. italiana ... – Venezia, 1778. T. 1-2.

²⁶ Pierre Augustin Caron de BEAUMARCHAIS, Eugenia. Commedia di monsieur de Beaumarchais. Trad. in italiano dall'ab. Luigi Pieroni. Venezia, [Bez nakl.], 1792.; Eugenia. Commedia in cinque atti in prosa di m. de Beaumarchais. Trad. in italiano dall'ab. Luigi Pieroni. Venezia, Presso G. M. Bassaglia, 1780.; Il barbiere di Siviglia ossia La cautela inutile. Commedia in quattro atti in prosa. Del sig. di Beaumarchais. Trad. dal francese dal ... Francesco Balbi. Venezia, Presso G. A. Curti q. Vitto, 1789.; Il matrimonio di Figaro. Commedia in cinque atti in prosa del sig. di Beaumarchois. Trad. dal francese. Lugano, Si trova in Venezia nella stamp. Graziosi, 1788.

²⁷ Denis DIDEROT, Nouvelles et mélanges. Anecdotes diverses. Nouvelle éd. Berlin, Berlin, Neufeld et Henius, [bez god.].

²⁸ Alain-René LESAGE, Gil Blas di Santillano. Storia galante tratta dall'idioma francese nell'italiano dal dott. D. Giulio Monti. T. 1-6. Venezia, A. Bortoli, 1746.; Storia di Gil Blas di Santillano. Di Lesage. Traduzione di Quirico Viviani. Vol. 1-2. Torino, C. Pomba e Comp., 1853.

²⁹ Jean Jacques ROUSSEAU, Collection complète des oeuvres de J. J. Rousseau, citoyen de Genève. T. 1-19, 22-33., Genève, 1782-1789. T.: 1. Les ouvrages de politique. 1782., 2. Les ouvrages de politique. 1782. 3. Julie ou la Nouvelle Héloïse. P. I. LXII, 4. Julie ou la Nouvelle Héloïse. P. II-III. 1782., 5. Julie ou la Nouvelle Héloïse. P. IV-V. 1782., 6. Julie ou la Nouvelle Héloïse. P. VI. 1782., 7. Emile ou de l'Education. L. 1-2. 1782., 8. Emile ou de l'Education. L. 3-4. 1782., 9. Emile ou de l'Education. L. 4-5. 1782., 10. Emile ou de l'Education. L. 6. 1782., 11. Mélanges. V. 1. 1782., 12. Mélanges. V. 2. 1782., 13. Mélanges. V. 3. 1782., 14. Mélanges. V. 4. 1782., 15. Théâtre. Poesie. 1782., 16. Pièces sur la musique. 1782., 17. Dictionnaire de musique. V. 1. 1782., 18. Dictionnaire de musique. V. 2. 1782., 19. Confessions. L. 1-4. 1782., 22. Dialogue de Rousseau Juge. 2-3., 23. Pièces sur divers sujets. Lettres. 1782., 24. Lettres sur la philosophie, morale ... 1782., 25. Supplément à la Collection. T. 1., 26. Supplément à la Collection. T. 2. 1782.,

Zasigurno su sva ta djela utjecala na materijalističko shvaćanje svijeta i društva i u Garagnina. Dolazak Francuza u taj grad dočekali su dovoljno obrazovani kako bi ih prihvatili bez pogovora, videći samo njihove pozitivne strane, a zanemarujući ono negativno.

Tijekom 19. st. počinje drugo vrijeme u francuskoj književnosti poznato kao doba romantizma u prvoj polovici tog stoljeća. U usporedbi s prosvjetiteljstvom, u Knjižnici Garagninovih nema toliko mnogo francuskih pisaca ali još uvijek prate književnost. Tu se našlo poezije i novela, pisanih na francuskom jeziku autora Alfreda de Musseta,³⁰ kao i roman njegove prijateljice koja se za-

lagala za emancipaciju žene, književnice George Sand.³¹ Potom je tu Honoré de Balzac, francuski romanopisac i komediograf, koji je u svojim djelima dao napotpuniju sliku francuskog društva svoga vremena. Međutim, u Knjižnici je zastupljen sa samo jednim svojim manje poznatim naslovom.³²

Realizam druge polovice 19. st. u Knjižnici obilježavaju djela Zole, Daudeta i Verna. Emile Zola zastupljen je svojim tekstovima o procesu A. Dreyfus,³³ Alphonse Daudet sa samo jednim djelom,³⁴ a Jules Verne s tri svoja znanstveno-utopijska romana u prijevodu na talijanski jezik.³⁵

Dvadeseto stoljeće francuske književnosti u Knjižnici nije zastupljeno nijednim istaknutijim piscem.

Zaključujemo da je obitelj Garagnin, koja je posjedovala veliku i vrijednu knjižnicu, nabavljala sve značajnije pisce od klasičnog 17. st. pa do realizma druge polovice 19. st. Danas je ta vrijedna knjižnica sačuvana u Muzeju grada Trogira i ima vrijednost stare dragocje-

27. Supplément à la Collection. T. 3. 1782,

28. Supplément à la Collection. T. 4. 1782.,

29. Supplément à la Collection. T. 5. 1782.,

30. Supplément à la Collection. T. 6. 1782.,

31. Second supplément à la Collection. T. 1.

1789., 32. Second supplément à la Collection.

T. 2. 1789., 33. Second supplément à la Col-

lection. T. 3.; Isti: Del contratto sociale ossia

Principj del diritto politico. Di G. G. Rousseau.

Tradotto dal...Niccolò Rota. Venezia, A.

Curti, 1797.; Discorso sopra l'economia politica.

Di G. G. Rousseau. Venezia, A. Curti, 1797.;

Discorso sopra l'origine ed i fondamenti della

ineguaglianza fra gli uomini. Di G. J. Rousseau.

Tradotto dal ... Niccolò Rota. Venezia, A. Curti,

1797.; J. J. Rousseau. Confessions. T. 1-5. Paris,

Bibliothèque nationale, 1885.; Oeuvres choisies de M.

Rousseau. Nouvelle ed. Bruxelles, Chez E. H. Fricx,

1759.; Sul quesito qual sia la virtù più necessaria agli

eroi, e quali sieno gli eroi, ai quali sia mancata

una tale virtù. Discorso di Gia-Jacopo Rousseau.

[Bez mj. i nakl., poslije 1751.]

³⁰ Alfred de MUSSET, *Premières poésies 1829-1835*. Paris, G. Charpentier, 1880.; *Nouvelles. Les deux maîtresses. – Emmeline. – Les fils du Titien. – Frédéric et Bernerette. – Margot*. Paris, G. Charpentier et C-ic, 1887.

³¹ George SAND, Teverino. Leone Leoni. Par George Sand. Nouv. ed. Paris, C. Levy, 1881.

³² Honoré de BALZAC, *La dernière incarnation de Vautrin*. Par H. de Balzac. Bruxelles et Leipzig, C. Muquardt, 1847.

³³ Émile ZOLA, *Le sue lettere ed articoli e il suo processo per l'affare Dreyfus*. [T.] 1-2. Milano, Fratelli Treves, ed., 1898.

³⁴ Alphonse DAUDET, *Port - Tarasco Derniers aventures de l'illustre Tartarin. Illustrations de Bieler [i dr.]*. Paris, Librairie Marpon et Flammarion [bez god.].

³⁵ Jules VERNE, *A mosca cieca. Owciata. (Il gatto selvaggio)*. Vol. unico. Milano, Casa ed. Guigoni, 1882.; *Avventure del capitano Hatteras*. 4. ed. P. 1-2. Milano, Fratelli Treves, 1875.; *Il giro del mondo in ottanta giorni*. 5. ed. Milano, Fratelli Treves, ed., 1875.

ne knjižnice, ali i zanimljive muzejske zbirke koja plijeni pozornost posjetitelja izvornošću vremena u kojem je nastala.

SAŽETAK

U Muzeju grada Trogira, smještenome u prostorima palače koja je nekoć pripadala obitelji Garagnin, venecijanskim trgovcima koji su u potrazi za boljim životom došli u taj grad krajem 16. st., u originalnim ormarima iz vremena prve polovine 19. st. smještena je vrijedna knjižnica obitelji, koja ima 5 582 naslova i obuhvaća cijeli niz struka i naslova u rasponu od inkunabula do vremena prve polovice 20. st.

Obitelj Garagnin dala je nekoliko intelektualaca, od kojih se Ivan Luka, splitski nadbiskup, spominje kao utemeljitelj obiteljske knjižnice, a u tom su ga zanimanju naslijedila njegova dva nećaka, istoimeni Ivan Luka i Dominik. Obitelj je bila frankofilski orijentirana, te je za vrijeme francuske uprave gradom imala stanovite povlastice, ali je i financijski pomagala Francuze te ugošćivala njihove dužnosnike u svojoj kući.

U Knjižnici je danas više od 100 naslova francuskih književnika. Pojedina su djela u originalu, pisana na francuskom jeziku, a više ih je sačuvano u prijevodu na talijanski jezik. Tu se čuvaju i djela, časopisi i novine s područja drugih struka francuskih autora. Primjerice, gotovo su u cijelosti sačuvane novine *Kraglski Dalmatin – Il Regio Dalmata* na talijanskome i hrvatskomu jeziku (prve hrvatske novine) te *Télégraphe officiel des provinces Illyriennes*.

Obitelj Garagnin nabavljala je sve značajnije pisce, od klasičnog 17. st. pa do realizma druge polovice 19. st. U

Garagninovih nalazimo sva velika imena francuske klasične književnosti 17. st. To su: Pierre Corneille, Jean Racine, Jean Baptist Poquelin Molière, Jean de la Fontaine. Zastupljen je i glasoviti François de Salignac de la Mothe Fénelon, koji je obilježio kraj 17. i prijelaz u 18. st., pišući na više emotivniji način, što ga je odvajalo od klasika. Slijede prosvjetitelji 18. st., književna djela François-Marie Aroueta de Voltairea, Pierrea Augustina Carona de Beaumarchaisa, Denisa Diderota, Alaina-Renéa Lesagea, francuskog romanopisca, filozofa, teoretičara Jeana Jacquesa Rousseau. Tijekom 19. st. počinje drugo vrijeme u francuskoj književnosti, doba romantizma. Iz tog se doba u biblioteci Garagninovih našla poezija i novele, pisani na francuskom jeziku, autora Alfreda de Musseta, roman njegove prijateljice koja se zalagala za emancipaciju žena, književnice George Sand te Honoréa de Balzaca. Realizam druge polovice 19. st. u Knjižnici obilježavaju djela Zole, Daudeta i Verna.

Danas je ta vrijedna knjižnica sačuvana u Muzeju grada Trogira kao stara dragocjena knjižnica, ali je ujedno zanimljiva muzejska zbirka koja plijeni pozornost posjetitelja izvornošću vremena svog nastanka.

FRENCH AUTHORS IN THE GARAGANIN-FANFOGNA LIBRARY

The Garagnin-Fanfogna Library at the Trogir Town Museum is one of the rare family libraries that have been preserved from ancient times. It was created during the 18th century and holds books in their original environment and cupboards from

the first half of the 19th century. The books range from incunabulae to editions from the first half of the 20th century (some 5,500 books). Amongst other fields they cover there are those that are editions of works of French literature.

The Garagnin family, being supporters of the French authorities, held various public offices in the early 19th century. For example, Dominik Garagnin was the head administrator for Dubrovnik and Boka Kotorska. It is therefore no surprise that the Garagnin family in its library collected a large number of works by French authors, some 120 books. Naturally, they obtained works that were available in Italian towns and also ordered them from France.

Ivan Luka Garagnin lead the mission sent from Dalmatia to Napoleon in Paris in 1806. On that

occasion he bought many books, which is confirmed by his order from the bookshop of Madame Mathe. The library holds works by French authors from the 17th century like Corneille, Racine, Moliere, La Fontain, by authors of the Enlightenment like Voltaire, Diderot, Beaumarchais, Lesage and Rousseau. There are also works by Romantics like Balzac and representatives of realism like Zola. The all-round Garaganin family let nothing slip by them.

Today the library is part of the Trogir Town Museum, in rooms that its founders set aside for it. It functions as a museum collection, a permanent exhibit that can be viewed, where books can be read and where small literary gatherings can be held. Few museums in Croatia can boast of having such a library.

BAŠTINA I PROMOCIJA HRVATSKE DJEČJE KNJIGE

RANKA JAVOR

**Knjižnice grada Zagreba
Hrvatski centar za dječju knjigu
Zagreb**

Kako čuvati i prezentirati baštinu, pitanja su koja podjednako zaokupljaju arhivare, muzealce i knjižničare. Knjižnice kao mjesta čuvanja i korištenja knjiga i drugih izvora informacija neupitna su mjesta naše baštine. Uz Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu, kojoj je čuvanje knjižne baštine temeljna zadaća, mnoge narodne i školske knjižnice čuvaju rukopise, književne ostavštine, zavičajne i specijalne zbirke.

U Knjižnicama grada Zagreba utemeljen je 1993. godine Hrvatski centar za dječju knjigu sa zadaćom čuvanja i promocije hrvatske dječje knjige.

Knjižnice grada Zagreba danas su najveća mreža knjižnica u Hrvatskoj, sa 24 knjižnice i dva bibliobusa, 1 400 000 svezaka knjiga, 350 tekućih naslova novina i časopisa te oko 18 000 jedinica audiovizualne građe. Knjižnicama grada Zagreba služi se više od 200 000 registriranih korisnika. Grad-

ska knjižnica u Zagrebu središnja je knjižnica mreže, najstarija zagrebačka narodna knjižnica, osnovana 1907. godine. U sklopu Gradske knjižnice osnovan je 1950. prvi odjel za djecu u Hrvatskoj, po uzoru na kojega su osnivani ostali dječji odjeli i knjižnice. Prije postojanja posebnog odjela, 1930-ih godina, u Gradskoj su knjižnici postojale izdvojene police s literaturom za djecu i mladež. Kao ostavštinu iz prošlosti Dječji odjel Gradske knjižnice imao je 1970-ih godina i posebnu zbirku starih i rijetkih dječjih knjiga nazvanu *Arhiv Dječjeg odjela*.

U Hrvatskom centru za dječju knjigu utemeljena je 1993. godine posebna zbirka – *Zaštićeni fond dječje knjige*. U tu je zbirku kao temelj uvršten postojeći *Arhiv Dječjeg odjela* te je dopunjena vrijednim izdanjima izabranim iz postojećega knjižnog fonda. Cilj je bio formirati zbirku koja će cjelovito obuhvatiti korpus hrvatske dječje knjige. Razloga za osnivanje te specijalne zbirke knjiga bilo je više. Postojeći fond dječje knjige

Slika 1. Prostor Hrvatskog centra za dječju knjigu

Slika 2. Dječja slikovnica u izdanju knjižare Hartmann i Kugli

u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u mnogim je segmentima nedostatan jer, dječja knjiga često nije bila dostavljena kao obvezan primjerak. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici također ne postoje bibliotekari i drugi stručnjaci kojima je posebna zadaća bavljenje dječjom knjigom. Ne postoje ni djeca korisnici, kao u školskim knjižnicama i odjelima za djecu narodnih knjižnica.

Svoj najveći procvat u svjetskim i hrvatskim razmjerima knjiga za djecu i mladež doživjela je u 20. stoljeću. Ipak, svijest o njoj kao posebnom segmentu nacionalne

književnosti razvija se intenzivnije tek posljednjih pedesetak godina. U svjetlu tih promjena 1960-ih godina osnivaju se prve međunarodne i domaće nagrade za dječju knjigu. *Zaštićeni fond* u Hrvatskom centru za dječju knjigu ima zadaću sustavno pratiti i popunjavati zbirku hrvatske dječje knjige u svim sastavnicama: od najboljih ostvarenja pisaca, ilustratora i prevodilaca do prikupljanja prateće literature koja vrednuje i valorizira tu vrstu knjige. Danas *Zaštićeni fond dječje knjige* ima oko 3 000 svezaka i popunjava se pažljivim izborom iz tekuće proizvodnje i promišljenom antikvarnom nabavom.

Najstariji primjerci knjiga u Zbirci datiraju iz polovice 19. stoljeća, iz

vremena početaka hrvatske literature za djecu i mladež. U to je vrijeme knjiga za djecu bila prije svega namijenjena odgoju i obrazovanju. U Zbirci se čuvaju najstariji primjerci čitanki i biblijskih priča pripremljenih za škole, npr. *Biblička Povestnica*, izdana u Beču 1858. godine "za pučke učione" i *Slovnička čitanka za katoličke pučke učione u Austrijskoj carevini*, Beč, 1861. godine. U to vrijeme često se objavljuju narodne priče i predaje iz tradicije hrvatske usmene književnosti, poput zbirke *Dobroslavke: narodne pripovijesti hrvatskoj mladeži*,

Slika 3. Bogato ilustrirana edukativna slikovnica u nakladi Kugli

koje je priredio zagrebački učitelj Franjo Bartuš. Mladeži je namijenjena i knjiga *Basne* Dositeja Obradovića, objavljena u Zagrebu 1847. Tiskom Franje Suppana. U Zbirci se također čuvaju najstariji hrvatski časopisi i listovi za djecu i mladež: *Bosiljak*, *Bršljan*, *Smilje*, *Mladi Hrvat* i drugi. Upravo u tim časopisima objavljuju prvi hrvatski dječji pisci 19. stoljeća, najčešće učitelji, poput Ivana Filipovića, Tomislava Ivkanca i Ljudevita Tomšića.

Prve hrvatske knjige za djecu stranih autora najčešće su prevedene ili priređene iz njemačkih i čeških izdanja.

To su primjeri kako se kroz Zbirku može pratiti povijesni razvoj hrvatske književnosti za djecu i mladež.

U prikupljanju građe za zbirku posebna se pozornost pridaje slikovnici i ilustraciji kao osebujnoj likovnoj disciplini razvijenoj upravo u dječjoj knjizi. U Zbirci se čuvaju najstarije hrvatske ilustrirane knjige i slikovnice. One su u početku ukrašavane ilustracijama koje su preuzimane iz stranih izdanja, a autori su redovito anonimni. Ilustrator se pritom i ne smatra autorom poput pisca, priređivača ili prevoditelja. Primjertakve slikovnice poznate zagrebačke naklade Ku-

gli iz 1930-ih godina (bilo je, nažalost, uobičajeno na knjigama za djecu i mladež ne pisati godinu izdanja) jest *Mala zorna obuka*.

Mala zorna obuka: sa hrv. njem. i franc. riječima edukativna je slikovnica za početno učenje riječi. Zbog vrlo bogatih ilustracija (anonimnog umjetnika) kojima su detaljno oslikani ambijenti doma, grada i škole, ta je slikovnica zanimljiv dokument svoga vremena. Slikovnica *Mali Petrica Kerempuh opet na svijetu*

Slika 4. Bogato ilustrirana edukativna slikovnica u nakladi Kugli

(priređio Milan Ogrizović) iz istog vremena i istog nakladnika, zanimljiva je jer se bavi likom i zgodama poznatima iz hrvatske usmene predaje. Iako ni u njoj nije navedeno ime ilustratora, zbog izbora teme vjerojatno je riječ o domaćemu, hrvatskom ilustratoru.

Od 1930-ih godina svijest o ilustraciji kao umjetničkom doprinosu u oblikovanju knjige raste, imena ilustratora pojavljuju se u impresumu ili na kraju

knjige, da bi se 1950-ih godina počela isticati i na naslovnicaama slikovnica.

U zbirci Hrvatskog centra za dječju knjigu posebna se pozornost pridaje sustavnom prikupljanju umjetničkog opusa značajnih hrvatskih ilustratora. Odjel za djecu i mladež Gradske knjižnice od 1960. godine posjeduje katalog ilustratora u kojemu je pregled autora i objavljenih knjiga. Zaštićeni fond dječje knjige sadržava najbolje slikovnice i ilustrirane knjige prvih hrvatskih umjetnika ilustracije poput Ljube Babića, Andrije Maurovića i Vladimira Kirina. Također se sustavno prikupljaju i čuvaju najstarija hrvatska strip-izdanja. Na temelju te specijalnu zbirku moguće je pratiti razvoj hrvatske ilustracije. Zastupljeni su svi značajni

hrvatski ilustratori, od već spomenutih najstarijih, do suvremenih autora kao što su međunarodno priznati i nagrađivani umjetnici Svjetlan Junaković i Andreja Petrlik-Huseinović. U Zbirci se nalaze i primjerci ilustriranih knjiga i slikovnica koje su hrvatski umjetnici objavili u inozemstvu.

S osobitom pažnjom i pozornošću prikupljaju klasici hrvatske književnosti za djecu i mladež poput Ivane Brlić-

Slika 5. Slikovnica Mali Petrica Kerempuh vjerojatno damaćeg ilustratora

Mažuranić, Jagode Truhelke, Mate Lovraka, Grigora Viteza, Ivana Kušana, Zvonimira Baloga, Sunčane Škrinjarić, Višnje Stahuljak, Jože Horvata i drugih, čiji se književni opusi nastoje obuhvatiti u cijelosti, u bogatstvu brojnih i raznovrsnih izdanja. Sustavno se prikupljaju i prijevodi hrvatskih autora na strane jezike, koji su najčešće pokloni ili su pribavljeni antikvarnom nabavom.

Zbirka također sadržava odabrana hrvatska izdanja svjetskih klasika. To su

najčešće knjige koje se odlikuju dobrom opremom i ilustracijom. Prati se hrvatska prijevodna literatura namijenjena djeci.

Putem *Zaštićenog fonda dječje knjige* moguće je pratiti i razvoj hrvatskog nakladništva. Tu su brojna bogato opremljena i ilustrirana izdanja najvećih nakladnika hrvatskih dječjih knjiga kakvi su bili npr. Kugli i Deutsch, ali i nakladnici prošlog stoljeća iz drugih hrvatskih gradova: Dubrovnika, Koprivnice, Križevaca, Osijeka, Požege...

Zanimljivi primjeri sekundarne građe u Zbirci jesu katalogi i cjenici nakladnika koji su izvor dragocjenih podataka o izdavačima i objavljenim naslovima. Katalog iz 1938. godine s naslovom *Prva izložba dječje i omladinske knji-*

ge (održane u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu) sadržava popise knjiga toga vremena iz Jugoslavije, Bugarske, Čehoslovačke, Engleske, Francuske, Italije, Njemačke i Poljske. Katalog je pravi raritet i daje sliku nakladništva knjige za djecu i mladež sredinom 20. stoljeća.

Kroz *Zaštićeni fond dječje knjige* stječe se detaljan uvid u povijest nakladništva, kao i u suvremeno hrvatsko nakladništvo knjiga za djecu i mladež od 1993. godine do danas. Razdoblje hrvatskog

nakladništva nakon Domovinskog rata obilježilo je propadanje velikih državnih izdavačkih kuća i bujanje malih privatnih nakladnika.

U Zbirci se također prikuplja stručna literatura o hrvatskoj i svjetskoj dječjoj književnosti, ilustraciji i nakladništvu. Budući da se hrvatska dječja književnost posljednjih godina sve više istražuje i znanje o njoj usustavljuje kao dio znanosti, sve je veći broj knjiga i drugih publikacija koje se bave poviješću i teorijom te književnosti, kao i publikacija s temama o poticanju čitanja i razvoju čitateljskih navika djece i mladeži. Uz povijesna i teorijska djela sustavno se prikupljaju svi pregledi i antologije hrvatske i svjetske književnosti za djecu i mladež, monografije o piscima i ilustratorima te katalogi različitih izložbi u zemlji i inozemstvu u kojima su zastupljeni hrvatski autori. Takva je zbirka kataloga ilustracija međunarodnog Sajma dječje knjige u Bologni, Bijenala ilustracija u Bratislavi, Prvoga hrvatskog biennala ilustracije, katalog hrvatskih ilustratora u izdanju ULUPUH- a i dr.

Ukratko, putem *Zaštićenog fonda dječje knjige* moguće je pratiti povijest hrvatske književnosti i ilustracije u korpusu hrvatske dječje knjige.

Zbirka je referentna, što znači da se koristi u prostoru knjižnice. Posudba građe moguća je samo iznimno, na revers i uz odobrenje ravnatelja. Zbirkom se najviše koriste studenti učiteljskih fakulteta, nastavnici i odgojitelji, kao i teoretičari i znanstvenici. Zbirka često služi za pripremu izložaba. Dvije najveće izložbe pripremljene iz *Zaštićenog fonda dječje knjige* bile su *Hrvatske nagrade za dječju knjigu* 1996. godine i izložba u povodu

50. obljetnice Odjela za djecu i mladež Gradske knjižnice, održana 2000. godine.

Kao rezultat sustavnog prikupljanja podataka o nagradama, na mrežnim stranicama Knjižnica grada Zagreba u sklopu Hrvatskog centra za dječju knjigu moguće je pretraživati podatke o postojećim hrvatskim nagradama za dječju knjigu, kao i o hrvatskim kandidatima za međunarodne nagrade.

Godine 1995. Hrvatski centar za dječju knjigu učlanio se u međunarodnu organizaciju IBBY (International Board on Books for Young People) i razvija bogatu međunarodnu suradnju. IBBY – međunarodno vijeće za dječju knjigu, uz ostalo, zemljama članicama omogućuje kandidature autora (pisaca, ilustratora i prevoditelja) za međunarodne nagrade i priznanja.

Svake druge godine Nacionalni odbor za dječju knjigu, članovi kojega su pisci, ilustratori, teoretičari dječje književnosti, nakladnici, bibliotekari i predstavnici Ministarstva kulture RH, odlučuje o kandidaturi hrvatskih autora, pisaca i ilustratora za Andersenovu nagradu, najveću svjetsku nagradu na području dječje knjige. U Hrvatskom centru za dječju knjigu pripremaju se materijali za kandidaturu, opsežan dosje na engleskom jeziku, uz knjige i drugu dokumentaciju. Od 1996. do danas kandidirani su pisci Ivan Kušan, Luko Paljetak, Sunčana Škrinjarić, Zvonimir Balog, Višnja Stahuljak i Joža Horvat, te ilustratori Ivica Antolčić, Ivan Vitez, Cvijeta Job i Vjekoslav Vojo Radoičić. Te su kandidature prije svega poslužile promociji hrvatske literature za djecu u svijetu jer se dosjei i knjige redovito izlažu na svim velikim

svjetskim knjižnim sajmovima i na kongresima IBBY-a.

Također svake druge godine nacionalne sekcije IBBY-ja odabiru tri knjige u kategoriji pisca, ilustratora i prevoditelja za IBBY Honour List (Časnu listu IBBY-a). To su knjige odabrane iz suvremene proizvodnje kao najbolje, što je preporuka svjetskim nakladnicima za objavljivanje i prevođenje. Zajedno s pripadajućim katalogom knjige se izlažu na svjetskim sajmovima te su uključene u putujuću izložbu po zemljama članicama koje to zatraže od Sekretarijata IBBY-a. Autorima čije se knjige nađu na Časnoj listi na kongresu IBBY-a svečano se dodjeljuju diplome. Mnogi poznati hrvatski autori dječje knjige (pisci, ilustratori i prevoditelji) dobili su ta priznanja zahvaljujući redovitim nominacijama Hrvatskog centra za dječju knjigu u posljednjih deset godina. Dosadašnji su dobitnici diploma IBBY Honour List pisci Zvonimir Balog, Sunčana Škrinjarić, Joža Horvat, Miro Gavran, Silvija Šesto i Arsen Dedić, ilustratori Mladen Veža, Svjetlan Junaković, Pika Vončina, Andrea Petrlik-Huseinović, Dubravka Kolanović i Tomislav Tomić, te prevoditelji Zlatko Crnković, Mirko Rumanac, Josip Tabak, Luko Paljetak, Sanja Lovrenčić i Renata Kuchar.

Od 1996. godine do danas Hrvatski centar za dječju knjigu kao Hrvatska sekcija IBBY-a organizira nastup hrvatskih ilustratora na Bijenalu ilustracija u Bratislavi, najstarijemu svjetskom bijenalu te vrste. Dvoje hrvatskih umjetnika, Svjetlan Junaković i Andrea Petrlik-Huseinović, dobitnici su *BIB plakete*, prestižne svjetske nagrade za ilustraciju.

Uz međunarodnu kulturnu suradnju, Hrvatski centar za dječju knjigu okuplja

ustanove i pojedince u Hrvatskoj koji se bave knjigom za djecu te organizira stručne skupove i aktivnosti za poticanje čitanja.

U povodu Međunarodnog dana dječje knjige (2. travnja, rođendan H. C. Andersena) Centar svake godine organizira međunarodni stručni skup u suradnji s ostalim članicama IBBY-a. Višegodišnja uspješna suradnja uspostavljena je sa Slovenskom sekcijom IBBY-a pri Pionirskoj knjižnici Otona Župančića u Ljubljani, a Centar je surađivao i sa sekcijama Austrije, Slovačke i Mađarske.

Svake se godine nakon stručnog skupa u izdanju Knjižnica grada Zagreba objavljuje zbornik radova. U proteklih deset godina objavljeni su ovi zbornici: *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas - teme i problemi* (1997.), *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež* (1998.), *Kako razvijati kulturu čitanja* (1999.), *Kakva je knjiga slikovnica* (2000.), *Dječja knjižnica za novo tisućljeće* (2001.), *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež* (2002.), *Poezija i djetinjstvo* (2003.), *Književnost i odgoj* (2004.), *Dobar dan, gospodine Andersen* (2005.) i *Knjižnica i mediji* (2006.). U pripremi je zbornik *Odgoj kazalištem*.

Sljedeće, 2007. godine Hrvatski centar za dječju knjigu prigodnim će programima obilježiti 100. godišnjicu rođenja velike švedske književnice Astrid Lindgren.

Svake godine u Mjesecu hrvatske knjige Centar organizira nacionalni kviz za poticanje čitanja, koji se ostvaruje putem mreže dječjih i školskih knjižnica. Kviz se realizira u suradnji s Odjelom za djecu i mladež Gradske knjižnice i nakladnikom Mozaik knjigom iz Zagreba kao generalnim pokroviteljem. Za kviz se

odabiru djeci zanimljive teme i žanrovi kao što su bajke, putopisi, problemska ili znanstvenopopularna literatura te knjige poznatih domaćih i svjetskih pisaca i znanstvenika u povodu obljetnica, kakvi su bili kvizovi posvećeni Ivani Brlić-Mažuranić, H.C. Andersenu i Nikoli Tesli.

Hrvatski centar za dječju knjigu primjer je bibliotečnog poslovanja koje objedinjuje čuvanje baštine iz korpusa dječje knjige te promociju i prezentaciju tog stvaralaštva u zemlji i svijetu. Osmišljenim programima i projektima okuplja i educira sve koji su na različite načine povezani s djecom i knjigama.

THE HERITAGE AND THE PROMOTION OF CROATIAN CHILDREN'S BOOKS

The Croatian Centre for Children's Books at the Zagreb City Library is a unique institution in Croatia that systematically looks after an important segment in the field of literature - children's books. Within a special collection, the so-called Protected Holdings of Children's Books, works from the Croatian literary history and contemporary works from all segments of literature, illustrations and book design, as well as scholarly and theoretical and critical literature are gathered. Apart from this, through membership in the International Board on books for Young People, the Croatian Centre acts as the Croatian branch of IBBY and promotes Croatian books and authors by putting forward their names as candidates for international awards and prizes.

DA SE NE ZABORAVE... O PISCIMA S JADRANSKE OBALE U PREKOMORSKIM ZEMLJAMA

BRANKA BEZIĆ FILIPOVIĆ
Hrvatska matica iseljenika
Podružnica Split

Ono što je zapisano, oteto je zaboravu. Uspomene iz starog kraja, koje su se prenosile s koljena na koljeno, pisci hrvatskog podrijetla ugradili su u svoju literaturu. Premda kilometrima udaljena od matične domovine, ta je literatura dio hrvatske kulturne baštine.

Prvi pisani trag koji nam je stigao iz udaljenih dijelova svijeta pisma su naših iseljenika splitskom "Pučkom listu" s kraja 19. stoljeća. Njihova literarna vrijednost možda je upitna, ali emocio-

nalna je neizmijerna, i stoga su autori tih pisama spomenuti u ovom tekstu.

Jezik kojim je napisana ta literatura najčešće je jezik države doseljenja. Materinjski se jezik zbog asimilacije brzo zaboravljao. Ostali su samo neki izrazi, pouke "koje je govorila nona" te psovke kao dio svakodnevice. O tome nam je sve rečeno u stihovima pjesme *Pismo iz Močića*, autorice Melisse Milich iz Kalifornije, podrijetlom iz Dubrovačkog primorja. Pjesmu je pisala za vrijeme Domovinskog rata, a stihovi su univerzalni za gotovo cijelo hrvatsko iseljeničtvo.

U njezinoj kuhinji ukus limuna,
Miris vina iz bačve. Čemu to pismo?
Da je netko zaboravljen umro?
Da su se tenkovi sručili kroz selo?
Napisala je Mare pismo,
A mi ga ne znamo čitati.

Posao Matice iseljenika jest pamćenje, a ne zaboravljanje, a mi se nalazimo na izvoru mnogih informacija koje je šteta ne sačuvati. Tako su nastali izložba i katalog *Da se ne zaborave... o piscima*

s jadranske obale u prekomorskim zemljama, s namjerom da zapamtimo što više naših sugrađana koje je sudbina odvela negdje daleko, a latili su se pera, bilo da su pisali romane, pjesme, priče, povijesne ili stručne radove ili da su se bavili novinarstvom. Među njima nema malih i velikih pisaca, nama su vrijedni svi koji su se literarno izražavali, a u čijim venama teče ili je

Slika 1. Izložba *Da se ne zaborave... o piscima s jadranske obale u prekomorskim zemljama*, u Muzeju grada Splita

tekla hrvatska krv, dok je ostalim strukama ostavljeno da procijene književnu vrijednost njihovih uradaka.

Bez obzira na impresivan broj navedenih osoba, taj je popis sigurno nepotpun. Sve zemlje nisu dale jednak broj pisaca, ali ni iseljenici u pojedinim krajevima svijeta zbog različitih razloga nisu bili jednako uključeni u stvaranje kataloga izložbe. Uostalom, dopunjavanje popisa uvijek se može nastaviti.

JUŽNA AMERIKA

Pisana riječ ima veliku snagu. Tome u prilog govori činjenica da su Hrvati nedugo nakon dolaska u Južnu Ameriku tiskali novine na materinskom jeziku. Događalo se da je izdavač tih novina bio urednik i ujedno jedini novinar. Prve su takve novine izlazile u Argentini, i to u Buenos Airesu i Rosariju, u sredinama s najviše hrvatskih iseljenika. Do Prvoga svjetskog rata to su bile "Narodni glas" (Buenos Aires, prije 1883.), "Iskra slavljanske slobode" (Buenos Aires, 1883.), "Slavljanski glas" (Buenos Aires, 1891.), "Materinska riječ" (Rosario, 1908.-1911.), "Zajednica" (Rosario, 1911.-1927.), "Slavenska misao" (Buenos Aires, 1913.) i "Sloboda" (Buenos Aires, 1913.- 1915.), koja je 1915. godine promijenila vlasnika i pod novim nazivom, "Jadran", nastavila izlaziti kao mjesečnik do kraja godine.

Tridesetih godina 20. stoljeća u Buenos Airesu su se pojavile knjižice s uputama doseljenicima da bi znali što ih čeka na južnoameričkom kontinentu. Zatim su tiskani adresari s popisom i zanimanjima doseljenih Hrvata, ali podaci nisu bili sasvim pouzdani.

Nakon Drugoga svjetskog rata Buenos Aires je postao kulturno središte

južnoameričkih Hrvata. O velikoj koncentraciji pisaca u tom gradu pisao je Marko Sinovčić u svojoj knjizi *Hrvati u Argentini i njihov doprinos hrvatskoj kulturi*, u kojoj je komentirao razdoblje od 1947. do 1990. godine:

"Buenos Aires je u tim godinama ubrzo postao središte čitavog kulturnog rada, ne samo novih izbjeglica, nego za dugo vremena bibliografskim rasadnikom cijele hrvatske emigracije. Ovdje je bilo okupljeno najviše hrvatskih intelektualaca, ljudi od pera. Ovdje se tiskao najveći broj hrvatskih publikacija i knjiga. S pravom je netko primijetio da je hrvatska izdavačka djelatnost tih godina bila takva kao da je Zagreb prenesen u Buenos Aires."

Kao plod rada stotinjak ljudi u to je vrijeme izlazilo deset novina, 13 časopisa, vjerskih časopisi, dva biltena i četiri društvena glasila. Popis pisaca iz Argentine u ovom katalogu uz izložbu sadržava imena 102 osobe.

U više od sto godina postojanja hrvatske emigracije u Čileu pojavilo se dvjestotinjak pisaca hrvatskog podrijetla, među njima i devet akademika. Velik broj njih rođen je na jugu, u malom Punta Arenasu, premda ih ima iz svih krajeva države. Većina potječe s otoka Brača, a gotovo svi pišu na španjolskom jeziku. Prve novine na hrvatskom jeziku u Čileu izašle su u Antofagasti 1902. godine. Zvale su se "Sloboda", a izdavač im je bio Ivan Krstulović iz Nerežišća. Nedugo zatim, 1905. godine, pojavile su se "Male novine" u Punta Arenasu, oko tri tisuće kilometara južnije. Pokrenuo ih je Petar Gašić iz Orašca pokraj Dubrovnika. Za razliku od "Slobode", "Male novine" s prekidima izlaze do danas, na španjolskom jeziku, i bave se hrvatskim temama. Osim njih,

u Punta Arenasu su do Prvoga svjetskog rata izlazile i novine "Domovina" (1908.-1910., te 1913.-1916.), "Novo doba" (1910.-1911.), "Dom" (1911.-1912.) i "U pustinji" (1911.).

ARGENTINA

ANDREIS, Andro (Blato), u "Pučkoj prosvjeti" objavio je članak o životu u Rosariju (1931.).

ANDRIĆ, Slavko (fra Paško) (Rab, 1921. - Buenos Aires, 1990.), profesor biologije, franjevac. Bavio se proučavanjem pčelarstva i surađivao je u raznim časopisima obrađujući tu temu.

BAKARČIĆ, Marčel (Sušak, 1920. - Buenos Aires, 2004.), inženjer šumarstva i agronomije, objavio je članke iz fitopatologije i voćarstva u stručnom časopisu "INTA".

BALEN, Josip (Novi Vinodolski, 1890. - San Miguel de Tucuman, 1963.), inženjer šumarstva. Pisao je stručne članke vezane za svoju struku.

BARBICH, M. Jose (Buenos Aires, 1891. - Buenos Aires, 1939.), inženjer, osam godina narodni zastupnik u Saboru. O tome je napisao knjigu tiskanu 1939. godine.

BARIČEVIĆ, Rudolf (Jablanac, 1914. - Zagreb, 1999.), pravnik. Pisao je o stručnim temama.

BELANIC, Ante (Mali Lošinj, 1877.), bio je urednik "Materinske riječi" iz Rosarija (od 1909.).

BILICIC, Matilde (Pergamino, 18. II 1950.), bolničarka. Autorica priča i radova iz struke.

BOGDAN, Ivo (Suđurađ na Šipanu, 1907. - Buenos Aires, 1971.), publicist i novinar, glavni urednik i suradnik časopisa "Studia Croatica" i suradnik "Hrvatske revije".

BONIFAČIĆ, Antun (Punat na Krku, 1901. - Chicago, 1986.), književnik, pjes-

nik, političar i suradnik u više novina. Zajedno s Vinkom Nikolićem pokrenuo je časopis "Hrvatska revija".

BORIĆ, Krešimir (Punta Arenas, 1918.), inženjer i suradnik časopisa, "Hrvatski Domobran".

BORIĆ, Tomislav (Trelew, Chubut, 1911. - Buenos Aires, 2002.), suradnik "Studie Croaticae".

BOROZAN, Antun (Dubrovnik, 1905. - Buenos Aires, 1973.), profesor i suradnik "Hrvatske revije".

BOŽIČKOVIĆ, Marin (Svirče-Hvar), učitelj i prvi urednik lista "Materinska riječ" (Rosarijo, 1908.-1911.).

BUCICH, Antonio (Boca, Buenos Aires, 1904. - Buenos Aires, 1985.), pisac, novinar, povjesničar.

BUCICH ESCOBAR, Ismael (Buenos Aires, 1888. - Buenos Aires, 1945.), pisac, povjesničar.

BULAT, Edo (Split, 1901. - Buenos Aires, 1984.), doktor prava, povjesničar i pjesnik.

BULAT, Gajo (Split, 1930.), arhitekt. Pisao je za specijalizirane časopise.

BULAT, Jasna (Split, 1934.), pravica i suradnica uredništva časopisa "Studia Croatica".

BULAT, Tomas (Buenos Aires, 1965.), ekonomist i pisac stručnih tekstova.

BUSANICH, Jose Carmelo (Santa Fe 1910. - Santa Fe 1978.), bio je odvjetnik i pisac.

BUSANICH Jose Luis (Santa Fe, 1892. - Buenos Aires, 1959.), odvjetnik, povjesničar i pisac.

BUSANICH, Hernan (Santa Fe, 1914. - Santa Fe, 1957.), arhitekt i pisac stručne literature.

BUSANICH, Julio A. (Santa Fe, 1878. - Santa Fe, 1942.), odvjetnik i pisac stručnih radova.

- BUŠKO, Vlaho (Dubrovnik, 1910. - Šibenik, 1995.), novinar i urednik "Slobodne riječi" (1970.).
- COSTA, Nikša (Split, 1927.), prevodilac i literarni agent. Živi u Buenos Airesu.
- CRLJEN, Danijel (Šibenik, 1914. - Puerto Madryn, Argentina, 1995.), profesor. Pisao je članke za "Studiju Croaticu" i "Hrvatsku reviju" iz Buenos Airesa.
- DABINOVIĆ, Tomislav (Dobrota u Boki, 1930. - Buenos Aires, 1990.), odvjetnik i pisac.
- DAMIANOVICH, Alejandro (Santa Fe, 6. II. 1953.), profesor povijesti. Piše povijesne knjige.
- DELICH, Daniel (Rio Ceballos, Cordoba 8. XI. 1979.), autor jedne humoristične knjige.
- DRNAS, Stanko (Mravince, 26. VII. 1912. - Švicarska, 28. III. 1981.), profesor povijesti, latinskoga i grčkoga, ravnatelj škole. Objavljivao je članke u raznim časopisima.
- DRNAS de CLEMENT, Zlata (Zagreb, 22. V. 1947.), kćerka Stanka Drnasa, doktorica pravnih znanosti, odvjetnica, sveučilišna profesorica. Piše stručnu literaturu (kao autorica i suautorica).
- DRUZEIC G. D., bio je urednik lista "Slavljanski glas" (Buenos Aires, 1891.), na hrvatskom jeziku.
- DUPLANČIĆ, Boris (Split, 1925.), profesor, autor biltena za priznanje Republike Hrvatske.
- DUZEVICH, Nora Margarita (Buenos Aires, 13. III. 1951.), profesorica prirodoslovnih znanosti. Napisala je dva rada vezana za bilje iz Patagonije, a treći je u pripremi.
- ETEROVIĆ, Mirko (Pučišća na Braču, 1913. - Cordoba, 2001.), profesor i autor grčko-latinsko-španjolskog rječnika.
- GAZZARI, Tonko (Šibenik, 1913. - Buenos Aires, 1987.), profesor i suradnik časopisa.
- GRISOGONO BORTOLAZZI, Dinko (Zadar, 20. VI. 1836.- Buenos Aires, 1887.), liječnik i pokretač lista "Iskra slavljanske slobode" (1883.), njegov izdavač i jedini novinar.
- HRASTE, Juraj Antunov, pisao je članke za splitske "Pučke novine" 1911. godine.
- HURE, Maria Ester (Rosario, 8. VI. 1950.), kemičarka i suautorica knjige o očuvanju voda.
- IVANISSEVICH, Magda (Buenos Aires, 1895. - Buenos Aires, 1996.), autorica knjige o životu iseljenika.
- IVANISSEVICH, Oscar (Buenos Aires, 1893. - Buenos Aires, 1969.), autor studentske himne.
- IVKOVIĆ, Jozo (Trogir, 1936.) novinar i voditelj radioemisije *Hrvatska u mom srcu*.
- JELIČIĆ, Clori (Firmat, Pcia. Santa Fe, 1945.), autorica knjiga vezanih za socijalne teme.
- JIJENA SANCHEZ BOJANIC, Augustin Elias (Tierras de Adrogué, 11. VII. 1977.), pjesnik.
- JURUN, Anđelko (Selca na Braču, 1925.), dopisnik "Vjesnika", "Maticе" i "S. Dalmacije".
- KADIĆ, Branko (Poljica, 1919. - Buenos Aires, 1993.), profesor književnosti i suradnik časopisa.
- KALAJŽIĆ, Ivan (Grohote na Šolti, 1909. - Buenos Aires, 1987.), autor *Poesia de la isla de Šolta*.
- KARAMAN, Srećko (Jesenice, 1909. - Buenos Aires, 1964.), autor knjige pjesama i raznih članaka.
- KARLIĆ, Estanislao (Oliva, Cordoba, 1922.), svećenik, teolog i jedan od autora katekizma.

- KATALINIĆ, Kazimir (Sušak, 1928.), profesor kemije, aktivni političar u emigraciji i pisac.
- KLJAKOVIĆ, Jozo (Vranjic pokraj Splita, 1889. - Zagreb, 1969.), slikar i pisac, živio u Buenos Airesu.
- KOVAČIĆ, Kazimir (Pula, 1914.), suradnik "Studije Croatice" i "Hrvatskog slova".
- KRALJIĆ, Josip Antun (Dubošica na Krku, 14. III. 1877.), učitelj i autor koledara. U Rosario je bio pozvan radi uređivanja lista "Materinska riječ" i organiziranja narodnog preporoda.
- KRAVIĆ, Ivo (Buenos Aires, 1951.), glumac, pisac igrokaza i osnivač časopisa "El Croata errante".
- LABAS VOJVODA, Maria Angelica (Carcarana, Pcia. de Santa Fe, 18. II. 1977.), književnica.
- LELAS, Kazimir (Skradin, 1914. - Buenos Aires, 1988.), komentator političkih zbivanja u novinama.
- LENDIĆ, Ivo (Janjina na Pelješcu, 1908. - Iguazu, 1982.), profesor filozofije i pjesnik.
- LIVACIC, Serafin (Milna, 1868.), opisao je argentinsku povijest u godišnjaku "Jeka" (1910.).
- LUČIĆ, Marko, pisao je za splitski list "Pučka prosvjeta" iz Buenos Airesa 1925. godine.
- LUKAČ-STIER, Maja (Buenos Aires, 1949.), profesorica i autorica brojnih filozofskih članaka.
- LUPIS VUKIĆ, Florio Ivan (Viganj na Pelješcu, 12. II. 1876. - Split, 8. I. 1967.), na poziv Mihe Mihanovića otišao je u Buenos Aires i napisao brojne članke o iseljeničkom životu.
- MALIĆ, Zvonimir (Tijesno pokraj Šibenika, 1917.), profesor. Pisao je za "Slobođnu riječ" i "Hrvatsku reviju".
- MARANGUNIC, Rodolfo (Corrientes, 28. XII. 1947.), profesor, autor knjiga iz matematike.
- MARTINOLIĆ, Antun (Mali Lošinj, 12. III. 1872.) i Noe (Mali Lošinj, 8. XI. 1880.), osnivači lista "Materinska riječ" i nositelji hrvatskog preporoda u Rosariju.
- MILIČIĆ, Stjepan (Brusje na Hvaru, 1870.), pisao je za splitski list "Pučka prosvjeta" (1931.).
- MUSTAPIĆ, Zvonko (Lovreć, Imotski, 1914. - Buenos Aires, 2000.), profesor i političar.
- NEKIĆ, Ante (Senj, 1942.), njegovi se članci čitaju na radiosatu *Hrvatska u mom srcu*.
- NIKOLIĆ, Vinko (Šibenik, 1912. - Zagreb, 1997.), pjesnik i kulturni djelatnik. Zajedno s Bonifačićem pokrenuo je u Buenos Airesu 1951. godine "Hrvatsku reviju", književni časopis. Objavio je više zbirki pjesama i putopisnu prozu.
- PAVLINOVIC de LENARDON, Gloria (Santa Fe, 7. X. 1945.), novinarka i autorica više romana.
- PEDIŠIĆ, Lino (Pašman, 1920. - Buenos Aires, 1989.), franjevac. Pisao je o iseljeništvu.
- PEICOVICH, Esteban (Brandsen, Pcia. Buenos Aires, 1930.), novinar, pjesnik i pisac.
- PERINIĆ, Ljeposlav (Split, 18. V. 1922.- Buenos Aires, 12. III. 2005.), suradnik "Studij Croatice".
- PEROVIĆ, Bonifacije (Arbanasi, 1900. - Bologna, 1979.), franjevac, teolog i pisac.
- PERUŠINA, Ilija (Boka Kotorska, 1918. - Buenos Aires, 1998.), autor članka *Boka kotorska*.
- PETRICEVIC, B., dva brata, slala su članke za splitske "Pučke novine" 1911. godine.

- PETROŠIĆ, Arsen (Split, 1925.), poduzetnik i autor raznih domoljubnih tekstova.
- RADE, Krsto (Stari Grad, 1905.- Buenos Aires, 1988.), franjevac. Autor vjerske literature.
- RADELJAK, Ivan (Siverić pokraj Drniša, 1866.), urednik lista "Zajednica" (Rosario, 1911.).
- RAIĆ, Vlaho (Split, 1905. - Split, 1987.), novinar, vlasnik i urednik novina "Slobodna riječ".
- ROJNICA, Ivo (Cista pokraj Imotskog, 1915.), osnivač časopisa "Studia Croatica" 1960. godine.
- ROJNICA, Mladen (Dubrovnik, 1941.), autor knjiga i članaka za "Studiju Croaticu".
- SALAS BURIC, Elsa (Rosario, 16. XII. 1946.), pjesnikinja, piše na španjolskom jeziku.
- SANTICH, Javier Gustavo (Rosario, 3. II. 1971.), profesor ekonomije, piše stručne knjige.
- SINOVIĆ, Marko (Novigrad, 1917. - Buenos Aires, 2003.), pravnik, publicist, autor raznih knjiga.
- SOLJAN POSINKOVIC, Kristina (Santa Fe, 13. VII. 1947.), antropologinja, autorica stručnih knjiga.
- SPRLJAN, Cristian (Cordoba, 28. I. 1977.), novinar, piše o hrvatskom iseljeništvu.
- STRIZIC, Ambroz (Bribir), osnivač lista "Slavenska misao" (Buenos Aires, 1913. godine).
- ŠPILLER, Ljerko (Crikvenica, 1908.), violinist. Autor je djela o metodi grupnog podučavanja.
- TEVSIC, Adriana (Buenos Aires, 1944.), novinarka, suradnica brojnih časopisa i radioemisija.
- TRGO de PETRIC, Maria (Rosario, 1939.), profesorica, autorica knjige o stenografiji.
- TURICA, Ante (Tijesno, 1917.), inženjer agronomije i autor stručnih članaka.
- TUTAVAC, Pero (Opuzen, 1913. - Buenos Aires, 1985.), filolog i prevodilac.
- VIDA, Viktor (Kotor, 1913. - Buenos Aires, 1960.), pjesnik, profesor književnosti i talijanskog jezika. Za života su mu objavljene dvije zbirke pjesama, a ostale su tiskane posthumno.
- VISKOVIC, Anton pok. Ivana (Podaca), pisao je za splitske "Pučke novine" 1911. godine.
- VITAIĆ-JAKAŠA, Ante (Split, 1921. - Buenos Aires, 1977.), pisac članaka o emigraciji.
- VERLICHAK, Carmen (Madrid, 1946.), profesorica i spisateljica.
- VRLJICAK, Jose Maria (Buenos Aires, 30. VII. 1947.), urednik časopisa "Studia Croatica" od 1995.
- VUCETIC, Gabriela (Rosario), pjesnikinja. Poznata po pjesmi *Quando digo Dalmacia*.
- VUČETIĆ, Ivan (Hvar, 1858. - Dolores, Buenos Aires, 1925.), svjetski je poznat po izumu sustava daktiloskopije, a predstavio ga je u knjizi *Sistema de filiacion Pcia, Buenos Aires* (1895.).
- VUKOTA, Pero (Dubrovnik, 1923. - Buenos Aires, 1996.), suradnik "Studije Croatice" i autor više knjiga.
- VUKOVIC, Juraj i Klotilda, izdavači i urednici ilustriranog tjednika "Sloboda" (1913.).
- ŽIVKOVIĆ, Mirko (Zaton, 1911. - Buenos Aires, 2005.) suradnik "Hrvatske revije", "Marulića" i "Hrvatskog slova".
- ŽIVKOVIĆ, Neven (Dubrovnik, 1942.), inženjer i suradnik časopisa "Studia Croatica".
- ŽUVELA, Ante (Vela Luka, 1938.), odvjetnik, prevodilac i suradnik emigrantskih časopisa.

BOLIVIJA

DOMIC, Jorge, psiholog. Piše o socijalnoj tematici i onoj vezanoj za djecu.

DOMIC, Marcos, psihijatar. Piše knjige s područja psihologije.

DOMIC, Zorka, psihijatrica. Napisala knjigu *El Estado Cocaina*.

FRANCOVIC, Guillermo, filozof i pisac, autor knjiga s područja filozofije.

GLACINOVIC, Pedro, novinar i urednik lista "La Patria de Oruro".

YAKSIC, Fabian, pisac, izdavač, političar i urednik mjesečnika "Autodeterminacion".

YAKSIC, Galia, (Oruro, 30. I. 1971.), piše romane, eseje, priče i članke za razne časopise.

KALASIC, Roberto, psiholog. Najpoznatije mu je djelo *La Bicicleta de los Huanca*.

LUKSIC, Luis, pjesnik i slikar.

SALAMUNOVIĆ, Ivo (Postire, 4. IX. 1919.), od 1936. godine živio je u Boliviji, a od 1992. u Švedskoj. Napisao je brojne članke i knjigu o upotrebi žive, te nekoliko romana.

SARIC YAKSIC, Davor, službenik i pjesnik, piše o ljepoti, ljubavi i prijateljstvu.

STAMBUK, Ljubi, liječnik. Piše stručnu literaturu.

BRAZIL

ŠEMAN, Volga (Split, 14. VI. 1939.), glavna urednica časopisa "Journal da Sociedade Amigos da Dalmacia", koji izlazi u Sao Paulu.

ČILE

AGUERO VERA, Sonia (Punta Arenas, 28. XI. 1967.), autorica knjižice o povijesti Pletikosića.

ALASEVIC HERNANDEZ, Alejandro Javier (Ovalle, 1950.), pjesnik.

ANDRADE MARTINIC, Hernan (Punta Arenas, 1953.), autor drama i pripovijetki.

ANGELO MLADINIC, Nelson (Bolivia, 1949.), živi u Čileu, autor drame.

ARRIAZA YAKSIC, Mery (Antofagasta, 25. XII. 1958.), urednica časopisa "Aqui Iquique".

BABAROVIC DENEGRI, Sonia (Antofagasta, 1928. - Santiago de Chile, 1928.), prevoditeljica.

BABAROVIC NOVAKOVIC, Jorge (Punta Arenas, 29. I. 1933.), urednik novina i dopisnik.

BANIC ILLANES, Mario (Ovalle, 1950.), autor nekoliko knjiga priča.

BARRIENTOS BRADASIC, Oscar (Punta Arenas, 20. III. 1974.), pjesnik, dobitnik više nagrada.

BARTULICA, Milostislav (Kotor, 1893. - Zagreb, 1979.), urednik iseljeničkih novina.

BATISTIĆ, Vicente (Kotor? - umro 1957.), urednik listova "El Natales" i "El Porvenir".

BONACIC, Danissa (Punta Arenas, 12. III. 1976.), spisateljica, autorica *priče Fuera de la siesta*.

BONACIC DORIC BEZZI, Lucas (Milna, Brač, 7. III. 1884. - Punta Arenas, 1960.), urednik hrvatskih iseljeničkih novina tog vremena, romanopisac. Pisao je prozu i povijesne tekstove.

BORIC CRNOSIJA, Vicente (Punta Arenas, 8. II. 1907. - Punta Arenas, 21. VI. 1986.), pisao je prozu.

BORIC CRNOSIJA, Vladimiro (Punta Arenas, 23. IV. 1905. - Punta Arenas, 1973.), biskup. Urednik časopisa i pisac religijske proze.

- BOSNIC KUSCEVIC, Ricardo Javier (Punta Arenas, 13. XII. 1966.), diplomat i pjesnik.
- BOZINOVIC TEODOROVIC, Angela (Buenos Aires, 20. VIII. 1919.), živi u Čileu i piše priče.
- BRAJOVIC ESCALONA, Miguel (Santiago de Chile, 8. IX. 1967.), pisac.
- BRKIC MOSKOVIC, Neda Marija (Bari, Italija, 6. I. 1944.), živi u Čileu, esejistica.
- BRNCIC ISAZA, Moira (Santiago de Chile, 24. I. 1951.), profesorica i književnica.
- BRNCIC JURICIC, Danko (Punta Arenas, 30. VIII. 1922. - Santiago de Chile, 24. IV. 1998.), sveučilišni profesor, veterinar i akademik. Autor je brojnih radova s područja genetike.
- BRNCIC JURICIC, Zlatko (Punta Arenas, 25. VI. 1920. - Santiago de Chile, 5. XI. 1973.), profesor književnosti i pisac drama; u rukopisu mu je ostao autobiografski roman.
- BRISTILO CANON, Jaime (Punta Arenas, 29. IV. 1969.), pjesnik, profesor španjolskog jezika.
- BRUCE DEPOLO, Augustin (1904. - 1973.), autor knjige proze.
- BRZOVIC PARILO, Francisco (Punta Arenas, 16. VIII. 1941.), agronom i autor je brojnih radova.
- BRZOVIC RADONIC, Francisco Raimundo (Porvenir, Tierra del Fuego, 15. III. 1913. - Santiago de Chile, 2. IX. 1996.), stomatolog, sveučilišni profesor i pisac, autor više romana.
- BUZOLIC, Andres (Puerto Natales, 1979.), autor zbirke pjesama *Alas negras*.
- CAGLEVIC BAKOVIC, Gregorio (Antofagasta, 5. XI. 1946.), pomorac, ekonomist i pisac.
- CALVO DRAGOSEVIC, Hector Alejandro (Punta Arenas, 1961.), pisac i dobitnik brojnih nagrada.
- CARCAMO LIVACIC, Ricardo Javier (Punta Arenas, 13. IX. 1960.), napisao *Texto sentido*.
- CARKOVIC ETEROVIC, Antonio (Punta Arenas, 1928.), profesor, pjesnik, esejist.
- CERIC AGUILA, Francisco Jose (Santiago de Chile, 20. IX. 1941.), poduzetnik i pjesnik.
- CHEUQUELAF BRADASIC, Rafael Antonio (Punta Arenas, 19. VI. 1975.), pisac i pjesnik.
- COVACEVIC PEREZ, Catalina (Punta Arenas, 10. XI. 1977.), pjesnikinja.
- CEKALOVIC KUSCEVIC, Tomas (Punta Arenas, 23. XII. 1928.), za znanstvene časopise napisao je velik broj članaka s područja entomologije. Dopsnik je "Malih novina".
- DARLIC MARDESIC, Vjekoslav (Santiago de Chile, 11. XII. 1957.), doktor prava i pjesnik.
- DIAZ ETEROVIC, Ramon (Punta Arenas, 15. VII. 1956.), pjesnik, romanopisac i pripovjedač.
- DOMIC RAKELA, Mateo (Ložišća, 22. II. 1898. - Punta Arenas), liječnik. Bio je jedan od poticatelja kulturnog života Hrvata u Magallanesu, utemeljitelj isljeničkih novina.
- DOMIC BEZIC, Antun (Ložišća, Brač, 17. XI. 1919.), inženjer i pisac povijesnih knjiga.
- DOMIC MIHOVILOVIC, Esteban (Punta Arenas, 1947.), rudarski inženjer, autor stručnih radova.
- DUISIN, Viktor (Nerežišća, 1898. - Santiago de Chile, 1963.), autor genealoško-heraldičkih djela.

- ETEROVIC KARELOVIC, Simon (Punta Arenas, 1912. - Santiago de Chile, 1973.), pisac.
- FERTILIO NIKOLIC, Luka (Nerežišća, 1903. - Santiago de Chile, 1985.), novinar i pisac.
- FISTONIC JERKOVIC, Nikola (Zastražišće, 1913. - Iquique, 1987.), autor napisa o iseljeništvu.
- FORETIC TRIVINO, Vicente (Punta Arenas, 1896. - Punta Arenas, 1973.), novinar i pisac.
- FORMOSO BAVICH, Christian (Punta Arenas, 17. IV. 1971.), profesor, pjesnik i pripovjedač.
- FUGELLIE GEZAN, Astrid (Punta Arenas, 1949.), nastavnica i pjesnikinja.
- FRANULIC ZLATAR, Lenka (Antofagasta, 1908. - Santiago de Chile, 1961.), novinarka i prevoditeljica. Utemeljiteljica časopisa i dobitnica brojnih nagrada.
- GARAFULIC JANKOVIC, Andres (Antofagasta, 1905. - Santiago de Chile, 1956.), pisac.
- GARAFULIC JANKOVIC, Juan (Nerežišća, 1900. - Santiago, 1978.), liječnik i novinar.
- GASIC, Petar (Orašac, 6. VII. 1875. - Punta Arenas, 26. VIII. 1918.), učitelj i novinar. Utemeljitelj hrvatske škole u Punta Arenasu i hrvatskog novinstva u pokrajini Magallanes.
- GIVOVICH CONCHA, Arturo (Valparaiso, 1855. - Valparaiso, 1926.?), pisac i novinar.
- GLIGO VIEL, Eugenio, profesor, napisao je knjižicu *Porvenir, campo faena y recuerdo*.
- GLIGO VIEL, Agata (Punta Arenas, 1936. - Santiago, 1997.), odvjetnica i književnica.
- GLIGO VIEL, Nicolo (Punta Arenas, 1938.), objavio je zbirku pjesama.
- GOIC GOIC, Alejandro (Antofagasta, 22. VI. 1929.), liječnik i autor stručne literature.
- GOIC GOIC, Cedomil (Antofagasta, 3. III. 1928.), sveučilišni profesor, pisac i akademik.
- GONZALEZ MIMICA, Eugenio (Punta Arenas, 31. XII. 1929.), pjesnik.
- HRDALO, Pedro (Čepikuće - Punta Arenas, 1920.), tiskao je najstariji dnevni list u regiji.
- HUENTELICAN HRASTE, Mirna (Punta Arenas, 1948.), autorica pjesama za djecu.
- IGLESIAS KALCINA, Catalina (Porvenir, Tierra del Fuego, 1933.), pjesnikinja.
- ILIC ILIC de VILLARROEL, Dinka (Antofagasta, 1909. - Santiago, 1970.), književnica.
- ILIC TORO, Jose (Tocopilla, 20. VI. 1917.), liječnik.
- IVELIC KUSANOVIC, Milan (Santiago de Chile, 3. X. 1935.), sveučilišni profesor i pisac.
- IVELIC KUSANOVIC, Radoslav (Santiago de Chile, 1930.), profesor i književnik.
- JADRESIC MARINOVIC, Alejandro (Santiago de Chile, 6. VI. 1956.), ekonomist i pisac.
- JADRESIC VARGAS, Victor (Iquique, 15. X. 1923.), veleposlanik, liječnik i pisac.
- JAKSIC ANDRADE, Fabian (Punta Arenas, 9. VII. 1952.), profesor i autor stručne literature.
- JAKSIC RAKELA, Esteban (Punta Arenas, 1907. - Punta Arenas, 1979.), pjesnik i pripovjedač.
- JEFTANOVIC AVDALOFF, Andrea (Santiago de Chile, 1970.), sociologinja i romanopisac.

- JORDAN MATESIC, Alvaro (Santiago de Chile, 11. I. 1985.), pisac autobiografije.
- JORDAN MATESIC, Andres (Santiago de Chile, 1979.), pobjednik na pjesničkom natjecanju.
- JOSSEAU ETEROVIC, Fernando (Punta Arenas, 20. VIII. 1924.), dramatičar.
- JURJEVIC KULJIS, Andres (Iquique, 1904. - Santiago, 1964.), svećenik i pisac vjerskih djela.
- JURICIC GERBAZ, Andrija (Križišće, Hrvatsko primorje, 1867. - Punta Arenas ?), trgovac, utemeljitelj je hrvatske čitaonice u Punta Arenasu i član uprave tjednika "Domovina".
- JURICIC TURINA, Bogoslav (Punta Arenas, 27. VII. 1908.), liječnik i autor više znanstvenih radova.
- KRALJEVIC MUNOZ, Pavel (Antofagasta, 14. VIII. 1973.), nagrađivan kao pisac antologije.
- KRALJEVIC ORLANDINI, Roque (Iquique, 2. I. 1911.), liječnik, autor znanstvenih radova.
- KRSTULOVIC BONACIC, Milan (Emilio) (Milna, Brač ? - ?), bio je konzul Čilea u Argentini, gdje je 1930-ih pokrenuo svoj časopis "Sintonia".
- KRSTULOVIĆ BONAČIĆ, Dinko, Ljubo i Milan, sinovi Ivana Krstulovića, uređivali su "Anuario de Chile" i "Almanaque Zigzag".
- KRSTULOVIC KEVESIC, Ivan (Nerežišća, 20. II. 1858. - Santiago de Chile, 8. IX. 1920.), slikar, glazbenik, novinar. U Antofagasti je pokrenuo prvi list na hrvatskom jeziku u Čileu.
- KUKOLJ FABJANAC, Smiljan (Split, 24. VII. 1933.), liječnik, piše stručnu literaturu.
- KUKOLJ MARTINIC, Andrija (Nerežišća, 1908. - Punta Arenas, 1991.), učitelj i novinar.
- KUPAREO BERETIC, Raimundo (Vrbovska, Hvar, 16. XI. 1914. - Zagreb, 6. VI. 1996.), svećenik, sveučilišni profesor, pisac i akademik. Pisao je poeziju i romane.
- KUSANOVIC, Julio Pedro (Punta Arenas 1946.), pisac.
- KUSANOVIC, Maritza (Punta Arenas, 1965.), pjesnikinja.
- KUSCEVIC RAMIREZ, Niki (Punta Arenas, 12. XII. 1964.), turistički radnik i pjesnik.
- KUSCIC SANTIC, Anita (Punta Arenas, 18. VIII. 1911.), pjesnikinja i prevoditeljica.
- KUVACIC MANSILLA, Norma (Porvenir, 1940. - Punta Arenas, 1970.), pjesnikinja.
- KUZMANIC SALINAS, Sonia Angela Florencia (Santiago de Chile, 27. X. 1938.), pjesnikinja.
- KUZMANIC BUVINIC, Simon (Punta Arenas, 2. VI. 1924.), svećenik i pisac.
- LAUSIC GLASINOVICH, Sergio (Punta Arenas, 1942.), profesor povijesti umjetnosti i pisac.
- LAMBERG CARCOVICH, Fernando (Valparaiso, 7. VI. 1928.), profesor, pjesnik, pisac.
- LITRICA, Vinko, objavio je 1911. godine osam brojeva lista "U pustinji", koje je pisao ručno.
- LIVACIC GAZZANO, Ernesto (Punta Arenas, 1929.), pisac, sveučilišni profesor, akademik.
- LIVACIC ROJAS, Flavia (Santiago de Chile, 27. XII. 1953.), profesorica i prevoditeljica.
- MANCILLA DRPIC, Maria Alejandra (Punta Arenas, 7. VI. 1975.), novinarka i pjesnikinja.
- MARANGUNIC DAMIANOVIC, Cedomir (Punta Arenas, 6. IV. 1937.), autor više članaka.

- MARINOV MARTINIC, Pedro (Antofagasta, 22. III. 1949.), liječnik i autor stručnih članaka.
- MARINOVIC ZLATAR, Mimi (Antofagasta, 28. IV. 1933.), profesorica i spisateljica.
- MARJANOVIĆ, Milan (Valparaiso), godine 1918. tiskao je zbirku pjesama u Valparaisu.
- MARTIC KOVACIC, Danilo (Punta Arenas, 26. VI. 1943.), inženjer i novinar.
- MARTINIC BEROS, Mateo (Punta Arenas, 20. X. 1931.), odvjetnik, povjesničar, sveučilišni profesor, akademik, utemeljitelj Instituta za Patagoniju, piše o povijesti Magallanesa.
- MARTINIC ORLANDINI, Vincenta (Punta Arenas, 3. VIII. 1909. - Punta Arenas, 1971.), spisateljica.
- MARTINIC TORREALBA, Ana Maria (Santiago, 14. IV. 1965.), autorica knjige o povijesti.
- MATULIC BIERDOF, Danilo (Antofagasta, 1914. - Santiago, 1967.), novinar i pisac.
- MATULIC ZORINOV, Juraj (Pučišća, 12. V. 1884. - Santiago, 22. I. 1941.), novinar i diplomat.
- MAYORGA VLADILO, Santiago (Punta Arenas, 1945.), liječnik. Piše stručne radove.
- MIHOJEVIC LUCIC, Mila Sloboda (Iquique, 22. X. 1942.), urednica prvih primjeraka iseljeničkog biltena "Stara domovina".
- MIHOVILOVIC HERNANDEZ, Juan Hector (Punta Arenas, 27. VII. 1951.), odvjetnik, pisac.
- MIHOVILOVIC KOVACIC, Jorge (Punta Arenas, 1934.), liječnik i urednik časopisa.
- MIHOVILOVIC PERIC, Margarita (Punta Arenas, 17. VI. 1936.), autorica priča i pjesama.
- MIHOVILOVIC RAJCEVIC (Tessier) Domingo (Punta Arenas, 13. VIII. 1918.), glumac, redatelj, pisac, akademik i osnivač kazališnog muzeja i Eksperimentalnog kazališta.
- MIHOVILOVIC RAJCEVIC, Nicolas (Punta Arenas, 25. II. 1916. - Quilpue, 31. VII. 1986.), pisac.
- MIJAC KUSANOVIC, Rudi (Split, 27. X. 1941.), napisao knjižicu o obitelji Kusanović.
- MILEVCIC POTIN, Maria (Santiago de Chile), psihologinja. Piše stručne radove.
- MILOHNIC ROJE, Visnja (Split, 30. XI. 1932.), liječnica, pjesnikinja, nagrađena za pripovijetku.
- MIMICA BARASSI, Eugenio (Punta Arenas, 4. XI. 1949.), pisac i akademik.
- MIMICA SOTO, Milagros (Porvenir, 1951.), pjesnikinja.
- MIMICA TERZIC, Josip (Mimice, Omiš, 25. I. 1905. - ?), trgovac i pisac.
- MITROVIC BALBOTIN, Luis (Valparaiso, 17. XI. 1911.), autor knjige o slikaru Matti.
- MORALES MILOHNIC, Juan (Santiago de Chile, 26. V. 1962.), sveučilišni profesor i pjesnik.
- MORDOJOVIC KUNICA, Maria (Punta Arenas, 15. I. 1950.), profesorica matematike i književnica.
- MORETIC CADEMARTORI, Marcelo (1952.), autor nagrađene priče *El Auto*.
- MORETIC CASTILLO, Yerko (Chacabuco, 1927. - Santiago, 1971.), esejist i kritičar.
- MOROVIC VIVAR, Cecilia (Punta Arenas, 13. V. 1955.), pjesnikinja.
- OSTOIC OSTOIC, Juan (Iquique, 2. III. 1931.), profesor tjelesne kulture i športski novinar.
- OSTOJIC PERIC, Hrvoj (Iquique, 1950.), biolog, industijalac i suautor knjige o Povoljani.

- PARAVIC VALDIVIA, Sergio (Antofagasta, 3. V. 1926.), arhitekt i autor više stručnih radova.
- PAVISIC DRAGNIC, Jose Benjamin (Punta Arenas, 11. V. 1926.), ministar u La Sereni i pisac.
- PAVISIC VRANDECIC, Pedro (Punta Arenas, 15. VII. 1925.), svećenik, profesor i pisac.
- PAVLOV MIRANDA, Domingo (La Serena, 31. V. 1943.), profesor, pjesnik i pisac.
- PEDROL KUSANOVIC, Julio (Punta Arenas, 21. VIII. 1946.), pjesnik.
- PERIC DUBRAVCIC, Juan Antonio (Antofagasta, 1. I. 1922.), pjesnik, piše o otoku Braču.
- PERIC CAMPANA, Danny (Punta Arenas, 7. IX. 1954.), profesor i autor edukativnih tekstova.
- PERIC SLATER, Jose (Punta Arenas, 1910. - Punta Arenas, 2003.), povjesničar, pjesnik, autor himni.
- PESUTIC PEREZ, Mauricio (Punta Arenas), glumac i pisac, živi u Santiagu de Chile.
- PESUTIC PEREZ, Sergio (Punta Arenas, 1949.), liječnik i pisac, a živi u Santiagu de Chile.
- PETROVIC ESPANA, Francisco, pjesnik.
- PONCE VLADILO, Cristian (Santiago de Chile, 25. XI. 1970.), pjesnik.
- PONCE VLADILO, Jaime (Punta Arenas, 11. VII. 1969.), pisac priča za djecu i pjesnik.
- RABY BABURIZZA, Patricia Gloria (Valparaiso, 17. III. 1949.), pjesnikinja.
- RADONIC SCARPA, Antonio (Punta Arenas, 1899. - Punta Arenas, 1971.), pisac popijevki.
- RAJEVIC BEZMALINOVIC, Andres (Antofagasta, 25. II. 1929.), profesor književnosti, pisac.
- RAZMILIC TRIANTAFILO, Rayna (Santiago de Chile, 1984.), spisateljica.
- RAZMILIC VLAHOVIC, Jorge (Antofagasta, 1922. - Santiago, 2000.), arhitekt i prevodilac.
- RENDIC GARCIA Amalia (Antofagasta 1928. - Santiago 1986.), profesorica i književnica.
- RENDIC IVANOVIC, Antonio (Sutivan, 2. XII. 1896. - Antofagasta, 15. II. 1993.), pisac.
- RENDIC KUZMANIC, Petar (Supetar, Brač, 1. II. 1920.), trgovac i pisac, urednik časopisa.
- RENDIC OLATE, Elizabeth (Santiago de Chile, 4. IX. 1952.), liječnica i pjesnikinja.
- ROJE KAPETANIĆ, Ljubica (Split, 1908. - Santiago, 1980.), učiteljica i pjesnikinja.
- SAPUNAR GOIC, Jessica (Vina del Mar, 28. IX. 1958.), pedijatričarica i autorica priča za djecu.
- SAPUNAR PERIC, Jorge (Antofagasta, 15. IV. 1931.), liječnik i autor više stručnih radova.
- SCARMETA VRANICIC, Antonio (Antofagasta, 7. XI. 1940.), sveučilišni profesor i pisac.
- SCARPA MARTINIC, Roque Tomas (Punta Arenas, 22. V. 1930.), političar i novinar.
- SCARPA STRABONI, Roque Esteban (Punta Arenas, 26. III. 1914. - Santiago de Chile, 10. I. 1995.), sveučilišni profesor, pisac, akademik i dobitnik nacionalne nagrade za književnost.
- SEKUL IRIARTE, Danica (Oficina Salitrera Pedro de Valdivia, 26. III. 1955.), pjesnikinja.
- SESNIC Rodolfo, (rođen ? - umro 1990.), novinar, autor dokumentarne knjige.
- SKARNIC, Matija (Milna, 1881. - Antofagasta, 1953.), novinar.

- SIGLIC MAZZALIN, Juan (Antofagasta, 9. XI. 1934.), odvjetnik i pisac.
- SILVA DAUNIC, Waldo, pjesnik i autor članka *Neruda y la mujer perfecta* (1971.).
- SIMUNOVIC YURISIC, Nicolas (Antofagasta, 27. I. 1931.), novinar, pisac i izdavač.
- STANCIC LUCIC, Simon (Punta Arenas, 22. II. 1912. - Santiago de Chile, 1980.), novinar.
- ŠTAMBUK MAYORGA, Patricia (Punta Arenas, 1951.), profesorica i spisateljica.
- TARTAGLIA, Miroslav (Split, 1892.- (?)Zagreb, 1966.), urednik je lista "Domovina" pod imenom "Jugoslavenska domovina", a uvodnike i komentare potpisivao je pseudonimom Buci.
- TOCIGL SEGA, Boris (Santiago de Chile, 27. I. 1937.), pisac i član Udruženja čileanskih pisaca.
- TOMIC ERRAZURIZ, Esteban (1942. ?), odvjetnik, veleposlanik i pisac.
- TOMIC ROMERO, Radomiro (Calama, 7. V. 1914. - Santiago de Chile, 3. I. 1992.), pravnik, političar, diplomat. Objavio je 70-ak radova s područja međunarodnih odnosa i politike.
- TOMICIC PAPIC, Haydee (Antofagasta, 1927.), profesorica povijesti i pedagoginja.
- TOMICIC RENDIC, Antonio (Supetar, 1902. - Antofagasta, 1962.), ljekarnik i pjesnik.
- TORO LEONTIC, Emilia (Santiago de Chile, 1951.), liječnica i pjesnikinja.
- TORRES DUJISIN, Isabel (Santiago de Chile, 25. IX. 1956.), profesorica povijesti i spisateljica.
- TORRES DUJISIN, Mario (Santiago de Chile, 2. XII. 1950.), profesor sociologije i pisac.
- TORRES MIMICA, Tamara (Porvenir, 18. II. 1966.), autorica knjige *Memorias Fueguinas*.
- TRUTANIC, Ivan (Gornji Humac, 1877. - Split, 19. II. 1931.), urednik lista "Domovina".
- TURINA, Pepita (Punta Arenas, 1. III. 1907. - Santiago de Chile, 1. III. 1986.), književnica.
- URSIC, Maria Cristina (Punta Arenas, 1940. - Punta Arenas, 1986.), pjesnikinja.
- URSIC LIVACIC, Francisca Doyma (Punta Arenas 16. III. 1933.), autorica priča i pjesama.
- URSIC LJUBETIC, Juan (Punta Arenas, 22. VI. 1931.), piše priče i novinske članke.
- VENEGAS NOVAKOVIC, Sebastian (Osorno), slikar i autor knjige *Molinos poeticos*.
- VODANOVIC JOHNSON, Milena (Santiago de Chile, 1. VI. 1962.), profesorica i novinarka.
- VODANOVIC PISTELLI, Sergio (Split, 30. VIII. 1926. - Santiago de Chile, 12. II. 2001.), pisac, odvjetnik, profesor i akademik, koji je utjecao na promjenu literarnih tijekova u Čileu.
- VODANOVIC VICULIN, Marcos (Punta Arenas, 25. VI. 1910. - ?), časnik u vojsci i pisac.
- VOJKOVIC TRIER, Alex (Santiago de Chile, 21. VIII. 1952.), autor je zbirke pjesama *Agua*.
- VUKASOVIC VRSALOVIC de DRAKSLER, Desenka (Punta Arenas, 1935.), književnica.
- VUKOVIC ARECHETA, Maria Elena (Punta Arenas, 1917.), autorica brojnih drama.
- WEISSENBERGER RAGANZINI, Prvislav (Šibenik, 1. XII 1902. - ?), profesor i pisac.

YANKOVIC BUSTOS, Carolina Beatriz (Punta Arenas, 13. II. 1983.), autorica više priča.

YANEZ ETEROVIC, Eliana (Punta Arenas, 26. XII. 1949.), pjesnikinja, često nagrađivana.

YURAS, Mateo (1941.), autor kazališnih djela i urednik časopisa za kulturu.

YURJEVIC KULJIS, Andres (Iquique, 5. XII. 1904. - Santiago, 19. VII. 1964.), svećenik i pisac.

YURYEVIC ROGOSIC, Sjerka (Porvenir, Tierra del Fuego, 3. IV. 1947.), piše priče.

YUTRONIC, Marcia (Antofagasta, 31. VII. 1943.), spisateljica.

ZLATAR BECERRA, Pedro Arturo (Antofagasta, 1. IX. 1944.), novinar, piše i za kazalište.

ZLATAR MONTAN, Vjera (Antofagasta, 7. IV. 1926.), arheologinja, autorica knjiga o povijesti naseljavanja hrvatskih iseljenika na sjever Čilea. Odlikovana od predsjednika Mesića.

ŽUFIC SUČEVIĆ, Bartul (Jelsa, 14. II. 1874. - Iquique, 4. VI. 1955.), pisao za "El Nacion".

URUGVAJ

ANTONICH, Eduardo (Montevideo, 1963.), odvjetnik, autor knjige *Croacia y los Croatas en Uruguay* (2005.) o povijesti naseljavanja naših ljudi u tu južnoameričku zemlju.

BARICEVIC, David (Montevideo, 1978.), autor knjige *La Busqueda* (Traženje, 2004.).

ČIZMIĆ-STANIĆ, Frane Krešimir (Montevideo, 1929.), objavio knjigu s naslovom *200 anos Croatas en el Uruguay* (2004.), u kojoj piše o povijesti hrvatske zajednice u Urugvaju.

LUSSICH, Antonio (Montevideo, 23. III. 1848. - Montevideo, 5. VI. 1928.), brodar, pisac i sudionik Građanskog rata 1870. godine. Objavio je nekoliko zbirki pjesama te knjigu *Nafragios Celebres* (1893.).

VIDOVIC, Sonja (Montevideo, 1932.), objavila je četiri zbirke pjesama

SJEVERNA AMERIKA

Sjedinjene Američke Države

Podaci o piscima hrvatskog podrijetla u tom dijelu svijeta, u kojemu ih je četrdesetak, mahom se odnose na sudionike Večeri hrvatske iseljeničke lirike. Ta kulturna manifestacija na godišnjim susretima okuplja i povezuje ne samo umjetnike svih usmjerenja s područja New Yorka, nego i s istočne i zapadne američke obale. Zbog toga su Večeri osim u New Yorku održane i u San Pedru i Vancouveru. Pjesnici pišu na svim narječjima hrvatskog jezika, a do sada je na Večerima sudjelovalo 40-ak autora koji njeguju, kako kažu, "dragu im hrvatsku riječ". Tiskali su zbirke *Šestero putnika* (2000.), *Pisma mojoj Hrvatskoj* (2000.), *Ka domu svom* (2003.) i *Životne staze i sjećanja* (2005.), koje su priredili Nada Pupačić, idejna začetnica manifestacije, te Mario Višković i Zlatko Hriljac.

BAN, Hrvoslav, autor je romana *Urotnik na Manhattanu*, tiskanoga u Chicagu 1979. godine.

BARBARIĆ, Ivan, autor je članka za "Pučki list" 31. VIII. 1908. godine.

BASIC, Mark, autor *It happened in Yugoslavia – it must not happen here*, (Chicago, 1949.).

BAŠIĆ Jakov, autor romana *Hrastov čvor – vitez divljine* (Chicago, 1969.).

- BLASKOVICH, Jerry, autor djela *Anatomy of deceit*, tiskanog u New Yorku 1997. godine.
- BONIFAČIĆ, Antun, autor knjige *Croatian nation in its struggle for freedom and independence* izdane u Chicagu 1955. godine.
- BOGOVIĆ, Josip (Dubašnica, otok Krk, 1960.), pjesnik. Zajedno s vlč. Šimunom Korićem napisao je pjesmu *Slavic Peace Song*.
- BOŠKOVIĆ MEYER, Nasja (Split 16. VII. 1942.), profesorica, prevoditeljica i pjesnikinja. Zajedno s kćerkom Jasnom Meyer napisala je knjigu *Hrvatska: zemlja i jezik*.
- BOŽIĆ, Josip Dobroslav, svećenik. U Pittsburghu je oko 1900. objavljivao knjižice i novine.
- BOŠKOVIĆ, Paško, napisao je članak objavljen u "Pučkom listu" 30. IV. 1910. godine.
- BOŽIN, Davor (Rava, 1933.), pjesnik je kršćanskog svjetonazora i domoljublja.
- BRAJEVIĆ, Gabriela (Split, 1933.), pjesnikinja iz San Pedra u Kaliforniji.
- BURMAZ, Anka (Komiža, 1917.), pjesnikinja iz San Pedra u Kaliforniji.
- DERADO, Ivan (Split, 24. XII. 1929.), profesor fizike i autor stručnih radova o strukturi atoma.
- DERANJA, Bozho (Konavle, 1935.), autor domoljubnih pjesama u kojima slavi branitelje.
- DEUR, Janko (Stankovci, 1946.), novinar, publicist i romanopisac.
- DIANA, A. (Brist), autor članka pisanog "Pučkom listu" iz "San Joze 14. Siečnja 1904."
- DIVIĆ Luka, autor članka objavljenoga u "Pučkom listu" br. 13 od 15. VII. 1907. godine.
- DOBRA, Ivan (Šibenik, 12. I. 1958.), autor zbirki pjesama na čakavici. Živi u New Yorku.
- DUJMOVIĆ, Frano, autor knjige *Hrvatska na putu k oslobođenju* (Chicago, 1976. godine).
- ETEROVIĆ, Adam S. (San Francisco, 21. XI. 1930.), izdavač i autor brojnih knjiga i članaka vezanih za doseljavanje Hrvata u Sjevernu Ameriku.
- FRANETOVIĆ, Vjekoslav (Split, 1946.), fizičar, sveučilišni profesor i pjesnik.
- GRANIĆ, Slavko, suradnik uglednog časopisa "Journal of Croatian Studies" (New York, 1995.).
- GRUBIŠIĆ, Silvije, napisao je rad *Od pradomovine do pradomovine: hrvatska pripovijest: od 520. godine prije Krista do 1976. poslije Krista*, objavljen u Chicagu 1976. godine.
- KATAVIĆ, Ivan, autor članka iz Rock Springsa objavljenoga u "Pučkom listu" 1914. godine.
- KNEZKOVIĆ, Oton, autor djela *Pokolj hrvatske vojske 1945.* (Chicago, 1960.).
- KREŠIĆ, Ivan (Ston), stigao je u SAD 1905. godine i oko 40 godina radio u New Yorku kao izdavač, novinar i pisac. Urednik je "Danice".
- MAROHNIĆ, Josip, predsjednik Narodne hrvatske zajednice od 1915. do 1918. godine, koja je kasnije postala Hrvatska bratska zajednica. Tiskao je kalendar *Hrvatska vila*. Objavio je *Ilustrirani popis i cjenik knjiga, molitvenika, slika, društvenih stvari* (1901.) i *Popis Hrvata u Americi* (1902.). Njegova aktivnost označila je početak hrvatske književnosti u SAD-u.
- MAZZANOVICH, Anton, napisao je knjigu *Trailing Jeronimo* (Kalifornija, 1931.).

MILICH, Melissa (SAD), novinarka i autorica romana za djecu (1995.).

MLADINEO, Ivan, autor djela *Narodni adresar Hrvata – Slovenaca – Srba*, tiskan u New Yorku 1937. godine, do tada najveće izdanje Hrvata u Americi.

MLIKOTIN, Anthony (rođen u Zagrebu, podijetlom Kaštelanin), sveučilišni profesor i pisac.

MUŠKARDIN, Loreta (Rijeka, 1963.), objavljuje pjesme u književnoj reviji "Rival".

MUŽINIĆ, Zdravko, jedan od prvih utemeljitelja Hrvatske zajednice, 1895. godine objavio iseljenički almanah s naslovom "Hrvatsko–američka Danica".

NIZETEO, Antun (Zadar, 1913. - Zagreb, 2000.), pjesnik, pripovjedač, novelist i esejist.

POLJAK, J., napisao je djelo *Almanah i statistika Južnih Slavena u Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike*, objavljeno u Chicagu 1926. godine.

RADICA, Bogdan (Split, 26. VIII. 1904. - New York, 5. XII. 1993.), književnik, publicist, esejist, kritičar, diplomat i jedan od najvećih intelektualaca hrvatskog iseljeničtva.

ROMIĆ, Anastazija (Split, 1961.), pjesnikinja. Sudionica Večeri hrvatske iseljeničke poezije.

RUDAN, Konrad, župnik. Pisao u zadrskom "Narodnom listu" br. 38 od 11. V. 1908. godine.

SUZZALO, Henry (San Jose, Kalifornija, 22. VIII. 1875. - 1933.), bio je profesor, doktor znanosti, rektor Sveučilišta u državi Washington. Njegovo ime nosi Sveučilišna knjižnica u Seattleu, na Sveučilištu Washington. Pisao je knjige vezane za prosvjetu.

ŠARIĆ, Antun, autor članka objavljenog u "Pučkom listu" 31. I. 1908. godine.

VIŠKOVIĆ, Mario (Labin, 1949.), pjesnik i urednik časopisa "Besida" u Torontu.

AUSTRALIJA I NOVI ZELAND

Novina splitskih težaka "Pučki list" počela je izlaziti u Splitu 1891. godine i nedugo zatim, imala je 300 predbrojnika u Novom Zelandu, a jedan broj i u Australiji. Uredniku "Pučkog lista" Jurju Kapiću stizala su pisma iseljenika iz tih krajeva u kojima su oni opisivali stanje u tim prekomorskim zemljama i težak položaj stranaca. Ta su pisma redovito objavljivana i njihovi su autori na neki način naši prvi dopisnici. Zbog toga im je mjesto u ovom katalogu, jer su objavljivali svjedočanstva iz prvih iseljeničkih godina, bez obzira na literarnu vrijednost tih uradaka. Početkom 20. stoljeća slična su pisma stizala i splitskim "Pučkim novinama", "Pučkoj slobodi" i Novom Dobu", ali i nekim drugim listovima, poput zadarskog "Narodnog lista" ili "Tršćanskog Lloyd".

Zanimljivo je spomenuti i to da su gotovo sva pisma upućena iz Novog Zelanda bila potpisana, dok su ona iz Australije najčešće stizala nepotpisana, samo s naznakom – domorodac. Možda je razlog to što su u Novom Zelandu u to vrijeme postojale novine koje su izdavali sami doseljenici, a u Australiji su se takvi listovi pojavili mnogo kasnije.

Australija

ALAGICH, Marin (Kotor, 26. V. 1919.), bavi se poviješću emigracije. Jedan je od autora povijesnog priloga o hrvatskim iseljenicima objavljenoga u enciklopediji australske nacije.

ANDRIJIĆ, Frances, podrijetlom je iz Blata na Korčuli, živi i radi Perthu.

- BAČIĆ-SERDAREVIĆ, Ivana (Dubrovnik, 1955.), objavila zbirke pjesama *Mirišljava trava*, *Sol Elafita* i roman *Mojmir*, napisan prema životnoj priči Mojmira Damjanovića.
- BRAJKOVICH, Phillip (Boulder, W.A., 9. VI. 1931.), autor više knjiga o iseljeničkim temama: *Vino ili Žena* (1993.), *Memories of the past* (1993.), *Our Family Tree...*
- BUKTENICA, F., autor članka *Iz novog svijeta*, objavljenoga u listu "Iseljenik" 1939. godine.
- BUŠELIĆ, Čedomir, slao je članke "Pučkom listu" 1914. godine iz mjesta Boulder City, WA.
- CLISSA, John Felix (San Felice, Molise, Italija, 1949.), napisao je dvojezičnu knjigu *The Fountain and the Squeezebox* (2001. godine) o životu moliških Hrvata u Perthu.
- CRMARIĆ – SALEČIĆ, Duška (Solin, 12. XI. 1952.), autorica više zbirki pjesama.
- DARVENICA, Zon (Queensland, 8. II. 1910.), autor knjige *An Australian Saga*, u kojoj je opisao pionirski duh hrvatske obitelji u Australiji.
- DEAN, Jure, autor članka *Iz dalekih krajeva*, objavljenoga u "Pučkim novinama" 1911. godine.
- DRVENICA, Mato, autor članka objavljenog u splitskoj "Pučkoj prosvjeti" 1925. godine.
- ILLICH, Mick (Vis, 1922.), autor autobiografije *The Toil and The Promise*.
- KOSOVICH, Ivan (Zaostrog, 1913.), prvi jugoslavenski konzul u Australiji. Zajedno s Andrijom Silićem pokrenuo je list naslova "Jugoslavensko-australski list", koji je preimenovan u "Novo doba" i, na kraju, u "Novo vrijeme", a izlazio je do 1993. godine.
- KOSOVICH, Steven (Sydney), bio je urednik novina "Novo doba". Sin Ivana Kosovicha.
- KUMARICH, Anna (Sućuraj na Hvaru), objavila knjigu *Jeka plave ptice* 1999. godine.
- MILOSTIĆ TRAGETIR, Pero (Blato na Korčuli), pjesnik.
- NOVAK, Ivan, autor članka *Iz naših kolonija* ("Novo doba", 1931.).
- PECAR, Stipe, autor pjesme *Šećer i znoj*, u kojoj govori o životu na poljima trske.
- PUCAR, Ante, pjesnik. Došao je u Australiju 1920-ih godina.
- SERVENTY, Vincent (Zapadna Australija, 1925.), napisao knjigu *An Australian Life*.
- SKOKANDIĆ, Ante, autor članka *Teško stanje naših iseljenika u Australiji* ("Novo doba", 1928.).
- SMOJE, Neven (Perth, 19. XI. 1949.), autor *History of Croatian Pioneers in Western Australia*.
- SARDELIC, Šimun (Blato na Korčuli, 16. VIII. 1929.), napisao knjigu *One Eye Crying*.
- STENNING, Mary (Hope Valley, 18. X. 1929.), autorica knjiga o povijesti iseljavanja. Više od 1 200 stranica njezinih radova službeno je registrirano u Nacionalnoj knjižnici Australije.
- SUNIC, Tony, napisao knjigu *Taxi secrets*, koja se zasniva na istinitim doživljajima.
- ŠERIĆ, Ivan, autor članka iz Zapadne Australije, *Kako je našima u Australiji (poslije pobune protiv stranaca)*, objavljenoga u splitskom listu "Novo doba" (br. 97., str. 4.) 25. IV. 1934. godine.
- ŠPRLJAN, Nikola (Vodice), autor članka *Iseljenički pogledi na naše domaće prilike* pisanoga iz Zapadne Australije ("Novo doba", 3. VII. 1922.).

ŠUNJIĆ, Ante (Cevaljuša, dolina Neretve), autor i TV producent u Zapadnoj Australiji.

TKALČEVIĆ, Mato (Crikvenica, 31. V. 1935.), autor knjige *Croats in Australia – an informational and resource guide*, objavljene u državi Victoria 1988. godine.

TOMIĆ, M., autor *Pisma iz Australije* (“Pučki list”, 1904.).

TOMIĆ, Viktor, autor članka *Dva glasa iz Australije* (“Pučki list” br. 3, 1912.).

VUSCOVICH, Natale (Supetar, 6. IX. 1831.), autor priče objavljene u časopisu “The Bellarine Herald” 20. III. 1897. godine.

ZEKULIC, Michael (Zapadna Australija), autor knjiga o vinarstvu.

ZLATAR, dr. Zdenko, povjesničar na Sveučilištu u Sydneyu. Piše povijesne knjige.

Novi Zeland

Osim što su hrvatski iseljenici o svom stanju u tuđini i u Novom Zelandu redovito izvještavali novine u Dalmaciji, tiskali su i svoje novine. Od 1899. do 1919. godine izlazilo je čak devet novina.

- “Bratska sloga” (“Brotherly Unity”); vlasnik joj je bio Ante Bulat, a urednik Matthew Ferri. List je objavljivan na hrvatskome i na engleskom jeziku, a od 15. V do 26. VI 1899. godine izašla su četiri broja, i to u Aucklandu.
- “Danica” (“Morning Star”); izlazila je u Aucklandu 1899. godine, ali se ne zna koliko je brojeva objavljeno. Vlasnici lista bili su Ivan Pavlinović i Baldo Marušić te Ivan Šegedin, koji je ujedno bio i urednik.
- “Hrvatsko glasilo” (“Croatian Herald”); list je izlazio u Aucklandu, u

šest do osam brojeva 1903. godine, a vlasnik i urednik bio je Petar Lukšić.

- “Napredak” (“Progress”); izlazio je u Aucklandu od 1906. do 1909. godine, a urednik je bio Matthew Ferri.
- “Hrvatsko Trubilo” (“Croatian Bugle”); izlazilo je u Kaitai 1908. godine, a urednik je bio Anton Šulenta.
- “Glas Istine” (“The Voice of Truth”); izlazio je u Dargavilleu od 1908. do 1910. godine, a vlasnici i urednici bili su Tony Suvaljko i Grgo Ravlić.
- “Sloga” (“Unity”); izlazila je u Aucklandu od 1912. do 1913. (oko 20 brojeva), a vlasnik i urednik bio je Tony Suvaljko.
- “Zora” (“Dawn”); izlazila je u Aucklandu od 1913. do 1917. godine. Od 1916. godine zvala se “Zora, The Dawn, The Southern Slav Bulletin”. Urednici su bili George Skansi, Bartul Mihaljević, Andrew Franković i John Petričević.
- “Novi Svijet” (“New World”); izlazio je u Aucklandu 1919. godine, a vlasnik i urednik bio je Matthew Ferri.

Ukasnijem razdoblju, kada je počela svjetska kriza, pa do nakon Drugoga svjetskog rata, dakle od 1920. do 1949. godine, izlazile su samo četiri novine i to:

- “Jedinstvo” (“Unity”); izlazilo je u Aucklandu 1942. godine, a vlasnik i urednik bio je Joseph Alač,
- “The United Front”; bio je mjesečnik, a izlazio je u Aucklandu od 23. I. 1942. do 10. VII. 1943. godine; urednik je bio Bohuslav Pospišil,
- “Slavenski Glasnik” (“Slav Herald”); izlazio je u Aucklandu od 1943. do 1949. godine,
- “Vjesnik” (“Messenger”); koji je izlazio u Aucklandu 1946. godine, a vlasnik i izdavač bio je Joseph Alač.

Osim onih koji su pisali za novine, u Novom Zelandu djelovalo je i nekoliko pisaca i pjesnika. Većinom pišu nostalgично, o temi rastanka s rodnim krajem i svojim najbližima. Ta je sredina dala i određen broj cijenjenih povjesničara te autora zapaženih stručnih radova.

BARBARIĆ, Ivan, napisao članak za splitski "Pučki list" 7. XI. 1902. u Kati Kati.

BATISTICH, Amelia (Dargaville, 11. III. 1915. - Auckland, 14. VIII. 2004.), autorica priča i knjiga o životu iseljenika u Novom Zelandu. Dobitnica je nagrade kraljice Elizabete II. Njezina su najpoznatija djela: *The Olive and the Vine* (1962.), *An Olive Tree in Dalmatia and Other Stories* (1963.), *Sing Vila in the Mountain* (1981.), *Never Lost for Words: stories and memories* (2001.) i *A Better Life: the Diary of Ivana Ivanovich* (2003.).

BELICH, James C. (Wellington, 20. VII. 1956.), povjesničar, doktorirao u Oxfordu. Napisao je četiri knjige o povijesti Novog Zelanda. Dobitnik visokih priznanja.

BIBICA, I., autor članka objavljenog u "Pučkom listu" br. 13 od 2. VII. 1986. godine.

BOBANAC, M., autor članka *Kako je našima u Novoj Zelandi* ("Pučkom listu", 1904.).

BORIĆ, Dominko (Brist, 1920. - Brist, 29. V. 2005.) i BORIĆ, Petar (Brist, 1920. - Auckland, 16. IX. 2004.), blizanci, pisali su priče o životu hrvatskih iseljenika u Novom Zelandu.

BUCAT, Kuzma, autor članka s naslovom *New Zealand Thames* ("Pučki list", 1909.).

ĆURIN, Veljko (Gdinj na Hvaru, 17. XI. 1925.), autor je romana *Živjet ćete kao bogovi*, u kojemu govori o povijesti hvarskog mjesta Gdinj od 1945. do 1948. godine.

DESPOT, Ante, autor članaka koji su izlazili u "Pučkom listu" od 1902. do 1906. godine.

DEVČIĆ, Stipe, za "Pučke novine" napisao članak bez naslova, objavljen 1912. godine.

FRANIĆ, Josip, pisao za "Pučki listi" 1895. godine, a članak mu je objavljen u broju 17.

JAKIĆ, M., pisao u "Pučkim novinama" 5. IV. 1912. godine.

JELAVIĆ, Ante (Auckland, 9. XII. 1949.), liječnik, piše o povijesti Hrvata.

JELIČIĆ, Stephen Albert (Sućuraj, 1. III. 1923.), arhitekt i povjesničar. Dobitnik nagrade kraljice Elizabete II. Piše o povijesti doseljavanja iz Dalmacije na Novi Zeland.

KAČIĆ-STIPIĆ, Pavao (Gradac), 1896. godine objavio dva napisa u "Pučkom listu".

KLARIĆ, Ante (Split, 8. X. 1926.), svećenik u Aucklandu, napisao je knjigu *Povijest hrvatske katoličke misije u Aucklandu (Novi Zeland) (1904. - 1999.)*, (Split, 2000. godine).

KLARIĆ, Rade, autor članaka *O stradanjima dalmatinskih iseljenika u New Zelandu* ("Pučki list", 1900.).

KOSOVIC, Ante (Zaostrog, 5. XI. 1879. - Auckland, 24. II. 1958.), kopač smole, pjesnik i pisac. Napisao je pjesmaricu *Dalmatinac iz Tadjine* 1907. godine i druge zbirke pjesama.

KOSTANIĆ, Ante, za "Pučki list" napisao članak *U Novoj Zelandi* 1913. godine.

KULUZ, Petar (Sućuraj), napisao je članak *Potezanje konopa* ("Pučki list", 7. IV. 1898.).

KURTA, J. W., napisao članak *Iz dalekih krajeva* ("Pučke novine", 15. VIII. 1911.).

LELEKOVIĆ, A. (Račišće), pisao u "Pučkoj slobodi" u Split 1908. godine.

- LETICA, Ivan N., autor članka poslano-
ga iz Wellingtona ("Pučka prosvjeta", 1.
I. 1931.).
- LUČIĆ, Mate, autor članka *Glas iz da-
leka svijeta*, objavljenoga u "Pučkom li-
stu" 1909. godine.
- NOLA, Nina (Novi Zeland, 1961.), sveu-
čilišna profesorica. Pisala teze o Ameliji
Batistich.
- MANDIĆ, Ilija, poslao zadarskom "Na-
rodnom listu" članak iz Novog Zelandije
25. I. 1906.
- MATUTINOVIĆ, A., autor više članaka
objavljenih u "Pučkom listu" od 1897.
do 1905. godine.
- MIHALJEVIĆ, George, pisao o Slaveni-
ma u Novom Zelandu (1998.).
- MIHALJEVIĆ, Pavao (Sućuraj), autor
članka *Megdan za šake* ("Pučki list", 5.
I. 1894.).
- MILAT, Ivan Markov (Blato na Korčuli),
autor članka *Mase iseljenika u Australiji*,
objavljenog u listu "Iseljenik" (Zagreb,
1926.). Živio je u Aucklandu.
- MILOVČIĆ, Pero (Pelješac), pisao u
"Pučkom listu" 1894. godine (br. 11).
- MRKUŠIĆ, A., autor članka *Pozdrav
mojoj Podgori na rastanku* ("Pučke no-
vine", 1912.).
- PAVLINOVIĆ, Milan (Podgora, 12. V.
1879. - 1962.), svećenik. Pisao članke za
"Pučku prosvjetu", "Novo doba" i "Novi
iseljenik" o stanju među iseljenicima u
Novom Zelandu.
- PERIĆ, Milan pok. Mate, autor članka
objavljenog u "Pučkom listu" 30. IV.
1908. godine.
- PERJANIĆ, Mate (Pupnat), autor pjes-
me *Glas iz Nove Zelande* ("Pučki list",
15. II. 1913.).
- PERVAN, Frano, autor *Pjesme jednog
iseljenika, putujući preko oceana* ("Pučki
list", 1912.).
- PERVAN, Frano (Kokorići pokraj Vrgor-
ca, 4. V. 1939.), autor zbirke pjesama: *So
help me truth* (1986.), *Glasovi iz drugog
svijeta* (1996.), *Cirkus i pravci* (1998.) i
Teeth (1999.).
- PRELENDIĆ, Ante, autor članka *Glas iz
Nove Zelande* ("Pučki list", 1904.).
- PUCAR – RIBIČIĆ, Ante, pjesnik. Objavio
zbirku *Poems from the Pacific* 1915.
godine.
- RADOVIĆ, Niko Nedjeljko (Potomja),
autor *Pisma iz Nove Zelande* ("Pučki
list", 1901.).
- SKANSI, George Leno (Sumartin na
Braču, 1877. - Auckland, 1926.), jedan od
urednika novine "Zora" (1913.-1917.);
objavio je 1915. i *Hrvatsku božićnu ručnu
knjižicu* te knjigu *The Fight for Freedom
of the Yugoslavs* 1919. godine.
- SUMIĆ, Kleme (Podgora), autor članka
*Hrvatski rodoljubni glasovi iz Nove Ze-
lande* ("Pučki list", 1903.).
- STIPELJKOVIĆ, Stipan, autor članka
*Hrvati u Novoj Zelandi ne imadu svoga
popa* ("Pučki list", 1904.).
- STULA, Mato (Podaca), objavio je
stihove *From New Zealand to the home-
land* (1906.).
- ŠULENTA, Anton M. (Drašnice, 1878.
- Novi Zeland, 1918.), pokrenuo časopis
"Hrvatska trublja" 1908. godine, koji je
izlazio u Aucklandu jednput mjesečno.
- ŠARIĆ, L., u "Pučkoj slobodi" 1913.
godine objavio članak *Učimo se*, o teško-
ćama koje zbog nepismenosti imaju naši
domoroci u Novom Zelandu.
- ŠUNDE, Rudi, autor glazbe i teksta za pjes-
mu *In a Foreign Land* iz 1991. godine.
- TIKVANOVIĆ, Tomo, 1904. i 1905. pi-
sao "Trščanskom Lloydju" o stanju u N.
Zelandu.
- TRLIN, Andrija (Novi Zeland, 1942.), pro-
fesor, piše knjige o hrvatskom iseljeništvu.

TRUBUHOVICH, Ronald Valentin (New Plymouth, 6. III. 1929.) liječnik, dobitnik nagrade kraljice Elizabete II. i autor brojnih stručnih radova s područja medicine. VELA, Florida (Podgora, 1. VIII. 1942.), u bestselleru *Croatia mine* opisuje svoje djetinstvo.

VISKOVIĆ, Nedjeljko, pisao u "Pučkom listu" 1921. godine.

VRANJEŠ, Jure (Podgora), autor članka *Domorodni jezik tuđine* ("Pučki list", 1909.).

VRBANČIĆ, Mario i Senka, zajedno pišu knjigu o vezama Maura i Hrvata u pionirsko doba naseljavanja Novog Zelanda.

ŽARNIĆ, Slavko (Makar, 1933.), objavio više zbirke nostalgično-domoljubnih pjesama.

IZVORI I LITERATURA

Neki su pisci sami poslali podatke o sebi.

Arhivski materijal

Ostavština Milostislava Bartulice (Državni arhiv Split)

"Pučki list", "Pučka prosvjeta", "Novo doba" (Muzej grada Splita)

Arhiv "Studia Croatica", Buenos Aires, Argentina

LITERATURA

Antić, Ljubomir, *Hrvati u Južnoj Americi do godine 1914.*, Stvarnost, Zagreb, 1991.

Buljac, fra Mirko, *Hrvace, župa Svih svetih*, Zbornik Kačić, Split-Hrvace, 2004.

Hanž, Branko, *Stoljeće hrvatske knjige u iseljeništvu 1900.-2000.*, katalog izložbe, Zagreb, 2001.

Klarić, Ante, *Povijest hrvatske katoličke misije u Aucklandu (Novi Zeland) (1904.-1999.)*, Auckland-Split, 2000.

Ljubetić, Jerko, *Hrvatski iseljenici i njihovi potomci-čileanski pisci*, Forum, Zagreb, 1997.

Ljubetić, Jerko, *Hrvatska, ja te osjećam*, Matica hrvatska, Split, 1998.

Mataić, Dane, *Hrvati u Čileu*, Zagreb, 1998.

Martinić, Mateo, *Al inmigracion yugoslava en Magallanes*, Punta Arenas, 1978.

Sinovčić, Marko, *Hrvati u Argentini i njihov doprinos hrvatskoj kulturi*.

Smoljan, Ivo, *Hrvatski Odisej*, Binoza Press, Zagreb, 2002.

Šutalo, Ilija, *Croatians in Australia*, Australija, 2004.

LET THEM BE FORGOTTEN... ABOUT AUTHORS FROM THE ADRIATIC COAST OVERSEAS

In leaving for distant destinations in search of a better life, Croats carried with them memories of the old country that they handed down to their children, and many of them did not wish to see the memories fade so they wrote them down. In this way they incorporated them into the literature of distant countries. Although distant from home, this literature is still a part of the Croatian cultural heritage.

The first written accounts from the emigrant community were letters written to Juraj Kapić, the founder of the "Pučki list" periodical from Split, in which emigrants described the life in new lands, and they were regularly published in newspapers in Split at the end of the 19th century. We can consider the authors of the letters to be the first correspondents. The exhibition "Lest they be forgotten" speaks about all those that left the Adriatic coast and took up the pen, regardless of the extent to which they were successful, which does not have a literary value nevertheless has an emotional or documentary value.

The largest number of writers from the Adriatic coast wrote from South America, and in Chile alone there were some two hundred of them, including as many as nine academy members.

In cases where they did not write poetry, novels or stories, our emigrants in most cases described the history of the arrival of Croats to the place where they lived or wrote professional literature dealing with their profession. Unfortunately, only rarely did they write in Croatian since they forgot it soon after leaving because of assimilation.

